
MBL/WHOI
0 0301 0056395 3

BREF OCH SKRIFVELSER

AF OCH TILL

CARL VON LINNÉ

MED UNDERSTÖD AF SVENSKA STATEN

UTGIFNA AF

UPSALA UNIVERSITET

STOCKHOLM
AKTIEBOLAGET LJUS
1912

BREF OCH SKRIFVELSER

AF OCH TILL

CARL VON LINNÉ

FÖRSTA AFDELNINGEN

DEL VI

**BREF TILL OCH FRÅN SVENSKA ENSKILDA PERSONER:
E — HALLMAN**

UTGIFNA OCH MED UPPLYSANDE NOTER FÖRSEDDA

AF

TH. M. FRIES

STOCKHOLM
AKTIEBOLAGET LJUS
1912

UPSALA 1912
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

Innehåll.

Bref till och från nedanstående:

EHRENPREUS, CARL DIEDRICH.

Född 1692, deltagare i kalabaliken i Bender, riksråd 1739, friherre 1747, Upsala universitets kansler 1751, grefve s. å., död 1760.

1270.

Högwälborne Hr Grefwe, Svea rikes Råd, President, Gouverneur, Academiæ Canceller &c.
Min Nådigste Herre.

Änteligen får jag äga den nåden att öfwerlämna specification på de länge lofwade disputationer, som blef upskuten af det 2:ne giort honom och den ena siuknat äfter den andra. Så snart Eders höggrefl. Excellence får tid at utmärka dem, skola de öfwersändas till Stockholm, ty onödigare Kram har jag icke i min lilla sambling.

Kramer[1] har utgifwit en liten bok, som han kallar Flora austriæ inferioris, uti hwilken han wid slutet specificerar sine inländske diur; där han wisar sig wara stark kiännare af foglar.

Brisson[2] har utgifwit en kort historia om Animalia quadrupedia i 4:to på latin och fransöska; boken är tämmelig god, men felet är att han trodt Seba och andra authorer, hwar af han under differente rubriquer ofta har ett och samma Creatur, flere gånger, utan att kienna sine sielf.

Den alsmäktige Guden uppehålle Eder Excellences krafter och låte mig sent sakna den jag bör all min glädie här i werlden. jag förblifwer med odödelig diup wördnad

Eders Höggrefl. Excellences
underdånödmiukaste
tienare
Carl Linnæus.

Upsala 1758
d. 19 septemb.

Utanskrift och sigill saknas.

Egdes 1911 af numera aflidne f. d. Statsgeologen Axel Lindström.

[1] Wilhelm Heinrich Kramer, *Elenchus vegetabilium et animalium per Austriam inferiorem observatorum* (Wien 1756).
[2] Mathurin Jacques Brisson, född 1723, professor i Paris, fysiker och zoolog, död 1806. Hans här omtalade bok är *Regnum animale* (Paris 1756).

1271.

Högädle Herr Archiater och Riddare
af Kongl. Maij:ts Nordstierne Orden.

Det har warit mig ganska angenämt, at wid detta tillfälle, medelst Herr Archiaterns K. Sonhes befordran till Demonstrator, kunna wisa den wenskap och tillgifwenhet jag altid hafft för Herr Archiatern. Jag kan eij twifla på det han wärdigt lärer bekläda denna Syssla, när han får handledas af en fader, som äger så diup och mogen insickt uti alt hwad till Botaniske wettenskapen hörer. Önskar honom således mycken lycka, jemte det jag stedze förblifwer

HögÄdle Herr Archiaterns och Riddarens
Tilgifne Wän och Tienare
Carl Ehrenpreus.

Stockh. d. 22 Jan.
1759.

Linn. Soc. vol. III: 385—6.

1272.

Wälborne H. Archiater, Professor och Riddare af
Kongl. M:tz Nordstierne orden, samt Rector Magnifice.

Jag tackar tienstl. för H. Archiaterns behageliga bref af d. 6 i denne månad, samt det medfölgde wackra Talet, som hållits i Carolinska Läro-Salen, wid deras Kongl. M:ters wistande i Upsala[1]. Jag ser med nöje deraf, at det är lättare, at wara Demonstrator i Botaniquen och tillika en wältalig orator, än en Eloquens och derjemte Demonstrator; men den

som äger Hr Archiaterns qwickhet och mogna insigter, går med heder igenom alt hwad som företages.

Utaf den håldne disputatio [2], har jag eij fått något Exemplar, hwarom tienstl. anhålles, och förblifwer med högaktning

Wälborne H. Archiaterns, professorens samt
Riddarens af Kongl. M:tz Nordstierne orden
Tilgifne wän och Tienare
Carl Ehrenpreus.

Cathrinæborg d. 11 octobr.
1759.

Utanskrift:

Rector
Magnificus vid Kongl. Academien
i Upsala, Högädle Herr Archiater
Carl Linnæus, Riddare af Kongl.
Maij:ts Nordstierne Orden,
uti
Upsala.

Linn. Soc. vol. III: 387—88.

[1] *Tal, vid deras Kongl. Majesteters höga närvaro, hållit uti Upsala, på stora Carolinska lärosalen den 25 septemb. 1759. Och på allernådigsta befallning utgifvit* (Ups. 1759).

[2] Härmed kan näppeligen afses någon annan än *Arboretum suecicum*, för hvilken David Davidsson Pontin var respondens.

Utom ofvanstående bref från C. Ehrenpreus till Linné äro ytterligare tvenne kända, nämligen:

Stockholm den 12 October 1752, se bref. 28 not. 2 (svar på Linnés bre till kansleren).

Stockholm den 16 November 1752, hvari underrättelse lemnas, att »såsom hans Kongl. Maij:t har gifwit mig tilkiänna sin åstundan, att N. N. skulle mot slutet af Terminen komma hit, til at sättia et hans Kongl. Maij:ts Cabinet i ordning; fördenskull wille N. N. sig här til d. 16 el:r 17 nästkommande Decemb. infinna».

Begge finnas i Riksarkivet bland Upsala Kanslersembetes koncepter.

EHRENSVÄRD, AUGUSTIN.

Född 1710, den berömde skaparen af svenska skärgårdsflottan och Sveaborgs fästning, slutligen grefve och fältmarskalk, död på öfversteboställlet Saaris i Finland 1772.

Den intima bekantskapen med Linné knöts i slutet af 1730-talet antingen under deras samtida vistande i Paris eller kort efter deras återkomst till Stockholm. Dåvarande kapten mechanicus vid artilleriet Ehrensvärd blef därför en af de fyra första, som den 1 Maj 1739 valdes till ledamöter af den nybildade Vetenskaps-akademien och följande år dess sekreterare. Ett bevis på de begge store männens vänskap lemnar det Linné-porträtt, som Ehrensvärd »*manu amica*» 1740 utförde i kopparstick.

1273.

Min K. Bror.

Min K. Bror, hur står det till att jag icke haft den ähran att höra något af Dig. Du war så gunstig och låfte min Bror[1] ett botemedel emot hans passion, som icke skadar hans bröst och som på kort tid frälsar honom ifrån alle slags ellaka påfölgder.

Jag är nog öm att begiära af Dig något som skulle kåsta på Dig ge, men min Kiäre Bror, det är ingen ting tungare här i verden än förlora ett kiärt syskon. undra derföre intet att jag fatigerar en wän för at kunna behålla den andra. Säg mig min egen Bror om Du will att han ska komma till Upsala el:r om Du will wara så gunstig och skicka medicamentet hit. På heder och ähra ska ingen få se medicamentet eller weta, att det är Du som frälsat honom.

Min K. Bror, jag tör intet uppehålla Dig längre och äfven har jag kort om tid. Jag är beständigt

Din

Ödmiuke tienare

A. Ehrensvärd.

Stockholm d. 25
Maj 1752.

Linn. Soc. vol. III: 389—90.

[1] Baron Carl Ehrensvärd, född 1713, major och kommendant på Waxholms fästning, slutligen generalmajor, död 1770.

1274.

Stralsund d. 6 maj 1758.

Min K. Bror.

Capitaine Gerdes[1] lär ha underrättat Dig ifrån Helsingfors, att det frö Du var så god och skickade honom förledit åhr til Barnhus trägärden, har skaffat honom 70 plantor Rabarbara[2]. Han ber mig att anhålla om mera frö.

Jag har den ähran att tacka Dig min K. Bror för den godhet Du haft för våre hittebarn, och ber Dig ännu vara så god och fulfölja ett så ömt värk, som gagnar det almänna och giör dig heder, så hwida örter växa.

Jag har den ähran beständigt vara

Min K. Brors
Ödmiuke tienare
A. Ehrensvärd.

Linn. Soc. vol. III: 391—92 not. 6.

[1] Jacob Gerdes, kapten, sedan major, i artilleriet.
[2] *Rheum palmatum* L.; jfr. bref. 982. not. 6.

1275.

Bergen på Rygen d. 23 febr. 1759.

Min K. Bror.

Jag hade den ähran inhändiga Dit kiärkomne af d. 2 januari, dagen före jag skulle mönstra Lif Reg. Din ryttare hade dödt ett par dagar förut och sålunda skickar jag Dig Hammars bref tillbaka.

Tusend tack min K. Bror för Lyckönskan. Gud gie Dig hälsa och krafter i många åhr, det almänna till båtnad och vårt k. fädernesland till prydnad.

För det Du är så god och vill gagna min trägård i Finland, som ändå intet är min, utan mine omyndige soldate barns nästan endaste fond till föda och uppfostran. Således utom det att Du oändeligen förbinder Dig ändå, gamle vän, så förtjänar Du Dig himmelen.

Min Commissionaire är Capitaine Gerdes vid artilleriet i finland, som äfven är både min och mina Soldate barns vän. får han underrättelse, så söker han på alt mögeligt sätt exeqvera den samma.

Adieu, min egen Bror. jag framhärdar beständigt

Din
Ödmiuke tienare
A. Ehrensvärd.

Linn. Soc. vol. III: 393—94.

1276.

Stockh. d. 26 apr. 1763.

Min K. Bror.

Det är mig berättat, att ängelsman planterat ris i norra america i en sådan Climat som vår. jag har i finland ett stycke land om 24 tunnor, som alla vårar stå under salt-siö vatn och torde härtill vara tiänligit. jorden är sandblandad. jag hade annars tänkt som holländarne kasta op en vall emot siön och pumpa rent detta land till att så potatos deruti, men jag tycker att det är skam att intet vi ska kunna giöra det ängelsman giör.

Vill Du vara god, som Du alltid är, och ge mig anledning till böcker, som beskrifva ris planteringen, i fall Du tror att det ska gå an i vår climat.

jag blir alt mer och mer öfvertygad att vårt land bör ränta så mycket som det ängelska, och jag är ej ännu öfverbevist, att det vill större jordstycke att föda vår ko öfver vintern i Lagården, än det behöfs hos dem att föda deras ko på fältet.

Må väl, min egen Bror. jag har den ähran beständigt framhärda

Din
Ödmiuke och trogne
tienare
A. Ehrensvärd.

Linn. Soc. vol. III: 395—96.

1277.

Stockh. d. 5 maj 1763.

Min K. Bror.

Jag tackar oändligen för Dit kiärkomne bref. Det är ändå hugneligt att se andre nationer så försummelige som vi. menniskan är sig lik i alle climater.

Efter Du är god och vill befordra risplanteringen *(Zizania)*, så ge mig en sådan underrättelse derom, som kan vägleda en kiöpman att förskrifva den samma. En god vän af Borgerskapet vill igenom sine vänner i ängland skaffa mig frö deraf, om det någonsin är mögeligt.

Det lär vara dig bekant, att jag begiärt en Professor i mathematiken för min ungdom i finland. Den hoppas jag få af Cronans medel betalter. Nu behöfver jag en informator för min Son[1], den jag äfven vill nyttia till att läsa för min öfrige ungdom vid lediga stunder. jag vill ge honom maten och ett par hundrade plåtar om åhret. kunde jag giöra honom någon annan tiänst, vill jag ej undandraga mig. vill Du vara god min Bror och skaffa mig en sådan karl, som ei har studerat på theologie, orientalske språk, eller methaphysik, utan på andra nyttigare vettenskaper. En botanicus toge jag giärna emot. Tycker Du att lönen är förliten, så lämnar jag i Dit behag att öka den, allenast det blir en beläster karl och som har något skin på näsan.

Jag hoppas min Bror tar ej illa up att jag besvärar härmed. Din håg att tiäna efterverden är större än kanske min och torde denna gången tiena mig till ursäkt.

Jag har den ähran beständigt framhärda

Din

Ödmiuke och trogne tienare

A. Ehrensvärd.

Linn. Soc. vol. III: 397—98.

[1] Carl August Ehrensvärd, född 1745, slutligen generalamiral, ledamot af Vetenskapsakademien, död 1800.

1278.

Saris d. 28 oct. 1768.

Min K. Bror.

Det är intet lättia eller otacksamhet, som hindrat mig att tacka för de öfversända växterne. jag har drögt för att berätta, huru de skulle må till hösten och att ha den ähran öfversända ett blad af några stånd rabarbara, som jag nyligen fått.

växterne ha varit rätt frodige och skutit stora skått. cassevia[1] har stådt i trägården. Nu sätter jag ut flere stånd på ängen och i betesmarken. det är ett skiönt gräs, som jag vill söka till att plantera här öfver alt. det har icke tillförene funnits här i finland. Mitt cassevia har ingen liknelse till frö, men väl många nya stånd.

jag tackar tusende falt för det öfversända fröet, som jag både i höst och vår vill plantera ut. vi ha haft så våt och kaller sommar, att nästan inga frön velat mogna, icke ens de vanliga trägårdsfröen. Du är vist en god Patriot, som vill dela med Dig så nyttiga frö.

Var god min Bror och säg mig om denna rabarbara är den rätta eller ei. jag har haft nog besvär att få den samma. den har varit nog kinkug. jag sådde några frön i Cammaren d. 10 mars och satte dem i trägården d. 19 mai och de gingo alle ut. Sedan satte jag i trägården en 16 frö. 12 kommo op. 6 à 7 ha växt något stora. ett par ha gådt ut och resten äro helt små och ha hela sommaren ingenting växt.

Må väl, min egen Bror. jag har den ähran beständigt framhärda min K. Brors

Ödmiuke tienare

A. Ehrensvärd.

Linn. Soc. III: 399—400.

[1] *Poa aquatica* L. (*Glyceria aquatica* (L.) Wahlb.)

»Är det största gräs, som nästan wäxer i Europa, åtminstone ibland de gräsen, som äro mjuka, och tjäna til Boskapsfoder. Jag har allenast på et ställe tilförene sedt et par stånd wid Husby i Småland, och önskade då intet mer, än at wi i Swerige kunde få et så stort och frodigt gräs til allmän nytta. Då jag reste förbi dessa floder wid Venern, såg jag et gräs wäxa i dem såsom rör, eller säd i den bästa åker, hwilket alt war detta önskeliga gräs. Altsa kunna alla omtänksamme Hushollare härifrån få tillräckeliga sädesfrön, och dermed beså sina sanka kärr och magra bäckar eller floder, til så stor nytta, at intet utländskt Höfrö häremot i någor måtto förliknas kan. Jag holler detta enda så wärdigt, at det kan betala både Publicum och mig all den kostnad, som anwändes på hela denna resan. Jag fann samma gräs sedermera på åtskilliga ställen här i landet. Den kallades Kassevia» (Linn. Wästg. res. s. 44).

EHRENSVÄRD, GUSTAF JOHAN.

Den föregåendes brorson, född 1746, kammarherre hos Gustaf III, sedan envoyé i Holland och i Berlin, död 1783.

I ett bref, dateradt Ekolsund d. 12 Aug. 1775 (Linn. vol. III: 401—2) tillsäger han Linné att följande dags eftermiddag »vara tilstädes i sin Botaniska trädgård i Upsala och där emottaga Hans Maij:st, som vill giöra Herr Archiatern ett besök. Men jag ber tillika at detta måtte hållas tyst, emedan hans Maij:st vill komma incognito och undslippa några Ceremonier».

EKEBERG, CARL GUSTAF.

Född 1716, anstäld i Ostindiska kompaniets tjänst först såsom styrman, sedan som kapten under tio färder till Ostasien, löjtnant vid amiralitetet 1755, ledamot af Vetenskaps-akademien 1761, under sista lefnadsåren landtbrukare, död 1784. — Ansågs såsom sin tids skickligaste och erfarnaste sjöman och var tillika kunnig och vetenskapligt intresserad, hvarom hans i Vetenskaps-akademiens Handlingar intagna uppsatser och åtskilliga andra skrifter bära otvetydigt vittnesbörd. Linné uppkallade efter honom slägtet *Ekebergia*. Se ock bref. 277 not. 1 och 344 not. 3.

1279.

Edel och Högachtad Herr Capitaine.

Aldrig har jag blifwit så altererad af något bref, som af Herr Capitainens af den 13 sistl., för hwilket jag ödmiukast tackar. Om Herr Capitainen nedkommit från Himmelen, önskade jag wäl aldrig mer att lyckeligen få råka Herr Capitainen. En hel låda med insecter från Cap. b. spei! en fjerding med frön och rötter från Cap. b. spei! en korg med frösorter! m. m. äro saker, som jag kunnat önska mig, men aldrig trott mig winna. Gud beware Hr Capitainens lif och låte mig lefwa, till dess jag får se all denna härlighet. Käre Hr Capitaine, kom snart hem till Eder Fru[1]. Om jag ej är i Staden wid genomresan, har jag gjort anstalt att en expresse innom 2 timmar skall hämta mig in ifrån min gård.

Men lefwande Theträd! är det möjligt? är det werkligen Theträn![2] Sannerligen om det är The, skall jag göra Hr Capitainens namn beständigare än Alexandri Magni. Men jag är säker, att de aldrig komma oskadde till Upsala; ödet står alltid emot förstora saker. Jag törs ej tänka härpå för alteration och frugtan, att de skola förgås på wägen. Jag är gammal, men wore jag wiss på att de wore äkta Theträd, jag wågade gå till Götheborg och bära dem sielf i famnen till Upsala. Är det rätta theträd, så beder jag Hr Captainen för Guds skull; för Fäderneslandets kärlek; för naturwetenskapens skull; och för allt hwad heligt och i werlden namnkunnigt är, haf om dem den aldraömmaste omsorg. Jag frucktar, att det är Cassine, som nog liknar The till blader och utgifwas i Holländska Botaniska Trägårdar för Theträn.

Stå bladerna 2:ne och 2:ne altid emot hvarandra, som figura 1, så är det wisst Cassine och ej The. Men stå bladen alternative som figura 2, så lärer det wara det äckta The[3].

Den Alsmägtige Guden göre Hr Capitainens resa hit snart och lyckeligen. Käre, tala ej om för någon härom, *ne audiat Nemesis*.

Jag får ingen ro natt eller dag, förrän jag får se Hr Capitainen med The, med Capska insecter. Gud låte intet mått eller mahl skada dem. Jag lefwer och dör

Edel och Högachtad Herr Capitainens

Upsala den 18 Augusti 1763. — ödmiuke tienare Carl v. Linné.

Originalet obekant. Afskrift i Swartziska samlingen i Vetenskaps-akademiens bibliotek.

[1] Ekeberg egde Altomta i Tensta socken, Upsala län, där familjen bodde och han själf efter slutade resor tillbrakte sina sista lefnadsår.

[2] »Thé får änteligen Linné lefwande från China, hwarpå han arbetat så många åhr, och som ingen tillförene kunnat erhålla; ty hwarken tåla frön eller roten att transporteras. Linné hade tillsagt, att frön skulle läggas, rätt som man reste från China, i jord och sedan vattnas, som en drifbänk. Detta skedde, och således wälsignade Gud honom äfwen i denna puncten, att han fick första äran se [lefwande] Thé infördt igenom Ekeberg i Europa. Han ansåg ingen sak högre, än att stänga den port, hwarigenom bortgår alt silfwret i Europa» (*Egenh. ant.* s. 61). Jfr. bref. 580 not. 11 och bref. 913, äfvensom disputationen *Potus Theæ* (Ups. 1765).

[3] Inga teckningar finnas i afskriften.

1280.

Edel och Högachtad Herr Capitaine.

Om detta bref råkar ännu Hr Capitainen i Göteborg, så kommer jag åter med en ödmjuk bön, om de små plantor, som Hr Capitainen ännu äger, ty de förre woro aldeles förderfwade, såsom det plägar gå med stora saker.

Jag är så rädd, att desse senare olyckas, att jag drömmer derom hwar natt. Hr Capitainen, som haft så oändelig mycken möda ospard för dem och warit den förste i werlden, som kunnat föra dem till Europa, lärer ej trottas wid min bön, ehuru hon är nog enträgen.

Mon woro det intet möjligt att få en fattig karl i Götheborg, till exempel någon Wästgöthe, som bure hit Herr Capitainens kruka eller wäxter i handen; då kunde han hafwa dem inne om nättren, att de ej fruso. Man kunde slå sönder krukan, att klimpen dock hölle ihop; binda därom tjock mossa; så blefwe den lättare att bära, och kunde således transporteras, om det wore till Italien. Jag består honom, som skaffar mig dem i händren, 100 dlr k:mt för sitt omak. Wore jag förmögen, så bestode jag 10 gånger mera, men dryg familie förhindrar mig. Det går omöjligen an att föra dem i kruka, därest de ej upptagas och bindas i mossa, ty skakningen i wagn rister hwart jordkorn från rötterne, såsom det skedde med de förre.

Min [ända in] i grafwen wördade Hr Capitaine, gör för Guds skull, för Fäderneslandet, för Wetenskapen, för Edert odödeliga namn och hjelp i denna saken allt hwad hjelpas kan. Herr Capitainen har öfwerwunnit det största, som ingen dödlig för honom: låt nu ej blifwa utan effect.

Om någon kunde fås att bära de oskattbara plantor, så tillsäges han att ej gå ut om mornarne, så länge det ännu fryser. På fjorton dagar kunde han wara här ifrån Götheborg, ty jag menar, att det är allenast 50 mil. 100 daler betalar jag honom för wäxterne, då han lämnar mig den i händren lefwande; han har då 2 daler milen; en bondedräng plägar dermed sig åtnöja. War nådig och hjelp för Guds skull [1].

Jag förblifwer med all upptänklig wördnad

Edel och Högachtad Herr Capitainens

Upsala den 17 Sept. 1763. ödmiuke tjenare

Carl v. Linné.

Jag såg af de förra döde wäxter och af deras förwissnade blader att wäxterne wore de rätte, så att derom kan jag ej mer twifla, utan är nu helt wiss och öfwertygad, och det så wisst, som 2 gånger 2 är 4.

Efter afskrift i Swartziska samlingen i Vet. Akad:s bibliotek.

[1] Af de under resan uppdragna, unga theplantorna sände EKEBERG 14 till LINNÉ, men de öfriga behöll hans fru, som nedrest till Göteborg för att möta sin man, och egnade dem omsorgsfull vård. Då de förra under vägen gått förlorade, anhöll LINNÉ, att äfven de senare måtte sändas på ofvan angifna, för dåtida kommunikationer synnerligen betecknande sätt. Detta behöfde dock ej användas, ty den tunga lådan, hvari de växte, fördes i täckwagn hela vägen, stående på fru EKEBERGS knän, hvarigenom all svårare skakning förhindrades. Den 3 Oktober 1763 lemnades de åt den öfwerlycklige LINNÉ; de flesta dogo väl snart, men tvenne fortväxte, frodades under åtskilliga år i Upsala trädgård och kommo t. o. m. där till blomning. Förhoppningen, att thebusken skulle kunna acklimatiseras i vårt land, eller åtminstone i England och södra Europa, fortlefde rätt länge: så t. ex. säges i *Samling af Rön och Uptäckter i Physique m. m.* utgifna i Göteborg 1781, att »Hr v. Linnés hopp kan möjligen gå i fullbordan, at efter et halft seculum Thee-culturen torde komma sig så före och utbredas i Europa, at Chineserna icke skola finna mycken räkning uti denna nu så vigtiga handel». Därstädes upplyses ock, att tvenne slags thebuskar då odlades i Alströmerska trädgården på Christinedahl nära Göteborg.

1281.

Edel och Högachtad Hr Capitaine
Min makalöse Gynnare.

Oändeligen wälkommen hem ifrån en så farlig och beswärlig, dock snar och lyckelig resa[1], den jag wäntat som foglen äfter ljusa dagen. Ty Hr Capitainen har städse warit den endaste af wåra Landsmän[2], som fägnat mig och wettenskaperne med något nytt ifrån främmande wärlden.

Af Hr Majoren v. Palms gratieusa bref är omöjeligt att inhämta, hwad saker han præsenterat Hennes Maj:t Enkedrottningen. Till exempel, en Fogel, en Fisk, Snäcka &c. fordra besichtning, innan man dem kan specificera. Icke heller lärer Hennes Maj:t förstå hwad det är, innan Hennes Maj:t får därpå explication. Wisserligen skulle H. M:t sätta därpå mera wärde, om jag wid dess præsenterande gåfwe dem sitt tillbörliga wärde; äljest torde

de blifwa lagde ad acta och fördärfwas. som ej en gång skedt, och blifwa förglömda, hälst och förnämligast nu, då H. M:t genom sorg är aldeles förgäten af wärlden.

När Hr Capitainen fått sina saker hit, och resan någon dag sker till Upsala, anhåller jag ödmjukast, att Hr Capitainen täcktes skicka någon gosse expresse ut till mig, då jag den samma skall contentera; äller ock säja till Academiæ Trägårdsmästaren, att han på stunden rapporterar mig genom en Trägårdsdrängs utskickande, då jag straxt skall komma in, ty jag bor allenast 1 mil från Upsala i Danmarks Sockn.

Jag begråter den hederlige och fromme Generalen Tulbaghs[3] frånfälle, som warit ibland alla Holländare den resonablaste jag känt. Det fägnar mig, att jag kunnat upresa hans äreminne, på det åtminstone alla Botanici skola hogkomma honom i alla tider.

Jag längtar äfter den dagen, då Hr Capitainen får sina saker hit och jag får upwachta min wördade Gynnare i Upsala, som altid har hugnat och fägnat mig med något nytt, så ofta Capitainen lyckeligen återkommit från Ostindien, och hoppas nu äfwen få hämta de smulor, som falla af den rika Herrens bord.

Med mycken wördnad framhärdar jag att wara till mitt sista

Wälb. Hr Capitainens
ödmiuke tienare
Carl Linné.

Upsala 1771
d. 28 Junii.

Efter afskrift i Swartziska samlingen i Vet. Akad:s bibliotek.

[1] På denna resa var det, som Jakob Wallenberg medföljde som skeppsprest och hvaröfver han gaf en humoristisk skildring i sin bekanta *Min son på galejan.*

[2] Naturligtvis bland sjökaptenerna.

[3] C. Ryh. Tulbagh, se bref. 604 not. 1. — Linné gaf 1771 (Mant. II. p. 223) namnet *Tulbaghia* åt en på Goda-hopps-udden förekommande liljeväxt.

EKEBLAD, CLAES.

Född 1708, svensk minister i Paris 1742, riksråd 1746, öfvermarskalk 1751, kanslipresident 1761—65, kansler för universitetet i Åbo 1762 och i Upsala 1770, åter riksråd 1769, död 1771. Ledamot 1740 af Vetenskaps-akademien, i hvilken äfven hans gemål Eva De la Gardie 1748 invaldes. Se ock bref. 199 not. 2.

1282.

Högwelborne Hr Grefwe och Cancellie Rådh.

Högwelborne Hr Grefwens kiärlek för alt hwad godt är, för science och för mig, tillbrakte wår academies trägård en stor hop wackra frön ifrån Frankrike.

jag ser Hr Grefwen har inga mera, men Gud förbanna den stund Hr Grefwen skulle komma ifrån Frankrike.

Baron Scheffer[1], som aldrig skaffat mig ett enda frö med alla de löfften han mig giorde uti Hr Horlemans närwaro,

må han uppehålla Hr Grefwen så många sälla åhr, som Hr Grefwen kan skaffa mig årligen ett sådant packet.

Jag skall i sommar komma fram med en dråpelig observation till Academien[2], som alla skola tacka Hr Grefwen för.

jag lefwer och dör

Högwelborne Hr Grefwens

Ups. d. 26 april 1745.

lydige dräng

C. Linnæus.

Tack för sist.

Afskrift af originalet, som finnes eller funnits på Hedensberg i Wästmanland; benäget meddelad af juris kandidaten, e. o. Hofrättsnotarien E. Henning.

[1] Carl Fredrik Scheffer, se bref. 631 not. 2.

[2] Hvad härmed afses, kan nu ej afgöras.

1283.

Högwelborne Hr Grefwe och Cancellie Råd.

Ödmiuk tacksäjelse för på Stola[1].

Herr Grefwens beskedelige Inspector och des hustru fägnade mig ganska wähl, och woro beskedeligare mot sitt härskap, än jag fant någon där på Stohla.

Jag har beskrifwit den gambla Eken, de wackra verser afcopierat (men hwem har skrifwit dem?)[2], jag har observerat åtskilligt curieust där, som pryder min resejournal; där bör sprängörten utrotas för boskapens skull och stäckran för hästarnas skull, som bägge wäxa i canalen.

Tack och 1000:de tack för den nåden Hr Grefwen förskaffade mig i Mariestad hoos Hans Kongl. Höghet.[3]

Jag lefwer, så länge jag lefwer,

Högwelborne Hr Grefvens
ödmiukste tienare
Carl Linnæus.

Upsala d. 19 Aug.
1746.

Af e. o. Hofrättsnotarien Edv. Henning benäget meddelad afskrift af originalet, som finnes eller funnits på Hedensberg.

[1] »Stohla Sätesgård, som af urminnes tider hört til en och samma familie, nämligen Ekeblad'ska, och nu war Hans Exellence Riksrådet Herr Grefwe Clas Ekeblad tillhörig, låg på en angenäm ort och en liten höjd, 5 quart ifrån Lidköping» (Linn. Wästg. res. s. 45).

[2] »Gamla Eken», hvars »lutande kropp» stöddes af »en Piedestall» med därpå af Justitiæ Cancelleren Feman författade verser, beskrifves i Wästgötaresan, där ock varnas för stäkran *(Phellandrium aquaticum)* och sprängörten *(Cicuta virosa)*.

[3] Kronprinsparet var i Mariestad samtidigt med att Linné passerade staden; genom Ekeblad fick han tillfälle att göra uppvaktning hos åtminstone kronprinsen.

1284.

Högwelborne Hr Grefwe och Cancellie Råd.

Nog lärer ofelbart den af Högwelb. Hr Grefwen recommenderade ungkarlen komma på förslaget.

Men där jämte lärer och komma Profes. Strömmers bror, som läs för Grefwarne Wrede-Sparre.

Mon Profes. Clewberg kan få behålla stipendierummet ännu längre, och till des hans 6 förhögnings åhr lupit till ända? helst om han skulle intet få lön i Åbo? äller mon han får lön i Åbo nu straxt? Kunne Hr Grefwen afgiöra i Stockholm nu straxt, hwilken Hr Grefwen elr Grefwe Wrede-Sparre skulle blifwa disponent af stipendio Wrediano, så wore det wähl, ty det låter som gref Wrede-Sparre redan försäkrat unge Strömmer. Nog tycks det för mig wara klart att Hr Grefwen bör hafwa disposition, men wist ligger något på andra sidan, som dölies i ask mörian. Wore det wist att Hr Grefwen hade dispositionen, odisputabelt tror jag att den af Hr Grefwen recommenderade skulle få allas röster.[1]

Emellertid tror jag aldrig att det skall klicka med mindre den begärte skall komma på förslag; Strömmers Bror kunne wähl wänta till här näst.

Glöm ej Hr Grefwe att i nästa sommar låta upplåcka på Stohla all den stäckra och sprängört der wäxer. älliest mister Hr Grefwen många creatur. Huru är wegen till Li[n]dholmen och den sköna badstugan[2]; det är skada att hon skall förfalla.

jag förbl. of[öränderligen]

Högwelborne Hr Grefwens

Upsala 1746 ödmiuke

d. Linnæus.

Af e. o. Hofrättsnotarien Edv. Henning benäget meddelad afskrift.

Datum ej utsatt, men var säkerligen i medlet af November 1746.

[1] I bref till Consistorium Academicum den 13 November 1746 hade Cl. Ekeblad, hvilken efter svärmoderns föregående år timade död ansåg sig vara Wrede'ska stipendiefondens kurator, anmält, att han önskade, att ett sådant stipendium, som blifvit ledigt genom C. A. Clewberg's utnämning till professor i orientalspråk vid Åbo universitet, måtte tilldelas »kammereraren Winge's son» Magnus Julius. Consistorium förklarade (den 15 Nov.) sig ej skola »un-

derlåta, at efter warande skäl och omständigheter deferera thes begäran i thetta målet, så snart Professor Clewbergs rum, hwilket han, til följe af framledna Fru Grefwinnans och ÖfwersteMarskalkinnans de la Gardies bref af d. 26 Maj 1744, ännu uppå 6 års tid, efter the i tabulis determinerade årens förlopp, innehafwer, blifwer ledigt.» Emellertid uppträdde d. v. Ryttmästaren (slutligen generalmajoren och öfverståthållaren i Stockholm) Axel Wrede-Sparre med anspråk at vara den rätte kuratorn för Wredeska stipendierna, hvilken tvist gick ända til Kungl. Maj:t, som gaf Ekeblad rätt, hvarefter denne i ny skrift (d. 28 April 1747) tillsade Consistorium att uppsätta förslag till Clewbergska stipendiets bortgifvande, hvarvid han ånyo rekommenderade Winge. Sedan Consistorium låtit examinera de fyra sökandena, bland hvilka icke fanns någon studerande Strömmer, upprättade det den 27 Maj förslag, hvarvid Winge fick tredje rummet och sedan af Ekeblad utnämndes till stipendiat. Innehafvare af första förslagsrummet var P. Wargentin.

[2] »*Lindholmen* är en präktig och kringfluten Sätesgård, som ligger ifrån Stohla twert öfwer en liten wik af Venern. Här war et mycket wäl anlagdt Palais. . . . . Den härliga byggnaden, de sköna gipsningarna, de gamla Imperatorum Romanorum Buster, som stodo i sine Nicher i förstugan, den behageliga situation, de artige trägårdar, och den förträffeliga Badstugan gjorde, at man ej utan smärta kunde se en så härlighet, med så stor kostnad och eftertanka anlagd, nu stå tom och utan inbyggare» (Wästgöta resan s. 49). Utförligt beskrifves Badstugan, »hwars like til Badstuga man fåfängt lärer söka i Swerige.»

1285.

Högwelborne Hr Grefwe och Cancellie Rådh.

I går fick jag de medallier ifrån Deres Kongl. Högheter som Hr Grefwen öfwerskickat.[1]

Wärdet war rett anselig[t]; stämpel och prägeln fördubblade wärdet; den hand som gifwet gåfwan förhöjde det 100-falt. Detta war den första Kongl. gåfwa jag någonsin fått; hon skall gömmas i den låda, som aldrig skall röfvas utan med mitt lif; ty så giöra dessa härskaper af kiärlek för Svear[?]. Lycklige de, som få under så milda solar en gång drifwa sin åcker. Intet skall jag tro mig någon gång kunna tiena så höga härskaper till bakas, men Gud låte mitt hierta känna på mig den dag jag förgääter att ännu önska och råda alt godt till deras selhet; jag hår talt och skall tala oförkränkt, så länge jag tala kan, till min öfwerhets justice.

Tack Hr Grefwen för beswäret; aflägg min underdånigste wördnad, om Hr Grefwen törs, och jag beder att Hr Grefwen säger det inför min tillkommande allernådigaste drottning.

Fick Hr Grefwen mitt bref med siste posten? swara då det är tid.

jag orkar ej mehr skrifwa. jag fick höra ett ord, det blixtrade och dundrade som af åskan. Gud låte ej betyda ondt för dem, som giort mig godt, och warit Eder wän. Helsa Hr öfwerintendenten. jag är beständigt

Högwelborne Hr Grefwens
ödmiuke tienare
Carl Linnæus.

Upsala 1746
d. 21 Nov.

Efter afskrift af originalet, benäget meddelad af e. o. Hofrättsnotarien E. Henning.

[1] Dessa medaljer (förmodligen de med anledning af Adolf Fredrik's förmälning med Lovisa Ulrica slagna) voro säkerligen de, som omtalas i Egenh. ant. s. 44, där det heter: »1746 vid begynnelsen af Junio besågo bägge Deras Kongl. Högheter Academien, och regalerade en hop af Professorerna med guldmedailler; men då de andre få hwardera sin, får Linnæus 2:ne till teckn af besynnerlig nåd». Antagligen blefwo dessa medaljer först på hösten sända till Upsala. Säkerligen bestämde denna Kungliga frikostighet Linné att dedicera sin följande vår utgifna *Wästgöta-Resa* till Lovisa Ulrica.

1286.

Högwälborne Hr Grefwe, Kg. M:ts och Riksens Råd, President. Öfwerste Marschalk, Academie Canceller, Riddare och Commendeur af Kgl. M:t orden.

Eders Höggrefl. Excellence täckas ej onådigt uptaga at jag med detta allerödmiukast beswärar.

Som Eders Excellence städse ärtedt mig sin höga nåd, som Eders Excellence altid warit en stor promotor scientiarum och som vettenskapernas öden inom fäderneslandet nu wälwas i Eders Excellences hand, såsom Præsident uti Kongl. Cancellie Collegio, fördristar jag mig underdånödmiukast beswära med denna min ansökning.

Sedan jag arbetat ifrån barnaåhren, intill des jag nu är gråhårig. har jag wunnit den hedren och olyckan, at då utlänningar få några, antingen rare äller nye, äller sig obekante wäxter, hafwa de det förtroende till mig, att jag kan dem här om instruera. således får jag kiennas wid mycket arbetande, skrifwande och många dryga postpgr, utan att däraf blifwa rik. jag har dragit detta mitt kors med tolamod, så ofta det warit drägeligt.

för 3 månader sedan, wid pass, ankom ett bref till mig på posten, som kostar 17 1/2 plåt, hwilket jag ej tröstar lösa. jag wiste ej wähl hwarifrån det kom, för än jag i dag får af innelychte se, att det är ifrån Professor Arduini i Padua.[1] Utlänningar äro wane, att sända med postwagnen sine bref, då de ej kosta något betydande. jag har skrefwit till Arduini och förhållit honom sitt förseende, att det ej sker flere gånger.

Nu är brefwet redan ankommit; jag trostar ej lösa det; alltså går publicum miste om postporto ändoch; ty woro wähl ingen betydande sak för ett publicum, att få samma bref postfritt, då det endast angår wettenskaper.

Saken är ej tanti att jag tyckes behöfwa med formelig inlaga beswära Kongl. Cancellie Collegium. Dett kostar Eders Höggrefl. Excellence ett enda ord i Kongl. Collegio, där hwar en giör Eders Höggrefl. Excellence till willies, hwar en ofelbart gynnar wettenskaper. jag tror att i hwad land jag bodde, skulle jag winna för wettenskapens skuld. sedan jag där uti updrifwit mig. postfrihet, och kan det bewisa med mäst alla mine coætaneis exteris, som giort sig betydande i någon wettenskap; jag söker nu allenast ett enda bref: och tror aldrig att mæcenates scientiarum hafwa samwete detta afslå för en så ringa landsman.

förblifwer med oaflåtlig diup wördnad

Eders Höggrefl. Excellences
underdånödmiuke
tienare
Carl v. Linné.

Upsala 1764
d. 3 November.

Originalet finnes i Riksarkivet (Kanslipresidentens arkiv, Skrifvelser till Ekeblad från Kgl. familjen och A—L.)
Ingen utanskrift.

[1] Pietro Arduini. se bref. 365 not. 9.

1287.

Högwälborne Hr Grefwe, Kongl. Mayts
och Riksens råd, President, Academié
Canceller, Riddare och Commendeur af
Kgl. M:ts orden.

Då Eders Höggrefl. Excellence senast besvärades af mig med underdånödmiukast ansökning om postfrihet på brefwet från Padua, höll jag det sielf nästan förgripeligt, att beswära Eders Höggrefl. Excellence, som wälfde de högste wärk och folks öden, med så ringa sak. Men då Eders Höggrefl. Excellence täcktes så nådigt och så hastigt bifalla och expediera min ödmiukaste ansökning, fägnade det mig mycket, att få se en hop helt rara wäxter, men än mer att med hugnad finna Eders höggrefl. Excellences nåd för wettenskapen, i den tid jag tänkt att dessa hade mindre wärn och Mæcenater. Lyckelig den Academia, som får räkna Eders höggrefl. Excellence för sin närmaste SkydsHerre. Man får nytt lif och hog att arbeta, då man finner sådan upmuntran af den högste i riket.

jag kan intet med tillbörlig lofsång prisa Eders Höggrefl. Excellence, men skall aldrig förgäta att skatta oss lyckelige, som lefwa under en så hög och nådig Mæcenas. Den Alsmächtige Guden giöre Eders Höggrefl. Excellences dagar långa och sälla, att wettenskaperna hos oss må sent sakna en så nådig SkydsHerre.

framhärdar med oaflåtlig diup wördnad

Eders Höggrefl. Excellences
underdånödmiukaste
tienare
Carl v. Linné.

Upsala 1764
d. 13 Novemb.

Originalet finnes i Riksarkivet (Bref till R. R. Grefve Claes Ekeblad 2.). Ingen utanskrift.

1288.

Välborne Herr Archiater, Riddare af Kongl.
Maj:ts Nordstjärne Orden.

La Princesse de Marsan,[1] i Frankrike en kjänd och berömd älskarinna af Konster och Vetenskaper, som bredevid Versailles äger en bland de skjönaste och fulkomligaste trädgårdar, och städse öker sina planteringar med främmande samlingar, åstundar äfven förse dem med åtskilliga Nordiska växter; har därföre, genom någon sin vän, anmodat mig att förskaffa hänne några quistar af ett särdeles slags Pihl, som nämnes på den hosföljande Pro Memoria,[2] hvillken jag af hännes egenhändiga afcopierat.

Denna commission är jag villrådig, att kunna så väl uträtta, som jag gerna åstundar, om jag icke får fägna mig af Herr Archiaterns och Riddarens goda biträde. min vänliga anhållan är därföre, att Herr Archiatern och Riddaren tächtes med första öfversända till mig tjänlige quistar af de omnämnde slagen och sålunda förvara dem, som hon föreskrifvit.

Hvarjämte Herr Archiatern och Riddaren behagade låta följa en med dess egenhändiga Namn undertecknad beskrifning på Latin, huru de böra planteras och skjötas, med mera som Herr Archiatern och Riddaren kan godtfinna, på det att Utlänningarne må få se, det vi hos oss äfven hafva till Herr Archiatern och Riddaren så allmänt förtroende, som han förtjänt och öfver hela Europa är bekant före.

Jag har den äran, att med fullkomlig högagtning framhärda
Välborne Herr Archiaterns och Riddarens
tienstskyldigste tienare
Stockholm d. 28 Febr. 1765. Clas Ekeblad.

Linn. Soc. vol. IV: 32—33.

[1] Antagligen gemål till generallöjtnanten CAMILLE LOUIS DE MARSAN, hvilken 1765 blef prins DE MARSAN.

[2] I denna (vol. IV: 34) angifvas såsom de mest efterlängtade *Salix pentandra* och *phylicifolia*. Man borde i Februari af dem taga kvistar, »qu'il ne faut pas enfermer dans une boite, mais seulement dans du gros papier». — I ett bref, dateradt den 18 April 1765 (vol. IV: 35—36), tackar EKEBLAD »för det benägna och skyndesamma biträde, hwarmedelst iag blifwit i ståndsatt at befordra Swenska pijhlars plantering i Printsesans Marsans trägård».

1289.

Högwälborne Herr Grefwe etc. etc.

Efter nådigst befallning skall med allra första lägenhet den specificerade *Salix pentandra* med friska qwistar öfwersändas. Ingen wäxt är lättare att propagera än *pilqvistar*, som behöfwa ingen annan skötsel än att allenast nedsättas i jorden och hållas der fuktige, till dess de slagit rot; men den andra *Salix phylicifolia*[1] har jag icke i trägården och wet ej att hon finnes närmare än i Luleå, men att få henne der ifrån, der till wet jag ingen konst, emedan der wäxa åtskillige *Salices* och allmogen har intet specielt namn på henne, ej heller är någon botanicus i hela Westerbotten mig bekant, som henne kunde hemta[1].

Framhärdar med oafl. djup wördnad

Eders Höggrefl. Excellences

Upsala 1765 underdån.ödmjuke tienare

d. 6 Martii. Carl v. Linné.

Jag har ock tillagt qvistar af ett par andra *Salices*, som ej finnas i Frankrike; då de uppwäxa, kan Hr Jussieu[2] gifwa Prinsessan namn på hwardera.

Originalet finnes i Riksarkivet.

[1] Denna pilart iakttogs vid Upsala först af G. Wahlenberg: jfr dennes *Flora Upsaliensis* p. 329.

[2] Bernhard de Jussieu, se bref. 486 not. 3.

1290.

Högwälborne Hr Grefwe, K. M:ts och Riksens råd, Præsident, ÖfwersteMarschalk, Academie Canceller, Riddare och Canceller af K. M:ts orden.

Till Eders höggrefl. Excellence hembär jag aller ödmiukast tacksäjelse för så oändelig mycken nåd Eders Excellence mig stadigt täckts ärtedt, hwar ibland jag och får rächna dett nu med posten öfwersända brefwet ifrån bortersta ändan af Sibirien, lastat med de ra-

raste frön, hwaribland woro frön af Cimicifuga och Trollius asiaticus och Fumaria spectabilis; tre wäxter som jag all min tid förgiäfwes sökt. Cimicifuga, som skall wara souveraine emot wägglös, kostade mig för 15 åhr sedan 18 dlr sölf:mt endast i postpgr, att jag rätt måtte få se ett torkat specimen där af, lagt emellan twänne trädlameller. Trollius asiaticus blifwer största prydnad för wåra trägårdar och Fumaria spectabilis är en af de wackraste blommor.

framhärdar med oaflåtelig diup wördnad

Eders Höggrefl. Excellences

underdånödmiuke

Upsala 1765 tienare

d. 23 April.

Carl v. Linné.

Originalet finnes i Riksarkivet.

1291.

Högwälborne Herr Grefwe etc. etc.

Gud ske lof, det åter en gång will dagas! wi hafwa suttit några år i tjockaste mörkret under det folk, som aldrig gynnat wettenskaper, att wi ej wetat, om wi bort anses som menniskor. Nu få wí med hjertans hugnad åter se ljuset och med glädje åskåda wåra forna *numina*, som alltid gynnat oss, som sökt idka wetenskaper, om jag eljest törs räkna mig bland dem[1].

Jag hisnade wid ett så stort phænomen, att E. Exc., som åter satt sig så högt och styrer sjelfwa rikswagnen och hwälfwer wåra öden, skulle med egen hand gitta skrifwa[2] till den, som nu på några år wisste knappt sig wara menniska. *Redeunt Saturnia Regna* med sina gyllene tider, då Tessiner, Gyllenborgar, Ekeblader, Höpkar, Schæfrar, Hårleman etc. på allt sätt favoriserade, uppmuntrade, ja älskade virtuosos; då war roligt lefwa och arbeta.

Hos E. Exc. aflägger jag aller ödmjukast tacksägelse för brefwet, som war till mig under Wetenskaps Societetens couvert ifrån Professor Turre[3] i Vicenza med några rara frön.

Gud beware E. Exc. så högt, som jag det önskar och förblifwer

Eders Höggrefl. Excellences

Upsala 1770 underdånödmiukaste tienare

d. 12 Januari.

Carl Linné.

Originalet finnes i Engeströmska samlingen i Riksarkivet.

[1] Härmed afses mösspartiets fall och hattarnes återtagande af styrelsen samt i samband därmed Ekeblads förnyade inträde i rådet.

[2] I detta lilla bref, som var dateradt Stockholm den 11 Januari 1770 och som finnes i Linn. Soc. vol. IV: 38—39, »tillönskas H. Archiatern och riddaren i detta och många påföljande åhr den högstes wälsignelse at tilbringa dem uti beständig wälmåga och all uptänkelig lycksalighet».

[3] Antonio Turra, se bref. 485 not. 12.

EKEVURTZEL, GABRIEL.

Född 1748, student i Upsala, erhöll 1776 ett af Linné och Jonas Hallenberg undertecknadt nationsbetyg, hvari vitsordas, att han »gort sig hos alla älskad och angenäm» samt visat »flit och skicklighet i sine studier, hwarpå han äfwen ådagalagt prof inför Högwördiga Theologiska Faculteten 1773, då han undergick Examen Theologicum, samt för den Widtberömda Philosophiska genom ett scriptum 1775». Blef därefter extraordinarie i Krigscollegium; kallades 1781 sekreterare. F. ö. obekant.

1292.

Min kiäre Hr Landsman.

För de nyligen hit ankomne, och i bref lofwade sillar, så den insaltade som insyltade, har jag richtigt emottagit.

För bägge aflägger jag ganska mycken tacksäjelse, ty de woro bägge slagen ganska smakelige.

Det giör mig ondt att M. H. skulle giöra depence på mig, som sielf har nödigt sine pgr till resan. Kan jag den aftiena, skall jag wara så redig, som skyldig; och detta endast kan jag försäkra. Emedlertid rätt mycken tack.

Lätt mig wetta när Eder resa giäller till italien; kan jag recommendera Eder, will jag det giöra.

förbl. Min kiäre Hr Landsmans

hörsame tienare

Carl Linné.

Upsala 1773
d. 29 Novembr.

Utanskrift:

a Monsieur
Mons:r Ekewurtz [!]
l'etudient
Kongelf
Brunskier.

Sigill VIII, rödt lack.

Tillhörde den nyligen aflidne f. d. Regementsläkaren J. A. Z. Wittlock i Wexiö.

ELERS, JOHAN.

Född 1730, förste expeditionssekreterare i Inrikes Civilexpeditionen 1772, kansliråd 1787, ledamot af Rikets ärendens allmänna beredning 1789—92, död 1813. Vitterhetsidkare samt på grund däraf invald i sällskapet »Utile dulci» och Vitterhetsakademien; mest känd genom sitt förtjänstfulla historiskt-topografiska arbete *Stockholm* (4 band, 1800—1801).

1293.

Välborne Herr Archiater och Riddare.

En Seger Döden vunnit har,
Som honom många Segrar bådar.
En hjelte jag på platsen skådar,
Som Mänskjors hjelp och räddning var.
En Rosenstein till hvila hastar [1],
Man blomster nu på grafven kastar;
Men ach! att alla örters kraft
Ej detta lif förmått att frälsa!
Ach! att de öka må din hälsa,
Som vård om deras kundskap haft!!

Välborne H. Archiaterns
och Riddarens
ödmjukaste tjenare

Ekolsund d. 19 Juli 1773. J. Elers.

Linn. Soc. vol. IV: 39.

[1] Nils Rosén von Rosenstein afled den 16 Juli 1773.

ELVIUS, PEHR.

Vetenskaps-akademiens sekreterare 1746—49.

Se bref. 197—258.

FAGRÆUS, JONAS THEODOR.

Född 1729, student i Lund 1745, filosofie magister därstädes 1751; idkade, därtill uppmanad och understödd af Jonas Alströmer, naturalhistoriska och medicinska studier i Upsala och blef där medicine doktor 1758; stadsfysicus i Alingsås 1759, död 1797. Biträdde Baron Claes Alströmer vid anlaggandet och vårdandet af dennes naturalie-kabinett och botaniska trädgård vid Göteborg: har utgifvit åtskilliga skrifter, och flera skulle säkerligen utkommit, om ej hans manuskript förstörts genom en eldsvåda i Alingsås. Linné förklarade, att »ingen af alla, som studerat i Upsala medicinen under min tid, har haft starkare hufwud och *acumen ingenii* än Dr. Fagræus», samt gaf till hans ära ett nytt växtslägte namnet *Fagræa*.

1294.

Högwälborne Herr Archiater och Riddare
Min höggunstige Gynnare.

Herr Archiaterns och Riddarens förtjenster i Vetenskaper äro vidsträcktare, än hela lärda Verlden; *Barbarus enim sit, qvi Magnum illud Linneanum nomen ignorat*[1]. Men clienter ökas dageligen, genom hvilka Hr Archiaterns äfven så stora moraliska Character öfver alt utbredes.

Den som känner en Hasselqvist, Löfling, Kalm, en Leche, Lidbeck, Bergius, en Solander, Fårskål, Hernqvist etc. etc. etc. hvilka, näst Gud, endast hafva at tacka Herr Archiatern och Riddaren, för kunskaper, utkomst och tillfälle at utvidga vetenskapen, finner nog, huru ädelsint Herr Archiatern och Riddaren, utan afseende på egen vinning, hulpit Folk af mera vett än pengar, uti sådana stälningar, som mångastädes icke kunnat ärhållas, utan af de mästbjudande.

Sådan ärfarenhet ställer mig i förundran, då jag har den lyckan at öpna et Bref ifrån Hr Archiatern och Riddaren. Ingen ting hände mig oförmodeligare och ingen ting kärare, än at se mig hedrad med så *stort Förtroende* af en så *stor Herre*. Jag häpnade och min gamla outsläcke-

liga vördnad för Hr Archiatern och Riddaren fick på en gång en fördubblad tilväxt.

Endaste hindret för mig at nyttja et så önskeligt tilfälle var min egen ofullkomlighet; en scrupel, som hel och hållen förföll vid blotta åtankan af Hr Archiaterns och Riddarens nådiga approbation.

Min Naturliga hog och böjelse för en vetenskap, som Herr Archiatern och Riddarens Ingenium plus qvam seculare gjordt både angenäm, redig och säker, skal genom Guds nåd och en så förträffelig Mästares gunstiga Instruction hjelpa min okunnoghet. I anseende dertil lofvar jag och svär, at i fall den Lyckan och Hedren mig hända kan, at jag uppå Hr Archiaterns och Riddarens recommendation får kallelse till den bekanta Syslan[2], jag då vid första anmodan skal vara färdig til Resans företagande, så vist, som jag då lefver. Och längtar jag nu äfven så mycket efter sakens lyckeliga utgång, som jag är min stora Patron outsägeligen förbunden, som vid utdelandet af så hederliga poster behagat sin ödmjukaste tjenare ihogkomma.

Så vist jag igenom detta el. dylikt tilfälle sättes i stånd at utöfva hvad jag utaf Hr Archiaterns mun och förträffeliga arbeten kunnat inhämta, så säkert skal jag aldrig brista uti den ödmjuka ärkänsla jag en så stor välgjerningsman skyldig är. Herr Archiaterns skrifter, som altid varit mina handböcker, skulle då aldrig utan Auctorens lof förkastas, och jag tror mig altid vara lärdast, när jag rätt fattat meningen af sådan auctor.

Sedan det vid senaste Riksdag icke lät göra sig med Oeconomie Scholans utvidgande, hafva Hr Alströmarna[3], som altid gynna mig, intet emot min bortflyttning til fördelaktigare plats. Fru Commerce Rådinnan[4] ber obeskrifveligen hälsa. Herr Johan likså; lofvar och med första lägenhet öfversända recrüter. Hr Öfverdirecteuren reste i en hast til Stockholm, förleden vecka, väntas ock snart åter. Andra kunde bryta hans bref, derföre törs jag ej skrifva derom; Ty ingen här mer än Fru Commerce Rådinnan och min Hustru veta utaf Hr Arch. och Riddarens mig visade grace. Jag är ock säker, at det är obekant i Upsala, tils man får se hvad lycka jag igenom Hr Arch. och Riddarens ynnest har. I denna vår har ingen ting ifrån Commiss. Alströmer ankommit. Så snart det kommer til Götheborg, skal jag draga omsorg för transporten til Upsala. Uti sista brefvet til mig skrefs om hans tillernade resa till England. Det torde komma mig till pass att jag förledet år gjort mig bekant om cryptogamisterna. De må kallas deliciæ Botanicorum Borealium. Jag kan ej tänka på Ryssland utan affect. Försynen uppehålle Hr Archiatern och Riddaren vid högsta välgång i evärdeliga tider tillika med Nådiga Frun

och samtel. förnäma famillen, hos hvilken min K. Hustrus och min ödmjukaste vördnad anmäles. Jag framhärdar med djup vördnad

Högvälborne Hr Archiaterns och Riddarens
Min Höggunstige Herres
aldraödmjukaste tjenare
Jonas Theodor Fagræus.

Odateradt, men säkerligen skrifvet 1763.

Linn. Soc. vol. IV: 95–96.

[1] Den är väl en barbar, som ej känner LINNÉS stora namn.
[2] Detta har afseende på ett förslag, att FAGRÆUS skulle öfvertaga en befattning i Petersburg, måhända den samma, som FALCK sedermera erhöll.
[3] Om JONAS ALSTRÖMERS söner se del. III s. 13 och bref. 468 not. 5.
[4] JONAS ALSTRÖMERS enka HEDVIG ELISABETH PAULIN, född 1716, död 1806.

1295.

Välborne Herr Archiater och Riddare
af Kongl. Nordstjerne Orden!
Min största Patron i verlden!

I all min tid har ingen ting så hiertel. fägnat mig, som Herr Archiaterns högtärade hand, hvilken jag af egit förvållande nu på så lång tid saknat. Änteligen dristade jag för en så uplyst Herre uptäcka mitt mångåriga gräl; men det slog ej värre ut, än at jag i ställe för bannor och förakt får befallning det samma Herr Archiaterns vidare granskning underställa. O hvad för et stort svalg emellan Stora män och det medelmåttiga Folket! Har jag i mitt förra berättat det jag upfunnit Clavem methodi naturalis, så har jag vist skrifvit mer än jag ment och tvärt emot sanningen; alt hvad jag henne likmätigt kan säga, är at jag arbetat på denna Lapis Philosophorum, men med samma öde, som andra Gullmakare, *qvi oleum et operam perdunt.* Herr Archiatern kan vara öfvertygad at jag vändt saken på alla sidor, innan jag hunnit finna någon sort clave til det sammelsurium, som följer härjämte. Näst Herr Archiatern kan väl ingen bättre känna dess brist, än jag, som så länge, åtminstone alt ifrån Ryska speculationerna, vid alla lediga stunder, haft det under händer, till fullgiörande af det gamla postulatet at efter van Royens[1] methode supplera Gmelins Flora Sibirica[2]. Jag började då tänka på methodus naturalis och [har,] ehuru med liten insikt, aldrig kunnat

skilja mig derifrån, i anseende til den oförlikneliga nytta Hr Archiaterns Systema Naturalissimum i Djurriket med sig förer. Hvad jag nu aldra ödmjukast anhåller, är, det täckes Herr Archiatern af vanlig nit för vetenskapen och lika nåd för dess älskare, icke kasta bort detta utdrag vid det första, som stöter emot bättre vett och grunder, ty då blefvo förmodeligen minsta delen läst; utan låta sig besvära med dess genomögnande, ehuru det ej synes sådant förtjena. Jag vet intet, om Scopoli[3], Gerard[4] och Adanson[5], som alla betjent sig af Herr Archiaterns ordines naturales, hunnit längre med claven än jag. Emedlertid ses af deras och fleras försök, huru flera menniskor, än jag, famla i mörkret efter methodus naturalis. Som nu Archiatern har mindre möda vid at skrifva sjelf, än rätta alla mina fel; så voro det hvad hela lärda verlden med mig skulle önska. Men skulle Herr Archiatern deremot, enligt sin utlåtelse på flera ställen, ännu sakna flere data til utgifvande af en sådan Honom värdig methode, så beder jag ödmjukast Herr Archiatern täckes hafva mödan ospard och rätta mina fel i det här upgifna förslaget, då jag försäkrar, at jag aldrig skal betjena mig af en rättelse, som icke skal blifva tecknad med upfinnarens lof. Emedlertid lärer nog af min ärkända oskickelighet til et sådant arbete kunna slutas, at jag utan Herr Archiaterns goda minne och censure aldrig ärnat låta det se dagsljuset, hvarföre ock ganska få af mina vänner vetat at jag haft något sådant under händer. Det endaste jag deraf lärdt, är at jag el. en annan Tiro, under bibehållandet af de fläste ordines, kan lika lätt och säkert lära känna örterna, som efter Systema sexuale och följaktligen bättre, än efter något annat systema artificiale, oaktad det är flera exceptioner underkastat. Tänk hvad det skulle glädja mig och hvad jag voro för en karl, om Herr Archiatern i anledning af detta mitt oskyldiga försök behagade sjelf tänka på Claf till sina ord. naturales? Åtminstone gjör jag mig det glada hopp, at der skal finnas någon perla uti Ennii[6] sopor, som de gamla brukade säga. Fingo jag den tidning, så hade jag lön för all min möda. Hvar ock icke, så får jag äfven nöja mig med. Hela min Classification med characteres generum går på 14 dryga ark; men skulle Hr Archiatern få tid at tänka på saken och jag får befallning, så skal jag gjerna öfversända en afskrift af altsamman, i fall det kunde gifva någon vidare anledning; hälst jag icke utan stor möda sökt förkorta charactererna. Men skulle Herr Archiatern ännu på någon tid icke få ledighet taga saken til öfvervägande, utbeder jag mig den gracen, at Hr Archiatern i anledning af mitt genomögnade utkast täckes giöra mig några ärhindringar dervid, som jag emedlertid kunde hafva til rättelse vid clavens förbättring, så ofta jag har tid at gräla dermed. Det torde

falla mig lättare, än en annan begynnare, sedan jag så länge äflats dermed, och lust felar mig intet. Altför mycket längtar jag at få veta, hvarigenom Cryptogamisterna kunna bäst skiljas ifrå de andra örterna; men aldra mäst at snart få veta hvad Herr Archiatern tycker om mitt försök, i synnerhet om der finnes någon idée, som kan leda Herr Archiaterns förträffeliga upfinningsgåfva in uppå någon lättare väg, at vi uti Dess lifstid får den finna; eljest är alt mitt hopp förlorat. Men jag torde gjordt Herr Archiatern så mycket bryeri med de andra fyra arken, at jag här icke bordt bifoga det femte. Alingsås är icke Upsala, som fordom var mig så rikt på munteliga undervisningar. Hvad under då, at jag nu är så nitisk om information? *Omne rarum carum*[7]. Den Högste Guden uppehålle Herr Archiatern ännu i många år! min ödmjukaste vördnad beder jag må anmälas hos Nådiga Frun, unga Hr Professorn, hela den öfriga förnäma Famillen, under det jag har den äran med ödmjuk trognaste vördnad oaflåtel. framhärda

Välborne Herr Archiaterns och Riddarens, min nådgunstige Herres
aldraödmjukaste Tienare

Alingsås d. 10 Febr. 1770. Jonas Th. Fagræus.

I.

ANIMALIA.

I.	THERIA	Mammata och Plumosa.
II.	DERMES	Pinnata vel Depilia.
III.	INSECTA	Antennata, Cataphracta.
IV.	VERMES	Tentaculata, Mollia.

II.

VEGETABILIA.

I.	IRREGULARIA	Staminibus declinatis.
II.	POLYPETALA	Petalis pluribus.
III.	MONOPETALA	Petalo unico.
IV.	ANOMALA	Petalo vel Perianthio O.

III.

FOSSILIA.

I.	MINERALIA	Inclyta.
II.	LAPIDES	Solida.
III.	TERRÆ	Friabilia.
IV.	AQVÆ	Fluida.

I.

ANIMALIA.

I. THERIA.

I.	QVADRUPEDIA	Pilosa.
II.	CETE	Pinnata.
III.	AVES	Plumosa.

II. DERMES.

IV.	AMPHIBIA	Pulmonata.
V.	PISCES	Branchiata.

III. INSECTA.

VI.	ELYTROPTERA	Alis coriaceis.
VII.	LEPIDOPTERA	Alis squamulatis.
VIII.	HYALOPTERA	Alis pellucidis.
IX.	APTERA	Alis nullis.

IV. VERMES.

X.	MOLLUSCA	Simplicia, crusta O.
XI.	TESTACEA	Simplicia, crusta lapidea.
XII.	CORALLIA	Composita.

NB. Classes Vegetabilium videantur suo loco.

III.

FOSSILIA.

I. MINERALIA.

I.	SALIA	Aqva solubilia.
II.	PHLOSISIA	Inflammabilia.
III.	METALLA	Regulina.

II. LAPIDES.

IV.	PETRÆ	Puriores.
V.	MINERA	Minerales.
VI.	CONCRETA	Petrei.

III. TERRÆ.

VII.	FATUÆ	Puriores.
VIII.	SATURÆ	Minerales.
IX.	MISCELLÆ	Fatuæ.

IV. AQVÆ.

X.	HUMORES	Puriores.
XI.	LIQVORES	Minerales.
XII.	LATICES	Terreæ.

Föregående gräl har jag i den afsikt bifogat, på det Herr Archiatern må se, huru Regnum Fossile gifvit mig anledning til min classification uti Regno Vegetabili så väl som animali.

Men at indela Fossilierna uti flera Fläckar än vanligt är, dertil påminnes jag af deras usu medico et oeconomico, hälst sedan jag med Hr Professor Wallerius funnit mig föranlåten at classificera Mineralia et Aqvas artificiales[8], hvilket dock ej uti mitt tilärnade Compendio af Hr Archiaterns Systema Naturæ intages. All min ledighet ifrå det arbete, hvarmed jag mäst förtjena dageligt bröd, har jag användt på Natural-Historiens application till allmänna lefvernet.

Hinner jag med tiden visa något prof deraf, så hafva mina Landsmän att tacka Herr Archiatern för det ljus och den sporre han mig dertil gifvit.

Linn. Soc. vol. IV: 97—102.

[1] Adrian van Royen, se bref. 556 not. 5.
[2] Johann Georg Gmelin, se bref. 197 not. 7.
[3] Joh. Anton Scopoli, se bref. 586 not. 12.
[4] Louis Gérard, född 1733, fransk botanist och läkare, död 1819; jfr. bref. 1017 not. 7.
[5] Michael Adanson, se bref. 414 not. 2.
[6] Ennius, romersk skald, född 239, död 169 f. Chr. föd.
[7] Allt sällsynt är kärt.
[8] Se bref. 595 not. 5.

FALCK, JOHAN PETER.

Född 1733, student i Upsala 1751, informator för Linné son; reste 1761 till Köpenhamn i förhoppning att såsom medhjälpare åt Forskål få deltaga i en af danska regeringen bekostad vetenskaplig expedition till Egypten och Arabien, men återvände, då detta misslyckats, till Upsala och disputerade där 1762 *De Planta Alströmeria*; öfvertog 1763 vården af kejserl. lifmedici, statsrådet Kruse's naturalie-kabinett i Petersburg, där han 1765 blef af Collegium medicum utsedd till medicinæ och botanices professor samt föreståndare för medicinska trädgården; utsågs 1768 af kejsarinnan Katarina II till att företaga vetenskapliga forskningsresor i det inre Ryssland och fortfor därmed, ehuru kroppsligt lidande och svårt mjältsjuk, till den 21 Mars 1774, då han i Kasan medelst ett pistolskott gjorde slut på sina plågor. Närmare redogörelse för hans sista dagar finnes i bref till Linné från J. J. Lerche och A. J. Lexell, som i det följande komma att meddelas.

Om hans vidsträckta resor finnes så godt som intet på svenskt språk publiceradt. Däremot utgaf Ryska Vetenskapsakademien genom hans vän och reskamrat J. G. Georgi, som efter hans död tillvaratog hans anteckningar och samlingar, ett arbete med titel: *Herr Joh. Pet. Falck, Beiträge zur topographischen Kenntniss des russischen Reichs*, 3 band 4:o med kartor och planscher (Petersb. 1785—86); äfven på ryska utgafs 1818—25 ett verk, enligt uppgift innehållande fullständig beskrifning på Falcks, Krascheninnikow's och Lepechins vetenskapliga resor. Äfven i Tyskland har utkommit *Falck, Reisen in Russland, in einem Auszuge mit Anmerkungen von J. A. Martyni-Laguna* (Berlin 1794). I Kejserliga Ryska Vetenskaps-akademiens i Petersburg arkiv finnes en mycket betydlig samling af honom gjorda anteckningar, hvilka torde vara väl förtjänta af att närmare granskas och bearbetas. — Beklagligtvis har oaktadt ifriga bemödanden endast ett bref från Linné till Falck kunnat anträffas.

1296.

Wälborne Herr Archiater och Riddare
af Kongl. Nordstjerne Orden,
Min nådige Herre!

Allenast med några rader får jag denna gången den äran at upvakta min Nådige Herre och berätta mina utståndna äfventyr under resan. Sedan vi ifrån d. 19 sistledne Septembr. till d. 1 Oct. utstått alla de besvärligheter, som en höstresa på Östersjön kan ha med sig af obeständig vind, häftiga stormar, snö, hagel, regn och frost om hvarandra, trodde vi oss nu mera vara stälde i säkerhet, då vi släpte ankaret på Narva Redd och hade allenast några sandbankar att akta oss före, innan vi kunde komma in i Narva ström. Men nu återstod det svåraste. Lots kom om bord och vi började varpa oss fram med linor; men en förbistrad storm med mörker kastade oss i hast in på sandreflarne, der Fartyget blef sönderbråkat, tog läck och inom få timmar stod vatnet öfver hela salt-laddningen, som innehades, hvaraf icke et korn blef bärgat. Vi väntade på dagen hvar minut; men det var dock största lifsfara att komma i land på Jullen för de faseliga bränningar, som vältrades på grunderna. Här var nöd och jämmer och död för ögonen hvart ögneblick. Jag måste lemna under saltladdningen 4 halftunnor med Gottländske Coraller, som jag knapt tänker mer på; ty Jakten ligger nu så nedborad i sanden, att hon knapt lär kunna hjelpas up, hvilket jag hörde, innan jag for fr. Narva. Min hatt och värja, som jag kiöpt samma dag jag reste från Stockholm, blefvo ock borttagne af en bölja, som svimmade öfver båten, då vi famntals vräkte ut lösa saker, som lågo i Cajutan. Således hade jag min del; men låfvad vare Gud, att jag slapp med lifvet ur en så hotande fara! Aldrig reser jag mer på sjön i all min lefnad.

Sedermera efter en kostsam och penible landresa från Narva, kom jag ändtlig sidstledne Lördag hit till S:t Petersburg och träfade här en Patron[1], hvilken jag aldrig tillfyllest kan tacka Gud före, om han så continuerar, som Han börjat. Jag tackar Eder, Min Nådigste Herre, aldra ödmjukast, som haft så mycket besvär af denna Condition; sker mig dervid något godt, vet jag ock altid, hvem jag har att tacka därföre. En annan gång, då jag kommit mig något före, skal jag hafva den äran att upvakta med et någorlunda städat Bref; nu är jag helt confus, utan det att jag ingenting sedt, som jag kan gjöra besked före.

Beder min nådige Herre täktes anmäla min aldraödmjukaste vördnad till Nådiga frun, fröknarna och Herr Professorn.

Framhärdar med djupaste vördnad till min död

Min Nådigaste Herres

alraödmjukaste tjen.

S:t Petersburg d. 11 Oct.
1763.

Joh. P. Falck.

Beder aldraödmjukast, att hosföljande vid tillfälle kunde bli min Bror[2] tillstält, som ock lärer längta at få höra något om mig. Herr Stats-Rådet låfvar att i dag öfversända de 7 Ducaterna, som Wälb. Herr Archiatern var så gracieux och lånte mig, utom hvilka mitt elände varit större än det nu varit. Gud välsigne Herr Archiatern för all sin grace. Jag vore lycklig, om jag nånsin kunde visa, huru långt min erkäntsla och vördnad går emot all den gunst jag oförskyldt åtnjutit i så många år.

Lin. Soc. vol. IV: 111—112.

[1] Karl Friedrich Kruse, född i Kiel, lifmedicus åt kejsarinnan Katarina II, titul. statsråd, död i Petersburg 1799.

[2] Anders Falck, född 1740, magister primus 1767. rektor i Skara 1793. död 1796.

1297.

Wälborne Herr Archiater
samt
Riddare af Kongl. Nordstjerne Orden,
Min nådige Herre!

Jag kan ej annat förmoda, än att både H:r Stats-Rådets och mitt Bref långt för detta kommit Min Nådige Herre i händer. Önskeligt om så vore, hälst de 7 Ducaterne följde derhos, som Min Nådige Herre var så gracieux, och försträckte mig. Om jag ej mäst ständigt varit sjuk och krasslig, hade jag längesedan skolat haft den äran att upvakta. Således har jag ej eller kunnat få se Kejserliga Cabinetet, om hvilket Min Nådige Herre befalte mig lemna någon underrättelse, sådan som jag kunde præstera. Den ene Demidoff[1] har jag råkat en gång hos H:r Stats-Rådet. Jag hälsade honom ifrån H:r Archiatern och påminte honom sitt löfte angående Cimicifuga och Spiræa; men det tycktes mig, som han med möda skulle kunna erindra sig H:r Archiatern sjelf, långt

mindre sitt gjorda löfte. Han förebar omöjligheten, så länge han ej hade någorlunda tydlig beskrifning at öfversända, hvarefter de kunde rätta sig. Han lade ock till, att han skrifvit H:r Archiatern till; men ej fått svar. Desse Herrarne tänka nu mera hvarken på örter el. sådanne saker. Deras fars död har gifvit dem andra occupationer. En vidlöftig process med den ena farbrodern om några grufdelar i Sibirien, sysselsätter dem nu. Modren ligger ock i själtoget, så att de åter ha att vänta nytt arf och kanske åter med det nya processer.

Emedan jag nu ej fått sedt något märkvärdigt utom hus, så thorde Min Nådige Herre tillåta mig, att berätta något om min Patrons samlingar. Anatomiska præparater i alla delar, dels af Boerhaavens,[2] dels af Ruyckens,[3] utgiöra det mästa. Gamble Leydiske Boerhavens Chemiska, præparationer intaga ock en ansenlig del. Samma Boerhaves Herbarium, h:ket Min Nådige Herre utan tvifvel fordom sedt i Holland, finns här ock; kan ej säga, om det varit större förr el:r sedan råkat i vårdslösa händer och således minskats; men nu är det ej stort, åtminstone skulle man ej tro, att det hört någon Bot. Prof. till. Exemplaren äro dock skiöna och af de minsta örter ofta så stora, att de kunna vid första påseendet alldeles förvända synen på en. De likna accurat Prof. Carl Aurivillii.[4] En gång har jag sedt igenom dem, tror dock intet, att der finns några besynnerl. rara, fast många då förekommo mig främmande. De äro väl mäst alla europeiske och jag tror med alla de variationer, som natur och konst kunnat frambringa. Jag skulle väl snarare tro, att de derföre hört Tournefort till, än Boerhaven. Dock fins här en hop Indianske och afrikanske, såsom: Protea argentea, Kiggelaria, Ficus relig., Samyda serrulata, några Mimosae, Cassiae, Diosmæ etc. Ett partie Örter finns här samlade i Astracan vid Casp. hafvet, i Hircanien och deromkring på 40-talet och nästföljande år, jag vet ej af hvem; kanske af Schober[5] el:r Messerschmidt.[6] Desse äro dock mäst upätne och i grund förstörda. Rhinanthus orient. sågs häribland, den har en curieux blomma, som jag länge funderade på. Alla desse örterna vill Herrn, att jag skall skrifva namn på, men Han känner intet min svaghet så väl som jag sjelf. Kunde jag önska både örterne och mig till Upsala på några timmar, at njuta Min Nådige Herres hjelp, hade det ingen nöd; men nu står jag här aldeles inermis. En hop amphibier finns här ock, som säges varit Sebas.[7] Detta alt blir nu både mitt besvär och nöje. Men nog saknar jag H:r Archiatern. Om jag kunde här få höra en enda så angenäm och uppbyggelig discours, som H:r Archiatern så ofta fägnat mig med i Upsala, ville jag med nöje cedera hela mitt lilla gage; men fåfäng önskan. *Flora, vale, dixi, doctæque valete sorores!!!*[8]

Ingen ting förtryter mig mer, än att jag är i det tillstånd och på den ort, att jag ej kan roa H:r Archiatern med sådanna saker och nyheter, som jag vet kunna fägna. Gud i Himlen vet, huru högt jag älskar, vördar och saknar H:r Archiatern och önskar jag, at desse tre åren väl blifvit dödade, att jag åter en gång kunde få den äran att se och tala med min Nådige Herre.

När H:r Archiatern någon gång svarar på min patrons bref, i hvilket han thorde hända berättat om min sjuklighet, var då så nådig och råd honom till att befalla mig hvar dag, då väderleken så passar, att gå ut och röra mig. Jag vet ej väl, hur det kommer, att han vill det jag ständigt skall sitta inne dagar och veckor igenom. Ordsaken thorde dock vara, som jag kan gissa, denne: för några år sen, har han haft en ung fransos hos sig, på samma fot, som jag nu är, hvilken continuerligen lupit ute på källrar, Caffehus och andra hus. Nu tänker Han kanske i början förekomma sådant hos mig; men jag beklagar att Han ej känner då mitt humeur, som aldrig varit sådant, icke en gång i ynglings[åren], än mindre nu sedan jag haft så många anledningar att . . . . . [9]. Om så fortfares, är jag inom kort ruinerad, [så att] jag aldrig står till att hjelpa. Jag kan vara obstruerad hela 9 à 10 dygnen i sender, då jag måste hvar gång med ett el:r flera Clistir giöra öpning; men det vill eller intet hjälpa rättnu, så försvagade äro intestina. Dessimellan måste jag bruka allahanda slags Kursorter [?]. Jag har sagt Honom, att jag är van, att dageligen röra mig; men det hjelper ej. Han måste dock tro, att der är något sub. Nådige Herre, giör mig denna stora gracen, eljest är jag en dödsens man.

Till slut utbeder mig i djupaste ödmjukhet få vara innesluten i Min Nådige Herres oskattbara höga grace, under det jag i all min lefnad framhärdar med diupaste vördnad och undergifvenhet

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

aldraödmjukaste tjenare

Joh. P. Falck.

St. Petersburg d. 11 Nov. (st. vet.) 1763.

Nådigste. pålägg och befall mina gamla goda Vänner och Camerater, Elmgren,[10] Kuhn[11] och flere att skrifva mig till ibland och roa mig med några behageliga nyheter. Sådana bref bli Himmelsbref för mig hädanefter. Jag har väl skrifvit dem alla till och bedt dem; men kanske de glömmat, ty den satsen är merendels rigtig: *qui procul ab oculis, procul a lumine cordis.*[12] Kom den rara och aldrarararaste Busken lyckeligen fram till Upsala, som var i använtan, när jag reste? Jag önskar af alt hjerta. Det oroar mig, att jag ej skulle få se en så rar syn.

Utanskrift:

Kungl. Majts Tro-Man,
Archiater, Med. och Botanices Professor
samt Riddare af Kongl. Nordstjerne-Orden,
Wälborne Herrn Herr Carl von Linné.
Upsala.

Linn. Soc. vol. IV: 113—114.

[1] Grégorey och Paul Demidoff jämte ytterligare en broder vistades 1760—61 i Upsala för att åtnjuta Linné's undervisning.

[2] En brorson till den store Boerhaave, Abraham Kaauw Boerhaave, född 1715, kom till Petersburg, blef kejserlig lifmedicus och dog där 1758. Hans efterlemnade bibliotek och naturvetenskapliga samlingar köptes sedan af Statsrådet Kruse.

[3] Frederik Ruysch, född 1638, professor i Amsterdam, anatom och botanist, död 1731.

[4] Carl Aurivillius, se del. III s. 96.

[5] Gottlob Schober, född i Leipzig 1670, stadsphysicus i Moskwa, död 1739.

[6] Daniel Gottlieb Messerschmidt, se bref. 197 not. 8.

[7] Albert Seba, se bref. 225 not. 4.

[8] Jag har sagt farväl, o Flora, och farväl dina lärda systrar!

[9] Lucka i originalet.

[10] Gabriel Elmgren, född 1730, död 1765, innan han afslutat sina medicinska studier.

[11] Adam Kuhn, se bref. 494 not. 4.

[12] Långt från ögon, snart ur minnet.

1298.

Illustrissime D:ne Archiater et Eques de Stella Polari,
Maecenas in secula Venerande!

Ob Litteras Tuas gratiosissimas, immortales devotissimasque ago gratias. Nescio sane quid exoptatius mihi in hac mortalitate potuisset contingere? Saltem tam faustum diem Petropoli adhucdum inde ab adventu meo non transegi. Attonitus video, qualia fata expertae sint litterae meae; sed Tuae, de quibus loqueris, Maecenas optime, adhuc duriora longe, cum ne minimam litterulam, veneranda Tua exaratam manu acceperim, quod ingenue ex gothica fide possum asseverare. Hinc innumeri mihi suborti scrupuli, imaginationes desperatissimae. Accessit status fere continuo morbosus ex motibus hypochondriacis et pertinaci Rheumatismo, adeo ut hisce tentationibus fere succubuissem, nisi generosissimus meus

Patronus manu non minus auxiliatrice quam munifica, consiliis et exhortationibus blandissimis quovisve favoris genere me erexisset et exhilarasset. Spero tamen me, saluberrimum Tuum sequendo monitum, Illustriss. Maecenas, mala mea qua maximam partem superaturum.

Crescat et multiplicetur tot bonorom votis expetita Thea! quam Natura volens Tibi primum, nec alii extra Sinam, decreverit tutandam. Cur ni adhuc per aliquot dies Upsaliae mansi advenam hanc famosissimam admiraturus? Naufragium, quod patiebar, non nisi justa fuit poena praepropini mei abitus.

Quod Kuhnium dilectissimum, et doctum et Doctorem insuper, patriae suae hac aestate reddere velis, Maecenas Optime, mihi jucundissimum est auditu. Laetor eum recta Americam tendere, nec meteoricis Gallis, nec nugivendulis eorum vicinis salutatis. Parum mali inde metuendum foret, cum certus sciam, Eum ita tenere articulos fundamentales, ut longe subtiliores rideat haereses, quam quae ab hisce excogitari queant aeolipilis[1]. Ter felix! cui [contigit] naturam libere adeo sequi integrum, antequam euthea[?] ista deferveat phlogosis, audacia mollescat et spes pereat. Penes eum jam esto culpa, si sua abutatur fortuna seque dignum non praestet Tanto Praeceptore Discipulum. Sed de Optimo hoc Juvene non nisi bona sperare, jubent ingenium, eruditio, industria, occasio.

Forsskåhlium meum Optimum in vivis esse ex toto pectore laetor, nec credo providum Numen mortem velle praematuram tam honesti Viri. Fausta quaevis, ut meretur, ipsi exopto, sed condonet Deus Danis istis suam malitiam, mihi et Forsskåhlium et Opobalsamum invidentibus.

Inopinatam Archiepiscopi mortem[2] doleo; sed Donati[3] eheu! periit: quis talem in se suscipiet spartam? Memorabile est, eum inter suas delicias Corallia, Artedium inter Pisces, Richmannum[4] inter fulmina vitam finivisse. Si hoc sibi semper constaret, Chemicis inprimis funestissima maneret mors, quippe qui tum in furnis inter crucibula vivi comburerentur.

Bot. Professio Petropelitana adhuc prostat. Ante aliquot menses D:o Prof. Kalmio fuit oblata, sed Hic otium suum fennicum splendori Petropolitano præferens, munus hocce et cum eo 600 Rubellos recusavit. Cui nunc desponsabitur ignoro.

Duos hic vidi Libros, quos antea me vidisse non recordor, Floram nempe Gallo-Provincial. et Mus. Insect. Graecence. Author hujus est Dr Poda[5] (Jesuita et Math. Prof.). Insecta sua secundum Syst. Naturae digessit, centum circiter novas species, ut contendit, adjecit, quarum nonnullas Carnioliae indigenas communicavit Scopoli. Si Libellum huncce nondum haberes, Maecenas Optime! verbulo jubeas, precor, et species istas exscriptas cum aliis adnotatiunculis illico transmittam. Ex fl. Gallo-

Provinc. conspectum Generum nunc mitto, quem aliquando exercitii gratia excerptum contuli cum fragm. meth. naturalis. Viscum Algis associat, alios ut taceam æque luxuriantes Gallicismos.

In Novellis legi, Entomologiam Carn. Scopoli,[6] ut et Iter Gothlandicum idiomate Germanico prodiisse.[7]

Novus iterum hic comparet Tract. Störckii[8] de colchico. Recensentur ibi V Experimenta et XIII Casus Hydropis Oxymelle Colchici feliciter persanata. E Rad. Colch. dissect. ℥j et acet. vini ℔j, acetum parat, e cujus ℔j et mellis ℔ij leni coctione & agitatione Oxymell exhibet, unde in Decocto quodam primo die 3j bis propinant, 2:do l. 3j[?], tandem 4ter & pro re nata ℥j ad ℥ij quotidie.

Nulla, quantum audivi, hic Pretropoli a Medicis frequentantur heroica; et me quidem judice, prudenter faciunt secundum Canonem medicum.

Nob. Dm. Lerche[9] (est hic Metropol. hujus Physicus ord. et Collegii consiliarius) invisi Tuoque Nomine, Illustr. D:e Archiater, Ei gratias egi pro seminibus Cucurb. Dubium se hæsisse dicebat, utrum semina illa præt. anni rite Ups. pervenerint nec ne! Cumque ex eo tempore nihil audiverit, sibi proposuerat hoc anno plane nulla mittere. At vero notitia de nova Cucurbitae specie exinde enata ita commovit exsuccum hunc senem, ut mox promiserit, se etiam jam, si occasio daretur, aliqua communicaturum semina Fl. Astrak. et Sibir. Ut vero morae diuturniori aliisque obstaculis occurrerem, illico in me laetus suscepi hoc negotium. Nonnulla in tanta copia dedit, ut ista omnia cum Veredario[10] mittere nequeam. Horum portionem mitto, reliquam partem opportuniori servans occasioni. Ejusmodi in aversa parte Capsae annotavi. Plane omitto hac vice Rheum palmatum, Nitrariam, Rub. tinct. et Gossypium, quibus antea abundat Hortus Ups. Nuces marinae, ut vocat, ipsi praeprimis curae erant, utpote quas plane novas putavit. Utque nihil deficiat, quod ad eas illustrandas faciat, mihi jussit sequentia sincere communicare: Nuces has comedunt Persae, quod ipse vidit. Sapiunt ut avellanae. Persis vocantur *Dariopacta*, Indis *Gobia*, Ruth. *Morelubi* h. e. mari delectantes. Quas nunc mittit lectae sunt ad Sedliste Ostroco ad orificium Wolgae inter Scirpos et Arundines. Petala 4—5 saturate rubra, ut retulit Pharm. Astrakanens. Kater. Ab Indis hoc modo plantantur: putamine caute fracto nucleus eximitur, globo argillaceo magnitudine 2 pugnarum involvitur, qui dein ad fundum demittitur. Quantum ego percipio, est *Nymphaea Nelumbo*.

Nec Hortum Bot., nec medicum, nec, quod magis est, Museum Petropolitanum adhuc vidi. Haec tamen omnia me aliquando lustraturum spero; saltem ita promisit Generosiss. meus Patronus.

Vernationem arborum lubentissimus observare vellem, modo occasio esset. Betulae sunt hic arbores coronariae, plateas et ambulacra Hortorum ubivis exornantes; praeter istas et vulgares fructiferas Pyros et Prunos nullas hic vidi. Extra Urbem exspatiari longum non minus ac periculosum peregrino.

Salutes, humillimus rogo, Maecenas Optime! Illustriss. Conjugem Tuam, Dominam meam et Fautricem Gratiosissimam, Virgines Nobiles, Nobiliss. D. Professorem aliosque, qui mihi bene cupiunt meique memores sunt. Ego vero cum summa animi veneratione permanebo

Inmortalis Tui Nominis

Cultor devotissimus

Petropoli d. XX Apr. 1764 st. vet. Joh. P. Falck.

Linn. Soc. vol. IV: 115—16.

[1] *Aeolipyle* eller *eolipyle* = ett fysikaliskt instrument, bestående af en ihålig kula, försedd med en pip, ur hvilken, sedan vatten påfyllts och upphettats, ånga utströmmar.

[2] Ärkebiskop Samuel Troilius afled den 18 Januari 1764.

[3] Vitaliano Donati, se bref. 360 not. 3.

[4] Georg Wilhelm Richmann, född 1711, berömd fysiker, akademiker i Petersburg, dödad 1753 genom elektrisk urladdning under ett experiment.

[5] Nicolaus Poda, *Insecta Musæi Græcensis* (Graz 1761).

[6] Johann Scopoli, se bref. 536 not. 12. Hans *Entomologia carniolica* utkom i Wien 1763.

[7] *Herrn* Carl *Linnæi . . . . Reisen durch das Königreich Schweden welche auf Befehl der hohen Obrigkeit, zur Verbesserung des Naturkunde, Haushaltungs- und Arzneykunst von ihm angestellt und mit Anmerkungen, so die Geschichte, Alterthümer, Sitten und Lebensart der Einwohner betreffen, nachher sind herausgegeben worden. Aus dem Schwedischen übersetzt* [von Carl Ernst Klein] (Leipzig 1756).

[8] Anton von Störck, se bref. 534 not. 1.

[9] Johann Jacob Lerche, se bref. 372 not. 2.

[10] *Veredarius* = postiljon.

1299.

Wälborne Herr Archiater

samt

Riddare af Kongl. Maj:ts Nordstjerne Orden,

Min Nådige Herre!

Jag skulle ej annat hoppas, än att mitt bref jämte hosföljande fröpacquet från Herr Collegie Rådet Lerche långt för detta kommit Min Nådige Herre tillhanda.

Med så stor ängslan, som jag för någon tid sedan fick förspörja Min Nådige Herres äfventyrliga sjukdom, med äfven så obeskrifvelig glädje har jag ock nu fått höra Min Nådige Herres lyckliga återställande till hälsan. Gud den Högste gjöre den beständig hädanefter, så har jag det fägnesamma hoppet, att ännu en gång, efter min tids fullbordan, få se Min Nådige Herre och högstvördade Välgjörare. Nog har jag detta året, mer än nånsin tillförene, dragits med min fatala hypochondrie; men jag är ändock öfvertygad om, att den ej så snart giör ända på mitt usla lif, som jag trodde i början, när jag först märkte denna plågan. Jag brukar nu succis antiscorbuticis. De tyckas väl lindra något; men jag vet det räcker ej länge. En gång har jag varit ute på landet i sällskap med holländska Prästen att se hvad örter här finnes; men et ohyggligt väder gjorde vår resa både kort och obehaglig.

För en otta dagar sen fick jag äntlig tillfälle att se den härvarande Acad. Botaniska Trägård, en längtan, som jag länge dragits med; men nu först fått till någon del upfylla. På Herr Archiaterns nådiga befallning, får jag den äran att upräkna de raraste örter, som jag då i hastighet kunde observera, hvilka ej finnas i Upsala Paradis, neml:n *Actaea Cimicifuga*, som med första kommer i blomma. Hon har här årligen blommat, men aldrig mognat frukt. Tillförene har hon stått i skugga och växt mans hög: nu står hon på öppen säng; men blir knapt 2 al:r hög. *Spiræa sorbifolia* står här rätt skön, nästan famnshög. Var ännu ej i blomma. *Tournefortia sibirica*, hvilken Prof. Hebenstreit[1] beskrifvit i Comment. Petropol. och framställt under et à part Genus med Dess gamla namn Messerschmidia, fants äfven i blomma denne tiden. *Cineraria glauca* blommade ock. *Hyoscyamus physalodes* finns här ock; men var långt för detta utblomad. Några Syngenesister, som hade mine af Cardui, stodo här ock; men som deras blomnings tid ej ännu var inne, måste jag spara dem, tills de komma i blomma, ehuru de ändock thorde blifva mig nog dryga att taga rätt på; ty jag vet att detta slägtet är ej skapat för klåpare. Trägårdsmästaren visade mig et par träd, som skulle vara de raraste af alt det de hade. Prof. Kölreuter[2] har låtit afrita dem, då de för 5 à 6 år sen blommade. Han hade hållet dem för et nytt genus och skal derföre ha gifvit derpå beskrifning och teckning in till Kejs. Academien. Trädet var vid pass 3 al:r högt; hade folia pinnata. Blommorne sades hafva varit stora, gulaktige och stälde i en thyrso, såsom på syrén. Om jag fick lof att gissa, så ville jag gjöra det til en spec. Bignoniae, i synnerhet till Bign. stans. Toxicodendron var det andra rara trädet jag såg och af Cassine maurocenia et litet miserabelt exemplar. En hel hop varieteter af Pæonia offic. fant jag här, med

smalare och bredare blad, med högre och lägre stjelk etc. Pæonia tenuif. och Spiræa crenata finnas begge ymnigt. Eljest såg jag här ingen ting besynnerligt. Platsen är liten; men altid tillräckelig för det antal af Örter, som här skiötes.

Uti min H:r Patrons Trägård växer en Artemisia, som man hollit för vanlig abrodd. Ingen kan säga mig, hvarifrån hon är el:r om hon här nånsin blommat. Hon luktar nästan såsom Renfana, men svagare och behagligare. Hon är fruticosa och måste ej vara ömtålig, som under bar himmel ej ger sig för en Petersburgisk vinter. Jag tror knapt, att hon kommer i blomma i sommar. Herr Stats-Rådet har redan lofvat mig deraf et stånd att i kruka öfversända til Upsala längre fram emot hösten. Emidlertid skickar jag en quist med blad, jämte aldraödmjukaste anhållan, att vid tillfälle få veta dess namn. De förste bladen, som komma fram, äro merendels 3fida, glabra et carnosa. Sedermera bli laciniae alt smalare och smalare, mer tomentosæ och fastare. Kanske att det är någon af de Artemis. fruticosæ, som Prof. Gmelin har i 2 Tomen af fl. Sib.? Om jag vetste, at Andromeda calyculata kunde bärgas öfver resan, ville jag ock deraf skicka några exempl. Jag har satt henne här vid en damm och tycks väl ännu lefva, fastän hon hela tiden stått öfversvimmad af vatten.

Näst min aldraödmjukaste vördnads anmälan till Nådiga Fru Archiaterinnan, Nådige Fröknarna och Wälborne Herr Professorn, utbeder jag mig den äran att med djupaste vördnad och tillgifvenhet få framhärda

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens
Min Nådige Herres
aldraödmjukaste tienare
Joh. P. Falck.

St. Petersburg d. 22 Junii
1764.

Vernatio arbor. har jag omöjeligen haft tilfälle till att observera, mer än på Björken, som här slog ut d. 7 Maji st. vet. Samma dag passerade isarne som häftigast utur Ladoga sjön genom Neva. Apple-trän och vinbärsbuskar har jag hållit för onödigt att anmärka vernatio på, emedan sådanne stå i solbadd vid plank och murar.

Nyctanthes säljes här af Trägårdsmästarne för 3 à 4 Rubel krukan.

H:r Paul Demidoff [3] har lofvat at vid tilfälle skicka Min Nådige Herre några Sibiriska Mineralier.

H:r Collegie-Rådet Lerche har lemnat mig en käpp af Niobarks trädet [4] att vid lägenhet öfversända. Han beder anmäla sin vördnad till Min Nådige Herre. Jag tänker att addressera käppen till H:r Hof-apoth. Ziervogel, [5] emedan jag ej vet någon annan, som är egentel. min Nåd. Herres Commissionarie i Stockholm.

Skulle jag vara så lycklig, att bli ärad med någon skrifvelse af Min Nådige Herres vördade hand, täktes Min Nådige Herre addressera den til mig; ty i morgon reser min nåd. Patron till Kejs. Lustslottet Sarskoe-Zelo med storfursten, hvarest Han thorde bli någon tid vistande.

Hosliggande Snäckor har jag fått af H:r Gref Strogonow.[6] De skola vara från frankrike. Han hade en hel hop och alla hade en sådan fåll på sidan.

Medicinska Trägården hoppas jag få se i dessa dagar. Kanske der thorde vara några öfverlefvor ifrån Siegesbecks[7] tid.

Linn. Soc. vol. IV: 117—18.

[1] Johann Ernst Hebenstreit, se bref. 627 not. 10.
[2] Joseph Gottlieb Kölreuter, se bref. 585 not. 7.
[3] Paul Demidoff, se bref. 1287 not. 1.
[4] *Lagetta lintearia* Lam.?
[5] Fredrik Ziervogel, se bref. 786 not. 3 och bref. 1035 not. 2.
[6] Alexander Sergejewitsch Strogonoff, rysk statsman.
[7] Johann Georg Siegesbeck, bref. 504 not. 4 och bref. 1172 not. 18.

1300.

Wälborne Her Archiater
samt
Riddare af Kongl. Maj:ts Nordstjerne-Orden
Min Nådige Herre!

Till H:r Synnerberg[1], som i dessa dagar ärnar afgå sjöleds till Stockholm, har jag öfverlemnat följande, att lefverera Min Nådige Herre, neml:n en liten fyrkantig trälåda oförseglad (för Ryska Tullen skull) med Sibiriska mineralier från H:r Baron Paul Demidoff; en käpp af det så kallade nio-barks Trädet fr. Collegien-Rath Lerche, et litet pacquet med de från förleden vår öfverblifvande Astrakanska och Siberiska frön. Desse ha förr varit på vägen att öfversändas, men kommo försent, hvilket jag aldra ödmjukast beder Min Nådige Herre täktes förlåta. Andromeda calyculata följer lefvande; önskar att hon ock måtte så framkomma. Artemisia följer i samma käril, samt en liten rot af Pulmonaria Sibirica. Med förargelse har jag funnit, att karlen ej uppgräfvit den rätta, som jag mente, utan en annan som stod derjemte; ty den har mycket gröfre blad, luktar ej så starkt och har flores magis confertos. Hon skall dock säkert komma nästk. sommar, om jag lefver.

Desse saker lärer H:r Synnerberg ofördröjligen öfverstyra från Stockholm.

Medecinska Trägården har jag sedermera haft tilfälle att se. Jag fant der ingen ting märkvärdigt, åtminstone ej af Siberiska växter, mer än Amethystea cærulea och Spiræa crenata. I Orangeriet stodo en hel hop Caffée trän, jag vet ej til hvad bruk, några afrikanske Gerania, Capparis spinosa och några andre vanlige orangerie växter. Trägården förvaltas af en Apotekare el:r Provisor, som Colleg. Med. här håller för Safters prässande, vattens destillerande och vissa medicinal-örters torkande. Det var nöje att höra, huru Aegopodium hette Archangelica, Conium växte i dammarna, Melamp. nemoros. var och förblef Parietaria. Botaniska Trägården, som jag första gången i största hastighet genomögnade, har jag haft lägenhet att nogare granska. Jag har då funnit några örter, till hvilka jag första gången ej attenderade, neml. *Chrysocoma biflora cum et sine radio, Robinia pygmæa, Statice tatarica, Astragalus galegiformis, Crepis Sibirica, Salvia nemorosa, Veronica spuria, Hypericum ascyrum* samt *Hieracium Gmel. fl. Sib. T. 2. t. 14.* Det är besynnerligt, att alla örter växa här till en ovanlig höjd, att man knapt vill dra känsla till dem. Jag förstår ej, hur det kommer till; ty jordmonen är ej annat än en oförliknelig fin sand, såsom hela trakten häromkring. Platsen ligger sidlänt och fuktigt, som nogsamt intygas af de månge Brya, hvaraf de gamla sängarna stå helt gröna, hvaribland och Marchantia polymorpha som oftast intagit vidlyftiga stycken nog. Jag hade sidst den äran att skrifva, att här i Trägården stodo några syngenesister, som vid den tiden ej kommit i blomma; men de voro ej andra än Carduus nutans, Serratula coronata och Coreopsis tripteris.

Nyheter har jag eljest hvarken sedt el:r hördt, hvarmed jag kan fägna Min Nådige Herre. Den beklagligaste tidning jag nånsin träffat var väl den, som jag nyligen fick läsa i Hamburger Tidningarna om min af upriktigt hjerta älskade och ärade Professor Forsskåls död. Underlige äro människors öden! En Kremer[2] kommer tillbaka till sitt färdernesland, som aldrig bordt komma utom dess gräntzor; en Forsskåhl dör under resan, som bordt lefva flera secula ut. Jag har sörgt, att jag varit sjuk deraf, och jag kan ej annat, ty jag vet, att jag i Honom ägde en välmenande Vän och Gynnare; jag har sedt prof derpå, derför kan jag ej tvifla.

Den ene af Baronerne Demidoff har för några veckor sen haft Bröllop. Det var Peter Demidoff; jag menar han var den yngste af dem.

Näst min aldraödmjukaste vördnads anmälan till Nådiga Fru Archiaterinnan, samtel. Nådiga Fröknarna och Wälborne H:r Professorn utbeder jag mig den oskattbara lyckan, att få vara innesluten i min Nådige Herres vanliga höga grace och omvårdnad, då jag med djupaste vördnad framhärdar

St. Petersb. d. 27 Aug. 1764. Min Nådigste Herres aldraödmjukaste tjenare Joh. P. Falck.

H:r Lifmedicus Gorter,[3] som varit här en lång tid, säger ärna sig med första härifrån. Han har här haft ansökning om utbekommandet af den pension, som Honom och Dess sal. H:r Fader blifvit försäkrad; men Han lärer deruti, som säges, ej reuissera. Hade han blifvit lyckeligen och snart expedierad efter sin förmodan, hade Han härif. directe rest öfver till Sverige, endast för att få upvakta Min Nådige Herre. Han har utgifvit nyl:n en appendix till sin Flora Ingrica. Jag har haft den äran att tala med honom et par gånger i sommar. Beder aldraödmjukast H:r Archiatern täktes vid tillfälle lemna inneliggande till sin ägare.

Linn. Soc. vol. IV: 119—20.

[1] Jonas Synnerberg, apotekare i Åbo, död 1775.

[2] Hvilken härmed afsetts, har det ej lyckats utleta.

[3] David de Gorter, se bref. 336 not. 1. Hans *Flora Ingrica* utkom i Petersburg 1761; därtill utgaf E. Laxman (ej Gorters son, om hvilken inga närmare upplysningar kunnat erhållas) 1764 en *Appendix*.

1301.

Wälborne Herr Archiater samt Riddare af Kongl. Maj:ts Nordstjerne-Orden
Nådige Herre!

At jag så länge lemnat Wälborne Hr Archiaterns högstvördade skrifvelse obesvarad, beder jag aldraödmjukast måtte bli mig förlåtit. Icke et utan flera hinder ha dertill varit vållande. Min sjuklighet, min beständiga hypochondrie med de aldra smärtfullaste symptomer, en långvarig oordentlig feber, som jag dragits med hela hösten igenom ända tills emot Julen, ha betagit både hog och förmögenhet till brefskrifvande och annat. Aldrig har jag varit så hårdt ansatt, som denna vintren.

Ordsaken är tydlig. Mitt ständiga stillasittjande, tvungen lefnad och ingen menniska till sällskap, med hvilken jag kunnat fördrifva en ledsen stund, äro saker, som kunde giöra den aldrafriskaste till en usling. Den Upsala-feber jag först hade, fick sedan form af en frossa. Utom några personer, har ingen undsluppit den febern här i huset; tvenne ha ock måst sätta lifvet till, hvaribland beklageligen min goda och fromma Fru Patronessa var en, som blef död straxt efter nyåret. Detta dödsfallet har i vårt hus förordsakat så stor förändring, at min Patron ärnar i dessa dagar flytta till hofvet, som genast tillböds Honom; sitt hus utbjuder Han till salu, sin Dotter har Han satt i pension hos en fransöska; med et ord, alt blir skingrat från hvart annat.

Min Nådige Herre tillåter mig berätta, huru underligen den Högstas försyn behagat sörja för mig, uti en så fatal händelse. Jag berättar det så mycket nögdare, som jag vet vist, at Min Nådige Herre, som i alla mina omständigheter tagit så öm del, lärer äfven fägna sig, om något sker mig till förmon.

Collegium Med. härstädes har nyligen, utom andra anstalter, äfven fallit på den tanken, at vilja förskrifva sig utifrån någon Botanicus till medicinska Träg., som jämte dess uprättande äfven skulle undervisa deras fältskärs- och apothekare-gesäller i Botaniquen, samt ha under sin upsigt det Lieberkühnska[1] Cabinettet, hvilket Hennes Kejs. Majestät köpt och skänkt till Colleg. med. De vetste då ej någon at föreslå och månge tviflade, at de skulle få någon, som hade lust at resa till Ryssland, emedan de nog hade hördt, huru länge Academien sökt en sådan, utan att ännu ha fått någon. Under det de så öfvervägade, sade en af Assessorerne, at Han sedt en svensk student hos Stats-Rådet Kruse, som skolat under Hr Arch. och Riddaren von Linné studerat Botaniquen och äfven en lång tid varit i bem:te Herres Hus. Ingen af dem kände mig, men och Hr Collegie-Rådet Lerche var ej heller den gången uppe, med hvilken jag äger någon liten bekantskap. Imedlertid beslutades, at de skulle giöra mig denna proposition. Dagen derpå blef jag kallad til Præsidenten Herr Baron och Cammarherren Czerkassoff, som sjelf gjorde mig föreställningen och befalte mig skrifteligen ingifva mina puncter till Coll., så snart sessionerne åter började. Jag tackade och beklagade, att jag ingen ting kunde besluta, innan jag först talt med min Patron, med hvilken jag på 3 år ingått Contract, och att ännu 1 $^{3}/_{4}$ år återstod, innan det lupit till ända. Under det blef Frun sjuk några dar före Helgen och dog i början af året. Jag, som nu vetste Husets beskaffenhet och hörde straxt omtalas, at Stats-Rådet skulle flytta till Hofvet, började nu med alfvar tänka på mig sjelf. Min Patrons samtycke hade jag fått,

men jag var sjelf rådlös. At resa tilbaka till Sverige äfven så tomhändt, som jag kom derifrån, vore odrägeligt och at stanna i Ryssland, som varit mig olideligt från första stund, och än mer at der antaga en tjenst, den jag ej vederbörligen kunde förestå, vore ock något äfventyrligt. Äntel:n fattade jag i half desperation courage och ingaf till Coll. med. mina puncter, hvaribland den första och förnämsta var, at jag ej på någon viss tid kunde ingå contract. Ifrån den tiden har jag åter varit sjuk af en värk i mitt öra, som skoftals plågat mig, äfven i Upsala, samt spasmer öfver hjessan med svindel och susande.

Min Instruction har dock Colleg. expedierat och skickat till mig. Det återstår allenast Edens afläggande. Lönen blir 500 Rubel allenast, jämte fritt qvarter, ved, ljus och en karl till uppassning. Kunde de nu ge mig hälsan till, vore jag ändock tillfreds. Aldrig hade jag dock vågat at resolvera mig dertill, om jag ej varit försäkrad om, att uti Wälborne Herr Archiatern och Riddaren få vörda en så Hög Gynnare, till hvilken jag såsom oförfaren vid förefallande dubie kan få tillträde. Jag utbeder mig i djupaste ödmjukhet denne gracen och försäkrar, att med all upptänkelig vördnad erkänna den samma, så länge jag lefver. Jag bör ock näst Gud tacka Eder, Min Nådige Herre, om någon lycka härmedelst händt mig; ty nog vet jag, at jag aldrig kommit till Petersburg, om ej min Nådige Herre recommenderat mig och befordrat min Resa. Sådant ligger mig ständigt på hjertat; men beklageligen kan jag ej mer än med blotta ord tillkännagifva min tacksamhet och odödeliga vördnad. I Collegii memorial till Hennes Maj:t anfördes til bevis af min skickelighet, at jag vore en Discipel af den Widtberömde Acrhiatern och Riddaren von Linné; men de besinnade ej, at af det slaget kan gifvas både bättre och sämre. Jag ville ej eller underrätta dem, til hvilket partiet jag bekände mig sjelf. Med Edert biträde, Nådige Herre, skal jag dock söka till att conservera deras goda tanka om mig.

Men förlåt mig, Min nådige Herre, at jag med min vidlöftighet tröttar Eder. Ett nödgas jag dock ännu anföra. Hjelp mig, Min nådige Herre, om möjeligt är, med några frön, at jag dock har något at hålla mig väl med. Som jag förr haft den äran att berätta, så är här ej det ringaste annat än några officinella örter, jämte Caffe Träden och några stycken Gerania. När jag med tiden får något, bör min Nåd. Herre aldrig tvifla på min taeksamhet. Collegium med. har redan låfvat at ge befallning till apothekare och fältskärer i orterna, att samla allahanda slags frön.

Spiræa har jag redan prænumererat på. Härhos följa några frön, förmodeligen af Trollius asiaticus. Örten af den de blifvit tagne lägger jag bredvid. Jag kan ej se annat, än at det måtte vara den.

Nytt vet jag eljest intet, mer än att Prof. Müller[2] är förordnad till Directeur öfver Hittebarns-Huset i Moscau. Det är skam, huru Han upfördt sig emot D:r Fagræus, som ej lemnat Honom något ord til svar. Jag har svarat Hr Doctorn, så mycket jag kunnat få veta i den saken, hvilket var mig svårt nog at utforska, emedan jag ej har någon bekantskap med de Herrarne. Det gläder mig af alt hjerta, at Hr Commissarien Alströmer lyckeligen hemkomit.

Näst min aldraödmjukaste vördnads anmälande till Nådiga Fru Archiaterinnan, Unga Herrskapet, nåd. fröknarna och Wälb. Hr Professorn, framhärdar jag med djupaste vördnad

St. Petersburg d. 25 febr. 1765.

Min Nådige Herres
aldraödmjukaste tjenare
Joh. P. Falck.

H. Baron Paul Demidoff fägnar sig, att mineralierna rigtigt framkommit. Han var för några dar sen hos mig och berättade, at han låtit afrita en gråaktig Hök, den jag råkade i Hans fogel-samling och ej kunde finna igen i systemet. Han har beskrifvit den ock tillika och vill öfversända både ritning och beskrifning till Wälb. Hr Archiatern. Han är en stor förärare och vördare af Min Nåd. Herre. När tillfälle gifves, beder jag ödmjukast Min Nåd. Herre täktes skrifva Honom till. Han förtjenar verkel. Min Nåd. Herres Gunst.

Linn. Soc. vol. IV: 121—2.

[1] Johann Nathanael Lieberkühn, se bref. 638 not. 5.
[2] Gerhard Friedrich Müller, se bref. 372 not. 1.

1302.

Wälborne Herr Archiater
samt
Riddare af Kongl. Maj:ts Nord-Stjerne Orden
Höggunstige Herre!

För något mer än 14 dagar sen, hade jag den äran att få emottaga Wälborne Herr Archiaterns högstvördade skrifvelse jämte hosföljande frön. Jag aflägger derföre ödmjukaste tacksägelse. Gud wet hwarest de så länge blifwit liggande; jag gissar wäl först en tid hos Hr Stats-Rådet Kruse och sen kanske hos någon skrifware vid Collegium. Jag

bor här långt utanför staden, att jag sällan kan ha tillfälle att sjelf bevaka mina angelägenheter, och att förlita sig på sina commissionairer är just at ge saken half förlorad.

Med Hr Mag. Beckmann,[1] som för Natural-Historiens skull ärnar besöka Upsala, har jag fått önskad lägenhet, att till Wälborne Hr Archiatern öfversända några små saker, dem jag förmodar lyckel:n skola framkomma. Armeniaca Betulæ folio Amm. har jag ingenstäds kunnat anträffa i St. Petersburg; men Amygdalus nana deremot i myckenhet här i Horto medico. Jag skickar deraf några små telningar. Spiræa sorbif. hade jag 2 exempl. af; det ena satte jag i kruka, det andra i land förleden våras, hvilket sednare begår sig väl och står nu i fullkoml. blomma, at jag ej vågar gräfva ut det. Det andra i kruka dog straxt och stod ej at hjelpa, ehuru jag pusslade med det. En min granne här på holmen och landsman väntar sin hustru fr. Stockholm med första, då jag med tilbaka gående skeppare vill öfversända Spiræa.

Acer tataricum träffade jag ock här i Träg. emot all förmodan. Jag undrade nog, hvad det var för et underligt träd, innan det slog ut och ingen vetste at säga mig et ord derom. Det måste ha stått här ifrån långliga tider! Vår Ordinaira lönn, hvaraf et långt stycke blifvit anlagt till allée, har för några år sen aldeles frusit ut; men detta trädet har uthärdat de Ryska vintrarne. Skada är at det ej giör någon särdeles figure i en Träg. Det tycks sätta an frön; det kommer nu derpå an, om de hinna här mogna.

Hyoscyamus physalodes, sådan jag fått henne, följer ock härhos. Bladen äro väl förvissnade; men hon tycks slå ut nya från roten. Et exempl. torkat af den Rhabarber, som jag förl:n sommar hade den äran att öfverskicka et blad af, följer nu med blad och blommor. Jag hoppas at den i år sätter frön an. Bladen äro sådanna som fol. 2:di anni på Rh. palmatum. Dess caulis är hel kort, föga längre än bladen, glatt och ej så striatus som på den andra. Blommorne äro aldeles like, så mycket som jag kan erindra mig; ty denna blommade väl en 14 dagar sednare. Pedicelli in hac brevissimi, vix Corolla longiores. *Stigmata* sæpe 4, saturate purpurea, subrotunda, papillosa; filamenta 9 *æqualia,* patentia, linearia, planiuscula, dilute rubentia. *Antheræ* filamentis concolores. Med et ord, jag tyckte mig knapt kunna finna någon annan åtskilnad i blommorna, än at denna sorten hade mer rödt på stigmata, antheræ och filamenta, och Petala hvitgröna, då den andra deremot har der mera rödt. Dock jag kan ej säga positivt, emedan jag ej hade tillfälle at jämnföra dem sins emillan.

Jag tackar aldraödmjukast Wälb. Hr Archiatern för sitt Gunstiga löfte om hemgiften. Min President fägnade sig öfver det infallet och befalte mig expres skicka Hr Archiatern hvad jag nu el:r framdeles kan få af Ryska växter. Det var mig et kärt löfte, hälst de andre Herrarne låtit sig märka, at jag ej borde såsom Gmelin mer nyttja andra europæiska Träg:r, än de Peterburgska.

Framhärdar med djupaste vördnad

Wälborne Hr Archiaterns och Riddarens

St. Petersb. 12 Juli 1765. ödmjukaste tj:re

Joh. P. Falck.

Till Nådiga Fru Archiaterinnan, unga Frun och fröknarna beder jag anmäla min ödmjukaste vördnad.

I pacquetet ligger et exempl. af Convolvolus persicus fr. D. Lerche, äfven et litet pacquet med frön fr. B. Demidoff. Huru gamla de äro, kan jag ej säga; men de andra få, som jag skickar, äro friska. Här har denna vår varit en cruel väderlek, med regn, storm och köld, så att vi tills dato knapt haft 8 dar sommarväder. Jag har ock beständigt varit kraslig med migraine, Rheumatismer och min vanliga hypochondrie. Nu går det åter någorlunda an, sedan jag fått spatsera omkring något litet. Det gamla Orangeriet, som såg ut som en finsk Ria, är nu nedrifvit och skal repareras. Till nästkommande år har Præsidenten låfvat at upsätta et nytt af sten; men jag tror det ej förr än jag får se det.

Hr Doct. le Clercs bok[2] skickas såsom et profstycke af en absurd frantsos. En annan gång vill jag skicka en dylik af Doct. Ens[3].

Linn. Soc. vol. IV: 123—24.

[1] Johan Beckmann, född 1739, lärare vid det evangeliska gymnasiet i Petersburg 1763—5, uppehöll sig sedan 16 månader i Sverige, förnämligast i Upsala, professor i Göttingen, död 1811; en af Linnés mest framstående lärjungar. — Hans skildring af sin *Schwedische Reise in den Jahren 1765—1766* utgafs i Upsala 1911 såsom bilaga till ett rektors-program.

[2] Nicol. Gabriel Clerc (eller Leclerc), född 1726, först militärläkare i fransk, sedan i rysk tjänst, därefter inspektör öfver hospitalen i Frankrike, historieskrifvare, död 1798. Hans här omtalade skrift var säkerligen *Medicus veri amator* (Moskwa 1764).

[3] Abram Ens, medicine doktor i Utrecht, sedan läkare i Ryssland, död 1770.

1303.

Wälborne Herr Archiater
samt
Riddare af Kongl. Maj:ts Nord-Stjerne-orden
Min Nådige Herre!

Ehuru matt jag ännu är efter min utståndna feber altifr. Sept. månads början, kan el:r bör jag ej längre dröja med besvarandet af min Nådige Herres högstvördade skrifvelse, som jag d. 9 sidstl. Septembr. hade den äran att emottaga och hvarföre jag nedlägger aldraödmjukaste tacksägelse.

Jag har den äran att gratulera Min Nådige Herre, som haft den hugnaden att se sin äldsta Fröken Dotter i Brudstolen.[1] Den Högste låte Min Nådige Herre öfverlefva flera så glädjefulla dagar och se sin högtförnäma famille välsignad och förökt til tredje och fjerde slägte.

At jag genom min sjukdom försummat tillället att med något skepp til Stockholm få öfversända den begärte Sp. sorb. i höst, gör mig verkel. ondt samvete. Täktes Min Nådige Herre anse min ödmjukaste försäkran för giltig, så utlofvar jag, att så framt jag lefver skall Min Nådige Herre i början på nästk. sommar ha henne hos sig i Upsala. Gud allenast vet, med hvad obeskrifveligt nöje jag tjenar Min Nådige Herre, och jag vet ej eller hvem som har större orsak dertill än jag; men at ödet fördt mig på en ort, der jag ej på något sätt kan fullgöra min skyldighet och innerliga önskan, det är något som är schagrinant.

Förbjude Gud, att Alströmeria skulle drifvas i exsilium! Hvem skulle ej giöra mer reflexion på henne, än en mångfärgad Tulpan el:r utkrusad och fylld Neglike-blomma?

Herr Collegie-Rådet Lerche har lofvat, att skaffa mig bekantskap med en amerikansk Prest här i staden, som skal ha lust med örter. Kan jag genom den få något, är Min Nådiga Herre viss om sin tribut deraf.

Utbeder mig, att Min Nådiga Herre ej nämner mig såsom anskaffare af frön och dylikt. Misstankan går långt, hvilken jag söker att undgå, så vida möjeligt är. Jag har ofta blifvit frågad, om jag ej skickar några örter el:r sådant til Min Nådige Herre; men jag svarar altid, att här intet är, som jag ännu sedt, som ej till öfverflöd fins i Upsala. Härhos följer et blad af det obekanta Trädet med fol. bipinnatis. Det sägs vara fr. China; men hvem kan lita på deras berättelser, som så ofta bedragit

mig? Det är dem nog, att de ha något at säga; det kommer ej derpå an, om det är sant el:r ej.

Historien om det sidst ankomne, hvarom Min Nådige Herre behagar skrifva, är mig väl bekant; men af den beskaffenhet att jag lemnar berättelsen, tills jag en gång får göra den munteligen. Et afklipt stycke af et annat blad följer ock härhos. Det hölts för Rhaponticum. Jag fant deraf et stånd i en privat Träg. jämte Rheum palmatum. Det hade ej blommat denna sommar. Sades hafva et kort blomax och at man aldrig observerat frön deraf. Rhaponticum är det absolut icke. Mån det ej skulle kunna vara Rh. compactum? Jag kan ej erindra mig, att jag nånsin såg Rh. compact. i Upsala; derföre har jag svårt för at säga hvad det är. Skulle det vara den, så kan jag och betyga emot Hr Miller i Chelse[2], att det aldrig är det rätta officinella, utan det är Rh. palmatum. På min begäran lät ägaren till prof uppgräfva et stycke rot af hvardera. Rh. palmatum var accurat til utseendet som den äkta Chinesiska Rhab. med sina ådror och characterer, men den andra såg allenast hvitgul ut och hade hvarken lukt el:r smak som den förra Den förra hade formerat en tuber af en hands storlek; denne var nästan fusiformis af tjocklek som en ord. Rödbeta. Begge voro dock lika gamla, neml. mot 7 år, som sades.

Skulle min Nåd. Herre soupconnera af hosföljande miserabla profblad (jag kunde ej få något bättre; ty de voro alla förtrampade och sönderrifne), at det är Rh. compact, vill jag bjuda till, att deraf och skaffa et stycke rot lefvande.

Min aldraödmjukaste vördnad beder jag anmäles til Nådiga Fru Archiaterinnan, unga Frun och Dess Herre (som jag dock ej har den äran at känna), Nådiga Fröknarna och Wälb. Hr Professorn. Utbedjande mig i djupaste ödmjukhet Min nåd. Herres vanliga höga grace, under det jag med odödlig vördnad framhärdar

Min Nådige Herres

aldraödmjukaste tjenare

Joh. P. Falck.

Min sjukdom har varit en exacerberande feber, förenad med oändelig många hypochondriska Symptomer. Gud hjelpe mig, min Hypochondrie blir mig dag fr. dag svårare och att tänka på någon bättring, så länge jag är här i landet, är aldeles omöjeligt. Motion til häst är mig för dyr och att giöra en tour til fots låter sig ej här göra så lätt som i Upsala. Oändeligt köttätande bidrager ock, hvartill lägges brist på lustigt och encouragerande sällskap &c. &c.

Linn. Soc. vol. IV: 138—39.

Brefvet saknar datum, men är antagligen skrifvet i slutet af 1765.

[1] Bröllopet stod den 12 juli 1764; se bref. 1045 not. 4.
[2] Philipp Miller, se bref. 422 not. 4.

1304.

Wälborne Herr Archiater
samt
Riddare af Kongt. Maj:ts Nordstjerne-Orden.
Högguustige Herre!

Så väl med H:r Beckmann, som ock sedermera med H:r Hoppius,[1] hade jag den äran att öfversända några frön, dels af ryska växter, dels af andra, dem jag kunnat förskaffa. Att de förra framkommit, vet jag säkert; men om de sednare kunde jag ha ordsak at tvifla, emedan jag ej haft någon notice af H:r Hoppius, sedan han reste härifrån. Huru olyckel:n det gick med Acer tataricum och Amygdalus nana, dem jag hade i krukor och ville öfversända med Herr Beckmann, har jag tillförene haft den äran att berätta. En sådan asiatisk vidlyftighet är här vid Tullen och jag har hördt af trägårdsmästaren, at då de förskrifva några trän el:r lökväxter utifrån, bli de ofta i packhuset liggande, tills de äro förderfvade.

Jag har nu väntat hela tiden, att få några frön från Siberien el:r andra orter, dit befallningar nu redan för ett år sen afgått angående fröns öfverskickande; men till dato har jag väntat förgäfves. Jag har bedt och tiggt och sökt alla upptänkeliga utvägar att ernå min afsigt; men börjar nu på att tro, att jag ej råkat för rätta folket. Man har här ingen curieux i landsorterne at addressera sig till. Apothekare och Chirurgi har jag satt min lit till; men jag ser de bedraga mig. Att de i sådanna saker ej hafva den aldraminsta insikt, är mig mer än bekant och jag förlåter dem det af alt hjerta; men att de ej ha någon känsla af den minsta naturliga nyfikenhet är en bestaktighet, som är oförlåtelig. Jag har ej fordrat af dem andra örter, än dem, hvilkas locus natalis jag vetat. Jag har tillsatt de ryska namnen, gifvit dem små beskrifningar efter deras begrepp passade, gifvit dem förliknelser af andra gemene växter, dem jag trodt de skulle känna; *sed surdis fabulam narravi.*[2]

En enda Chirurgus allenast har nyl:n insändt till Keyserl. Coll. med. en strut af et slags ulliga frön, dem han föreslår at bruka i stället för bomull. Sjelfva örten har han ej skickat, men af hosföljande frön lärer Wälb. H:r Archiatern utan svårighet kunna säga, hvarthin den hörer, hvilket jag ock ödmjukast utbeder mig vid tillfälle få veta. Skulle det ej kunna vara Ammans *Clematitis erecta, foliis angustis etc. p. 82 n:o 108?* Eller ock kanske någon Pulsatilla?

En reformert Präst, som förleden våhr afreste härifrån till Tanatoff, anmodade jag, att skaffa mig vissa frön af örter, som deromkring finnes. Han lofvade godt, men kom tillbaka och hade ej et enda frö med sig mer än af Glycyrrhiza echinata. En hop torra örter brakte han med sig; men de raraste och dem han hölt för nya, jämte de öfriga samlade frön, hade under resan haft samma öde som Pontins.[3] Jag tycker mig endast häraf kunna se den förvandtskap, som är imellan en Luthersk och en Reformert Präst. Han sade sig hafva funnit et nytt spec. af *Salicornia, caule ramisque tetragonis.* Kan väl vara; men den var ock förlorad. *Marsilea natans* hade han aftecknat i sin journal och det så tydel:n med fructification och alt, så at jag ej tviflar på dess riktighet. Det andra spec. är ju funnit i Astrakan? Han är eljest en curieux mann, som väl skulle kunna göra nytta, om han återkomme dit; han är läraktig och flitig, men denna gången skyndade hans resa, at han ej så särdeles kunde uppehålla sig med naturaliers samlande. Man säger, att han gjordt desto vackrare anmärkningar öf:r antiquiteter, uti oeconomicis, physicis och dylikt.

Hos bemälte Pastor hade jag tillfälle att se tvenne nya floræ, Gedonensis et Borussica. Den förre är utgifven af H:r Patricius Reger[4] i Dantzig, efter H:r Arch:s methode; den sednare af en Doct. Wulff i Königsberg efter Gerards meth. naturalis. Jag tyckte vid hastigt påseende, att H:r Doct. Wulff[5] tämel:n förökt sitt verk med en hel hop variationer ur Bauhini pinax. Samme Anctor har äfven förledit år utgifvit en Ichthyologia och Amphibiol. Borussica. Dessa äro de nyaste böcker jag här sedt på lång tid; ty eljest har jag merendels haft ordsak säga, såsom en viss man i Wästergyllen sade om avisorne, att han får dem först, när andre läsit det bästa ur dem.

Nu i höst har jag fått mitt orangerie färdigt och kort före Helgen et litet drifhus samt drifbänkar och dylika nödvändigheter.

Det är fuller alt af trä; men ändock sådant, at jag deruti kan nagorlunda bärga de ömtåligare Växter, dem jag framdeles genom höga Gynnares gunst kan erhålla. I synnerhet erindrar jag mig med vördnad det gunstiga löfte Wälb. H:r Archiatern förledit år täktes gifva mig, an-

gäende någon liten hemgift utur Upsala Trägård. Jag erkänner väl, at jag ej efter önskan kunnat gjöra mig förtjent till någon arfvedel; men jag hugnar mig dermed, att jag budit till alt hvad jag förmått. Jag kan ej [rå] derför, att mina Cammissionairer äro sådana creatur. Ingen, utan den som känner mig, kan tro, huru jag både förargar och ängslar mig däröfver; men hvad hjelper det?

Näst min ödmjukaste vördnads anmälande till Nådiga Fru Archiaterinnan, Nådiga fröknarna och Wälb. H:r Professorn, utbeder jag mig den äran, att få njuta vanlig gunstig åtanka, under det jag med all uptänkelig djup vördnad framhärdar

Wälborne Herr Archiaterns
och Riddarens
ödmjukaste tjenare
Joh. P. Falck.

St. Petersburg
d. 27 Jan. 1766.

P. S. Om Wälb. H:r Arch. täktes någon gång hedra mig med Bref, så täckes H:r Archiatern derpå annotera, at det afgifves hos H:r Hof-Rådet Model[6] på Kejserl. öfver-apotheket på milliongatan. Desse bladen äro mig skickade fr. Assow för fol. Mori tatar. Jag tycker at de äro de rätte. Trädet kallas der *Tut* på ryska. Jag hade ock begärt bären deraf; men de voro genom præparation förderfvade, när jag fick dem. Jag har skrifvit å nyo, at de skicka mig deraf nästk. sommar de som äro friske. Få nu se hur det går.

Linn. Soc. vol. IV: 125—7.

[1] Christian Emanuel Hoppius, född 1736, Linné's lärjunge 1757—62, disputerade under dennes præsidium öfver *Anthropomorpha* 1760. Uppgifves omvexlande såsom ryss eller »Wiburgensis».

[2] Men jag har talat för döfva öron.

[3] David Pontin, se bref. 330 not. 2.

[4] Gottfried Reyger, född 1704, död 1788, författare till *Tentamen Floræ Gedanensis, methodo sexuali accomodatæ* (Danzig 1764 & 1766).

[5] Joh. Christopher Wulff, *Flora Borussica denuo efflorescens* (Regensb. 1765).

[6] Johann Georg Model, född 1711, medlem af Collegium medicum i Petersburg, död 1775.

1305.

Wälborne Herr Archiater
samt
Riddare af Kongl. Nord-Stjerne Orden
Höggunstige Herre!

För någon tid sedan hade jag den äran at upvakta Wälborne Herr Archiatern med skrifvelse; förmodar att den samma rigtigt framkommit. Jag tog mig den friheten, att derutinnan erindra Wälborne H:r Archiatern sitt gunstiga löfte om några fröns öfverskickande, besynnerligen sådanne, som här kunna växa under bar Himmel; ty af de rarare dristar jag ej att utbedja mig några. Det skulle ock gå mig när, att se dem här genom en vårdslös trägårdsmästare gå förlorade, såsom det hände mig förleden sommar med åtskilliga.

Hosliggande frön, som nyligen komit mig tillhanda af vår hedervärda Bekante i Sibirien, hoppas jag skola fägna Wälb. H:r Archiatern; men från mig skola de ej för all ting vara komne.

De andre, som jag tycker vara af Statice speciosa, äro väl något gamla, dock ej ännu 2 år. De äro samlade vid Orenburg af en viss Doctor, som nu vistas i Moscau.

De ulliga frön, hvaraf jag sednast hade den äran att öfversända prof, har jag sedermera fått i myckenhet öfver, jämte sjelfva örten, hvilken härhos följer. Kan det vara någon annan än Anemone sylvestris? Utom dessa nämnda har jag ännu ej bekommit et enda frö från mina H:rr Commissionairer.

De lära ock betänka sig, innan de skicka några, hälst det ej är någon skyldighet.

Näst min aldraödmjukaste vördnads anmälan till Nådiga Fru Archiaterinnan, Min högstvördade Välgjörarinna, Nådiga fröknarna samt Wälb. H:r Professorn, framhärdar jag med djupaste vördnad till döden

Wälborne Herr Archiaterns
samt
Riddarens af Kongl. Nordstjerne Orden
Min Höggunstige Herres
ödmjukaste tj:re
Joh. P. Falck.

S:t Petersburg
d. 31 Mart. 1766.

Utanskrift:

à La Société Royale
des Sciences
à Upsal.

Linn. Soc. vol. IV: 128—9.

1306.

Wälborne Herr Archiater
samt
Riddare af Kongl. Nordstjerne-orden.

Jag vet intet hvad det är för et besynnerligit öde, som styrer ibland Påstgången imellan Sverige och Ryssland? för ungefär 14 dagar sen hade jag först den äran att få emottaga Wälborne Hr Archiaterns högstvördade skrifvelse jämte de många sällsynta frön, hvarmed H:r Archiatern varit gunstig och ihogkommit min fattiga trägård. Det är helt visst, att hon tarfvar alla de allmosor, som medlidande Gynnare någonsin kunna utdela, och jag tviflar ändock, att hon nånsin kommer sig före. Dertill äro väl flera ordsaker; men jag vill ej nämna en enda mer än climatets hårdhet. Jag anser nu Upsala för att äga et clima Cap. b. sp. i jämförelse emot det Petersburgska.

Jämte detta Bref följa nu 3:ne krukor, som jag redan förl:n sommar hade med mig vid Skepps-bryggan, neml. Acer tatar., Amygd. nana och Spiræa sorbif. Jag önskar intet högre, än att de lefvande och helbregda måtte framkomma och öfvertyga Wälborne Hr Archiatern om min villighet och ordhållighet. Att det går fatalt och långsamt, är ej min skuld. Kärnorne, som Hoppius hade med sig, voro af Amygd. nana, just vid den tiden mognade här i trägården, som Han seglade af. Jag lät ock förl:n höst sätta en hel säng deraf, hvilka alla nu i våhr präktigt upkommit i den aldra uslaste mo-jord, hvaraf hela träg. består. De ullige frön äro aldeles icke af någon Typha, utan som jag sednast hade den äran att berätta, af Anemone sylvestris el:r dess närmaste förvandt. Att så mycket säkrare få det deciderat, har jag den äran, att härhos sända sjelfva örten. Jag utbeder mig ödmjukast häruti få höra Wälb. Hr Archiaterns utslag.

Hypecoum erectum har jag eftersökt i Keyserl. Acad. Bot. Trägård, men är der ej tilfinnandes. Det måtte säkert ha gjordt sällskap med de flästa öfriga Ryska växter, hvarmed denna lilla täppan utan tvifvel måtte ha varit fullproppad i förra tider. Hvad åter min Träg. angår, så är jag väl försäkrad om att det aldrig der varit.

Cimicifuga, som fins i acad. Trägården och der flera gång. blommat, skall efter berättelse ej eller någonsin haft några fullkomliga stamina. Åtminstone sade mig Trägårdsmästaren der, att han aldrig fått

frön af henne samt att han hördt af Köhreuter el:r hvem det varit, att blommorne ej varit rigtige, att de kunnat fullkomna sina frön. Underligt nog att ej Pastor Laxmann[1] observerat det på de månge specimina, som Han säger sig ha examinerat i Sibirien.

Törs jag i ödmjukhet utbedja mig några frön af Fumaria spect. och andra, som Hr Laxmann öfversändt? Det är skamligt nog, att fr. St. Petersburg förskaffa sig Sibiriska frön fr. Upsala. Jag begriper ej, hvarföre Past. Laxmann ej skickat mig et enda frö, mer än sednast af Cimicifuga, hvilken ej heller ännu upkommit.

filfrasen skall jag efterfråga, äfven söka att skaffa någon som den afritar; men att få någon, som den så accurat beskrifver, såsom Wälb. Hr Archiatern åstundar, thorde bli svårt, om ej omöjeligt. Jag känner åtminstone ingen, som skulle tilltro sig, att gjöra en ordentelig beskrifning. Wore väl derföre säkrast, att uppskiuta med beskrifningen, tills Hr Beckmann återkommer fr. Upsala.

Näst min ödmjukaste vördnads anmälande till Nåd. fru Archiaterinnan och samtel. nåd. fröknarna, framhärdar jag med oaflåtel. djup vördnad

Wälb. Hr Archiaterns och Riddarens
ödmjukaste tj:e
Joh. P. Falck.

St. Petersburg
d. 30 Maji 1766.

Med nästa thorde jag kunna upvakta Wälb. Hr Archiatern med något annat sällsynt utur asia boreali, som jag hörer skall vara på vägen, neml. med kärnor af Pr. sibir. eller Ammans *Armeniaca Betulæ fol.* Det skulle fägna mig, hälst jag gjordt mig dermed så mycken möda tills dato förgäfves. När något godt tillfälle yppar sig med artige växters frön, beder jag ödmjukast Wälb. Hr Archiatern täcktes hafva mig i gunstig åtanka.

Linn. Soc. vol. IV: 130—1.

[1] Erik Laxman, se bref. 413 not. 8.

1307.

Wälborne Herr Archiater samt Riddare
af Kongl. Nord-Stjerne Orden,
Höggunstige Gynnare!

Under Hr Handelsman Hultéens couvert hade jag den äran at få emottaga Wälborne Hr Archiaterns högstvördade skrifvelse, för hvilken aflägges ödmjukaste tacksägelse. Det fägnar mig, at de öfverskickade Wäxterna dock en gång riktigt framkommit. Nu äro de just på det stället de böra vara; och hvaräst de anses med helt andra Ögon än här. Wälborne Herr Archiatern behagar misstro *Spiræa sorbifolia* för att wara en Sambuci species; men om hon blir vid lif, lärer hon sjelf med tiden upvisa sitt attestat och frikänna mig för et felsteg, som åtminstone förtjente handplaggor, hälst då jag sedt den i blomma, från hvilken den öfversända var en telning. Dock kan väl vara möjeligt, at Skepparen under vägen gjordt något bofstycke.

Af Spiræa salicifol.[1] samlade jag förleden höst en hel hop frön i tanke at försöka, om de här skulle så fullkomligt få mogna, at jag genom frö-såning skulle kunna få mig en tillräckelig mängd plantor. I våras besådde jag en hel säng dermed, hvilka alla emot min förmodan gingo up och voro nu i höstas fingers långa. På prof har jag lemnat dem alla otäckta öfver vintern, at se om de härda ut. Denna höst var jag nyfiken at se efter frön på Sp. sorbifolia; men fant ej et enda som dugde, utan alla sågo ut som smått fnas, utan någon kerna. Jag gissar, at hon bör stå någorlunda fuktigt, om den skal gifwa fulkomliga frön; dock hon förökar sig starkt genom rotskått, som i ömnighet slå ut rundt omkring henne. Deremot fant jag på *Spiræa crenata* åtskilliga frön, som tycktes vara kärnfulla, dem jag nästk. våhr tänker at utså.

frukten af *N. Nelumbo* från Wolga lät jag första sommarn jag kom hit till Träg. inkasta i et dike, sedan jag förut ristat up den på en sida och rullat in den i en lerboll efter Hr Collegie-Rådet Lerches anledning; men oaktadt alla dessa hocus pocus ville den ej gå up. Nu i sommars hade jag åter lust at probera med några kärnor, som blifvit öfver. Jag skar sakteligen bort hela det hårda skalet, utan att på minsta sätt skada kärnan, lade dem sedan i lerblandad mylla i en kruka och nedsatte hela krukan i et Watt-kar i Trägården. Efter 8 à 10 dygn såg jag med förundran min Nelumbo upgången; Men det gick

mig såsom käringen med ägget. Jag trodde mig här få et godt ämne at trumla med för mina tyskar; men kort derpå, då jag en gång var utfaren, kommer en dum arbets-karl och tömmer ut karet, för att sänka det i diket, emedan det gistnat ofvantil, och tillika förstör både kruka och plantor. Skulle Wälborne Herr Archiatern ännu ha några af dessa nötter quare, vore det värdt at på detta sättet försöka nästk. sommar. Jag är viss på, att det går an, om ej kärnorne äro för gamla. Märkeligt är på dessa kärnor, at då man öpnar dem, ligger den späda plantan en mignature helt tydel. och grön, at man kan se bladens structur och skapnad täml:n väl. Wid basis har den liksom en led, hvilken bräcker af, då man ovarsamt rörer derpå.

Af hvita Liljor hade jag för et år sen skaffat mig några lökar, hvilka förleden sommar skjöto i stjelk, men blommade ej, utan fingo i det stället öfveralt små bulbos in axillis folior., just såsom på Lilium bulbiferum; dock dass desse hade små radiculas. Dessa lökungarna skar jag alla af, satte dem i jorden och handterade dem såsom andra lökar. De växte till, slogo ut blad och voro i höstas tämmeligen stora. Är denna omständigheten förut observerad på de hvita Liljorna? Wetste jag rätta ordsaken at jag kunde efterapa naturen, så skulle Blomisterne aldrig förtjena en copék mer för dessa slags lökarne för min Trägård. Mån ej mycken fuktighet kunde dertill hafva varit ordsak? Så mycket är visst, at huset, hvari dessa krukor stodo, var hela vintern igenom obeskrifvelig fuktigt, ty det blef helt sent på hösten färdigt af rådt timmer och under ständigt regnväder upbygt.

Et slags *Lycoperdum* (om jag ej bedrar mig) *parasiticum, aggregatum, sessile, subglobosum; ore 3fido; pulvere fusco*[2] fant jag för några dar sen på en hel hop grankottar. Kottarne voro tagne af et lefvande träd, som står här i trädg. Jag såg efter på sjelfva trädet, om alla dess kottar voro så beskaffade, och fant utom några få, de mästa fullsatta dermed, ofta på begge sidorne af fjällen. En del hade redan öpnat sig och kastat ut sitt pulver; men de mäste voro ännu tilslutne. Härhos har jag den äran at skicka några sådanne til prof, hvarjemte jag ödmjukast beder at vid tilfälle få veta, hvad det är och om de förut äro anmärkte. Beklageligt nog, att Coll. med. Bibliotheque är försedt med så få Botaniska Böcker, dem jag i nödfall kunde rådfråga, och hvad jag sjelf sedt är mer än otillräckeligt uti et så vidlöftigt fält.

Peziza lentifera β,[3] hvilken jag aldrig såg i Sverige, fins här nog på gamle plank, ofta af 1 tums längd. Jag har med flit underrättadt mig nu i höst, hvad för slags svampar Ryssarne äta; men jag har sedt, att de samla och äta alla utom flugsvampar, ja, jag tror nästan, att de

och i nödfall skulle ej dra betänkande vid at gripa till den ock, i synnerhet om de hade straxt bränvin tilhands; ty det är deras panacée. Den som ej sedt deras starka natur och lefnads-sätt, skulle anse för en fabel alt hvad man om dem berättar.

Huru länge skal Karamyschef[4] fortfara med sin liderlighet utan at uphöra. Det är mer än skada. Jag är säker på, at han ej länge skulle söka efter sin lycka, om Han vore ordentlig. Jag har hördt åtskilliga, som gjöra sig mycket godt hopp om dessa begge,[5] såsom upfostrade uti Wälborne Herr Archiaterns Schola. De öfrige deras Camerader, som skickades vid samma tid till Holland, äro dels återkomme för et år sen, dels väntas de nästa Sommar. De som kommit hem, äro redan employerade och skola verkligen vara skicklige och brukbare Medici. En af dem är här vid Hospitalet Medicus och håller tillika föreläsningar för ungdomen uti Materia medica. Jag säger för min del, at det skulle förarga mig, om de, som varit i Sverige, skulle bli de enda oduglige. Skulle väl någon vara bättre till en resa i Natural-Historien genom så många ovandrade länder i detta vidsträkta Riket, än en infödd Ryss, som tål Climatet, vet landets seder, kan tala språket och äger allestädes mer förtroende än en utlänning, som måste tala med andras tungor och således ofta antaga osanningar för axiomer.

Är vår Kuhn ännu i Europa, eller är han redan hos sina underjordiska Virginianer? Jag är säker på, att han lärer ej underlåta at fägna verlden med interessenta nyheter; åtminstone har han tilfälle dertill. Hur går det med salig Prof. Forskåhls Österländska skatter? Är någon anstalt ännu gjord till deras publicerande[6]? Jag skulle väl ej förmoda och än mindre önska, att den narraktige Kratzenstein[7] fått detta arbetet på sin lått? Jag har hördt så mycket dårskaper efter honom här i Ryssland, då han var här vid academien, at man af långt mindre omständigheter kunde förklara honom för en complet gäck.

Täcktes Wälborne Herr Archiatern, nästkommande vår låta någon i Upsala observera vernationem arbor., så vill jag här gjöra detsamma, ehuru jag här har ganska få trän el:r buskar at observera på. Man kan dock af dessa få sluta någorlunda om differentia climatum.

Näst min aldraödmjukaste vördnads anmälande till nådiga fru Archiaterinnan och samtelige nådiga Fröknarne, har jag den äran med oaflåtelig djup vördnad at framhärda

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

ödmjukaste tjenare

Joh. P. Falck.

St. Peterburg
i Medicinska Trägården,
d. 3 November 1766.

Min migrain och Hypochondrie ha denna höst grufveligen plågat mig. Om sommarn är jag frisk; men så snart kiöld el:r eljest elakt väder hålla mig någon tid inne, infinna sig straxt dessa obudne gäster. Den värken i högra örat, som jag för 5 år sen först märkte i Upsala, har altsedan hållit uti, dock skoftals, så ofta de andre symptomerne komma. Nu vill ej heller Laud. liquidum[8] hjelpa mer, ja ej en gång då jag sidst tog 50 droppar pro dosi. Det gjorde ej det minsta.

Härhos har jag den äran at skicka några frön, äfven några af Prunus sibirica. Det är ömkeligt, at våre Chirurgi och Apothekare ej skicka det ringaste. Visst är det, at de ej förstå sig på sådanne saker; men det är ock visst, at de ej eller äga den minsta lust dertill. Någon belöning ha de derföre ej at vänta och på Befallning vilja de ej eller bemöda sig; ty då heter det: de äro öfverhopade med sina egna embets gjöromål, hvilkas försummelse har straff eller afsked at förkunna. Således går det som det kan och ej såsom jag önskade; ehuru jag ock måste tilstå, at jag redan uphördt med mina önskningar, såsom omöjlige, öfverflödige och fåfänga.

Linn. Soc. vol. IV: 132—4.

[1] Felskrifning i st. f. *sorbifolia*.
[2] *Phelonites strobilina* (Alb. & Schw.) Fr.
[3] *Cyathus striatus* (Huds.) Willd.
[4] Alexander de Karamyschew, född 1744, Linné's lärjunge 1761—7, utgaf under dennes præsidium 1766 *Dissertatio academica demonstrans necessitatem promovendæ historiæ naturalis in Rossia*.
[5] Karamyschew och hans kamrat Mathæus Aphonin.
[6] Jfr. bref. 366 not. 2.
[7] Christian Gottlieb Kratzenstein, se bref. 957 not. 3.
[8] Opiitinctur.

1308.

Wälborne Herr Archiater samt Riddare af
Kongl. Nordstjerne-orden,
Höggunstige Herre!

Omöjeligen kan jag annat förmoda mig, än Wälb. Herr Archiaterns ogunst öfver mitt långsamma stillatigande, då jag til dato ej en gång svarat på Wälb. Herr Archiaterns Högtvördade af d. 15 Jul., hvilket jag i derpåföljande aug. månad erhöllt under Herr Collegie-Rådet Lerches couvert. Jag aflägger derföre min aldraödmjukaste tacksägelse och beder

Wälb. Herr Archiatern täcktes, af vanligt ädelmod emot mig, förlåta en så grof försummelse. Jag må upriktigt bekänna, at min fatala Hypochondrie nästan endast varit ordsaken till drögsmålet. Wäl hundrade gånger har jag haft pennan i handen och papperet för mig, men jag har ej varit i stånd at skrifva en rad, än mindre et helt Bref! Ja, hvarken min Mor, Bror el:r Syskon ha haft et ord från mig sen i våhras; så at de ej eller veta, om jag lefver el:r är död. Jag har väl ej varit sängliggande såsom förl. vinter, utan gått uppe, farit ut ibland och sökt at divertera mig; men sinnet har varit nedslaget, hoglöst och oroligt, så at jag nästan kan säga, att jag haft en aversionem rer. mundanarum. Ledsamheter, förargelser och tyska konster ha härtill varit i synnerhet vållande. Jag önskar mig endast godt tålamod, ty utom det kan jag här omöjeligen lefva. Nog har jag föresatt mig många gånger at bli aldeles förståckad, men det har ej velat gå an; jag har ändock altid märkt, att irritabiliteten ännu är för stor hos mig.

At Herr Dr Gmelin[1] är här vid academien Botanices Professor och Dr Pallas[2] Hist. Naturalis thorde redan vara Wälborne Herr Archiatern bekant. Och dermed har principatus Bot. in Russia uphördt för Dr Ens, Lerche och mig på en gång. Förargeligt nog at så bli eclipserad i hastighet. Dock jag har aldrig varit ambitieux, utan söker gerna få profitera af andras lärdom. Desse Herrars sällskap, så ofta jag kan haft tillfälle at njuta det, tyckes redan ha skaffat mig mycken nytta, och tänker jag ej att försumma et så önskadt tillfälle. De äro nu begge sysselsatte hvar i sitt ämne. Prof. Gmelin flickar nu ihop de särströdde Beskrifningarne och teckningarne til Tom. 3 fl. Sibir., hvilken med första lärer få se dagsljuset. Imedlertid ligger et opusculum redan absolverat med beskrifningen på Fucis. Tabellerne äro ännu ej färdige alle. Han har ock genommönstrat Ammans[3] och Ruysches Herbarier etc. Äntel. har jag nu fått säkert veta, at Buxbaums[4] Herbarium är här ej tilfinnandes, utan skal säkert vara i Berlin, som Herr Prof. Pallas mig berättadt. Således kan Wälb. Hr Archiatern af Gleditsch[5] säkrast få veta hvad *Cisto affinis* etc. är för en ört.

Hr Prof. Pallas continuerar sina Spicilegia Zoologica[6], sedan Han ur museo Petrop. nu fått en hel hop recruter i synnerhet af kamtschathiska djur och foglar efter den flitige Hr Stelier[7]. Dock skola oändelig många fela, hvilka kanskie Tiden och mahlen delt sig imellan. Af foglar fr. Kurilliska och americanska öarna, skola i synnerhet några *Alcæ* vara merkwärdige; men at *Diomedea exulans* skal ock vara funnen där, skulle man väl kunna svärja på ej vore sant. Imedlertid har Han sagt det, sjelf har jag ej sedt den.

Här talas om en Botanisk Expedition til vissa orter i Riket; men ännu vet man ej något tilförlåteligit derom, förrän Hennes Keyserl. Majest. återkommer fr. Moscau. Det' är visst, at en hop astronomi komma at försändas at observera transitum Veneris och vid det tilfället trodde man ock, at några Botanici skulle få gjöra sällskap med. De kunna ej hindra hvarandra i arbetet; ty den ena parten har sin umgängelse i Himmelen och den andra på jorden.

Till Wälb. Herr Archiaterns tjenst, lät jag i höstas insätta *Acer tat.* neml. små plantor af frön, som i våras upkommo. Om hösten 1766 lät jag afplocka frön på det gamla trädet, som här länge stått i Träg. De sågo nog skrumpna ut, så at jag tviflade sjelf på at de dugde. Imedlertid lät jag til prof sätta en hel säng full dermed och i våhras kommo de mästa up och växte i sommar allenast fingers långa. Nu får jag se. hur de bärgat sig i vinter. Med första skepp skall krukan bli afsänd til Stockholm. Hos mig gingo ej el:r kärnarne up af Pruno sibirica. De måtte ha varit för gamla. Nu för några dar sen fick jag några i bref från Omsk i Sibirien. hvarest detta trädet ock skal växa. Få se om de äro bättre; några deraf följa härjemte til prof.

Af Pastor Laxman har jag på 2 års tid ej haft et ord, ej el:r vet jag nu hvar han vistas. Han har aldrig skickat mig et frö fr. Sibirien, mer än *Cimicifuga* för 2 år sedan, hvaraf jag äntel. fått up et par små plantor. Förleden höst har Hr Prof. Gmelin fått en hop frön af den, som der varit i Träg., så at Han kan gie de som äro helt friska.

Med Hr Archiaterns gunstiga tillåtelse, har jag på hosföljande catalogue antecknat de Sibiriska växter, hvilka Wälb. Hr Archiatern låfvat mig. De finnas ej här på något ställe mer i hela Petersburg.

Näst min aldraödmjukaste Vördnad til nådiga Fru Archiaterinnan, Fröknarna och Hr Professorn har jag den äran med all uptänkelig Högaktning at framhärda

Wälborne Hr Archiaterns och Riddarens

St. Petersburg — aldraödmjukaste tj:re

d. 12 Jan. — J. P. Falck.

1768.

Fumaria nobilis	Othonna sibir.
Veronica multifida	Pyrus baccata
Dodartia orient.	Cotyledon spinosa
Orobus Lathyroid.	Rheum undulatum
Trifolium Lupinaster	Aquilegia ore luteo
Sonchus sibir.	Dracoceph. grandiflorum
Elymus sibir.	Lathyrus pisiformis

Selinum carvifolia	Papaver nudicaule
Robinia frutex	Plumbago europæa
Aquilegia canad.	Silphium perfol. et laciniatum
Papaver Cambricum	Geranium striatum.

Lin. Soc. vol. IV: 135—7.

[1] Samuel Gottlieb (Theophil) Gmelin, se bref. 421 not. 1.
[2] Peter Simon Pallas, se bref. 439 not. 4.
[3] Johann Amman, se bref. 184 not. 7.
[4] Johann Christ. Buxbaum, se bref. 197 not. 5.
[5] Johann Gottlieb Gleditsch, se bref. 238 not. 6.
[6] P. S. Pallas, *Spicilegia Zoologica* (Berlin 1767—80).
[7] Georg Wilhelm Steller, se bref. 197 not. 9.

1309.

Edle och höglärde Hr Professor.

Det är nu alt för länge sedan jag fick fägna mig af Edra bref. Kiäre kom hog mig med något artigt, som warit på så lång expedition.

Wid sista promotion, då jag war Promotor, d. 15 junii förleden, creerade jag Hr Professoren till Doctor Medicinæ för heders skull, och war Hr Professoren då ibland 9 den första.

Döde hos oss är Dr Matthesius[1], Prof. Frosterus[2], LifMedici Aurivillii fru[3], Profess. Rabenius[4], Fru Durea[5], Rådm. Borell[6] Probst Hallenius i Tierp[7].

Wid Cap. b. spei har jag nu 2:ne Disciplar, endast för Botaniquen och Hist. naturalis: Dr Tunberg och Sparrman.

Är det intet mögligt att få frön af Ulmus pumila, Morus tatarica, en ny Spiræa altensis Laxmanni?

Professores Hesselgren[8] och Lossbom[9] äro Theologiæ Professorer, den förra äfter salig Annerstedt[10]. Ekman[11] kommer äfter Lossbom till Oeconomien.

Solander,[12] som hemkomit från södra nya werlden, har ej sändt mig en enda wäxt; men Forster,[13] som nu är ditrest i hans ställe, har heligt lofwat mig af alt det han samblar.

jag är

Edle och Höglärde Hr Professorens

Upsala 1772 wördsame tienare

d. 12 Augusti. Carl Linné.

Originalet nu okändt; afskrift »ex orig.» i Bergii brefsamling del. XVII.

[1] Gabriel Mathesius, se bref. 280 not. 5.
[2] Henrik Frosterus, se bref. 1115 not. 6.
[3] Anna Margaretha Rosén von Rosenstein, född 1736, död 1772, gift med Samuel Aurivillius (se del. III s. 97).
[4] Olof Ingelson Rabenius, se bref. 1115 not. 8.
[5] Charlotta Amalia Durea, född von Spången, se bref. 1115 not. 5.
[6] Anders Borell, se bref. 1109 not. 1.
[7] Erik Halenius, se bref. 556 not. 8.
[8] Lars Hesselgren, född 1715, professor i orientalspråk 1760 och i teologi 1771, biskop i Härnösand 1779, död 1803.
[9] Johan Låstbom, se bref. 137 not. 5.
[10] Daniel Annerstedt, se bref. 477 not. 4.
[11] Emanuel Ekman, född 1737, adjunkt 1762, professor i survivance 1766 och ordinarie professor 1790 i ekonomi (Borgströmianus), död 1801.
[12] Daniel Solander, se bref. 297 not. 4.
[13] Johan Reinhold Forster, se bref. 431 not. 6.

FALKENBERG, MELCHER.

Född 1722, riksråd och rikskansliråd samt kansler för Lunds universitet 1772, friherre 1773, ledamot af Vetenskaps-akademien 1774, grefve 1778 död 1795.

1310.

Wälborne Hr Archiator, Professor och Riddare
af Kongl. Nord Stjerne orden.

J anledning af gammal bekantskap och den nit Hr Archiatorn ännu hyser för Botaniquens upkomst i Riket, tager jag mig den friheten at rådgöra med Hr Archiatorn om et calidarii byggnad wid Kgl. Academien i Lund, hwaröfwer hosgående grundritning är mig tilsänd.

Första frågan är, om det bör nödvändigt blifwa af tegel, el. om det gör samma nytta af korswärcke, då det skulle kosta ansenligt mindre.

Den andra om rörgångarna. Effter ritningen wärmes det inuti endast på en sida, ehuru rörgången el. elden skal gå i en aflång oval, men wärmen på den sidan, där fönsterne äro, blir aldeles onyttig. Sedan tyks mig at om wärmen får circulera up och ned som på wåra nymo-

diga Kakelugnar, blir den jämnare utdeld och besparar weden, samt kan efter en thermometers anwisning i rummet altid modereras. Dessutom skulle det synas, som om rummet blefwe 2 à 3 al. bredare; man kunde sätta wäxter på bägge långsidor, och ändock hafwa rum til fönsterna, hwilka komma att stå rätt opp.

Därjämte utbeder jag mig Herr Archiatorns tanka om sjelfwa inrättningen, om icke den kunde förbättras, innom samma utrymme på längden, ty bredden är man mästare af. Och i fall Hr Archiatorn skulle finna at något behöfde förbättras deruti el. hielpas, eller ock ske helt annorlunda, samt om någre precautioner wid uppbyggandet el. ock besparingar kunde winnas, ber jag hörsamast Hr Archiatorn behagade mig sådant med det första wid handen gifwa, emedan man nu snart skall tänka på upköp och allahanda, som till byggnaden kan behöfwas.

Med all högachtning är jag städse

Wälborne Hr Archiatorns, Professorens och Riddarens

hörsame tjenare

M. Falkenberg.

Linn, Soc. vol. IV: 140.

Ej dateradt, men säkerligen skrifvet i November 1773.

1311.

Högwälborne Hr Grefwe, Kongl. Maj:ts och Ricksens råd, Lunds academi Canceller, Riddare och Commendeur af K. M:ts orden.

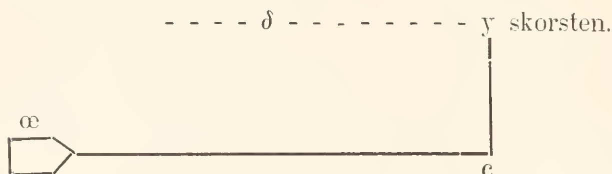
Äfter Eder Excellences nådigste befallning om skyndsamt swar på de giorda frågor, då posten nu straxt äfter ankomsten afgår, bör jag lämna allerödmiukast swar.

1. om korswärk kan hålla så wähl och jämn warma, som stenhus, tyckes mig böra twifla; hälst jag minnes att muren ofta gistnar ifrån korswärket af träd. jag wet ej häller om wintrarne i skåne kunna blifwa så kalla, att de kyla igenom korswärks wäggen.

2. jag ser att inrättningen är mycket ställd äfter upsala orangeri.

Ugnen med kanalen D går uti ritningen alt till ε, men jag frucktar att han går förlångt och blifwer icke allenast rökande, utan äfwen omöjlig att sota; och tyckes wara bättre att den ginge

allenast framför fenstren, ex. c, och sedan slutades med skorsten γ wid bortre wäggen, och att en kackelugn δ med dubla rör stäldes på baksidan, at eldas då wädret wore kallare.

3. på det stället, som i ritningen är utmärkt med e, blifwa hyllor för krukorne. De kunna allenast ställas på södra äller fenstersidan, men ingalunda på baksidan, ty nog kan man få warma i orangeriet, men de måste nödwändigt hafwa dag ifrån södra sidan, annors kunna inga andra wäxter där lefwa, utom några cacti och succulentæ aphyllæ, som äro ganska få.

3. Huset tyckes blifwa nästan för högt; då warder det förkalt nedre mot golfvet, då all varma stiger åt högden, och altså under taket för mycket warmt.

4. rummet blifwer nästan för kort, ju längre ju bättre; bredden inuti lärer blifwa 8 alnar bequämligast.

nog kunne rör göras perpendiculaire upp och ned, och det på bakwäggen, men då skulle höllerne wid c skygga för mycket och afhålla warmen ifrån fönstersidorne, där mesta warmen fordras; hwilken nu winnes med horizontelle rörgången.

Alt det öfriga tyckes mig kunna passera.

förblifwer med oaflåtelig diup wördnad

Eders Höggrefl. Excellences
underdånödmiuke tienare

Upsala 1773 Carl Linné.
d. 16 Novemb.

tiden tillåter ej renskrifning.

Originalet finnes i Lunds universitets arkiv, inbundet bland kanslersbrefven, omedelbart efter ett sådant, dateradt den 29 Januari 1774, till Professor Lidbeck. Afskriften är benäget verkstäld af Professor O. Nordstedt.

FERBER, JOHAN JAKOB.

Född i Karlskrona 1743, professor först i kemi i Mitau, sedan i mineralogi i Petersburg, slutligen preussiskt öfverbergsråd, ledamot af Vetenskapsakademien, död i Bern 1790.

1312.

Wälborne Herr Archiater
och Riddare af Kongl. Nordstierne orden.

De käraste tidningar från Sverige, jag under mina nu slutade 6åriga resor utrikes fått inhämta, hafwa de tid efter annan ärhållna underrättelser warit om Herr Archiaterns dyrbara wälmåga; och jag får nu på så mycket närmare håll fägna mig öfwer densamma, som jag sedan 3 weckor wistas här i Carlskrona. Jag har på hwad ort jag farit fram funnit kännare af Naturalhistorien, som beifrat sig att ådagalägga den wördnad de för Herr Archiatern hysa, och et så stort namn har allestädes tient mig till den kraftigaste recommendation. Där hafwa ej felats ämnen till upmärksamhet under min resa och jag har efter mitt lilla pund, men stora lust för natur-wettenskapen, eij lämnat dem onyttiade. Till den Physiologiska kännedomen af Wäxtriket, hwartill Herr Archiatern så lyckeligen banat oss en ny wäg, har jag fått göra åtskilliga observationer. I mineralogien och Bergswäsendet tror jag mig hafwa sett mycket nytt och artigt, hälst jag befarit och wistats wid de förnämsta utländska grufwor och såsom Auscultant i Bergs Collegiet haft en retelse mer att ej fara genom dem flygtigt. I de Ungerska, wid hwilka jag sistledne winter uppehölt mig, menar jag hafwa funnit åtskilliga Zeolitarter, jämwäl grund-jorden, hwaraf de componeras, som tyckes neka dem att utgjöra et särskilgdt genus. Får jag en gång mina saker hem, samt tid och gynnande omständigheter till försöks görande och widare utarbetningar, så skulle jag räkna för en heder att till societas litteraria Upsal. så wäl som till Kongl. Wettenskaps acad. i Stockholm få inlämna efterhand hwad jag kunnat anmärka, om de finna mig och detta dertill wärdigt. Jag har jämwäl sett åtskilliga nog hemligt hållna manufacturer af cinnober &c. i Holland, af engelska stenkärler eller så kallad stoneware i England med mera, som jag ej wet wara beskrifna. Hofrådet

von Mügind[1] i Wien har meddelt mig några critiska botaniska anmärkningar, dem han bedt mig till Herr Archiaterns granskning öfwersända, men de äro olyckligtwis ibland mina än på åtskilliga håll utewarande saker. Från nuwarande Bergsrådet Scopoli i Schemnitz i nederungern har jag för Herr Archiatern emottagit 43 i koppar stuckna wackra tabeller in 4:to, innehållande 815 figurer af insecterne, som i hans Entomologie upräknas. Dessa skola med första lägenhet upsändas och sviten will Hr Scopoli meddela, när de blifwit stuckna och färdiga. Inneliggande bref är ifrån Professor Brunnich[2] i Köpenhamn. Den dertill hörande lilla asken och boken wäntar jag innom 14 dagar à 3 weckor hem; äfwen ock et förseglat paquet in folio från Profess. Oeder[3] för Hr Archiatern, hwilket allt så snart görligt blir skall upsändas. Att den i Köpenhamn wäl anlagda botaniska trägården till stor förtret och skada aldeles ingår samt Prof. Oeder och Hr Zoega[4] till helt aliéna saker lära få employera sig, är ty wärr wäl redan bekant. Flora gråter wist deröfwer. Man har sagt mig att Herr Archiatern nu arbetar på en ny mantissa. Få wi ej en gång fägna oss öfwer nya uplagor af Philosophia botanica och Materia medica?

Huru hierteligen jag längtar efter den lyckan att personligen få upwagta och än en gång se Herr Archiatern, så lära mina omständigheter dock ej tillåta, att det kan ske i år. Jag har beklageligen eij haft tillfälle att komma till Italien, som nu både genom Wettenskapernas upodling och själfwa Landets härlighet förtienar all upmärksamhet. Det säges att wår Prints Gustav i höst eller ock nästa år reser dit. Lyckelig den, som finge åtfölja hans svite!!

Har Herr Archiatern här ned åt orten något att befalla mig, som jag kan uträtta, så utbeder jag mig deraf del. Wore i Upsala någon ung studerande och Botanophilus, som hade några exemplar af Jomkilsörterne till öfwers, t. ex. Pedicular. Sceptr. Caroli, Scheuchzeria, Ophrys paludosa, Lobel. Dortmanna &c. samt uhr Norbykärr Rubus chamaemorus, så skulle jag blifwa nögd att dermed kunna tiena några utländske hederlige Botanici. Jag ber om min respect till nådiga Frun och Herr Professoren. Med största wördnad och undergifwenhet har jag ären framhärda all min dag

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

Carlskrona
d. 29 Julii 1770.

ödmjukaste tienare
Johan Jacob Ferber.

Linn. Soc. vol. IV: 145—6.

[1] Frands von Mygind, dansk, född 1710, adjunkt vid Petersburger-akademien, sedan katolik, hofråd i Wien, död 1789; botanist och mæcenat.

[2] Morten Thrane Brünnich, se bref. 1095 not. 1.

[3] Georg Christian Oeder, se bref. 587 not. 6.

[4] Johan Zoega, född i Slesvig 1742, Linnés lärjunge 1762—4, botanices demonstrator i Köpenhamn, slutligen etatsråd och finansdeputerad, död 1788. Linné uppkallade efter honom slägte *Zoegea*.

1313.

Wälborne Herr Archiater
och Riddare af Kongl. Nordstierne orden.

Jag tackar ödmjukeligen för Herr Archiaterns gunstiga bref af d. 28 Octobr., men beklagar på det ömaste Herr Archiaterns utståndna Sjuklighet, hvilken jag nu hoppas wara aldeles förswunnen, och af innersta hjerta önskar den fullkomligaste wälmåga hädanefter till den aldrahögsta ålder! Alle redelige, alle älskare af naturen och Wettenskaperne förena sig med mig i denna bönen, men ingen skall dess upfyllan högre och uprigtigare glädia än mig!

Om den sist sända lilla Houstonia täktes Herr Archiatern wara försäkrad, att den aldrig wäxer större på Schnéberg, hwarifrån både H. v. Mygind, H. v. Jaqvin[1] och Pat. Hochenwarth, en lärd Jesuit, medfört åtskilliga exemplar, men alla än mindre än Herr Archiaterns, och har jag och de nyssnämnda herrar hwar sit af de smärre exemplaren, så att det förmodeligen ej bör kunna anses för annat än et nytt Species, hwilket H. v. Mygind först funnit. Med en skeppare, som med första wind härifrån afgår, sänder jag till en slägtinge, H. Roland Schröder den yngre[2], i Stockholm, en liten ask med sist omtalte Scarabaeus nobil. från Scopoli och en paquet in folio med 45 st. torkade Österrikiska wäxter, så goda som jag hittils har exemplar deraf, hwaröfwer innelyckt Catalogve efter de wid självfwa wäxterna skrifna numren, jämte några anmärkningar af H. v. Mygind följer, och har jag fogat anstalt, att de straxt efter upkomsten från Stockholm genast skola Herr Archiat. tillsändas, då jag sedan ödmjukel. anhåller att få weta Hr Arch:s uplysning öfwer frågorne i hosgående Catalogven. Jämwäl tar jag mig den friheten till Herr Archiaterns gunstiga skärskådan innelyckt öfwersända En liten blomster Allmanach för Carlscrona Climat[3] med derwid nödigt företal om wår

Jordmåns beskaffenhet här nedåt orten, anhållandes ödmjukel. att Herr Archiatern efter sin benägna Censure gunstigast täktes insända dessa blader till Kongl, Wettenskaps acad. i Stockholm för dess handlingar. För ungefer 14 dygn blef en af mig i England författad Berättelse om jordhwarfwen och bly- och gallemej grufworne deri i Derbyshire genom en wän upsänd till samma Kongl. Academie, som jag sjelf håller för märkelig och wärd et litet rum i Academiens handl., emedan naturen danat hwarfwen ganska besynnerligen i Derbyshire. Kan hända att ej Blomster Allmanachan får rum i det närwarande qvartalet, som jag dock wille önska, utan den mineralogiska nämda afhandlingens uteblifwande; men kan det ej ske, så torde Herr Archiat. gunstigt recommendera blomster allmanachan till et annat qvartal.

I förlitande på Herr Archiaterns oskattbara ynnest för mig wågar jag ock bönfalla om et litet mål, hwari jag skulle anse Herr Archiaterns samtycke och godhet såsom en ny mig sjelf wisad bewågenhet, ehuru det angår en annan. Jag har nemligen utrikes en ibland mine störste wänner och wälgörare: Kaijserlige och Kongl. Bergsrådet och Directeuren öfwer Böhmiske grufworne samt Romerska Riks-Riddaren H. Ignatz von Born[4], hwilken i min tid war Bergsråd i Ungern och än är egare af store wärck i Sibenbürgen. Wi älske hwarannan som bröder och ag honom ifrån början och aldraförst derföre, att ingen Utlänning kan högre wörda Herr Archiatern och dess skrifter än han; så att han, om någon möijelighet blir, om några år will komma till Sverige att njuta den satisfactionen att se Herr Archiatern. Han har för mig yttrat den längtan att blifwa medlem af Swenska Wett. Akad. eller åtminstone af Societ. litterar. Upsal. Kunde och täcktes Herr Arch. till bägge eller endera häraf wara honom behjelpelig och jag kunde få den förmånen att öfwersända honom hans Diploma, så skedde mig en besynnerlig tjenst, den jag oaflåtel. med wördnad skulle ärkänna, och Academien giorde acqvisition af en högst wärdig medlem, som säkert tillbakas skulle hedra henne med wackra rön. Jag skall anse Herr Archiaterns ynnest härutinnan såsom directe mig wisad och under all min tid bemöda mig att wisa den nitiska wördnad, hwarmed jag har äran onphörligen wara

Wälborne Herr Archiaterns
och Ridddarens

Carlscrona d. 22 November 1770. ödmjukaste t:re

Joh. Jac. Ferber.

Linn. Soc. vol. IV: 147—9.

[1] Nicolaus Josef von Jacquin, se bref. 533 not. 2.

[2] Roland (Rolandsson) Schröder, född 1745, grosshandlare i Stockholm, brukspatron.

[3] *Blomster-Almanach för Carlskrona climat* (se bref. 420 not. 4) är den enda, af honom författade afhandlingen i Vetenskaps-akademiens Handlingar.

[4] Ignatz von Born, se bref. 420 not. 5.

1314.

Wälborne Herr Archiater och
Riddare af Kongl. Nordstierneorden.

Ehuru korrt min tid är, hindras jag dock genom intet att fullgöra min skyldighet och med några ord berätta Herr Archiatern, att jag oförmodeligen funnit et tilfälle att göra en utrikes resa på et års tid genom en hop bergwerk i Tyskland, och widare skall hafwa den äran att upwagta Herr Archiatern med bref ifrån Prag i Bömen, dit jag först reser till Herr von Born och sedan med honom widare. Hans titel är Monsieur de Born, Chevalier de S. Empire & Conseiller des mines de Sa Mayesté Imp. & Roy:le en Bohéme, à Pragve. Och under hans couvert ärhåller jag rigtigt Herr Archiaterns befallningar. Jag ber om min wördnad till Herr Professoren och innesluter mig i Herr Archiaterns wanliga ynnest samt framhärdar med djupaste respect till mitt sista

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens
Köpenhamn d. 12 ödmjukaste tienare
Maj 1771. Johan Jacob Ferber.

P. S. Om terra pozzolana från Carlscrona har jag redan giordt anstalt och den så kallade spegelblenden hoppas jag snart kunna skicka utur färskt brott från Bömen.

Utanskrift:

Kongl. Maijt:s
Trotienare och Archiater
samt Riddare af Nordstierne
orden, Wälborne Herren
Herr Carl von Linné
Upsala.

Linn. Soc. vol. IV: 150—1.

1315.

Wälborne Herr Archiater och Riddare af
Kongl. Nordstierne orden.

Jag aflägger härmed min ödmiukaste tacksägelse för Herr Archiaterns ynnest och gunstiga åtgärd wid Herr Bergs Rådet von Borns uptagande i Kongl. Swenska Academien, hwars addresse min bror redan meddelt. Han tillskrifwer Herr Archiatern idag sjelf för att berätta, hwilka till största delen rara mineralier han på min anmodan med första lägenhet ärnar afsända, hwaribland han jämwäl skickar den af mig omtalta speglande Bländen. Wid min hemkomst nästa år till Swerige hoppas jag ock kunna meddela Herr Archiatern något rart, och på tillräckeligare tid än sist få den hedersama förmånen att upwagta Herr Archiatern i Upsala. Emedlertid ber jag att få wara innesluten i Herr Archiaterns höga och för mig owärderliga ynnest, och framhärdar, näst min högagtningsfulla compliment till Herr Professor von Linné, med diupaste wördnad

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens
Prag d. 1 Septembr. ödmiukaste tienare
1771. Joh. Jac. Ferber.

Utanskrift:

Till Wälborne
Herr Archiatern och
Riddaren von Linné
i
Upsala.

Linn. Soc. vol. IV: 152.

1316.

Högwälborne Herr Archiater
och Riddare af Kongl. Maij:ts nordstierneorden.

Ehuru jag på ganska lång tid försumat att upwagta Herr Archiatern, wågar jag dock tro mig ännu egare af den ynnest Hr Arch. altid ör mig täckts hysa och hwilken jag sätter et oändeligt wärde på. Jag

får nu berätta att jag efwen sett Italien, ostridigt det härligaste landet i Europa, och under et års wistande i alla dess förnämsta städer haft den förmånen att göra bekantskap och til större delen wänskap med de fläste naturens kännare derstädes, hwartil Hr Archiaterns stora och med rätta öfwer allt wördade namn tient mig til stor recommendation. Huru skulle jag icke önska att nu personligen kunna upwagta Hr Archiatern och muntel. berätta hwad jag sett, hwartill tid och papper är för kort! men jag nödgas gömma detta till lyckeligare dagar, då Himlen än torde gynna mig den förmånen att se Herr Archiatern i Upsala. Jag inskränker mig för denna gången allenast att offerera till Herr Archiaterns befallningar en correspondence till Rom med en ung portugiesare och en nederländare, som der med all flit studera botaniqven och deri giordt myckna framsteg, h:ka äro både i stånd och williga att öfwersända och berätta hwad Herr Archiatern täktes befalla dem, det de jämwäl med innelykta rader ärbjuda sig. Herr Doctor Turra[1] i Vicenza i Lombardiet har nyl. bett mig framföra sin wördnad till Hr Arch. och det samma hafwa alla Italiens naturalister från Neapel och Salerno ända up till och längs åt Alpkädian giordt flera resor.

Jag lämnade Italien i början af innewarande månad och är nu i Regensburg, hwarifrån jag innan korrt ärnar resa att göra et besök hos Herr Bergsrådet von Born, under hwars addresse jag rigtigt undfår Herr Archiaterns befallningar, om jag ock redan wore gången widare wid deras ankomst. Ehuru det warit min föresats, börjar jag på att twifla om möjeligheten att ännu i år komma hem. Att jag beswärar Hr Arch. med innelykta bref ber jag ödmiukast måtte ursägtas. Wid foten af Vesuv har jag lärdt känna en skickelig Domenicaner munk, som skrifwit en artig naturalhist. bok öfwer en del producter i sit färdernesland Calabrien, kallad: Deliciae tarentinae. Han heter Padre Minasi.[2] Af P. Cyrilli[3] i Neapel är ej stort att wänta. En af mine wänner Abbé Fortis,[4] som redan skrifwit öfwer Isola di Cherso ed osero, reser nu för nat. hist båtnad på 3 Venetianiska Adelsmäns kostnad i Dalmatien. Jag hade många persuationer att göra följe.

Gref Carburis,[5] Professor i Pad., hälsar obeskrifl. Att Herr D. Turra har en Flora italiæ tryckfärdig, lärer han sjelf berättat. Jag skaffade honom åtskilliga recruter til densamma från tracten af Rom och Neapel, och nu söker jag lägenhet för honom att låta trycka den i Tyskland. Hr Bassi[6] i Bologna är rörd af slag och mycket sjuklig.

Jag bör ej längre uppehålla Herr Arch. med mit prat, utan slutar med bönfallning om min wördsamma hälsning till Herr Professoren och

alla, som mig känna, och med försäkran att jag med all uptänkelig wördnad lefwer och dör

Högwälborne Herr Archiaterns
och Riddarens
Regensburg d. 26 August. 1772. ödmiukaste t:re
Joh. Jac. Ferber.

P. S. Härwarande Dr och Pastor Schäfer[7] ber om sin wördnads förmälan.

Linn. Soc. vol. IV: 153—4.

[1] Antonio Turra, se bref. 482 not. 12. Författare till *Floræ italicæ prodromus* (Vicenza 1780).
[2] Se bref. 584 not. 14.
[3] Dominico Cyrilli, född 1736, professor i Neapel, död 1799.
[4] Jean-Baptiste Fortis, född 1741, abbé, naturforskare, resenär, bibliograf, poet m. m., död 1803. Hans här omnämnda arbete utkom i Venedig 1771.
[5] Marc Carburis, född 1731, professor i kemi, död 1808.
[6] Fernando Bassi, se bref. 485 not. 12.
[7] Jacob Christ. Schæfer, se bref. 797 not. 1.

1317.

Wälborne Herr Archiater och
Riddare af Kongl Nordstierneorden.

Utan twifwel har mit bref, skrifwit i Regensburg förleden höst efter min återkomst från Italien, i sinom tid haft den lyckan att komma Herr Archiatern till handa. Sedan har jag ömsom uppehållit mig här hos min wän Herr Bergsrådet von Born på dess Landgods, dels ock ömsom besökt åtskilliga Bergwerk och städer i denna trakten af Tyskland, samt tänker instundande höst, will Gud, återkomma till Swerige. Jag längtar intet högre, än att då från min hemort kunna komma up till Stholm och Upsala för att upwakta Herr Archiatern och betyga den odödeliga wördnad jag för Herr Archiatern hyser. Men jag fruktar ty wärr för mycket, att jag efter hemkomsten ej så snart, som jag önskar, får tillfälle att niuta den hedern och glädien. Emedlertid gör jag mig det hopp, att Herr Archiatern bibehåller mig sin gamla ynnest och stundom hågkommer sin tillgifnaste och wördnadsfullaste discipel och tienare.

Wid det tillfället, då Lärda sällskapet i Siena i Toscana i Italien förleden månad eller d. 16 Junii förbyttes till en Wettenskaps Academie under Landsherrens Hans Kongl. Höghets Storhertigens besynnerliga skydd, har en dess Ledamot, min gode wän Herr Johan Arduini, öfwerintendent öfwer åkerbruket i Venetianska Länderna och bror till Botanices Professoren Peter Arduini i Padua[1], efter där antagen plägsed att föreslå Ledamöter, af wördnad för Herr Archiaterns odödeliga förtienster tagit sig den wälmenta friheten att för sin del proponera Herr Archiaterns lysande minne och derigenom ej kunnat fela att genast winna hela denna Kongliga och Storhertigliga academiens allmänna bifall och fägnad öfwer sin nit för dess heder. Herr Archiatern blef altså d. 16 sistl. Junii wald till denna Academiens Ledamot, hwilket ej allenast Herr Joh. Arduini tillika med sin wördnad bett mig hos Herr Archiatern anmäla, utan ock denna Academiens ständige Secreterare Hr Dominicus Bartoloni tillskrifwit mig och tillika öfwersändt innelyckta bref till Herr Archiatern, hwari han själf det på Academiens befallning ad interim berättar, tills dess autentiqua Diplomat blir expedierat, som han då will tillsända mig genom nämnde Hr Joh. Arduini, för att det till Hr Archiatern frambringa. Jag hoppas, att Herr Archiatern med ynnest täktes anse denna min wäns Arduinis, så wäl som min egen nit att för Herr Archiatern yttra wår högaktning, ehuru i et mål, som efter det gläntsande namn och den tillbörliga och wälförtienta heder Herr Archiatern redan så länge har i de lärdas republik, för Herr Archiatern själf kan wara af föga wärde. Wälmeningen täcktes Hr Archiatern derföre räkna högre än saken själf. Som Sekreteraren Bartolonis bref war öppet, har jag för att minska postporto aftagit utanskriftsbladet och derwid sett, att Secreteraren i början af sitt bref af et oskyldigt missförstånd illa exprimerat sig, då han trott att Herr Archiatern begärt denna associationen, när Hr Archiatern wisserligen ej tänkt derpå, utan H. Arduini i egit och kanske ock i mit namn giordt proposition. Men Herr Archiatern är ädelmodig och gunstig nog, för att öfwerse detta lilla felet i orden och formalitéten, som endast härrört af förhastning och missförstånd hos Secreteraren, hwilken ock sedermera nästa postdagen derefter bett mig göra dess ursägt.

Tillika har jag ock den äran öfwersända et bref från B. R. Scopoli i Ungern, som nyligen med de deri nämnda böcker för Herr Archiatern kommit mig tillhanda. Det war efwen öppet och ej en gång hopwikit, utan låg bland de 3 böckerne han nämner, hwilka jag efter min hemkomst till Swerige, så snart möjeligt, skall tillsända Herr Archiatern.

Om Herr Archiatern gunstigast täktes swara på Secret. Bartolonis bref och säga honom, att jag rigtigt öfwersändt det, skedde mig en fägnad, och jag wågar bedia derom. Herr Archiatern kunde i allt fall skicka sit swar till mig. Jag har derwid den lilla egennyttan att tillika få fägna mig af en kär tidning om Herr Archiaterns wälstånd. Till den ändan, och aldenstund jag snart ärnar begifwa mig på hemwägen, får jag säkrast Herr Archiaterns bref, om det addresseras till Hofapotequaren J. C. F. Meijer[2] i Stettin i Pommern.

Näst en ödmjuk hälsning från B. R. von Born har jag äran med diupaste wördnad framhärda

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

Alt Zedliz i Böhmen d. 30 Julii 1773.

ödmiukaste tienare
Joh. Jac. Ferber.

Linn. Soc. vol. IV: 155—6.

[1] Pietro Arduini, se bref. 365 not. 9.
[2] Johann Karl Friedrich Meyer, född 1739, Linné's lärjunge 1764 (eller 1766), framstående kemist, hofapotekare i Stettin, död 1811.

1318.

Wälborne Herr Archiater och Riddare
af Kongl. Nordstierneorden.

Jag har med besynnerlig fägnad haft äran emottaga Herr Archiaterns gunstiga skrifwelse af d. 28 August, och får nu berätta, att jag af Hertigen i Curland under hederliga wilkor blifwit kallad att wid det där i Mitau inrättade academiska gymnasium för churländska Adeln predika Herr Archiaterns förtienster och naturens under. Jag står nu på resande fot dit ut och hoppas där få emottaga några rader från Herr Archiatern, som rigtigt komma mig tillhanda, om de endast skickas hit till min Far i Carlscrona.

Härjemte har jag äran bifoga en liten piéce, som H. Allione[1] i Turin tillsändt mig för Herr Archiatern.

Det är mig obegripeligt, att mit bref från Regensburg, hwari det från Wettenskaps academiens Secreterare i Siena, till Herr Archiatern, war inneslutit, ej framkommit. Emedlertid är det helt säkert, att denna

academien i Siena i Toscana uti Ital. hedrat sig siälf genom Herr Archiaterns kallande till sin ledamot. Diplomet kommer wäl framdeles. I bref derifrån ser jag, att det ej ännu blifwit stuckit i koppar och utfärdat till någon Ledamot.

Jag tackar oändel. för löftet om capska wäxter och supplicerar än ytterligare om dess upfyllande. Med outsläckel. wördnad, näst min Fars respects förmälan, är jag till mit sista

Wälborne Herr Archiaterns
och Riddarens
ödmiuke tienare
Johan Jacob Ferber.

Carlskrona d. 23 Octobr.
1774.

Linn. Soc. vol. IV: 157—8.

[1] Carlo Allioni, se bref. 337: 1.

1319.

Wälborne Herr Archiater och Riddare
af Kongl. Nordstierneorden.

Utom den hugnaden det för mig är, att stundom med några rader hos Herr Archiatern uplifwa åtankan af den oföränderliga wördnad jag bär för en så stor och älskad Gynnare, har jag ock nu anledning att berätta, att en bok för Herr Archiatern af en min wän i Florence Hr. Dr Joh. Ludw. Targioni[1], under Titel af Raccolta d'osservazioni mediche, är sänd under min addresse ibland en hop andra Böcker och naturalier till Hamburg. Den sena årstiden gör det omöijeligt, att jag förr än nästa wår eller sommar, när sjölägenhet förefaller, kan få benämnda låda, hwaruti alla dessa saker äro inpackade, hit till Mitau. Jag är derföre nödsakad bedia Herr Archiatern ej ogunstigt uptaga, att jag ej, så snart jag själf önskade, är i stånd öfwersända denna boken.

Den ort jag lefwer uti, är ganska mager på lärda nyheter, som kunde roa Herr Archiatern. Jag sysslosätter mig själf med en hop arbeten till mina föreläsningar, så wäl som för et par mineralogiska afhandlingar, dem jag ärnar låta trycka och i sinom tid skall hafwa äran att öfwersända. De förra gifwa mig dageligen och stundeligen anledning att repetera hwad jag haft lyckan att lära af Herr Archiatern. Ibland mina käraste tidsfördrif äro en hop utkast jag roar mig att göra till en Physiologia Plantarum enligt Herr Archiaterns många och märkwärdiga

Rön och uptäckter i detta interessanta ämnet, som äro strödda i flera dess wärk. Ju längre och mer jag studerar Prolepsis, ju rikare finner jag detta ämnet, och om jag ej felar, så är den säkert Clavis totius Physiologiae Plantarum.

Förleden sommar war jag nödsakad att i et tryckt blad, som här utkommer, näpsa en enfaldig karl af Medicus här är, som förut hade raplat några dåragtigheter emot Dissertat. om Qvassia; men han war glad att ej widare swara derpå. Så länge jag lefwer, tåler jag ej, att någon af dummhet tadlar min störste lärares arbeten utan grund, aldraminst i et Land, där jag wistas och kan komma åt att betala sådant folk med det mynt åt dem passar.

Jag innesluter mig i Herr Archiaterns oskattbara ynnest och bewågenhet; framhärdandes till mitt sista

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

Mitau d. 23 Novembr. 1775.

ödmiukaste tienare

Joh. Jac. Ferber.

Utanskrift:

Kongl. Maijt:s
Troman och Archiater
samt Riddare af Nordstierneorden
Wälborne Herren
Herr Carl von Linné
Upsala.

Linn. Soc. vol. IV: 159—60.

[1] Giovanni Targioni-Tozzetti, född 1712. botanices professor i Florenz, död 1783: författat *Racolta di osservationi mediche* (Florenz 1751).

1320.

Wälborne Herr Archiater och Riddare
af Kongl. Nordstierneorden.

Jag hoppas och önskar hierteligen, att Herr Archiatern allt jämt sedan jag hade den lyckan se Herr Archiatern i Stockholm, mått wäl och må i lång tid ännu niuta den fullkomligaste hälsa och wältrefnad! Om jag ej felar, har Herr Archiatern en sammling af Lärdas portraiter i koppar stuckne. Till dess förökande har jag äran öfwersända det innelyckta, som wäl är likt Herr von Born, men han måtte hafwa warit

i sit ledsammaste humeur, när det blifwit aftagit, emedan han annars har mycket behageligare och wänligare utseende. En af hans wänner har låtit det göra för att sätta framför en bok, som utgifwes under titul: Acta litteraria bohemiae. Herr v. Born har själf tillskickat mig detta exemplaret för att öfwersända det till Herr Archiatern jämte hans wördnads förmälan.

Ifrån Florence hade jag bref, att en medicus där nyligen fått præmium för en cure af sjukdommen Tinea eller skorf, om jag ej far wilse, som består i — Pulfwer af Grodor eller Paddor (på italienska Rospi, lat. Rubeta), som calcineras i slutit käril och läggas 24 timmar på hufwudet, hwarwid ingen inwärtes medicine behöfwer anwändas. Musitanus[1] skall redan hafwa recommenderat samma medel mot samma sjukdom uti sin Chirurgie. Det kommer an på des wärkan.

Jag ber om min hälsning till Herr Professoren och hela familien, samt innesluter mig i Herr Archiaterns wanliga ynnest och framhärdar med största och oaflåtelig wördnad

Wälborne Herr Archiaterns
och Riddarens
ödmiukaste tienare
Joh. Jac. Ferber.

Linn. Soc. vol. IV: 160—2.

Utan ort och datum.

[1] Carlo Musitano, född 1635, prest och tillika praktiserande läkare, död 1714; författare till *Chirurgia medicopractica seu trutina chirurgico-physica* (Köln 1698) och *Opera omnia seu trutina medica, chirurgica, pharmaceutica, chemica* (Köln 1716).

Bland bref från Ferber finnes en afbildning af »Syngnathus e lacu Kislau» (Linn. Soc. vol. IV: 163).

FERNER (adlad FERRNER), BENGT.

Född 1724, astronomiæ observator i Upsala 1751, ledamot af Vetenskapsakademien 1753, professor i matematik vid kadettkåren 1756, kansliråd och informator för kronprinsen Gustaf, adlad 1766, död 1802.

1321.

Välborne Herr Archiater och Riddare af
Kongl. Maij:ts nordstjerne orden.

Igenom min försummelse har jag i sanning gjordt mig ovärdig till den myckna gunst och tillgifvenhet, som Herr Archiatern och Riddaren behagade visa mig. Orsaken dertill är likväl ingen annan än att jag haft försyn att skrifva, innan jag väl kommit hemifrån Stufvedörren. Jag har velat haft den äran att skrifva Hr Archiatern till ifrån Holland eller Ängeland, på hvilket senare ställe jag efter utstakningen, som gjordes i Sverige, vid denna tiden bordt vara. Jag har användt all möda för att komma fort; men den oacktad måtte jag ännu skrifwa ifrån Hamburg, hvartill min Rese-Camerads opasslighet är orsaken. Jag har varit för honom rätt bekymrad. Iblan Professorerne i Köpenhamn, som jag gjorde bekantskap med, var Kratzenstein, hvilken förklarade för Hr Archiatern ganska mycken högachtning och sade sig ej kunna vara till frids, förr än han fådt den förmonen att munteligen conferera med H. Archiatern, nvilket han trodde kunna ske nästkommande sommar, då han tänkte rycka som hastigast öfver till Upsala. Kratzenstein så väl som professor Hee[1] budo mig försäkra Herr Archiatern om deras myckna vördnad och högaktning. Doktor Ascanius[2], som nyligen kommet hem ifrån Italien, och H. Videman[3] råkade jag i Köpenhamn. De visade mig höflighet och sade sig då med första vilja uppvakta Hr Archiatern med bref.

Med vetenskaperna står det i mitt tycke rätt slätt till i Dannemark. Konsterne, såsom Målerij, Bildhuggare &c., upptaga regeringens hela attention. Grefve Moltke[4], som är Kungens favorit, har tycke för dem; derföre få de allt; men som Moltken i vetenskaperne skall vara nog främmande, så är deras öde der i landet rätt oblidt. Doktor Holm[5] har haft moijen att introducera sig hos Grefve Moltke, så att han, medan jag var i Köpenhamn, gjorde en resa med unge grefve Moltke.

Man får nu se, hvad Holmen kan uträtta till Botanikens upkomst. Med största ledsna har jag nu tillbragt 7 veckor här i Hamburg, hvarest för en läsekarl är alldeles intet att uträtta utom det, som jag på min Cammare kan utur böcker hämta. För några dagar sedan var ett detachement preusiske husarer här utanför Hamburg, hvilka sades vara hitkomne för att afhämta hästar till preusiska arméen; men rätta ärendet var att taga mot penningar, som Hamburgs stad måst skjuta tillsamman åt kungen i Preusen. Hamburgarna dölja detta på allt sätt för att derigenom hindra flere slike sammanskott åt andra, som med lika rättighet kunde dem fordra. Jag önskar H. Archiatern, nådiga frun och deras kära famille all upptänckelig sällhet och vältrefnad i det begynta nyåret och många derpå följande. Framhärdar oaflåteligen

Herr Archiaterns och Riddarens

Hamburg d. 1 Jan. 1759.

ödmjukaste tjänare

B. Ferner.

Utanskrift:

à Monsieur
Monsieur Charles Linnæus,
archiater du Roi, professeur en Botanique,
chevallier de l'étoile du Nord.
Upsala.

Linn. Soc. vol. IV: 164—5.

[1] Søren Hee, född 1706. extraordinarie professor i medicin och sedan ordinarie i grekiska vid Köpenhamns universitet, död 1756.

[2] Peder Ascanius, se bref. 428 not. 1.

[3] Georg Wiedeman, född 1736, »Magister efter han havde gjort en naturhistorisk Rejse i Sverrig og Tydskland», död 1762.

[4] Adam Gottlob Moltke, född 1709. länsgrefve, statsman, död 1792.

[5] Jörgen Tyge Holm, se bref. 857, not. 2.

1322.

Amsterdam d. 12 Martii 1759.

Välborne Herr Archiater.

Herr Archiaterns högtärade af d. 16 Jan. sistledne hade jag den äran att emottaga i Hamburg par dagar förr än jag for derifrån och var äfven så lycklig att kunna skaffa Hr Archiatern derstädes en Correspondent uti unge Doctor Reimarus[1], hvilken deraf gjort sig en synnerlig heder. Han är medicinæ Doctor och nyligen hemkommen ifrån sina

resor i Holland, Ängeland och frankerike. Hans fader har under händer en bok de instinctu Brutorum, hvaruti han lofvar sig mycken upplysning af Hr Archiatern. Adressen till ofvannämde Doctor är Mr Reimarus, Docteur en medicine à Hambourg. Professor Burmannus[2] sökte jag straxt efter min hitkomst för att lemna den medsända boken samt frambära Hr Archiaterns hälsning. Boken lemnade jag straxt, men har ej kunnat träffa professorn förr än i går, då han visade mig mycken höflighet och underrättade mig igenom Hrr Archiaterns bref ej allenast det Hr Archiatern mådde väl, utan äfven att Carolus Linnæus junior vore Hr Archiatern till hjelp constituerad Demonstrator Plantarum vid Academien i Upsala. Herr Carls avancement fägnar mig mycket och önskar jag honom af hjertat lycka till att kunna träda uti sin stora Faders fotspår.

Vid Princessan ståthållarinnans begrafning i slutet af förleden månad var jag i Hag och beság der ibland annat Prinsen och ståthållarens naturalie Samling, som var mycket ansenlig och väl hållen, men det som gjorde min förnöjelse på det stället fullkomlig var, att Herr Archiaterns Portrait* var det enda, som der fans, samt att djur och örter der voro rangerade efter Herr Archiaterns Systeme, hvilkets sista edition låg på bordet. Directeuren öfver detta Cabinet heter Voesmaer, hvilken samladt och såldt det till afledna prinsessan för 30,000 gülden, då det allenast hade 12,000 st.; men sedermera är det förökt med 8,000. Jag såg der två små snäckor, som hvardera sades kosta 600 gylden. Voesmaer bad mig, att jag änteligen skulle skaffa honom i Correspondance med Hr Archiatern, hvilket jag lofvade bjuda till. Han visade mig åtskilliga foglar och fiskar, som han påstod vara ännu obekante i Natural-Historien. Voesmaer förstår Latin, men kan ej skrifva. Han vill hålla sig vid fransöskan eller Holländskan. Om Hr Archiatern vill på min anledning spendera på honom ett bref eller invitation att säga det nya han vet, så sker mig derigenom mycken tjänst.

I aftons var jag hos Jean Cliffort, älste sonen som nu lefver; han frågade efter Hr Archiatern med distinction; men frun kunde jag märka var något missnögd öfver trägårdsmästaren, som Hr Archiatern skaffade ifrån Hennes Svärfader till Sverige[3]. Jag tog saken på bästa fot jag kunde, och tyckte jag, att hon blef till slutet mildare. Det var dem en surprise att höra, det Hr Archiatern hade redan så stor son, att han var Demonstrator plantarum. Holland förtjenar uppmärksamhet. Jag

* Portraitet var icke likt. Voesmaer sade ock, att han ville låta ändra det, om han kunde få uti något, som vore likt. Jag påminner mig ej annat än att det lilla, som är stucket i koppar, är tämeligen likt. Ville Hr Archiatern sända honom det, så gjorde Hr Archiatern honom mycket nöije samt satte mig äfven i mycken förbindelse.

har först i förra månaden begynt att resa. Tiden tillåter mig nu ej att skrifva mer än försäkra, det jag med synnerlig högaktning är

Herr Archiaterns

ödmjukaste t:re

B. Ferner.

P. S. Om Hr Archiatern har något att gifva mig i commission, så är addressen: à Mr le professeur de Ferner chez Mrs auth:ts [?] Joh. Grill à Amsterdam.

P. S. Till i morgon är jag buden att äta middag hos Prof. Burman och bese hortum Botanicum.

Ännu ett P. S. Nu på stunden hedrade Prof. Burman mig med ett besök och som jag sade här, att jag i dag skrifver Hr Arch. till, bad han om sin öfver mottan flitiga hälsning.

Utanskrift:

à Monsieur
Monsieur Charles Linnæus
archiater du Roi, chevallier, Professeur en Botanique &c. &c. &c.
à
Upsal.

Linn. Soc. vol. IV: 166.

[1] Hermann Samuel Reimarus, född 1694, professor i Hamburg, författare i orientalspråk, filosofi, teologi, matematik och naturalhistoria, död 1768. — Hans son Johann Albert Heinrich, född 1729, läkare, fysiolog, zoolog, m. m., död 1814.

[2] Johan Burman, se bref. 43 not. 1 och bref. 928 not. 6.

[3] Diedrich Nietzel, se bref. 86 not, 1 och bref. 312 not. 2.

1323.

Amsterdam d. 12 Maij 1759.

Välborne Herr Archiater och Riddare.

Herr Archiaterns högtärade af d. 5 Apr. hade jag för par postdagar sen den äran att emottaga. Jag kan alldrig tillfyllest tacka för nyheterna, så väl som i synnerhet brefvet till Voesmaer, ifrån hvilken jag derföre fådt ett compliment bref. Professor Johannes Burmannus[1] har visadt mig ganska mycken höflighet, hvarföre jag är Herr Archiatern ganska mycket förbunden. Ville Herr Archiatern vid tillfälle låta honom veta, det jag är öfvermåttan contant med honom, så vet jag att det fägnade Burman,

och Hr Archiatern satte mig derigenom i dubbel förbindelse. Han lärer väl själf skrifvet, det Han för några veckor sedan mistadt sin fru, som länge legadt sjuk. Hans enda son[1] skall nu i sommar blifva medicinæ Doctor. Än har jag ej varit i Leiden, men exemplaret har jag längesen öfversändt till Gronovierna[2] och äfven skrifvit dem till.

I Utrecht har jag varet för att göra bekantskap med de dervarande professorer och bese academien. Studenternes antal är der mycket mindre, än jag kunnat föreställa mig, och går föga öfver 150. Vid publique föreläsningarna äro 2, 3 och högst 6 auditores. Månge af Professorerne hålla inga publique föreläsningar i brist på auditores. Thet är rätt besynnerligt, att af 16 professorer äro 10 främlingar och äfven de bäste.

Med Wesseling[3], Hahn[4], Castiglione[5], Saxe[6] och Burmannus gjorde jag bekantskap, efter de 4 förste sades vara de mäst betydande. De andre såg jag allenast och hörde läsa. De nämnde professorer vore både snälle och höflige mot mig. Hahn är Physices experimentalis och Botanices Professor. En man allenast af 30 år. Att han är quick och snäll i mathematiken, det vet jag och tror äfven efter allmänt ryckte, att han i Botaniquen ej är ohäfven. Han har nyligen tillträdt Botanices professionen efter Vachendorf[7], som är död. Hahn bad mig anmäla sin vördnad till Hr Archiatern och sade, att han med första eller så snart han litet kommit sig i ordning, skulle hafva den äran igenom bref utbedja sig Herr Archiaterns vänskap och correspondance; vid hvilket tillfälle han skulle äfven nämna om en hop växter, som nyligen kommit hit till Holland från Indierna.

Botaniska trägården tycktes vara i tämeligt godt stånd, fast den på intet sätt kommer i jämnförelse med Hr Archiaterns i Upsala, hvarom Hahn redan hade så fördelacktigt begrep, att jag ej behöfde hjelpa det i ringaste måtton. Observatorium, Bibliothek och mera vid Utrechts Academie behöfver jag ej att beskrifva för Herr Archiatern, som sjelf varit på stället och bättre känner det än jag.

Med Doctor Schlosser[8], Hr Archiaterns correspondent här i amsterdam, är jag väl bekant. Det tyckes vara en skickelig man. åtminstone har han ett vackert Bibliothek och talar förnuftigt utom Botaniquen. Jag ber om min vördnad till nådiga frun och hela Herr Archiaterns käre familie. Efter 14 dagar eller der omkring lärer det bära af åt Ängeland; men om Hr Archiatern behagar hedra mig med bref, så är adressen lika fullt till Hr Grill i Amsterdam, tils jag gifver något annat tillkänna. framhärdar med mycken vördnad

Herr Archiaterns och Riddarens

Ödmjukaste t:re

B. Ferner.

Utanskrift:

à Monsieur
Monsieur Charles Linnæus,
premier Medicin du Roi,
très celebre Professeur en Botanique, le chevailler de l'etoile
du nord
à
Upsal.

Linn. Soc. vol. IV: 167—8.

[1] Nicolaus Laurent Burman, se bref. 1006 not. 3.

[2] Johan Fredrik Gronovius, se bref. 238 not. 5. — Sonen Lorenz Theodor, se bref. 778 not. 2.

[3] Petrus Wesseling, född 1692, filolog, professor i Utrecht, död 1764.

[4] Johann David Hahn, född 1729, professor i Utrecht i filosofi, experimentalfysik och astronomi, hvartill ytterligare lades botanik och kemi, sedan medicine professor i Leyden, död 1784.

[5] Johannes Franciscus Castilioneus (de Castilioni), född 1709, professor i matematik och astronomi i Utrecht, sedan i matematik vid krigsskolan i Berlin, död 1791.

[6] Christopher Saxe, född 1714, professor i arkeologi och skönlitteratur i Utrecht, död 1806.

[7] Eberhard Jacob von Wackendorf, se bref. 778 not. 1.

[8] Johann Albert Schlosser, medicine doktor, död 1769.

1324.

Välborne Herr Archiater och Riddare.

Igenom bref från mina vänner i Upsala har jag ej länge sedan haft den hugneliga underrättelsen, att Herr Archiatern ej allenast lefver, utan äfven har hälsan och mår väl, hvilket så mycket mera fägnar mig, som Mr Collinson härstädes och flere samt bref från Leiden frågadt mig om det är sant, att den store Linnéus är död. Jag har vederlagt och tröstadt dem dermed, att sådana ogrundade ryckten merändels pläga föreboda en lång lifstid. Gud låte Herr Archiatern länge lefva till sin käre familles hugnad och Sveriges heder.

Doctor Bierkén[1], som ej länge sedan kommit hem härifrån, lärer utan tvifvel berättadt Herr Archiatern alt det nya, som uti natural historien här varet att upsnappa, långt bättre än det är att vänta af mig. Jag vill således ej taga bort någon tid för Herr Archiatern dermed, utan

allenast berätta, det alle Herr Archiaterns vänner härstädes såsom Collinson[2], Vatson[3], Ellis[4], Mutis[5] &c. äro mycket bekymrade, tills de få alldeles säker underrättelse derom att det utspridda rycktet är utan grund. Jag anhåller derföre derom, att Herr Archiatern täcktes hedra mig med några ord, så snart Herr Archiaterns knappa tid det kan tillåta. Låt mig äfven då få veta, huru snart vi få vänta det återstående af den nya editionen af Systema naturæ. Doctor Lawson[6], som studerat med Hr Archiatern i Leiden, ber om sin wördnad, och jag skall altid räkna för ett synerligt nöije, om jag härute på något sätt kan vara Herr Archiatern till tjänst. Befall allenast sin

London d. 23 Nov. 1759.

ödmjuke tjänare
B. Ferner.

Utanskrift:

à Monsieur
Monsieur L'archiatre et Chevalier
de L'ordre du L'Etoile polaire
Charles Linnæus
Upsala.

Linn. Soc. vol. IV: 169.

[1] Pehr Bjerchen (af Bjerkén), se del. III s. 208.
[2] Peter Collinson, se bref. 571 not. 6.
[3] Antagligen William Watson, född 1715, botanices professor i Chelsea, död 1787.
[4] John Ellis, se bref. 492 not. 5.
[5] José Celestino Mutis, se bref. 473 not. 1.
[6] Jsaac Lawson, se bref. 238 not. 8.

1325.

Välborne Herr Archiater.

Jag tviflar icke, det ju Herr Archiatern riktigt fådt de frön, som jag sände med Hr Nordman ifrån Hr Ellis; men beklagar, att de kommit mycket senare, än jag någonsin kunde förmoda. Sedan Herrar Ribe[1] och Solander kommo till ängeland, behöfde jag alldeles icke skrifva Herr Archiatern till något nytt ifrån den orten, isynnerhet som mina botaniska nyheter ej kunna annat än vara nog släta. Härifrån vill jag hafva den äran att då och då låta höra af mig, när jag kan snappa up något, som jag tycker kan roa Hr Archiatern. Ifrån den

outtröttelige gubben du Hamel de Monceau[2] har jag nu particulaira hälsningar. Han har skjänkt Hr Archiatern 5:te tomen af sin *Traité des Bois & forêts* in 4:to, *des Semis & plantations des arbres*, som jag mottagit att med första lägenhet öfversända.

Han undrade, att han ej hördt något af Hr Archiatern, sedan han öfverskickadt genom Dr Behr[3], vår legations präst, *La physique des arbres.* Vid öpningen af Vetenskapsacademien d. 12 sistledne läste du Hamel en afhandling *Sur un insecte, qui devore les grains dans la province d'angoumois.* Denne insecten är den samma som Reaumur[4] kallar la genille des grains, hvilken du Hamel på regeringens befallning varet neder i angoumois i bärgningstiden att examinera. Utom denna afhandlingen lästes der l'eloge historique du feu Mr Winslow[5] par M. de Fouchy[6]; en annan Sur la conjonction de Venus avec le soleil, qui doit arriver le 6 Juin 1761; en annan Sur l'application du calcul des probabilités à l'inoculation de la petite verole, p. M. d'Alembert[7]; och till slut en Sur le Tirage des chevaux par M. Parcieux[8]. Uti en af Vetenskaps academiens particulaira sammankomster hörde jag i förrgår recenseras 6:te tomen af du Hamels culture des terres, som i dessa dagar skall begynnas tryckas. Der vistes äfven en karl, en invalide, hvars armar voro afsågade up om armbogen, hvilken nu betjänte sig af träarmar, som Ingenieuren Laurent[9] från Bouchain gjordt åt honom. Desse voro så fästade vid armstumparna, att trähänderna gjorde samma functioner, som hans naturliga gjordt. Han tog snus, torkade sig i ansigtet, förde en sked från bordet i munnen och skref läslig styl med sin trähand. Hufvudsaken fick jag icke se, neml. huru träarmen var fästad vid axelstumparne. Jag skall söka till att härom underrätta mig.

Var gunstig, Herr Archiater, och låt mig veta, huru det hänger tillhopa med Upsala Societeten, när dess sista handling trycktes, för hvad år den var, när någon ny kan väntas, samt om Societeten skjänker dem af ledamöterna något exemplar, som der ingifvit något för den gången. Jag behöfver reda på allt detta för att hjelpa mig utur en hop spörsmål. förlåt mitt ovåliga skrifvande, tiden tillåter mig ej att granska.

Jag beder om vördsamma och flitiga hälsningar till alla dem, som behaga fråga något efter mig, och framhärdar med vanlig vördnad

Välborne Herr Archiaterns

Paris d. 18 nov. 1760.

ödmjukaste tjänare

B. Ferner.

Utanskrift:

à Monsieur
Monsieur Charles Linnæus,
chevailler de l'étoile polaire,
archiatre de sa Majesté le Roi
de Suede, professeur en Bota-
nique dans l'université
d'Upsal en
Suede.

Linn. Soc. vol. IV: 170—1.

[1] EVALD RIBEN, född 1730, praktiserande läkare i Göteborg, död 1790; vistades 1759—60 i England.

[2] HENRY LOUIS DUHAMEL DE MONCEAU se bref. 327 not. 4.

[3] FRIEDRICH CHARLES BAER, se del. III s. 105.

[4] ANTOINE FERCHAULT RENÉ DE RÉAUMUR, se bref. 91 not. 2.

[5] JACOB BENIGNUS WINSLOW, född 1669, dansk, men till följe af öfvergång till katolicismen bosatt i Frankrike, medlem af Académie des sciences 1707, berömd undervisare i anatomi i Jardin du Roi, men först 1743 (vid 74 års ålder) utnämnd till professor, död 1760.

[6] JEAN-PAUL GRANDJEAN DE FOUCHY, född 1707, meteorolog och astronom, Franska akademiens sekreterare, död 1788.

[7] JEAN LE ROND D'ALAMBERT, född 1717, berömd filosof och skriftställare, Franska akademiens sekreterare, död 1783.

[8] ANTOINE DÉPARCIEUX, född 1703, matematiker, död 1768.

[9] PIERRE JOSEPH LAURENT, född 1715, fransk ingeniör och mekaniker, död 1773. — Den invalid, åt hvilken han förfärdigade den här omtalade handen, var en hertig DE LA VRILLIÈRE.

1326.

Välborne Herr Archiater och Riddare af Nord-
stjernan.

Herr Archiaterns högtärade af d. 16 Dec. sistledne hade jag i förrgår den äran att emottaga; tackar ödmjukeligen för de artiga och mig rörande nyheter, som Hr Archiatern behagadt lemna mig del af, samt fägnar mig hjerteligen öfver Hr Archiaterns välmåga, hvilken jag önskar beständig. De hafva här satt in uti en af sina journaler, att Hr Archiatern på Kongens anmodan i Spanien resolverat lemna Sverige för att i Spanien inrätta en academie, isynnerhet för historia naturalis. Jag har

med probabla skäl bestridt detta rycktet och tager det nu för alldeles ogrundadt, sedan Herr Archiatern sjelf ej nämner något derom. En mindre namnkunnog man än Hr Archiatern har ett sådant tillbud kunnat flattera och hederlig betalning eller pension har kunnat förmå honom att lemna fäderneslandet, som ej alltid är bästa betalaren; men Hr Archiatern, som för så godt kjöp hittills gagnat och hedradt Sverige, hoppas jag ej vill lemna det, just när han hafver skäl att vänta det, som hittills kunnat fattas. Jag har skäl att så tänka både såsom god svänsk och såsom den der har den äran att känna Herr Archiaterns kärlek för vår hembygd.

Herr Baron Scheffer[1] tackar öfvermåttan för Hr Archiaterns hugkomst och hälsar tillbaka med berättelse, att Han riktigt fådt de öfversända penningarne för Hr Brissons[2] värk. Hr Brisson har jag än ej råkadt, vill ej heller söka honom exprés; men skall vid tillfälle ej underlåta att göra honom en sådan compliment, som Hr Archiatern åstundar.

Herr du Hamel har jag lemnadt sitt bref, som han då ej hade tid att genomläsa, utan bad mig hälsa 1000:de falt. Han gaf mig då åt Hr Archiatern 6:te tomen af sin Traité de la culture des terres, *contenant les experimens & reflexions sur la culture des terres faites pendant les années 1757, 58 & 59.* Han berättade mig äfven, att l'academie des Sciences arbetade nu med alfvare att gifva *l'histoires des arts & des metiers,* hvaraf han hade färdiga om Kohlning och ankersmide, hvilken senare var begynd af Hr Reaumur. Hr du Hamel önskade att få se Hr Archiaterns disp. *Prolepsis plantarum*[3] och sade, att bästa expedientet vore att lemna honom till franska ambassadeuren i Stockholm med vederbörlig utanskrift, då han ej tviflade, det han ju finge den riktigt, medan postporto ville blifva nog drygt utom denna precaution både för Hr Archiatern och här vid utlösningen. Sista utkomna tomen af du Hamels värk des forêts, sände jag med Hr S:t Paul, som i nästa månad lärer komma till Stockholm och är nu i Holland. Han är compagnon med Herrar Jennings & Finlay[4].

Jag skulle önska att veta, hvad medel blifvit brukade af Ryssarne att bringa quick-Silfret till congelation, samt om H:rar Gottingenses igenom electrisering gjordt någon märkelig cur. Jag tackar ödmjukel. för underrättelsen om Upsala Societetens acter. Deri fattas mig än att veta, för hvilket af de förledna åren det, som nu är tryckfärdigt, kommer att utgifvas. Jag minnes ej annat, än att Societetens acter äro efter några år.

Huru länge jag blifver här samt hvarest resan sen gäller, vet jag än icke. Det har nu 3 dagar varet någorlunda kallt här. Min Thermometer, som har 100 delar mellan fryspuncten och kokhett vatn, har i går och dag före soluppgången stådt 5 gr under fryspuncten.

Jag är med vanlig vördnad

Herr Archiaterns

Paris d. 25 Jan. 1761.

ödmjukaste t:re

B. Ferner.

Utanskrift:

à Monsieur
Monsieur Charles Linnæus,
Premier medicin du Roi,
Professeur en Botanique &
chevailler de l'ordre de l'etoile polaire
à
Upsal.

Linn. Soc. vol. IV: 172—73.

[1] Ulrik Scheffer, född 1715, ambassadeur extraordinaire vid franska hofvet 1761, riksråd 1769, grefve 1771, Åbo universitets kansler 1772, död 1799.

[2] Mathur. Jacq. Brisson, se bref. 340 not. 6.

[3] *Prolepsis plantarum* ventilerades den 22 December 1760 med Henrik Ullmark såsom respondens.

[4] Jennings & Finlay, ansedd köpmansfirma i Stockholm; jfr bref. 934 not. 2

FERNOW, ERIK.

Född 1735, student i Upsala 1755, författade och försvarade 1764 *Dissertatio de Regione Wermelandorum metallica olim Wermelands Berg dicta et oppido Philipstadio,* prästvigd 1766, sedan adjunkt eller nådårspredikant flerestädes i stiftet, död 1791.

1327.

Wälborne Herre, Archiater och Riddare!

Ständiga resor i ämbetsmål genom de 2 widlyftiga socknar, dem jag nu ad interim förestår, hafva hindrat mig at någon gång kunna förr än nu få äran, för Herr Archiaterns och Riddarens gunstbenägna swar å mitt förra, nedlägga min ödmjukaste tacksäjelse.

At nu icke längre utdraga tiden, understår jag mig det för denna gången göra, på sådant papper, som orten och tillfället åstadkomma.

Wid min ankomst hit till Gunnarskog, d. 1 Sept. sistledne, reste jag efter förrättad Predikan, med Herr Hofjunkarn Löwenhjelm[1] hem til dess gård Salbo. På gården mötte mig et obekant djur, som sökte fägna mig, liksom jag länge warit med det samma bekant. Jag ansåg detta djur med upmärksama ögon och började tro, att det wore något slags degeneration från kattor, emedan det war en katta nog likt.

Men Hofjunkarn berättade mig snart at det war en kattlo[2], som förleden wår war af bönder fången i et swediefall i skogen.

Den möda jag fåfängt i 4 år anwändt at hema i mina Bergslags Finneskogar finna en kattlo, gorde at jag åhörde dessa ord med mer fägnad, än om jag blifwit lofwad en skatt.

Mig sades tillika då, at en Warg-lo unge äfwen war fången wid samma tid, som förwarades bunden på Fridros Hærregård här i soknen; men denna wår katt-lo gick lös. Jag längtade högeligen at få se skilnaden på desse bägge; men innan jag fick tillfälle at komma til Fridros, war Wargloen död, af orsak, at man gaf honom wälling, gröt och mjölk at äta, men sällan eller aldrig något rått eller kjött. Hud och kjött woro af dumt folk (som här intet mycket behöfwer sökas efter) bortskaffadt, och kunde ej igenfinnas.

Då hade jag ej annan utwäg, än at af de förståndigare utröna, om någon likhet eller skilnad gafs emellan desse 2:ne djur, men til min fägnad swarade mig alle, »at de woro skilde til färgen, til storleken, til lynnet, til appetiten, men til skapnaden woro de någorlunda lika, dock så at den ena war en *katt-lo* och den andra en *warg-lo*», eller som de här kallas *Katt-gjöpa* och *Ulf-gjöpa*.

På min begäran skänkte Herr Hofjunkaren mig sin kattgjöpa, och som jag i en prästegård ej torde förmoda den ryckt om henne, som borde wara, oftare tilgång på färskt kjött gafs på Herregården, än der jag är; jag ock war owiss, hur ofta jag kunde få sielf blifwa hema; thy åtog sig äfwen Hofjunkarn at för min räkning hos sig föda henne, så länge jag wille.

Alt husfolket wille tjena mig, och tracterade så min kattgjöpa, at hon dag från dag blef wakrare; men en piga gick för långt med sitt wälmenande, och, då Bokhållaren på gården, som, i brist af annat sköt skator til gjöpans underhåll återwid[3] mjölk, war borta, gaf henne något groft kjött, hwaraf et ben fastnat i halsen. Det satt quar i 2 dygn och när Bokhållaren efter sin hemkomst märkte, att det ej wille lossna, slog han gjöpan ihjäl.

Hofjunkaren war då borta, men betygade wid hemkomsten et stort missnöje häröfwer, lät mig ock weta deraf, samt efter min begäran lofwade förwara skinnet och kroppen.

Nu finnes det til Herr Archiaterns och Riddarens åskådande wid första bud som åt Upsala går; fast jag wid min ankomst til Salbo skal koka kjöttet af benen, dem jag ärnar sända.

I hufwud och hela kroppen liknade denna gjöpa en katt, men war något större, benen woro och tjockare än på en ordinair katt. Hade alla åthäfwor som en katt, smög omkring benen på folket och strök dem, under det hon morrade, som katt.

Dess ögon woro aldeles katteögon, så at jag i början trodde, at det war en Bergkatt. Hon kunde intet springa, utan gick tämmeligen långsamt eller ock gorde några hopp. Det besynnerligaste mig föreföll, war at hon så wänligen omgicks med kattorna på Herregården, som de warit upfödde ihop, och hon hade sit nöje af at leka med dem, äfwen så de med henne, ja, hon lekte ock med en Engelsk Dogg, som han warit hennes bror.

Färgen är spräcklig, som Herr Archiatern och Riddaren får se. Innan jag nu får omröra hwad jag mer sökt utforska om dessa djur, kommer jag ihog och wågar berätta, hwad jag sjelf i min barndom om dem både såg och hörde.

jag hade en slägtinge, som i 2 sina ladugårdar beslöt at underholla 30 kattor, dock alla grå; och han samlade intil 20, tils han dödde, fast han låt slagta några förut, emedan han ärnade dem alla till foderwärk.

En af dessa kattor war de andra olik til färgen och något större. wid en hjulhälg, då några ifrån Philippstad woro ute hos honom, undrade de på denna katt, och då berättade han för dem, att dess far warit en kattlo, men modren en af wåra inhemska kattor, och at han fått den från Carlskoga (hwarifrån han icke långt bodde) såsom en raritet.

Han omtalte ock at denna kattas moder blifwit släpt til en fången och bunden kattlo, *då hon war löpsk* (i brunstetiden), men at annars, om någon katthona kom til honom, ref han henne til döds.

Han sade äfwen, at sådane kattor, som födas af sådan far och slik mor, skulle wara de bästa at taga möss; hwilket han af egen ärfarenhet bestyrkade, och flera med honom intygade.

Men då war jag et barn, och behöfwer nu endast ångra, at jag den tiden ej förstod göra mig om denna sak widare underrättad. Dock hafwa i Bergslagen månge flere än han talat om kattloar och at de

äro sällsynta, emedan de om dagarna göma sig i bergsskrefwor, och gå endast fram om nätterna (emedan de då bäst skola se), hwarföre de ock äro så swåre att fånga, om man ej råkar dem i deras hiden.

Nu åter hit til Gunnarskog, der jag knapt släpt någon människa, som kunnat gifwa mig uplysning om Lodjur.

Här är hwar annan man skötte, men de sälja sina mästa producter til Norrige. Öfwer 200 hafwa instämt deruti, at kattloar gifwas och at de äro rara at få, emedan de om dagen göma sig i fiällerna, men att de skiljas wida från andra Loar, eller som de säga: Gjöpar.

Ifrån min första barndom har jag hört omtalas och trott 3 slags Loar: *Warglo, Räflo* och *Katt-lo,* men här omtalas almänt 4 slag, och jag har gort den invändning mot bönder och finnar, at de kunde skifta färg på wissa årstider, äfwensom Haren etc., men då har icke en, utan många swarat mig, at de fångat af alla 4 slagen på en och samma tid, och ingen har warit den andra lik, hwarken til färg eller storlek, och att de hade derpå icke et, utan hundrade exempel.

1) Sjelfwa *Ulfgjöperna* äro store, som wargar, grundfärgen sniövit med täta swarta spottor. Et sådant skinn har kostat i Christiania 20 Riksd:r och här 42 ½ d:r S:mt.

2) De wakrare *Ulfgjöperna,* som äro något mindre. Hanerna äro bruna om somaren, men hwita om wintren med små spottor. Honorna äro altid grå, men hafwa lika spottor eller fläckar*.

3) *Räfgjöpor* eller *Räfloar.*

4) *Katte-gjöpor* äro sniöhårade och lika stora med uttrar.

Alla slagen skola hafva kort rumpa.

Jag har orsak beklaga, at jag ej fick öfwerstyra min kattlo Herr Archiatern lefwande: dock hafwa både bönderne och Finnerna härstädes lofwat skaffa mig ännu en i lifwet, i hwilket hopp jag nu, så länge, får lefwa.

Jag har haft äran förut berätta, det *Linnæa* i Bergslagen vid Philippstad kallas *Tæger* och *myrtæger* samt här wid gränsen i Kiöla socken *DrefEttersgräs.* Nu får jag tillägga, at hon här i soknen kallas *Nærilsgräs* och *Le-gräs,* och brukas äfwen här mot sorka och utslag på späda barn, som här kallas *Näril* (neml. sorkan), då de löga dem i vatn, hwari örten är kokad, med den wärkan, at jag ock för 8 dagar

* En sådan Hanne har en bonde nu nyl. fått under en gildrad ståck. Skinnet är wackert, men de säga, at det blitt dubbelt wackrare, om han fått lefwa til Kyndersmässan. 5 klor hade sutit på hvar foten utom Sporrklorna, men de woro afskurne, så at jag ei kunde se deras storlek. Skinnet är 1 ½ aln långt.

sedan sielf såg på en Nämndemans barn, at det war rent öfwer hela kroppen innom ett dygn, fast det dagen förut war så öfwersatt med sorka, at jag knapt wille tro, at det kunde lefwa det dygnet öfwer.

I Harbo och Wåhla i Westmanland sökte jag Linnæa fåfängt i Granskogar; här söker jag förgäfves i wåra stora furuskogar, men så snart en enda gran fins bland furorna, wäxer Linnæa wid roten.

Redan 1753 läste jag i West Götha Resan, at Linnæa war öfwergod för Torrwärk, gikt och flussar; men har aldrig haft tilfälle försöka henne förr än i år[4].

Palmsöndagen förledne tog jag ifrån Philippstad til Normarkshytta med mig en stor knippa med stjelkar och blad, ej annorlunda prepareread, än at hon torkat öfwer wintern. En hederlig studerad Bergsman hade ifrån Luciæ dag 1765 aldrig kommit ur sängen för gickt i alla leder, i hufwudet, i axlerna och äfwen i magen, hwaraf han grufligen pintes. Jag kunde sielf ej komma från prästegården til honom för sniö, utan sände en karl til honom med hela knytet med tilsägelse at bruka detta såsom Thè, då Han skulle dricka 3 à 4 koppar i sänder. Han förstod intet min mening annorlunda, än at alt skulle kokas på en gång, hwarföre han ock lät lägga altsammans i en gryta och koka lyckt i en kanna watn. Deraf drack han 4 koppar, hwaraf han blef så yr i hufwudet, som hade han tagit sig det massivaste rus, hwarpå han somnade. När han waknade, kände han ondt i ingen enda lem, utan gick up ur sängen, och har alt sedan aldrig haft ringaste känning af gickt.

Sedan fick jag tilfälle at i förleden sommar försöka detta på 8 människor i Bergslagen, som dels af gickt, dels af Torrwärk woro så eländige, at de antingen intet kunde gå, eller ock måste hoppa på kryckor. Men innom 1, 2, 3 à 4 dygn kommo de til mig friske at tacka för hjelpen.

Sedan jag kom hit, hafwa 3 blifwit aldeles restituerade genom Linnæa, dem aldrig någon människia trott skulle komma på sina ben. Dem som warit plågade af håll och styng och jag warit hos i Soknebud, har jag näst nattwarden gifwit Gentianella kokad i win, hwaraf de måste innom en tima warit friska.

Detta lärde jag förleden sommar af en liderlig Grufdräng wid Persberg.

Med djupaste wördnad har äran framlefwa

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

ganska hastigt — ödmjukaste tjenare

Treskogsby i Gunnarskog — Erik Fernow.

d. 27 Nov. 1766.

a Postille. Under et brölop wid Bornshyttan förl. sommar war en Bergsmansdotter, 15 år gammal, från Grythytta, som i watn fick sådan swulnad i benen, at hwardera benet war tjockare än hela kroppen. Wi woro 5 präster, men ingen hade något råd til hands at hjelpa henne. Linnæa wäxte til öfwerflöd utom gärdesgården. jag tänkte: *det står til försöka*, lät plåcka en hop, den jag straxt wid elden torkade, kokade sedan en myckenhet i watn, hwaraf jag gaf henne dricka 4, 5 tassar och lät henne holla benen i det öfriga, det hetaste hon tålte. Wi hade det nöjet at se, det flickan samma dag war frisk och i stånd at gå med sina föräldrar hem, men äfwen som den förr nämde Bergsmannen, blef hon så yr i hufvudet, at hon började dansa för sig sielf på gården.

Här i soknen äro 3 gamla gubbar, som hafva röta i benen eller sura ben med wärk, men dem har jag ej kunnat hjelpa.

Linn. Soc. vol. IV: 174—83.

[1] Crispin Löwenhielm, född 1739, student i Upsala 1758, hofjunkare och brukspatron, död 1809.

[2] I båda upplagorna af Fauna suecica upptager Linné kattlon såsom en från varglon skild art, dock utan att gifva den förra något eget artnamn, emedan han själf aldrig fått se något exemplar af detta, af allmogen mycket omtalade djur. I Systema naturæ ed. X och XII har det alldeles uteslutits.

[3] *Återvid* eller på värmländskt byggdemål (enligt meddelande af Professor A. G. Noréen) *åtave* = *jämte*.

[4] »*Linnæa* war en allmän wäxt öfwer alla dessa skogar och Bärgslager, så at den, som wil samla dess blader til Thé, kan få henne här i största myckenhet. Ingen Swensk wäxt är ännu funnen tjenligare til Thé; ty des runda Blader gifwa en god smak, och därtil rensa blodet framför alla andra wäxter, så at ännu intet säkrare medel är emot Torrwärk, Gikt och Flussar» (Linn. Wästgöta-Resa s. 254).

1328.

Wälborne Herre, Archiater och Riddare!

Den 12 sistledne hade jag den äran at med en härifrån resande Präst afsända reliquierna af 2:ne Loar. Då war tiden mig så knapp, at jag ej fick tilfälle nämna om et par, mindre betydeliga, anmärkningar, dem jag dock räknar för min skyldighet at för H. Herr Archiatern upgifwa.

Jag finner wäl intet i mina Collegier, det H. Herr Archiatern nämt, at wargar före 1719 warit mera rare i Sverige, utan at de den wintren följt Svenska arméen öfwer fjällerna, låckade af de då snart oräkneliga, uthungrade eller ihjelfrusne Soldaters lik, dem de höllo til godo; men det har jag hört och sedt på månge flere ställen. Jag hade länge trott, att så warit; men har funnit i et originalmanuscript, hwaraf jag har äran at sända utdrag, det wargar uti ingen, nu witterlig tid, warit osynlige här i Wermeland förr mer än nu, och jag har anledning at tro, det de äfwen fordom gifwit sig längre in i Riket, emedan Ölmehärad ej ligger mycket långt från Nerike, och lika stora skogar ligga derimellan.

Lemmus är et djur, som här icke kallas *Sabelmus*, utan *Fjällmus*, men är icke obekant, fast hon säges wistas til större mängd i Norige. Efter jag wistas i fjällerna, har jag mycket efterfrågat, om dessa djur til myckenhet gort några excursioner härigenom, men fått nej til swar, som förefallit mig så mycket mera besynnerligit, som jag tyckt at Traditioner hos allmogen kunnat bibehållas om en så märkelig sak, i längre tider, som måste äga grund, fast de icke lära göra sina utflyttningar så ofta, som de österländska gräshopporna. Och derföre är det jag wågar at sända afskrift af Kyrkoherdens M. Gyllenii i Bolstad[1] berättelse om dessa djur, då de i Hans tid woro synlige i Wermeland.

Jag har skrifwit både det förra och senare ur Gyllenii original Dagbok. Han war en så curieux och så attentif Präst, at hwar och en antiquarius åtminstone skulle önska at äga en sådan i hwarje Seculo i hwart Stift, fast han ock sträckt sin omtanka til annat.

Med djup wördnad har äran framlefwa

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

ödmjukaste tjenare

Erik Fernow.

Gunnarskog 1767 Martii 14.

Linn. Soc. vol. IV: 184—5.

[1] Petrus Magni Gyllenius, född 1622, student i Åbo 1648, magister därst. 1656, collega scholæ i Karlstad 1660, kyrkoherde i Bolstad 1667, död 1675.

Utdrag ur Diario Gylleniano eller Pastorns i Bolstad på dahl Mag. Pet. Gyllenii dagbok in originali, från 1622 til 1668.

A° 1634.

Uti Majo på thetta år, såsom ock uti junio, kom uti Wermeland, mäst på alla orter, en outsägelig stor hop främmande och owanliga möss, hwilka woro gola och så store som små gåsungar, stackota och breda: thessa möss föllo först ned med rägnet och sedan förökte the sig ganska hastigt, at the upfylte buskar, tufwor och gärdesgårdar och hade sina hål neder i backan. När man gick öfwer någon äng, tå war fullt af them på all ställe, och strax man fick se dem, lupo de hastigt i sina hål. När man slog någon af dem i hjäl, då stridde hon emot i förstone det mästa hon kunde, bet i käppändan, pep och gnall illa. De som föllo i sjöar ock watn, när de rägnade neder, blefwo alle döde. Man fann många uti katserna och stora fiskar fingos sällan, som icke hade upslukat sådane. Många woro, som icke wille äta de fiskar, uti hwilka sådana möss funnos. På hwassa ståckändar och höga stubbar i skogen såto och många fastnade, då de med rägnet föllo neder. Desse möss woro altså öfwer sommaren och gorde stor skada på åker och ängar och grofwo jorden ifrån gärdesgårdarna, at de föllo omkull. Om hösten när säden inkjördes i ladorna, begåfwo de sig också dit. och begynte upäta den inbärgade säden, men det war en stor Guds wälsignelse at wintren kom bittida, och då fröso de strax allesamman ihjäl. Sedan hafwer man intet sedt sådana. Hwad för slags möss desse woro, wisste ingen wist at berätta.

Reverend. D:n Haquinus Jonæ Vermannus, Pastor Väsehärensis,[1] sade at then tid han wandrade genom fjällen uti Norjet, då såg han på fjällen sådana möss, och de kallades af de Norske *Lemmer*.

1637.

Rijkesmossen, en ganska stor måse med många damkjällor. Hans längd räcker ifrån Ölmehärad alt intil Wäsehärad. På honom pläga många *wargar* wistas.

Rätteligen utdragit betygar

Erik Fernow.

[1] Haquinus Jonæ Vermannus, student i Upsala 1606, rector scholæ i Karlstad, kyrkoherde i Wäsebärad, prost i Östersysslet, död 1646.

1329.

Wälborne Herre, Archiater
samt
Riddare af Kongl. M:ts Nordstjerne orden!

Med en härifrån til Upsala destinerad Präst vid namn Clarström[1] sände jag d. 14 sistl. Martii skallerna och något mera af 2 Lodjur, en Räflo och en Kattlo, som bägge woro fullwäxta, til att nogsamt öfwertyga Herr Archiatern, at fulkomlig skilnad gifwes på djuren.

Men sedan samme Präst en tid uppehållit sig hos sin Mor i östra delen af Wermeland, har han ändrat sin dessein, och rest til Lund, då han sändt mig Pacquetet åter, som ej ankommit förr än nu. Således har ännu ej hänt mig den äran, at få prestera hwad jag utlofwat, och jag hoppas det täckes Herr Archiatern gunstbenägit ursäkta et fel, som icke är mit egit.

Jag har löfte, at både ifrån Norige och häromkring gränsen, nu wid denna tiden få en KattLo, och så snart det sker, skal jag hafwa äran at densamma öfwersända wid första tilfälle.

Med djupaste wördnad har äran framlefwa

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

Carlstad allerödmjukaste tjenare
Gunnarskog d. 1 Julii 1767. Erik Fernow.

Linn. Soc. vol. IV: 186—7.

[1] Jöns Clarström, född 1736, student i Upsala 1760, sockenadjunkt i Vestra Emtervik, död 1812.

FERSEN, FREDRIK AXEL VON.

Född 1719, öfverste vid lifgardet 1756, generallöjtnant af infanteriet 1757, general 1763, fältmarskalk 1770, trenne gånger landtmarskalk (1755, 1760 och 1769), riksråd 1772, död 1794.

1330.

Högwälborne Hr Öfwerste och Landtmarschalk, Riddare och Commendeur af Kongl. Swärds-orden.

Hela Sverige med mig tackar Gud och fägnar sig öfwer Högwälb. Herr Öfwerstens och Landtmarschalkens återwunna helsa.

Under Högwälb. Hr Öfwerstens sälla regering wågar jag ödmiukeligen recommendera min måg C. Bergencrantz[1] till nådig åtanka. Han tyckes meriterat något bättre. Nådige Herr Öfwersten promitterade något godt wid nästa riksdag. Nu styrer nådige Herrn sjelf wagnen och håller tömmarne. Det kostar nådige Herrn allenast ett enda ord; ty hela nationen är så förbunden och så kiär i nådige Herren, att hwar ärlig sinnad täflar att wara ärkiensam.

Ett commisariat i Banquen är ledigt. Om nådige Herren täckes säga till wederbörande allenast desse 3 orden: »Fac ut faciam», så wore han och min dotter sälle i all sin tid[2]. Gud giör alla godt; Nådige Herren, hans son, äfwenså.

Lefwer oafl.

Högwälborne Hr Öfwerstens, Landtmarschalkens
Commendeurens
ödmiukaste tienare
Carl v. Linné.

Upsala 1765
d. 23 julii.

Tryckt i C. G. Starbäcks *Historiskt Bildergalleri* s. 31; om originalet finnes i behåll, är obekant.

[1] Carl Fredrik Bergencrantz, gift med Linnés äldsta dotter Elisabeth Christina; se del. III s. 113. Han var vid tiden för detta brefs skrifvande löjtnant vid Uplands regemente.

[2] Rekommendationen medförde ej önskadt resultat.

FICK, CHRISTIAN FREDRIK.

Född 1746 i Stockholm, där fadren var »skinnare», inskrifven i Upsala universitets-matrikel i September 1772, hvarvid LINNÉ såsom d. v. rektor tillskrifvit: *Chirurgus munitus testimonio Schutzer 1763 Jul. 28. Acrel 1765 Febr. 27, Nisser 1769 28 Novemb., Engelhart 1772 Aug. 4.* Ingick sedan, såsom af nedanstående bref framgår, i rysk tjänst och blef öfverkirurg vid flottan. Hans senare öden äro obekanta.

1331.

Wälborne Herr Archiater.

Sedan d. 22 Maij förledit åhr har jag ej haft äran upwackta Hr Arch. H:ket mitt beständiga resande och utswäfwande warit ordsaken til, men nu då jag funnit ett ämne, som är effter mitt tankesätt wärdigt att Communicera Hr Arch. såsom ock att Confirmera det Laplysea wärkeligen är Depileans[1] och h:ken jag tillika funnit på kusten af Toscana samt Neapel, så har jag påmint mig min skyldighet emot min wälgörare och under hwars namn jag åtnjuter så mycken heder både i Ryssland, England och Italien. Denna masken jag nu inneslutit har jag ej sett hos Hr Arch. in natura, men wäl i koppar stick tror jag. derföre har jag äran öfwersända den samma. kan jag tjena i något mål, så war gracieuce och befall mig, så skall det wara mitt högsta nöje. Adressen till mig är således:

Il Signor
Christiano Fredrico Fick
Chirurgo maggiore della Flotta Imperale Muscovita
a
Livorno.

näst en upriktig önskan till Hr Arch. samt des förnema familles wälmåga, så lefwer jag en ständigt tillgifwen

Livorno d. 1 aug. 1774. ödmjuk Tjenare
Christ. Fred. Fick.

Linn. Soc. vol. IV: 190—1.

[1] *Laplysia depilans* Linn. Syst. nat. ed. XII p. 1082 = *Tethys limacina* Syst. nat. ed. X p. 653. Uppgifves där genom giftig vätska borttaga håret samt vara vedervärdigt stinkande.

FLODIN, CARL CLEMENS.

Född i Marstrand 1752, student i Lund 1772 och i Upsala 1773, där han genom bevistande af Linnés föreläsningar föranleddes att öfvergifva sina förut idkade teologiska studier och i stället ägna sig åt medicinska; blef medicine licentiat och doktor 1780, provincialmedicus i Borås s. å., brunnsintendent därstädes 1817, titulärt medicinalråd 1818, död 1822. Ansedd såsom en af dåtidens förnämsta läkare, särskildt som kirurg, i vårt land.

1332.

Wälborne Herr Archiater
Nådige Herre!

Den stora nåd och ynnest Nådige Herr Archiatern altid mig bewist, samt dess Höggunstiga löfte att få förfråga mig, då något mindre almänt förekommer, har gordt det jag wågar i största ödmiukhet nu öfwersända en afritning af ett hitkommit balsamerat diur, utgifwit för en drake. Den usla beskrifning jag kunnat gordt är följande: Hufvudet aflångt, likt et hästhufwud, 2:ne framåt stående öron äfwen liknande hästöron, 2:ne horn i pannan krokota upföre, en stor uphögning öfwer hwardera ögat, en snabel framöfwer munnen. Uppe i munnen 6 framtänder, 1 oxeltand på hwardera sidan samt en liten sittande bredewid, som ritningen utwisar, 4 sidotänder, af hwilka den första är ganska stor. Ner i munnen 2:ne oxeltänder, 4 sidotänder. Inga framtänder, som kunde synas ner i munnen. Smal hals, ryggen bestående af 8 leder. 2:ne fötter med 5 långa tår på hwardera foten och långa klor. 2:ne wingar med hud öfwerdragna samt 6 uddar. wingarna sitta där lårna slutas. Swantsen trind med 15 a 16 leder. Til färgen brungrå. Huden rutig. ritningen[1] är alldeles lika stor med honom. Här på orten war han en stor rarietet. såmliga sade den wara sammansatt af andra djur, men att han tilförne warit lefwande synes nog klart af dess tänder samt klor samt af refbenen, som syntes inuti honom. jag hade godt tillfälle att examinera honom, emedan han war flere dagar i min kammare. Han war något gammal samt af mått litet skadad, sedan förd til Köpenhamn att säljas för 50 Rdr.

Af Örten Dyrospermum[2], som Nådige Herr Archiatern mig gaf att afrita, har jag funnit uti ett fröhus 2:ne frön. Hwilket jag hålt före mig bort tilkänna gifva, äfwen att Ranunculus ficaria har 2:ne tubi på petiolus.

Med djup wördnad framhärdar

Wälborne Herr Archiaterns

Nådige Herrens

ödmiukaste Tjenare

Helsingöhr d. 9 maj 1774. Carl Clemens Flodin.

Linn. Soc. vol. IV: 192—3.

[1] Denna ritning saknas.
[2] Något växtslägte med detta namn finnes ej i Linnés skrifter.

FLODMAN, JOHANNES SVENONIS.

Född 1728. filosofie magister i Upsala 1755, kyrkoherde i Frustuna (Strängnäs stift) 1772, död 1777.

1333.

S. T.

Till swar på Höglärde Herr Candidatens anmodan, at få min utlåtelse öfwer de Ægyptiska gräshopporna, som af Sal. Dr. Hasselquist i sina till mig aflämnade bref blifwit omnämnde, och som allmänt än i dag skola af Araberna ätas, har jag härmed bordt lämna följande.

Sedan den owärderliga samling, som af Sal. Dr. Hasselquist blifwit uti tre naturens riken giord i Ægypten och Palæstina, af *Hennes Kongl. Maj:t*, wår Allernådigste Drottning, blifwit inlöst, och ankommit till Drottningholm, täcktes wår stora Pallas allernådigst kalla mig att alt detta se, betrakta och beskrifwa: då jag med förundran såg så många förundranswärda saker, som tiden flere secler tillbaka begrafwit uti ett diupt barbarri. wara af Sal. Hasselquist upgrafne, och af wår makalösa Drottning wetenskaperna restituerade. Här såg jag Hyssopum Salomonis, Natrum Ægyptiorum, Spinam Christi, bituminis Judaici matricem, *Gryllum Arabum*[1], plantas S:æ S:æ, & infinita alia.

Gryllus Arabum har följande characterer och kännemärken:

Corpus longitudine digiti, crassitie pollicis.

Caput inflexum, fronte excavata, lacuna perpendiculari, in medio notata puncto eminente, insuper notata alio puncto elevato ante utramque antennam.

Antennæ filiformes fuscæ, articulis circiter XXVI constantes.

Thorax compressus, dorso carinatus, exaratus lineis tribus transversis, tamquam totidem suturis, etiam carinam dorsalem secantibus. *Color Thoracis* griseus, punctis excavatis adspersus, in medio utriusque lateris & segmenti intermedii notatus cicatrice callosa. Apex thoracis obtuse angulatus.

Elytra (alæ superiores) pallida, fusco punctata.

Alæ (inferiores) pallidæ, venis reticulatæ, pulcre plicatæ.

Abdomen pallidum; structura, ut in congeneribus.

Femora antica teretiuscula mutica.

» postica angulata, pinnatim stricta maculis albis.

Tibiæ subtus aculeatæ.

Denna gräshoppa är tillförene at ingen determinerad; ty ehuru Paludanus[2] fört med sig en gräshoppa utur Ægypten, som af Oleario[3] i dess musæo n. 21. l. 12. f. 5 är föreställd, kan den dock på intet sätt igenkännas; dels som aldeles ingen beskrifning är tillagd, dels som figuren är giord efter ett illa tårkat och sönderstött object, utan antennis och andra essentielle kännetecken.

Frischius[4] har wäl uti sina Tyska insecter Tom. IX. L. I. f. 1 noga afritat en gräshoppa, som han kallar *der grosse Orientalische Heuschrecke*; men så är dock denna helt skild ifrån den Ægyptiska, icke allenast med at hon är dubbelt större, utan ock at hon icke har den fläcken på sidan af thorax (cicatrix callosa), som så noga skiljer den Ægyptiska ifrån de andra; utan är Frischens af de almänna gräshoppor från Ostindien.

Den Amerikanska stora gräshoppan, som är omrörd uti Amœn. Acad. I. p. 502, är ock skild ifrån den Ægyptiska icke allenast med röda ben och vingar, som äro gröne wid basin, utan ock med åtskilliga andre märken.

De gräshoppor, som nyligen härjat Preussen, Tyskland, Holland, Ängland &c. äro longt skillde ifrån alla de förra icke allenast till storleken, at de ej äro halfparten så stora som de Ægyptiska, utan ock till hela sin skapnad, ehuru Sal. Dr. Hasselquist tyckes liksom trodt, at dem Ægyptiska warit en och den samma med de sidstnämnda, dem han ofelbart icke någon gång fådt se. Denna är den kårta underrättelse jag kunnat lämna Herr Candidaten om de Ægyptiska gräshopporne.

Carl Linnæus.

Finnes aftryckt i *Dissertatio gradualis, Amictum et victum Johannis Baptistæ exhibens*, som 1755 utgafs i Upsala under professor J. J. Amnells præsidium af Joh. Sv. Flodman, Nericius.

[1] *Gryllus arabicus* Hasselq. Iter Palæstin. p 413, där en utförlig redogörelse lemnas för »Gräshoppors nytta til föda i Arabien» och bevis för att Johannis Döparens föda i öknen verkligen var gräshoppor och ej, såsom åtskilliga bibeltolkare påstått, antingen något slags trädfrukter eller foglar. Linné gaf den sedan namnet *Gryllus cristatus* Syst. nat. ed. XII p. 699.

[2] Bernard ten Broeke, kallad Paludanus, född 1550, holländsk lärd, medicine doktor, resande i Asien och Afrika, död 1633.

[3] Adam Olearius eller Oehlschläger, född 1603, dansk lärd och resande, föreståndare för Hertig Fredriks af Gottorp bibliotek och museum, död 1671; utgaf i tvenne upplagor *Gottorffische Kunstkammer* (Slesvig 1666 och 1674).

[4] Johann Leonhard Frisch, se bref. 367 not. 7.

FORSBERG, GABRIEL.

Född 1722, hökare i Jönköping, gift med C. P. Thunbergs moder 1753, död 1788.

1334.

Min Herre.

En af wåra qwickaste och lärdaste Licentiater är säkerligen Hr Carl Peter Thunberg, som aflagt alla de prof af förfarenhet och lärdom, som fodras af en Doctor. jag hade ej welat att han, fast fierran stadd, skulle förbijgås, och därföre talt med hans förra patron Camereren Ruda[1], att han skulle understödia Hr Licent. Thunbergs promotion för hans arbete i flere åhr med des barn; men Hr Camer. Ruda är i den usla situation, att han ej solvendo [!] till det minsta; ty bad jag Licent. skrifwa till Min Herre här om. utgifterna för alt det som tillsammans löper in alles för promotionen är 100 plåtar, då han har alt fritt, näml. promotions pgr, programe, Pergament, charta sigillata 24 dlr, Patentets och Doctors brefwets tryck, klåckor, Cursorer, Wachtmästare, Wacht, dosa, Sigill, band, sametsbeklädning, utom alla *små* afgifter, att han då är frij för alt.

Det war lyckeligt att jag i dag fick min Herres bref, ty nu med posten afgår bref till Hans Excellence Cancelleren om dem, som skola promoveras, då faculteten ock skall nämna honom.

d. 15 nästkommande, om Gud förunnar mig hälsan, skall han med des Camerader blifwa krönt till Doctor Medicinæ[2]; då jag emedlertid skall betala utgifterna; pgr torde sändas i recommenderat bref till mig.

Det fägnar mig att jag får denna min hederliga Landsman hedrad med de andra, om hwilken jag haft mycken åtanka.

förbl. Min Herres

Upsala 1772 hörsamste tienare
d. 2 junii. Carl Linné.

Doctors brefwet skall straxt där äffter blifwa öfwerstyrt till min Herre; och jag skall skrifwa honom sielf till där om på Cap. b. sperance genom Herrar Burmannos i Amsterdam.

Utanskrift:

Herren
Hr Gabriel Forsberg
Jönköping.

Sigill VIII (ena hälften); rödt lack.

Originalet i Upsala universitets bibliotek (Bref till C. P. Thunberg XVIII).

[1] Gabriel Ruda, akademikamrer 1759, afsked 1786, död 1798; professor C. P. Thunbergs svärfar.

[2] Promotionen egde rum den 15 Juni 1772.

1335.

Min Gunstige Herre.

Förleden måndags skedde promotionen i Medicinen, uti en myckenhets sammankomst af Herrskaper ifrån Stockholm och landsorterna. Då jag ock tracterade Hela academie staten. Wid samma promotion blef äfwen Hr Thunberg till Doctor promoverad.

jag prænumerade för min wärdige landsman Doctor Thunberg afgifterne.

för samma promotions afgift har jag i dag med posten richtigt bekommit promotions afgiften 600 dlr koppmt som här med quitteras.

jag talade med Camereraren Ruda om han skulle willia försräcka promotions pgr, men han tillstod att han intet hade.
förblifwer

Min gunstige Herres
Upsala 1772 hörsamste tienare
d. 21 junii. Carl Linné.

Utanskrift:
Herren
Hr Gabriel Forssberg
Jönköping.

Sigill bortslitet.

FORSSKÅHL, JOHAN CHRISTIAN.

Den nästföljandes broder, född 1725, student i Upsala 1742, prästvigd 1754, e. o. bataljonspredikant vid Cronhielmska regementet, död i Helsingfors 1756.

1336.

Högädle och Wälborne Herr Professor
och Archiater.

Den myckna gunst och ynnest, Wälborne Herr Archiatern alltid behagat omfatta mig med, förbinder mig nödwändigt till den djupaste wördnad däremot. Tillåt därföre, Wälborne Herr Archiater, att då jag, enligit min skylldighet, för förra härmedelst har den äran att aflägga ödmjukaste tacksäjelse, jag äfwen därjämte i lika ödmjukhet får försäkra, att ingenting skall wara mägtigt utplåna den senare.

Efter min ankomst till Finland, har jag mindre än jag förmodade, hafft tillfälle, att amusera mig med natural-historien. Under wägen hit, fick jag ej mer än en enda gång komma i land, effter wij ständigt färdades, ehuru mager winden offta war: då skedde det i negden af Jungfrusund, och i synnerhet på Sälje-holmen wid Gete-sundet. Där wäxte till ymnoghet af Dentaria, Trientalis och Lathræa, utom andra allmännare, som Geranium 571 et 2, Asclepias, Pyrus 402 (Surapel) och flere. Insecter woro redan här, som eljes på andra ställen i år, nästan aldeles osynliga, utom de allmännaste. Här omkring Helsingfors, är så skallugt och förstört nu, att nästan ingen ting mer wäxer på godt stycke när; och när jag warit hemma, har jag af syslor warit tämmeligen bunden, att jag ej kunnat gå särdeles långt ut. En hastig resa gjorde jag litet

effter ankomsten hit upp till Tavastland, en 3 mil åfwan om Tavastehus, men hade äfwen då det öde, att utom skyndsamheten, äfwen continouerligt wara hindrad af rägnwäder, så att jag i det eljes altför wackra landet, som nästan liknar fruktbärande ängar och hägnad mark alleständes, ej fick se mig mer omkring, än på ymsa sidor af wägarna. Där wäxte i synnerhet, nästan alt härifrån upp före, ymnogt af norrlänska åkerbären, som då stodo i sin bästa blomma; häromkring finnas de ock något, hälst på ängar och åkerbackar, som ligga lågt. Där och hwar syntes Geran. 572 med hwita blommor, men stod nog spinkig emot den andra. Linnæa syntes ock något åfwan om Tavastehus, äfwen här wid staden.

På återresan blef jag äfwen i Gärdet, under Ladugården, 3 fjerd. mil från Helsingfors warse var. β. af Trifolium 612,[1] och fant den sedermera, då jag 8 dagar däreffter war uppe i Helsinge Sochn, eij allenast ymnogare på förr nämde gärde, mäst utmed landswägen, utan ock i åkrarna, norr om Helsinge kyrkoby.

Det bästa fynd jag inbillar mig fådt, är den här innelykt öfwersände Galium, som jag eij kan se annat än den är den rara wid Stäket, N:o 117[2]. Den wäxte wid Borgo wägen, som går igenom Helsinge Sochn, och i synnerhet mellan Haksböle Gästgifvaregård och Helsingemalm, wid pass halfannor fjärd. mil från hwardera; stod i en stenbacke på wänstra sidan om wägen åt Helsingfors, till en alns högd, men ej särdeles många stånd; mer blef jag den ej warse hela wägen, ifrån Haksböle till staden, ehuru jag, särdeles sen den fants, såg nog omkring mig och red hel sagta.

Detta, Wälborne Herr Archiater, är alt, hwad jag härtils i denna sak kunnat uträtta. holmarna och närmsta trachter omkring staden skall jag så mycket jag hinner besöka i år, men om Gud behagar förunna hälsa och lifstid, till ett annat år, måste jag widare upp åt Tavastland, som är altförwackert.

Wälborne Herr Archiaterns wanliga gunst wågar jag slutel:n utbedja mig, och lefwer med oupphörlig wördnad

Högädle och Wälborne Herr Professorns och Archiaterns

Helsingfors d. 17 Julii 1755.

allerödmjukaste t:re
J. C. Forsskåhl.

Linn. Soc. vol. 214—5.

[1] *Trifolium hybridum* L.

[2] *Galium Mollugo* L., förut i Sverige anträffad endast vid Stäket i Upland bland ruinerna efter den forna ärkebiskopsgården.

FORSSKÅL, PEHR.

Född i Helsingfors 1732, inskrifven bland Upsala studenter 1742 och därefter Linnés flitige lärjunge; reste 1753 till Göttingen och studerade under den berömde Michaelis orientalspråk, men samtidigt äfven botanik, fysik, kemi och filosofi, samt blef där promoverad till filosofie magister 1756; fortsatte därefter sina studier i Upsala, men blef därunder utsatt för åtskilliga trakasserier till följe af en af honom författad, för det rådande partiet misshaglig skrift, innehållande *Tankar om Borgerliga Friheten* (Stockh. 1759). Som hans utsigter till framtida befordran inom fäderneslandet därigenom förmörkades, antog han på Linnés inrådan och rekommendation ett af danska regeringen gjordt anbud att såsom naturforskare medfölja en vetenskaplig expedition till Egypten och Arabien samt erhöll då professors fullmakt jämte löfte om betydlig lön efter hemkomsten. Skildring af nämnda resa lemnas i de här nedan meddelade brefven, hvarför här blott må tilläggas, att han angreps af pesten i den lilla byn Mensik i Arabien, fördes därifrån till den närliggande staden Jerim och afled där den 11 Juli 1763. Hans reskamrat och tillgifne vän Carsten Niebuhr, hvilken af expeditionens alla medlemmar var den ende, som ej därunder afled, ombesörjde 1775—6 utgifvandet af hans anteckningar, fördelade i trenne volymer och innehållande *Descriptiones Animalium, Avium, Amphibiorum, Piscium, Insectorum, Vermium, quæ in itinere orientali observavit* med *Materia medica Kahirana* såsom bihang; *Flora Aegyptiaco-Arabica*, bestående af *Florula littoris Galliæ ad Estac prope Massiliam, Florula insulæ Maltæ, Flora Constantinopolitana, littoris ad Dardanellos et insularum Tenedos, Imros, Rhodi, Flora ægyptiaca; Flora Arabico-Yemen sive Catalogus Plantarum Arabiæ felicis* samt *Descriptiones Plantarum Floræ Aegyptiaco-Arabicæ*, 8 centurier.

Familjenamnet skrifves på flera sätt: Forskål, Forsskål, Forskåhl, Forskol, Forschkål o. s. v. Det första antages vanligen vara det rätta, men själf begagnade han oftast (eller alltid) det andra i ordningen, hvarför detsamma här blifvit användt. Någon hans namnteckning Forskål kan utgifvaren ej erinra sig hafva sett. Fadern och bröderna skrefvo deremot Forsskåhl.

1337.

Högwälborne Herr Archiater och Riddare.

Efter Herr Archiaterns befallning har jag sökt att få frön till *Aruncus* och *Veratrum,* men har härtills blifvit bedragen i hoppet, och det med en tidens utdrägt, som kunnat gifwa anledning nog att misstänka försummelse af min skyldighet.

I Lübeck och Hamburg kände trägårdsmästarna intetdera namnet af dessa örter, fast jag blef wist till dem, som skulle wara de bästa. Jag hade ock hwarken wanligare synonyma eller Tyska namn att förklara dem med. Ty alla böcker i hist. naturali, som jag förde med mig på resan, war H. Hr Archiaterns Systema Naturæ och Philos. Bot. såsom de aldranödwändigaste; Herr Archiatern wet, huru litet bokförråd man på en längre resa i Tyskland kan föra med sig. Åter sedan jag kom till Göttingen, har det drögts, innan jag kunde få säker bekantskap med en, som är känd med Botaniska trägårdsmästaren här, och utan sådan camerat fruktade jag blifwa rögd af mitt tungomål att wara en Swensk, och att begära frön till Swenska Botaniska trägårdens tjänst, hwilket om det skedde, war jag osäker, om icke någon jalousie torde göra detta sidsta hoppet om intet att kunna wara Hr Archiatern härutinnan till tjänst. Äntel:n när detta hindret war wunnit, kände ock denna trägårdsmästaren hwarken Aruncus el:r Veratrum. Efter jag dock erinrade mig att den senare kallades af Herr Archiatern: den hwita prustroten, frågade jag efter någon *Helleborus albus;* den kändes han wid och har i trägården. Deraf skickas här innelykt blad och blomma till prof. Jag kan på intet sätt få likhet emellan denna blomman. och Veratri character i Gen. Pl., utan förmodeligen lär den wara den sidsta Helleborus i Hort. Ups. Dock lär den warit ment af Hr Archiatern, efter jag påminner mig, att Hr Archiatern sade den warit i Upsala trägård, men gådt ut, och Veratrum ej står antecknad i Horto Ups.

Frön dertill har trägårdsmästaren icke; påstod ock att den ej gifwer frön, utan bör fortplantas med roten, hwaraf han lät mig få en god klasa med blad och blommor, som redan börjar wisa sig. Han försäkrade, att roten utom jorden kunde hålla sig ganska länge frisk och oskadd, efter den är mycket hård. Jag tog den och satte i jord i en liten trägård, som är wid huset, der jag logerar, och wäntar på Hr Archiaterns befallning om den skall öfwerskickas med påsten, som lär wara enda utwägen att få den härifrån. Om den skall skickas med blad och blommorna el:r blommämnen hel och hållen, fordrar den en ansenl. stor låda af 3 quarters långd och 1 quarters bredd och högd, men om bladen afskäras ett godt quarter kortare. Det hemställes Herr Archiaterns omdömme om påstporto derföre el:r örtens wärde är större. Jag wet ej om det går an, att skicka allenast små rötter. Den jag har ser för grotter ut att få små delar af, utan att skära dem som bitar af stora roten. Men tör hända att smärre kunna fås. Dock den olägenheten lär häraf följa, att blommor ej så snart stå att wänta. Wildt wäxer ej örten här.

Hallers bok trykt i år här i Göttingen med titel Enumeratio plantarum horti regii et agri Göttingensis aucta et emendata ab Alberto de Haller horti præfecto, lär wara Herr Archiatern redan bekant. Hallers system är trykt frammanföre. Aruncus står deruti aldeles intet nämnd, men wäl en Veratrum. Dock att den likafullt ej fins i trägården, är troligt nog, emedan af bokens företal ses, att den först warit ämnad till Flora Germanica.

Eljest är af denna boken för en ej bättre Botanicus än jag, swårt att se, hwilka af de örter här uppräknas stå i Horto Ups. el:r ej. Ordningen, synonyma, characterer och ofta äfwen namnen äro helt olika. Skulle Herr Archiatern derföre sjelf behaga utnämna de species, som saknas i Upsala trägård, med bifogade *wanliga trägårdsnamn* och *citationer* till denna Hallers bok, el:r som än torde wara wigare, till förra Göttinger-trägårds cataloguen (hwarefter örtmärken i sängarna än äro numererade), så hoppas jag bättre än nu kunna efterkomma så ömm skyldighet, som det för mig är, att tjäna Hr Archiatern. Trägårdsmästaren tycks wara facile nog och mån om förtjensten.

Om Hallers återkomst är här ingenting wist. Man gissar emot hwarandra. Så mycket är säkert, att han gjordt ett slätt byte med sin flyttning[1] i anseende till hans anseende och inkomster här, som räknats till 1800 Rdr. Hans nuvarande Ammans-syssla skall ej wara stort betydande, men tros att han wäntar blifwa Amtman, som i Schweitz skall wara en sysla, nästan som ett Landshöfdingskap, på 2 år wid pass, hwilken skall ränta 12,000 dlr årligen[2]. Det hus han bodt uti här, är ej ännu bortlämnat, och hos regeringen i Hannover, som efter behag disponerar om Professoraterna här, skall han wara uti credit. I anledning deraf tros, att man söker få honom tillbaka, hwilket ej lär kunna ske utan förhöjning på hans förriga förmåner; till exempel, som ibland annat gissas: Om Cantzler Mosheim[3] fölle undan, att han återkallades som Cantzler här wid Academien.

I Wismar, der fartyget, som jag reste på, först lade i land, wäxte i en trägård ett arbor drupifera, hwarpå frukten war röd och stor, som kirsbär, men aldeles oval, och små kärnar; deraf skickas i innelagda lit. A.

Ibland några andra wäxte der ock wildt en ört, som jag ej wet mig sedt förr och war redan gången i frö öfwer allt, så att jag ej kunde examinera dem. Jag tog frö deraf, och några skickas med i lit. B.

Om Herr Archiatern täckes lämna mig widare befallning om frön, som kunna åstundas, och om roten på Helleborus, antingen den stora

bör öfverskickas med blad och blommor, el:r utan, el:r små rötter allenast? beder jag ödmjukast att tillika få weta namnet på dessa twå wäxter, hwaraf frön nu medskickas, och att Herr Archiatern täckes skrifwa på utanskriften: abzugeben in der Masch-strasse bey dem Herrn Wittengel.

Framhärdar

Högwälborne Herr Archiaterns och Riddarens

Göttingen d. 10 Dec. 1753.

ödmjukaste tjänare

Petr. Forsskål.

Utanskrift:

à Monsieur
Monsieur Charles Linnæus,
archiatre du Roi, Professeur
de la Medicine & chevalier de l'Etoile polaire
à Upsala.

Linn. Soc. vol. IV: 207—8.

[1] Jfr. bref. 783 not. 3.

[2] Efter sin återkomst till Schweiz fick Haller först en obetydlig plats såsom »Rathhaus-Ammann», men sedermera mera framstående och förmånliga, den ena efter den andra.

[3] Johann Lorenz Mosheim, född 1694, luthersk teolog, professor honorarius och universitetskansler i Göttingen, död 1755.

1338.

Wälborne Herr Archiater och
Riddare af Kongl. Nordstjerne Orden.

Herr Archiaterns Gunstiga Bref af d. 9 April har jag haft den besynnerliga äran att inhändiga och med stor längtan wäntat få öfwerskicka mogna frön af den Helleborus, som här omkring Göttingen wäxer wildt. I dessa dagar har jag ändteligen fådt samla frön dels nyss ur skidorna nerfallna på marken, dels än qwarsittande i de öpna capsulerna. Jag gladdes öfwer deras tillförliteliga mogenhet och fulla kärna samt trodde mig dermed wunnit alt hwad jag önskat att i detta mål kunna göra Herr Archiatern en ringa tjänst. Men till största harm fann jag wid de medtagna bladens nogare jämförelse med de nomina specifica, som Herr Archiatern anfört till den begärta Helleborus, att det dock ej lär wara den rätta. Denna har folia digitata, som ses af medsända blad och heter i Hallers hortus: *Helleborus vaginis foliaceis digitatis, flore virente,* samt står som apart species ifrån den af Herr Archiatern nämnda *H. vaginis*

pallidis vix serratis, flore virente[1]. Trägårdsmästaren och Botanices Professorn äfwen försäkrade mig på oförmärkt tillfrågan, att denna är den endaste Helleborus, som wäxer här på orten wildt. Jag tog det derföre för afgjordt, att Hr Archiatern ment den, och har äfwen funnit den här i staden wildt i en trägård. *Fröna i N:o B* äro af stånd, som wäxte wildt, och *de i N:o A* af de stånd, som äro i Botaniska trägården. Den som wäxte wildt war frodigare och fröna helt swarta, då de af horto botanico, fastän urfallna, woro och blifwa blacka på en sida. Mera frön har jag än af bägge slagen i reserv. Men nu lär bägge wara lika förgäfwes. Äro dessa frön ej till tjänst, som jag sjelf misströstar, så måste jag beklaga mig wara oförmögen att skaffa frön af någon annan Helleborus. I horto botanico has ej flera Hellebori (utom en annuel Isopyrum fumariæ folio) än den med hwita blommor, som jag hade den äran att skicka Herr Archiatern förr prof utaf, och därnäst denna. Trägårdsmästaren säger sjelf, att på långt när ej alla fins i trägården, som stå i cataloguen, utan att många efter hand gådt ut, och Haller klagar äfwen i förtalet till denna nyaste hortus, att Perennantes plantæ wanskötas i trägården. En ann Helleborus är denna gröna wet här aldeles ingen wäxa wildt. Siberiska wäxter säger nuwarande Prof. Zinn[2] trifwas här ganska wäl, och frön dertill har Haller årl:n köpt efter trägårdsmästarens utsago af en Martini i Stutgard[3], med hwilken Prof. Zinn än ständigt skall fortsätta handeln.

Om Aruncus är jag ock dubieux. Trägårdsmästaren kände äfwen så litet namnet Barba capræ, som Aruncus, utan endast Filipendula. 2 species allenast äro deraf i horto. Det ena wår gemena Ulmaria, och det andra det, hwaraf här innelykt medskickas ett folium och en omogen fröstjelk, som wisar, huru långt den nu är kommen och om det är den begärta. Trägårdsmästaren håller det för en skönhet och rarité och Professoren sade mig på tillfrågan, att det war den man brukat kalla Barba Capræ. Men mig förekom den som wår ordinaira Filipendula och ej kunde jag bli warse distinctio sexus derpå. Det wore mig högstönskeligt, att den dock måtte wara Aruncus och att jag dermed måtte än ha tillfälle att göra Herr Archiatern något nöje med fröns öfwersändande. Så snart de mogna, skall jag ej fela att skicka öfwer dem, så framt Herr Archiatern ej contramanderar det.

De örter, som jag här sedt wilda och wid Upsala ej sedt eller känt, äro i synnerhet dessa. *Bellis* på alla ängar blomar året igenom. *Atropa, Erigeron paniculatum* H. U. 1, *Phyteuma spicata, Lilium* (Kroll-lilior) H. U. 4, *Anemone* med gul blomma. *Colchicum* som jag endast än sedt frukten af. *Cichorium, Reseda, Verbena, Dipsacus, Bupleurum per-*

foliatum, hwit *Caucalis* med stora radiis och *Adonis* med gul och röd blomma[4] wäxa tillsammans nog ibland säden. I Flora står, att Herr Archiatern då ej sedt Caucalis i blomma. Kan jag med örtens el:r fröns öfwerskickande deraf göra någon tjänst, wore fägnesamt.

Insecter äro här än en så föraktad som försummad del af historia naturali. Wid ledighet och wackert wäder har jag sökt göra här åter samling deraf, och fådt 3 camerader, som äfwen begynt söka nöje deri. Botanices Professoren här Zinn fick höra deraf och har likaledes resolverat sig att bli insectsamlare, samt bedt mig om hjelp att känna dem efter Hr Archiaterns System och rangera dem efter fauna. Hans exempel har sedan warit efterdöme för en af hans bästa botaniska disciplar och wore wäl om det framdeles kunde reta än flera. Mycken gunst för insecter låter wäl ej förmoda sig här, så länge folkets curieusité än är så trög och ooplifwad i Botaniquen, hwars nytta och nöije mer faller i ögonen. Så mycket är dock, att det ej mer kan anses för ridicult att plocka insecter, då Professorn sjelf företagit sig det. En botanisk excursion har jag på tillbåd, men utan särdeles nöije, bewistat. Alla lördagseftermiddagar går Professorn ut med dem, som willja göra sällskap, och så gå alla efter honom till den föresatta orten; der wisar Professorn dem de örter, som de böra taga, och låter sjelf sin dräng bära hem en quantitet deraf att företagas följande måndag i det collegium, hwari örter demonstreras. Ingen lection el:r widare omständigheter förekoma på Excursion. Då jag war med, war Professoren sjelf tolfte, som räknades för tämmeligt antal. Ej ens hälften af Medicis lägga sig på botanique, och de som woro med på Excursion woro så slätta örtekännare, som kan conciperas, utom en enda 12 års yngling, som wisar mera flit och alfware. Professor Zinn undrade högeligen på Upsala curieusiteten, då jag beskref, i hwad frequence och huru lefwande excursionerna under Herr Archiaterns anförande der äro. Han tycks wäl wara en mycket god och communicativ man, men öfweralt saknas hos honom den ifwer för sciencen, den drift och föreställningsgåfwa, hwarwid Herr Archiatern oförtröttad gjordt historia naturalis i Swerige så allmänt behagelig.

En Stæhelin[5] Prof. Bot. i Basel reste för en tid sedan härigenom och ärnade sig till Nederländerna och Frankriket att besöka Professores och hortos Botanicos. En tysk, som heter Oeder, designerad Professor Botanices i Köpenhamn, skall ock resa kring Europa att evertuera sig och samla frön till en god trägårds anläggande.

Myhlii[6] ändalykt täckes Herr Archiatern inhämta af medskickade tidning N:o 37. Han höll sig länge opp i England, verterade små lärda piecer och belles lettres der, och swarte på Hallers och Hollmans[7] ma-

nande att skynda med resan, det man ej behöfde frukta, att hafwet fryser till emellan England och America. Änteligen då han dog der, skall han lämnat stor skuld efter sig, oaktadt han fådt stora capitaler respengar, och Engelsmännerna skola ha prætendert att de tyska borde betala för sin landsman. Om hans skickelighet hade man här goda begrep, men ej om hans flitighet, sedan han lät resan så gå ut på tiden. Jag hörde talas om honom här i Göttinger Wettenskaps Societeten, der jag en gång fick tillfälle att wara tillstädes. Samma gång oppläste ock Prof. Gesner[8] ett bref som han fådt från Frankriket, och hwari berättades huru historia naturalis så utbredt sig i Swerget, att ock Cavaillerer och Håfdamer sysselsätta sig dermed, hwilket admirertes af alla.

Om Haller har Prof. Zinn berättat mig, att nu finner han sig nöijdare i Schweitz än i början, botanicerar dageligen. Har säte och stämma i den ringare senaten, men i den större, som regerar suveraint, är han än utan votum; har största apparance att få i Schweitz ett Land-Vogtey, som skall wara en tämmelig god syssla, men ock har kärlek för Göttingen och lär wäl en gång som Cantzler komma tillbaka. Hos Regeringen i Hannover står han wäl och håller sig i ständig connexion med Academien här genom det att han allena recenserar swenska saker. Recension på Hr Archiaterns species, som här nyss utkommit, tör wara Hr Archiatern curieux att se af medskickade tidning N:o 80. Att den kommit af Hallers hand, wet jag utom anförda skäl deraf att Prof. Zinn för en tid sade sig med curieusité wänta den ifrån Haller. Den Onopordon, som i recension nämnes saknas, talte ock Zinn då om felas i species, och sig ha lust att skicka frö deraf till Hr Archiatern, om han wiste att det åstundades. Eljest sade samma Professor Zinn, att Haller här ej skulle kunna ha så aldeles godt nöje, emedan de mästa Professorer äro honom hätska, efter han här agerat nog despotiskt och wetat nyttja det att han wid Regeringen i Hannover stod i anseende och faveur. Utom Professorerna Hollman, Michaelis[9] och Zinn tros de andra alla wara hans owänner. För någon tid tillbaka hördes genom Professor Michaelis, att Haller fallit i trappan i sitt hus, så att han illa brutit sin arm, och att han längtade efter nya swenska skrifter.

Här på Bibliothequet är en ny bok om metamorphosi insectorum el:r rättare Lepidopterorum under titel af *English Moth and Butterflyes*, utgifwen i London utan årtal af Benjamin Wilke med 120 kopparplåtar. Smaken i ritningarne är aldeles som i Albin[10]. Örterne, som erucæ ätit, fylla mäst hela taflan och ritas wid tillfälle flera gånger. På en tafla är ej mer än en Metamorphosis. De mästa tror jag wäl förr äro afmålade, som ock auctoren sjelf citerar Lister[11], Merian[12], Albin, Reaumur, Roe-

sel[13] etc.; dock somliga torde ej stå i andra auctorer, e. g. aurora etc. Frammanför taflorna har auctor redigerat erucas, som han har i ordentligt system, och citerar Botanicorum nomina specifica, mäst C. Bauhini, på örterna, dem han ock har enkom register på. På titelbladet står att boken illuminerad kåstar 9 pund sterling och utan färger något öfwer 3 pund. Formatet är som Albin i regal quart. Om en ny edition af fauna påtänkes, innan boken fås, will jag, der Herr Archiatern så befaller, gerna öfwerskicka synonyma derur, så många jag kan med wisshet känna efter fauna. Roesels wärk fins ej en gång på Bibliothequet.

En Renard[14] i Amsterdam har ock utgifwit sköna fiskfigurer i 2 tomer på fransöska under titel: *Poisons des Indes* i folio, år (som i Bibliothequet är påskrifwit) 1718. Deribland står ock hafsfrun, samt en hop taskkräftor. Alt illuminert. Ett original dertill el:r. copie i manuscript med färgor har jag ock sedt på Bibliothequet, och der betygar målaren, att han haft hafsfrun en 4 dagar och födt henne med små musslor. Efter boken ej nämnes frammanföre i fauna, har jag welat ha den äran att anföran, om den ej förr är bekant.

Hollman i sitt physiska collegium föredrog för en tid sedan Herr Archiaterns mening i Amoenit. Acad. om animalcula seminalia, att de wore commenta, och ej hade motum proprium. Han sade sig tydeligen sedt dem simma som ålar i watn och att hwar och en kan se det genom ett godt microscop, som gör diametern 50 gånger större, då man tar af frisk karpmjölke stort som en knappnålsknapp, allenast, och diluerar det med watn, slår det in i en tubulum capillarem och blåser bägge ändarna wid ljus till, samt sedan ser derpå genom microscop emot ljuset. Han skall hafwa helt wist sedt dem lefwa i ljumt watn 4 a 5 timmar och mente Herr Archiatern allenast sedt dem döda el:r ej nog genom dilution separerta, att de tydel:n kunnat ses.

Äfwen wiste han oss circulatio sanguinis i en lefwande fisk, neml. i stjerten på en som Tysken kallar *Stein-smerl*[15]. Hken har ganska subtila och pellucida hinnor i stjerten och länge lefwer utom wattnet. Fisken lindades att ligga stilla på en liten glasskifwa och ställtes så under ett microscopium compositum anglicanum, med ett ljus frammanföre, som kastade strålar på reflecter spegeln. Der såg man rätt distinct blodkulorna stora som perlgryn och bloden gå ur arterierna i venerna tillbaka.

H. Dr Gottsch. Wallerii tanka, att watn förwandlas i jord, har han ock anfört som mycket otroligt. Wore artigt att weta, om den kan chymice bewisas.

Hr Prof. Ihres specimina Glossarii Ulphilani recenseras här attent och önskas continuation deraf, så wäl som af Ulphilas illustratus. Man will

här alldeles bestrida, att den i Upsala befinteliga codex argenteus är Ulphilæ och hålla den för en version på gammal Frankiska, gjord i Caroli M:i tid. Grunderna dertill äro anförda i de latinska relationes Gottingenses, der Ulphilas illustratus med mycken attention är recenserad, och wi Swenska här weta oss ej skäl att förswara Ulphilanska namnet på version, utan wänta det af Herr Professor Ihre.

Gratulerar ödmiukast till en ny arftagare af Hr Archiaterns lustra namn.[16]

Framhärdar med all wördnad

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

Göttingen d. 13 Jul. 1754. ödmjukaste tjänare

Petr. Forsskål.

Linn. Soc. vol. IV: 209—11.

[1] Af de här omtalade *Helleborus*-arterna är den förra *H. viridis* L., den senare *H. foetidus* L.

[2] Johann Gottfried Zinn, se bref. 862 not. 3.

[3] Antagligen trädgårdsmästare i Stuttgart.

[4] *Caucalis grandiflora* L.

[5] Benedict Stæhelin, se bref. 916 not. 1.

[6] C. Mylius, se bref. 843 not. 3.

[7] Samuel Christian Hollmann, född 1696, professor i Göttingen, filosof och naturforskare, död 1787.

[8] Johann Matthias Gesner, född 1691, framstående filolog, professor i Göttingen, död 1761.

[9] Johann Michael Michaelis, se bref. 368 not. 3.

[10] Eleazar Albin, engelsk målare, utgifvare af *A natural History of Birds, illustrated with two hundred and five copperplates, engraven from the life, and exactly coloured by the author* (London 1737).

[11] Martin Lister, se bref. 633 not. 2.

[12] Maria Sibylla Merian, se bref. 367 not. 5.

[13] August Johann Roesel von Rosenhoff, se bref. 347 not. 4.

[14] Louis Renard, fransk lärd, »königl. grossbrit. und kurfürstl. braunschweig-lüneburgischer Agent» i Holland, utgifvare af *Poissons, ecrevisses et crabes de diverses couleurs et figures extraordinaires, que l'on trouve autour des isles Moluques et sur les côtes des terres Australes* (Amsterdam 1718, 2 vol.).

[15] *Cobites barbatula* L.

[16] Linnés son Johannes föddes d. 7 April 1754; dog den 7 Mars 1757.

1339.

Wälborne Herr Archiater och Riddare
af Kongl. Nordstjerne Orden.

Att Wälborne Herr Archiatern blifwit slätt betjänt med de öfwerskickade frön, har jag redan sjelf måttat förwissas om. Jag har i Weinmans örtfigurer[1] sedt både Helleborus foetidus och Barba capræ helt annorledes målade, än de äro att få i Göttinger trägård. Dertill med sade mig Zinn, sen han länge uppehållit mig i den tankan, att den Filipendula wore barba capræ, som jag haft den äran att öfwersända Herr Archiatern prof af; han sade mig sedermera sjelf, att den species Filipendulæ Halleri, som är dioica, här i trägården feltes, och omkring Berlin wäxer ganska mycket wildt. Frön af den *Filipendula*, som här är, har jag dock tagit, efter jag tyckte den ej aldeles likna den Swenska wilda. De skola, om Herr Archiatern befaller, med första öfwerskickas tillika med frön till den hwita storblommiga *Caucalis*, som jag ock har i förwar. Efter så slätt utförande af den mig lämnade commission, är mig allenast det öfrigt att ödmjukast bedja, det Herr Archiatern täcktes tillika försäkra sig om min oförmögenhet och min uppricktiga willja att derwid fullgöra en af mina största skyldigheter.

Jag hade wäl stor lust att nu i wår observera här tiden, då träden slå ut sina blad, om kanske några conclusioner kunde dragas el:r bestyrkas af collation med tiden i Swerget, men efter jag i fjohl så swårt kunde finna mig uti hwilketdera bör antagas till tempus fixum, antingen 1) då bladen begynna titta fram ur knoppändan el:r 2) då de aldeles gådt utom knoppen, men ännu ligga ihop i sin gl. foliation, eller 3) då de lediga från gemma först breda ut sig ur sina plicæ (emellan hwilka ändringar wid infallande köld fjohl wåras woro nd flera dagar och weckor förlupna), så utbeder jag mig ödmjukast Herr Archiaterns decisum härom. Disputationen Vernatio arborum kan jag här ej få, och förtret är att jag i fjohl försent föll på den tankan, att här borde ock vernatio observeras. Om ej annars är lägligit, täcktes Herr Archiatern befalla min Bror[2] i Upsala skrifwa härom, innan underrättelsen blir försen.

Räkningen och korta berättelsen om Myhlii affärd lär Herr Archiatern sedt i Göttinger lärda anzeigen. Om de ej äro för hand, skall jag afskicka härifrån den tidningen. Jag wet ej, om jag förr haft den äran att berätta Engelska Biskopens Claytons[3] förslag att åter skicka ett säll-

skap till Palæstina att observera der alt möjeligt, i synnerhet för Biskopens curieusite de berg i arabien wid Sinai och deromkring, som äro skrefna på med gl. bokstäfwer, dem han will hoppas wara från Mosis tid, då derpå fast allmänt twiflas här. Oeder, prefectus horti i Köpenhamn, har warit här i dessa dagar och berättat, huru storståteligt han will anlägga hortus botanicus i Köpenhamn, efter han kan få dertill så mycket pengar af Kungen som han will, och att han nu skall till Norrje att der på 3 år samla en flora Norrvegica. En ifrån Norrje här studerande har hördt hemifrån, att Herr Archiatern ock ditskickat en i samma ändamål. Det wore artigt, om den förr brakte det till ända.

Prof. Chemiæ härstädes Vogel[4] tänker här nu ock i Sommar lägga sig till insecter och har begärt af mig en af hwart Genus att lära känna dem efter systemet.

En privat person Büttner[5], som har en artig samling af allehanda Naturalier, skall begynna i wår att hålla Lectioner öfwer Herr Archiaterns Systema Naturæ; tänker ock äfwen lägga sig till insectsamling och göra den delen af hist. nat. här mer bekant än förr.

Prof. Matteseos här, Seguer[6], skall succedera Wolf[7] i Halle med itel af vice Cantzler, Geheimeråd och adelsman. Det säges att Kæstner[8] från Leipzig skall komma hit i hans ställe. Att de 3 unga Prinsar från Cassel nu uppehålla sig här, sedan deras Far Arfprinsen blifwit catholique, lär wara bekant.

Det insect, som Jak. Christ. Schæffer i Regenspurg kallar den *Fisch-förmigen Kiefenfuss* i tyska version af den latinska beskrifning[9], som han derpå gifwit, förekommer mig alldeles af fig. 1—4, der insectet står målat i naturlig storlek, att det i fauna Svecica lär wara opptagit under Genus Cancer. Åtminstone fick jag i Upsala en sådan för Cancer af Haartman[10], som hade dermed all likhet. Här har jag ock några sedan förleden sommar, men de äro så hopbögde, att jag ej kan räkna om de ha 11 par fötter efter Schæffers ritning, som håller insectet för af ingen förut wara anfört och beskrifwit.

Framhärdar

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

aldra ödmjukaste tjänare

Götting. d. 23 Febr.
1775.

Petr. Forsskål.

Linn. Soc. vol. IV: 212—3.

[1] Johann Wilhelm Weinmann, apotekare i Regensburg, utgifvare af *Phytanthozaiconographia, sive Conspectus aliquot millium tam indigenarum tam exoticarum ex quatuor mundi partibus longe annorum serie indefessoque studio . . . collectarum plantarum, arborum, fruticum, florum, fructuum, fungorum etc., quæ nitidissime æri incisæ et simul diu desiderata ac recens inventa arte vivis coloribus et iconibus naturæ æmulis excusæ et repræsentatæ* (Regensb. 1737—45, 4 tom).

[2] Jonas Gustaf Forsskåhl, se bref. 1336.

[3] John Clayton, se bref. 563 not. 2.

[4] Rudolf Augustin Vogel, se bref. 876 not. 2.

[5] Antagligen David Siegmund August Büttner, född 1724, slutligen professor i botanik i Göttingen, död 1768.

[6] Johann Andreas von Seguer, se bref. 897 not. 1.

[7] Christian Wolff, se bref. 897 not. 2.

[8] Abraham Gotthelf Kæstner, född 1719, matematiker och diktare, professor i Göttingen, död 1809.

[9] Jakob Christian Schæffer, se bref. 797 not. 1; hans här omtalade arbete är *Der fischförmige Kiefenfuss in stehenden Wassern um Regensburg.*

[10] Johan Johansson Haartman, se bref. 704 not. 8.

1340.

Wälborne Herr Archiater och Riddare
af Kongl. Nordstjerne Orden.

Inneliggande Bref till Wälborne Herr Archiatern har jag fådt af Hr Prof. Lange[1] i Halle med begäran att skickat till Upsala, när jag kommit till Berlin. Det lär angå Hortus Malabaricus, som han oppköpt på Hr Archiaterns anmodan för Upsala Biblioteque och nu wäntar betalningen före.

Stadd på min hemresa ifrån Göttingen har jag besedt i Erfurt, Jena, Halle och Leipzig de naturalier som warit tillgång på och inlagt de örter, som blifwit mig i Botaniska trägårdar meddelta. Jag önskar ingenting högre än att deribland hafwa något, som kunde förtjäna att beses af Herr Archiatern, om jag kan hafwa den lyckan att wisa Herr Archiatern mina ringa örtesamlingar. Af den Helleborus, som Hr Archiatern en gång åstundade och jag i Göttingen ej kunde få, menar jag att jag nu fådt rätta frön, så wäl i Jena som i Leipzig. Den kallades i Jena: flore viridi clauso, och folia har smalare skifwor än den ordinaira, som är wild wid Göttingen. Barba capræ elr. Aruncus har jag allenast

i horto Jenensi sedt femina af; men der stod hon utan mare och war än omogen. Blommorna af bägge sexus har jag inlaggda, och flores masculos i Spiritu vini, effter jag menar att Herr Archiatern lärer willja bese dem något noga. Bekantskap fick jag likwäl med en i Jena, som lofwat samla frön af den wilda, och skicka dem till Swerget, om Herr Archiatern än har dem af nöden.

Herr Bæckner reser om få dagar hemåt, och lär föra med sig en låda ifrån Hr Hof-Rådet Gleditsch med de saker, som Herr Archiatern begärt i sitt Bref. Caffé träd lärer Hr Gleditsch skicka i wår, efter han menar att det wid flyttning om hösten till Swerget skulle gå ut.

Jag framhärdar med all wördnad
Wälborne Herr Archiaterns
och Riddarens
ödmjukaste tjänare
Petr. Forsskål.

Berlin d. 7 Aug. 1756.

Linn. Soc. vol. IV: 216—7.

[1] Johann Joachim Lange, se bref. 610 not. 1.

Brefvets sista sida har Linné användt till att nedskrifva tvenne utkast till beröm öfver ett af obekant person påtänkt eller utgifvit arbete öfver naturens trenne riken: »*institutum egregium; ut vere regium et vere prætiosum, ita et utile* etc.

1341.

Wälborne Herr Archiater och
Riddare af K. Nordstjerne Orden.

Det kostade ej hälften så mycket på mig att skiljas wid någon annan i Upsala, som wid Herr Archiatern. Ibland mina ömmaste önskningar blir det, att Herr Archiaterns lefnadstid måtte åtminstone räcka öfwer min, då jag gör mig försäkrad att njuta samma ynnest och samma biträde i Sciencen, som jag haft att hugna mig af, ifrån det jag blef känd af Herr Archiatern.

I morgon w. G. reser jag till Nyköping och har utom det stället ej anledning att dröja mer under resan, så framt ej owäder eller annat oförmodat skulle infalla.

Med Skepparen Johan Pihlström skickas en Spegel, den Herr Archiatern gunstigt täckes emottaga till en liten åminnelse af mig, som knapt

i min lifstid kan afbörda mig den skuld, som Herr Archiaterns mångåriga ynnest samlat på mig.

Ifrån Sundet skall jag widare låta höra af mig.

Konsten att kjusa ormar förgat jag fråga Herr Archiatern om. Den wore mig nyttig i orienten, och om förtegenhet derwid behöfs, skal den ej fela.

Med all wördnad är jag stedse

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

Stockh. d. 18 Sept. 1760. ödmjuka tjänare

Pet. Forsskål.

Spegeln går tullfri. Den är förpassad och frakten är här betald.

Utanskrift:

à Monsieur
Monsieur Charles Linnæus,
Archiatre du Roi & Chevalier
de l'Ordre d'Etoile du Nord
à
Upsale.

Linn. Soc. vol. IV: 218—9.

1342.

Grenna d. 24 Sept. 1760.

Wälborne Herr Archiater och Riddare
af K. Nordstjerne Orden.

Sedan wi foro från Stockholm, dröjde wi ett dygn hos Dr. Serenius[1] wid Nyköping. Men hafwa eljest rest jämt så länge dagen warat, fastän i går nog långsamt för elaka wägar af regnet. Till Lindköping war wägen skön och wäderleken, hwaraf den dependerar. Naturalier utom mossar ha wi ej sedt el:r fådt tid att söka förn i dag; wi funno några i backen långbratten mitt emot ändan af Wisingsö, innan man kommer till Grenna. Jag war så oförsigtig wid inpackningen, att jag lade flora Svecica ner i cofferten bland böckren och kommer nu ej efter den el:r Systemet på resan. Wet altså ej reda på det som jag nu skickar. Det ena är en

Peziza? globosa albida, rumpens in limbum patentem 5—7fidum, acutum flavum, disco depresso fusco viscido. Om radix losas med en knif, stiger opp ur discus en helt hwit tunn blåsa, oval, hög som hela disci brädd, och det med sådan hastighet, att om swampen är lös, hoppar den ett stycke som en ostmask. I blåsan ses ej frö, och wid skärning käns den cartilagineux. I papperet skickas mogna och omogna. De torde kunnas blötas opp. De stodo på en murken stock, blåsans oppstigande och swampens hoppande ser rätt artigt ut.[2]

Innelagda Sedum tycks ej wara hwarken album el:r annuum. cuus speciei?

Blad och ax af medsända plantago likna aldeles den stora americanska varieteten i trägården af plantago lanceolata. Scapus är wäl 1/2 aln lång.

Är swampen Boletus el:r ej? som särskilt skickas.

Törs jag bedja Herr Archiatern gifwa någon af sina unga landsmänn [i uppdrag att] gå till H. Magister Malmstedt[3] och fråga, hwar målaren Dahlman bor i Stockholm, el:r om han nu är i Upsala, och med bud låta min Far i Stockholm få wetat. Jag har betalt honom 4 plåtar för en ram till mitt contrefait, och min Far skulle fordra ut den, när han får addresse.

Herr Falck hälsar. Med wördnad är jag stedse

Wälb. H. Archiaterns och

Riddarens

ödmjuka tjänare

Pet. Forsskål.

Wi taga wägen åt Jönköping, och sedan kanske till Malmö.

Utanskrift:

Herr Archiatern och Riddaren af Kongl. Nordstjerne Orden
Wälborne Herr Carl Linnæus
i
Upsala.

Linn. Soc. vol. IV: 220—1.

[1] Jakob Serenius, född 1700, student i Upsala 1714, legationspredikant i London 1723, kyrkoherde i Nyköpings östra församling 1734, biskop i Strängnäs 1763, död 1776.

[2] *Lycoperdon Carpobolus* L. = *Carpobolus stellatus* Tode.

[3] Magnus Malmstedt, född 1724, student i Upsala 1745 och i Lund 1747, docent »i eloquencen» i Upsala, e. o. adjunkt 1769, erhöll professors namn, heder och värdighet 1777, död 1798; Anna Maria Lenngrens far.

1343.

Helsingör d. 29 Sept. 1760.

Wälborne Herr Archiater,
Riddare af Kongl. Nordstjerne Orden.

Nu på stunden kom jag öfwer sundet. Jag tog dock hälre den wägen än till Malmö, efter jag hörde under resan att den war säkrast. H. Agenten Krüger, hos hwilken jag skrifwer, berättade om den kruka Directeuren Ahlströmer skickat, att Skepparen Hugo Weite,[1] som hade den, fådt ordres att gå till Götheborg; att agenten skrifwit till Directeur Ahlströmers bror i Götheborg, att han måtte skicka den hit el:r till Upsala med första; samt att Ahlströmer i Götheborg lofwat draga försorg derom. Widare har här ej hördts deraf.

I dag Botanicerte wi på rudera af Helsingborgs fästning. Der fann jag Aristolochia i myckenhet på en backe. Den står ej nämnd för Swensk i Flora. Senecio erucifolius och Rubus fruticosus funnos äfwen der, som ock ej i flora stå till den kanten af Skåne hänwista. Eljest är på denna årstid ondt om örter. De äro afslagna, afbetta och affallna öfwer allt.

Ifrån Stockholm och Grenna skref jag Herr Archiatern till.

I dag el:r morgon ärnar jag se Köpenhamn och få decision om min resetid och Herr Falcks sällskap.

Med all wördnad är jag stedse

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens
ödmjuka tjänare
Pet. Forsskål.

I Herr Archiaterns bref, som jag will wänta i Köpenhamn under couvert till Professor Kratzenstein, Herr Hagens swåger, täckes Herr Archiatern eftér aftal nämna om Plumiers icones, Rheedes hortus Malabaricus, Rumphii herbarium och Museum, Ellises corallia och Dillenii hist. muscor. samt Burmanni Decades och Ceilanica. Dr Burmann skall hafwa innelagda 315 dlr; jag hinner ej nu skrifwa till honom.

Utanskrift:

Recommenderes
Herren
Herr Archiatern och Riddaren
af Kongl. Nordstjerne Orden
Wälborne Herr Carl Linnæus
i
Upsala.

Linn. Soc. vol. IV: 222—3.

[1] Jfr brefvet 470, där dock skepparens namn blifvit läst såsom Westi. Hvilket är det rätta, har ej kunnat afgöras.

1344.

Köpenhamn d. 4 okt. 1760.

Wälborne Herr Archiater och Riddare
af Kongl. Nordstjerne-Orden.

Ifrån Helsingör afsände jag i ett recommenderat bref 315 dl:r kppmt till D:r Burmann[1], till hwilken Herr Archiatern ock täckes med första befordra innelagde bref, om han ock redan afrest från Upsala, så framt det låter göra sig.

Den sidsta September f. m. kom jag hit till staden och instälte mig samma dag hos Geh. Rådet Bernstorff[2] och blef mycket gracieuxt emottagen. De andra resekamrater äro ej än här. Skeppet afgår ej än på en månad åtminstone. Jag nämde straxt om att jag behöfde en till hjelp, och på befallning ingaf jag derom och om andra behof ett memorial till Geh.-Bådet d. 1 oct. el:r dagen efter min ankomst. Han lofwade anmäla det hos hans Majestät, som är ej nu i staden. G.R. Bernstorff kommer ock ej förr hit tillbaka, förn nästa onsdag, då jag får swar. Men jag lär få swårighet nog, emedan Köpenhamns naturalister hafwa utan någon anledning af mig redan tänkt på en dansk student dertill, och kanske nämt honom på högre ort redan. Herr Archiatern täckes hålla det tyst. Han är Kratzensteins discipel, och Kratzenstein har genom det bref Herr Falck sjelf öfwerförde ifrån Herr von Haven[3] dess Swåger fådt weta, att jag har honom i tankarne. Jag får swår sysla att ej stötas med dem här el:r ej bindas wid en opålitelig kamrat. Jag will politicera bäst jag kann, och har ännu godt hopp, emedan de ej weta af mitt ingifna memorial. Kratzenstein, Ascanius

och Œder hafwa alla tänkt på dansken, och wela igenom honom skaffa nation sjelf del i hwad som åtgörs i naturalhistorien, det jag ej skulle förtycka, om sciencen derwid ej lede, och jag ej fördt Herr Falck hit.

Professor Œder är en ganska fromm, höflig och tjänstaktig man, så att jag wist tror, att D:r Holm af blott afund el:r Malice sökt swärta honom hos Herr Archiatern. Han har aldeles nomina generica och trivialia i bruk efter H. Archiaterns böcker och har låtit måla namn på en liten trädskifwa wid ändan af en alns hög käpp, som ställes wid hwar ört i trägården. Han will altför gerna wara i correspondence med H. Archiatern och öfwersända frön af alt hwad han kan tjäna med. Ehuru ej mycket örter äro än i trägården, efter han endast i år warit hemma efter sina Norrska resor, äro här dock några, som jag ej mins mig i år sedt i Upsala e. g. Antirrhinum triphyllum, Ononis natrix, Ixia chinensis etc. Af den sidsta sändes här frön. Den står här i kall jord. Populus balsamifera är här i ymnighet. Innelagda blad af Veronica till hwad species höra de? Anstalterna till trägård och orangerie äro härliga och kungliga. Därpå är oppbygt redan öfwer 20,000 Riksdaler. En annan gång skall jag beskrifwa den nogare. Ordres äro gångna från Regeringen till alla danska consuler och agenter att hitsända all . . . .[4] och naturalier, som de kunna hopskrapa. Prof. Œder har, som det tycks, ganska god wilja, men klagar öfwer brist på trägårdsmästare.

Till Nicobar går ingen gouverneur. Folk och kreatur af den nya colonien äro mördade genom förgiftat watn af willarna, sedan de blifwit förargade.

Innelykt skickas specimen och frö till en Bromus panicula nutante, basi diffusa, apice coarctata, spiculis teretibus trifloris (raro 4-floris). Är gramen nemorosum i Böklundar. Jag finner den ej i systemet. Det är ej sterilis, ty panicula är ej patens; ej heller giganteus, hwars spiculæ äro 4-floræ och helt *compressæ,* hwilket nu tycks behöfwa till skillnad från denna tilläggas i differencen[5].

Prof. Œder och några flera arbeta med målare och stickare på en flora Danica, deri alla danska willa örter skola å nyo aftecknas efter naturen, de må wara ritade förr el:r ej, en ört på ett blad allenast. Dertill äro de figurer en början, som Schreber[6] hade med sig. De påstås wara de accurataste, och t. e. då jag nämnde om figur på hjortron, swarade Prof. Œder att bladen sitta ihop än då blomman wisar sig, och bladet ej wil ut förn efteråt. Han will följa naturen i det nogaste.

Nu hinner jag ej mera tillägga, än att jag altid är Wälborne H. Archiaterns och Riddarens

ödmjuka tjänare

Pet. Forsskål.

Prof. Kratzenstein har wisat mig mycken höflighet, det H. Archaitern täckes nämna för dess Swåger von Haven, att jag, som jag bör, erkänner.

Utanskrift:

A Monsieur
Monsieur le Secretaire de la societé
Royale des Sciences a Upsale,
Monsieur Charles Linnæus
Archiatre et Chevalier de l'Ordre
d'Etoile du Nord
à
Upsala.

Linn. Soc. vol. IV: 224—5.

[1] Nicolaus Laurent Burman, hvilken då såsom Linnés lärjunge vistades i Upsala. Se bref. 488 not. 4.

[2] Johan Hartvig Bernsdorff, se bref. 581 not. 8.

[3] Frederik Christian von Haven, född 1727, orientalist, Forsskåls reskamrat under expeditionen till Orienten, hvarunder han i Maj 1763 afled i Mokka.

[4] Bortrifvet ur originalet.

[5] *Bromus triflorus* Linn. Spec. plant. ed. II p. 115, där den uppgifves vara af Forsskål anträffad i »*Daniæ nemoribus*»; numera kallad *Festuca gigantea* (L.) Vill. *β. triflora* (L.) Lge.

[6] Johann Christian Daniel Schreber, se bref. 43 not. 2.

Efter brefvets slut har Linné antecknat namnen på de sända växterna nämligen *Gr[amen] bromoides panicula sparsa, locustis minoribus aristatis Scheuch. gram. 511. — Veronica montana. — Ixia chinensis.*

1345.

Köpenhamn d. 14 Dec. 1760.

Wälborne Herr Archiater och
Riddare af Kongl. Nordstjerne Orden.

Sedan jag fick Herr Archiaterns bref, har jag länge drögt med att skrifwa widare, dels för det jag afwagtat Herr Archiaterns swar på mitt bref härifrån, dels att jag här länge lämnats i owisshet, om jag skulle få Herr Falck med eller icke. Ändtel:n blef nyl:n resolverat att ej han, utan en dansk, som heter Kramer[1] och warit Prof. Kratzensteins amanuens, skall bli mig följaktig som Natural-historicus. Men efter all apparence lär emellan honom och mig ej bli mer harmonie, än att wi arbeta hwar för sig och cachera för hwaran. Det är en sak, som gör mig re-

san ledsam, men det hjelper ej. Jag har rönt för den saken många intriguer, som ock gådt så långt, att man sökt anskrifwa mig som illasint mot danska nationen. Herr Falck reser nu snart tillbaka och kan berätta widare. Eljest har wår resetour nu blifwit förändrad. Wi gå med ett krigsskepp, som är destinert till Constantinople, och derifrån till Ægypten, der ifrån Alexandria till Suez, sedan öfwer röda hafwet till Gidda wid Mecca, och derifrån ock i röda hafwet till Mocca i lyckliga Arabien. Har Hr Archiatern nu[1] andra monenda, ber jag att få dem snart. Skeppet lägger ut på redden d. 21 hujus, men går förmodel:n ej bort förn efter nyåret. Dock är jag ej helt säker. Brefwet ber jag må ej ställas till Prof. Kratzenstein, utan directe till mig eller till Herr Spengler[2]. Det kan wara lika godt. Wi få ock en ritare utom Kramer med på resan.

Om ormkjusningen beder jag nu för denna resetouren så mycket mer att få upplysning sub rosa silentii.

Jag hinner nu ej mer, och litar på att Herr Falck, som efter Jul reser ifrån Westergylln till Upsala, supplerar hwad jag annars behöft anföra.

D:r Burmann har warit här, och de bestälta böckerna ankommo under hans härwaro och blefwo af Kungen köpta till resan.

Jag ber anmäla hälsning ifrån mig, och är med all wördnad

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

ödmjuka tjänare

Pet. Forsskål.

Utanskrift:

retour
à la Societé
Royale des Sciences
à
Upsale[3]
Fahlun.

Linn. Soc. vol. IV: 226—7.

[1] Christian Carl Kramer deltog såsom läkare i Niebuhrska expeditionen och afled under densamma.

[2] Lorenz Spengler, se bref. 367 not. 11.

[3] Öfverstruket. — Linné tillbrakte julen i Falun.

1346.

Köpenhamn d. 1 Jan. 1761.

Wälborne Herr Archiater och Riddare
af Kongl. Nordstjerne Orden.

En liten tid efter sedan jag å nyo skrifwit till Herr Archiatern härifrån, fick jag Herr Arch. bref af d. 2 Dec. Jag har sedan wäntat swar om ormkjusningen, men icke fådt. I morgon måste jag om bord. Jag reser med krigs skeppet Grönland om 50 Canoner. Det förs af Capitain Fischer[1]. Som jag sidst skref, gå wi först till Marseille och sedan till Constantinople, kanske till Smyrna emellan. I Marseille will jag önska att få emottaga H. Archiaterns bref och ordres under couvert *à Monsieur Jean Louis Ployart Consul Danois á Marseille.*

Mina resewilkor äro nog inskränkta. Jag har omsider fådt löfte att få med af alla doubletterna jag samlar. Utan det löfte hade jag aldrig rest. Men NB. allt skall efter instruction wid strängsta answar skickas till öfwerhofmarskalken Gref Moltke här (som är mig gracieux) och jämwäl får intet bref om någon observation på resan, altså ej heller till Herr Archiatern, skickas utan sub sigillo volante först till honom, att deraf kan tagas afskrift förut och all gloria inventionis blifwa hos Danmark. Något är deri billigt, men något ock outrerat. Af de hemkomna naturalier har Kungen och öfwerhofmarskalken på min föreställning funnit wetenskaperna och sin heder nyttigt, att göra kännare och lärda présenter. Det är mig swarat, att Kungen will förbehålla sig sielf, som naturligt är, hwem han will göra présenter deraf, men dock är lofwat, att man derwid will reflectera på min begäran, och jag är framför alt förbunden att en gång i underdånighet proponera om présent deraf till Hennes Maj:t i Swerige och till H. Archiatern. Spar den högste Herr Archiaterns och min lifstid tills resan är ute, hoppas jag att ingen nöd är. Folket, som råder, är här ganska raisonablet mot artigt folk, när de allenast lära känna dem som sådana. Men i anledning af denna inrättning ser wäl H. Archiatern, att för resans fullbordran af mig ingen tjänst med naturaliers samlande kan wisas Herr Archiatern eller någon annan.

Dumma owänner ha föreställt saken så, att Kungen i Spanien har haft intet af det han kåstat på Löflingens resa, utan Herr Archiatern hade haft all hedern och gagnet deraf. Den som ej känner saken, tror snart

sådant, som föreställs med en antagen patriotisk nit, och man har fruktat, att nu skulle gå lika så. De ha lupit med limstången, som förtrutit att jag ej will bära dem som ignoranter här opp för gilt emot H. Archiatern i Naturwetenskapen. Jag har både sjelf wisat dem jag råkat Herr Archiaterns ej blott oskyldiga, utan nobla oppförande i Löflingska affairen, och har gjordt anstalt, att det än widare skall wisas på högre ort. Jag har nämndt, huru alt skedt med kungens i Spanien consence och huru i dedication honom all heder derföre är tillagd.

Gref Moltkes conhylier har jag med mycket arbete ej hint beskrifwa mer af än multivalvierna och bivalvierna. Det lär dock bli trykt, som den första delen af ett wärk, hwilket framdeles skall fullbordas. Af de sorter jag trodt wara nya skickade Herr Spengler (Kgl. swarfware wid howet här) så många till Herr Archiatern med Herr Falck, som war tillgång att aflåta, jämte andra conchylier och stenar, som han sjelf i bref will widare berätta om. Det skulle fägna mig mycket, om deribland är något till Herr Archiaterns nöje. Samme Spengler har conchyliesamling, som på numeris specier. är den rikaste här. Han är en genomärlig karl och kännare af H. Archiaterns meriter. Han will gerna skicka Herr Arch. hwilka conchylier Herr Arch. bara i bref behagar nämna, och han har att aflåta. Om han bara får nummer i systemet, så will han derefter söka dem ut. Will Herr Arch. wid nya species nämna honom i sina wärk som dator, skulle han anse sig dermed och med H. Archiaterns bekantskap öfwermåttan belönt. Herr Falck kan beskrifwa honom och annat mer, som jag derföre förbigår.

Dock de nu öfwersända nya skulle Gref Moltke förtryta, om de förr än i beskrifningen af hans cabinet blefwe som determinerte i werlden bekanta.

Hela Grefwens samling af eonchylier är annars med påklistrade numrer rangert efter H. Archiaterns Systeme. Bed Herr Falck berätta om islands prismata och anthrinos [?] bergen i irrland som syskon till Kraken (microcosmus). Jag ber altför mycket att ej i Marseille måste sakna bref från H. Archiatern. Gud gifwe H. Arch. i detta och många nya år alt nöje och hugnad. Jag är med en odödel. wördnad

W. Herr Archiaterns och Riddarens

ödmjuka tjänare

Pet. Forsskål.

P. S. Kanske jag ock inom 1 månad är i Marseille, om winden blir mycket favorable. Min rese compagnon Kramer blef nyss en eländig Doctor Medicinæ och hade till gradual: *Specimen insectologiæ Da-*

nicæ[2]. Får H. Archiatern den, så ses att ej ett enda nytt species är deri, utan alt plagium ur Lesser[3] angående entomologi, och ur H. Arch. Systema Naturæ resten. De ha köpt sig en insectsamling från Swerige med namnsedlar under. Och nu wilja de brillera som autodidacter och veritabla kännare, så stora stympare de äro. Jag bör erinra det, att Herr Arahiatern skadar sig och sciencen med, om detta af höflighet beröms så mycket som med Kratzensteins conchylientext skedt. Ty i sanning görs deraf missbruk här af somt folk.

Utanskrift:

A la Societé
Royale des Sciences
à
Upsale

F:co Elseneur.

Linn. Soc. vol. IV: 228–9.

[1] Heinrich Fischer, befälhafvare på skeppet »Grönland», som förde den Niebuhrska expeditionen till Constantinopel och Egypten.

[2] Denna afhandling utkom i Köpenhamn 1760 under professor Balthasar Johan von Buchwalds præsidium.

[3] Friedrich Christian Lesser, född 1692, naturforskare, prest i Nordhausen, död 1754. Hans *Insectotheologia,* som utgafs i Frankfurt och Leipzig 1738, utkom sedan i flera upplagor samt öfversattes på åtskilliga språk.

1347.

Köpenhamn d. 3 Jan. 1761.

Wälborne Herr Archiater och Riddare
af Kongl. Nordstjerne Orden.

D. 1 Jan. skref jag till Herr Archiatern i den tanke, att det skulle denna gången blifwa sidsta brefwet från Köpenhamn. Men Skeppsfolk sadla wanligen bittigare än de resa. Jag är än i land, men med det wilkor, att gå prompt ombord, när bud kommer.

Jag har nyttjat denna lilla ledighet jag nu fådt, att sätta opp medföljande remarquer wid conchylierna[1]. På frågorna önskade jag få Herr Archiaterns swar till Marseille. Och Spengler wille äfwen gerna få Herr Archiaterns swar, om namnen woro rätt påskrefna på de conchylier, som skickades Herr Archiatern med H. Falck, i synnerhet de som hade signum interrogationis wid nummern.

Den besskrifning, sem jag gjordt öfwer Gref Moltkes multivalvier och bivalvier, blir trykt efter min afresa, och är ärnat att bifoga figurer på dem, som ej fådts igen hos andra iconographi. Herr Archiatern skall ej finna deri någon critic-lusta hos mig, fast jag ibland wid de genera, som i systemet fallit mig swårast, sökt andra och något lättare characteres specierum, såsom i Venus, Ostrea, Pecten och Pinna. Jag har nog märkt, att hwad jag härwid gjordt blifwit mig blott igenom Herr Archiaterns förutarbetande möjligt, och jag har märkt hwad mycket arbete Herr Archiatern häri äfwen nedlagt, då jag haft all möda, att endast följa spåren på den wäg Herr Archiatern banat. Denna öfningen i Köpenhamn tror jag ha gjordt mig någorlunda bekant med denna delen af naturalhistorien. Snäckorna äro mig nu så lätta som insecterna.

Om Herr Archiatern i den tilltänkta nya edition af Systemet will lämna Gref Moltkes samling något loford, och citera beskrifningen, som nu utkommer, skulle det säkert göra Grefwen nöje, som härpå anwändt mycken kostnad och med sitt exempel wärkel:n dragit många i Köpenhamn ad imitationem, och att äfwen börja snäcksamlingar. Herr Archiaterns omdömmen i den saken äro här i det wärde, som de böra wara, och att Herr Archiatern så wäl i brefwet till Kratzenstein, som i sitt systeme gifwit Regenfuses [2] wärk mycken eloge, har wäkt här mycken satisfaction, för det det wärket kostat kungen här mycket pengar.

Det öfriga har jag anfört i mitt förra bref.

Med oaflätel. wördnad är jag

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

ödmjuka tjänare

Pet. Forsskål.

Beskrifningen på Gr. Moltkes cabinett är på Tyska, för Grefwens skull. Det war ärnat att blifwa på latin och tyska, men tiden blef för knapp Jag har gjordt beskrifningar omständel:n på de mästa.

Utanskrift:

A La Societé
Royale des Sciences
à
Upsala.

Linn. Soc. vol. IV: 230—1.

[1] Dessa anteckningar (Linn. Soc. vol. IV: 263—4) hafva här utelemnats.

[2] Franz Michael Regenfuss, se bref. 367 not. 11.

1348.

Helsingör d. 10 Febr. 1761.

Wälborne Herr Archiater och Riddare af
Kongl. Nordstjerne Orden.

Det går öfwermåttan trögt med början af den arabiska resan. Sedan jag d. 4 Jan. skrifwit Herr Archiatern till från Köpenhamn, gick jag med krigsskeppet ut genom Sundet d. 14 Jan. Wi fingo om natten storm, höllo dock sjön i Cattegat tills d. 17, då wi åter lupo till sundet tillbaka ifrån högden af Götheborg. d. 26 Jan. fingo wi åter wind, gingo ut i sjön, warit redan mitt för näs, yttersta udden i Norrige, men mäst haft hårdt wäder och motwind, så att vi nu måste andra gången gå hela wägen till baka till Helsingörs redd. Östliga windar, som wi behöfwa, plä wara rara, när blid winter är, och innan wåren kommer.

Får nu se hwad ordres SkeppChefen får från Köpenhamn, om det blir snart resa af el:r intet. Jag will låta widare weta utslaget, om lägenhet gifs, innan jag åter reser härifrån.

I mitt förra bref skickade jag de mästa små observata jag gjordt wid conchylierna. Dr Argenvilles[1] *Zoomorphose* mins jag ej om jag nämnde om. Det är ett rätt artigt wärk med figurer, går ut på att beskrifwa djuren i genera conchyliorum. Samma auctors andra edition har jag sedt i Köpenhamn. Der äro tabellerna öfwer stenriket utlämnade, och de andra tabeller ha deraf fådt andra numror. Men efteråt har han appendix af 3 nya tabeller, som hafwa figurer på några i hans tycke rara conchylier. Deribland äro ammiraler[2] och andra saker. Det wore wärdt, att dessa auctorer köptes till bibliothequet.

Sjön är denna tiden fattig på naturalier. Watnets lysande har jag sedt, men ej Grillselins' maskar[3], fast jag silat watnet och eljest besigtigat det med Ellisska microscopet. Här måste wara någon annan ännu dold orsak till lysande i dessa watn.

Jag har i dessa dagar läst: Donati *Essai sur l'histoire naturelle de la mer adriatique*[4], vertert af italienskan på fransöska, Hag 1758, på 73 quartsidor, med illuminerta taflor. Det är i mitt tycke ett litet mästerstycke, skrifwit utan all widlöftighet med ganska mycken attention och observationer. Jag tror Herr Archiatern skulle ej ångra, om H. Archiatern lät någon öfwersätta denna korta bok ord från ord på Swenska. Wid sjöörterna tror jag wäl, att Herr Archiatern ej blir nöjd med hans

classification. Han wet, tyckes mig, nästan intet af hwad andra skrifwit. Han begynner för sig sjelf betrakta naturalierna utan hjelp af andras böcker, men det ses, att han brukar ogemen flit och laggranhet. Hans classification öfwer corallerna har jag utur 7:de capitlet i boken satt i ordning på latin. Den medföljer innelykt[5]. Jag har än ej slutit boken, men 2 observationer har jag funnit deri, som jag håller af stort wärde, neml. 1) huru petrificatberg wäxa årligen på botn af [adri]atiska hafwet, cap. 1 pag. 9, der testacea ofwanpå är lefwande, [li]tet tängre ner äro de alt mer petrificerta, och på en fots djup i stenskorpan rent marmor. 2) i capitlet om röda coraller wisar han, att emellan barken och sten är en safthinna, der polyper sitta och hwarigenom corallen tillwäxer på bredd och längd, får årsringar etc. så att en corall bör anses som ett träd, hwars safwa lefwer, och som genom denna lefwande safwan wäxer äfwen på bredden ända ner till roten. Deremot mins jag ej annat än Herr Archiatern hade den tankan, att corallqwistarna dogo nerwid och hade lifwet endast opputi. Men efter denna observation går det just som med träden; det innersta el:r kärnan hårdnar och dör, men lifwet följer med safwan ad superficiem på både bredd och längd. Jag har nu ej mer att tillägga än det gamla, att jag med odödel. wördnad är

Wälborne H. Archiaterns och Riddarens

ödmjuka Tjänare

P. Forsskål.

Om H. Archiatern har Donati wärk, ber jag få i ett bref för all ting en oppsats på hwad de naturalierna heta hos H. Archiatern, som han har på tabellerna afritade. Tab. 3. f. 1 är besynnerl., ser ut som en agaricus, men lär ej wara det, ty den har ej lameller, utan coni under hatten, och dessutom en hop lösa trådar fig. 8. NB. Om någon möjlighet är, ber jag på det högsta att i nästa bref från H. Archiatern få nomina trivialia på Plumieri[6] sidsta fascicle, och om H. Archiatern fådt hortus malabaricus, en afskrift af nomina trivialia öfwer den. Jag fick skrifwa af H. Archiaterns oppsats, men der woro endast nomina generica, och H. Archiatern trodde sig nu kunna determinera långt flera. Tourneforts resa[7] läser jag dagel. uti. Jag hade dock wäntat mer i naturalhistorien af en sådan mann. Men han hade ej en sådan instructio peregrinatoris som H. Arch. gifwit oss.

Utanskrift:

à

La Societé Royale
des Sciences
à
Upsala.

Linn. Soc. vol. IV: 232—3.

[1] Antoine Joseph Dezallier d'Argenville, se bref. 609 not. 2.

[2] Olika former af *Conus Ammiralis* Linn. Syst. nat. ed. XII p. 1167. »Är wäl den dyraste Snäcka, ofta kostar den 1,000 gyllen, dock tyckes hon icke recommendera sig medelst sin skönhet» (Linnés privata föreläsningar öfver Maskarne, Ups. bibl. mscrpt D. 160).

[3] I Linnés disputation *Noctiluca marina* citeras Griselinus, *Observations sur la Scolopendre marine luisant* (Vened.).

[4] Vitaliano Donati, *Saggio della Storia Naturale dell'Adriatico Mare* (Vened. 1750).

[5] Denna, som finnes i Linn. Soc. vol. IV: 265, har här utelemnats.

[6] Jfr. bref. 224 not. 3.

[7] Jfr. bref. 224 not. 2.

1349.

Helsingör d. 22 Febr. 1761.

Wälborne Herr Archiater och Riddare af
Kongl. Nordstjerne Orden.

I dag kommo wi 3:e gången tillbaka till Helsingörs redd, sedan wi avancerat förbi Schagens udd. Man wet icke nyligen att så fatal resa skedt. Jag tror man lär nu afbida stadigt wäder, och alltså att jag kan få hit Herr Archiaterns swar, om endast Herr Archiatern will wara så god och skrifwa med första post. Jag skref sidst till H. Archiatern d. 20 Febr. och lade deri bref till Mag. Ahlström[1]. Täcktes Herr Archiatern ock låta honom weta, att jag kan wänta hit swar med nästa post, så wore det wäl. Skulle jag emot förmodan rest förr bort, innan brefwet kommer, får jag det dock genom agenten Krüger skickat efter till Marseille. Det addresseras hit till mig till Helsingör.

Med all wördnad är jag stedse

Wälb. H. Archiaterns och Riddarens
ödmjuka tjänare
Pet. Forsskål.

Utanskrift:

à Monsieur
Monsieur Charles Linnæus
Archiatre du Roi & Chevalier
de l'Ordre d'Etoile du Nord
à
Upsala.

Linn. Soc. vol. IV: 234—5.

[1] Carl Johan Alström, född 1728, fil. magister 1755, moral. docens 1760, kungl. hofpredikant 1769, kyrkoherde i Köping 1773, död 1790. »En sinnrik och djuplärd Man, märkvärdig genom sitt oförskräckta mod såsom antiroijalist vid riksdagarne i Gustaf III:s tid» (Westmanl.-Dal. nations studentmatrikel).

1350.

Helsingörs Redd d. 10 Mart. 1761.

Wälborne Herr Archiater och
Riddare af Kongl. Nordstjerne orden.

Jag fick oförmodat den fägnad att här läsa Herr Archiaterns bref af d. 20 Febr. Det hade ej skedt, om ej wårt öde fördt oss 3:e gången hit tillbaka.

Deremot måste jag i dag följa skeppet och winden härifrån, just då posten skall komma från Swerige, med hwilken jag wäntar det sidst af Herr Archiatern begärda bref. Jag har sedt af min Fars[1] bref från Stockholm med sidsta post, att den post, med hwilken jag skref, kommit en dag senare fram än den bordt, och derigenom förlorar jag den förmån att här underrättas widare af Herr Archiatern, som annars kunnat ske.

Jag tackar ödmjukast för plumierska namnen och Jaquins genera. Jag önskade känna dessa sidsta närmare, i fall orienten skulle wisa mig några deraf. Men det kan dock gå an. Får jag några, som jag misstänker wara nya genera, will jag skicka dem till Herr Archiatern under öpet sigill, att kännas om de äro af förut nämnda genera el:r ej.

Här på Redden har jag sedan fådt Sertularia Ellis XII. c, som Herr Archiatern ej upptagit. 2) Nereis pelagica, som altså ock kan göras till Swenskt djur, då det är i sundet. 3) ett sjökräk, stort som en knappnålsknopp, med fötter liksom aflånga blåsor, hwilka antingen sitta på

ryggen, el:r sätter djuret sig fast med den fotlösa ryggen. Jag menar det är en ny Scyllæa? på innelagda papper är en hastig ritning[2] deraf. Fötterna äro swåra att räkna, då den lefver och rör sig, men de äro wid pass 6 par. Är det Scyllæa? 4) nakna sjöwatns polyper, med hela 19 tentacula och dem i rader öfwer hwarandra, stora eljest som sötwatns polyperna. Armarnes antal skiljer dem nog från Hydra polypus, med hwilken de till storlek och annan skapnad äro näst lika. Dessa, som jag tänker wara nya, kunde ock som sundets inewånare ha rätt till wår fauna, men Herr Archiatern wet, att de äro förbehållna att först blifwa danskar.

I det lysande watnet får jag med Ellis microscop inga nereider; dertill behöfdes kanske ett engelskt componerat microscop. Men då efter Noctiluca marina de lysande kräk wid Italien äro stora som en linia, så skulle jag sedt dem med blotta ögonen, om de warit äfwen här. Jag will nog tro Italienarena sedt de kräk de tecknat, men om de, fast sjelfwa lysande, gifvit watnet sitt sken, tör än kunna twiflas, emedan den orsak ej finnes här, der dock watnet lyser alla mörka nätter utan exception. Jag har gömt sjöwatn i en tillskrufwad flaska, som jag wid omskakning om nätterna funnit lysa öfwer 14 dagar, fast mindre och mindre. Jag har silat watnet i andra flaskor. Det jag silat genom fint linne, lyste dock sedan, men helt litet; det jag silade genom 4 dubbelt grått papper, miste straxt alt lysande, men hwarken på linnet el:r på gråpapperet sågs någon likhet till lefwande, med ögon el:r microscop. Nereis pelagica lyser ej heller i mörkret.

Djuret till Entrocha[3] är en stor decouvert, och] Theträden i Götheborg att beklaga. Naturen måste efter hand öpna sina längst dolda gömmor, sedan Herr Archiatern gjordt ifwern att spana derefter allmänn.

Brefwet på Helsingör får jag igenom Agenten Krüger efter till Marseille.

Inneliggande frö och fruktblåsa äro af ett träd i Helsingör, som kommit från Holland under namn af stengelbaum, och efter beskrifningen har ärteblom[mor]. Är det någon Coluthea? Det war helt stort träd.

I går såg jag Hasseln och Galanthus nivalis blomma der i öpna trägårdar.

Jag ber wid lägenhet hälsa mina gynnare och är med all högaktning och wördnad

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

ödmjuka tjänare

Pet. Forsskål.

Utanskrift:

à Monsieur
Monsieur Charles Linnæus
Archiatre du Roi & Chevalier
de l'Ordre de l'Etoile du Nord
à
Upsala.

Linn. Soc. vol. IV: 236—7.

[1] Johan Forsskåhl, född 1691, prästvigd till komminister i Finska församlingen i Stockholm 1723, kyrkoherde i Helsingfors 1729, af Ch. De Geer utnämnd till kyrkoherde i Tegelsmora 1740, kyrkoherde i Finska församlingen i Stockholm 1748 och i Maria församling 1750, teologie doktor 1752, död 1762.

[2] Denna ritning saknas.

[3] *Isis Entrocha* Linn. Syst. nat. ed. XII p. 1288.

1351.

— — — — — — — — — — — — — — —[1]

På sjöresan har jag fådt rätt många obeskrefna Meduser, och som jag tror helt nya twå genera i Molluscis. Får jag så mycket tid, will jag öfwer Danmark i öppet bref berätta derom. Här törs jag intet. Min situation är sällsam i det målet, men jag måste lyda. När jag i bref till Herr Archiatern will nämna något naturalies namn, skall jag endast görat genom nummer på species och genus. Men att ej bönåsar i Danmark må sedan ge det ut för sitt, will jag cachera det så, att altid andra zifran bör läsas först, t. e. för *28* will jag skrifwa *82*, och för *345* will jag skrifwa *435* etc. Herr Archiatern — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —

peiller, warit der i 1 dag och 2 halfwa dagar, då jag ej hant stort mer än förtryta, att jag ej fick wara der längre. Prof. Sauvages[2] är en ganska artig man, fast skild från Botaniska hortus, som Herr Archiatern wet. Och Doctor Gouan[3], som corresponderar med Herr Archiatern, är en i naturalsaker nitisk och munter mann och som söker gå till botnen i sciencen. Trägårdsmästaresysslan har warit i flera leder i en familie af det namnet Banal[4]; den innewarande är en flink karl, kan ock tämligen latin, har Tourneforts namn, känner hwar ört på bladen äfwen, och är mycket mon om sin trägård. Som jag hörde, lär han Canceller Imbert[5], Botanices professorn, hwar gång lectionen förut, som han sedan håller för studenterna. Trägårdsmästaren går sen efteråt

igenom lection med de studerande, och han allena håller botaniska ordinaira excursioner, ej Professorn. Trägården har några artiga örter, men spisar ingenting i skönhet el:r fullkomlighet mot den i Upsala. Jag botanicerte på Gramont, som är ej 2 utan 1/2 lieu från staden, och på Castelnau. Nästan alt det man ser här, är nytt och trägårdsörter. Gramont är täckt, men jag ser ej att det i ansende till örters antal swarar nog mot Hebenstreits beröm. Det surprinerar en owan att der se all skog af Quercus ilex och cocciglandifera[6] i buskar, och marken lysa som Swålon-Hedar hos oss af idel Cistus monspeliensis och Lavendula stoechas. Dessa fylla der det mästa. Hypocistis (som jag ej wet om den ej måste räknas för Gynandra), Lupini flera, Linum med gul blomma, några Ericæ, Aphyllanthes, Gratiola etc. äro strödda bland de förstnämnda. Men Gottsunda berg och dalar äro i mitt tycke rikare på antal af örter. Af denna trägårdsmästare, som jag nämndt, kunde H. Archiatern lätt få med Swenska skepp alla monspelienska floræ frön, hälst mot byte af några andra. Deras Climat tyks mig kunde nog eftergöras. Hettan är ej stark. Men jordmån lär göra det mästa. Den är här öfweralt en hwit lös lera, som jag skall probera med skedwatn; den måste wara märgel. Deri wäxer här alt som rart är, oljeplantager och winrankor på slätta fälten jämte wåra cerealia. Här regnar litet och nästan intet om sommarn. Mergellera i krukor tror jag skulle för dessa orters örter wara souveraine. Den är här en stor skänk af det medelländska hafwets äldre widd. Härifrån går skeppet i dessa dagar till Malta, så till Smirna och Constantinople, der jag i ödmjukhet ber att få några ord på mina sidsta bref. Små naturalie-paquetter fick jag i den goda tiden, innan löpare mellankommo, kungens resolution att få skicka till Herr Archiatern. Men alt måste gå öppet och passera mönstring i Köpenhamn. Det gör dock ej till saken. Men jag måste att evitera misstankar skicka endast litet af det wigtigaste. Från Constantinople tänker jag med skeppet skicka de då samlade naturalier till Köpenhamn och bifoga något till Herr Archiatern. Förr törs jag ej görat; ehuru jag oaflåtelig:n skall finnas redlig och erkänsam mot Herr Archiaterns godhet som dess ödmjuka tjänare

Marseille den 27 Maji 1761. P. Forsskål.

Jag ber anmäla min wördnad till H. Cancellie Rådet Ihre[7] och andra gynnare, och wid tillfälle om en hälsning till Ahlström Magistern, hwars bref jag fådt här, men nu omöjel:n hinner skrifwa till, ej heller har jag något intressant att berätta honom. Jag har här intet bref haft från min Fader, ehuru hans sidsta bref till Helsingör lofwade ett snart

efter hit. I fall han skulle wara död, ber jag Herr Archiatern låta mig wetat till Constantinople. Förr kan jag intet med säkerhet få bref.

I Tourneforts voyage du Levant, har jag med mycken adtention läst det märkel:a stället om Caprification. Jag tror mig deraf kunna sluta, att Herr Archiatern aldrig får blomma på sin Caprificus, förn Herr Archiatern först skaffar den sina Cynipes, som böra göra 2 generationer gallæ hwart år, innan blommorna komma. Tournefort säger dessa gallæ äro oumgängeliga till den rätta fructen el:r flos på caprificus, och det kan wara att dessa små kräk skola bereda wäg genom cortex för medulla och äfwen tjäna till foecundation. Kanske ock att de olika gallæ caprifici äro af olika species, hwaraf det ena kan disponera marem att blomma, och det andra feminam att bära frukt.

Herr Archiaterns nya Systeme hade i Montpellier endast Doctor Gouan, som fådt det från Geneve och satte rätta wärdet derpå. Sauvages beklagade att på en 3 år ej fådt H. Archiaterns böcker. Donati kamrat la Roche[8] (läses la Ròsje) är en Doctor Monspeliensis och Sauvages discipel. Han har tillbudit Sauvages sina frön, men som han ej har trägården mer, så har han wisat honom till Herr Archiatern. Penuria bonor. libror. i naturhistorien är stor i Montpellier och än wärre här. Det är en stor saknad. Rumpfius[9] läser jag igenom och excerperar; den blir för stor att föra med öfwer land i Ægypten. Likså gör jag med hortus malabaricus. Herr Archiaterns böcker äro i alt mina ledare, och utan dem wore mig i dessa foliante beskrifningar altsammans mörker. Nu hinner jag ej mera och papperet är redan fullt. Wi lära segla härifrån i öfwermorgon. Resan till Malta är ordinairt af en 2 a 3 weckor.

Linn. Soc. vol. IV: 238—9.

[1] Öfversta delen af brefvets första blad är bortklippt.

[2] François de la Croix de Sauvages, se bref. 480 not. 1.

[3] Antoine Gouan, se bref. 480 not. 2.

[4] Om Banal se bref. 787 not. 2.

[5] François Imbert, *Leçons de Botanique* (Holland 1762). Utgafs ej af författaren, utan af D. Dupuy d'Esquilly. Haller ger den i sin Bibliotheca botanica vitsordet: *Ironia est et refutatio.*

[6] *Quercus coccifera* Linn. Sp. pl. ed. II p. 1413.

[7] Forsskål vistades 1756—57 i Johan Ihres hus såsom informator för en där inackorderad ung grefve Horn.

[8] Daniel de la Roque, se bref. 484 not. 3.

[9] Georg Everhard Rumpf (Rumpfius), se bref. 468 not. 2.

1352.

Constantinople d. 1 Aug. 1761.

Wälborne Herr Archiater och Riddare.

Jag kom i förgår lyckel:n till Constantinople. Jag skref ifrån Marseille, det jag hoppas framkommit. Sen har jag sedt Malta, Smirna och Archipel ön Tenedos och Imros, samt kusterna af Asien och Europa wid Canalen till Constantinople. Jag har fådt åtskilligt, som warit nytt för mig. Deribland jag dock ej än tror kunna wisa mycket, som wore nytt för Herr Archiatern. Systema Nat. den sidsta edition kan jag ej fyllest berömma; beqwämligare rese bibliotheque kunde ej opptänkas. Jag studerar dagel:n i Herr Archiaterns böcker och i naturen. Hwar dag tycker jag upplyses mig mera. Hinner jag en gång hem, tror jag mig wåga underkasta mig examen, ty jag examinerar alt efter böckerna, för de naturalier, som finnas kunnat, der jag varit, och den owissheten jag liksom Löflingen måste klaga öfwer, då man skall begynna pä egen hand att naturalisera i en främmande werld och determinera sjelf; denna owissheten ser jag med glädje efterhand minskas. Dock har jag än många quærenda och incognita, hälst dem jag ej träffat i blomme och fruktetid. Jag tänker innan afresan härifrån efter ordres i ett öppet bref nämna om nogot sådant. Men det är förargeligt med det att dessa frågor måste gå öppet, ty jag kan derwid ha den förtret, att någon i Danmark med subsidier af ichniographi, som jag ej har, kunna determinera en el:r annan af dem jag ej fådt rätt på alls, och sedan skryta af sin kundskap och tadla mig. Jag önskade att de finge sjelf försöka, huru lätt det är wid ett litet biblioteque att få rätt på allt. Men jag skall dölja för onda ögon hwad jag kan. De numrer jag sätter till wid örterna will jag, eftersom jag skref från Marseille, turbera, så att *altid den andra zifran sättes främst,* t. e. för 1236 will jag skrifwa 2136 o. s. w. Om ett null är andra ziffran, will jag i dess ställe sätta ett litet twärstreck förut; t. e. 1000 will jag skrifwa — 100, att ej må märkas, det detta är Chifre-stil. Jag will citera nummern af genera och species i nya systemet. Till ex. — 83. 31 (i stället för 803. 13) skall betyda Lotus corniculata. 958. 62 (för 598. 26) skall betyda Cistus helianthemum &cet. Dessa numror will jag skrifwa wid sjelfwa örterna, dem jag i ett öppet paquet will skicka till Herr Archiatern öfwer Danmark, och i Herr Archiaterns swar, som jag derpå will utbe mig, täckes Herr

Archiatern verificera el:r rätta mina numror, som utwisa min mening om örtens namn, således t. e. — 83. 31 är Lotus corniculata o. s. w. Herr Achiaterns bref må ock wäl förseglas och sedan addresseras i ett couvert a Son Excellence, Monseigneur le Comte de Moltke Grand Marechal de la Cour & Chevalier de l'Ordre de l'Elefant &c. &c. a Copenhague. Wille Herr Archiatern första gången skrifwa äfwen till Grefwen ett bref af några rader på Swenska, wore det så mycket bättre. Annars kan ock Herr Archiatern addressera brefwen till danska ministern här i Constantinople, som wore kanske än bättre, och gjorde mindre adtention. Så länge den nuwarande är här, är addressen denna, a Monsieur Monsieur de Gæhler Envoye Extraordinaire de la Majesté Le Roi de Dannemarc a Constantinople. Den addressen gör ock förmodel:n brefgången snarare, och är, som jag tror, på alt sätt den bästa. Will ock Herr Archiatern addressera brefwen till Swenska Envoyen Celsing[1] här, en öfwermåttan god Herre, är det allt detsamma.

Herr Archiatern will ej låta mig weta sätt att conservera indiska frön. Jag nekar ej, att Herr Archiatern som jag har orsak att förtryta de anstalter, som gjordes i Danmark att binda mina händer. Men jag kan edligt betyga, att det ej är de mägtigas skuld der i riket, utan några halflärda windmakares jalousie, som bekanta i landet genom allehanda canaler och prætexter hafwa tillwäga brakt så besynnerliga inskränkningar, hwilka dock, om Gud låter mig komma hem, ingen suite kunna hafwa. Herr Archiatern täckes derföre likafullt tro, att både Gref Moltke och Geheimderådet Bernsdorff, som det mästa beror på i Danmark, äro ädelsinta Herrar och wetenskapens befordrare, och det jag för min del äfwen kan tillägga, hade en nådig tanka om mig, då jag begynte resan från Danmark, hwilken tanke jag ock hoppas med trohet i min syssla bibeholla, om det ock qwalde tusende afwundsjuka. I anledning af allt detta ber jag ännu ödmjukel:n, att ej för det som är aldeles utan min skuld, och i sig sjelf af litet betydande, låta mig mista något af Herr Archiaterns förtroende, som jag aldrig skall missbruka, och aldrig sätta mindre wärde på, än jag härtills gjordt. Wetenskapen, som Herr Archiatern så högt älskar, må ej lida för det en och ann i Danmark är orimlig i national tankar. Om fröförwaring, tror jag ej att det går an med salter; de göra endast en kort köld. Jag förmodar, att när jag tar frön altid med deras Capsula och lämnar dem så, mogna de bättre och conserveras tämle:n wäl. De som ej ha Capsulas ärnar jag lägga bland agnar. Jag menar, då otorkad säd i sina agnar håller sig flera år utan att taga hetta, som den annars gör (hwarom Prof. Kalm skrifwit i Act. Holm.[2]), så måste ock andra frön göra detsamma.

NB. Då jag med förr nämnda Chifre-stil will gifwa till känna, att jag tänker en ört är nytt species, will jag citera numern af det genus jag tror den wara el:r komma närmast till, och till numerus speciei taga ett tal, som ej fins bland species i Syst. Nat. till ex. jag har en, som jag tror wara en obeskrefwen Leontodon. Der will jag citera så N:o 187 (för 817) och species 7, då endast det går till N:o 6 i Syst. Nat.

Om någon af Herr Archiaterns disciplar widare reser ut, som jag hoppas, bör den för alting läras att göra det, som jag nu märker att jag bordt göra hemma. Neml. göra sig ett herbarium vivum portatile hemma och taga med sig så complett som möjligt är; man skulle endast ta en liten stjelk med blad och blomma el:r frukt af hwarje, och medelst inskärningar i papperet hällre än med klistring fästa på hwart blad i en inbunden bok af stort tunt papper till en 20 a 30 species på bladet. Om ock endast classerna blefwe samma, gjorde det dock en otrolig lätthet på resan. Det är ett bibliotheque bättre än ichniographi, som dock hjelpa mycket till wisshet. Jag gör mig nu ett sådant herbarium och kan ej nog beklaga, att jag ej förfärdigade mig ett sådant i Upsala. Finge man af Herr Archiaterns hand ännu en hjelpreda, neml. just en sådan bok, som andra tomen af nya Syst. Nat. tillökt med sådana beskrifningar wid hwart species (der möjeligt är), som stå t. e. i flora Zeilanica, saknade man ichniographi mindre el:r kanske intet; de korta differentiæ specificæ, ehuru nödiga och rigtiga, lämna en dock ofta i owisshet, om man ej får flera notas att jämföra. Man finner ofta något monstreusa exemplar, och då notæ ej äro i hela subdivision tagna af samma delar, utan på en af stjelk, på en ann af blad etc. tycker man ibland, då man ej har bägge species tillika, att characteres af flera species passa på den ört man har. När man får flera species in natura, hjelpes detta twifwelsmål ofta. Men ännu tycks mig att studera, fast 1000 gångor lättare än förut, har dock än för stora swårigheter, som af ingen hand lättare kunna häfwas än Herr Archiaterns egen, som redan bragt saken af intet till sådan höjd. Rummet tillåter nu ej mera, än att tillägga min gamla redliga försäkran att lefwa och dö

W. H. Archiaterns och Riddarens

ödmjuka tjänare

Pet. Forsskål.

Innan afresan, som ej än är bestämd, skall jag skrifwa widare. Detta skickar jag öppet under min Fars Couvert. Jag ber hälsa gynnare och wänner i Upsala[3].

Linn. Soc. vol. IV: 240—1.

[1] GUSTAF CELSING, se bref. 284 not. 2.

[2] PETTER KALM, *Svar på den 3 Frågan i Andra Quartalet för år 1739: På hvad sätt den Säd, som intet är Ritorr, i många år må kunna agtas, utan at taga något men ock skada?* (Vet. Ak:s Handl. 1743 s. 50).

[3] Till detta bref voro fogade en del anteckningar eller »*observationes ad Rumphii herb. Amboinense & dissert. Herb. Amboin.*» (det senare = LINNÉS 1754 utgifna disputation *Herbarium Amboinense*), hvilka här utelemnats. Äfven finnas några anteckningar om »*Varia alia*», ur hvilka följande här må finna plats:

Flädermössen, de stora, hatade af Indianerna för det de hjelpa dem äta trädfrukter, äro deras trägårdsmästare. De så med sin träck allestäds, och utan den providencen skulle det lata folket dö af hungersnöd.

NB. Hwarför kallas Citri fructus bacca och ej pomum, då den ju har capsulæ intra pulpam? Sapindi fructus cur dicitur Capsula? quem auctores testant esse baccam s. drupam.

Coris monspeliensis har ej stigma 5fidum, ut in Syst. N., utan simplex; ej heller är Calyx 5- utan multispinosus, och hwar spina ledig för sig. Beskrifningen i Genera är kanske gjord efter torrt el:r monstreust specimen.

NB. Hieracium tycks i Gen. pl. behöfwa en ny description, ty hwart ord der står, passar ock på Sonchus; receptaculum är glömdt.

Att Caprificus i Upsala ej blommat, tör kommit deraf, att den ej först blifwit stucken af Cynips. Kanske de skola göra wäg för medulla genom en tät bark. Tournefort i sin resa säger gallas cynipum på grenen wara nödwändiga för att få hannblomman fram.

Buphthalmum maritimum och spinosum ha helt wist stigma hermaphroditicum bifidum såsom de andre Syngenesister, fast characteren är tagen af contrario i Syst. Nat. Jag har sedt bägge slag tusendtals wid Marseille och flerstädes.

I torr sand wid hafskanten tror jag att climatet gör mindre skilnad än opp i landet, och att, några sempervirentes undantagna, samma Maritima torde finnas el:r kunna sås wid alla salta sjöstränder.

1353.

Constantinople d. 4 Sept. 1761.

Wälborne Herr Archiater och Riddare
af Kongl. Nordstjerne Orden.

Helt nyligen fick jag här en glad post, neml. min nuwarande Konungs rena befallning att skicka frön af de rara wäxter jag finner på resan imediate till de förnämsta botaniska trägårdar och deribland till Upsala. Det är ock de i Danmark rådandes wilja, att resan skall wara till sciencens allmänna bästa, ehuru några egna små hufwud sökt intriguera fram ett helt annat system. Jag gjorde ansökning och föreställning härom i bref från Marseille, och det fick så god utgång. Tillika förestälte jag ock rent H. Archiaterns honetta oppförsel med Löflingens observationer, att allt derwid skedde med Spanska Konungens consence och alt wändes till hans heder. Att ock H. Archiatern äfwen mot apothecar Günther[1] wiste så mycken erkänsamhet, anförde jag billigt som ett klart bewis, huru H. Archiatern bemöter dem, som bidraga det minsta till sciencens uppkomst. Och jag tror ej annat än att den misstanke mot H. Archiatern, som några i Köpenhamn gjordt sig så mycken möda att uppväcka, är förswunnen. Konungens befallning är, att jag tillika skall anmäla att Hans Maj:t will nådigt anse, då från botaniska trägårdar ock skickas till Köpenhamns hortus frön och lökar af rara örter, och hwad man der ej förr har. Detta under address till Prof. Œder, som i min tanke är den enda af de studerte naturalister i Köpenhamn, hos hwilken något solidité finns. Jag arbetar nu med dubbelt nöje, sedan jag tror mig arbeta för sciencen. Näst hortus Hafniensis skall altid Upsala ha billigt præ hos mig. jag wet att örter ingenstäds bli bättre wårdade och bättre betraktade. Efter innelagda oppsats[2] skickas frön, som jag lämnar till Swenska Envoyén H. von Celsing. De skickas af honom med ryska courierer till Petersburg, och med Swenska courierer till Stockholm från Petersburg. Dit kostar transporten intet, ty courierer gå esomoftast, och för bekantskap mellan ministrarna ta de små paqueter med sig. Jag tror derföre, att de skola komma tidigt fram. Jag will addressera dem till H. Secretair Wargentin, som är i Stockholm, el:r till Swenska W. A. der. Jag har tagit dem, som jag ej mins mig sedt i Upsala Trägård, och dem som jag behöfwer upplysning om.

H. Arahiatern behagar nämna dem med den widsatta numren och låta mig weta, hwar jag trodt el:r gissat orätt. Bref till mig må altid ställas till Constantinople och addresseras att lämnas till danska Envoyén, så får jag dem nog. Till Constantinople skall jag ock widare w. G. skicka frön, att af H. Envoyén Celsing befordras, som sagt är öfwer Petersburg

Här i staden har jag warit mycket occuperad med de samlade naturaliers rangerande och inpackande, så att jag ock derföre mot min wilja och längtan dragits altförmycket från flora och landsbygden. Jag skickar härifrån hem en hop artiga naturalier efter min tanka. Få se hur den förstlingen anses.

Mäst alla frön har jag lämnat in capsulis; det war mig wid trägit arbete wigare, och som jag tror för örterna nyttigare. bara ej hortulanus tar capsula el:r calyx fructus och sår som frö, t. ex. N:o 50, som nog liknar ett frö med sin 8kantiga calyx. Gräsen i synnerhet lära wäl behöfwa renas från all gluma, om de skola gro.

Herr Archiaterns bref till mig kunna ställas hit på Constantinople med påskrift *chez Monsieur l'Envoyé de Dannemarc*. Under den address fick jag ock nyl:n Herr Archiaterns af d. 30 Jun. som högel. fägnade mig. Herr Envoyén skaffar wäl brefwen widare till mig.

W. H. Archiaterns och Riddarens ödmjuka tjänare

P. Forsskål.

Utanskrift:

A la Societé
Royale des sciences
à
Upsala.

Wid ankomsten hit skref jag H. Arch. till på stockholm under min Fars couvert. Det war w. p. sist i Jul. månad.

Conchylie samlaren i Köpenhamn heter ej Sprengler, utan *Spengler*. Under den tid jag warit här, har Constantinople passerat för pestfritt, men på Constantinopels wis, så att jag fådt höra pest i 2 hus på samma gata, der jag bodt, fast det är ministrarnas och den säkraste gatan i förstaden Pera, der wi straxt wid ankomsten blefwo alla intagna i danska Envoyéns hus. Men man häpnar ej öfwer pesten här som hos oss. Man ruskar litet på axlarna, och eviterar communication, som wi wid koppor och rödsot. Jag reste en gång ut på landet, och måste då fara tätt förbi en by der pest war.

Jag har ej än fådt lof att resa hem om Africa och Cap B. Spei, som jag begärt, men wäntar och arbetar än derpå. Jag ber hälsa Senatus academicus, i synnerhet Herr C. R. Ihre och H. Professor Ziervogel[3], mina goda wärdar. Om jag hinner, will jag skrifwa H. Archiatern än till härifrån sub sigillo volante, med några observationer uti. I morgon skall wåra saker om bord; wi gå till Alexandria directe.

P. S. Jag har nu sedan skrifwit till H. Archiatern ett bref på tyska om 3 nya genera af mollusca etc, hwilket bref går öppet under Hofmarskalks Gref Moltkes couvert härifrån.

Linn. Soc. vol. IV: 244.

[1] August Günther, kungl. apotekare i Köpenhamn. Genom en lycklig tillfällighet blef han egare af den växtsamling, som Paul Hermann (sedan professor i Leyden) på 1670-talet sammanbragt på Ceylon och Malabar, men som »äfter hans död förswan för den lärda wärlden». Günther fick då »lust att få weta dessa upptorkade örters namn, och därföre skickade dem till Holland, men fick till swars, att ingen Botanist wore i stånd att dem nämna, förutan Linnæus i Swerige: hwarföre han sände dem till Upsala, och då Linnæus igenkände Hermans samling, fägnade han sig att han skulle ifrån förgängligheten få rädda denne *Thesaurus*, som hitintills förswunnit. Han anwänder altså dagar och nätter på detta Herculis arbete, att examinera så länge torkade blomster och skrifwer sin *Flora Zeilanica*» (Egenh. ant. s. 45). Detta arbete, som trycktes i Amsterdam 1748, är med många loford dediceradt till sagde Günther.

[2] En lista på dessa frön finnes i Linn. Soc. vol. IV: 266, men har här utelemnats.

[3] Samuel Ziervogel, se bref. 40 not. 1.

1354.

Hochwohlgebohrner Herr Archiater
und Ritter vom Nordstern-Orden.

Auf einigen von den Fragen des Herrn Archiaters kann ich jetzt die Ehre haben zu antworten.

Hermodactylus officinarum ist in Syrien sehr allgemein, aber auch hier nicht nach seinem Geschlechte bekant. Einer aus Aleppo, der ein halber Medicus und botanicus ist, hat mich zuverlässig versichert, dass er nicht wie ein Iris wachse, sondern wie ein Colchicum, blühet gelb, ohne Blätter, mit einem langen Stiel unter der Blume.

Das Leuchten des Seewassers kommt nicht ordentlich von Nereis noctiluca her. Das Seewasser leuchtet alle nächte, mehr oder weniger. Wenn dieses gar nicht gesehen wird, ist die Helle des Nachts von Mond- oder Sonnenschein die Ursache dazu. Ich habe das wasser mit dem von H. Ellis gebrauchten Cuffischen microscop oft und genau besehen, aber nicht die Nereiden oder was anderes Lebendiges, wovon das Licht herkäme, gesehen. Wenn man Seewasser durch vierfaches Löschpapier siebt, leuchtet es nicht mehr, aber die Saltzigheit bleibt doch einerley. Also muss das Licht auch nicht in dem Saltze, sondern in dem schleimichten Wesen, das abgesiebt werden kann, stecken. Die Frage wird also nur wo dieser leuchtende Schleim herkomt? Herr Archiater haben selber angemerkt, dass fast alle Mollusca marina leuchten. Die schleimichten Medusen thun es besonders, da sie gerieben, geworfen aus einem Gefass ins andere, oder aus einer Hand in die andere gelassen werden. Keine aber habe ich so starck leuchten sehen als eine braunwartzigte Medusa, die die Medusa pelagica, die H. Löfling gar zu kurtz beschreibet, sein wird und die Medusa Beroe fast noch mehr. Wenn man diese beide im dunckeln auf Holtz zerreibet, sieht es nicht anders aus, als ob man lauter Funken daraus säete. Diese Funken leuchten eine kleine weile. Wenn man aber wieder wasser auf demselben Holtz giesst, dass der abgeriebene Schleim in Bewegung kommt, sieht es wieder aus, als wie das Holtz mit lauter Funken bestreuet wäre. Dies kan man sehr oft wiederhohlen. Die Medusa verrucosa oder pelagica hab ich auch in Wasser zerrieben, und dann das Wasser sehr funkeln sehen, da ich darinn umgerührt habe. Deswegen glaube ich auch, dass das leuchtende in dem Seewasser nichts anders sey, als der bey Bewegung der Wällen abgeriebene Schleim von den Medusen und andern geléeartigen Thieren, davon eine erstaunliche Menge auf dem Seeboden sein muss.

Ob das Wasser unten in der See saltzer? Der Versuch ist sehr schwer. Ich habe nicht tiefer als etwa 30 klaften See-wasser aufhohlen können. Daran war keine merklicher unterschied der gravitatis specificæ, also auch nicht der Saltzigkeit, wahrzunehmen.

Die Beschreibung des vermeinten Wächters der Pinnæ, oder *Cancer Pinnotheres,* ist folgende: Cancer brachyurus, glaberrimus, thorace lævi lateribus antice planatis, caudæ sulco medio elato flavescente.

DESCR. Ovo columbæ minor, griseus, glaberrimus, molliusculus, subglobosus. *Thorax* fere hemisphæricus, lateribus antice planatis. *Manus* cheliferæ inermes, non valde curvæ. *Oculi* globosi, inserti prope os. *Antennæ* constant seta brevissima. *Cauda* orbiculata, latitudine animalis, inflexa ut in congeneribus, medio obtuse noduloso-carinata. Nulli pedes

præter manus chelas habent. Obs. tria puncta lateralia in S. N. memorata non vidi, nec manus admodum curvæ sunt.

Pinna rudis wird auf eine eigene Art gefischt, und häuffig nach Markte gebracht in Smirna, Constantinople und andern Gegenden herum, um sie zu speisen. Fast in allen die man aufschneidet, findet man einen solchen Krebs. Aber dass er die Pinna für die Ankunft der Sepiæ octopodiæ mit seinem herumlaufen warne und bewahre, kommt mir noch zu unwahrscheinlich vor. Denn da die Pinna mit einer erstaunlichen Kraft ihre Schalen zusammen kneifen kan, und weil sie am Rande scharf ist, der Sepia, wenn sie nach ihr greifen wollte, leicht den arm abscheiden zu können scheint, glaube ich nicht, dass sie fremde Hülfe gegen einen solchen Feind nöthig habe. Vielmehr glaube ich, dass die weiche Haut des Krebses ihn nöthiget die Sicherheit bey der Pinna zu suchen, und da er vielleicht die octopodie sieht, eben des wegen in der Pinna herumlauffe, damit sie ihn einschliessen möge, und damit er nicht selbst ein Raub dieses Thieres werde.

Von Seethieren, worauf die Erinnerungen von Ihnen meine Aufmerksamkeit so sehr erreget haben, habe ich auch das Vergnügen gehabt schon viele neue zu finden. Die wahre Limax marina verrucosa Rumpfii habe ich bekommen. Es ist eine stachlichte Limax, der auf herumfliessende Fuci in der See gefunden wird. Zwei andern kleinere stachlichte Seelimaces habe ich gefangen, die auch verschiedene species sind. Sertularien und andere kleine Thiere haben sich genug gezeigt. Von den gelé-artigen habe ich, ausser unterschiedliche neue Medusen, drey gantz neue Geschlächter bekommen.

1. *Physsa* (Blas-balg). Corpus gelatinosum, ad utramque extremitatem apertum, interne vacuum intestino unico obliquo; juxta anum sæpius nucleus opacus globosus. Davon habe ich wenigstens 7 gantz verschiedene species. Sie sind auch alle von dem Mahler, den der König auf der Reise mittgeschicht, sehr wohl abgezeichnet worden. Einige davon hangen in langen Reihen an einander, und machen in der See als wie Stricke von gelée viele Ellen lang.

2. *Vesicaria*. Corpus gelatinosum cylindricum corpusculis gelatinosis ad latere affixis, ore subtus tentaculato; superne vesicula aerea natante. Davon habe ich 3 sehr verschiedene species.

3. *Pterophorus* (mit Flossfeder versehen). Corpus gelatinosum, oblongum, oculis 2 intra caput, pinna gelatinosa sub ventre vel ad caudam vel utrobique. Davon habe ich drey species, eine mehr als 4 zoll lang. Das sind überaus besondere Thiere unter die Mollusca, weil sie auch Augen haben. Fische sind es doch nicht, obwohl sie Flossfeder haben.

Denn alles ist nur als ein Gelée, so dass man sie kaum im Wasser sicht und es sind keine Strahlen in diesen Flossfedern. Das scheint die Fische und Mollusca auf der Gräntze zu verbinden, so wie Syngnatus die Fische und Insecten. Der Raum erlaubt nichts mehr hiezuzuthun als die aufrichtige Versicherung, dass ich mit aller Verehrung jederzeit seye

Hochwohlgebohrner Herr Archiater und Ritter

Dero gantz gehorsamer Diener

Constantinople d. 4 Sept. 1761.

Petr. Forsskål.

Linn. Soc. vol. IV: 242—3.

1355.

Alexandria d. 20 Oct. 1761.

Wälborne Herr Archiater och
Riddare af Kongl. Nordstjerne Orden.

Ifrån Constantinople skref jag till Herr Archiatern 3:ne bref, ett wid ankomsten under min Fars couvert, och wid afresan d. 8 Sept. ett addressert till Upsala Wetenskaps societét, och ett öppet med observationer uti, skickat efter instructionen till Gref Moltke i Danmark att der först läsas och sedan öfwerskickas. Jag skref det derföre på tyska. Till H. Envoyén Celsing i Constantinople lämnade jag et paquet af en 70 slags frön, addressert till H. Secret. Wargentin i stockholm. Det skickas öfwer Petersburg med postcourierer, och posten derföre till stockholm kostar ingen ting. Detta bref skickas med ett skepp till Livorno, der det som alla bref från turkiet på posten öpnas och förseglas igen med postsigillet. Jag skrifwer nu ingen mer i Sweriget till i dag och beder derföre Herr Archiatern berätta min Far, att jag kommit wäl till Ægypten, el:r öfwerskicka detta bref till honom.

På resan från Constantinople war jag endast oppe i land på Rhodos och det som hastigast i en mycken torr tid. Till Alexandria kommo wi d. 26 Sept. om afton. Med det första ärna wi resa sjöleds till Rosette och på Nilen till Cairo, der wi för det första lära bli några månader.

Bref till mig behöfwa endast addresseras till Constantinople till danska Envoyén Herr de Gæhler; el:r så länge jag är i Ægypten, kunde jag

få det fortare, om Herr Archiatern har någon correspondent i Livorno, som ville med första skeppslägenhet skicka brefwet till Keiserl. danska och swenska Consuln Marion här i Alexandria.

Landwägen kunde man ej resa här till Rosette och Cairo utan helt stora caravaner, ty hela landet är fullt med kringdrifwande Arabiska herdar från öde- arabien, som kallas Beduiner och tillika agera röfware, när de behöfwa något och träffa ett swagare sällskap. Men sjöwägen är säker och lika sådan som från Upsala till Stockholm. Man kan ej en gång botanicera här med säkerhet utan i stadens trägårdar och på wissa betäckta ställen.

Jag har kommit till Ægypten i den torra tiden, då hettan gjordt här detsamma, som kölden gör bos oss, borttagit nästan all markens fägring. Allenast en 50 slags suffrutices, till en stor del succulenta, stå tapptals qwar. bland dem har jag funnit flera än jag förmodat förr obekanta Ægyptens inwånare. Jag hade aldrig trodt, att så många resande för mig skulle lämnat så stort spicilegium. Jag har fådt åtskilliga nya species af Salicornia, Salsola, Senecio, Statice, Passerina, Zygophyllum, och ett nytt genus men fult, med 3 species. Det wore Chenopodium, om det ej hade 3 stigmata, och Hasselquistes Chenopodium Ægyptiacum är säkert ett deraf. Då jag i Cairo w. G. får bli i Ægyptens härliga tid, hoppas jag samma nyheter med plantæ annuæ Ægypti. Flora Ægypti bör ej wara så arm, som jag i anledning af ett Hasselquists bref föreställt mig. Alpinus[1] har nästan endast hortenses och cultas. De frön jag härifrån tänker skicka till H. Archiatern på danska kungens befallning, äro i mitt tycke idel rariteter, såsom Mimosa Scorpioides, Eupatorium odoratum, Pancratium illyricum, Reaumuria vermiculata, Zygophyllum proliferum nytt species, Statice aphylla nytt species, Lawsonia spinosa &c. &c. Af Alpini Bammia skickade jag frö från Constantinople. Jag har fådt se hans Atle blomma. Det är en ny Tamarix. Sycomorus skall jag betrakta i Rosette. Här är den ondt om. Opobalsamum tör jag få se i Cairo. Med det första ber jag få Herr Archiaterns swar, om de frön, jag från Constantinople skickade, äro alla rätt namngifna, hälst dem jag satt dubitations signum wid. Herr Archiatern, som årligen har så många frö om händer och dessutom så noga betraktat alla blommors delar, känner säkert åtminstone de mästa af dem på bara frön. Efter Kungens i Danmark befallning skickar jag ock frö till Miller, Jussieu, Burmannus och Sauvages. lyckas ej på ett ställe, så må det lyckas på ett annat. Det ökar wäl mitt arbete, men det är för wetenskapen, för den jag aldrig skall spara någon möda.

Jag har nu haft tillfälle att göra en allmän observation om Salsolæ fructificatio, som är rätt besynnerlig och som flyttar den bort från pentandrister. Jag har sedt 4 species deraf wid Alexandria, neml. Kali, vermiculata och 2 nya. Fructification är lika i alla och skild från beskrifningen i Genera plantarum. Men jag skall wid annat tillfälle skrifwa derom i ett öppet bref att ej öfwerträda min instruction.

Donati har härifrån rest allena till Tor när till röda hafwet och berget Sinai, har sedan warit på Palestinæ och Syriens kuster, och änteł:n tagit wägen till Balsora. Hans disputer med La Roche ha warit här i staden, och räkt länge till bägge parternas skamm för alla härwarande Europæer. Den berättelse Herr Archiatern hade derom för min afresa är helt oriktig. Donati med Doctor La Roche, en ritare och en trägårdsmästare woro ordinerta att resa. Men trägårdsmästaren lämnades på wägen i Venedig, och sällskapet tog i stället med sig till ständig reskamrat La Roches syster, som Donati wille äkta, och som man ärnade kläda i manskläder. Det war ett stort fel, att det ej skedde, innan de kommo hit. Ty en ung italiænare här sökte och wann både Flickans och broderns hjerta. Det grep Donati ganska ömt, och då brodern höll med sin syster, blef ett ständigt krig dem emellan, och till slut wille Donati skilja sig från den otrogna och resa hemligen bort från hela sällskapet. Ritaren, som för deras oenighet redan skildt sig från dem och resan, fick förtroende af Donati tanka, och förtrodde dem för La Roche, som derföre straxt begärte och fick arrest på Donati. Äntel. blef Donati mot Caution och på willkor, att betala till la Roche wissa respengar att fara tillbaka, lösgifwen. Han reste sedan ensammen, och la Roche med sin syster gingo på ett franskt skepp att gå till Marseille, men skall haft den olykan att med skeppet blifwa engelsk prise, och med mycket fattigdom och nöd kommit till Frankrike. Alla menskjor tillägga bägge parterna fel i deras oppförande. Kärleken war skuld till altsammans, och har satt bägge parterna i största hat och bitterhet till hwarandra. Men intet tjufweri har passerat, såsom det blifwit Herr Archiatern berättat.

Huru aflöper riksdagen och skriffriheten i Swerige? och huru har D:r Wallerius[2] upptagit senare upplagan af min disputation[3]? Har han ej än låtit mig tryckas bland sina andra många kättare? och fara Upsalienses än fort att ex cathedra förlägga mina farliga tankar? Jag wore curieux att få sådana blad urskurna ur disputationerna och inlaggda i bref till mig. Herr Archiatern täcktes hälsa utom dem, som äro i H. Archiaterns hus och deribland Herr Falk, Herrarna i senatu academico, och bland mina goda wänner Magister Ahlström, Beronius[4] och Domey[5]

i synnerhet. Hwad gör Solander? Skulle han kunna ifrån så flitig bli så lat, som han tycktes börja i Skåne? Det wore skada på karl och på så stort ämne. Herr Archiatern täcktes wid tillfälle hälsa honom, och be att han samlar förråd att byta med mig, när jag, om Gud will, kommer hem med mitt resherbarium. Med all wördnad är jag beständig

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

ödmjuka tjänare

Pet. Forsskål.

Linn. Soc. vol. IV: 245—6.

[1] Prosper Alpini, se bref. 592 not. 5.

[2] Nils Wallerius, född 1706, logices et metaphysices professor 1746, teologie professor 1755, död 1764. Öfverdrifvet ortodox. Hans hätska polemik mot Forsskål finnes i hans *Prænotionum theologicarum pars IV* (Ups. 1759).

[3] Afser antagligen Forsskåls i Göttingen 1756 utgifna disputation *Dubia de Principiis Philosophiæ recentioris*, omtryckt i Sorö 1761.

[4] Johan Beronius (adlad Björnstjerna), född 1729, kungl. bibliotekarie, titul. lagman, död 1797.

[5] Olof Domey, född 1726, filosofie magister i Göttingen 1754, teologie adjunkt 1765, e. o. teologie professor 1787, kyrkoherde i Kumla (Nerike) 1794, död 1796.

1356.

Cairo den 18 Dec. 1761.

Wälborne Herr Archiater och Riddare af
Kongl. Nordstierne orden.

Under de 6 weckor jag war i Constantinople, fick jag ett bref från Herr Archiatern och skref 3. twänne skickade jag directe och det 3:e öppet till Geheimde Rådet Gref Moltke, efter deri woro några observationer. En 74 slags frön, som jag efter min Kungs lof och befallning aflagt för Upsala trägård och addressert till H. Secret. Wargentin, emottog Swenska Envoyen Celsing att befordra med courierer till Petersburg och Stockholm. Jag skildes från Constantinople i förleden September månads början och kom om 15 dagar till Alexandria, sedan jag på wägen endast landat på Rhodos för 2 halfwa dagar. Från Alexandria skref jag Herr Archiatern till öfwer Livorno.

I dag skickar jag continuation af frön ifrån 75—201 till Constantinople. Listan[1] ligger härinnuti. jag hoppas att somliga åtminstone skola wara nykomne. Öfwer Mecca Balsams frö har jag mäst gladt mig. Men de woro så illa samlade af träden, att jag hos Droguisten måste köpa 24 ℔ frö för att få ett ℔ som sönk i watn, och det har jag reparterat till Europæiska botaniska trägårdar. Frön sälls som medicin

under namn af Meccas Balsam frö, och äro Alpini figure till storlek och skapnad så lika, som twå ägg hwarandra.

På alla mina signa dubitandi och quærendi, hwaraf än fler stå skrefna på sjelfwa fröpapperen, är Herr Archiaterns swar mig ganska nödigt och efterlängtat. Om Herr Archiatern anför numren, som är satt på frön och frölistan, så kan jag lätt förstå hwilken som menas.

Skepp gå ej öfwer röda hafwet till Gidda, såsom sägs, mer än i aug. och till oct. månåder. Altså lär wi måste bli Ægyptier till den tid nästa år. Det dröjer resan, men jag skall dock ej wara fåfäng här. Wi ha nu winter och marken börjar derföre grönska efter somartorkan. Här eldas ej i rummen, fast andan syns för köld. Pelsar göra här allt. Jag beder Herr Archiatern på det högsta att skrifwa mig till in duplo både öfwer Livorno till *Alexandria,* addressert till danska Consuln Marion, och öfwer Wien till Constantinople till danska Envoyen de Gæhler, att jag dock måtte få någotdera, medan jag wistas här.

Så mycket frö jag har råd på, skickar jag ock efter Kungens befallning näst Köpenhamn och Upsala, till Burmann i Amsterdam, Sauvages i Montpeiller, Jussieu i Paris och Miller i Chelsey. Det måtte dock någorstäds lyckas. En 3 nya genera har jag trodt mig nödsakad att göra af nya wäxter, som ses på frölistan, neml. *Suæda* i 5andr. 3gyn., *Mircelium* och *Gregiceps* i Syngenesia[2]. Jag har än en Syngenesist, som jag ej ännu döpt. Men ingen af dessa wille jag hafwa nämnd efter mig. Det kan wara onödigt i sig sjelf. Men om jag skulle framdeles kunna anses förtjänt den åtminstone, som jag erinrar mig, att Herr Archiatern hemma nämndt till mig om, skulle jag hälst hafwa någon bulbosa, som hos oss äfwen kan cultiveras med lättare möda. Allt sådant lämnar jag obekymrad till framtiden, och anförer detta endast att förekomma ännu ett örtenamn efter mig[3], i fall Herr Archiatern ock wille deruti handla efter sin ynnest emot mig, mer än efter min förtjänst. Gregiceps woro närmast släkt med Echinops, dock nog skild derifrån och en underlig wäxt. Suæda är Chenopodium närmast. Namnet är tagit af Araberna, som kalla det allmännaste species deraf *Suæd,* med hwilket ord de ock nämna Swerige.

Ibland mina torkade örter har jag nu ock många, som jag önskade kunna få wisa Herr Archiatern på några timmar. Den syslan skall en gång bli en min förnämsta arbetslön, om den högsta låter mig återfinna efter resan mitt fädernesland och Herr Archiatern.

Min hälsning till Gynnare och bekanta. Med all wördnad är jag

W. Herr Archiaterns och Riddarens

ödmjukaste tjenare

Petr. Forsskål.

Utanskrift:

à la Societé
Royale des Sciences
à
Upsale.

Linn. Soc. vol. IV: 247—8.

[1] Denna lista (Linn. Soc. vol. IV: 251), som är en ren namnförteckning, har här utelemnats.

[2] Dessa trenne nya växtslägten finnas utförligt beskrifna i Forsskåls *Flora Aegytiaco-Arabica,* som 1775 utgafs af C. Niebuhr; namnet *Gregiceps* är dock där ändradt till *Polycephalos.*

[3] Det växtslägte, hvarvid Forsskål sedan önskade sitt eget namn fästadt, hade redan förut fått namnet *Hypecoum;* namnet *Forskålea* gaf Linné derför åt ett med näslorna beslägtadt, ur botanisk synpunkt synnerligen utmärkt växtslägte, som Forsskål själf benämnt *Caidbeja.*

1357.

Alexandria d. 2 Apr. 1762.

Wälborne Herr Archiater och Riddare
af Kongl. Nordstierne orden.

Emedan wi på wår Kungs befallning hafwa dröjt i Cairo och än afbida widare ordres, så har jag, sen jag tämmel:n botanciert i öknen kring Cairo, företagit en resa hit landwägen, att få se i Alexandriens helt olika climat de annuella örter, som endast wisa sig denna tiden efter regnmånaderna. Jag har än endast botanicert här en dag, och funnit härliga örter. Jag kan ej begripa, huru plantæ wid sjelfwa Ægptens strand kunnat blifwa så i allmänhet obekanta, som de äro, då dock åtskilliga botanici här warit. Men osäkerheten utom städerna lär afskräkt dem att söka mycket. Jag förestälte mig att på landresan från Cairo bli afklädd och spolierad af röfware el:r de här ströfwande Araber, Beduiner kallade, och jag bedrog mig ej i den förmodan. Men jag hade ej mer med mig, än jag kunde utan skada mista, warandes klädd i bondedrägt. Dessa Araber äro annars däri goda, att de ej göra en skada till lifwet, endast man ej gör motstånd utan straxt ger dem, hwad de begära. De lämnade mig ej mer än böxorna, en mössa och ett täcke att skyla mig med. Skjortan också war till deras tjänst.

I Cairo öknar har jag fådt mer än 120 slags örter, en stor del deraf nya.

Jag will ej bryta min instruction och nu skrifwa widare derom, men i öppet bref öfwer Dannmark will jag skicka Herr Archiatern beskrifning på 2 nya genera, som af dem jag nu sedt warit för mig de besynnerligaste. En Syngenesist, som kommer när till Echinops, och ser ut som en Scabiosa, och en tetradynamist, som jag här i går funnit, hwilken är i classen det största anomalon som kan gifwas. Calyx har endast 2 foliola, de andra 2 ha blifwit corolla. Corollæ cruciatæ petala 2 och 2 ihop vuxna, med stamen brevius adnatum och supra longiora elevatum, äntel. med antheris connatis som i den starkaste Syngenesia i de 4 stamina longiora inferiora. Om Herr Archiatern behagar, må den bära namn af mig, som köpt dess kundskap med det äfwentyr att lefwa af röfwares nåde.

Öfwer Constantinople har jag från Cairo d. 18 Dec. 1761 skickat bref och frön, hwaraf numera continuert från de första constantinopolitanska nu går till 200.

I September skref jag till Herr Archiatern från Alexandria öfwer Livorno, och wid pass för en månad sedan ifrån Cairo öfwer Marseille. Detta går öfwer Livorno.

Herr Archiatern täckes göra mig den grace att hwar gång något bref kommer från mig, låta min Far el:r i hans frånfälle någon min närmaste släktinge weta, att jag lefwer och hwar jag är. Herr Falk el:r hwem som har den förmån att wara i Herr Archiaterns hus, torde snart uträtta det på Herr Archiaterns anmodan, ty jag wet att Herr Archiatern sjelf ej har öfwerflöd på tid. Jag har altid angelägnast att skrifwa till Herr Archiatern för wetenskapens skull, och kan ej med många bref falla dem för mycket beswärlig, som befordra dem på posterna.

Sen i Constantinople har jag intet bref haft från Herr Archiatern. Derifrån skref jag 3 bref, ett öppet öfwer Dannmark.

Pest hörs här nu ej af, Gud ske lof. Wi lära komma att resa till Sinai, som är Alpes, men owist om jag kommer dit i rätta örtetiden.

Jag har, Gud ske lof, altid haft hälsan sen min utresa och hoppas än widare det bästa.

Den högste uppehålle Herr Archiatern wid all wälgång, önskas af uppriktigaste hjerta af

Wälborne Herr Archiaterns och

Riddarens

ödmjuke tjänare

Pet. Forsskål.

Jag ber om en allmänn Hälsning till kända i Upsala, då de råkas. Längtar mycket efter nytt från Swerget, hwad politiska wälfningar skedt och hwad öde widare mina små skrifter i Swerige undergådt. Öfwer Livorno kan jag snarast få swar, och har ej Herr Archiatern der annan bekant, kan bref till mig addresseras till danska Consuln Bartels derstädes med anmodan att skicka brefwet med första läglighet till Monsieur Consul Danois à Alexandrie, som befordrar det widare till Cairo. Den correspondence wägen lär altid bli den kortaste och bästa, ty mellan Alexandria och Livorno är nu stark passage af skepp.

Franska Consuln Bertelet är Swensk Consul i Livorno: till den kan ock brefwet addresseras.

Linn. Soc. vol. IV: 249—50.

1358.

Cairo d. 30 Jul. 1762.

Wälborne Herr Archiater och Riddare af Kongl.
Nordstjerne Orden.

För en par weckor skickade jag Herr Archiatern andra portion Ægyptiska frön öfwer Livorno och bref tillika. De då omnämda descriptiones på nya naturalia afskickar jag i dag i bref till Grefwen och Öfwer-Hofmarskalken Moltke i Köpenhamn. Jag har mycket bedt, att de måtte straxt bli tryckta. Men jag wet ej, om man icke in loco kan göra contra-föreställningar af den grund, att en utländning skrifwit det och ej den danska förmenta naturalisten, som är med i sällskapet. Kunde ock hända att man ej will wända tryckkostnaden derpå. För denna senare ordsak har jag nämndt till Gr. Moltke, att om han täcktes tilllåta det, hoppas jag att H. Archiatern wille besörja trycket genom dess förläggare, såsom H. Archiatern gjordt med så många andra sina discipLars observationer. Herr Archiatern gjorde mig en besynnerl. gunst, om Herr Arch. i bref till H. Spengler, som ofta har tillfälle att tala med öfwerhofmarskalken, behagade yrka på att det jag inskickat blefwe tryckt, och tillbjuda sig, om man så wille, att genom H. Archiaterns förläggare, utan någons kostnad göra det publiquet. Jag skulle fägna mig, om H. Archiatern i det fallet bifogade, der det fordras, anmärkningar och rättelser, som gagna wetenskapen, fastän de skulle röja mina fel.

Det gör ingen bättre än han kan. Jag har efter örterna bifogat en kort florula alexandrina och Cairina. Och med alt det är det endast en 10 ark fint skrifwit i octavo.

Jag skickar härifrån till Danmark en tämmelig hop inlagda örter. Jag har ej skrifwit namn på dem, utan endast numrert dem, att de ej i Danmark må skingras och plundras, förn jag kan komma hem. Det behöfs en hoper tålamod och precautioner att resa, och skicka sina samlingar öfwer, då de kunna komma i händer på dem, som man ej wet, om de äro wänner el:r owänner. Med det första resa wi till Suez. Kunna wi komma till Sinai derifrån, är det wäl. Men ännu äro Araberna der oense med hwarandra. I alt fall resa wi, utan att besöka den orten, till Gidda, hoppas i höst wara i lyckliga arabien. Jag wäntar mig af den långa warelsen i Aegypten den förmån att hafwa arbetat något förut på de naturalier, som ock äro i Arabien, och att derföre der dess förr bli färdig. Med oaflåtel. wördnad är jag stedse H. Archiaterns och Riddarens

ödmjuka tjänare

Pet. Forsskål.

Addressen till mig är bäst på Livorno under couvert el:r påskrift à Monsieur Clement & Diverhagen.

Linn. Soc. vol. IV: 252—3.

1359.

Lahája (den första el:r nordligaste stad i rika Arabien, belägen 15 grad. 42 min. norr om linien) d. 16 Jan. 1763.

Wälborne Herr Archiater och Riddare af
Kongl. Nordstjerne orden.

D. 29 December förledit år landstego wi här i lyckliga arabien, sedan wi efter erhållen befallning drögt i Cairo en 9 månader, och sedan wäntat på skepp i Suez (öfwerst opp i röda hafwet) en månad och i Gidda (hamnen närmast till mecca) en och en half månad. I Suez och Gidda har jag nästan intet wunnit i botaniquen. All mark deromkring är öde, naken, obrukad. Marken grönskar litet i regntiden, men den föll ej in i min tid. Par nya örter på hwardera stället kan jag ej

anse för betydeligt. Men af snäckor och sjödjur, vermes, mollusca fann jag åtskilliga nya i Suez, och mer än 80 slags nya species fiskar der och i Gidda. Jag har sedt öfwer 130 slags fiskar i röda hafwet (Nantes inberäknade) och är wiss på att än många doldt sig för mig.

Här i landet är säkerhet och sedigt folk, aldeles som man beskrifwer rika arabien hos oss. Man botanicerar här med trygghet äfwen på ödeorter, som faller mig nog nytt och fägnesamt före, sedan jag i Ægyptens öknar altid måst se röfware och örter tillsammans. Europæer och alla främmande, men allramäst de förra, bemötas här med mycken höflighet, och gouverneuren här har flera gångor erbudit sig att bispringa oss i hwad wi behöfwa, äfwen om wi wille hafwa pengar af honom. Kanske att det endast är complimenter, sedan man märkt att wi ej wilja wara någon till last, men det är dock altid prof på bättre seder än främmande måste röna i Ægypten.

Denna ändan af Yemen el:r rika Arabien är öde, liksom det land, det mot norr gränsar till. Man har här endast en stad för sjöns och handels skull, här och der några trägårdar, der sött watn finnes. Men en 2 a 3 mil mera i söder begynner det grönskande fruktbara landet, der jag redan gjordt några excursioner och funnit ej allenast åtskilliga indianska örter, utan ock flera nya species och genera, än jag förmodat, sedan jag sedt ægyptens örter och så nära släkta climat. Ger Gud hälsan, så hoppas jag mycket af detta land, der man får naturalisera med trygghet, der man har heta öknar utomkring och kalla berg ini landet och liksom flera climater tillsammans.

Gud ske lof här till dags har jag öfwer min egen och flera andras förmodan haft starkaste hälsa bland alla mina reskamrater, och den tiden nalkas, då jag kan begynna tänka på återkomsten till Fäderneslandet och Herr Archiaterns umgänge, som jag oupphörligen saknar och efterlängtar.

Frö hoppas jag kunna skicka härifrån öfwer Suez, Cairo, Alexandria och Livorno, så att de ej behöfwa passera linien. Men ännu har jag ej fyllest 30 slag, som ej lönar mödan att skicka förn de få flera kamrater.

Herr Archiatern beder jag hafwa den godhet, då något bref kommer från mig, att berätta genom något bud min Far i Stockholm, om han lefwer, och mina bekanta i Upsala, hwar jag wistas och hwad min resa avancerar. Jag skrifwer de flästa bref till Herr Archiatern, och då jag tänker att wid så lång wäg och så owiss post flera bref kunna förloras än framkomma, så har jag ej lust att på måfå skrifwa många. Af Herr Archiatern har jag ej fådt i Constantinople mer än brefwet af

d. 30 Jan. 1761 och i Ægypten ej mer än det af d. 2 Febr. 1762, fast jag deraf ser att Herr Archiatern afskickat flera. Om Herr Archiatern får detta, så utbeder jag mig bref addressert till Constantinople, hwilket förmodel. derifrån lär sedan komma att afgå till Bassora i Sinu persico.

Med all wördnad lefwer och dör

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

ödmjuka tjänare

Pet. Forsskål.

Jag har sedan besinnat mig angående fröna och skickar dem dock nu med detta bref *aux messieurs Clement & Dverhagen à Livorne.* Herr Archiatern wet att det är på Hans Danska Maj:ts befallning, och att Hans Maj:t will besynnerl:n nådigt anse, om H. Archiatern deremot från Upsala Trägård meddelar Prof. Œder i Copenhagen andra frön. De som jag nu afskickar äro följande:[1] ... de med * teknade äro nya. De äro mäst alla från Arabia felici.

Från Hrr Clement och Dverhagen låter jag addressera dem till H. Secr. Wargentin i Stockholm.

Det äro nog få fröslag denna gång, men kanske det kan dröja förlänge, förn jag härnäst får tillfälle att afskicka några.

Från Mocka tänker jag eljes och framdeles kunna nyttja denna wägen och evitera linien. Detta bref går med skeppslägenhet hela röda hafwet oppföre öfwer Gidda och Suez och sedan öfwer Cairo, Alexandria, Livorno, så framt det reser med lycka.

Från Ægypten har jag inskickat till Danmark tryckfärdiga characterer på alla nya naturalier, jag till den tid funnit, jämte en flora Alexandrina och flora Cairina. Gud gifwe, att inga afundsjukas föreställ ningar må innehålla dem i min frånwaro. Herr Archiatern gör mig mycken ynnest, om Hr Archiatern täckes genom någon sin bekant i Danmark yrka på att det må tryckas snart.

Linn. Soc. vol. IV: 254—5.

[1] Här följer en förteckning på ett trettiotal frön, hvilken här uteslutits.

1360.

Betelfaki i Jemen el:r arabia felici d. 18 Apr. 1763.

Wälborne Herr Archiater och Riddare af Kongl. Nordstjerne Orden.

Sedan jag länge längtat efter Bref från H. Archiatern, fick jag för några dagar sedan den hugnad att inhändiga det af d. 15 Jan. 1762. Det förra med Wallerii crisis i har jag ej fådt, det jag rätt förtryter. Det skulle högel:n roat mig att se hans nya angrep. Kunde jag än få dem i ett annat bref, och andra dylika oppositioner, wore wäl.

Herr Archiaterns bref har kommit öfwer Cairo, Suez, Gidda sjöledes till Ghodéide här i Jemen el:r Arabia felici.

Nu känner jag genus *Opobalsami;* trädet är i Jemen. Men folkewet här ej samla Balsam deraf. Jag får ej i privat bref meddela det couverter. Jag will från Mocca, dit wi i dessa dagar v. G. resa, göra det i ett bref sub sigillo volante till Dannmarck. Så mycket kan jag säga: det är ej Pistacia, ej Lentiscus, utan ett af Browns[1] genera, och får der de aldranaturligaste släktingar i de förr determinerte species ejusdem generis.

Herr Archiat. beder jag hjertel. att ej räkna på den mödan att skrifwa mig många bref, och att altid anse och förmoda hälften deraf förlorad på deras resa. En som är så långt skild från Europa, har en obeskrifwel. fägnad, då han kan få en rad från den, man så högt älskar och wördar, som jag af uppriktigt hjerta gör med Herr Archiatern. Jag måste bedja om bref på bägge wägar, öfwer Livorno till Alexandria och öfwer Constantinople till Bassora, owiss hwilketdera kan lyckas bättre.

Zygophyllum proliferum måste wäl wara bland Roques frön, ty den är copiosissime wid Alexandria.

Att H. Archiatern ej, om icke sent, fådt de första mina Ægyptiska frön, undrar jag ej på. De gingo till Constantinopel, och ha derifrån åter blifwit skickade sjöledes till Livorno. En skräckel. omwäg. Det war rätt skada och harm. En senare centuria skickade jag i Julio 1762 från Cairo immediate till Livorno med starka recommendationer. En del af de första ignota har jag sen lärdt känna i Ægypten, e. g. 83 Me-

sembryanth. nudiflorum, 152 Carum carvi, 154 Zygophyllum novum desertorum mihi, 159 Anethum, 161 Nigella, 175 Daucus carota, 179 Melia azedarach, 189 Carduus Mariæ vel Syriacus, 193 Trifol. alexandrinum 194 Ammi officinale.

Suæda nov. gen. Kan wäl hända är Lerchéa Halleri. Hela habitus tyks mig gå från Chenopodia. Alla species äro summe succulentæ; jag har nu åtminstone 4 deraf.

Solanders förhållande är mig obegripeligt. Nästa delen af Arabia felici el:r, som det här heter, *Jemen* äro idel Alpes, så arga som nånsin de Schweitziska, gå långt in i molnen, men climatet är helt annat. Några få swenska örter stå högst opp på dem, men ej wåra alpinæ.

Jag har från Ægypten skickat till Gref Moltke en tryckfärdig libellus på latin, med Characteres och namn på alla de nya naturalier (i min tanka), som jag dertill på resan upptäkt i naturens riken, deribland 17 nya genera herbarum, ett nytt genus torpedinis, som ej är Raja, många vermes, en 170 nya species örter etc. och swar på H. Archiaterns frågor, som jag då kunnat ge, jämte flora Alexandrina och Cairina. Kan Herr Archiatern uträtta, att ej invidi undertrycka det i Dannmark, utan att det snart blir tryckt, så sker mig derigenom en altför sensible tjänst, och som jag will hoppas wetenskapen ock någon, fast jag ej kan wänta att ej här och der misstagits något.

Jemen är Gud ske lof ett säkert land, der främmande och resande och Europæer äro utan nöd, så länge pengar och hälsa räcker. Jag har fådt här otroligt mycket americanska och indiska och nya örter, men att specielt anföra dem är alius loci. Det skall nog komma fram, om Gud ger H. Archiatern och mig lif och hälsa. Det är här i sanning ett land, som har förtjänt en botanici resa, och projectet bör altid hedra Prof. Michaelis i Göttingen, ock för naturhistoriens skull. Men får jag ej öfwerlefwa den dag, då jag kan med H. Archiatern conferera mina samlingar, så har jag och wetenskapen förlorat mer än beskrifwas kann. Jag ber hälsa Herr Falck och alla gynnare och wänner. Min förra begäran förnyar jag, att H. Arch. wille wara så god och hwar gång bref från mig ankommer låta min Far, om han lefwer, el:r min bror el:r syster weta hwar jag lefwer. Till Cap tror jag ej att jag mer will resa, fast jag sent omsider fådt ett med sällsamma conditioner bundit lof från Dannmark. Jag ledsnar att uppofra mig så mycket för sciencen, då jag ser och märker, att suspiciosi sticka sig bakom de mäktiga i Dannmark och utwärka mig föreskrifter, som kunna ha mig förmycket skadeliga ändamål. Jemens naturhistorie will jag hoppas med Guds hjelp att

förswarl. göra känd och det kan wara mig nog. Andra må göra det öfriga, för hwilkas ära man lägger mindre hinder i wägen.

Den högsta uppehålle Herr Archiatern, önskar af allt hjerta

Wälb. H. Archiaterns och Riddarens

ödmjuka tjänare

Pet. Forsskål.

Från min Far har jag ej fådt ett enda bref, sedan jag rest från Dannmark. Insecter samlar jag nog wid tillfälle, men hinner ej beskrifwa många. Fjärlar äro ej goda att löpa i kapp med i heta länder och branta Alpes. Om en liten tid passerar Solen wårt hufwud och går norråt, och wi ha en lika dan återpassage att wänta. Det är dock ej så beswärlig sak med de warma länders hetta, som man tror hos oss. Man kan deremot här göra wisiter i bara skjortan el:r mer än halfnaken, om man will. Och man sofwer gerna i skugga bort den hetaste tiden af sommardagarna. Nyheter från Upsala och Swerige och Dannmark äro mig högst kärkomna, och mäst att höra Herr Archiatern må wäl, då tiden till min återkomst nalkas. Till Jemen ankommo wi från Gidda d. 29 Dec. 1762, och jag tror mig redan sedt och beskrifwit landets mästa örter, så att jag ej behöfwer blifwa här så altförlänge att supplera resten.

Linn. Soc. vol. IV: 257—8.

[1] Patrik Browne, se bref. 318 not. 3.

1361.

Mocka d. 3 Maj 1763.

Wälborne H. Archiater och Riddare.

För par weckor sedan skref jag från Betelfaki. Ett engelskt skepp går nu så hastigt härifrån till Gidda och tar detta med sig, att jag ej hinner, som jag welat, skrifwa öfwer Dannmark till H. Archiatern ett öppet bref om genus opobalsami &c.

Wi kommo till Mocka d. 24 Apr. Då man i tullhuset wisiterte wåra saker, och fant sjödjur och huggormar i bränwin, declarerte man oss för farligt folk, som förde idel gift med oss och saker, som ej kunde tjena till annat än trolleri. Gouverneuren declarerte, att wi skulle ingen

natt bli i landet. Men han blef sen genom wåra wänners föreställningar och en hederl. present bättre underrättad, så att nu den stormen är lyckel förbi. Okunnighet är rot till obegripliga dårskaper.

Jag fick i Jemen H. Archiaterns bref, addressert till Alexandria. Men ej det med Wallerii oppositioner i, som war skada.

Wi ha warit i Jemen el:r rika Arabien sen d. 28 Dec. 1762. Jag känner nu wäl en 500 af landets örter. Många centurier wäntar jag ej mer få se. Jag har botanicert både på landets slätt vid hafwet och dess Alpes, som utgöra hela inre delen.

H. Archiatern täks hwar gång bref från mig ankomer hälsa min Far och bror el:r syster, om de lefwa, och Upsalienses. Jag lefwer och dör

W. Herr Archiaterns och Riddarens
ödmjuka tjänare
P. Forsskål.

Linn. Soc. vol. IV: 256.

1362.

Mocka i Jemen d. 18 Maji 1763.

Wälborne Herr Archiater och Riddare af Kongl. Nordstjerne Orden.

D. 3 Maj skref jag sidst härifrån med ett Engelskt skepp, som gick till Gidda. Jag berättade då, huru wi kort förut blefwo wid ankomsten här illa emottagna, hållna för gifthandlare och trollkarlar, efter wi hade ormar i spiritus vini, samlingar af sjödjur och dylikt, som man ej här kunde begripa annat ändamål af, än trolleri. Det är nu alt öfwerwunnit och folket känner oss nu annorledes. Jag har förr skrifwit i Januario från Lakája och i april från Betelfaki, bägge orter af detta riket. Från första stället skickade jag en 30 slags frön från Jemen. Wi hafwa warit här i riket från d. 30 Dec. förledit år. Jag har sedt öfwer 600 species örter i detta Riket, som ej är större än halfwa portugall, men har mycket Alpes. Med det första ärnar jag resa till en af de berömdaste Alperna, kallad berget *Sábr,* en 4 dagsresor från Mocka; det är wid pass en 14 mil. Wi äro owissa än, om oss tillåtes att resa till Kungens Residensstad Sánáa, som är längst in i Riket. Komma wi dit, så lär wårt wi-

stande i Arabien bli här än någon tid, eljest resa wi snart bort till Bassora el:r Surat om en 2 à 3 månader.

Hälsa har jag till datum, Gud ske lof, haft bäst af alla mina res-Camrater, så att jag efter all liknelse i anseende till den hoppas lätt uthärda resan, om den Högsta bewarar för andra olyckor. Jag ber hälsa bekanta, och äntel. mina Föräldrar el:r, om de ej lefwa, mina syskon. Herr Archiatern gör mig en stor grace, om Herr Archiatern behagar skrifwa mig ofta till, och ofta swara på samma bref. ty jag ser att så många bref förloras på wägen. Ingen skrifwer jag oftare till och med mera nöje än till H. Archiatern. Jag lefwer och dör

Wälborne H. Arch. och Riddarens
ödmjuka tjänare
Pet. Forsskål.

Detta bref går åter med ett engelskt skep till Gidda. H. Archiatern täckes skrifwa mig till både öfwer Livorno på Alexandria (jag fek i Jemen brefwet af d. 2 Jan. 1762, som gådt den wägen) och öfwer Constantinople på Bassora, att jag dock endera wägen må få höra något från Fäderneslandet.

Linn. Soc. vol. IV: 259.

1363.

Mocka in Jemen d. 9 Jun. 1763.

Wälborne Herr Archiater och Riddare af Kongl.
Nordstjerne Orden.

Från Jemens el:r det nog oförskylt kallade lyckliga Arabiens land har jag redan afskickat flera bref till H. Archiatern öfwer Gidda och Ægypten. Om de ankommit, så wet H. Archiatern redan af dem, att wi lyckeligen ankommit i Jemen wid slutet af December förledit år, att jag funnit här mycket nya örter (jag har nu åter en 30 nya genera utom dem jag förr inskickat till Dannemark) och dessutom tämel. hop nya species, att jag sedt och beskrifwit mycket obekanta sjödjur och

fiskar (jag har wäl en 90 nya fiskar från röda hafwet), att jag känner genus opobalsami, att det inre af Jemen äro idel Schweitserska Alpes, som gå öfwer molnen, men öfwerst på ej gifwa Lappländsk köld el:r örter, utan knapt några Swenska plantas och mäst egna. Jag observerar efter möjligheten åtskilnad mellan örterna efter bergens högd. Det håller tämmeligen sina wissa reglor, fast jag ej kan mäta högden noga i brist på barometrar, som alla gådt sönder för oss på så lång resa. Då wi först kommo till Mocka d. 24 apr. 1763 och man såg bland wåra saker ormar i spiritu vini och sjöstjernor, hwaraf soml. stuncko något, sade man, att wi förde med oss endast gift och trollsaker, ty sådant kunde omöjel. tjäna till annat; man wille att wi ej skulle blifwa i staden. Den dumma gouverneuren blef sen af oss mutad till fred och sedan har man haft bättre tanckar om oss. En af wårt sällskap, Professor von Haven, dog här d. 25 Maj sistledna och gjorde med sin afgång för oss öfriga en ogement lättare resa. Hans sinnelag war rätt beswärligt. Wi gå nu samtel. till berget Sabr wid staden Ta'is 4 dagsresor in i landet. Det är ett af landets största och för örter mäst utropade Alpes. Wi tänka göra wår bästa flit att wid Augusti månads slut gå ifrån Jemen med de Engelska skeppen och så begifwa oss på hemresan. God hälsa och munterhet har Gud ske lof ej felat mig till denna dag. Jag törs ock wäl säga, att jag arbetat flitigt i det mig warit om händer gifwit.

Jag ber hälsa mina föräldrar och min bror, om de lefwa, så ofta något bref från mig kommer. Ty jag skrifwer nu mera på lång tid till ingen ann i Fäderneslandet än till H. Archiatern. I Jemen fick jag H. Archiaterns bref af Junio 1762, men har ej bekommit de förra, som deri nämndes, ej det med disputation uti etc. På en sådan postwäg, som här är, kan ej annat än många bref förloras på wägen. Derföre skrifwer jag ock mäst wid hwart tillfälle och wäl för hwar månad en gång till H. Archiatern. Jag skulle önska, att H. Archiatern ock ej tröttnade att skrifwa bref ofta, så att fast deraf en hop förekomma, jag dock ej måtte få deraf altförfå. De gifwa mig den största hugnad, som jag kan hafwa på min resa. Detta bref går till Bassora och derifrån öfwer Syrien till Livorno.

Jag skickar nu tillika ett öppet bref på tyska till H. Archiatern under danska premier-Ministern Baron Bernstorffs couvert, om genus opobalsami, djuret i Madrepora och Jemenska Alpes. Der är bifogad en quist af det trädet, som jag tror är det rätta opobalsamum, fast de i Jemen ej weta samla Balsam deraf. Alpini Ritning duger då ej, utom på frukten och bladens storlek. På blommorna hos honom måtte petala

warit affallna, och numerus foliorum lär han satt på må få. Åtminstone wille jag aflägga juramentum credulitatis på att om detta träd ej wore det rätta, är det åtminstone af samma släkte el:r genus.

Med odödel. wördnad och kärlek är jag beständigt

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

ödmjuka tjänare

Petr. Forsskål.

Arabiska frön har jag en gång skickat något af öfwer Gidda.

Linn. Soc. vol. IV: 260.

1364.

Mocka d. 9 Jun. 1763.[1]

Wohlgebohrner Herr Archiater und Ritter.

Sie haben verlangt ich möchte Ihnen das Geschlecht des Mecca balsam Baums wissen lassen, ehe Sie sterben. Ich glaube jetzt Ew. Wohlgeb. davon benachrichtigen zu können, wünsche aber von Hertzen, dass Sie diese Nachricht noch recht viele Jahre vergnügt überleben mögen. Es ist von dem Brownischen neuen Geschlechte Amyris. Ich habe zu Gidda den Baum mitt blättern, nicht aber die Blume zu sehen bekommen. Die Blätter waren fast alle nur ternata, und Alpini Zeichnung scheint nur deswegen bey den Blättern eben so wenig genau als bey der fructification zu sein. Jeder ast, den man brach, gab ein starchen Geruch von Mecca balsam. Die Bäume wachsen häufig wild in der Gegend bey Medina, und dorten allein wird der balsam davon gesammelt. Hier in Jemen habe ich ein Bäum gefunden, den die Araber *Ábu Scham,* das ist, den *riechenden* nennen. Er hat Blätter und Geruch vollkommen so wie der Balsambaum, den ich in Gidda gesehen. Nur sind alle folia ternata. Die frucht ist vollkommen wie carpobalsamum und wie sie Alpinus recht gezeichnet hat. Die Blume habe ich daran gesehen, dass sie von dem Amyris Geschlechte sey. Es ist hier in Jemen noch eine andere Species von eben dem Geschlechte; davon wird das Holtz bis in Ægypten verführet, und man räuchet die trınd geschirre oder Wasserkrugen damit.

Das Thier in dem Corallen ist ein Priapus, nehmlich in dem Geschlechte der Madreporen. Die andere kenne ich noch nicht so genau. Das gantze genus Priapi hat viele tentacula, kann den Kopf hineinziehen, und komt zuletzt dem generi Hydræ sehr nahe.

Die Alpes in Jemen, wovon der meiste und grösste Theil des Landes besteht, gehen steil über die Wolchen herauf, zeigen aber doch immer den Unterschied [des] Climats. Lapplands Kälte und Kräuter findet man da nicht, sondern kaum einige von den allgemeinen Schwedischen z. e. Alchemilla vulgaris, Plantago lanceolata, Ranunculus chærophyllus, Geranium robertianum, Thymus serpyllum, Veronica anagallis &c. Die mehresten sind eigene plantæ alpinæ Jemenicæ, die hier nicht in den untern Thälern wachsen.

Mit der schuldigsten Verehrung verharre

Ew. Wohlgeb.

gantz gehorsamer Diener

Petr. Forsskål.

Hier ist ein Ast von der Jemenschen *Âbu Schâm* oder Amyris mit Blättern und Blumen.

Utanskrift:

à Monsieur
Monsieur Charles Linnæus
Archiatre du Roi & Chevalier
de l'Ordre d'Etoile de Nord
à
Upsale.

Linn. Soc. vol. IV: 261—2.

[1] Detta bref är det, som afses, då LINNÉ mot slutet af 1764 skrifver till WARGENTIN: »I går fick jag bref från de dödas rike af sal. Forskåhl» o. s. v. Jfr. bref. 365 och dess not. 7. — Med anledning häraf utgaf LINNÉ 1764 disputationen *Opobalsamum declaratum* med WILHELM DE MOINE såsom respondens.

FRANC, PEHR CHRISTIAN.

Född 1716, kanslist i kgl. kansliet, tjänstgörande hofjunkare 1742, riddarhussekreterare 1756, kansliråd 1761, död 1767.

1365.

Nobilissimo Domino
Archiatro
Carolo Linneo
Petrus Christianus Franc
S. P. D.

Quod Te, solidissimis laboribus distentum, iners Ego Epistola, et Doctorem, aulicus indoctus, Epistola Latina interpellare audeam, id ipsum, Amice Honoratissime, satis superque Tibi probabit, non mediocriter æstimari, qui sumptu quodam atque discrimine colitur. Ut tamen barbarum audias,

Mitte viviles super orbe curas,
et linque severa.

Linque nemorum abdita, Maris aerisque secreta, Floræ arcana, Naturæque penetralia. Hæc jamjam scrutatus es, imo plenius nosti quam ego ignoro. Ego Te, quem sublime ingenium, et in orbem eruditum merita illustravere, æstimando, suspiciendo, mihi vel hanc gloriam paro, ut a vulgo scientiarum, quas tanti facio, non plane rudis credar. Sed quid dico, superbiendi justam materiam præbet mihi illa, quæ Tecum suavis mihi intercedit familiaritas, maximam præbet favor ille Tuus, cui plus justo fortassis indulsisti, quoties judicio Tuo me præsentem absentem decorasti. Ingratum attamen non obtrixisti. Si dubitas, accede Holmiam[1]: quandocunque venies, adventu Tuo amicos amicasque plures exhilarabis. Jocis seria miscebimus, memores præcepti:

Dona præsentis cape lætus horæ.

Quos Drotningholmia conjunxit, videbit Holmia separari non posse. Aderunt nobis Keder[2] cum Architectura sua militari, Adlerheim[3] metallis stipatus, Horatius Flaccus[4] aut si mavis vini cadus, modicus quidem, sed

splendidiore coena dignus, et si sinas vigiles Lucernas perferre in diem, videbis quam dulce nobis erit

Furere recepto amico.

Interim ut amicorum Tuorum memoriam, solidissimis licet meditationibus, non plane deleri sinas, vel meo nomine opto oroque. At, quid Te moror, Auditoribus, Academiæ, imo Patriæ, pretiosam suffuror horam. Vale ergo, Amice Honoratissime, et mihi, amico addictissimo, constanter fave.

Holmiæ die 22 feb. 1752.

P. C. Franc.

Linn. Soc. vol. IV: 317—8.

[1] Under sitt sysslande med drottningens naturalie-samlingar å Drottningholm hade Linné gjort bekantskap med Franc, hvilken nu inbjöd honom jämte andra vänner till gästabud i Stockholm.

[2] Om denne, som uppenbarligen vistades på Drottningholm samtidigt med Linné, har trots ifriga bemödanden ingen upplysning kunnat vinnas.

[3] Pehr Adlerheim, född 1712, bergmästare i Västerbotten och Lappmarken 1746, assessor i Bergskollegium 1760, bergsråd 1762, död 1789; Linnés följeslagare under resan till Öland och Gotland.

[4] Härmed torde näppeligen någon annan afsetts än Olof von Dalin, hvilken samtidigt med Linné vistades på Drottningholm och där biträdde honom genom afbildning af djur i drottningens samling. — *Cadus* = måttkärl *vini cadus* torde därför angifva måttlighet i vindrickande.

FRONDIN, BERGE.

Född 1718, magister primus 1743, historiarum et politices docens 1745, vice bibliotekarie i Upsala 1747 och ordinarie 1757, död 1783.

1366.

Ädel och Höglärde Herr Magister.

Tack för beswäret till Stockholm; war nu så god och haf beswär från Stockholm

War god, stig till Herr Salvius[1], begär af honom arket Littera O af flora Svecica, ty det Doctor Leche[2] hade med sig war allenast Correcturblad; äfwen war så god, tag med Eder de 2 tryckta arken af Animalibus Regni Sveciæ[3].

War ändteligen så gunstig och fråga på Apothequet Svanen[4] efter den kistan från Holland, som skall komma till mig full med böcker, och om den ej redan kunnat anlända. Jag gaf Herr Fougt, som reste till Stockholm, 1 Riksdaler specie Holländsk till fragten. Är den ej betald ännu på Svanen, så war så god och prænumerera för mig; jag skall prompt det återbära.

Skulle ock icke kistan wara levererad på Apotheket, så war gunstig, stig på Packhuset och fråga där om något är kommit för mig.

Instrumentmakaren Ekström[5] har en Thermometer för orangeriet färdig till mig, war from och tag den med Eder[6].

Sij så törs man tillita sine wänner, at det knakar i ryggen på dem, och de blifwa ändock ej onda.

Wälkommen till Upsala, Wij wänta Eder med åtrå.

Ädle, Höglärde Herr Magisterns

Upsala d. 28 Jun. 1745. hörsamste tjenare

Carl Linnæus.

Originalet nu okändt; afskrift finnes i Swartziska samlingen i Vetenskaps akademiens bibliotek.

[1] Lars Salvius, se bref. 205 not. 3.

[2] Johan Leche, se bref. 203 not. 3.

[3] *Fauna Suecica* ed. I (Stockholm 1746).

[4] Apoteket Svanen i Stockholm egdes af Fredrik Ziervogel; se bref. 786 not. 3.

[5] Daniel Ekström, se bref. 209 not. 5.

[6] Om den af Linné modifierade hundragradiga termometern se bref. 209 not. 4.

FUNCK, ALEXANDER.

Född 1716, friherre, extra notarie i bergskollegium 1740, ledamot af Vetenskaps-akademien 1742, bergmästare i Nyköpings, Linköpings, Kalmar och en del af Jönköpings län 1752, afsked med bergsrådstitel 1779, död 1797; företog 1748—53 en resa genom större delen af Europa, förnämligast för studerande af bergshandteringen.

1367.

Högwälborne Hr Baron.

Mycken tack för Hr Baronens kiära bref och at jag får lof wara i Hr Baronens åtanke wid tillfälle på resan.

Det måtte wara en ganska honett man, Bergshauptmannen Hr Joh. Imhoff, som welat skänka mig, som han aldrig sedt, en

så rar och sälsynt bok, som jag här tills aldrig kunnat öfwerkomma, ja icke en gång få se. Säg mig hwad jag får gifwa samma herre tillbakas; jag wille gierna wisa honom någon tienst igen. jag beder, atlägg hoos honom min wördsamma complement. Sista editionen af Systema naturæ will jag gierna sända till Hamburg med nästa tillfälle, men nu mera gå inga skepp. så snart jag får tillfälle, skall det ske.

Prof. Klingenstierna[1] slapp uhr dödsens käftar, dit en farlig peripneumonie kastade honom. Prof. Strömer[2] reste för ett par dagar till Stockholm. Grillen[3] är nu Præses i Wettenskapsacademien. En 100:de Riddare blefwo för ett par weckor sedan. Hr Baronens syster fr. fr. Mannerheim[4] är nu här inne, som jag i afton tänker hälsa ifrån sin Bror. Alstrin[5] blef biskop i Sörmeland. Biskop Fahlenius[6] i Åbo dog bort för Browallius. Älliest är alt i swerige så tyst som en fiäder, och alt in statu quo, at jag för nöd skull nödgas sluta mitt bref.

Kiära Hr Baron, förgiät ej at skaffa mig den Turren[7], som jag har så godt hopp om, och wid tillfälle fägna mig med något dylikt.

Högwälb. Hr Baronens

Upsala 1748 d. 1 Nov. lydige dräng

Carl Linnæus.

Utanskrift:

à Monsieur
Mr Le Baron Alexander Funk
Cassel.

Sigill IV; rödt lack.

Originalet finnes i biblioteket på Sjöholm i Södermanland.

[1] Samuel Klingenstierna, se bref. 204 not. 2.

[2] Martin Strömer, se bref. 46 not. 2.

[3] Præses i Vetenskaps-akademien under sista kvartalet af 1748 var Clas Grill: jfr. bref. 254 not. 5.

[4] Beata Funck, född 1713, död 1785; blef 1736 gift med d. v. artillerikaptenen, slutligen generalmajoren och friherren Gustaf Henrik Mannerheim.

[5] Erik Alstrin, född 1683, professor i teoretisk filosofi i Upsala 1723, kyrkoherde i Leksand 1732, pastor primarius i Stockholm 1734, biskop i Strängnäs 1749, död 1762.

[6] Johan Nicolai Fahlenius, född i Falun 1674, student i Upsala 1691, logices et metaphysices professor i Åbo 1721, teologie professor därstädes 1722, biskop 1734, död 1748.

[7] Antagligen Georgius a Turre (Giorgio dalla Torre), *Historia plantarum, Dryadum, Amadryadum Chloridisque Triumphus, ubi plantarum universa natura spectatur, affectiones expenduntur, facultates explicantur* (Patav. 1685).

FUNCK, CARL.

Född 1708, slutligen öfverste i arméen, riksråd 1765—69 samt 1772, död 1783; inflytelserik riksdagsman.

I sin egenskap af ordförande i Riksens Högloft. Ständers Cammar Oeconomie och Commerce Deputations Cammar Oeconomie Utskott, hvilket egde att handlägga frågan om pärlfiskerierna i riket, hade han genom ett bref, dateradt Stockholm den 29 Juni 1761 (Linn. Soc. vol. IV: 319—20), vändt sig till Linné, såsom »en i synnerhet innom Sweriges gräntsor kjänd man för thess insigt uti alla delar af natural historien», med anhållan att han ville «wid handen gifwa hwad Herr Archiatern om pärlfiskerierna kan hafwa sig bekant». Linnés svar härå finnes meddeladt såsom bref. 10.

GADD, PEHR ADRIAN.

Född 1727, docens vid Åbo universitet i naturalhistoria och ekonomi 1750, inspektör öfver saltpetersjuderierna 1755 och tillika provincial-schäfer 1756, e. o. professor i kemi, fysik och ekonomi 1758, ledamot af Vetenskaps-akademien 1759, ordinarie kemie professor 1761 och plantage-direktör i Finland 1762, död 1797.

1368.

Högtförfarne, Widtfrägdade och Högädle Herr
Archiater, samt Professor Botanices,
Högtwördade Gynnare!

Sedan nu nöge för Wetenskapen, ynnest och allmen upmuntran gifwit mig anledning att låta i dagsliuset framkomma detta ringa försök, som innehåller anmärkningar i en landsorts Natural historie och oeconomie här i Finland [1], har ock min skyldighet ei något mig oftare erindrat, än att äfwen wid detta tillfälle hos Eder Witre Wetenskaps idkare så ödmiukast anhålla om detta ringa arbetes högbewågna igenom ögnande, som ock nidlägga det samma såsom ett rön af den ouphörliga wördnad, hwartill förtienst i Wetenskapen, nit och ömhet för dett allmenna på det högsta giordt Eder berättigad. Min förbindelse emot Högterfarne Herr Archiatern är så mycket större, som Jag jemte alla andra allment bör bekänna, att hwad wi i Natural Historien förstå, hwad gagn dermed kan göras det allmenna, det hafwa wi gemensamt lärdt af

Edre witre arbeten. Eder ynnest och höga bewågenhet har upmuntradt oss, och Eder upmärksamhet wid naturens utspanande har ei allenast tient oss, utan ock de Wittraste utlänningar til ett efterdöme, som gagnat borgerliga samhällen, och giordt Edert namn så kärt, som wördat ibland alt lystert folk i Europa. Anse Witre Wetenskaps idkare detta ringa försök med den wärda ynnest, hwarmed I altid plägar hägna dem, som i desse göromål söka sitt nöge. Hade lyckan förunt mig den fördelen, att äfwen som andra få personligen åtniuta Eder lära och wärda underwisning i Wetenskapen, kanske ock då jag kunnat wisa mig wara en wärdigare lärjunge efter en så stor lärare i Wetenskapen, men nu är alt detta blot styckewerk, större rön af wälmening och åhåga för saken, än förmåga och kundskap i dess utredande. De insecter, med hwilkas beskrifwande jag mig öfwadt i närlagda arbete, skall jag framdeles hafwa äran att med herr Hartman Högterfarne Herr Archiatern i ödmjukhet öfwersända. I medlertid är mig ett nöge att oförändrad städse framhärda

Högterfarne Widtfrägdade och Högädle Her Archiaterns

Åbo d. 20 Juli 1751.

ödmiukaste tienare
Pehr Adrian Gadd,
Hist. Nat. doctor: Docens.

Linn. Soc. vol. IV: 340—41.

[1] *Ett oeconomiskt försök, eller beskrifning öfver Satakunda Häraders norra del, som innehåller anmärkningar i Geographie, Antiquiteter, Physique, Historia naturalis och den ortens oeconomie etc.* (Stockh. 1751).

1369.

Wälborne Herr Archiater
Högtwördade Gynnare!

Under wördsam erindran af Wälborne Herr Archiaterns höga ynnest för alla dem, som umgås med Natural historien, åtar jag mig nu ock friheten att efter lofwen afsända några insecter, som dels af mig här på orten blifwit beskrifne, dels ännu i faun. Suec. ei synes wara anmärkta. Min Cousin Herr Hartman[1] har jag ock underrättadt om locus natalis för dem allesammans. Skulle ibland desse finnas någon som förtiente åtanka, wore det mig en så mycket större fägnad, som jag härigenom

hade tilfälle att hälst lemna något rön af den ouphörliga wördnad hwarmed har äran att framhärda

Wälborne Herr Archiaterns

Åbo d. 2 Aug. 1751. ödmiukaste tienare

Pehr Adrian Gadd.

Linn. Soc. vol IV: 342—3.

[1] Johan Johansson Haartman, se bref. 704 not. 8.

GAHN, HANS JAKOB.

Född 1719, student i Upsala 1736, egare af Woxna bruk i Helsingland, slutligen landträntmästare i Falun, död 1782. — Han var en af Linnés följeslagare under resan till Öland och Gotland 1741; af en af honom därunder förd dagbok finnes en del (från den 8 Juli) ännu i behåll och eges af familjen Gahn på Kåfalla.

1370.

Min Kiäre Hr Broder.

Ett ord i hast, på främmat ställe skrefwit.

Täckes M. Hr Broder sända 100 plåtar till promotionen för Hr Licentiaten[1] till alla depenserne; d. 15 junii sker promotionen, så wist jag lefwer och har hälsan[2].

Drick samma dag Hr Doctor Gahns skåhl.

Posten skyndar. jag framhärdar

Min K. Hr Broders

Upsala d. 25 Maj 1772. ödmiuke tiänare

Carl Linné.

Tack för adressen.

Utanskrift:

Landt Räntmästaren
Edel och Högachtad
Hr H. J. Gahn
Fahlun.

Sigill VIII (fragment); rödt lack.

[1] Henrik Gahn, brefmottagarens son, se bref. 549 not. 3.

[2] Promotionen, vid hvilken Linné var promotor, egde rum på den angifna dagen.

GAHN, HENRIK.

Född 1747, student i Upsala 1762, medicine doktor 1772, assessor i Collegium medicum 1777, ledamot af Vetenskaps-akademien 1793, öfverläkare vid Carlbergs krigsakademi 1804 en af Svenska läkaresällskapets stiftare 1807, död 1816. — Se f. ö. bref. 749 not. 3.

Oaktadt ifrigt anstälda efterforskningar hafva inga bref från Linné till H. Gahn kunnat anträffas.

1371.

Välborne Herr Archiater
samt Riddare af Kongl. Nordstjerne Orden.

Underskriften lärer påminna Välborne Herr Archiatern om en discipel, som fordom satte all sin åhåga i att troget följa Herr Archiaterns undervisningar, och som sedan aldrig uphört eller skal uphöra att hysa det tacksammaste hjerta för de många lärdomar han dervid inhämtat. Välborne Herr Archiatern ursägtar, att jag med dessa försäkringar borttager kanske en tid, som för Herr Archiatern kunde bätre användas; men van att i så många åhr med mina frågor och besök plåga Herr Archiatern, tar jag mig ock den friheten att en gång från en främmande ort med min penna göra det samma. — Jag önskar att detta brefvet måtte träfa Välborne Herr Archiatern vid fulkomligaste välmåga — det är en önskan, som ej vanan, utan vördnad och kärlek dicterar mig för den Bäste Läromästare, hvars stora insigter jag anser med förundran, och hvars godhet altid på det innersta rört mitt hjerta. — Herr Archiatern kan ej illa utyda dessa tankar, som ett ungt och lättrört sinne yttrar vid hogkomsten af de nögda dagar jag lefvat vid Herr Architerns Person.

Det är nu ett åhr sedan jag lämnade mitt Fädernesland. Ett olyckligt skepsbrott, och den sena hösten fixerade mig emot min tanka för förledne vinter i Tyskland, och jag valde efter några små resor Göttingen til mit vinterquarter. I Hamburg lärde jag känna Dr Reimarus, som i några små papper[1] ifrigt viderlagt den Wienska Crantz[2] dumma och ovettiga skrifter i Botaniquen: och Dr Bolthen[3], som adresserat Herr Archiatern ett bref om ett nytt Zoophyton — det är säkert ej annat än en varietet af Vorticella ovifera hos Edward[4], och har jag sedan här hos Mr Banks[5] sedt flere specimina däraf, alla med aflånga capitula, hvilka blifvit

tagna i Söderhafvet. Både i Lybeck och Hamburg såg jag Specimina af den så kallade Oculus mundi[6] och giorde försök därmed; det är ej annat än en poreuse sten, som drar vattnet in i sig, hvarvid luftblåsor utgå, och blir genomskinlig af samma grund, som stött glaspulver, då vattnet slås derpå. I Göttingen sökte jag att vinlägga mig om Tyska Medicinska Litteraturen, hvartil den bästa lägenhet ges genom det präctiga Bibliothequet, som den gamla Münchausen[7] där inrättadt. — Botaniquen har där blifwit satt på mycket bätre fot, sedan Pr. Murraij[8] feck inseendet däröfver, och arbetar han som en slav att få sin lilla trägård i stånd, hvarest han redan inbragt en ansenlig hop med örter. Annars fann jag Tyskarne aldeles som Välborne Herr Archiatern beskrifvit mig dem; det är intet uppfinningar eller ingenium, som skal sökas hos dem, men de äro gräsligen flitiga, och veta att med yttersta nogrannhet rafinera på andras uptäckter. — Då jag reste från Göttingen, besåg jag först Hartziska bergverken, där jag mitt i Tyskland fann ett Svenskt climat och svenska växter — och sedan kom jag til Pyrmont. Alla de försök, som Tyskarne giort med detta vattnet, äro falska, och hafva inledt äfven i Practiska medecinska fel. — Jag fann att alt det järn, som vattnet innehåller, ej är uplöst af någon syra eller alkali, utan af den så kallade Aër fixus Halesii[9]. Detta fina fluidum, som orätt kallas luft, har fulkomlig kraft att lösa järn, och jag tror formerar alla våra mineral vatten. En apotekare här i London har ock helt nyligen på detta sättet eftergiort dem. Vid minsta varme går denna luften bort och med det samma faller alt järnet till botten; därföre då Pyrmontervattnet kommer till oss, håller det sällan någon märklig del däraf, och har nästan contrair värkan emot vid sjelfva källan, emedan det med sitt Sal amarum laxerar, men ej mera stärker, då järnet är borta. Ett litet stycke från Brunnen ligger det så kallade Svafvel-valvet, som innehåller en dödande luft, liksom Grotta del Cani i Italien. — Efter några dicederande försök fann jag, att man ganska orätt trodt detta vara några Svafvel dunster, utan är det endast och alenast denna Aër fixus, som för djur är ett otjenligt fluidum til respiration. Luftens varme afskiljer den ock ifrån sjelfva kälvatnet, då det utlöper ur jorden; därföre om man lutar sig ned öfver källan, dödas man på samma sätt, som i Svafvel-valvet. Järn filspån i vatten är funnit ej det ringaste medela någon järnhalt ifrån sig. Då jag satte denna blandning en natt i Svafvel-valvet — feck det fulkomlig smak af Mineral vatten och färgades af A. Gallarum[10]; och tror jag denna Aër fixus, tillika med en måssa, som håler myrjärn, vara fabriquen til Pyrmonter vatten — och ej ett näratil liggande bärg, där Tyskarne suponerat järn, men aldrig funnit annat än sandsten. — Ej långt ifrån

Pyrmont har den stora Œconomen B. Münchausen sin landtegendom, hvilken jag besökte. Som Välborne Herr Archiaterns fordna discipel blef jag ganska väl emotagen, och vid alla tilfällen yttrade denna kunniga Mannen den vördnad han bar för Herr Archiaterns person, och pålade mig att vid min hemkomst försäkra Herr Archiatern därom. Jag har aldrig förut sedt en så stor samling af trän som hos honom, och fann af hans åkrar, att han var äfven så god Practicus i oeconomien, som Scribent. I Holland råkade jag Burmännerne[11] och van Royerne[12], som alla voro glada att få höra Herr Archiaterns välmåga. Deras trägårdar äro nu mera ej det som de förut varit; både den Clifordska och Boerhaviska äro sålda och skingrade, och nästan den bästa är den som Pr. Schwenke[13] har i Haag. En Professor van Doeveren[14] var occuperad med att trycka en beskrifning på Petrificater, som han funnit vid Gröningen, och lofvade att sända Herr Archiatern boken, så snart hon blir färdig. Den celebra Gaubius[15] feck jag intet råka; han har nyligen infört ett nytt medicament, som kallas radix Lopezii[16] och är ett souvraint medel emot alla diarrhoeer, som komma af svaghet i fibrerne, äfven i colliquativa Phthisicorum. Detta medicament är ännu så rart, att det ej säljes på apotheken, men jag har ändock skaffat mig en liten bit, som med första lägenhet skal sändas Herr Archiatern. Roten kommer från ön Malacca til Batavia, men somlige tro, att den aldraförst kommer ifrån Goa, och är växten därtil helt obekant. — Hon nästan smakar ingen ting, men af flere försök har funnits, att en half Drachma, hvar 3:e eller 4:de tima gifven, nästan altid på andra dagen curerat den hårdnackaste diarrhoe. Uti en en bok, som Gaubius i åhr utgifvit: *Adversaria varii argumenti,* är detta först beskrifvit.

Ett annat medicament af nästan samma värkan har ock Sir John Pringle här i London infört; det kallas Colombo[17] efter hufvudstaden på Zeylon, hvarifrån det hitföres och är äfven en rot af en obekant ört. Jag vill ej nämna något om dess beskaffenhet, då jag snart vil ha den äran öfversända den til Herr Archiatern, utan alenast tilläga, att den nytjas som tämligen specifique i Diarrhoeer hos barn a prævalente acidocta[?] dentitione[18], äfven in alvi fluxu habituali efter Dysenterier. Dr Pringle[19] har sjelf sagt mig, att han funnit den bästa värkan däraf, äfven in nausea et conatibus vomendi. Dosis är 3β[20], som den förra, 2 eller 4 gånger om dagen. Och i Hag försäkrade mig en Doctor Bosch[21], att intet medicament voro bättre i Holländskornes morbis mucosis, hvita fluss, och svaga systemate fibrarum.

Jag ber Herr Archiatern tusende gånger om förlåtelse att jag så länge uppehållit mig härmed. jag har hört att Herr Archiatern snart

tänkte gifva oss en ny edition af Sin Materia Medica, och därföre trodde jag böra skaffa dessa bägge rötter ett rum däruti. Posten är så fasligen dyr här i England, att jag nödgas sända dem med en Skeppare til Stockholm, hvarifrån min Bror[22] skal frambringa dem til Upsala.

Ungefär för en månad sedan kom jag hit til London, just lagomt för se de myckna samlingar och uptäckter, som Dr Solander och Mr Banks giort. — jag är öfvertygad att de gifvit och gifva Herr Archiatern del af alt, så at jag ej behöfver nämna mera därom, än att jag i all min dar ej sedt så många nya och curieusa saker på en gång, både i natural Historien, och det som beträffar de nya Folkslagens seder. De rusta sig nu till en ny resa, som i Mars kommer att begynnas. — Det är olycka, att man sällan får här i verlden rätta sig efter sitt nöje, utan måste först se på sin utkomst; annars hade jag hopp att bli engagerad vid denna andra expeditionen, och Doctor Solander har varit så god och til hälften offererat mig det. — Nu tänker jag på Medicinska sidan draga all den nytta jag kan af de många stora lazaretterne, som här finnas, och är jag ännu osäker om jag tilbringar min nästa tid här i London eller i Edinburg, hvars lazaretter jag hört skola med mera flit skötas. Som ännu varande Medicinsk stipendiat, har jag trodt min skyldighet fodra att låta veta mitt göromål. — I vintras hade jag den äran skrifva några rader därom til Pr. Sidrén[23], som jag ej vet om de framkommit. När blir nästa Promotion i Medicinska faculteten? Jag skulle önska att ej bli afglömd därvid, och hoppas att min hastiga bortresa ej ligger mig i vägen, jag feck ändock nog pligta för det jag dröjde så sent på hösten.

Men jag ser förut, att jag redan tröttat Välborne Herr Archiatern med mitt långa bref, upfylt med bekanta saker, då Herr Archiatern annars är van att få communicationer af nya uptäckter. Jag skyndar mig därföre att sluta, och tar mig den friheten att förut anhålla om min ödmjukasta vördnads anmälande til Hennes Nåd, Fröknarne och Unga Herr Professorn. — jag kommer beständigt att sakna de roliga dagar, som jag lefvat vid Hammarby[24]. Jag förnyar min önskan, att Välborne Herr Archiaterns ålderdom måtte hugnas med en beständig välmåga, och försäkrar att ingen i verden kan med djupare vördnad än jag lefva

Välborne Herr Archiaterns och Riddarens

ödmjukaste tjenare

London d. 24 Sept. 1771. Henric Gahn.

Utanskrift:

À Monsieur
Monsieur Charles de Linné
Chevalier de l'Ordre Polaire du Roi de
Svede, et Secretair perpetuel de la
Societée des Sciences
à
Upsala
en Svede.

Linn. Soc. vol. IV: 344—6.

[1] Dessa »små papper» hafva icke kunnat uppspanas.

[2] Henrik Johann Nepomuk Crantz, se bref. 1096 not. 3.

[3] Johann Adrian Bolten, född 1742, prest i Altona, lokal-historisk författare, död 1807.

[4] Se bref. 487 not. 1.

[5] Sir Joseph Banks, se bref. 430 not. 1.

[6] Ädelstenen hydrophan, hörande till opalerna.

[7] Otto von Münchhausen, se bref. 381 not. 4.

[8] Johan Andreas Murray, se bref. 415 not. 1.

[9] Kolsyra.

[10] *Acidum gallarum* eller *gallotannicum*, galläpplegarfsyra.

[11] Johan Burman, se bref. 928 not. 6, och dennes son Nicolaus Laurent, se bref. 488 not. 4.

[12] Adrian van Royen, se bref. 556 not. 5, och dennes son David, botanices professor i Leyden, död 1799.

[13] Martin Wilhelm Schwenck, född 1707, professor i Haag, författare bland annat till *Officinalium plantarum catalogus, quæ in horto medico, qui Hagæ Comitum est, aluntur* (Haag 1752). Linné benämnde efter honom växtslägtet *Schwenckia.*

[14] Wolther of Gualtherus van Doeveren, född 1730, framstående medicine professor i Leyden, död 1783.

[15] Hieronymus Davides Gaubius, se bref. 556 not. 3.

[16] *Paullinia asiatica* L. (*Toddalia aculeata* Pers.) från tropiska Asien.

[17] *Iateorrhiza palmata* (Lam.) Miers.

[18] Diarré hos barnen i förening med svår tandsprickning.

[19] John Pringle, född 1707, professor i Edinburg, militärläkare, död 1782. Linnés efterträdare såsom ledamot af Franska akademien.

[20] En half drachma.

[21] Pieter Bosch, medicus (öronläkare) i Haag.

[22] Johan Gottlieb Gahn, född 1745, framstående kemist, assessor i Bergscollegium, död 1818.

[23] Johan Sidrén, se bref. 925 not. 4.

[24] Henrik Gahn tillbrakte sommaren 1766 såsom Linnés lärjunge på Hammarby.

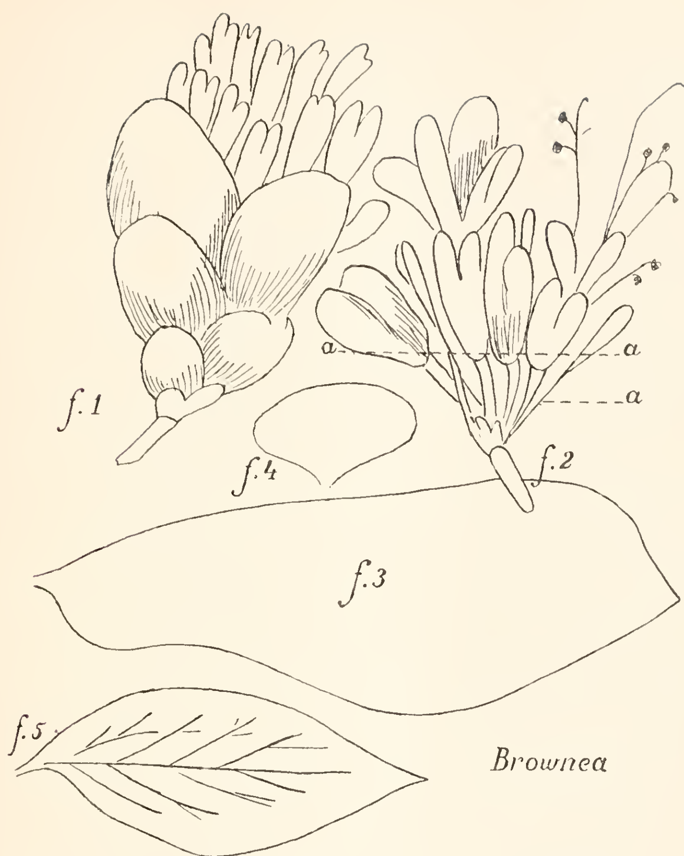
1372.

Välborne Herr Archiater och Riddare.

För lång tid sedan hade jag besvarat Herr Archiaterns gunstiga bref[1], om jag med något märkvärdigt kunnat uptaga Herr Archiaterns attention. Jag brister väl ock i dag uti det samma, men jag kan intet längre vänta att söka rättfärdiga mig för den elaka tanka, Herr Archiatern lär hafva om mig, i anseende till det afslag, som jag gjort af tilbudet att följa D:r Solander på nästa expedition. Jag får begynna det med min vördnasfullaste tacksäjelse för den ömhet för min tilkommande lycka, som Herr Archiatern behagat ytra i Dess bref till min K. Fader. — En gång, då jag får den glädjen personligen upvakta Herr Archiatern, skall jag omtala de anledningar jag hade att tro den skedde offerten vara giord endast i den tankan, att bli afslagen; mera kan jag ej nu säga. Dessutom, min Nådiga Herr Archiater, hvad lycka skulle det för framtiden skaffa mig? Dr Solanders lycka dependerar helt och hållit af Hr Banks; med sin lön vid Museum kan han ej föda sig, och ej den minsta belöning eller upmuntran har han fått af Kungen eller Regeringen, utom att alla hafva den nyfikenheten att höra hans berättelser och därföre söka hans sällskap. — Hvad hade det då varit för mig att vänta, som aldrig blifvit på annat sätt ansedd än Dr Solanders handtlangare att upsöka naturalierne och torka örter? Jag håller med, att Medicine i Stockholm ej vill ge mig för stor inkomst, men jag skulle med Natural Historien svälta ihjel. Och inga flere öpningar gifvas i England, hvarest man mindre reflecterar på utlänningar än på något annat ställe. — Herr Archiatern har en gång sedt min lust för Natural Historien; jag försäkrar, att det varit med mycken möda, som jag dämpat den, för att följa ett långt obehagligare och ovissare studium. Jag ville ock att Herr Archiatern skulle tro, att jag hvarken af lathet eller räddhåga blir hemma; jag är ung, men det är intet nöje, som jag ej skulle försaka, och intet arbete, som jag ej skulle undergå, då jag finge lära något nyttigt. Om jag sörjer öfver att ej kunna göra denna resa, är det därföre att jag förlorar tillfället att roa Herr Archiatern med underrättelser om det nya, som jag kunde erfara; — en skyldighet, som Herr Archiatern aldrig skulle få orsak att klaga öfver hos en discipel, som vördar och älskar sin Läromästare på det ömaste sätt i verlden.

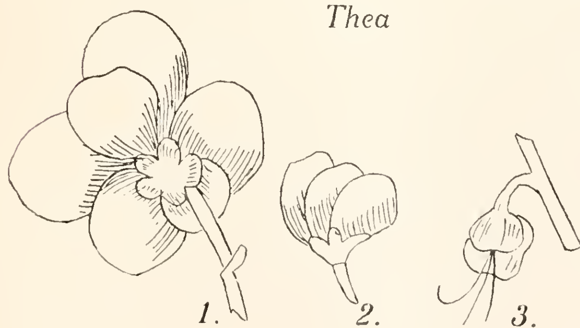
Jag har framfört hälsningarne til Dr Solander, och han har lofvat både M:r Ellis[2] och mig att snart gifva Herr Archiatern del af sina uptäckter. — När jag först kom hit, taltes det om att de hemkomne resande tänkte gå med sina spolia til Sverige att nedlägga dem för Herr Archiaterns fötter, men sedan deras snara återresa vart resolverad, hörde jag, att de velat obligera Herr Archiatern att komma hit öfver, och M:r Banks lofvade resa emot Herr Archiatern til Hamburg. Jag undrar om detta är sant. — En Herr Berlin[3], som disputerte om usu fungorum, är hos Dr Solander och Hr Banks, för at skrifva rent och sätta i ordning deras beskrifningar, och en copia däraf förmodar jag blir Herr Archiatern tillsändt. Denna Herr Berlin söker att få följa med ut, men Dr Solander vill ej hafva honom, för sin svaga hälsa. — Det är skada att ej deras första uptäckter blefvo publicerade för nya utresan: de ha väl ritningar och beskrifningar på alt, men det är ej fulbordadt, och kostar så ofanteliga pengar att få tryckt och graverat, att jag är viss, om Mr Banks dör, att alt blir begrafvit i glömskan. Jag har frågat Dr Solander om Muscotet, hvilket han nekar sig någonsin hafva sedt. Hos Hr Ellis har jag sedt 2 stora torra exemplar af Muscott löfven med fruckt, hvilka blifvit sände til honom ifrån ön Tobago i Westindien, men ingen blomma var därtil. Det är accurat lika med Rumphii figur, och af en ofullkomlig beskrifning, som medföljde, trodde Ellis det vara Dioecia Monandria Monogynia. Jag har ett af frueten; det är en capsula monosperma, som öpnar sig långs efter ena sidan, med Muscotblomman omkring sjelfva nöten. Underligast är, att den har ej den ringaste luckt eller smak på Tabago. Af en Engelsk bekant, som nyligen hemkommit från Bengalen, har jag ock hört, att han på en ö ej långt därifrån funnit Muscotnötter, aldeles efter Rumphii beskrifning, men utan smak. Han trodde, att Hannblommor felade, och orsaken låg däruti. Ellis har redan för 2 åhr sedan skrifvit efter blommor af trädet, men ej ännu fått dem; han lär ock snart skrifva Herr Archiatern til. Det är en ganska god och älskvärd man, och jag vet att han älskar Herr Archiatern af hjertat; fast han är missnöjd, att Herr Archiatern tagit Millers[5] partie i disputen om Rhus vernix[6], emot honom. Jag är nästan viss, att Ellis hade rätt. Det rätta Rhus vernix, som Kämpfer[7] afritat, är helt och hållet differant ifrån det Norr-Americanska Poyson Ash, som Dillenius[8] beskrifvit och Pluckenet[9] afritat, hvilka Herr Archiatern tilsammans fört. I Museum förvaras, bland Kämpfers örter, ett exemplar af den rätta, som har runda blad och starkt venosa, då den Americanska har lanceolata och glabra med få vener. Kæmpfers är ett stort träd, och den andra en buske; den förra ger starkt resina, och den

sednare ej mera än alla af det genus. Kæmpfers vilda Rhus, eller Fasino-ki, är ock ett different species; äfven som de här i Trägårdarne hafva ännu ett annat, som de kalla Sinense och har folia ad basin dentata, då de andra äro integerrima. Alla färga de ock svart. Miller förde äfven til samma Species Catesbys[10] Toxicodendron, hvilket är ännu mera skilt. Jag kommer ock härvid i hog, att Ellis vist mig flere stycken af värklig Copal, tillika med örtens blomma och fruckt, hvaraf det var tagit, och det var den rätta Hymenæa. Jag är viss på att det ej var Gum. Animi. Af Ellis har jag äfven fått några exemplar af Brownea inlagda i Spir. vini, hvilka med första lägenhet skola sändas Herr Archiatern. Som Jaquins ritning är så ofullkomlig, tar jag mig den friheten att sända en i hast giord, fast jag är hvarken ritmästare eller nu mera Botanicus. *Fig. 1* visar racemus florum, innan blommorne utslagit, hvilken är innesluten af en calyx communis, som består af flere fjäll, hvilka affalla, då alla blommorne fullkomligen utslagit, i hvilket tilstånd Jaquin lärer sedt örten. *F. 2* är örten i fulkomlig blomma, hvarest *a. a. a.* visar en sort af paleæ spatulatæ membranaceæ, longitudine fere florum, hvilka sitta emellan pedicelli. Om sådane äro emellan hvar blomma, kan jag ej säga, som jag ej med för mycket examinerande velat skämma bort exemplaren för Herr Archiatern. Detta gör örten i min tanka mycket lik en början af syngenesia, med en calyx communis imbricatus, och ett receptaculum protractum paleaceum. — Calyx proprius är som Jaquin beskrifvit den, äfven som corolla, utom att bägge corollæ et stamina sunt ad basin connata et corpus formant carnosum, post florescentiam persistens. — En Young, som sändt örten til Ellis, säger, att på ön Tabago har den merendels 9 stamina, men i Nova Grenada från 10 till 12, hvilket lärer varit orsaken til skilagtigheten mellan Löfling och Jaquin. Peric. är ett fulkomligt Legumen, af alla jag sedt dispermum. *F. 3 et 4.* Detta gör örten in ordine Naturali mycket skild från de andra Monadelphisterne, och mera lik med de första af Decandr. Monog. Petala äro ej eller ante florescentiam contorta, som på de andra Monadelphisterne. Stigma är ej capitatum, som Jaquin ritat, utan alenast truncatum et primum spirale. *F. 5* är ett blad. — Men jag är för långsam härmed. Herr Archiatern lärer hört, att ett The träd blommat här i höst i Hertigen af Nortumberlands trägård Sion; det gaf anledning åt en ritare och half Botanicus Müller, att ge en figur därpå. Vid blomman, som jag afritat N:o 1 et 2, har han observerat, att de yttre petala äro kupiga och sluta in de öfriga, och vid pistillen, att så snart petala och stamina affallit, skilja de sig åt i 3, som vid *Fig. N:o 3,* och äro alenast förut adglutinerade,

Brownea

Thea

hvarföre han gör örten til trigynia. Detta tyckes ock komma öfverens med Capsula trilocularis. — Jag har sedermera examinerat en hop med The blommor, som jag feck af en bekant, och såsom de ej voro utblommade, fann jag pistillerne starkt sitta tilhopa. — Denna samma Hr Müller[11] har börjat att utgifva en illuminerat tabel och beskrifning på hvar Class och Ordo af Herr Archiaterns Systeme, hvilket blir artigt nog att göra hufvudgrunderna därtil mera lätt begripliga. Han har sagt mig, att han alenast väntar på lägenhet i Wår med skepp, att få sända de utkomna til Her Archiatern. — En annan Tysk Forster[12] har ock begynt att arbeta i Natur-Historien, och är en flitig och snäll mann. Han har verterat på Engelska de Linneanska Disciplarnes resor, tryckt cataloger på Norr Americanska Naturalier, och en Centuria 1 af nya Engelska insecter, af hvilket alt med första Skepp han vill sända exemplar til Herr Archiatern. Jag ville önska, att jag kunde säga något om Dr Solanders uptäckter, sedan han själf så länge dröjer, men jag känner dem för ofullkomligt. I Görvells Almän. Tidnin. är en liten relation om resan införd, som torde roa Herr Archiatern. Deras brödträd är en Monoecist; men sedan alenast den farineusa pulpan, men ej sjelfva fröen voro välsmakande, är det curieuxt, huru invånarena cultiverat några träd som haft sterila hannblommor, och utrotat alla andra, så att på hela landet intet frö kunde fås, utan planteringen sker med quistar. Det hårda röda trädet, som de bruka til alla sina verktyg, är ock en Monoecist och mycket nära til Abies, med strobili och amentum, men har aldeles inga barr eller löf, utan ser ut som nakna penn-rachides, hvarföre de kalla det Cassuarina efter fogeln Casuarius, som det mycket liknar. Af en planta Liliacea[13] göra de på Nya Zeland ståtligt lin och väfnad. Men jag hoppas, att sjelfva mästaren vill gifva snart bätre underrättelser om alt detta. Det gröna pulvret, som under namn af Gombo kommer från Ostindien och ger ett välsmakande gelée, vet Herr Archiatern förut vara löfven af Sassafras. De ha nyligen börjat sälja ett hvitt sådant här, som kommer från N. America och ger ett välsmakande gelée, mycket bätre än Sago. jag har någon suspicion att det är gjort af Potatoes. — Det besynnerliga elastica resina, som göres i Westindien, och af Chineserne brukas ad titilationem in coitu augendam, är jag öfvertygad Herr Archiatern har i sin samling. Af en Westindisk Herre tror jag mig fått veta præparation däraf, hvilken jag tror så mycket mera vara den rätta, som en vår gemensamt bekanta efteråt sökte cachera det för mig. Det är saften af vår ordinaira Ficus, hvilken genom en Convolvuli tilsats præcipiterar denna resina. Jag är ej ännu viss om Species af Convolvulus och tror det vara nytt. — En Chemicus

Maquer[14] i Paris har funnit opp, att Æther är enda menstruum för denna resina. Utom de många andra bruk, som man gör däraf, nyttias det nu här, att taga ut ritningen af blyarts och andra orenligheter på papper, hvartil det är mycket bättre än Wettbröd, och commodare. — Flere nyheter i Nat. Hist. felas mig, och jag är sorgsen att ej på värdigare sätt kunnat uptaga Herr Archiaterns tid. Om jag kan upsnappa något det minsta, skal jag aldrig dröja att meddela det, och om Herr Archiatern vill med frågor ge mig någon anledning, skal jag söka, så mycket hos mig står, att besvara dem. I Sommar väntar jag mig mycket nöje i deras sköna Trägårdar. Nu sysselsätter Medicine och Lazaretterne mig helt och hållit. I den delen vet jag ej eller något särdeles nytt att berätta. En Dr Hewson[15] och unga Alex. Monro[16] i Edinburg hafva nästan på en tid uptäckt Vasa Lymphatica hos Foglar, fiskar och Amphibier, hvilka man förut trodde alenast höra til Vivipara. Den nämde Hewson har ock nyligen bevist, att crusta inflamatoria på blodet ej härör af en tjockare blod, utan tvärtom att blodet då är tunnare: men kommer af arteriernes starkare contraction och action på blodet. Det blir för långt att beskrifva alla de experimenten, som sätta detta utom tvifvelsmål. Chemiæ Pr. Black[17] i Edinburg, som blifvit så namnkunnig genom sin Aër fixus, har nu begynt med ett annat systeme om Hetta och köld. Alla kroppar, genom smältning förvandlade från ett solid til ett fluid tilstånd, tar til sig en grad af hetta, som blir latent i kroppen för thermometern, och från fluida förvandlade til vapores, tar ångorne til sig en förborgad hetta, som öfvergår den, som visas på thermometern. Detta kan med experimenter bevisas, ehuru paradoxt det låter, och förklarar hvarföre ej is smälter alt på en gång vid 32 gr. eller vatten går bort i ångor vid 212, när tiden af penetration i anseende til densiteten är afräknad. Detta explicerar ock, hvarföre Saltsolutioner producera köld: Som saltet förvandlas från ett solid til ett fluid tilstånd, måste det taga til sig en mera hetta af vattnet, föränn det kan ske, hvilken hetta blir förborgad i Saltparticlarne under solution. och såleds producerar en frigus momentaneum. Några practiska böcker äro ock utkomna, men ej af besynnerligt värde: — och jag fruktar att nu aldeles hafva utröttat Herr Archiatern.

Jag slutar med att tilönska Herr Archiatern den lyckligaste lefnad och fullkomligaste välmåga under det nya åhr som vi nu begynna. Ibland det som mäst skal göra min återkomst til Fädernеslandet fägnesam, är att få se Herr Archiatern med bästa hälsa få insamla frukten af en stilla ålderdom. Til Hennes Nåd, Unga Herr Professorn och Fröknarne ber jag om min vördnadsfullaste hälsning. — Likaså til Prof.

Sidrén. jag skref honom för ett åhr sedan til från Göttingen och undrar, om han ej någonsin feck mitt bref: det är intet förlorat, om så händt.

Jag innesluter mig uti Herr Archiaterns grace, och är viss på att ingen kan med djupare wördnad än jag lefva

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

ödmjukaste tjenare

Henric Gahn.

Kom Rad. Lopeziana och Colombo någonsin fram? Det är omöjligt att få veta något om deras växter, men jag har sjelf här i London sedt, huru souverain den förra är i Diarrhoeer e debilitate, ehuru insipid den synes. Om Herr Archiatern vill gynna mig med något svar, tror jag det vara bäst, att det först sändes på min Bror Wolther Gahn[18] i Stockholm, som vet hvar jag vistas.

Utanskrift:

To
Doctor Linné
Professor and Secretary of the
Royal Society
Upsal
in Sweden.

Linn. Soc. vol IV: 347—50.

[1] I detta nu förkomna bref uttalade Linné tvifvelsutan sitt missnöje med att H. Gahn ej antagit det i föregående bref omtalade anbudet att få medfölja Banks och Solander på deras tilltänkta andra resa till de nyupptäckta länderna i Söderhafvet. Äfven hans fader, landträntmästaren i Falun Hans Jakob Gahn (se denna del sid. 176), »måste hålla till godo ett ganska skarpt bref af honom för det han icke nyttjade sin faderliga myndighet att förmå Sonen att göra sällskap på denna resa» (C. Zetterström, *Åminnelsetal öfver Henrik Gahn, hållet i Vetenskapsakademien 1820* s. 12). Äfven detta bref synes beklagligtvis numera gått förloradt.

[2] John Ellis, se bref. 492 not. 5.

[3] Andreas Berlin, se del. III s. 161.

[4] Disputationen om *Usus muscorum* (ej *fungorum*), hvars respondens var A. Berlin, ventilerades den 17 December 1766.

[5] Philipp Miller, se bref. 422 not. 4.

[6] I *Philosophical transactions* pågick på 1750-talet en strid mellan Ph. Miller, som påstod, att de i Ostindien och Nordamerika växande buskarne, hvaraf den bekanta fernissan erhölls, voro identiska, hvilket af Ellis förnekades. Linné sammanslog dem i Spec. plant. I under namnet *Rhus Vernix;* numera gifves detta namn åt den nordamerikanska, under det att den kinesiskt-japanska kallas *Rh. vernicifera* Dec.

[7] Engelbert Kämpfer, se bref. 365 not. 2.

[8] Johann Jacob Dillenius, se bref. 567 not. 3.

[9] Leonard Plukenet, se bref. 485 not. 7.

[10] Marcus Catesby, se bref. 265 not. 4.

[11] Se bref. 550 not. 2.

[12] Johann Reinhold Forster, se bref. 431 not. 6. Han lemnade en öfversättning af P. Löflings af Linné utgifna *Iter hispanicum* med titel: *An abstract of the most useful and necessary articles mentioned in his travels through Spain and that part of South America called Cumana* (London 1771).

[13] *Phormium tenax* Forst., det s. k. Ny-Zeelands-linet.

[14] Pierre Joseph Macquer, se bref. 702 not. 3.

[15] William Hewson, född 1739, anatom och fysiolog, död 1774.

[16] Den mellersta af de trenne, hvarandra vid universitetet i Edinburg efterträdande medicine professorerne Alexander Monro, född 1733, död 1817.

[17] Joseph Black, född 1728, framstående kemist, död 1799.

[18] Walter Gahn, född 1749, bergsman, död 1776.

1373.

London d. 24 Apr. 1772.

Välborne Herr Archiater och Riddare.

Det sista brefvet jag hade af Herr Archiatern var daterat d. 20 Januari, och oagtadt det är så längesen jag hade den äran mottaga det, skulle jag ej våga at optaga Herr Archiaterns tid med et svar, om jag ej nu tillika hade en gunst at anhålla om. Jag har hopp om att snart få göra en liten resa at bese inre delen af England, hvartil jag behöfde åtskilliga recommendationsbref til lärde i Landsorterne. Ingen kan bättre gifva mig dem än Vår beskedliga Ellis; men oagtadt han nu känner mig ganska väl, och jag ser honom alla dagar, tillåter dock ej en löjlig Engelsk vana honom at gifva mig desse bref, förän jag först blifvit ordentligt til honom adresserad. Jag vet ingen, hvars recommendation kan bli så mycket gällande, som Herr Archiaterns; och jag hoppas det ej illa optages, at jag besvärar med öfversändandet af Herr Archiaterns goda förord för mig i denna delen. Jag har haft så många prof af Herr Archiaterns godhet för mig, at jag äfven vågar utbeda mig denna.

I Natural Historien har jag litet, eller intet, denna gången at berätta. Dr Solander är den, som kunde fylla hundrade bref med nyheter, men jag får intet veta något däraf. Jag hoppas och förmodar, at han innan afresan sänder något til sin bästa Läromästare, och enda orsaken til sin lycka. Jag ville önska detta för Solanders egen skuld, som i vi-

drigt fall ej kan undgå characteren af en Otacksam. Jag undrar om han någonsin besvarade Herr Archiaterns latinska bref til dem vid Deras hemkomst? Jag är viss på at Ellis gör hvad han kan: — och skulle intet blifva sändt, vill jag lofva at åtminstone hemsända några prof af Indianernes klädsorter, hvilka jag kan på et ställe få til köps. Med nästa skepp til Stockholm, som är det första på detta åhret, tänker jag sända Herr Archiatern ett litet Paquet. Det blir alt småsaker. Herr Archiatern får ej vänta något bätre af mig, som både nödgas lägga Nat. Historien på sidan, och ej har förmåga at efter min vilja tjena Herr Archiatern. En väl preserverad Brownæa skal sändas, ehuru jag misstänker fröen at vara bortskämda; Forster har lofvat ge mig några descriptioner och sina böcker. Jag sände genom vår Minister nyligen et bref från honom med beskrifning af en fisk, som jag hoppas framkommit. Han är en tysk, som föder sig med at skrifva böcker, och därföre får ej Herr Archiatern undra på, om han ibland affecterar at upfinna nyheter. I sin centuria Insect. har han gjort Byrrhus Scrophulariæ och dess likar til Anthrenus af Geoffroi[1], och Pilula til Cistela. Sådanne små misstag får Herr Archiatern lof at förlåta en discipel, som bara haft böcker til Läromästare. Jag har nu vidare frågat efter Kämphers Vernix, och Ellis har försäkrat mig, at det Specimen, som är i Museum, är ej det rätta, eller sådant Kämpher afritat. Den bästa redan på alt detta har Ellis gifvit i Philos. Transact. Vol. 49. Part. 2 och Vol. 50. Part. 1 tillika med figurer på alla.

Jag har ännu en gång talt vid Müller om Thee blomman, och han påstår, at Pistillen skilde sig åt i toppen först, och det innan bladen affallit. Jag har ej kunnat sedt det i dem jag examinerat. Det var et misstag, at jag sade det Sassafras växte i Ostindien; det var i America som Pulvret brukas, och jag skal sända något däraf. Det elastica väsendet jag omskref är en resina, emedan det löses i æther, och brinner som hartz. Det kallas caoutchouc, göres i Westindiska öarne, och brukas en sort ringar däraf, som Chineserne sätta öfver deras Penis at göra friction vid coitus så mycket starkare. Något skal jag ock sända Herr Archiatern häraf. Den pingvedo Potuicis [?] Herr Archiatern skrifver om känner jag aldeles ej.

Jag hoppas at Lopeziana och Colombo framkommit. Sommaren nalkas nu, och då skal jag i trägårdarne mera efterfråga, om något nytt fins til Herr Archiaterns nöje. Man har fruchtadt at Kew Trägården skulle förgås efter Prinsessan af Walles död, men man har sedan sagt mig at Kungen vill underhålla den. — Om Herr Archiatern med frön, eller någon annan ting, vill ge mig commision, skal jag bjuda til at uträtta det.

I sjelfva Medicine vet jag inga märkvärdiga nyheter. En Dr Hulme[2] har skrifvit en vacker pjece om Febris Puerperarum: den är funnen ej härröra af Lochia supressa, eller inflamatio uteri, och vara helt skild från Mjölkfebern; utan den härörer af en inflamatio Peritonei och dess beklädningar öfver tarmarne, förmodligen af den utspända Uteri klämning. Efter döden är en sort materia funnen i abdomen och inflamation på tarmarne. Curen måste ske med Laxantia och sedan sudorifera af Antimonialia. Den kommer gemenligen på 3:dje dagen efter förlossningen, och dödar innan den 5:te, om ej nämde cur just i första början nytias. Den dödar mycket folk här åhrligen, och jag har attenderat månge vid Hospitalerne. Jag nämde i ett bref om Blacks Aër fixus. Det är funnit, at den står mot röta, och gör ruttit kött friskt, och däraf har en Med. Macbride[3] recommenderat den mot Skörbjugg. Wört, som håller mycket Aër fix., säges med stor förmån blifvit brukad af flere på långa Sjöresor; och det var aldrig någon skiörbiug i Banks skepp, där det nytiades. Nu har en Dr Priestly[4] uppfunnit at impregnera vatten med Aër fix. (af gäsning af kalk och någon syra), hvilket däraf får en smak som champagne vin, och har Admiralitetet befalt at en viss portion däraf skall ges Båtsmännerne hvar dag, såsom præservative för Skörbjugg. Samma Dr Priestly har curerat en casus desperatus af rötfeber, med gifvande den sjuka sådant vatten at dricka, och aplicerande clystirer af Aër fixus. Det är svårt at säga af et enda casus, om det varit Naturen el:r medicamentet, som giort curen. Den luften, som vi med vår andedrägt giort otjenlig och dödande, är funnen af en annan natur; ehuru vi ej eller kunna lefva i Aër fixus. Det har med skäl frågats, hvad som corrigerat denna luften, och hvarföre ej hela luftkretsen efter så lång tid af så många djur blifvit bortskämd. Dr Priestly har funnit, at örter växa starkare i den luften, som djur döt uti, och sedan blir den åter tjenlig för respiration. — Dessa äro curieusa saker, om de altid hålla streck. Jag hade ännu något at säga om ny uptäckt af vasa Lymphatica i anseende til Wattusot, men papperet tillåter ej mera denna gången.

Til Hennes Nåd, Fröknarne och Herr Professorn ber jag om min ödmjukasta hälsning. Och under anhållan det Herr Archiatern gunstigast täcktes willfara min begäran i början af brefvet med det första, har jag äran med djupaste vördnad lefva

Välborne Herr Archiaterns och Riddarens

ödmjukste tjenare

Henric Gahn.

Unga Hr Uno v. Troil[5] och Hr Justus Hauswolf[6]; som nyligen hitkommit från Paris, bedja mig om Deras respect.

Utanskrift:

To
Sir Charles Linné Kn:t
Secretary to the Royal Society
Upsal
in Sweden.

Linn. Soc. vol. IV: 351—2.

[1] Étienne Louis Geoffroy, se bref. 535 not. 1.
[2] Natanael Hulme, född 1732, läkare i London, död 1807.
[3] David Macbride, född 1726, kemist och läkare i Dublin, död 1778.
[4] Joseph Priestley, född 1733, predikant, polyhistor, upptäckare af syret, ammoniak m. m. 1774, död 1804.
[5] Uno von Troil, se bref. 431 not. 9.
[6] Justus Christopher von Hauswolf, född 1749, död 1781 såsom ordinarie kanslist i Krigsexpeditionen.

1374.

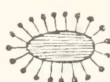
London d. 8 Maij 1772.

Välborne Herr Archiater och Riddare.

Med Skepparen Dickson, som i dag geck härifrån, tog jag mig den friheten at skicka en liten låda för Herr Archiatern, adresserad på min Bror Wolter Gahn i Stockholm. Det är bara småsaker, som jag kan bringa til väga. En främmande, som ej har mycket pengar, är litet ansed i England, och dessutom har jag varit nödsakad at vända min hela uppmärksamhet på Pracktiken, at föga tid lämnats mig til Nat. Historien. — Emedlertid skal jag aldrig försumma något tilfälle at visa min vördnad och ärkänsla för min stora Läromästare i den Wettenskapen. Jag vill nu straxt säga hvad Lådan innehåller, på det ej Herr Archiatern måtte vänta något rarare, och bli bedragen. Från Forster har jag tagit det större Paquetet med Böcker, några få ritningar &c. tillika med et bref. Herr Archiatern lärer uti honom igenkänna en Tysk autor, som gör sig til, will finna nyheter öfveralt, och gör stort väsende af den minsta uptäckt. Detta är oskiljaktigt från dem, som äro i den olyckliga belägenheten, at de behöfva skrifva böcker för födan. Annars är han en nog snäll man, och som han fikar efter alt nytt, och är just placerad på et ställe, där Nat. Historien blifvit favorit Studium, tror jag at hans correspondence kan bli ofta artig. I det mindre paquetet äro några mindre pjecer från en ung Dr Letsom[1], och et bref från samme man är skickat under Hrr Grills[2] couvert. Han är Quäkare, beskedlig karl och har värk-

ligen goda insigter i Natural Historien. Han är mycket favoriserad af Fothergill[3] och Ellis, och det är på Deras anhållan, som jag emotagit detta paquetet. Jag ville, att Herr Archiatern observerade vid uptagandet af Letsoms paquet, at i den lilla boken in 8:vo p. 36, har jag mellanstuckit et ofulkomligt exemplar af flores Masculi af Casuarina equisetifol. Jag kunde ej få något bättre; också har jag måst stjela detta. I en flaska har jag i bränvin sändt en hel hop med blommor af Brownea, som jag fått af Ellis, och i et paquet lackat för sig sjelf fröhusen därtil. I det samma ligger ock några få frön af Casuarinæ två species, hvilka Ellis försäkrat mig vara friska, tillika med frön af Crotalaria retusa, Rheum Ribes och Indigo — det kan lätt hända, att Herr Archiatern har alt detta förut, men jag lätt dem ändock medfölja. I ett litet papper påskrifvit Gumbo, är pulvret af Sassafrass-löfven, som brukas til gelée på fisk eller Risgryn. Det blandas med köttsoppa, lök, spenat, peppar &c. En thésked är nog för ett quarter vatten. Något kalt vatten slås först på det, och man låter det stå i 10 à 12 timar; sedan hälles det utur et käril i et annat för en minut, blandas up med et quarter af köttspadet, och kokas icke fyllest 1/4 tima. I ett annat papper har jag sändt litet af ett rödt gummi eller Gum. Resina, som är tagit af Mess. Banks & Solander från ett träd på Nya Zeland, hvilket jag icke känner. Det har någon likhet med Sangv. Draconis[4], men skiljer sig dock därifrån tydligen. — I ett paquet för sig sjelf har jag skickat en liten Bouteille giord af det Elastica Resina Cautchouc. Detta börjar nu at brukas här, för at göra hvarjehanda injectioner hos sjuka, med pipor fästade til det, på samma sätt som jag fästat en bit af en tobaks pipa.

Detta, Herr Archiatern, är hela min present; jag ville önska at jag med nästa lägenhet kunde göra något bätre. Miller har lämnat sina taflor til Dr Solander at genom Vår Minister bortskickas. — Pennant[5] har giort det samma med sin synopsis. Quadrupedium, och ett exemplar af Nya edition af Lister har blifvit lofvat mig från Oxford. — Jag hoppas nu snart bli litet ledigare från mina Hospitaler, och då vill jag börja besöka trägårdarne och Trägårds Mästarena. Vår beskedliga Ellis skall hjelpa mig därtil, isynnerhet om Herr Archiatern snart villfarer min begäran med recomend. brefvet til honom. Han har bedt mig hälsa på det högsta, och jag är öfvertygad at han af hjärtat älskar Herr Archiatern. Från Dr Solander kan han ej få några Naturalier, och det har blifvit svarat honom, at Regeringen förbudit at något af deras samlingar skulle bortsändas. Jag är dock öfvertygad at Dr Solander sänder Herr Archiatern något, åtminstone af Indianernes kläder och utensilia. Det har han åtminstone lofvat mig. Ellis är nu occuperad med at skrifva

en liten tractat om Gorgoniæ och huru de tillväxa. Han är däri aldeles emot Hr Archiaterns tankar, och tror at de ej dra den minsta föda med roten eller växa til med barken, utan at det sker per apositionem af djuret sjelf, likasom i snäckorne. Det septum, som altid synes vid hvar grens utgång afskära medulla (med flera skäl), tyckes bevisa det. Pallas[6] lär han banna bra opp i denna skriften, för sina friheter mot honom; men Herr Archiatern bli nämd med all den wördnad och kärlek, som hans vänskap för Hr Archiatern fodrar. — Jag önskade, att han tryckte något om Animalcula infusoria. Jag har sedt under hans microscoper de underligaste figurer af dem. Nyligen har han fådt ett af Ryska bastmattor, hvilket i hvart ögnableck ändrar sin figur från till , till , till eller till , och tycks därvid likasom löpa igenom sig sjelf. Ett annat af ungefär denna figur öpnar sin hela längd och sväljer de största andra, och därföre blifvit kallad voracissimus. Med flera som jag omöjligen kan beskrifva. Jag lär redan en gång hafva nämnt, at tinctur af färsk Geranium Zonale dödar de mästa slagen i ett moment, äfven de som fås af den samma örten, då hon rutnar. Ett af djuren, som har nästan denna skapnad lefvande , får när det dödas med tincturen en sådan med strålar, som spricka utur kroppen. Ellis lärer sjelf berättat, at B. Münckhausen misstagit sig, och jag tror mig hafva blifvit öfvertygad därom genom hans Microscoper.

Papperet nödgar mig sluta, och jag hoppas, at Herr Archiatern ursägtar ovåligheten af den, som med fullkomligaste vördnad altid lefver

Välborne Herr Archiaterns och Riddarens

ödmjuke tjenare

Heeric Gahn.

Om Herr Archiatern behagar behålla detta brefvet til lådan ankommer, så kan det tjena til någon explication af det som är uti densamma.

Linn. Soc. vol. IV: 353.

1 John Coakly Letsom, se bref. 1118 not. 5.
2 Claes Grill, se bref 254 not. 5.
3 John Fothergill, se bref 550 not. 3.
4 *Xanthorrhoea hastilis* Sm., Grästrädet.
5 Thomas Pennant, se bref. 516 not. 2.
6 Peter Simon Pallas, se bref. 439 not. 4.

1375.

London d. 29 Juni 1772.

Välborne Herr Archiater och Riddare.

Jag tager detta tilfälle at i Hr v. Troils bref äfven med några få ord upvagta Hr Archiatern, och tillika tacka för Hr Archiaterns sista, hvaruti Hr Forsters bref var inneslutit, och hvilket jag rigtigt framlämnat. Han var högligen flaterad af den hedern at vara i Hr Archiaterns brefväxling, och hinner han öfverlefva sin resa, och vi hans hemkomst, så hoppas jag at jag giort Hr Archiatern et nöje med denna bekantskapen. Hela lärda Werlden lär vara surprenerad, at Bankses resa blef så hastigt til intet. Rätta sammanhanget är, at Skeppet, dels af någon okunnoghet, dels ock af något Admiralitetets hat för denna expedition, blef så öfverbygt, at det ej kunde föra segel utan at kantra. — När öfverbygnaden sedan skulle tagas af, var det ej rum nog för Hr Banks och hans folk, om de ej nögdt sig med Hängmattor alena, och då M:r Banks påstod nytt skepp för flera commoditeter, svarades at sådant ej kunde fås, at expedition utan honom kunde fortsättas, at nya uptäckter i Geographien voro förnämsta nyttan, och at alla de naturalier han förra gången hemfört ej gagnat Riket för en skilling. På detta hastiga sätt slutades denna expedition, af hvilken vi väntade så mycket, och det just då alt var färdigt til afseglande. Det är oändligt hvad kostnad M:r Banks härigenom giort sig förgäfves. Til at spara något däraf, och at nytia alt det folket af Ritare, Doctorer, Secterare och Musici, som han för 3 åhr får betala, så tänka de snart göra en resa rundt omkring Engelska kusten, Irland, Skettlands öarne och sedan til Island och komma hem til slutet af nästa october. De hafva därtil hyrt sig ett litet skepp, hvaruti de alla bo som matroser mellan däck, och ärna göra tjenst hvar och en i sin tur. Det blir mera et lustpartie än någon alfvarsam expedition, ehuru Engelska Norra kusterne äro mycket okända. Uno v. Troil går med som deras Antiquarius; det var en god lägenhet för honom at öfva sig i vårt gamla språk, som han förut under vår Stora Ihre studerat. Regeringen til at mera förarga M:r Banks hafva med Skeppen til Södersiön utnämdt M:r Forster, hvarom Troil lärer nämt. Han har ingen mera med sig än sin son som Ritare; man bör såleds ej vänta sig så stora uptäckter af honom, men jag är öfvertygad,

om han har hälsan, så bringar han en god del med sig hem; och han har lofvat mig på det högsta at från både Madera och Cap. B. E. skrifva Hr Archiatern til och sända något, och när han hemkommer at straxt medela et exemplar af alla sina samlingar. Och fastän jag lämnar London, har jag kommit öfverens med Forster om en säker adresse för hans bref och Paqueter. Jag är ängslig för vår Solander, at hedern af dessa upfinningar skulle falla i en annans händer, så mycket mera som, om Forster hemkommer, han, såsom den sista, vill alena bli omtald och de andre Herrarne intet. Det enda hoppet de hafva öfrigt är at få ett Skepp af Ost-Indiska Compagniet och nästa åhr gå ut därmed; men detta är ännu osäkert. Alla sådanna dristiga saker förlora af sin styrka, då de utdragas på tiden, och Forster blir ändock altid före dem. — En förmån ha vi, som nödgas sitta hemma, nämligen at Dr Solander förmodligen snart sänder Herr Archiatern något af sina samlingar, och at de skynda sig at utgifva beskrifningar på alt sammans, för at förekomma Forster. Jag har trodt det vara min skyldighet at gifva Herr Archiatern denna underrättelse om en sak, som så nära rörer den Wettenskap, hvars hufvud Herr Archiatern är, och för altid blir genom sina skrifter. Jag har annars[1] denna gången inga nyheter at berätta. Med Moreen[2] kommer en hel hoper småsaker til Hr Archiatern från Ellis, Hill[3] och flere. M:r Myller har ock sändt något af sina taflor och en på en ny växt, som han vill hafva nämd efter Quäkare Fothergill. — Om örten är värkligen ny, så tror jag, at Fothergill förtjenar den hedern, som en stor samlare och upmuntrare med sina pengar för Nat. Historien och den största Practicus, som London nu har. Jag nämner ock detta, emedan jag hört, att Miller lämnat sitt Paquet til Cap. Moreen, utan at adresserat på någon i Stockholm och det därföre bör där efterfrågas. Jag hoppas,[1] at de sakerne jag sände med Dickson kommit rätt til hande.

För Herr Archiaterns benägenhet at villa påsätta mig Doctors hatten tackar tag ödmjukast. Jag skulle gärna väntat öfver en Promotion för at få denna hedern af Herr Archiaterns hand, och det skall för altid bli mig en upmuntran at på alt sätt befrämja nyttiga uptäckter såväl i Nat. Historie som Medicine. Huru länge jag ännu blir ute, kan jag icke säga. Jag reser så länge jag kan, det vill säga, så länge min k. Fars pung står ut därmed. Jag har hemma ingen lycka, som väntar på mig, och ingenting at försumma.

Af uprigtigaste hjerta önskar jag Herr Archiatern den bästa välmåga och många sommarnöjen. Jag skal aldrig förglömma den nöj-

samma Sommaren, då jag vid Herr Archiaterns sida lefde naturligt och betragtade Naturen.

Med djupaste vördnad framhärdar jag

Välborne Herr Archiaterns

ödmjukaste tjenare

Henric Gahn.

Jag har i dag sedt Ellis, som bedt mig oändligen hälsa. Han hade intet nytt at säga mig. Et stort exemplar af den fyrfotade Siren har han nyligen fått från Carolina. M:r Hunter[4] har anatomiserat den och funnit invärtes structuren helt lika med Siren lacertina. — Herr Archiaterns saker med H. Moreen lära bli adresserade på Stapelmohr[5], som Hr Archiatern behagar låta honom veta.

Linn. Soc. vol. IV: 354.

[1] Johan Reinhold Forster, se bref. 431 not. 6. — Hans son Johan Georg Adam, född 1754, var fadren följaktig till Söderhafsöarna; innehade därefter olikartade anställningar i Kassel, Wilna och Mainz, hvilka alla han till följe af sitt oroliga sinnelag snart lemnade, anslöt sig till republikanerna i Paris, med hvilka han dock snart blef osams, förklarades i riksakt och dog 1794 i Paris under förberedelse för en resa till Indien.

[2] Peter Morén, sjökapten i Ostindiska kompaniets tjänst.

[3] John Hill, se bref. 571 not. 4.

[4] John Hunter, född 1728, praktiserande läkare i London, surgeon general vid engelska armén, död 1793; »en af de utmärktaste och mångsidigaste forskare, som medicinens historia känner».

[5] Carl Wilhelm von Stapelmohr, född 1752, vice häradshöfding, död 1776.

1376.

Edinburgh d. 28 Febr. 1773.

Välborne Herr Archiater och Riddare.

Efter et så långt stillatigande vågar jag knapt sätta pennan på papperet för at upvagta Herr Archiatern. Intet annat än brist på värdigt skrifämne har varit orsaken därtill, och jag är ledsen at äfven denna gången sådant felas mig. Jag lämnade London i Juli månad förledne åhr, och sedan den tiden har jag haft liten eller ingen lägenhet at höra af nyheter i Natural-Historien. Jag tillbragte 3 månader på en resa genom de förnämsta orter af denna ö, men bergverk och manufacturer

voro de endaste curiositeter jag hade tillfälle at observera. Herr Archiatern vill tycka detta för vida skilt från mit föremål, men utom den nyfikenhet, som altid följer med resande, och at jag ej bätre kunde använda sommaren, då inga Lectioner givas, så har jag altid funnit, at då man utvidgar sina ideer i andra ämnen, man alltid på et eller anat sät vinner något i sin egen vettenskap. Då jag kom hit i November sistledne, fann jag Mess. Banks och Solander här för mig, lyckligen återkomne ifrån deras Isländska resa. Jag behöfver ej nämna något därom, såsom Uno v. Troil redan lärer hafva gifvit Herr Archiatern den fullkomligaste beskrifning af alla de curiositeter han sjelf var åsyna vitne utaf. — Jag får alenast tillägga, hvad jag nyligen hört ifrån Hr Banks, at uti den labyrinth som Engelska, eller rättare sagt hela Europas, penninge afairerne nu äro, det är ingen liklighet at en ny utrustning för dem kan åtadkommas. Natural Historien kan aldrig få reparerad den förlust hon led, genom denna resans afstadnande. Jag hoppas icke dessmindre, att Herr Forsters uptäkter skola bli considerable. Jag hade et kort bref ifrån honom ifrån Madera, i hvilket han ber mig hälsa Herr Archiatern. Han hade sändt sina därtills giorda uptäckter till Herr Barrington[1] i London, och jag skulle hafva igenomsedt dem, om jag ej förut hade lämnat det stället.

Hvad Natural Historien i detta Landet beträffar, så är Botaniken ännu nästan det enda som har blifvit cultiverat. Botanices Professorn Hope[2] är ingen trollkarl, men en idog och godhjertad man, och har sedan Alstons[3] död fullkomligen etablerat Herr Archiaterns Systeme ibland studenterne. Det var vinter, innan jag hitkom, at jag ej kan säga något om den botaniska trägården, men jag hörde af Dr Solander, som var här en månad för mig, at där var et godt antal af rara örter, och at han fådt 50 med sig till London, hvilka ej voro i den stora Kew trägården. Skottarne hänga tillhopa mera än någon annan Nation, och Dr Hope har landsmän i alla verldenes delar. Nyligen har ock en Profession blifvit inrättad här vid Academien för Herr Archiaterns Djurriken. Ramsay[4] heter han, som först bekläder den syslan. Han vill snart taga sig den friheten at med bref upvagta Herr Archiatern, och lär äfven inan kort göra en sommar resa öfver til Sverge. Han har sagt mig, at det är en Fogel och en Fisk, hvilka han funnit ibland Bergskottland, ej förut beskrifna, och han ärnar med första lägenhet sända dem til Herr Archiatern. — Medicine är för öfrigt nu vid denna Academien i sit högsta flor, man räknar åtminstone 300 studenter i denna vettenskap och jag har sjelf i Anatomie Professorns Collegium räknat 260. — En stor del häraf likväl äro Chirurgi och Appothekare, hvilka

Herr Archiaterne vet practicera mera i England än hos oss. — Antalet af Promoverade öfverstiger aldrig åhrligen 20. Professorernes löner äro små, ej mera än 30 a 50 pund sterling, men genom Collegier, hvilka af hvarocken betalas med 3 guineer, göra de sin inkomst större än våra Riksråders. Jag vill i korthet nämna de Medicinska. Cullen[5] är första Practices Professor, och den som drar de mästa studerande hit. Han är en ganska snäll Practicus, fast han har litet besynnerliga theorier i Medicine. Herr Arahiatern vill se en del deraf ifrån hans Synopsis Morborum, hvilken bok Troil har med sig som present ifrån honom. Han förkastar hela Boerhaves lära af vätskornas fel i Febrar, och gör både dem och de mäste Chroniska sjukdomar til Nerverna, eller åtminstone til morbi Solidorum; ty han bevisar at alla musclar äro nerver, och at nerverne äro intet alenast giorda at föra det electriska fluidum för känslan, utan äfven nutritions saften, hvars organum Secretorium hjernan är. Det blefve för vidlyftigt at anföra alla Dr Cullens bevis för dessa hypotheser. — Den Medicinska scolan har här lidit en stor förlust genom den andra Professorns Dr Gregorys[6] dödsfall, som skedde för några dagar sedan. Han var en af de bästa och simplaste practici jag någonsin känt och har skrifvit några små vackra skrifter. Dr Monro[7] är anatomicus; han har succederat sin Far, den berömde Anatomen, och är ej sjelf mindre kunnig i denna Wettenskapen. Det är ovisst, om ej uptäckten, at vasa Lymphatica äro de endaste vasa absorbentia, bör tillägnas honom framför Dr Hunter i London. Dr Home[8] är mater. Med. Professor. Hans bok Principia Med. och den om Angina Infantum har giort honom mera känd utomlands, än han är estimerad här. Han blandar sina lectioner med så många underliga Systemer, och berättar sådane casus, som ingen kan sätta tro till, at hans class är ganska litet frequenterad. Dr Black är Chemiæ Professor, och hans Systemer om Aër Fixus, om den fördolda hettan, och om Principium inflamabilitatis skall göra honom odödlig i den Wettenskapen. — Dr Hope är förut känd af Herr Archiatern. Dr Ramsay är en ung man, men idog och mån om at lära, och känner Herr Archiaterns System tämligen väl. Utom dessa är här ock en Prof. i Ars obstetrica Dr Young[9], hvilken räknas för den bästa lärare i det ämnet nu i England. Genom et väl inrättat Hospital af 150 a 200 Sjuka hafva Studenter fult tilfälle at se application af hvad de hört i Collegierne, och lectioner äro gifna öfver hvar och en sjuk, då raison gifves för hvad som blifvit föreskrifvit. — Ibland de lärda i Vår vettenskap måste jag ock ihogkomma Lord Monbodo[10], som fordom hade en correspondance med Herr Archiatern om Homines Caudati och har nu bedt mig hälsa på det högsta. Han hade

förskaffat sig Köpings[11] resa, och var oändligen glad, då jag öfversatte det capitlet för honom på Engelska. Han är en ganska lärd man, men har ock sina underliga Systemer. Han tror, at vi alla i vårt naturliga tilstånd hade Rumpor, gingo på 4 fötter, och kunde intet tala. Sådant var Paradiset efter hans beskrifning; hvarvid jag måste nämna, at ingen här på orten af de lärda är så litet Philosoph, at han skulle tro et enda ord, som står i Bibeln[12]. På Lord Monbodos vägnar nödgas jag besvära Herr Archiatern med at gifva mig et extract af Herr Archiaterns section öfver juvenis Lithauensis[13], som var upfostrader i Augusti hof, och om alla de underligheter, som dervid voro observerade. Jag hade ej mina papper med mig, så at jag kunde ej ge honom en fullkomlig beskrifning därpå, ej eller mins jag från hvad auctoritet denna berättelsen först var tagen. Om det ej voro för en annan, skulle jag blygas at göra Herr Archiatern så mycket besvär. Jag kan intet sluta detta bref utan at berätta et det besynnerligaste Phænomenon i Natural Historien, som nyligen händt i Ireland och som Dr John Pringel har communicerat mig. En köpman i Dublin dör och lämnar efter sig en Samling af Naturalier. Hans son säljer alt, men af en händelse blir en låda med små snäckor quar. Efter 16 åhr tar han en dag ut några af dessa snäckor och ger dem til sit Barn at leka med. Det återigen af händelse lägger några af dem i vatten, och til allas förundran kommo de om en liten stund til lifs. Flera lärda kallas tillsammans, då experimentet ittereras med de quarblefne snäckorne, och det med samma success. Mera af denna underliga vivification veta vi ej ännu, ej heller hvad species af Cochleæ de varit; men en full berättelse är lofvad med det första. — Detta explicerar Italienarenas underliga rön med Gordii, at de komma til lifs, sedan de äro torkade öfver elden, om litet vatten påslås och de läggas i solen. Men detta är utantvifvel längesen bekant för Herr Archiatern.

Jag har ej mera rum öfrigt än at af hjertat önska Herr Archiatern en beständig välmåga, och utbedja mig den gracen at altid få lefva

Välborne Herr Archiaterns och Riddarens

ödmjukaste tjenare

Henric Gahn.

Om Herr Archiatern alenast behagar ställa skriften To Dr Henry Gahn Edinburgh, så får jag brefvet säkert. — Nu på stunden kom Dr Hope til mig och ber mig hälsa på det högsta. Han skall med första lägenhet sända Herr Archiatern några Plantor af en Populus, som är mycket lik til Heterophylla, men då denna ej tål äfven det Engelska

Climatet, så växer den andra i det kalla Canada, och kan bli af mera nytta för oss. Det lärer längesen vara Herr Archiatern bekant, at Colleg. Medic. (eller som det här kallas the College of Physicians) i Edinburgh har nämt Herr Archiatern til deras ledamot[14] efter van Swietens[15] död. Jag sände Diplomat tillika med et bref från Secreteraren för någon tid sedan til H. Lindegren[16] i London, at vidare med någon resande til Herr Archiatern fortsända.

Linn. Soc. vol. 355—6.

[1] Daines Barrington, född 1727, engelsk botanist, död 1800.

[2] Jo. Hope, se bref 1057 not. 7.

[3] Charles Alston, född 1683, professor i Edinburg, död 1769.

[4] Robert Ramsay erhöll 1767 kunglig fullmakt att vara »professor of Naturalhistory» i Edinburg, men uppvisade denna sin fullmakt först 1770, hvarefter han innehade platsen till sin död 1779.

[5] William Cullen, född 1710, medicine professor först i Glasgow, sedan i Edinburg, död 1790.

[6] John Gregory, född 1724, medicine professor i Edinburg, död 1773.

[7] Alexander Monro d. ä., född 1697, anatomie professor i Edinburg, död 1769; om hans son se bref. 1372 not. 16.

[8] Francis Home, född 1719, medicine professor i Edinburg, död 1813.

[9] Thomas Young, medicine doktor, professor i obstetrik i Edinburg 1756—80.

[10] James Burnett, Lord Monboddo, född 1714, skotsk domare, död 1799.

[11] Nils Månsson Kjöping, prästson från Köping, född omkr. 1630; författare till *Een reesa, som genom Asien, Africa och många andra hedniska konungarijken sampt öijar med flijt är förrättat,* först utgifven 1667 och sedan flere gånger omtryckt.

[12] Naturligtvis med hänsyn till afgörande af naturvetenskapliga spörsmål.

[13] Härmed afses den af Linné i disputationen *Anthropomorpha* m. fl. st. omtalade vilda gossen, som uppgifvits blifvit 1661 anträffad i Lithauens skogar lefvande tillsammans med björnar.

[14] Linné valdes 1772 till ledamot af Royal College of physicians i Edinburg.

[15] Gerhard von Swieten, se bref. 534 not. 1.

[16] Carl Lindegren, kompagnon i Grillska handelsfirman i London, egare af betydande samlingar af mynt, medaljer m. m. (jfr. Björnståhls Resa II s. 217).

I Linn. Soc. (vol. IV: 357) finnes dessutom ett kort skriftligt meddelande, dateradt d. 2 Juli 1778, med uppgift om afsändandet af en »örtlåda» och adressen till brodern Hans Jacob Gahn (född 1746, kansliråd, svensk generalkonsul i Cadix, där han 1800 dog af gula febern).

GAHNE, JOAN.

Synes hafva varit densamme som HANS GAHNE, född 1722, student i Upsala 1733, prästvigd i Stockholm 1742, komminister i Anga troligen samma år, men i slutet af 1757 förklarad »för sin sinnessvaghets skull icke vara i stånd att denna syssla förestå»; dödsåret okändt.

1377.

Wälborne Herr Archiater och Riddare.

Till Archiatern och Riddaren öfwersändes härjämte, frå Hr Kyrkjoherden Jacob Broander[1], som Succederat Sal. Prof. Norby[2], en Fogel, som förmodl. lärer wara rar, med begjäran, at få weta dess namn. Han är skuten af Stud. Joh. Neogard[3], uti åen, utan för Nährs Prestgård. Efter min tanka är det Fulica atra. Dess utom följer innelykt et litet prof af egen tilwärkad Silke, hwaraf jag låtit sticka et par fullkoml. mansstrumpor. Här å orten tåla de swarta mulbärs träden mera köld, och fryser långt mindre bort af deras åhr skått, än af de hwitas. Med hafresåningen hafwer jag giort nog accurata försök; men än aldrig set någon förwandling, hwarken till hwete el:r råg.

För några dagar sedan, då jag ur en Ek uthögg en Bi-swärm, feck jag fatt på wisen, som jag trykte hårdt mellan fingrarna, at få se om hon hade en gadd. Hkt är in quæstione. Wisen räckte tydel. ur sig gadden men stack mig intet med densamma. För det stora nöjet jag haft och än hafwer af Herr Archiaterns och Riddarens utkomna skrifter, aflägges mycken tacksäjelse. Jag önskar at någon fullkomlig skickelig wille förswänska Regn. Animale af Systema Naturæ, såsom Hr Haartman giort med Regn. Vegetabile, hkt warit mitt A, B, C.

Herr Archiaterns och Riddarens

Wisby d. 18 Sept. 1759.

okände tjenare
Joan Gahne.

Utanskrift:

Archiatern och Riddaren
af Kongl. Maij:ts Nordstjerne Orden
Herr Carl Linnæus
Upsala.

Linn. Soc. vol. IV: 358—9.

[1] Jacob Jönsson Broander, född 1707, kyrkoherde i När, död 1769; »en synnerligen nitisk och exemplarisk man».

[2] Nils Olofsson Norby, född 1675, filosofie magister i Greifswald 1699, sedan under 13 år stadd på utländska resor, professor i orientalspråk vid Åbo universitet 1725, kyrkoherde i När 1727, död 1742. — I sin Gotländska resa skrifver Linné: »Professor N. Norby och Pastor här wid Nähr war en genomlärd man, af oändelig mycken lecture, sådan wi intet förmodat finna här liggande giömd bakom buskarne: han hade mycket rest och utstådt, hans lärde Discurser uppehöllo oss».

[3] Johan Larsson Neogard, född 1734, kyrkoherde och prost i Östergarn, död 1811.

GERINGIUS, ANDERS.

Född 1732, efter att hafva genomgått Strängnäs gymnasium satt i handel i Stockholm och sedan därstädes hattstofferare, död 1807. »Ägde en artig samling af oeconomiska böcker, chronometrar, svenska chartor, snäckor, porträtter och mynt».

1378.

Högachtade Herre.

För gunstig hogkomst wid Nyåhret aflägger jag skyldig tacksäjelse och uprichtigt önskar, att den allsmächtige Guden wille uppehålla M. H:re i detta åhr och många tillkommande tider wid all sielfönskelig sällhet; så twiflar jag ock icke, med mindre den ädlaste wettenskapen där af tillflyter anselig förmon.

jag beklagar att hos mig wid detta tillfället war intet att se, men hoppas doch skall ersättias, om jag får fägna mig af M. H:res visite mitt i sommaren.

jag förbl.

Min högtärade Herres
hörsamste tienare
Carl Linnæus.

Upsala 1760
d. 15 Januarii.

Utanskrift:

a Monsieur
Mons:r Andr. Geringius
Stockholm.

Sigillet söndersmuladt; rödt lack.

Originalet finnes i Kgl. Vetenkaps-akademiens bibliotek.

GJÖRWELL, CARL CHRISTOFFER

Född 1731, anstäld vid Kgl. biblioteket 1755 och amanuens därstädes 1758 (och därför antagligen kallad »secreter»), vice bibliotekarie 1764, afsked 1795, död 1811; historiker, bibliograf, publicist, synnerligen produktiv författare. I hans 1798—1808 utgifna *Brefväxling* (6 delar) finnas flera af LINNÉS till honom skrifna bref meddelade, ehuru vanligen något förkortade. — Hans brefsamling finnes numera i Kungl. Biblioteket i Stockholm.

1379.

— — — — — — — — — — — — — — —

I de höga och djupa Kalk-Strata, som ofta ligga under de högsta bärg, så här i Swerige, som öfwer hela Europa, finnes en myckenhet *Petrificater*, som kallas *Terebratulæ*, eller *Petrificerade Musslor*, hwilka ena skal står ut baktil, och där är genombåradt (se Hans Excell. H. Grefwe TESSINS *Museum* Tab. V. Fig. 3, 4, 5, 6, 7), hwilka Musslor opetrificerade aldrig blifwit sedde i något Snäcke-Cabinet, eller någonsin fundne i werlden. De hafwa därföre mycket brydt de Naturkunniga, hwarifrån de månde härstammat: om de alle blifwit förgångne i syndafloden? eller om de warit skapte i sjelfwa bärgen? Nyligen har den curieuse Herr TH. PENNANT[1] i Flintshire uti Ängelland sett ett Corall-trä, som blifwit upfiskadt på största Hafsdjupet utanför Norrige, på hwilket sutit en sådan frisk Mussla, hwilken genom det lilla hålet wid ryggen utsatt sina *tentacula*, med hwilka hon häftat sig wid Corallen, som samme Herr PENNANT uti Bref af den 20 nästledne October afritat, beskrifwit och mig tilsändt. Härigenom får man anledning at tro, det de åtskillige andre *Conchæ Anomiæ* äfwen så lära igenfås, då de nogare eftersökas på djupaste Hafsbottnen.

— — — — — — — — — — — — — — —

Utdrag af ett bref från LINNÉ till GJÖRWELL, dateradt Upsala den 3 December 1756 och intaget i *Lärda Tidningar* s. å. n:o 96 för den 6 December.

[1] THOMAS PENNANT, se bref. 1123 not. 6. — I vol. 1 af Upsala Vetenskaps-Societetets *Nova Acta* (1773) finnes intagen en liten uppsats *Anomia*, som säkerligen är den, som LINNÉ ofvan angifver sig hafva mottagit.

1380.

Wärdige Herre.

I dag blef jag hedrad af min Gynnares bref, som fägnade mig rätt så mycket, som jag grämde mig att höra det en så namnkunnig seculaire Herre warit i Upsala, och intet bewärdigat en obekant wän, som altid burit de högsta tankar för en sälsynt genie, med sin visite. jag bannades på gesellen, som sent sade mig att Min Herre warit i trägården och ej låtit mig dett wetta.

Salig Löflings död har frätt mig mer än jag kan uttala; fägnar mig hierteligen att Min Herre will contribuera till hans canonicerande; han war det wisserligen wärd.

Jag bör för öfrigt aflägga all wördnadsfull tachsäjelse för alla de milde, Gud gifwe förtiente, utlåtelser Min Herre täkts i sine skrifter lämna om mig. jag skulle önska at ej dö otaksam. jag wet mig aldrig läsit någons skrifter med större behag än min Herres, som altid lyser med sine upeldade tankar. om watnets aftagande war det första, som satte mig uti Min Herres ouphörliga estime; aldrig någon har gjort saken tydeligare.

Till Magister Elf[1] har jag lämnat kort pro memoria om Sal. Löflings lefnad.

Den samme, som responderade för disputationen cui bono[2], reser i morgon till stockholm, och har den ähran sielf henne offerera.

Jag förbl. med alt estime

Min Herres och Gynnares
lydige tienare
C. Linnæus.

Upsala 1757
d. 12 octobri.

Utanskrift:

a Monsieur
Mons:r C. C. Giörwell
Stockholm.

Sigillet bortskuret.

Egenhändigt original i Kejserl. biblioteket i S:t Petersburg, anträffadt och afskrifvet i December 1906 af öfverbibliotekarien Aksel Andersson.

[1] Samuel Erik Älf, född 1727, magister i Upsala 1752, lektor i Linköping 1760, titul. professor 1762, domprost därstädes 1782, död 1799.

[2] Christopher Gedner, född 1730, provinsialmedicus i Wärmland, död 1773. Var 1752 respondens till Linnés disputation *Cui bono*, af hvilken han följande år utgaf en öfversättning: *En Fråga, som altid föreställes de Naturkunniga, Då det heter: Hwartil duger det?*

1381.

Min Gynnare.

uppehållen af Landshöfdingen till middagen med många andra i dag, ref mig lös och kom hem på posttiman, måste swara i galoppe äller intet: *fronte capillata*[1].

för uprogat beröm i den älliest hederliga och mogna berättelsen öfwer sal. Loefling, tackar jag wördsamast; jag ser där af M. G. öfwerflödiga kiärlek emot en oförtiänt idkare. om jag säger at jag är hatare af beröm, så liuger jag som alla andra; hwem hatade sitt eget kiött; sielfkärligket är grunden til alt godt. Men nog kiänner M. G. wår egen nation; *lude*, sade Helena hos Ovidii Paris, *sed occulte;* aldrig kan en fiende i sverige skada mer, än om han ropar, berömer. Min Gynnare kan wälfwa saken, utan at jag där uti nämnes; det är hans bröllop som dantsas, som nu är extra invidiam. sluta ut min merite, så mycket möjligt är. jag har redan skuld att jag gjort af med desse 2, fast Hasselquist hade blodhostning, och döden gifwit på hand, 2 gånger för sin afresa, och endast genom resan kunne sub spe rati hielpas. Löfling recomenderade jag till Spanien och ej till America, och skulle icke han wåga en sådan resa, som kunne giort hans namn större än Alex. M., så borde aldrig någon General wåga en action.

Hasselquist dog på en gård utan före smirna, dit han siuk lät transportera sig för frisk luft skull.

Löfling war Botanicus Regius Maj:ts Hispaniæ och ledamot af Upsala wettenskaps societet.

om något fattas om hans lefnad, så fråga hans Morbroder Bokhållaren wid Ammiralitet i stockholm Hr Strandman[2].

dies natilis borde wara, men mig obekant.

reste från stockholm siöledes tisdagen före d. 17 maji 1751; kom till porto i julii månad, kom till Madrit d. 9/20 octobris 1751.

Guayana heter det.

Dog i Murercuri.

Hans Epistlar och beskrifningar på örter, som han sändt till mig ifrån spanien, hoppas jag skola blifwa tryckta, ty de äro späc-

kade med de accurataste rön i naturalhistorien, däraf man kan se at ingen warit accuratare.

för Min Gynnares ädla sinne, ursäkta denna hast.

förbl. Min Gynnares

lydigste tien.

Ups. d. 28 Oct. C. Linnæus.

1757.

Utanskrift och sigill saknas.

Orginalet finnes i Gjörwells brefsamling del. I n. 47.

[1] Del af ett uttryck, som angifver, att tillfället bör begagnas.

[2] Nils Strandman, varfskommissarie vid K. Amiralitetet.

1382.

Min Gynnare.

Hwad sal. Löflings Mss. angår, så blifwa wähl de conserverade af des bägge elever, som skola fulföllia arbetet i America; och komma ofelbart omsider till Spanien. Jag har redan haft mine krokar ute, att få copia däraf, så snart de komma hem.

Om sal. Loeflings bref har jag ock redan corresponderat med wettenskaps Societeten; och hoppas mot wårtiden få utgifwa dem.

förledet åhr blef Löfling utnämd till Ledamot af Upsala wettenskaps societet.

Wettenskaps societeten här begynte artigt wid 1720, genom sg. Er. Bentzelii[1] bedrifwande, hade änteligen så när deliquescerat wid 1740, då Mathematici begynte, men med sg. Celsius löstnade hon nog.

Sedermera har det gått trögt, dock hafwa wij då och då utkommit med några tomer, som jag tycker innehålla de wackraste rön, och nu hafwa wij en sambling af en fulkomlig volume, som wid nyåhret skall utgifwas.

Jag har warit secreter äfter Celsius.

Det woro skada på Hr Schiönberg[2]; han sände till wår societet ett artigt rön i sommars.

förbl.

Min Gynnares

Upsala 1757 tacksame tienare

d. 1 Nov. C. Linnæus.

Utanskrift:

A Monsieur
Mons:r Giörwell
Stockholm.

Sigill bortskurit.

Originalet finnes i Gjörwellska brefsamlingen del. I n. 48.

[1] Erik Benzelius, se bref. 230 not. 1.

[2] Anders Schönberg, född 1689, öfverjägmästare i Upland, Gästrikland, Helsingland och Härjedalen, ledare af Fredrik I:s bekanta björn- och elgjakter, död 1759. Det här omtalade »rönet» var en »relation de Monasterio Aspnäs», hvilken egendom tillhörde honom. Det var ock han, af hvilken Linné köpte Hammarby.

1383.

Edel och Högachtad Herre.

Den wänskap Min Gynnare täckts uti sine förre betyga emot mig så oförtient, föranlåter mig supplicera om M. G. mildhet wid recensionen af mitt nya Systema naturæ, som till förra delen är utgifwit[1]. Jag wet wähl at mina fehl aldrig kunna giömmas för en så upmärksam werld; jag utbeder mig för dem ingen speciell nåd, men jag bönfaller, at, som åtskilligt intet kan annat än falla ganska paradoxiskt, M. G. täcktes wara så from öfwer det höra min egen förklaring och sedan fälla sin mogna och rättwisa dom. war så gunstig om, M. G. skulle hålla den wärdig att recenseras och hör mig uti de mäst paradoxe puncter, så torde jag få mer hugna mig af mitt arbete. på hvilket jag upoffrad min tid, krafter, hälsa och nästan lif, i god intention att tiena wettenskapen, där jag måst troka mig fram i oväga bane, skild ifrån samblingar och andre hielpe medel uti de mäst florerande riken. Lät intet min korthet ligga mig till last; ungdomens depence har fodrat korthet. naturen bör föreställas kort och tydelig, så mycket lik sitt original, som mig möglig warit. Tänk efter huru få gådt för mig och ingen med kädia. Hwad möda jag haft att få ihop denna, hwad bry at digerera, törs jag ej nämna, ty det har tärt min kropp och mitt lif för mycket. förblifver med all ärkienstsla

Min egen Gynnares

Upsala 1758 lydige tienare
d. 3 martii. C. Linnæus.

om M. G. skulle spöria at någon för mitt arbete welat hedra mig, war gunstig och det ignorera, *ne audiat nemesis; nostin invidiam Hominum.*

Utanskrift:

a Monsieur
Mons:r Giörwel
S. T.
Stockholm.

Sigill bortklippt.

Originalet finnes i Gjörwellska brefsamlingen del. II n. 11.

[1] Första delen af *Systema Naturæ, edit. X*, utkom 1758.

1384.

Högl. och Högachtad Herre.

För gunstig hogkomst aflägger jag all wördnadsfull tacksäjelse. Förlåt mig som senast förgat att swara, mina månge järn i elden hafwa giort att jag bränt några. Min Gynnare cumulerar på mig så många rön af mildhet, att jag wet ingen wäg dem aftiena.

Aflägger mycken tacksäjelse för beswäret af luntorne; de hasta ej.

Hafre förwandlingen[1] höres nu mer intet af, då jag förmodade det som mäst skulle klinga. Några 1000de hafwa i riket giort försök; hade så mycken rog utsåts, hade den wähl gifwit så många tunnor rog i skiörd. experimenterne skola nu wisa sig. conclusionen bör blifwa allmän, som kostat riket, då det adderas, nog; tystnar det här med, kommer om 50 åhr quæstionen å nyo att upwäkas och lika rön anställas med lika depence. Det woro artigt få resolution i saken. woro artigast om nationen wille insända sine försök antingen till min Gynnare, wettenskaps Academien äller någon annor.

förbl.

Min egen Gynnares

lydige tienare

Upsala 1758 C. Linnæus.
d. 30 Maji.

Utanskrift:

a Monsieur
Mons:r Giörwell
Stockholm.

Sigill V, rödt lack.

Originalet finnes i Gjörwellska brefsamlingen del. II n. 22.

[1] År 1757 utkom en af Öfverstelöjtnanten och Riddaren Johan Bernhard Virgin författad skrift: *Rön och Försök om En underbar Sädesarternas Förwandling ifrån sämre till Bättre Slag, Allmänheten til tjenst upgifne*, hvari påstås, att genom upprepadt afslående af hafrestråen en förvandling till hvete, korn och företrädesvis råg skall ega rum, hvarigenom all utsädesråg kan besparas och storartad ekonomisk vinst därigenom ernås. Författaren uttalade därför en önskan, »att den underbara förwandling och rika förökelse, som det bland sädesarterne härtils ringa aktade Hafrekornet wisat, måtte wäl nyttjas, til lindring och styrka för den under bördan så ofta suckande och af hunger wanmäktiga Åkermannen, befordra folkets tilökning i landet genom lifsmedlens ymnoghet, såsom ock uphielpa Rikets Handels-Balance, til jämnwikt om ej öfwerwikt, medelst besparing af de stora summor, som för Säd årligen gå til utlänningen». Härtill lade samma författare kort därefter tvenne nya afhandlingar, hvari han ytterligare förfäktade tillförlitligheten af sina underbara »rön», särskildt hvad hafrens förvandling till råg beträffar. En mängd landtbrukare synas hafva lockats till försöks anställande, fastän redan 1757 en författare »*Sincerus*» i Gjörwells *Lärda Tidningar* uppträdt såsom tviflare, ty »är det så, at Hafre kan förwandlas til Råg, ho wet, om icke denna kan förwandlas til Hwete; Hwetet til Sockerrör; dessa til Palm-trän o. s. w. allenast man afbidar tiden och ej låter det först utsådda fröet i förtid komma til mognad?» Och omvändt, skulle det ej vara möjligt, att »Hästar och Oxar skall efterhand förbytas til gräshoppor eller andra förakteliga och mindre dugeliga Diur»? Virgin, som fann detta vara »et roligt infall», försäkrade häremot, at »i sanning behöfwes här allenast en ny skapelse i Hiärnan och förståndsögat, för at se och finna, hwad som essentialiter är et och samma Slägte, och huru det således i sin art och Natur uphöjes och förädlas kan». För att i sin mån skingra villfarelsen utgaf Linné 1757 disputationen *De transmutatione frumentorum*.

1385.

Höglärde Hr Secreter.

För gunstig hogkomst genom brefwet aflägges vördsam tacksäjelse.

At gifwa ut biographier i swerige medan man lefwer, är äftertänkeligit; nationen tohl det ej wähl, räcknar det för fastus, criticerar säkert där på; ty wet jag intet om jag tors, ehuru det

skulle lända mig till synnerlig heder. *sed invidia post fata quiescit, tunc quivis ex merito suum tuetur nomen*[1].

Biographia Medicorum Robergia ligger i mss. hos Prof. Gottsch. Wallerius, som giör af henne estime. jag har sedt henne, men funnit henne lika alt det salig Gubben giort, begynt med titulis, men föga mer; så att det är hwarken hackat äller malit; och tror jag intet att 2 mäns lefwerne äro utförde.

Jag har sport att Profess. Anton Jussieu Botanices professoren i Paris är död; att Prof. Bernhard Jussieu, broderen, som warit Demonstrator, lärer sätta sig i ro; att Le Monnier[2] succederar Ant. Jussieu.

Ett litet programe[3] sänder jag innelyckt, icke för dess wärde, utan för det att det är nytt. Det hörer Eloquentes [till] att skrifwa klingande och betydande. quæstio Doctoralis om en Medicus kan wara utan historia naturalis. oration *de amoenitatibus Botanicis.*

Botanices Professoren Pontedera[4] i Padua är ock död för några månader sedan. om ej Vitaliani Donati succederar honom, så tror man att Manetti[5], som utgifwit mitt systeme i italien, lärer succedera.

Lef wähl, min gynnare. jag förgiäter sent att wara

Min Herres

Upsala d. 23 Junii 1758.

lydige tienare

Carl Linnæus.

Utanskrift:

à Monsieur
Mons:r Giörwel
Stockholm.

Sigill bortklippt.

Originalet i Gjörwellska brefsamlingen del. II n. 26.

[1] Men efter döden tystnar afunden; då blir enhvars namn efter förtjänst bevaradt.

[2] Louis Guillaume Le Monnier, se bref. 627 not. 9.

[3] Programmet vid medicine-doktorspromotionen den 19 Juni 1758 var skrivet på latin och börjar sålunda: »*Homine nihil imbecillius terra alit*».

[4] Guilio Pontedera, se bref. 995 not. 8.

[5] Saverio Manetti, se bref. 484 not. 1.

1386.

Stockh. d. 16 Oct. 1758.

Wälborne Herr Archiater och Riddare.

Nu först aflägger jag min aldraödmiukaste tacksägelse för den ogemena grace, hwarmed Wälb. H. Rid. öfwerhopade mig under mit sista wistande i Upsala och understår jag mig likafult, at supplicera om följande underrättelse. H. Landshöfd. Bar. Nils Reuterholm[1] war en man af stora meriter. Han hade många in Historiam naturalem et oeconomiam[1]; men desse äro nu ej alla så wäl bekante. War gracieux och wid tilfälle gynna den ödmjuke Mercurius[2] med några rader härom, såsom hwad han i synnerhet gjort til de nyare gagneliga wetenskapernas upkomst och flor hos oss. Han är nämd i W. H. A. Rs. Öl. och Gotl. Resa och Artedi vita[3]. Han hade ock del i Bisk. Browallii[4] bringande på en bättre wäg. Han har wist haft någon liten hortus botan. et de tout ceci quelques anecdotes, ju Vous en supplie très humblement. D. Zimmerman[5], A. von Hallers djerfwa och qwicka Discipel i Brügg, utgaf redan 1756 en pièce i 8 kallad: *Betrachtungen über die Einsamkeit*, uti hkn han ridiculerar åtskillige store män, och bland andra wår goda Artedi[6]. Men H. Prof. Formey[7] har wid des recenserande i Nouv. Bibl. Germ. T. 22[8] s. 214 tagit W. H. A. R. så skyldigt som hederl. i förswar, och då den tomus kanske ej . . . . .[9] sedd, wil jag den här inflicka. Deux des hommes les plus illustres de notre Siécle ont été fréquemment exposés à ces procédés cavaliers, qui ne deshonorent que ceux dont l'esprit léger ou malin s'y livre. Je veux parler de Mrs. *de Réaumur* et *Linnæus*. Il faudroit assurément bien des Juges tels que Mrs. *de Buffon* et *Diderot* (quoique d'ailleurs gens à grands talens) pour faire perdre aux personnes sensées la parfaite estime, la profonde pénétration qu'elles ont pour ces illustres Observateurs, mille fois plus Philosophes que ceux qui sçavent bâtir des Mondes et interpréter la Nature.

H. Hof-Pred. M. Trotzelius[10] som blifwit Prof. oecon. i Lund!

Med beständigaste wördnad är jag

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

öd:ste

Gjörwell.

Jag ber hälsa Herrarne Linnæus och Solander, hwars wänskap jag förbehåller mig med särdeles angelägenhet.

Utanskrift:

Monsieur
Monsieur de Linnæus
Chevalier, Professeur très Illuster [!]
à
Upsala.

Linn. Soc. vol. IV: 494—5.

[1] Nils Reuterholm, se bref. 345 not. 7.

[2] Gjörwell utgaf 1755—60 och 1763—65 tidskriften *Den svenska Mercurius.*

[3] *Vita Petri Artedi descripta* utgör inledningen till den af Linné 1738 utgifna *Petri Artedi Sueci, Medici, Ichthyologia.*

[4] Johan Browallius, se bref. 521 not. 2.

[5] Johan Georg von Zimmermann, se bref. 588 not. 19.

[6] Han yttrar nämligen: »Artédi, le grand Artédi, parloit en tous lieux de Poissons; lui parloit-on de Théologie, il répondoit de Poissons; lui parloit-on de Politique, il répondoit de Poissons; lui parloit-on de Métaphysique, il répondoit de Poissons; lui parloit-on de toute sorte de Nouveautés, il ne répondoit jamais que de Poissons. Tout lui étoit égal, et sur quelque route qu'on le mit, il sçavoit toujours arriver aux Poissons».

[7] Johann Heinrich Formey, född 1711, professor i filosofi i Berlin, död 1797.

[8] Tidskriften *Nouvelle Bibliotheque Germanique* tom. XXII (Amsterd. 1758).

[9] Lucka i manuskriptet.

[10] Claes Blechert Trozelius, född 1719, docent i Lund 1746 i praktisk filosofi och 1750 i ekonomi, kungl. hofpredikant 1756, professor i ekonomi i Lund 1758—88, teologie doktor 1768, kyrkoherde i Hardeberga och Sandby 1769, död 1794.

1387.

Edle och Högachtad Hr Secreter.

Jag wet ej mer specielt om H. Landsh. Reuterholm än att han hade ett wackert bibliotheque af de utwaldaste böcker uti oeconomien, resebeskrifningar &c. och att han war en af de flitigaste ämbetsmän i riket.

Åhr 1734, sedan jag gjort lappska resan, då jag om wåren kom till Fahlun, där han war Landshöfdinge, och med samma

tillfälle fick höra mig berätta om Lapland, behagade detta honom så, att han bad mig resa öfwer sitt höfdingedöme, på lika sätt och på hans depence, då jag reste genom Österdalarne, öfwer fiellen alt intill Rörås i norrige, och tillbaka genom Westerdalarne. Min rese journal fördes dageligen öfwer hwad blefwit observerat uti geographien, physiquen, Mineralogien, Botaniquen, Zoologien, mores nationis och oeconomicis. Denna öfwerlämbnade jag wid återkomsten; blef uptagen i salig Herrens hus, läste mineralogien och wiste proberkonsten för des då yngre söner Baroner, samt för deras informator, sedermera Doctor och Biskop Browallius, som här igenom blef uptänd till wettenskapen, och åhret därpå, sedan jag rest utomlands, giorde Browallius samma resa genom Dalarne in i norrige samt läste mineralogien och proberkonsten uti privatis collegiis i Fahlun, fast han aldrig studerat uti naturalhistorien för än då och så kort, hwilket wisar hans eld. Alt ifrån den tiden war jag städse älskad och gynnad af sal. Herren. Browallius war informator och hofpräst hos Landshöfdingen, som där ifrån recommenderade honom till Physices Professor i Åbo.

jag tackar för gunstig communication af recensionen, så måste man per bonam et malam famam gå sin werld igenom. De wisare, som intet arbeta, äro altid frie för sådant.

adde, jag hade med mig på Dalska resan 7 stycken qwicka utwalde studerande, som reste på egen depence för sin egen öfning.

jag framhärdar

Edel och Högachtad Hr
secreterens

Upsala 1758 hörsamste tienare
d. 17 octobr. Carl Linnæus.

resan öfwer Dalarne har jag ännu aldrig haft tid at utgifwa, och ligger än hos mig i mss.

Utanskrift:

a Monsieur
Mons:r Giörwell
Stockholm.

Sigill bortskuret.

Originalet finnes i Gjörwellska brefsamlingen del. II n. 40.

1388.

Edle och Högachtade Herre S. T.

Till att swara på M. H:s bref behöfde jag mera tid än denna korta posttimman lämnar mig, med flere nödiga brefs i dag affärdande.

Jag står i hög obligation för all den heder M. H. wid alla tillfällen täckts tillägga mig så oförskylt. om det icke mycket hastar, skall jag se äfter, så många jag kan ärhindra mig af mine utlänske auditores. Norrske hafwa warit här månge. en hop danske (2:ne i åhr). 2 tyskar hafwa warit här i åhr. Flere ryssar hafwa ock hört mig achtsamt. Dr Schreber är Professorens son i Bytzow. Dr Burmannus är Professor. Botanices son i Amsterdam, som är ibland de störste Botanicis på wår tid; som utgifwit thesaurum Zeylanicum 4:to, Plantas africanas 4:to, Herbarium Amboinense tom. 7 in folio, Plantas americæ Plumerianas 10 delar folio. denne unga är hans enda barn. Professor Burman är Broderson till den lärda criticus Profess. i Leyden[1].

sedan Dr Celsius utgifwit sin lärda tractat de Plantis Biblicis, såg man hwad fodrades i de stycken, om man rätt skulle uplösa knutarne, och det ej kunna ske, utan man rätt förstodo wäxterne Botanice och wiste hwilka där wäxte.

till den ända sände jag Hasselquist förnämligast. Flora palæstina utgaf jag äfter hans död, äfter hans samblade örter in loco.

men orientalisterne saknade de namn, som nu brukas på wäxterne.

Konungen i sardinien sände till den ändan förledit åhr Donati till Arabien; han tog med sig en ung Fransose, men blef bestulen i Alexandria, och all hans sälskap gick ifrån honom. om han kommer längre, är owist.

Den lärda Michaelis[2] i Göttingen dref sama sak genom Konungen i Danmark, samt kallade Prof. Forskåhl där till, som hos mig hade förr och äfter sin återkomst ifrån tyskland gåt igenom alla delar af natural Historien mer än snart sagt någon annor; så att aldrig någon kunne därtill wara bättre wuxen; utom det han är stark i orientaliska språken, och solid i mäst all annor erudition.

af mine disciplar är Ascanius Profess. hist. naturalis i Kiöpenhamn.

Doct. Holm, som nu är död, war här 2 gånger; först ett åhr, senare gången på 3:die åhret; blef Professor i Kiöpenhamn.

Af mine nu resande starkare i saken är Directeur Alströmer[3] i Spanien, som stadigt hugnar mig med de lärdaste och upbyggeligaste bref. Hr Solander är i Engeland, som äfwen giör de solidaste observationer i alla 3 naturens riken; Hr Montin[4] gick först på åhret, som skeps prædicant till Ostindien. Hr Logie[5], som upwuxit i Algier, har i sommar warit uti Gibraltar och giort wackra samblingar.

Men ganska många, som jag aldrig sedt, hedra mig med det de säga sig warit mine disciplar af mine wärk; som Brown, hwilken utgifwit det wackra wärket öfwer Jamaica, Jacquin i Wien, som nyligen hemkommit ifrån de mäste orter i America på Keijsarens omkostnad, utan många andra hemma warande i Engeland, Italien, Frankrike, Tyskland.

De 3 unge Baroner Demidoffar med deras Gouverneur hafwa hört mig i sommar, och komma åter ifrån Stockholm hit; de äro extraordinairt quicke ingenia, som just fägnat mig; jag har most läsa för dem 3 timar om dagen, altså 18 timmar om weckan, öfwer alla 3 naturens riken; de blifwa här till wåren. i julii månad gick jag igenom hela trägården och demonstrerade alla där fintlige wäxter hwar dag kl. 10; så att alla mina ferier blifwit de strängaste arbetsdagar. jag läste publice detta, att hwar som hade lust fick det se utan omkostnad. ty jag älskade wettenskapen. Dess utom hade jag mine unge Doctorer stadigt i arbete.

Nu läs jag privatim öfwer skogars och häckars planterande, som jag ser omögl. kan komma hos oss i stånd, utan de studerande, som skola distribueras öfwer riket, lära det, ty det låter sig ej giöra med förordningar, ty där fodras kundskap äfter hwart träds art och hwart landskaps läge. Den som skall lära detta måste både wara underbygd med Botanique, och lagt handen wid plantagier, och rest igenom riket; annars stannar alt i projectmakerie.

Nu borde jag utgifwa Fauna, Systemet och Species plant., som redan äro utgågne, men sysslor öfwerhopa mig, så att jag ej wet wända mig. Jag har nu först begynt at få sändningar af naturalier ifrån hela Europa; och en otrolig myckenhet af insec-

ter och örter äro mig tillsände i åhr, så att endast till att swara på dem, fodrar sin man.

Jag frbl. med all estime

Min Herres

hörsamste tienare

Upsala 1760 d. 24 octobr. C. Linnæus.

Jag begiärte för flere åhr sedan få sända en discipel til Cap. b. sperance at där betracta wäxterne, som äro de undersamaste och minst bekanta af alla; men Holländarne afslogo det. i åhr har Dr Burmannus, som äger Hermanni[6], Oldenlandi[7] och fleres Herbarier, där samblade, utom dem Gubernatores loci årligen sändt, låtit sin son wisa mig dem alla, hwilka jag noga nagelfarit, och sedt mer än om jag warit där sielf, så att jag nu äger deras historia nog complette, at jag nu mera ej åstundar mera uplysning i dem. Men det har kostat mig nog arbete och fatigerat ögonen att öpna de minste torkade blommor.

Älliest hwad mina saker angår, så ser jag hälst att så litet som giörligt är där om taltes, ty det giör altid mera ondt än godt och upwäcker invidiam, som störtar alt.

Utanskrift och sigill saknas.

Originalet i Gjörwellska brefsamlingen del. II n. 112.

[1] Pieter Burman, född 1668, professor i historia, vältalighet och grekiska i Leyden, död 1741; har utgifvit en stor mängd, företrädesvis filologiska, skrifter.

[2] Johann David Michaëlis, se bref. 368 not. 3.

[3] Clas Alströmer, se del. III s. 13.

[4] Felskrifning i st. f. Pontin.

[5] Fredric Logie, se bref. 466 not. 1 och 1009 not. 1.

[6] Paul Hermann, se bref. 639 not. 20.

[7] Henric Bernhard Oldenland, dansk naturforskare, som dog 1700 under en botanisk resa i Syd-Afrika.

1389.

Edle och Högachtade Herre
S. T.

Till hörsamt swar länder detta i hast, som posten går straxt och kom sent.

Ingen af mine elever är utgången förledit åhr. jag har redan slagit sådant ur hogen, som jag sedt mig med all min möda och åhoga således mishaga mine k. landsmän. jag har sent lärt att fåfängt wara bittida stå up och sent gå till hwila, ty det hielper ej till loppet att wara snabb &c. alt står till tiden och lyckan.

brefwen från Prof. Forskåhl woro senast från Ægypten.

Sal. Hasselquists cousin, Dav. Pontin, som gick för ett par åhr till ostindien, hemwäntas i sommar; han skall giöra samblingar i alla 3 naturens riken, är präst på ett ostindiskt skepp.

Théefrön har jag förledet åhr fått wähl conserverade från China, men de hafwa icke grodt.

Directeur Claes Alströmer, som förledit åhr war i Spanien, nu i Italien, har mycket hedrat sig med samblande af rara wäxter, som han communicerat med mig.

David v. Gorther[1] heter Ryska lifmedicus.

Wettenskaps Societeten har nu färdige ett stort antahl af de wackraste rön; få wi fred, tullen på papperet förminskad, så komma dess acter straxt att tryckas.

Ledamöter som antagits skall jag med första sända, då jag hinner med gå genom acterne.

jag förbl.

Edel och Högachtade Herrens
hörsamste tienare
C. Linnæus.

Upsala 1761
d. 27 april.

Hr Dan. C. Solander rest på Hist. Nat. warit fl. år i Engl.

Utanskrift:

Edel och Högachtad
Hr Giörwell
frijbr. *Stockholm.*

Originalet såldes 1910 på auktion i Génève och köptes för 180 francs af bankir Henry Fatio, som benäget skänkt Upsala universitetsbibliotek en däraf tagen fotografi.

[1] David de Gorter, se bref. 336 not. 1.

1390.

Edel och Högachtad Hr Kl. Bibliothecarie.

Till hörsamt swar af Hr Bibliothecariens.

Strand jun. 16:th 1762 äfter order af Societeten har Georg Box A:t Secr.[1] gifwit mig extract, att jag d. 20 april war wald till ledamot of *Societeten for the Encouragem:t of arts*, *manufactures and Commerce.*

Præsidenten Frid. von Mulinen uti oeconomiska *Bernska Societen* har af d. siste Martii tillstält mig receptions bref.

Äfter mycket arbete har jag märkt på de tekn, som åldren medföllia, att jag åldras fort. altså äfter Riksens högl. ständer haft den nåd för mig, att hos Hans Kl. Maj:t i underdånighet tillstyrka, det jag måtte få wällia och upamma samt till sysslan afstå den jag bäst och lämpeligast det funno, har jag genom illustriss. Cancellarium sökt hos Hans Kongl. Maj:t få antaga och upamma till Professionen min enda son, Demonstrator Botanices härstädes, hwar wid jag utfäst mig att giöra tiensten, så länge mina krafter någorlunda tillräckelige äro, men sedermera att få tienstfrihet. Då emedlertid min son kommer att giöra resor först inom landet och sedan utom lands. Men skulle jag under desse hans resor frånfalla, måste Min son straxt förfoga sig hem, att antaga curam Horti, som ej tohl vacance. Altså är ingen ändring, så länge jag har krafter, under hwilken tid jag giör tiensten som Professor, och Sonen som Demonstrator.

Men igenom den nåd Hans Kl. Maj:t, på ett kiärt och ömt fäderneslands underdåniga tillstyrkande, giort mig och min son, äro mitt dyra bibliotheque i Botaniquen och Historia naturali; mine Herbarier, som ej hafwa sin like; mine andre saker, samblingar af Conchilier, Insecter, Stenar; Mine Mss. och Correspondencer bewarade, som älliest lätt blifwit äfter mitt frånfälle strödde och äntéligen förgångne. Jag anwänder all äftertanka att giöra min son så god, att wärlden ej skall sakna mitt frånfälle.

Men skulle åldren med krämpor hålla mig wid sängen, har jag då tienstfrihet, och får öfwerlefwerera, med min löns förbehåll i lifstiden, Professionen uti sonens händer.

Med ett ord, jag har fått tienstfrihet, doch med nådig befallning att hålla uti med Professionens bestridande, så länge mine

krafter någorlunda tillstädia. Min son har fått fullmacht med frihet att emedlertid resa och habilitera sig än mera, så länge mina krafter uthärda.

Jag förbl.

Edel och Högachtade Hr Kl. Bibliothecariens

Upsala 1763 ödmiuke tienare

d. 17 Maji. Carl v. Linné.

Utanskrift:

Kongl. Bibliothecarien
Edle och Höglärde
Hr Giörwell
Stockholm.

Sigill bortskuret.

Originalet i Gjörwellska brefsamlingen del. III p. 29

[1] Assistant Secretary.

1391.

Min Herre.

Jag har icke ännu sedt nya editionen, som i österrike utkommit af Amoenitatibus, men af bref hört att editor giort wahl af dissertationerne, och ej tagit alla; att han tillagt åtskilligt af egit, hälst oeconomica[1].

Jacquin Chemnitz d. ultimo maji sistledne skrifwer således:

Crantzius nuper edidit fasciculum III:m suum de umbelliferis. vellem videres. mire iterum in Te debaccatur. Ex adverso Jesuita quidam grætzensis in Styria, nomine Biwalt[2], tomum alterum Tuarum Amoenitatum academicarum nova editione publicavit, cui appendicem adjecit, in quo Crantzii novum systema examinat et ubique damnat, tui systematis defensor, Vir mihi notus, Botanicen amans et integerrimus.

Jag har äfwen hört, att species plantarum skola warit under trycket i Wien[3], men aldrig sedt dem.

Förbl.

Min Wälgynnares

ödmiuke tienare

Upsal. 1767 Carl v. Linné.

d. 2 septembr.

Utanskrift:

Kongl. Bibliothecaren
Edel och Höglärde
Hr Giörwähl
Stockholm.

Sigill VIII, rödt lack.

Originalet i Gjörwellska brefsamlingen del. IV n. 148.

[1] *Selectæ ex Amoenitatibus academicis* Caroli Linnæi *dissertationes. ad universam naturalem historiam pertinentes, quas edidit, et additamentis auxit L. B. e S. I.* (Graz 1764).

[2] Leopold Gottlieb Biwald, född 1731, jesuit-präst, professor i Graz först i logik, sedan i fysik, död 1805.

[3] Ett ordagrannt aftryck af *Species plantarum ed. II* utgafs utan Linnés tillstånd såsom »*Editio tertia*» i Wien 1764.

1392.

Wälborne Hr Kongl. Secreter.[1]

Att Kongl. Secr. will hedra mig med utgifwande af de utlänskas bref till mig, ärkienner jag med all tacksamhet; jag har giömt alla utlänska lärdas bref till mig, som äro en större bunt än man kan lyfta, ifrån hela werlden, men de angå mäst Historiam naturalem och 1/4 dehl Medicinen. De torde blifwa trötsame att läsa för folk, som där af ej äro älskare, såsom de mäste af wår nation, ty de supponera någon insicht uti naturkunnogheten. och den som det ej har torde desse förachta; att wällia äfter nationens smak här af, torde ock blifwa swårt nog; uti många äro elogier, som böra noga uteslutas hälst denna tiden. då nationen är critisk, att de ej tro dem wara utgifne för vanitet skull. Skulle de allenast utgifwas, utgiorde de åtminstone 50 volumer. Man borde kanske endast utgifwa sådane, som endast äro skrefne af de redan döde. At afskrifwa alla desse woro ett marstrands arbete. At trycka dem oafskrefne går ej an; ty mästedels lärer det heta docti viri male pingunt. många äro ock vitieuxe till sielfwa syntaxin, äfwen af de älliest lärdaste män, som Reaumur och en hop engelsmän. Jag får utbedia mig liten dilation och betänke-

tid, huru jag skall skicka mig med desses utgifwande, att jag ej giör illa, då Kgl. Secret. will giöra wähl emot mig.

Förbl.

Wälborne Hr Kongl. Secreterens

ödl:ste tienare

Carl Linné.

Upsala 1769
d. 17 october.

Utanskrift och sigill saknas.

Originalet i Gjörwellska brefsamlingen del. V n. 134.

[1] Egendomligt nog hade Linné glömt, att Gjörwell redan 1764 utnämnts till vice bibliotekarie, hvilken titel han äfven begagnat i ett par föregående bref.

1393.

Edle och Höglärde Hr Bibliothecarie.

oändeligen är jag nu, som oftast tillförene, fördiupad uti Hr Bibliotecariens obligation för de sista öfwersände arken.

Ehuru på många åhr hwarken apologier älr elogier rört mig, hade jag dock kunnat kitslas af en så stor mans, som Russaus[1] flatterie, där jag ej sedt mig uti egen barm. Gud låte intet detta lända mig till hämd, ty jag wet alt ifrån de Grækiske Generalers intill närvarande tider, hurn invidia störtat dem, som satt upp hufwudet; hwarföre jag altid smugit mig fram, att ej nemesis skulle märka mig.

Emedlertid skall jag anhålla hos Hr Bibliothecarien, att då Han skrifwer till Hr Magist. Biörnståhl[2], täckes försäkra honom, att om jag ej dör för snart, jag skall winlägga mig om på det högsta att ej dö otacksam för den affection han welat wisa emot mig; som jag ock städse skall önska att någon gång få tillfälle i wärket wisa Hr Bibliothecarien någon ärkiensla, som så liberalt täckts contribuera till min heder.

Gud förläne Hr Bibliothecarien lif och hälsa att med så outtrötteligt arbete hedra sig och wår nation uti wettenskaper, som

aldrig nogsamt kan ärkiennas och sannerligen admireras. Jag skall framhärda och fbl.

Edel och Högl. Hr Bibliothecariens
ödmiuke tienare
Carl Linné.

Upsala 1770
d. 9 Novembr.

Jag ser af tidningarne att M. Biörnståhl ej länge tänkte dröga i Paris, och wet att H. M. har med honom stadig correspondence; och därföre, som jag ej wet hwart jag skall honom tillskrifwa, utbeder jag mig den besynnerliga grace, att M. H. täckes låta inneliggande lapp gå med sitt bref till honom.

Utanskrift:

Kongl. Bibliothecarien
Edle och Höglärde
Hr Giörwel
Stockholm.

Sigill bortklippt.

Originalet i Gjörwellska brefsamlingen del. VI n. 50.

[1] Jean Jacques Rousseau, se bref. 583 not. 2.
[2] Jakob Jonas Björnståhl, se del. III s. 225.

1394.

Stockh. d. 11 Aug. 1774.

Välborne Herr Archiater och Riddare.

Utaf H. Secret. Wargentin får jag en både angenäm och oangenäm anledning at upvagta. Prof. Falk är död; men *orten* och *dagen* skal V. H. A. veta. Supplicerar om denne underrättelse för min Lärda tidning. Jag underlåter aldrig, at uplysa dette Blad med det ypperlige Linneiska Namnet; och har i synnerhet, uti recensioner af H Ferbers Italienska Resa, visat, huru högel. det är vördat i det Södra, icke mindre än i det Norra Europa. Jag har förr anhållit om H. Vandellis i Coimbra Bref, rörande läget af Nat. Historien i Portugal, för at dermed hedra min Thesaurus Sweo Gothicus, som nu ligger under pressen; får jag förnya denne anhållan? Jag har nyl. fåt in Hr Friis-Rotbölls[1] Plantæ

novæ, Köpenh. 1773, fol. Skulle jag få dermed upvagta? til et ringa vedermäle af den stora och verkeliga vördnad, hvarmed jag oaflåtl. framlefver

V. H. A:s och R:s

ödste

Gjörwell.

Utanskrift:

A L'Illuster [!]
Monsieur De Linné
à
Upsala.

Linn. Soc. vol. IV: 496—7.

[1] Christian Friis Rottboll, född 1727, professor medicinæ designatus i Köpenhamn 1756 och omedelbart därefter Linnés lärjunge i Upsala, ordinarie professor 1776, statsråd 1779, konferensråd 1784, död 1797.

GRILL, CLAES.

Född 1705, framstående affärsman i Stockholm, ledamot af Vetenskapsakademien, död 1767.

1395.

Ädle och Höglärde Herr Archiator.

Efter begiäran följer här innelykt tilbakars upsatsen på H:rar Directeurerne uti Ost-Indiska Compagniet, hwilken wi nummereradt efter den rang, som vi finna at de efter sin caractere böra hafwa, så at H. Sahlgren,[1] som ei hafwer annan caractere än den af Directeur wid Compagniet, lärer komma at stå uti fierde Rummet, fastän han är äldre Directeur än både H. Lagerström[2] och H. Abraham Grill[3]. Wi förmoda at wi härutinnan träffat uppå H. Archiatorns mening, men skulle någon widare underrättelse åstundas, så äro wi altid til tienst.

Innelyckte bref af Sahl. H. Doctor Hasselquist är under wårt Couvert hitkommit med en Skieppare, som nyligen hitkommit ifrån Smirna, med hwilken också bem:te H. Hasselquist, i lifstiden warande, til H. Archiatorn sändt 12 stycken lefwande Landsköldpaddor, hwaraf några blifwit

döda på wägen, men ännu några lefwa, hwilka wi skola af Skiepparen emottaga och bewara, tils H. Archiatorn täckes förordna om deras öfwerförande.

Chyrus [!] Winet är också ankommit, för hwilket wi skola utbetala Tullen och andra omkostningar, och förwänta H. Archiatorns swar, huru wi oss widare därmed skola skicka.

Emedlertid framhärda wi ständigt med mycken Högaktning

H. Archiatorns

Hörsamste Tienare

Carlos[4] & Claes Grill.

Jag är Herr Archiatoren högeligen förbunden för den åhran, som mig i går aftons bewiste med Invitation at komma hoos sig, men som hästarne wore förre spende, och min resa presserade för angelegne Süsslor her hemma, så kunde jag ey hafwa den ähran, som gunstigast bedes at Excusera; om Hr Hasselquist sendt mera med Smirna, tecktes låta weta at det af Skiepparen kunna fordra. Jag är stedze med wördnad

Herr Archiatorens

Hörsamste Tienare

Claes Grill.

Odateradt, men antagligen skrifvet 1751 eller 1752.

Linn. Soc. vol. V: 318—9.

[1] Nicolaus Sahlgren, född 1701, direktör i Ostindiska kompaniet, frikostig donator, död i Göteborg 1776.

[2] Magnus Lagerström, se bref. 266 not. 3.

[3] Abraham Grill, brefskrifvarens bror, född 1707, grosshandlare i Göteborg, direktör i Ostindiska kompaniet, död 1763.

[4] Carlos Grill, född 1681, död 1736, jämte sin brorson Claes delegare i handelsfirman Carlos & Claes Grill i Stockholm.

1396.

Wälborne Herr Archiator, samt Riddare af Kongl. May:ts Nord Stiern Orden.

Efter den uti Herr Archiatoren och Riddarens ährade under den 12 i denne Månad, som [jag] den 15 hafwer fåt, gifne underrettelse och beskrifning om de så kallade Triglodyter[1], har Directionen af OstIndiska

Compagniet herstedes, till Direction uti Giötheborg skrifwit at gifwa Super Cargverne på de uthgående OstIndiska Skieppen de nödiga Ordres och Instruction till desse Creaturs skaffande. om någon möyelighet dertill gifwes och de äro at kunna fås för goda Ord och Pengar, så är det Directions skyldighet, at i följe af Hennes Kongl. May:ts nådige befalning, dem i underdånighet at skaffa; dock om de ey finnes i Canton eller de Orter, warthen wåre OstIndiske Skiep går, så måste de ifrån de Orter först till Canton förskrifwas, warest de finnas, och då förmenar Herr Michel Grubb[2] at [de] ey för [än] om tre Åhr kunna till Europa komma, dock alt wadh möyeligit är, skall uti wercket stellas at dem kunna ernå.

Jag är med serdeles Högachtning

Wälborne Herr Archiatoren och Riddarens

Ödmiucke Tienare

Claes Grill.

Stockholm

d. 17 Decem:r 1764.

För de tilbudne 200 tunnor Spanmåhl at till mina Bruck få kiöpa, är jag förbunden, men beklagar det jag redan hafwer tåfwat at emot taga så mycket, som desamma till nesta Åhr kunna behöfwa, så at [jag] denne gången mig ey uti någon Handel kan inlåta.

Linn. Soc. vol. V: 316—7.

[1] Härmed afses de menniskoliknande apor, särskildt urangutangen (*Homo nocturnus* eller *troglodytes* L.), hvilka utförligt behandlats i den 1760 utgifna disputationen *Anthropomorpha.*

[2] Michaël Grubb (adlad af Grubbens), född 1728, direktör vid Ostindiska kompaniet, kommerceråd, ledamot af Vetenskaps-akademien, död 1808. Vistades 6 år i Kina, hvarunder han i Kanton upprättade ett handelskontor. Har i Vet. Akad:s Handlingar 1765 skrifvit *Om ett sällsynt sjökräk, funnet vid Caput bonæ spei.*

GUSTAF III.

Sveriges konung.

1397.

Ödmiukast Memorial.

Aubentons figurer på foglar med lefwande coleurer är ett härligt wärk, hälst det innehåller så många utländska foglar och måste där före blifwa ett hufwudwärk.

Den första tomen täcktes Hans K. Höghet, Printz Friderici nådigast förära mig.

jag hade nödigt att uti Systema naturæ, som nu är hufwud wärk i den wettenskapen, citera Aubentons figurer; men de finnas ej på Bibliothequet, och allenast den första har jag kunnat citera.

Hennes Kongl. Maj:t har de 2:ne senare tomer i sitt bibliotheque; men jag wågar ej begiära dem till låns, som torde anses förgripeligt; att få se dem på Drotningholm är ej tillräckeligt, ty jag bör hafwa alla andra authorer, om jag skall kunna utdraga namnen och citationerne.

jag understår mig icke att här om supplicera hos Hans Kongl. Höghet, såsom Kongl. Höghet, utan som Academiens höga Canceller[2], och altså Wettenskapernes befordrare, som kan befalla Bibliothequet kiöpa, om intet annat råd kan utses.

Carl Linné.

Odateradt.

Originalet finnes bland de Gustavianska papperen vol. LVII i Upsala bibliotek.

[1] Louis-Jean-Marie d'Aubenton, se bref. 543 not. 7.

[2] Gustaf III var under sin kronprinstid Upsala universitets kansler 1764—71.

1398.

Underdånigst Memorial.

Hennes Durchleutighet Carolina Lovisa, Prinsessan af Baden-Durlach, Margrefwens Carl Friderics gemål[1], wår allernådigste Konungs syssling[2], som lärer wara den curieuxista Prinsessa i werden, utgifwer nu det prächtigasta wärk, som någonsin warit sedt, med 10,000 tabeller äfter mitt Natural-museum, hwilket kostar Prinsessan 90,000 ducater, genom hwilket jag blefwit wärdig samma Prinsessas attention.

Denna Prinsessa har gifwit mig befallning genom M. Björnståhl, att hos Hans Kongl. Maystet supplicera om några böcker och Naturalier, som Hon intet annors kan ärnå. Prinsessan har tillförene af högsal. Konung Adolph Frideric fått Museum Adolphi

Friderici Regis tom. 1 samt Museum Lovisæ Ulricæ Reginæ, men Prinsessan har aldrig kunnat förskaffa sig Museum Regis tom. 2, icke Campos Elysios, icke häller Clercks wärk om Fiärilarne, som blefwit afritade uti H. K. M:ts museo.

Prinsessan har sielf ett makalöst Museum, som hon dageligen med all möda completterar, hwar till åtskillige Potentater warit henne behielpelige. Tyska Keisarinnan Drottningen har gifwit ordres, att för detta Museum sambla Mineralier, Marmorarter, Stenar, Snäckor, öfwer alla Des widsträckta länder: Ungern, Böhmen, Tyrolen, Italien &c. Det samma har Keisarinnan öfwer Ryssland giort i alla Des widlöftiga länder. Äfwen så har Prinsessan fått ifrån Engeland &c., &c., men Henne fattas ännu alla de Swenska naturalier.

Prinsessan har det hopp till Hans Kongl. May:t wår allernådigste Konung, att om denna sak blefwo i underdånighet underställd, det samma lycka skulle Henne ske af wår allernådigste Konung, såsom allierad.

Carl Linné.

Originalet (h. o. h. egenhändigt) finnes i Upsala universitets bibliotek bland »Collectanea mss. Reg. Gustavi III. Bref från Svenska Män 1739—1792», band. XX. Icke dateradt, men säkerligen skrifvet 1774.

[1] Carolina Lovisa, född 1751, Markgrefvinna af Baden, Landtgrefvinna af Hessen-Darmstadt, död i Paris 1783. Hennes afsigt var att utgifva ett af 10,000 taflor bestående planschverk öfver alla i tionde upplagan af Linnés *Species plantarum* förekommande växter »med en depence, 90,000 Ducater, som aldrig någon Regent tillförene gjordt för wettenskapen», och arbetet härmed påbörjades äfven, men synes snart hafva afstannat. Antagligen var det de betydliga omkostnaderna, som härtill voro vållande.

[2] Denna uppgift är såtillvida oriktig, som det ej var hon, utan hennes gemål, som var Gustaf III:s syssling.

I *Egenhändiga anteckningar om sig sjelf* omtalar Linné: »1776. Skrifwer Konungen till Linné ett egenhändigt handbref». Detta har gått förloradt.

GYLLENBORG, CARL.

Född 1679, student i Upsala och universitetets rector illustris 1698, minister vid engelska hofvet 1715, riksråd 1723, kansler för Lunds och Upsala universitet 1728 och 1739, president i Cancelli-collegium 1739, död den 9 December 1746.

1399.

Till Hr Professor Linnæus.

Jag tackar N. N. öfvermåttan för det öfwersände exemplaret af Hr Professorens hållne oration[1], som iag med mycket nöije igenomläsit. Hwad angår förslaget til Adjuncturen[2], så lärer secreteraren Carlsson[3] underrättat N. N., hwarföre iag eij ännu kan yttra mig deröfwer.

Jag förblifwer &c.

Stockh. d. 9 Nov. 1741.

Ur Upsala kanslersembetes koncepter för 1741; finnas i Riksarkivet.

[1] Den vid professors-installationen den 17 October 1741 hållna föreläsningen: *Oratio, qua peregrinationum intra patriam asseritur necessitas* (tryckt i Upsala s. å. samt omtryckt i Leyden 1743).

[2] Beträffande tillsättningen af medicine adjunkturen se bref. 14.

[3] Carl Carlsson (adlad Carleson), född 1703, protonotarie i kgl. kansliet 1741, kanslerssekreterare s. å., lagman i Kalmar län och på Gotland 1747 samt i Södermanland 1750, ledamot af Vetenskapsakademien 1756, statssekreterare 1757, död 1761.

1400.

Min kiäre Hr Professor.

Jag nyttjer dhette tillfälle att sända Hr Professorn farfaren till alla fiärilar[1] till att föra præsidium i dhess sambling af dhessa Pretiosa, hälsa Er kiära fru och alla goda väner, isynnerhet min goda värd Rector[2] och stiernekijkaren.[3] Vale et fave.

V. T.

Carl Gyllenborg.

bed Profess. Celsius sända mig några exemplar af dhess dialogue.

Utanskrift:

a Monsieur
Monsieur le Docteur Linnæus
Professeur de la Medicine
a
Upsal.

Ej dateradt, men antagligen skrifvet i början af 1744, sedan C. Gyllenborg såsom kansler gjort ett Upsala-besök.

Linn. Soc. vol. VI: 87—8.

[1] Under sitt vistande i Upsala synes kansleren äfven besökt Linné och dervid beskådat hans insektsamling, till hvars ökande han sedan sände en utländsk fjäril af sådan storlek, att den kunde kallas alla andras farfar.

[2] Rektor under kanslerns besök var teologie professor P. Ullén.

[3] Anders Celsius, se bref. 199 not. 3. Den i det följande omnämnda »dialoguen» var tvifvelsutan hans i Vetenskaps-akademiens Handlingar 1743 intagna *Anmärkningar om Vattnets förminskning så i Östersjön som i Vesterhafvet.*

1401.

Til Professor Linnæus.

Jag har med särdeles nöije undfått den utgifne Disputationen om de ibland min samling fundne amphibia[1], hwarwid iag eij kan underlåta besynnerl. at tacka för den del iag mig får tilägna af ändamålet, som N. N. med berörda disputation haft, försäkrades, at hos mig skal altid swara den åtanka, som Hr Professorns wänliga sinnelag för mig förtienar.

Jag har talt med hans Kongl. höghets minister Hr von Holmer[2] och bedt honom påminna om det hans Kongl. höghet ärnat skiänka til Academien, och twiflar iag intet, at det blir werkstält[3]. Jag förblifw. &c.

Stockholm d. 24 Junii 1745.

Bland Upsala kanslersembetes koncepter för 1745 i Riksarkivet.

[1] Disputationen *Amphibia Gyllenborgiana*, hvilken den 18 Juni 1745 ventilerades med Barth. Rudolf Hast såsom respondens. Däri beskrefvos de amfibier, som funnos i den »samling af åtskilliga i Spiritu vini inlagda diur», som kanslern C. Gyllenborg 1744 skänkt universitetet och hvarigenom grunden lades till ett naturaliekabinett. Kort därefter förökade kanslern detta genom en ny gäfva, »bestående i Coraller, Chinesiska Foglar och andra curieusa Samblingar af Naturalie saker» samt »et Rhinoceros horn».

[2] Magnus Friedrich von Holmer, född 1704, riksfriherre, Holstein-Gottorpskt geheimeråd, död 1773.

[3] På hösten 1745 ankom till Upsala denna prins ADOLF FREDRIKS gåfva, bestående af »wid pass 80 flaskor», innehållande allehanda djur, »alle ifrån en främmande werld härkomne» (jfr. bref. 17). Konsistoriet beslöt med anledning däraf att uppdraga åt LINNÉ att »såsom med ett privat bref» fråga kanslern, om konsistoriet »törs med tacksäjelse skrifft sielf inkomma til Hans Kongl. Höghet, äller på hwad sätt och med hwad wördnad academien skall betyga sin tacksamhet hoos en så hög herre». Bland kanslersembetets koncepter för 1745 finnes svar på LINNÉS den 10 September daterade bref, och häri meddelades, att kanslern »håller både för tienligt och anständigt, att Consistorium Academicum med det forderligaste med en sådan tacksägelseskrift inkommer».

1402.

Mon cher Amy.

J'espere que vous aurez recue une lettre qui me vint par la derniere poste du dehors que Mr Asp[1] me promit de vous rendre, je n'ai pas voulu tarder plus long de vous remercier infiniment des livres que vous avez eu la bonté de m'envoyer et dans lesquels, et surtout celui ou vous dans la description du chardin [!] a Upsal[2] vous me faits plus d'honneur que je merite, mais ou en méme tems vous me marquez trop d'amitié pour que je n'en conserve une reconnoissance eternelle, je le serai aussi en embrassant avec un plaisir infini toutes les occasions pour vous marquer l'estime et la consideration tres particulier avec la quelle j'ai l'honneur d'etre

Monsieur
Votre tr. humble et tr. obeissant
Serviteur et t. fidél amy
Carl Gyllenborg.

Stock. le 27 Janv.
1746.

Linn. Soc. vol. VI: 85—6.

[1] MATTHIAS ASP, född 1696, först eloquentiæ, sedan theologiæ professor och slutligen domprost i Upsala 1763. Vistades 1746 såsom riksdagsman tidtals i Stockholm.

[2] Disputationen *Hortus Upsaliensis*, som ventilerades d. 16 December 1745 med SAMUEL NAUCLÉR såsom respondens.

GYLLENBORG, CARL JOHAN.

Den nästföljandes son, född 1741, kammarherre hos drottning Lovisa Ulrica 1763, president i Wasa hofrätt 1788, ledamot af Högsta domstolen, president i Kammarrätten 1809, död 1811.

1403.

Högwälborne Hr Grefwe
och CammarHerre.

Äfter Kongl. Maj:ts Nådigste befallning genom Hr Grefwen och CammarHerren skall jag, om Gud spar hälsan, wid begynnelsen af nästa wecka äller senast onsdag, som är d. 6 Augusti, på Drotningholm aflägga min underdånigsta upwachtning hos Hennes Kongl. Maj:st, att äfterkomma min allernådigste Drotnings befallning wid Kongl. Cabinettes ordinerande. jag förblifwer

Högwälborne Hr Grefwens och
Cammarherrens
ödmiuke tienare
Carl v. Linné.

Upsala Hammarby
1766 d. 24 julii.

Efter originalet. Hvar detta finnes, har genom försummelse ej antecknats, hvilket äfven gäller om bref. 1404, 1405 och 1407.

1404.

Högwälborne Hr Grefwe och CammarHerre.

Då Hr Grefwen CammarHerren giorde oss den ähran i Upsala, taltes om successionem äfter Professor Wallerius, som så hederligen upfylt sitt rum. Nu är förslaget uprättat, Mag. Bergman, D:r Hiortsberg och M:r Tidström hafwa fått förslaget[1].

Professionen är en af de mäst betydande, för wåre månge Bergwärk; hon är inrättad af wår allernådigste konung under Des höga Cancellariat, tillika med Hans Excellences, Herr Grefwens Herr faders, bedrifwande, hwarföre mig tyckes att blodsbandet fordrar af en så wärdig son, att taga dehl uti des bibehållande wid sitt rätta skick.

M:r Bergman är en ganska habil mathematicus och född till experimental physiquer, att om han med tiden skulle få den professionen, blefwo han en prydnad för academien; men aldrig har jag hört, för än wid chemiska vacansen, att han någonsin tänkt på Chemien.

H:r Hiortsberg war wähl docens något litet där uti, men mig förekom han aldrig att äga där till application.

M:r Tidström är ofelbart den bästa. Han förstår Mineralogien af grund, har bewistat de nästa grufwor, och giort alla chemiska operationer de 8 åhrs tid, han warit Adjunctus och Amanuensis Professoris Wallerii.

Allmänheten beklagar att wettenskaperne falla wid academien, hwar till icke minst kan bidraga, om sådane blifwa tillsatta, som ej hafwa nog insicht och nog kiärlek för sin profession. förstår ock Professoren henne icke, så blifwer Professionen en klåcka utan klepp. Salig Hans Excellence Gref Carl Gyllenborg giorde Upsala på några åhr namnkunnig med dett han endast utwalde och recommenderade de kiäckaste; contrairt går det, om en orientalist tages till Poet, en oeconomus till eloquens, en mathematicus till chemicus.

wij och wettenskaperna woro lyckelige, om wij sielfwe wiste och förstodo wår lycka. wij hafwa att hugna oss framför alla andra riken af en så makalös drottning, som kienner, älskar och af alt hierta promoverar Wettenskaper. Skulle Hr Grefwen täckas med ett enda ord föredraga detta för Hennes K. Maj:t, kan jag bedyra att Hennes Majestet så begär hos Hans K. Majestet, att Tidström får professionen, hwilken kan åtminstone holla Professionen i dett skick hon lämnats af Profess. Wallerio, som lärer blifwa omöjligt för de andra; ty Hr Grefwen wet sielf att det är en profession, som ej hwar en kan springa på. jag är den enda af alla härwarande Professorer, som förstår mineralogien och någorlunda chemien, men jag måste tillstå, att den är en af de wettenskaper, som fordrar största experience. Jag framhärdar

Högwälborne Hr Grefwens och Cammar-
Herrens

Upsala 1767 ödmiuke tienare
d. 6 Maji.

Carl v. Linné.

[1] Se bref. 122 med tillhörande noter.

1405.

Högwälborne Hr Grefwe och
CammarHerre.

Jag har warit rätt illa siuk och är ej ännu frisk. jag nämde om Tidström. ty det giorde mig ondt att wettenskaperna skola aftaga. Mathematici hafwa sammansatt sig att drifwa saken för M:r Bergman, som är en braf man, fast ej chemicus. *transeat cum ceteris erroribus: mihi non seritur, nec metitur.*

Skada att det skulle ske under en så oförliknelig Konungs tid.

Masken är Gordius, allmänt bekant, underlig till sin historia: achta att han ej biter Eder[1].

Apan måste wara Jacchus. äller kan jag ej af beskrifningen gissa till henne.

Snäckan är Trochus solaris Rumph. mus. I. 20 f. K.

jag framhärdar

Högwälborne Hr Grefwens
CamarHerrens
ödmiuke tienare
Carl v. Linné.

Upsala 1767
d. 16 junii.

[1] I *Fauna suecica* ed. II p. 503 omtalar Linné, att småländska allmogen anser s. k. fulslag förorsakas genom bett af den i vattensamlingar ofta förekommande tagelmasken *(Gordius aquaticus)*, hvilken därför, liksom ock sjukdomen, af densamma kallas »onda bettet». För dettas besegrande företages inskärning i huden, då djuret sönderstyckas i små bitar, som sedan uttagas; hvarje sådan småbit påstås kunna utväxa till en fullständig mask, om den kommer i vatten.

GYLLENBORG, HENNING ADOLPH.

Född 1713, student i Upsala 1722 och rector illustris därstädes 1731, hofkansler 1747, landtmarskalk vid riksdagen 1751, ledamot af Vetenskapsakademien 1752, riksråd 1756, död 1775.

1406.

Nobilissimo et Celeberrimo Viro
Carolo Linnæo
S. R. M. Archiatro
Henning. Adolph. Gyllenborg.

Mitto Tibi epistolam, quæ nuperrime mihi a D:no Segvierio[1] pervenit. gratum mihi quoque erit Tua illi remittere responsa. Si de litteris, quas ad me scripsit Segvierius, judicare licet, est vir magna humanitate et multa eruditione. Lubenter a Te, Celeberrime vir, scire vellem, an collectionem parat Segvierius istarum, quæ ad rem metallicam pertinent. Si forsan Holmiam iturus sis, concede mihi horulam, qua Tecum confabulari licet. Domus mea rustica vocatur OdensLund inter Märsta et Rotebro sita. Velim credas me Tibi addictissimum. Vale. Holmiæ VI. Id. Sextilis an. MDCCXLVIII.

Linn. Soc. vol. VI: 89—90.

[1] Jean François Seguier, se bref. 932 not. 2.

1407.

Högwälborne Hr Grefwe
och HofCanceller.

Högwälborne Hr Grefwens med unge Hr Grefwen sända höggunstiga skrifwelse, så wähl som böckerna har jag haft den ähran at emot taga, och aflägges för bägge ödmiuk tacksäjelse.

När wij få till Academierne sådana unge Herrar, som unge Hr Grefwen, anser wij dem som Guda-söner, som wij wäl wetom

at åckren aldrig bär säd utan Gudarnes wälsignelse, och at wettenskaperne hafwa icke skydd, om de ej af Höga Herrar favoriseras.

Hr Grefwen är nu den axel, på hwilken wåra wettenskaper i riket wälwas; de dependera af Hr Grefwens nåd och onåd för dem mer äller mindre. Gynna den wettenskapen, som den odödelige Gref Carl uplifwat i wårt Upsala och i wårt land. Kom nådigt ihog, at ingen wettenskap är mer i sin historia tacksam med et odödeligt beröm och skyldig tacksamhet, än den som uplifwas med nytt lif hwart åhr. Låt oss få räkna Hr Grefwen ibland Floræ skyddherrar, så skall Asien prisa Hr Grefwen och America rista EDRA aner uti den hårdaste sten. war nådig och ärhindra at aldrig en dehl af naturkunnigheten har rät bestånd utan den andra; at aldrig en del florerat rätt utom den andra; at det är en kädia af naturen, som begynnas när hon slutas.

jag skulle räkna för den största heder, om jag, fast så infacundus orator, finge föra i Cathedren den noblaste af wår ungdom.[1] jag fruktar at det nådiga beslutet är alt för tidigt; det kan ej intet annat än giöra mig afwund, hwaraf föllier för mig samma öde som alla friare, at de måste exponeras för allas omdöme, och jag går så miste om en skiön och kiär brud.

Balsberg är wist det märkwärdigaste i Sverige[2], ingen materia kan uptäckas wärdigare. jag skall komma det i hog och söka utarbeta det så wähl jag förstår; Hr Grefwen kan skaffa där ifrån alla de stenarne, som möjligen kunna skaffas till specimina at beskrifwas. Jag har redan i resan, som till hälften är tryckt, något talt om berget, men det är tillräckeligit för flere folianter. hade jag wetat det för uth, hade jag i resan ej nämt et ord där af; men det är så ringa emot alt som kan och bör sägas, at det är aldeles intet.

Lef länge säll, Högwälborne Hr Grefwe. Gynna mig för den wettenskapens skull, som giör Hr Grefwen odödelig. jag är

Högwälborne Hr Grefwens
HofCancellairens
ödmiuke tienare
Carl Linnæus.

Upsala 1750
d. 5 octob.

[1] Uppenbarligen hade grefve H. A. Gyllenborg sändt sin unga son Carl Johan till Upsala för studiers idkande och i ett medsändt bref uttalat sin förhoppning, att sonen framdeles skulle under Linnés præsidium blifva respondens till en disputation. Dessa planer gingo ej i fullbordan; sonen egnade sig nämligen åt den juridiska banan.

[2] Balsberg eller Fläskegrafven med dess inne i klippan befintliga gångar. »hwalf och öpningar innom hwarandra till en oändelig widd och längd under de höga bergen och fälten, som lågo ofwanpå», samt dess rikedom på petrificerade hafsmusslor m. m. finnes ganska utförligt omtalad i *Skånska resan* s. 84—88.

1408.

Högwälborne Hr Grefwe och Hof-
Cancellaire, samt Riddare af
H. M:s Nord-stierne orden.

Uti Kongl. Wettenskaps Societetens allmänna sammankomst, hållen d. 21 septembris sistledne, under Præsidis Illustris närwaro, wart Högwälborne Hr Grefwen, som altid gynnat lärda wettenskaper, enhälligt utwald till en hederlig Ledamot af samme Wettenskaps Societet, hwilket jag här med såsom bemälte Societets Secreter har den ähran notificera, med den försäkran att Högwälborne Hr Grefwen lärer detta uptaga som ett prof af det oskrymtade éstime Wettenskaps Societetens samtelige ledamöter hysa för en så wärkelig Mæcenas scientiarum. förbl.

Högwälborne Hr Grefwens, Hofcan-
cellairens och Riddarens

Upsala d. 23 sept. ödmiuka tienare
1755. Carl Linnæus.

Originalet tillhör Löjtnant J. A. Ihre på Ekebyhof.

GYLLENGRIP, GABRIEL.

Född 1687, landshöfding i Wästerbotten 1733, friherre 1735, titul. president 1747, död 1753.

1409.

— — — — — — — — — — — — — — —

1) Har iag wid Academien beflitat mig om ett stilla, dust, nychtert och Christeligit Lefwerne, at ingen kan mig öfwertyga begått något minsta Crimen, så at iag ännu aldrig warit för domaren anklagad, eij häller har iag någon således molesterat.

2) Wid Academien i Lund blef Archiat. Stobæus så bewekt af min flijt och nöije för det studium, hwartill jag mig applicerat, at han på slutet bestod mig fri kost och information.

3) Men som jag hörde så mycket talas om Upsala Academia, des Professorer, Biblioteqve etc. lämnade jag Lund, begaf mig hijt. Men som jag eij hade at underhålla mig med, wart iag när totalt destruerad, dereij Doctor Celsius blefwit bewekt af mitt willkohr och någorlunda anlagde flijt, at han lämnade mig frij Cammar och Kåst samt öppet Bibliotheque; men då han 1729 kom till Stockholm uti Ecclesiastiq. Deputationen, måste iag denna förmohn umbära, då jag hade åter blifwit ruinerad, der icke mine Camerader Medicinæ studiosi begynt betiena sig af mina Collegier, at iag någorlunda kunde släpa mig fram.

4) Åhr 1730 wart jag af Professor D. Rudbeck anordnad, at i des ställe företräda Publique Lectionerne, det iag och giorde det och följande 1731, till Adjunctus Medicinæ kom hem från sine utländske resor.

5) I begynnelsen af Åhr 1732 war jag utwald af Kongl. Wettenskaps Societeten at illustrera Lappland uti Historia naturali, till hwilken iag i största släp anwände halfwa Åhret ifrån Maij begynnelse till octobris slut.

6) Alt sedan jag kom till Academien i Lund intills nu, har iag ingen termin legat ifrån Academien, utan mäst dragit mig fram utan Conditioner eller Præceptorerande, på det iag min tijd med des större alfware måtte nyttia.

Skulle och frågas huru iag min tijd anlagt länder följande:

Disputera har jag eij kunnat för medellöshet, eij heller har en Medicinæ studiosus deraf minsta förmohn, då en annor gång frågas effter gradum Doctoratus på annor ort.

Om någor förstår sine delar i Medicinen af alla som här studera, anstår eij mig förhäfwa mig öfwer.

Chirurgin har iag lärdt Theoretice, Dosimasticam ex professo. Mineralogien älskat städse, Diæteticam, Zoologicam, Botanicam har warit mitt förnämsta studium.

Såsom frukter kan jag wisa följande tomer i M. s. s. af mig propria Minerva elaborerade, såsom

1) Bibliotheca Botanica, hwilken alla Botaniska Böcker resenserar, rangerade i naturel ordning; alla Methodicorum asseclæ under sine primores.

2) Systemata Botanica, der alla Botanicorum theorie wisas i Compendio.

3) Philosophia Botanica. där alla Botanici ej ägt öfwer 20 à 30 generelle grundsatzer, har iag bracht dem genom en otrolig autopsie till 200 à 400. Wisar först, huru han och hon aflar hos örterne på nästan lika sätt med diuren. Hwarutaf man bör kiänna alla örter af första påseendet; hwaruti Botanici bedragit sig, då de gjort de nye galne systemer.

4) Harmonymia Botanica wisar, hur alla örters namn böra gioras, at eij 10:de delen af alla nomina generica äro richtige, och at intet nom. specificum är rätt giordt: huru de böra gioras.

5) Characteres generici. at kiänna alla örter af första påseendet, genom blommans definition, bewises här practice. och at desse kunna appliceras alla Methoder, som giorde äro eller som gioras kunna; det ingen Botanicus förstått.

6) Species Plantar. under sina genera.

7) Spec. Plant. Tomus alter.

8) Nuptiæ plantar. Ingen Swänsk har ännu gjordt någon Methode, men utom lands gemenligen en i hwart Rike, ty detta är största konsten i Botaniquen. ty har iag giordt denna af ett nytt principio, där alla andra äro af et falskt, men min är nu ute i Tyskland och tryckes.

9) Adonis Uplandicus, alla Trädgårds örter i Upland beskrefne för dem studerandom, äfwen utskickad at tryckas.

10) flora Lapponia beskrifwer de örter och Träd som i Lappland wäxa, så noga at alle fungi och musci achtas, med nyttan och bruket af hwarje hos Lapparne, med figurer och beskrifningar på mehr än 100 rara örter och mäst aldrig sedde, mycket mindre någonsin tillförne beskrefne.

11) Lachesis Lapponica gifwer wid handen Lapplands Physiqve och Oeconomie, klädedräckt, lackt etc. på Swänska.

12) Aves Sveciæ beskrifwer öfwer 300 species af foglar i Swerige observerade, och lärer känna dem af första påseendet.

13) Insecta Uplandica beskrifwer 1200 insecter i Upland observerade, samblade och af mig ännu behållne.

Appendix innehåller de rara Lappske insecter.

14) Diæta naturalis lärer ex principiis Zoologicis på et ohördt sätt wisa, hur en menniska kan hinna en lång ålder, bestyrckt med alla dem som länge lefwat, och hur en swag kropp länge kan uppehållas.

— — — — — — — — — — — — — — —

Utdrag ur ett bref från Medicinæ studiosus Carl Linnæus till landshöfdingen G. Gyllengrip, dateradt Upsala den 1 October 1733, hvilket såsom bilaga åtföljde en sagda landshöfdings underdåniga skrifvelse den 9 i samma månad. Finnes i Riksarkivet.

1410.

— — — — — — — — — — — — — — —

Följande Puncter äro så klare, at jag ingalunda drager betänkande declarera dem samma för höga öfwerheten.

1) Att mästa delen af Lappmarcken består af torre sandhedar, bewises af ögnesichtet. Hwarpå wäxer altså ingen Säd, ty kiölden destruerar tillika, som följer af sig sielf.

2) Wäxer denna Säd[1] af sig sielf der uppe, som kan ögonskienligen sees. Tåler altså winter kiölden, som naturligen bewises.

3) Wäxer denne Säd på Sand eller moo utan mylla, som kan sees.

Följer altså naturligen, at den kan sås på hedarne där lika sand eller moo är.

4) Fröen äro Skallösa, [hwilket] wisas af detta omogne inneslutne ögonskienligen,

Och altså bättre Säd än Hwete och Råg, hwilket sig sielf bewiser.

5) Storleken af fröet synes här äfwen till sin längd, men uti omoget [tillstånd] och således eij till tiockleken; följer naturligen. Då man beskådar fröet in natura, är det dubbelt så tiockt, som iag med egne ögon sedt. Förslår altså conseqventer till Säde.

6) Axets storlek wises här innelycht (: doch eij utwäldt eller stort :) ordinairt, tagit på den tiden det stått i blomma, som kan sees. Kan altså klarligen finnas, at det eij cederar andra ax.

7) Alt som är Hwete, Råg eller Korn, har Hwete, Råg eller Korn Ax et vice versa, som nogsamt sees.

Detta är till hwart skahl i Axet likt Hwete, och altså naturligen [af] Hweteslächte.

8) Alt Hwete, Råg, Korn duger till maat, som nogsamt finnes.

Altså detta naturligen, hwilket saken än mehr confirmerar.

9) Alla örter låta såå sig, men inga så lätt som säde och grässlag.

Detta är af Sädslag, ergo följer sådant naturligen.

10) [Att] Roten står öfwer Winteren och alla Åhr bortåt, wisar ögnesichtet; går eij bort, sedan det burit frö ur axen en gång, som annor Säd, [hwilket] sees sammaledes.

Ty kan det facilare cultiveras än all annan Säd.

Och conseqventer slipper man såå det åhrl:n, hwilket är en ogemeen förmohn.

11) At Halmen är något striare af sig, sees, men synes icke desto mindre kunna tiäna till foder, då sielfwa mossan, som ännu är 8 gångar striare, brukas.

12) Rötterna äro tiocka, hwita, söta, som kan sees, och torde conseqventer kunna anwändas till Bröd, som Österländernes radices Cyperi [2], af hwilka de lefwa.

Åtminstone följackteligen bättre än barck och misnesrötter.

13) Med rötterne låter det sig äfwen plantera.

14) Fåfängt wore härom willja persvadera lapparne, Nybyggarne eller Bönder, ty de gå aldrig ifrån sine förfäders walma,

utan komme detta till at practiceras, borde iag sielf hämta Säden till någon qvantitet, andra kiänna henne eij. Och om den Säden såddes af Hr Landshöfdingen och sedan distribuerades till Lappska Prästerne, skulle nybyggarne med upräckte händer, då de sågo des nytta, bruka samma Säd, som med tiden kunde tiena fädernes landet till några Tunnor gull.

Utdrag ur ett bref från C. Linnæus till G. Gyllengrip, skrifvet i början af Oktober 1733 och bifogadt den i det föregående omtalade underdåniga skrifvelsen.

[1] Under sin lappska resa anträffade Linné elmen eller strandrågen *(Elymus arenarius)* växande på sandstränder i Nordlanden och vid Bottniska viken samt »kom att tänka på, om icke detta kunde blifwa en säd att sås på moar, allenast man lärde culturen, som ej skulle blifwa så swår«. I ungdomlig ifver vände han sig därför till Wästerbottens nyutnämnde höfding för att genom honom det nya »lapphwetets» odlande skulle igångsättas. Huru denne genast blef intresserad för saken; huru han därför hos Kgl. Maj:t gjorde framställning om ett anslag af 300 dlr smt årligen under två år för att Linné skulle »således Landets upodlande befrämja»; huru Kammar-Collegium behandlade detta ärende, samt huru Riksdagens Högloflige Ständers Cammar-Economie- och Commerce-Deputation i Oktober 1734 afgaf ett höfligt afvisande svar, framgår af de i Th. M. Fries, *Bidrag till en lefnadsteckning öfver Carl von Linné* IV tryckta handlingarne samt af densammes *Linné, lefnadsteckning* I s. 137—9 och 160—1.

[2] *Cyperus esculentus* L., hvars rotknölar ätas.

1411.

Högwälbore Hr Baron och Landshöfdinge.

Nu änteligen har jag absolverat min 7 weckors långa resa genom Öster och Wäster dalarne, Dalska fiellarne och något litet in i Norrige, hwarest iag hafft Extraordinarie Observationer uti Historia Naturali och oeconomicis, at förnöja min lystna med. Hwar dag har jag hållit journal uti Geographicis, Physicis, Mineralogicis, Botanicis, Zoologicis, Domesticis och Oeconomicis. *Har och fått projecter huru fiällen possiblast skulle kunna cultiveras genom rotwäxter*[1], *hwartill Naturen gifwit mig åtskillige exem-*

pel genom en ny autopsie. Ack kunne man få såleds resa genom alla provincier i Swerige, näml. en hwar sommar, hur mycket skulle icke då upfinnas för riket! hur skulle man icke af en province lära, hur en annor facillare kunne cultiveras. Jag är aldeles i den tanckan at en sådan tienst i Sverige skulle profitera mehr än både Poetiska[2], grækiska och Metaphysiska professionen wid någor academia, fast publicum kunne inrätta en tienst med långt mindre depance än någor af de förra. Nu ligger jag i Fahlun, så länge Högwälb. Hr Landshöfd. Reuterholm består mig kost och kammar, sedan måste jag wähl till dett bedröfliga Upsala; hur det går med mig framdeles, råder den store Guden, som böjer mäcktige gynnares hiärtan mig till undsättning. Jag har hört, att dett D. Rosén drifwet, att ingen skall få blifwa Doctor utom lands, [och detta] skall collegium medicum redan utwärkat[3], hkt är wärkel. mäst intenderat på mig, att iag skall näkas hamn genom wänner och wänners wänner, och utresa eij få, der lyckan en gång skulle gifwa klar sohl. Jag bönfaller hoos Högwälborne Hr Landshöfdingen om åtanka, der någon öpning gofwes, och framhärdar med diupaste wördnad

Högwälborne Hr Landshöfdingens

Fahlun 1734 allerödmiukaste tienare

den 23 Aug. Carl Linnæus.

Originalet finnes i Riksarkivet bland Cammar- Oeconomie- och Commerce-Deputationens vid 1734 års riksdag handlingar.

[1] Längre fram offentliggjorde han *Anmärkningar om nyttiga Växter, som borde och kunde planteras på Lappska Fjällen* (Vet. Akad:s Handl. 1754 s. 182—9).

[2] Sedan »fysiken», hvarmed förnämligast förstods allmän naturlära, 1655 förflyttats från filosofiska till medicinska fakulteten, höllo under senare hälften af 1600-talet medicine professorer åtminstone tidtals föreläsningar däri, men sedermera blef undervisning i »fysik» så godt som alldeles försummad. Känslan af det oriktiga häri fick i åtskilliga Linnés under studenttiden nedskrifna anteckningar uttryck, i det att han deri förklarade, att poëseos professionen (d. v. s. i latinsk poesi) borde indragas och i stället en i naturalhistoria i förening med ekonomi inrättas. Denna plan var dock ej af honom själf uppfunnen, utan den stödde sig på ett i Vetenskaps-societeten vid sammanträdet den 24 April 1729 fattadt beslut, att man »skulle insinuera hos Hans Excell. Gref Horn et ödmiukt Memorial och förslag, att i thes [den lediga poëseos professurens]

ställe borde inrättas Historiæ och Philosophiæ naturalis Profession». Skälen härför voro:

»1) Efter Physiquen och Oeconomien äro almänt nyttiga för hela Fäderneslandet, så borde jemwäl the Studerande therutinnan blifwa underrättade wid Academierne,

2) Men Poësien är allenast en prydnad för then som therjemte äger någon reel wetenskap, så at Fäderneslandets wälgång på Poësiens tracterande ej så egenteligen beror,

3) Och således wid en Academie, ther ej staten kan tola en Profession så i Physiquen, som i Poësien, så bör then slutas ut, som är mindre nödig, och combineras med någon annan Profession, hwarmed then har någon gemenskap.

4) Wid alla andra Academier, så in- som utom riket, är en Historiæ och Philosophiæ Naturalis Profession, hwarföre icke i Upsala?

5) Ej heller går thet an at Physices Profession skal combineras med Medicinæ Profession, efter hwar och en af them begge nog sysslesätter en Professor.

6) Emedan Physices Profession fordrar en apparatum af åtskillige instrumenter och machiner til experimenters anställande, så kunde thenna Profession stå vacant några åhr, och penningarne ther til anwändas, för än någon Physices Professor blir werckligen tilsatter.

7) Thetta skulle lända Societas til stor förmohn, i thet the kunde få betjena sig af bemelte apparater».

Som «saken ej tålde något dröjsmål», beslöts d. 3 Maj, att skrifvelse skulle afgå ej blott till Societetens Præses illustris Grefve Horn, utan ock till universitets-kanslern Grefve Cronhielm. Den förre svarade den 12 s. m., att han »tycker thet ware then studerande ungdomen till en otwifwelachtig nytta», men ej ville »utlåta sig widare ther wid, för än sådant med them communiceras, som sielfwa Academiens wård och skiötsel är anförtrodd», hwarefter frågan ej mera förekom inom Societeten.

Frågan förföll sålunda för en tid, men 1750 indrogs poëseos professuren och i stället blef en i kemi inrättad.

[3] Att dessa Linnés misstankar stödde sig endast på grundlösa rykten, har visats i *Linné, lefnadsteckning* I s. 188—9. Som bekant, lemnade han i December 1734 Upsala för att i Holland förvärfva sig medicine doktorstiteln.

GYLLENHAAL, LEONHARD.

Född 1752, lifdrabant 1773, löjtnant 1777, afsked med majors rang och titel 1799, ledamot af Vetenskaps-akademien och Vetenskaps-societeten, död 1842. Framstående entomolog, författare till *Insecta Suecica* (4 delar, 1806—27) och flera afhandlingar i nämnda lärda samfunds handlingar. Hans stora insektsamling skänktes redan under hans lifstid till Vetenskaps-societeten och finnes nu på Upsala universitets zoologiska museum.

1412.

Välborne Herr Archiater
samt
Riddare af Kongl. Nordstierne-Orden.

Af Secreteraren Modéer [1] har jag fådt den, för alla Natural-Historiens älskare, högst fägnesamma underrättelsen, att vi, af Herr Archiaterns, såsom en outtröttelig mästares hand, ännu kunna få hoppas få emottaga en, med mycket nytt tillökt och förbättrad upplaga af vårt allmänna och enda säkra rättesnöre i dessa vettenskaper, nembl. Systema Naturæ. En så Pris-värd och Patriotisk flit, inuti höga ålderdomen, fullkomnar otvifvelagtigt Herr Archiaterns ähra till högsta grad, om den samma ännu mer kan stiga, än till den högd hon redan hunnit: samma ädla nit bör ock upväcka alla Natur-kännare, till att, genom sina observationers communicerande med Herr Archiatern, hvar i sin mohn, bidraga till dett vidlyftiga och stora värks mera fullständighet; och detta gier mig äfven anledning till, att nu få ähran upvagta Herr Archiatern med min skrifvelse.

Jag har från barna-åhren haft lust för Naturalhistorien och tillbragt lediga stunder med att öfva mig i dess kännedom; men emploj, nästan mot min böjelse, uti en Stat der slika studjer ej tros gagna; samt dessutom brist på läromästare i den ort, der jag tillbragt min mästa tid, hafva giort, att mina framsteg ej blifvit betydliga. Entomologie har jag i flera de sednare åhren valt till hufvudmål för mina nöjen, och på en tid af 3 år, uti W. Göthland och nästgräntsande Provincier, sammanplåckat omkring 1,300 Species Insecter; men brist på aucthorer och tillräckelig kundskap giör, att jag ej, med tillbörlig visshet, är i stånd att

skilja en del okända från de bekanta, hvarigenom Sciencen skulle kunna riktas. Jag ämnar derföre med första communicera med Herr Secreteraren Modéer mina dubia et incognita, emedan han både äger erforderligt Bibliotheque och mera mogen insigt. — Jag har, under den tid jag samlat, hållit dag Journaler, och uti dem antecknat tid, ställe, mängd och omständigheter vid alla Insecter jag träffat, då de okända och ovissa blifvit med numror märkte. Ett i hast giort utdrag ur en del af desse listor följer härhos[2], och visar ställen, der jag träffat en hop kräk, vid hvilkas numror ej loca finnes utstakade uti Herr Archiaterns Fauna Sv. och Systema Naturæ Ed. XII; kan härutur hämtas någon upplysning, som förtienar anmärkas, skall det uppmuntra mig, att med så mycket större nöje fortfara.

Med all tillgifvenhet ber jag få vara innesluten i Herr Archiaterns Grace, och anser altid för en ähra att få räknas bland

Välborne Herr Archiaterns
samt
Riddarens af Kongl. Nordstierne-Orden
ödmiukaste tienare
Leonhard Gyllenhahl.
Cornette.

Höberg, vid Skara
d. 22 Junii 1775.

Linn. Soc. vol. VI: 91—2.

[1] Adolf Modéer, född 1739, landtmätare i Gefleborgs län, Svenska patriotiska sällskapets förste sekreterare, ledamot af Vetenskaps-akademien, död 1799. Mycket produktiv författare, äfven till talrika naturalhistoriska skrifter.

[2] Detta »utdrag», angifvande lokalen för en stor mängd mindre vanliga insekter, finnes i Linn. Soc. vol. IV: 93—94, men dess intagande i denna brefsamling har ansetts obehöfligt.

HAARTMAN, JOHAN JOHANSSON.

Född 1725, student i Åbo 1741, på grund af ryssarnes infall i Finland 1742 flyktad till Stockholm och där fyra år anstäld på apotek, student i Upsala 1748, medicine doktor 1754, provincialmedicus i Åbo och Björneborgs län s. å., medicine adjunkt i Åbo 1764 och professor 1765, medlem af Vetenskaps-akademien s. å., död 1787. — Under sin studenttid disputerade han pro exercitio under Linné *de Plantis hybridis*, fick på Linnés rekommendation och C. G. Tessins bekostnad företaga en resa i Södermanland, Västergötland och Bohuslän för naturaliers insamlande, vistades sedan en tid på Åkerö för ordnande af Tessinska mineraliesamlingen samt utgaf därunder på uppmaning af grefvinnan Tessin *Caroli Linnæi indelning i Örtriket efter Systema Naturæ, på Svenska öfversatt* (Stockh. 1755).

1413.

Välborne Herr Archiater!

Nu har jag den äran at åter få upvachta Välborne Herr Archiatern, det jag väl länge för detta hade gjordt, men af åtskilliga hinder under vistandet och resandet i Westergyln blifvit hindrad. Hans Excellence är nu tillbaka kommen till dess gård Åkerön, och kommer ej at resa till Stockholm före Michaelis tid, då jag sedan efter Hans Excellences utlåtelse lärer komma at dröja något litet därstädes, efter jag skall tillrättaställa de cabinetter Hans Excellens utif. förskrifvit sig; jag önskar at ej något måtte af mig derigenom försummas i Upsala, och att Consist. academicum ej räknar mig det till någon last för stipendium.

Nu har jag denna sommar varit ikring hela WGyln, Borås och Alingsås kanten undantagit, och har utaf alla tracter Uddevalla skiärgård varit för mig det angenämaste, men beklagar at det ei var rätta tiden i anseende till fiskandet. Uti skahlbergen vid Uddevalla har jag fått 8 a 10 diversa species till, af hvilka en patella och en concha voro besynnerliga; ur hafvet har iag fått de mästa fuci, och deribland några, som jag ei vist vet hvad de äro; en Fucus? foliis palmatis laciniatis; en dito filiformis serratus. Petromyzon (Piråleu), som äter ut stockfisken,[1] har jag inlagd i spiritus vini åt Hans Excellens, men observerade inga fenor på honom; jag fick en enda af honom alenast. Ibland Pleuronectes me-

nar jag en vara nyt species. En Syngnatus med 40 strålar i Ryggen, men hant ei jemföra henne med faunae 334, som har 34 strålar. En Gasterosteus[2] pinn. dors. 15. 7, pector. 9, Ventr. 1 stor och 1 liten Ani 1. 7, Caudae 12[2]. Ålkusan med gröna benen lär vara en Murena? *Botnmus*[3] kan ej föras till något Genus, är en Acantopterygius. Membr. branch. 6, branch. radiis 6, cirrhis ad os plurimis, capite aculeato, corpore octangulari, pinnae ventr. 2, pect. 10, Ani 6, dorsales 5. 7. caudae 9. 2 st. Gadi af hvilka den ena måste vara ny. Cottus ny. Membran. branch. radiis 6, pinn. dors. 8. 10, pect. 15, ventr. 3, Ani 9, Caudae 11. Jemte några spec. som jag ej hant noga examinera och nu äro i stockholm. En Cancer, hvars sista par fötter äro hel platta och simmar med dem, annars lik taskkräftorna[4]. En oniscus flavus. linea longitudinali albida. Maskarna som äta fartygen i spanska siön[5]; men skiepshvarfs-flugan[6] vid Göteborg fins ei mera. Hyfre eller trollkrabborna, som jag ei vist vet om det är faunae 1246[7], annars ny. Af Doctor Zimmerman[8] fick Hans Excellens äfven ett nytt species Canceris tillika med faunae 1247[9]. Skada var det, at jag ej kom uti skiäregården vid Göteborg för det ständiga och starka rägnet och blåsten. Marlekor med conchae uti fech jag och i skiären, tillika med små Coraller som suto fast vid Marlekan, men observerade det ej förn efteråt, och kom så ej at vidare fiska derefter. På Bergen i Bohus växer och en Lichen fruticulosus solidus, som åtminstone måtte vara en divers varietet af florae 983[10], om icke distinct species. Uti Wenern på Rossön har jag och fåt en liten växt, som måtte vara Elatine, men är repens, kastandes stolones ut på sidorna.

Jag har nu samladt åt Hans Excellens 800 species af mäst svänska växter, undantagit några trägårdz växter, hvarest jag anför deras nytta, så mycke jag i hast kan påminna mig, samt hvar de alla finnas: en Catalog har jag och giordt efter Hans Excellences befallning på de species af stenar, som finnes i Wästergyln, och äro en 60 st. utom Petrificaterna. Af desse sista har jag och något fådt, doch icke efter önskan, en vacker Cornu ammonis i stenbråtten vid Caraby. Cochlitæ några och 1 Cochlea i Wästerplana med flere. Jag utbeder mig för öfrigt Wälborne Herr Archiaterns vanliga, fast oförtienta bevågenhet; jag lefver med vördnad i döden

Välborne Herr Archiaterns

Åkerö d. 15 Sept. 1752.

Allerödmiukaste tienare

Johan J. Haartman.

Linn. Soc. vol. VI: 95—7.

[1] *Myxine glutinosa* L.

[2] *Gasterosteus Spinachia* L., i Faun. suec. ed. 2 angifven såsom endast tagen af Haartman »in Oceano ad littora Bahusiæ».

[3] *Cottus cataphractus* L.

[4] *Cancer rostratus* L.

[5] *Teredo navalis* L.

[6] *Cantharis navalis*, »skeppshwarfsflugan», hvarå lemnas en utförlig beskrifning i *Wästgöta-resan* s. 149—55.

[7] *Cancer Maja* L.

[8] Gustaf Zimmerman, född 1703, medicine doktor i Harderwik 1734, stadsphysicus i Göteborg 1741, död 1754.

[9] *Cancer norvegicus* L.

[10] *Lichen fragilis* L. (= *Sphærophorus fragilis* (L.) Pers.). Den af Haartman i Bohuslän funna är antagligen *Sph. coralloides* Pers.

1414.

Välborne Herr Archiater!

Att jag understått mig til att öfversända til Välborne Herr Archiateren 2:ne Spilträn miöl, hvilka af Herr Archiateren Bäck i Stockholm emottagas, beder jag ödmiukast Herr Archiatern benäget täktes uttyda. I anseende til alt det myckna goda Herr Archiateren ständigt behagat visa mig, så vet jag nogsamt, huru högt jag är Herr Archiateren förbunden; detta lilla är et intet deremot, men anse det doch gunstigt såsom af den der gierna fulgiorde hvad Honom borde, men förmår ej annat än lefva i begiär at fulfölja sina skyldigheter!

Jag har dessa tider under hvarjehanda öden arbetat på en liten tractat om Huuskurer[1], dem jag så vida kommit med, at jag öfversänt dem nu til Herr Archiateren Bäck til Kl. Collegii Medici censure. Den blifver helt simpel, alla växter föreslås där mästedelen in forma Pulveris vel infusi, såsom det lättaste för alla at exeqvera. Namnen på växterna äro på Latin gifna med sina nomina trivialia efter Herr Archiaterens Species plantarum, hvarjemte utom de Svänska de Finska blifvit bifogade.

Skulle Herr Archiateren hafva några blomster frön at aflåta, skulle jag i ödmiukhet anhålla at få några; jag har fått en Trägård at roa mig med, men har ganska ondt efter växter i den samma. skulle det vara möjeligit, så beder jag ock at få dem som kunna brukas i Medicinen, såsom Belladonna, Chenopodium Ambrosioides & Botrys, Agrimonia Eupatoria och dylika flere.

Näst min Vördsamma helsning till Nådig frun och Famillien lefver oföränderlig

Välborne Herr Archiaterens
Åbo d. 23 Maj ödmiukaste tienare
1758. Joh. J. Haartman.

Linn. Soc. vol. VI: 98—9.

[1] *Underrättelse om de mäst gångbara Sjukdomars igenkännande och botande genom lätta och enfaldiga Husmedel* (Stockh. 1759).

HAGSTRÖM, JOHAN OTTO.

Född på Frösön i Jämtland 1716, student i Upsala 1737, medicine doktor 1749, provincialmedicus i Östergötland, död 1792.

1415.

Wälborne Herr Archiater.

Under den tiden jag, uppå Hans Kongl. Majestets befallning, vid påstående smittosamma rödsot, vistades uti Jemtland[1], hade jag tillfälle, at, bland annat, göra observationer på den så kallade *Rökiuxan* eller *olyksfågeln** hvilken fågell är så pusslustig och nöisam, som ikorren bland de fyrfotade diuren. Uti snaror, som utsattes åt kramsfåglarne med Rönnbär uti, fick jag fatt 4 à 5 Rökiuxor, och af dem en enda lefvande, hvilken jag hade uti bur i 3 månader, och födde den samma med Enebär, fikon, russin, färsk fisk, ibland rå, nu stäkter, nu kokader, hvilken fisk hon gärna åt, med serdeles appetit, i synnerhet af abbor, gädda, sik och Rör**. Kött, både rått och kokat, är en behagelig spis för Rökiuxan; hon åt opp 4 stycken fåglar af sitt eget släkte, nemligen Rökiuxor, och dertil med höll hon til godo 2:ne Skator och en hop sparfvar, hvilkas kött hon förtärde ända til benen. Uti buret lades granris och sand på båttnen, och då man gaf henne mera kött, än hon på en gång förtärde, gömde hon behändigt köttet som öfverblef, under granrisett och sökte det noga igen, då hon blef hungrig. Af vatnet förtärde hon accurat en jumfru, då jag räknar 4 Jumfrur på ett qvarters mått, och 8 qvarter på kannan. Bland fåglarna lärer ingen vara så nyfiken, diärf och puss-

* Rökiuxan. *Turdus* Faun. Svec. 187 [2].
** Rör. *Salmo ventre fulvo* Faun. Svec. 310[3].

lustig, som Rökiuxan. Hon har och mångahanda läten, så at hon ibland serdelss vid eldslius, skriker til, än som att spedt barn, än som en valp, än qvider hon, och än skrattar hon, om jag så får seija.

Bland allmogen uti Medellpad, Ångermanland och Jemtland, kanske och flerestedes, är en allmän sägn, at ett diur, vid namn *Skogs-Kärringen*, skall kunna tilskapa sig i hvad forme henne lyster. Uti min barndom taltes mycket om detta diur, fast jag aldrig fick höra mer än blåtta lätet eller liudet af denna förmänta Skogskäring, och det icke oftare, än om nätterna, fast sellan annars, än vid eldslius i skogen om nattetid. Det är märkeligit, at Rökiuxan sällan låter höra af sig uti skogen om dagen, men deremot skriker den så mycket mera om natten, då hon får se elden, ty, som nyss sades, är hon ett undersamt diur, som mycket förundrar sig på elden. Då bönderna resa till sina fäbodar om hösten, göra de up eld om nätterna, under bar himmel, och så snart Rökiuxan ser elden, börjar hon liksom skratta, hvilket de uttyda, såsom ett säkert skrattlöje af Skogskäringen. Så at, alt hvad man hittils fingerat om Skogskäringen, det kan man med säkerhet applicera på Rökiuxan, som nu blir den sanfärdiga Skogskäringen.

Några dagar för Jul, 1753, föddes ett lamb på Frösön; detta lamb hade en mun, en tunga, en buk, en mage, en rygg och en anus, men 2:ne lungor, 2:ne hiertan, 2:ne luftrör, 2:ne hiernor, 4 ögon, 4 öron och 8 fötter. Pigan, som agerade barnmorska, slet af 3 fötter vid födellsen.

Jag framherdar med diup vördnad til grafven
Wälborne Herr Archiaterns
ödmiukaste tienare
Joh. Otto Hagström.

Hernösand
d. 23 Mars
1753.

Linn. Soc. vol. VI: 100—101.

[1] År 1749 erhöll Hagström ett dubbelt kungligt stipendium för att resa i Jämtland och där »noga anteckna thes hushållning, åkerbruk, jordarter, färgegräs, medicinalwäxter, och andra för menniskor och kreatur wildt wäxande nyttiga eller skadliga örter, med mera märkwärdigt». Sina därunder gjorda iakttagelser meddelade han sedan i *Beskrifning öfver Jemtland* (Stockh. 1751).

[2] Lafskrikan eller Lappskatan, *Corvus infaustus* Linn. Faun. suec. ed. II p. 32.

[3] Röding, *Salmo alpinus* Linn. Faun. suec. ed. II p. 123.

1416.

Wälborne Herr Archiater
Riddare af Kongl. Nordstierne Orden
Min högst älskade Informator.

Ett enda bref ifrån Herr Archiaterns och Riddarens värda hand är mera än andras Elogier trykte på hela Folioarken. Hvarföre jag ei nog kan visa min aldraödmiukaste ärkänsla och diupa vördnad för Herr Archiaterns och Riddarens bref af den 6 hujus, utaf hvilket jag finner mig stendigt förvaras uti Herr Archiaterns utmärkta nåd och ynnest för mig. Sannerligen den högste heder jag här i verlden kan bekomma.

Med få ord har Herr Archiatern och Riddaren täks lämna mig underrättellse om mångahanda. Gud den högste vällsigne och styrke Herr Archiaterns och Riddarens krafter, til de höga och verlden gagnande arbeten, hvilka nu för händer hafvas.

En planta af Octandria Monogynia följjer härjemte. An *Monotropa?* Gen. Plant. 315, Edit. Lugd. Bat. 1737. Den Edition, som utkom i Stockholm 1754, af Gen. Plant. har jag ei ännu. Hvarföre den förste edition citeres. Jag tog denna örten först för *Lathræa (sqvamaria)* Fl. Sv. 550, men hæc missa har stamina 8, corollam regularem, non ringentem, och kommer närmast *Monotropa* Gen. Pl. 315, förutan *stilus,* som på denne sände tes tydeligen, *longitudine capsulæ,* men i den citerade texten, 315, sägs *nullus.* Det faller mig underligit, at denne, som i går fans växande och blomstrande så sent på hösten, fast hel och hållen blek, skall kunna vara Lathræa, hvilken ordinairt blommar med Hyacintho Botryoide, Orobo verno och Betula alba.

Pyrola umbellata Fl. Sv. 363 kallas här: *Stat up och gack.* en hustru uti Glänstårp har med denne gjort stora curer uti gikt och värk härstädes. Käringen förtienar pengar, namn och rykte, genom Decoctet af *Stat up och gack.* Örten växer i skogsbygden här til myckenhet. D. D. Zettzell[1] har således rätt; jfr. Fl. Sv. 363.

Hyoscyamus niger, Fl. Sv. 199, heter här *Tattare-Rosor.* De seja, at Tartarerne koka desse rosor med lut, och tvetta härmed sina ansikten, at bli svarte. Då min hustru, med några flickor, var uti Syschola i Norköping, blef hon med sine kamrater narrad, at tvetta händren en gång med luten af *Tattare-Rosor.* Hvad hände? De blefvo alla svarta om händren: ingen tvål förmådde borttaga svärtan, som satt fast hela 3

vickorne. Experimentet blef straxt med handplaggor belönt, på de besvartade händren.

Datura (Stramonium) Fl. Sv. 198 blifver här kallat *Spikklubberosor*. Ett artigt namn. Desse Rosor växa nog i Norköping. Jag samlar med flit de i orten brukeliga namnen på örter, och det efter Herr Archiaterns och Riddarens befallning.

Laserpitium latifolium Fl. Sv. 242 kallas af Bönderne härstedes: *Spenn-ört*, och brukas af dem uti spenningar, tormina ventri, så väl roten pulveriserad, och intagen, som ock uti brenvin lagder. Denna växer nog vid Stafsätter. Där växer ock myket *Impatiens* Fl. Sv. 792. Omkring Linköping ser man den täcka *Orchis muscam referens*, vid Wäre by, samt *Ophrys monorchis* Fl. Sv. 810, *Corallorhiza* 816 och något längre från staden *Carduus heterophyllus* 721, hvilken sista jag ansedt som Norrlänninge.

Gentiana (Amarella) 229 stod här i blomma d. 4 augusti detta år. Hon kallades af bondedrängar för *Arons klåckor*, med försäkran, at den upvuxit af Arons Aska i fordom tid.

Orobus niger Fl. Sv. 643 kallas *Svart-Lasse*, därföre at han upvuxit af en Trollkarl, Präst-Lasse vid namn, som efter döden svartnade straxt utaf förgiftet, hvarföre örten behåller samma natur at den svartnar, straxt den är afslagen.

Daphne (Mezereum) 338 har Herr Höpner[2] här i staden bekommit af en ostindiefarare, som en stor rarité. Den behåller sina blan hela året, emedan den ställes i källare öfver vinteren. Men om den någonsin kommit från Ostindien, tviflar jag. För öfrigit har jag den äran at med diup vördnad framherda

Wälborne Herr Archiaterns och
Riddarens af Kongl. Nordstierne Orden
aldra ödmiukaste tjenare
Joh. Otto Hagström.

Linköping
d. 15 Augusti
1756.

Linn. Soc. vol. VI: 102—3.

[1] Pehr Zetzell, född 1724, medicine doktor i Upsala 1754, assessor i Collegium medicum och garnisonsläkare i Stockholm 1784, men sedan flyttad till Norrköping och egnande sig åt egendoms-skötsel, död 1802. — Linné angifver honom såsom sagesman för att dekokt på *Pyrola umbellata* använd invärtes och i såpplåster utvärtes är ett förträffligt botemedel mot ischias.

[2] Johan Höppener, rik köpman i Linköping, död sextioårig 1756 (enligt meddelande af Landsarkivarien Carl M. Kjellberg).

1417.

Wälborne Herr Archiater,
Riddare af Kongl. Nordstierne-orden,
Min trognaste Informator.

För Herr Archiaterns senare ganska gracieusa bref har jag den äran at likaledes igen aflägga min aldra ödmiukaste och vördsammaste tacksejellse.

Ophrys insectifera myodes 818 skal jag visserligen plantera på ett skuggrikt ställe af min gård, och med vatnande hålla stället fuktigt, ehuru jag ingen trägård äger i staden, måste ock dessutan betala för hvarje tunna vatn 15 öre kppmt. Dock skal sådant intet afhålla mig ifrån dageligit åskådande af ett så nöisamt Naturens spectakel.

Monotropa Hypopithys 351 har jag sedermera träffat ymnigt här uti gamla skogar: den kallas af bönderne *Gubbe-rosor,* och förmenes vara god uti tussi humida senili, som en bonde i Skeda soken här berättade mig, När jag sist upsände Monotropam, hade jag ingen Botanisk bok vid handen, utom Genera Plantarum, emedan mine vänner Pastores quidam curiosi häromkring lånt min nya Flora Suecica med de flere böcker. Jag ser Monotropam nu vara flyttad til Decandriam monogyniam, secundum Philos. Bot. 178.

Lysimachia vulgaris 175 heter här *Gull-spira* hos bönderne.

Acorus Calamus 297, *Kalmus,* växer här och hvar, serdeles vid Norköping. Koor äta både bladen och roten begärligt, då miölken och smöret få däraf en ganska behagelig smak.

Tropæolum, Nasturtium Jndicum Mat. Med. 181. Kallas här *Sallats-Rosor.* Det är besynnerligit, at Östgiöten har merendels vakra namn på sina örter.

Museum Adolpho-Fridericianum har jag fått läna af vår Biskop Rhyzelius [1], som fått det til skänks af Hans Kongl. Majestet. Hela värket prisar sin Mästares oförlikneliga penna, och Förtalet i synnerhet täknar en gudahand. Jag begärde af Biskop Rhyzelius at få låta här uplägga allenast Förtalet af detta härliga värk; men Gubben nekade härtil. Svenske Mercurius lärer väl dock fägna Almenheten med åtminstone Förtalet af denne dyra skatten.

Det är en ganska obeskrefvelig upmuntran och heder, at se, det mäst alle Herr Archiaterns Disciplar, af hvad stånd de äro, blifvit

nämde och hogkomne uti den vakra Flora Svecica, den ena för det, en annan igen för en annor observation. Sådant uplifvar hog och lust, och närer den samma.

Frön till några plantas fenestrales skal jag i diupaste ödmiukhet utbedja mig hos Herr Archiatern, at vid tilfälle bekomma. Jag skall intet finnes otacksam. Fastän min hittils varande medellöshet hindrat mig ifrån värkelig ärkensamhet, så hoppas jag doch hedan efter, genom mine förbettrade vilkor, kunna betyga min innerliga ärkänsla för all mig ertedd nåd af Herr Archiatern.

Hos Herr Archiatern har jag den äran at innesluta mig i nådigt minne och med diup vördnad framherda

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens af
Kongl. Nordstierne-Orden
ödmiukaste tjenare
Joh. Otto Hagström.

Linköping
d. 12 Sept. 1756.

Linn. Soc. vol. VI: 104—5.

[1] Andreas Olai Rhyzelius, född 1677, biskop i Linköping, död 1761.

1418.

Wälborne Herr Archiater
Riddare af Kongl. Nordstierne-Orden.

Genom en min släktinge uti Hernösand lät jag förledne vinter föranstalta om något vildt til Herr Archiaterns kök; men vet ännu intet, om det framkommit efter min åstundan. Mellertid må Herr Archiatern vara försäkrad, at jag altid med vördnad och tacksamhet ihogkommer Herr Archiaterns speciella gunst emot mig, ehuru min ringa förmåga ei hunnit visa i värket ringaste prof af min ärkänsla.

Venerandum Consistorium härstedes har behagat uplåta mig en tomt, af vid pass 16 alnar bred, och 60 alnar lång, belägen vid Gymnasii huset, til plantering af allehanda medicinal och färge-örter, m. m. såsom en liten hortus för den här studerande ungdomen. På norra sidan ligger Gymnasii hvita stenmur, och på södra sidan trähus, så at $^1/_2$ tomten ligger emot förmiddagssolen, och $^1/_2$ emot eftermiddagssolen. Jag anhåller därföre aldraödmiukast hos Herr Archiatern och Riddaren om några frön, at beså denne tilämnade lilla hortus. Den ligger ei sänkt utan [på] hög plats, och gier man här 16 öre kpmt för hvar tunna

vatn, som föres neder från stångebroå. Herr Archiatern täckes ei onådigt uptaga min ödmiukaste bön.

Följande här brukeliga namn på örter har jag öfverkommit igen, såsom: Chenopodium Bon. Hinr. Fl. Sv. 214 (Edit. 2.) kallas här Hillikeblan. Salix myrtilloides 889 Noæ ved. Arnica montana 760 Nysblan. Lolium temulentum 109 Vildhafra. Symphytum officinale 165 Benvalsrot. Menyanthes trifolia Getekål. Verbascum thapsus 195 Lungört. Potentilla anserina 452 Krusgräs. Erysimum Barbarea 599 Riddare-Kål.

Några frön til at bekomma flores speciosos, såsom Xeranthemum, Digitalis, med flere, önskade jag gerna få. En stiglitsehona värpte ägg i buren, ett om året, nästförvekne 2:ne somrar hos mig. Daphne, källarhals eller Laureola, har jag haft i källaren öfver vinteren, men den släpte lika fult sina blad Jultiden. Herr Archiatern täckes ei tröttna vid mig. Orchis muscam referens skall jag söka plantera i en vrå, där litet sänkt tyks vara på den mig lämnade experimentaltomten här vid Gymnasium.

Jag har den äran at med diup vördnad framherda

Wälborne Herr Archiaterns
och Riddarens

Linköping
d. 10 April 1757.

aldra ödmiukaste tienare
Johan Otto Hagström.

Linn. Soc. vol. VI: 106–7.

1419.

Wälborne Herr Archiater
Riddare af Kongl. Nordstierne-Orden
Ledamot af alla Europeiska Wetensk. Academier.

Wördnad och kärlek för Herr Archiatern, såsom min trognaste Præceptor, drifva mig at med dessa få rader upvakta Herr Archiatern. Jag har på en liten tid roat mig med kaniner, af det svarta slaget, och sedt deras besynnerliga egenskaper, at de (mödrerne) löpa och para sig samma dag, på sama tima, som de framfödt sina foster, hvilket intet lärer vara kunnigt om flere förut, än endast om Mus porcellus[1], som häruti liknar de svarte kaniner.

Den 22 April detta år kl. 8 f. m. födde min svarta kaninska 7 stycken ungar på en gång. Några minuter efter födandet var hon genast färdig at para sig med sin man, sedan hon framkrupit utur ett halmbyske,

det jag lagt uti en vrå uti kammaren, hvarest jag har dem, för at noga få se deras natur. Den 23 Maji framfödde samma honan igen 6 ungar kl. 10 f. m. och genast parade hon sig flera gånger å rad innan kl. 11 f. m. Hon kastar ofta sitt vatn den dagen hon framfödt ungarna, och hennes urin är den dagen blodblandad, liknande en sanies eller subcruenta. Mannen är just våldsam uti sin älskog emot kaninskan, när hon nyss ynglat. Dess emellan kan han väl skona henne, då hon nekar honom copulam, men när hon framfödt ungarna, är han aldra envisast i sin brunst, och hon nekar icke til copulation den dagen, då hon åtminstone 6 eller 7 gånger bespringes af sin man. Detta har jag med egna ögon sedt. Då ungarna få nog och tillräckelig föda, har jag sedt dem para sig på sin 9:de ålders vicka; hälst om äro åtskilda uti 2:ne flåcker, och de släppas tillsamman, börjas gerna bekantskapen med coitu. Men få de måttelig föda, para de sig icke, förän de äro 12 vickor gamla. Honan går uti 30 dygn hafvande, oberäknadt den dagen hon föder ungarne, och aflar nya. Månne Glires para sig eller afla, samma dag de framföda fostren?

Vår LifMedicus Stapelmohr[2] har en lefvande Blåsklacka, Fulica atra fronte calva. Denne fågel födes med bröd och vatn, det han hållit till godo nu en 6 vickors tid. Uti händelse, at Herr Archiatern skulle åstunda denna fågel lefvande till sig, så vill LifMedicus sändan siöledes från Norrköping till Upsala. Hvarom jag torde blifva underrättad genom min systerson Knut Lenæus[3] Jemtlandus, så framt han ännu vistas i staden, och icke rest på landet.

Ornithogalum luteum är en läckerbit för kaniner, för harar och för Mus porcellus; denna heter Tiäla-lök uti Linköping, annars vårfrudags-lök. Den brukas mycket till grönkål om våren här på orten, och smakar rätt väll, samt gifver kålen en söt angenäm smak. Bladen, stielken och blomman väger mera, än roten; jag har för ro skull lagt dem på vigtskål.

Den unge Demonstratoris *Decuria*[4] spår vårt Lärdomsrike mycken glants. Doctor Anton Störck[5] har utgifvit *Libellus de Cicuta* Vindebona 1760. Sed descriptio plantæ manca. Jag vet ei, om han menar Cicutam virosam, eller Conium maculatum. Af loco crescendi tycks det vara Conium maculatum, som han brukat. Vore väll, om Conium hade sådan Souverain effect emot kräftan och scirrhos, som sägs af honom vara försökt.

Framherdar med djup vördnad
Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens af Nordstierne Ordens

Linköping 1763 — ödmiukaste tienare
d. 5 Junii. — Joh. Otto Hagström.

P. S. Eftersom Herr Archiatern upteknat. det Rajus observerat. at kaniner äta gerna folia af Heracleo Sphondylio. altså får jag af ärfarenhet intyga, at de efvenså gerna äta hela örten af Ornithogalo luteo. Leontod. Taraxacon, Chærophyll. sylvestre, Ægopod. Podagraria. Med flere, som härhos à part medsändes.

Linn. Soc. vol. VI: 108—9.

[1] Marsvin.
[2] Martin Stapelmohr, född 1710, stabsfältskär och titulär kungl. lifmedicus, död 1796.
[3] Knut Augustin Lenæus, född 1738, bergslagsläkare i Nora, intendent för Loka brunn, död 1799.
[4] C. von Linné d. y. utgaf 1762 *Decas prima Plantarum rariorum Horti Upsaliensis,* 1763 följd af *Decas secunda.*
[5] Anton von Stoerck, se bref. 534 not. 1.

Af Kaniner ätas med begärelse
följande örter[1]:

Hypericum perforatum .	[2]	Sedum Telephium	
Galium verum		Filipendula Ulmaria . . .	
Centaurea Cyanus . . .		Epilobium angustifol. . .	
Rosa canina		Lithospermum arvense . .	
Achillea Millefolium . .		Alopecurus pratensis . . .	
Ornithogalum luteum . .		Lathyrus pratensis . . .	
Geum urbanum		Trifolium Melilothus albus	
Paris 4folia	0	Heracleum Sphondylium .	
Chærophyllum sylvestre .		Actæa spicata	0
Caltha palustris		Salix fragilis	
Leontodon Taraxacon .		Alchemilla vulgaris . . .	
Artemisia absinth. . . .		Anthoxanthum odoratum .	
Triticum repens . . .		Cardamine pratensis . . .	
Trollius Europæus . . .	0	Artemisia vulgaris . . .	0
Lindelöf	0	Hassellöf	
Rönlöf	0	Biörklöf	
Sälglöf		Asplöf	
Lönlöf		Kålbladen	
Bromus tectorum . . .			

Kaniner äta icke Marrubium album, Hyoscyamus niger, Cynoglossum officinale, Urtica dioica, Sedum acre, Saxifraga granulata, Anemone nemorosa.

Harar äta desse följjande, nemligen:

Lithospermum arvense . . .	||	Paris qvadrifolia	|
Ornithogalum luteum . . .	|	Pyrus malus	
Lathyrus pratensis . . .		Sorbus aucuparia	
Hypericum perforatum . . .	|	Rosa canina	
Alopecurus pratensis		Fraxinus excelsior	
Geum urbanum		Acer platanoides	

Mus porcellus äter gerna Galium luteum, Pimpinella saxifraga, Pinus abies och, som förut är bekant, Daucus Carota.

Harar äta icke desse nedanskrefne nemligen:

Primula veris	0	Ægopodium Podagraria . .	0
Trollius Europeus	0	Polemonium cæruleum . .	0
Epilobium angustifolium . .	0	Chærophyllum sylvestre . .	0
Anemone nemorosa	0	Cactus opuntia	0.

Kirs eller *Ægopodium Podagraria* växer här ymnigt. Den ätes med begär af Svin och af kaniner, men ei af Harar.

Linn. Soc. vol. VI: 110—1.

[1] I disputationen *Pan suecicus* meddelade Linné 1749 resultaten af de undersökningar, som dels af honom själf, dels af åtskilliga hans lärjungar blifvit verkstälda beträffande de växter, som af våra husdjur förtäras eller af dem ratas. Hagström hade därvid varit ledare för den flock, som fått i uppdrag att i detta afseende iakttaga hästar, och han fick då det vitsordet, att han fullgjort sitt uppdrag »*pulchre*». Att han sedan för liknande ändamål observerade kaniner och harar, framgår af det här meddelade.

[2] »Noll (0) bemärker Biets misshag, men streket (|) Biets smak för örten. Två strek (||) Biets starkare begärelse til blomman. När Noll står för ett strek (0|), betyder det, at Biet sällan tager något häraf. Står streket före Noll (|0), tecknas härmed, at Bi vissa år draga häraf, men andra år intet» (Hagström, *Pan Apum*, uppl. 2 s. 154). Samma beteckningssätt har äfven här användts.

1420.

Wälborne Herr Archiater
Riddare af Kongl. Nordstierne-Orden.

Uti mitt sista bref hade jag den äran, at berätta Herr Archiatern, det jag anstält åtskilliga försök med de växter, som kaniner och harar gerna äta. Jag nämde då efvenväl, at kaninerne para sig, då de äro 9 eller 12 vickor gamla; men har nu funnit, at denne deras tidiga par-

ning är utan värkan, så at jag ännu ei vet, huru gamle ungarna äro, då de första gången afla och föda fram foster. Det är dock aldeles säkert, at honan aflar samma tima, som hon framfödt sina foster, ty det har jag sedt flere gånger i denna sommar, utaf de gamle kaniner. De ungar, som föddes den 22 april, detta år, hafva ännu icke födt något foster fram. At kaninskan går 30 dygn hafvande, äger sin säkerhet, och räknar man den dagen hon föder fram fostren, då hon ock säkert igen aflar, så kunna 31 dygn sejas vara hennes hafvandetid. Både harar och kaniner äta gerna löfven och gröna barken af vår almänna Pihl, grönpil kallad, Salix fragilis, långt heldre, än Aspelöf, hvilket de dock gerna förtära. Det är ock besynnerligit, at Harar äta icke Pors, Myrica Gale, men kaniner däremot förtära des löf. Annars smakar lönlöf öfvermåttan väll både för kaniner och harar. Den tiden jag var barn, viste jag icke af annat, än Asplöf och kålblad till hararnas föda.

Gud uppehålle Herr Archiatern med hällsa och krafter, at ännu uplägga flere store värk, till Vetenskapers tillväxt och verldens förundran.

Framherdar med diup vördnad

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

ödmiukaste tienare

Joh. Otto Hagström.

Linköping 1763
d. 20 Augusti.

Linn. Soc. vol. VI: 112—3.

1421.

Wälborne Herr Archiater
Riddare af Kongl. Nordstierne-Orden.

Utaf Salvii Tidningar N:o 36, detta år, ser jag, det Kongl. Wet. Academiens jettoner för detta år präglas på ena sidan med Herr Archiaterns bild, och på den andra sidan med Wetensk. Academiens insegel[1]. Som jag nu alt för gerna önskar blifva ägare af någon jetton, hvarpå Herr Archiaterns bild vore tecknad; altså är hos Herr Archiatern min aldra ödmiukaste bön, det Herr Archiatern täks gifva mig anledning på något nätt rön at denna sommar anställa, eller försöka[2], på det jag se-

dan må göra mig värdig en silfverjetton, tecknad med min höga förmans älskvärda bild, mine efterkommande til hugnad; ty jag är försäkrad, at, efter 100 år, skola desse jettoner blifva så rara, som nu för tiden en Stures Riksdalrar.

Här växer nog Conium maculatum omkring staden. Men sällan träffas här någon med kräftan, emot hvilken siukdom denna är utropat. Förledne sommar, ni fallor, tycktes mig se, at Conium härstedes hade involucrum umbellæ universalis brevissimum, partialis laterale triphyllum; det satt altid på ena sidan, om jag mins rätt: bladen lukta vämjaktigt, nästan som hundtunge blau (Cynoglossum officinale). Här växa ock Arnica montana samt Viola odorata, Onopordum Acanthium mycket.

Baron Anders Lejonhielm[3] har en hiortkalf, Cervus Elaphus, här i staden. Månne det lönar mödan, at försöka Pan på honom?

Förleden sommar märkte jag, at kalkon-ungar släpade fötterne efter sig, liksom de varit druckne. Jag frågade pigan, som ansade dem, hvad orsaken var? hon viste mig bladen af Cynoglossum officinale, det hon trodde göra dem så usle. Nog såg jag, at de hackade med sin näbb på dessa bladen, men kunde ei märka, om de hackade efter insecter på bladen, eller om de sväljde någon liten bit af bladen. Men alle kalkonungar dödde häraf, den ena efter den andra. Där växte till myckenhet Cynoglossum officinale.

Nådige Herr Archiater, gif mig anledning at försöka något, det må vara i regno animali eller vegetabili? Då jag var i Upsala, gaf Herr Archiatern getterne på min lått att göra försök till den då tilämnade Pan Svecicus. Dette uppmuntrar mig, att Herr Archiatern torde ei misstycka min ödmiukaste begäran, at ock nu få några anledningar till experimenters anställande, om möjeligit är, denna sommartid. Jag skall icke finnas otacksam, om Gud spar mig lif och hällsa. De stora högmålsfrågor, som Kongl. Wet. Academien upgifvit, öfvergå vida vägnar mitt lilla begrep. Jag bekom en jetton af Wet. Academien för mine anmärkningar at föda Svinkreatur utan säd[4]. På denna jetton är präglad Elvii bild, den jag vördar rätt mycket. Men finge jag en af von Linnés bild på, då skulle det oändeligen frögda mig. Jag har ingen trägård, på hvilken jag kunde försöka planteringar.

Uti Faun. Svec. ed. 2 vid Loxiam Enucleatorem 223, kunde man citera Act. Holmens. anni 1757, pag. 139, hvarest Historiographus Schönberg artigt skrifvit om Nattvakan[5]. Ack om jag kunde få ett frö af någon planta fenestralis från varmaste Indien, at sätta i kruka uti mitt kammarfönster om vinteren, ty jag har aldrig under 20 eller 18 graders

varma, utan mästedels 21 til 25 graders varma hela vinteren, för mit kyllda bröst, som ingen kyla fördraga kan. Framherdar med djupaste vördnad till grafven

Wälborne Herre Archiaterns och Riddarens af
Kongl. Nordstierne-Ordens

Linköping 1764 ödmiukaste tienare
d. 14 Maij. Joh. Otto Hagström.

P. S. Några frön af Geranium odoratissimum har jag fått af unga Ingenieuren Mathias Walberg; men som australes plantæ, cum capitis bonæ spei, älska tempererat varma, emellan 12 til 18 grader, altså tror jag, det min kammare om vinteren torde blifva odrägelig för denna Geranium, hälst jag dageligen har 21 til 25 grader, och altid hänger thermometern på väggen hos mig. Nådige Herr Archiater, gif mig några lätta försök at anställa denna sommar!

P. S. Om Herr Archiatern täcks gifva mig 3 eller 4 materier at arbeta uppå, till försöks anställande, så hade jag lättare at få vällja enthera af dem, som snarast föllo mig till hands. Det är jag, som under namn af Hyssopus skrifvit om våre hysteriska qvinnor uti Öster- och Westergötland.

Linn. Soc. vol. VI: 114—5.

[1] Uppenbart är, att härutinnan ett misstag föreligger så till vida, att pa medaljens baksida ej finnes »Wetensk. Academiens insegel», utan tre kronor af sådan beskaffenhet, som omtalas i bref. 319 not. 5. Jfr f. ö. bref. 358 not. 7.

[2] Tvifvelsutan gaf Linné det rådet, att iakttagelser borde göras för att utröna, från hvilka blommor bien hemtade honung och vax. Ämnet fann Hagström vara så intressant och rikhaltigt, att han häråt egnade flera års trägna studier, hvilka förskaffade honom belöning för ett svar å en af Vetenskapsakademien 1767 uppstäld prisfråga rörande biskötseln, hvilket följande år trycktes under titel: *Pan Apum eller Afhandling om de örter, af hvilka Bien hämta deras honung och vax.* Nytt svar å samma prisfråga blef belönadt med 20 dukater och trycktes 1773 såsom *En förbättrad Pan Apum.*

[3] Anders Leijonhjelm, född 1727, slutligen generallöjtnant, död 1792.

[4] Denna uppsats finnes (anonym) i Vet. Akad:s Handl. 1763 s. 249.

[5] Anders Schönberg, *Anmärkningar om Svenska Papegojan, Loxia linea alarum duplici alba Faun. Sv. n. 176* (Vet. Akad:s Handl. 1757 s. 139). — Författaren var född 1737, blef rikshistoriograf 1761 och riksheraldicus 1772, dog 1811. Måhända var det han och ej hans far, som författat den i bref. 1382 not. 2 omtalade afhandlingen.

1422.

Wälborne Herr Archiater,
Riddare af Kongl. Nordstierne-Orden,
Ledamot af alle Europeiske Wettensk.-Academier.

Den härhos medsände örten, teknad med B. B. B., är af Herr Archiatern noterat för planta dubii generis. uti Flor. Svec. 519. 488, *Glechoma arvensis*[1] ni fallor. Antherarum singulum par in formam crucis connivens; sed utrum basi an apice connivent antheræ? Denne är ad basin connivens nästan på detta sätt VV. VV. annars äro desse flores delicatissimi för Bien.

Nyaste Edition af Genera plantarum har jag icke ännu, men väntar den. *Nepeta Cataria*, menar jag, är örten A. A. A., alt för behagelig för Bien. De flyga lång väg efter densamma. *Monarda ciliata* är jag ei rätt säker på qva Speciem, fast jag icke tviflar på genus. Denna species Monardæ har naturen tillagat såsom ett ståteligit gästabud åt Bien; de äro ganska begärlige på den samma. Den växer planterad här vid Sturefors Herregård. Månne jag tar mist om species på denne sände *Geranium cicutarium,* ni fallor? Jag tror ei mig sielf, därföre skickar jag de tvifvelagtige örter, på det jag må vara säker uti min tillämnade Berättelse till K. Vet. Academien. Bien samla alt för täcka *mörkröda bållar* af denna Specie *Geranii;* och af polline antherarum *Allii cepæ* formera Bien *mörkgröna bållar;* af *Cistus Helianthemum rödgula bållar,* rätt sköna; och af Weide, *Isatis tinctoria,* helt *mörka bållar* (globulos fuscos, piperis magnitudine). Den massa, som Bien samla på tredje paret af benen, kallar jag bållar (globulos), och desse äro till färgen åtskillige, efter pollen antherarum, e. g. af *Vicia Faba gråa bållar,* af *Chelidonium majus mörkgula bållar.* Et sic in aliis. Utaf *Cynoglossum officinale* samla Bien flitigt och gerna mycken hånung, men ei vax; utaf *Anthirrinum Linaria* draga Bien både hånung och vax, hela Augusti månad. När de samla vaxet eller bållarna, uplyfta de labium superius på blomman af Linaria, och krafsa åt sig pollen; men när de draga hånungen, då genombåra de basin corollæ nectariferam, och pumpa ut hånungen genom detta hålet, hvilket de båra nästan mitt emot germen, eller litet nedanföre den samma. Därföre ser man hela nämde månad, huru basis nectarifera är genombårad, ibland med 2 til 3 hål, til storlek af ett knappnålshufvud, på alla dessa blom-

mor. Alt sker ganska ordentligt, så at det bi, som drager hånungen, ei befattar sig den gången med vaxdragningen, och det Bi, som är liksom deputteradt at draga håningen, söker icke öfra delen af blomman Antirrh. Linar. at hemta vaxet; utan hvart bi förrättar liksom sin särskilta syssla. Hvart Bi håller sig ock vid sitt vallda genus plantæ, e. g. et bi, som drager af Chelidonium majus, flyger förbi Plantago media: Et bi, som drager af Plantago media, far altid förbi Chelidonium majus, hvilket jag flere resor sedt. Utaf Plantago media formera de *hvita bållar*. Man ser och därföre, att bållar altid äro af en färg, til et teken, at Bien hålla sig till ett genus plantæ i sender, så länge däraf är tillgång. Men på vissa växters blommor komma Bien skåcktals eller hopetals at bärga, e. g. på Isatis tinctoria! Glechoma arvensis! Monarda ciliata!! Linum usitatissimum! Sed gaudium perbreve, ty blomman varar ei länge. Acer platanoides! Pyrus malus! Rapsat, Brassica Napus!!! och alla Specierum blommor af kål, Brassica!!! Trifolium repens!! med flere. Ach om Herr Archiatern behagat uti System. Nat. ed. X. pag. 577 utsätta nomina trivialia på flores melliferos! Ach gör det vid något tillfälle! *Aconitum Napellus* är angenäm för Jordhumlan, men mine Bi försmå den samma. Nu måste jag sluta, men aldrig at med diupaste vördnad framherda

Wälborne Herr Archiaterns och
Riddarens af Kongl. Nordstierne-ordens

Linköping 1764 aldra-ödmjukaste tienare
d. 6 Sept.

Joh. Otto Hagström.

P. S. Nu måste jag vidgå, at jag irrat eller missmint mig, uti mitt sista, då jag skref, at Fragaria vesca och Galeopsis Tetratit varit flores grati apibus. Det är annorlunda, ty Apis cunicularia har narrat mig på Fragaria vesca, den Bien ei rörde sistledne sommar, fast den är planterad i alla trägårdar här i staden. Och Galeopsis Tetrahit lärer säkert varit Lamium purpureum, der jag nu sedt Bien draga, men ej blifvit varse på Galeopsis Tetrahit.

P. S. Jag har ock upteknat de växter, hvilkas blommor icke sökes af Bien, så mycket jag kunnat märka. Här behöfs månge observatores i flere år, ty ämnet är vidlyftigt.

P. S. Trägåls mästaren på Sturefors kallar örten B. B. B. för Stachys, och kanske han har rätt; mellertid tager jag den för Glecoma arvensis, tills Herr Archiatern det samma ändrar eller gillar. Då man ei studio observerar, kan man lätt taga mistom, som jag med

Fragaria vesca, hvilken kanske ock varit Rubus saxatilis, den Bien gerna upsöka.

P. S. Om Caltha palustris har man ingen oeconomisk anmärkning ännu. Jag kan med hand på bok intyga om henne: Tota planta recens Cuniculis gratus cibus. Jag har de förre åren obiter sedt på Bien, efter jag trodt, at Reaumur, de Geer, Aubenton och flere observerat flores melliferos. Många ha trodt det samma.

Linn. Soc. vol. VI: 117.

[1] *Stachys arvensis* Linn. Spec. plant. ed. II p. 814 (*Sideritis calycibus subinermibus hispidis* Fl. suec. ed. I n. 488, *Glechoma arvensis* Fl. suec. ed. II n. 519).

1423.

Wälborne Herr Archiater och
Riddare af Kongl. Nordstierne-orden.

Det är en obeskrifvelig fägnad at få undervisas af Herr Archiaterns egenhändiga bref, hvarföre jag aldra ödmiukast tackar för Herr Archiaterns nådiga yttrande af d. 11 hujus. Jag skall, om Gud unnar mig hällsa och lifstid, continuera flere somrar med mine Observationer om Bin; de skola därföre få mogna, innan jag upgifver dem til något tryck. Mellertid skall jag årligen lämna Herr Archiatern del af dem, serdeles som Herr Archiatern sielf anbefalt mig at dessa observationer företaga.

Schvenkfelt[1] har rätt, att Rhamnus frangula är ganska angenäm för Bin; äfvenså behagelig är Cynoglossum officinale för Bin, ty från mårgon til afton, hela dagen uti 30 samfällte dagar, drogo de flitigt och trägit, doch bara honung af Cynogl. officinale, ty jag märkte intet, at de någonsin hade bållar af denna blomma. Jag har på en del blommor upteknat, huru många dagar Bien drogo vax och honung sistledne sommar. E. G. Af Centaurea Cyanus, Antirrhinum Linaria och Cynogl. offic. uti 30 dagar och däröfver; af Isatis tinctoria och Brassica oleracea uti 14 til 18 dagar; af Trifolium repens 22 dagar; af Anchusa, Buglossum och Chelidonium majus 13 til 14 dagar; af Allium fistulosum 9 dagar et sic in reliqvis. Jag förde journal, at få se, huru länge blomman behagade dem. Man kunde tro, at Bin draga, så länge örten står i blomma: nei, det händer ibland helt annorlunda. E. G. af Geranio cicutario drogo de 8 dagar, uti slutet af Julio och början af Augusto,

längre intet; kanske det mykna regnet giorde pollen odugligt för dem, äfvensom mycken och långsam tårka tyktes förut uttårka pollen på andra örter för dem. Pollen Lilii Martagon et Lilii bulbiferi, som så öfverflödar, behagar dem alsintet; flores Sambuci nigri äro dem ock emot, lika så Agrostema Githago, Achillea Millefolium et Ptarmica. Några gånger, fast rätt sällan, såg jag ett eller annat Bi, som hemtade honung af Linea longitudinali nectarifera petalorum Lilii bulbiferi, men det var efvenså sällsamt, som se dem på Lavatera Thuringiaca endast hemta honung, men ei vaxet däraf, fast jag ei vet, om Lavat. Thur. och Lil. Margaton et bulbif. kunna räknas til Bi-blommor? Om samma experience, näste år som detta, slår in, kan man seja, at desse begge nyssnämde blommor Lilium et Lavater, äro det samma för Bien, som Hafrebröd för Östgöten och Skåningen, Cibus deplorandus. När jag ei märkte, at Bien samlade bållar af blomman och dock trägit sökte blomman, trodde jag, det de endast hemtade honung af den samma; detta skedde på följjande blommor, såsom Cynoglossum officinale! Linum usitatissimum! Trifolium montanum! Serratula arvensis åkertistel! Lamium purpureum, Cichorium intybus, Cucurbita pepo, Cucumis sativus, af hvilka inga bållar kunde märkas. Sällan, och endast någon gång, såg jag, bland 100 Bin på Centaurea cyanus, knapt 6 Bin hafva vitagtige bållar (globulos albescentes) eller om jag skall kalla dem fuscescentes globulos. Så at pluraliten af Bien tyktes varit deputerade at hemta honung och kanske 6 af 100 Bien ablegerade at skatta vaxet utaf Centaurea cyano. Ach! om en Lidbeck[2], Laurell[3], Osbeck[4], Modéer[5] eller någon i Skåne, där nog Bi äro, ville ock observera[1] detta! *Conjuncta valent.* Uti Skogsbygder vore ock en härtill nödig.

Wälborne Herr Archiaterns
och Riddarens af Kongl. Nordstiernan
aldra-ödmiukaste tienare

Linköping 1764 Joh. Otto Hagström.
d. 23 Sept.

P. S, Geranium cicutarium har stått i blomma hela Augusti och halfva September månad. På Rosersberg, ett jordiskt Paradis, voro Bistockar 1753, då jag var där. Därifrån kunde Herr Archiatern få en Bistock till Upsala Academie Trägården. Rosersbergs härlighet är värd at beskådas af Herr Archiatern. Det går öfver alla Säterier jag ännu sedt. Badstugan på Rosersberg öfvergår den på Lindholmen i Westergötland.

P. S. Änskönt Bien ei sköta om pollen på Lavatera Thuringica, blifva de dock så vitpudrade öfver alt, af polline Lavateræ, så at de se ut som hvite miölnare af Lavatera, då de söka des honung, som dock ei skedde mer än 2:ne dagar denne hösten. Annorlunda lika de efter Nepeta Cataria; ja den 8 September visiterades samma Nepeta af dem, då mäst andre blommor lämnades för kylan skull.

P. S. Det är vist et oändeligit fält Herr Archiatern öpnat för mig och alla Natural-Historiens älskare, genom denna materia, som äskar tid, tålamod och många observatores i mångfalldiga år, på alla orter, ja snart sagt omkring hela jorden, där Bi och blommor gifvas. Ensam hinner jag intet långt, och mine Bin äro mere spridde, än Renar, getter och Svinkreatur, dem jag tillförne haft, till at observera. *Varietas delectat.*

P. S. Vissa örter stodo hela 8 dagar och däröfver uti blomma, innan Bien besökte dem sistledne sommar, e. g. Anchusa, Buglossum, Thymus vulgaris, Centaurea Cyanus, Antirrhinum Linaria, med flere.

Här äro nu 17 Bistockar i staden.

Linn. Soc. vol. VI: 118—9.

[1] Antagligen Kasper Schwenckfelt, född 1563, stadsphysicus i Hirschberg, död 1609.

[2] Erik Gustaf Lidbeck, se bref. 220 not. 9.

[3] Lars Laurel, född 1705, philosophiæ theoreticæ professor i Lund 1747—82, död 1793.

[4] Pehr Osbeck, se bref. 283 not. 1.

[5] Adolf Modeer, se bref. 350 not. 2.

1424.

Wälborne Herr Archiater
Riddare af Kongl. Nordstierne-Orden.

Uppå Herr Archiaterns befallning har jag continuerat med observationer på Biens samling af vax och hånung jämväl denne nästledne sommar 1765, då jag inrättat min lilla Journal på lika sätt, som år 1764. Emedlertid täckes Herr Archiatern nådigt ögna igenom denna min kårta Journal, samt sedermera nådigast per posto sända mig den samma åter, villjandes jag gerna bestå postporto, i fall den ei med fribrefven kan fortställas. Nådige Herr Archiatern, förlåt, at jag härmed

incommoderar Herr Archiatern. På sista sidan har jag uti denna journal uptecknat de örter, som Bien föraktat åren 1764 och 1765. Jag märker, at detta blifver non unius anni sed seculi opus, ja seculorum labor, om alla vegetabilier skola på detta sätt undersökas. Den stora nyttan har jag redan likväll funnit, at Malva mauritana, Reseda luteola, Polemonium cæruleum, Alcea rosea, Trifol. Melilot. albus, med flere. kunna för Bien planteras till underhåll på sena hösten, då desse insecter för stårmar och kulit väder icke våga flyga långt ut från sine husrum. På Asparagus officinalis samla de täcka och brandgula bållar, efvenså på Leontodon Taraxacon, hvarpå de ock hemta hånung, som ses, när Biet sitter stilla, pumpar och ransakar noga blomman, hvilket icke sker så sakta, när vaxet samlas, ty då krafsar Biet snält och ofta med föttren, at knapt ögat han fattat, så hastigt sker det. Ståckrosor äro ei så aldeles uti Biens tycke, men sent på hösten taga de häraf hånung, men ei pollen. Mån någon hånung gifves uti blommor utan nectario?. Detta frågar jag ödmiukast därföre, at Tilia Europæa teknes med floribus nectario destitutis, och har ändå så nog hånung. Disputation Nectaria florum[1] utsätter icke den casum, där mel finnes sine nectario. Detta har jag nog scrupulerat uppå, och beder ödmiukast få någon uplysning häruti.

Om Bien älska fragrantes flores, efvensom Människan, det torde tåla undantag ibland, såsom då Bien nu uti 2:ne somrar samlat ansenligit hånung utaf Cynoglossum officinale, hvilken luktar så ganska illa för människan, men förmodligen helt annorlunda för Bien, hvilka häraf flitigt hela dagen dragit hånung, men sällan vax. Med ett ord, man kan seja, at Cynoglossum officinale är gratissimum apibus. Det bör växa till 20 à 30 stånd, om Bien skola behöfva det, ty där de icke få full laddning af det genus de begynt draga, flyga de hällre bårt på det ställe, hvarest de finna full laddning för sig. På några örter har jag endast en enda gång sedt ett enda Bi, såsom på Rosa canina, Sisymbrium Sophia, Erysimum officinale, Phaseolus coccineus, Lychnis Calcedonia, med några flere, dem jag placerar ibland plantas apibus minus gratas så länge. Jag är nu så rik, at jag äger min egen Biståck vid mitt köksfönster. Öfver 20 Biståckar dödde ut på några mil omkring Linköping, sista vinteren, som jag berättat uti Inrikes Tidningarne.

Herr Archiatern lärer det fägna, at höra, det min hustru och jag bekomma nu årligen 360 plåtar uti ränta af 6000 plåtars capital, som min maka nu ärft efter sin Fader Directeuren Liljeblad[2], hvilken nyligt blifvit död.

Herr Archiatern täks visa mig den nåden, och gifva mig någon materia eller ämne at experimentera med om vinteren uti min kammare, at jag det må få ingifva till Wetensk. Academien, ty jag måtte få en silfverjetton med Herr Archiaterns bröstbild uppå, kåsta hvad det vill. Mån jag skall ännu en sommar continuera med observationer på Biens samling af vax och hånung, innan jag får inlämna något däraf till Academien? Eller mån jag skall göra ett kårt utdrag af mine journaler för 1764 och 1765? Herr Archiaterns befallning blir min lag häruti. Uti denne sände journal har jag utlämnat många, som äro upteknade uti min journal för 1764. E. G. Dianthus caryophyllus, Geranium cicutarium, Daucus carota etc.

Jag har den äran, at med diupaste vördnad framherda

Wälborne Herr Archiaterns och
Riddarens af Kongl. Nordstjerne-Ordens
ödmiukaste och lydigste tienare
Joh: Otto Hagström.

Linköping 1765
d. 30 September.

P. S. Mitt Herbarium vivum är af Salig Löfling med egen hand på hvar ört med Herr Archiaterns namn teknat. Lavatera Thuringiaca växer här vildt där och hvar; denne taga de roten utaf här vid Apotheket, i stället för Radix Althææ; så har det skedt nu öfver 28 år. *Per me licebit, nam quæ classe conveniunt, viribus iisdem gaudent.* [3]

P. S. När Bien ses mycket uti ärtåkrar, sker detta icke för ärtblomstren skull, utan för den kära åkertisteln Serratula arvensis och Centaurea Cyanus, dem Bien draga hånung utaf, och mycket ällska.

Min vördnad hos Herrar Doctorer och Professorerne Solander[4] et Berch.[5]

Linn. Soc. vol. VI: 190—1.

[1] Disputationen *Nectaria florum* ventilerades i Upsala den 25 Juni 1762 med Birger Martin Hall såsom respondens.

[2] Direktör Johan Lilljeblad till Sörstad (Vikingsta socken), död 1765.

[3] För mig må det ske, ty de, som höra till samma klass, ega samma verksamma beståndsdelar.

[4] Daniel Solander, född 1707, juris professor i Upsala 1740, död 1786.

[5] Anders Berch, se bref. 344 not. 7.

1425.

Wälborne Herr Archiater,
Riddare af Kongl. Nordstierne-Orden.

För Herr Archiaterns nådiga af d. 8 hujus, samt den mig däruti meddelte information tackar jag alldraödmiukast. Den utmärkta nåd och välbehag Herr Archiatern förklarat öfver mine observationer på Bien, upmuntrar mig, at framlägga dem för Kongl. Svenska Wet. Academien, då jag ock skall bifoga vid hvart Species plantæ de annotationer jag uti min journal för år 1764 på lika sätt upsat, som sistledne sommar 1765. Altför gerna skall jag ock rangera örterne efter Systemet, på det jag ei må råka uti tautologier, hvilka jag uti journalen måtte låta passera, emedan en och samma ört ibland hela 14 dagar å rad blifvit teknad uti journalen, för att få se, huru länge somlige örter behagat Bien, då andre däremot efter några dagars dragning blifvit lämnade. *Delicias Adami in statu felicissimo* smakar jag om somrarna med största nöje, uti Biens betraktelser, för hvilket nöje jag är Herr Archiatern på det högsta förbunden.

Herr Archiatern märkte väll, at jag på sista sidan af min journal upteknat plantas apibus ingratas, dem de icke en gång vidrört, såsom Narcisser, Tullpaner, Syrenbusken, Rönn, Fläder, Siberiske ärtträdet, Stormhatten, Indianska krassan, de fläste gramina, med många andra, hvilka jag ock skall anföra på sitt ställe, efter Herr Archiaterns befallning. Den välluktande Siärsmin busken *(Philadelphus coronarius)* är icke begärlig för Bien, ehuru stort värde fruntimren i synnerhet plägar sätta på desse blommor. När tillfälle gifves, antingen uti Inrikes Tidning eller Upsala Veckoblad, vore det ganska angenämt at få läsa nomen triviale på desse för Bien käre örter, e. g. Arbutus Corsicis. Absinthium Sardinis, Aconitum Ponticis. Jag har icke kunnat märka något enda Bi på blomman af vår malört och gråbo. Därest Gud mig lifstiden och hällsan förläner, skall jag vidare observera om sommartiden uti denna behageliga materien. Bistockar med några glasrutor uppå har jag låtit göra mig, på det jag må få se deras arbeten efven inne uti stocken. Uti Herr Archiaterns vanliga nåd innesluter jag mig, och framherdar med diup vördnad till grafven

Wälborne Herr Archiaterns och
Riddarens af Kongl. Maits ordens
ödmiukaste och lydigste
tienare
Joh. Otto Hagström.

Linköping
1765
d. 16 Octob.

P. S. En man har ympat päron uti Runn, *Sorbus aucuparia*, och i år har ympen burit frukt af päron, som af snattande händer blifvit bårttagne; mellertid såg jag frukten, fast omogen. Plantas apibus ingratas har jag upteknat efter tiden då de blommat. Jag har hopp om en tilökning på min hustrus arf ännu. Min vördnad hos Profess:ne Doct:ne Solander och Berch. Gud har hulpit den fattige Hederström[1] till ett stort och godt Pastorat härstedes. Assessor Doctor Balk[2] bor 2 mil från Linköping, och arrenderar en gård. Doctor Klase[3] är rest härigenom till Stockholm, at låta Hr Acrel[4] läka sine ben, som gått öpne vid fotleden länge.

Linn. Soc. vol. VI: 122—3.

[1] Hans Hederström, född 1710, kyrkoherde i Skärkind, död 1792; Linnés lärjunge, litligt intresserad för naturalhistoria och trädgårdsskötsel.
[2] Lars Balk, se bref. 27 not. 1.
[3] Lars Klase, se bref. 21 not. 2.
[4] Olof Acrel (adlad af Acrel), se bref. 44 not. 2.

1426.

Wälborne Herr Archiater,
Riddare af Kongl. Nordstierne-Orden.

Så väll för Herr Archiaterns nådiga och förtroliga af d. 20 passato, samt för frön af Cheiranthus fenestralis, har jag den äran, at aflägga min aldraödmiukaste tacksejellse. Redan har Herr Archiatern godtgiort Smolendska Nation för mer, än den lilla summan jag upsändt, medelst de präktige värkens öfverlämnande[1]. Jag försäkrar heligt, at framdeles på något sätt i värket ärkänna Herr Archiaterns prisvärde godhet härutinnan. Emellan alla älskare af Natural Historien känner man liksom ett kärt band, utan afseende på Nationer. *Etiam illos, quos nunquam vidimus, propter virtutem amamus,* säger Cicero. Altså ällskar jag en Thorbern Bergman[2], en Modéer, en Rolander[3], Solander, som jag aldrig sett ännu; *propter eorum pulcherrimas observationes in historia naturali* respecterar och håller jag af dem, som de voro mine egne bröder. Därföre räknar jag desse till närmaste anförvanter, i anseende till Vettenskapen. Det är mer än fägnesamt höra, det hela verlden arbetar på Insecter. Herr Archiatern har uptändt dem liuset, och Vetenskaps Academiernes frågor underhålla en lyckelig täflan, hvaruti alla önska taga

del. Sedan Isac Biberg[4] reste från Upsala, har jag icke förmått upmuntra en enda landsman till at disputera uti Historia Naturali, ehuru jag gifvit till min Nation Philosophiam Botanicam, Faunam, Genera plantarum, Systema Naturæ, Hasselqvists och Osbecks resor, med flere nödige hielpredor. Därföre har jag nu på några år låtit dem få såfva, och desemellan roa sig med vanlig metaphysiqve.

Utaf Museo Lovisæ Ulricæ ser jag, det vi få nu ett nytt genus Laternaria pag. 152, hvilket genus jag icke igenfinner uti Index, jo uti Tom. 1 ser iag det; jag sökte mistom uti ind. Tom. 2. Detta museum är ganska präktigt, och Dedication till Hennes Kongl. Mai:t är vacker och undransvärd. *Qvanta sunt quæ ignoramus!* Papilionum et Phalænarum magnitudo 1. 2. 3. 4. är ett förträffligt inventum och nödig underrättelse på utlänske främmande kräk. Uti Mus. Lov. Ulr. pag. 332 står så: *qvintæ magnitudinis* s. P. argi, och nästa pag. 333 står qvartæ magnitudinis s. P. Argi. Som fågelen väntar dagen, så längtar jag efter XI:te Edition af Syst. Naturæ, då man hoppas, att Regnum Lapideum medföljer tillika med nominibus trivialibus lapidum.

Det är värdt skrifvas med store gullbokstäfver. *mutatio nominum trivialium, licet in melius, plus nocet, qvam proderit,* säger Herr Archiatern uti præfat. Spec. Plant. edit. 2. Ach lät oss nu få behålla nomina trivialia oförändrade. Jag undrar, hvad Tullbagh[5] är för landsman? Nu hoppas vi få nomina trivialia utsatte på de uti Syst. Nat. ed. X pag. 577 teknade blommor för Bien, e. g. Arbutus Corsicis, Absinthium Sardinis, Aconitum Ponticis m. m., när Systemet utkommer. Jag har dagelig ro och nöje af Herr Archiaterns dråpeliga arbeten. Skada at vår Clerck[6] dödde.

Herr Archiatern önskes af upriktigaste hierta hällsa, lifstid och nöje på detta nya, och många påföljande år!!!

Framherdar med djup vördnad

Wälborne Herr Archiaterns och

Riddarens af Kongl. Nordst. Ordens

Linköping — ödmiukaste lydigste tienare

1766 d. 1 Jan. — Joh. Otto Hagström.

Att unga Baron Bielke[7] vill sällja sitt Löfsta, undrar jag. Med första tänker jag köpa mig landt Egendom, och sedan lämna min Syssla. Nästa sommar skall jag åter gå i vall med mine Bien. Doctor Balk bor 2 mil härifrån. At semina Erucæ pharm.[8] spraka som salt uti elden, har jag nyligt blifvit varse.

Linn. Soc. vol. VI: 124—5.

[1] Härom meddelar Smålands nations protokollsbok följande för den 12 Mars 1766: »Uplästes ett bref ifrån Doctor Hagström i Linköping, hwaruti han förklarat mycken wördnad och tillgifwenhet för wår Herr Inspector, som warit dess trogne handledare i Natural Wettenskapen, hwarföre han till att betyga sin ärkänsla mot wår wördade Herr Inspector behagade till Smoländska Nationen, som äger lyckan wara under dess Inseende, skänka Sex Tijo dlr k:mt, att för desse penningar upköpa några af wår Herr Inspectors wittre arbeten, till uppmuntran för dem, som af Nationen äga lust att göra sig kunnoga om en så ädel sak. Som denna skänck således härrört och Nationen tillfallit för Herr Inspectors skull och han äfwen för bemelte pgr behagat lämna Nationen följande af sine arbeten, neml. Genera et Species plantarum, Museum Reginæ och gifwit löfte, att få Systema Naturæ, så snart det kommer ut af trycket, hwilka böcker i wärde långt öfwerstiga omberörda Summa, så kunde detta alt ej annat än förbinda hwar ock en af Nationens ledamöter, att för Herr Inspectorn betyga sin uprigtiga och wördnadsfulla ärkänsla för all gunst han både wid detta tillfälle och altid tillförene behagat wisa Nationen». — Följande år skänkte HAGSTRÖM ytterligare den nyss utkomna andra delen af Systema Naturæ, och uppdrogs åt Curator att skrifteligen tacka »för detta förnyade hederliga wänskapsprof».

[2] TORBERN BERGMAN, se bref. 122 not. 2.

[3] DANIEL ROLANDER, se bref. 91 not. 1.

[4] ISAC BIBERG, se del. III s. 172.

[5] C. RYK. TULBAGH, se bref. 1017 not. 5.

[6] CARL ALEXANDER CLERCK, se band. V s. 265.

[7] THURE JOHN BJELKE, son till STEN CARL BJELKE (se del. III s. 187), född 1742, e. o. kanslist i kungl. kollegiet, död 1792 af gift, intaget af fruktan för ransakning om delaktighet i GUSTAF III:s mord. Egendomen Löfsta ligger nära Upsala i Funbo socken.

[8] *Brassica Eruca* L.

1427.

Wälborne Herr Archiater
Riddare af Kongl. Nordstierne-Orden.

Med diupaste vördnad ärkenner jag Herr Archiaterns nåd och ynnest samt mig lämnade underrättelser och förklaringar, uti Herr Archiaterns nådiga af d. 27 passato, för hvilket alt jag aldra ödmiukast tackar, med vördsam försäkran at ställa Herr Archiaterns trogna råd till min efterrättelse, hvarföre jag ock beslutit, at författa à parte en liten tractat om Bien, sedan jag fått besöka plantas sylvestres et palustres nästkommande sommar, at se om icke Linnæa borealis och Rubus chamæmorus äro begärlige för Bien, hvartill jag har mycken anledning at hoppas det

bästa, ehuru jag har 6 à 7 mil till den förra, och 4 mil till närmaste mig kunniga Hiortron måssa. Herr Archiatern täckes nådigt uptaga, at jag härhos sänder 6 dlrs Sedel till postporto, för desse mine anmärkningars återsändande, emedan jag vill och bör hålla Herr Archiatern skadelös vid mine anmärkningars reviderande och återskickande. Hvarföre jag ödmiukast upskickar mine observationer, dem jag vidare uti tractaten skall utföra, anhållandes ödmiukast, at Herr Archiatern någon aftonstund täckes som hastigast ögna igenom desse observationer för 1766.

Uti journalen d. 25 Junii 1766 står så: intet byte eller mutatio florum ville Bien tillåta: h. e. Hvart Bi håller sig till sin vallda Blomma, när det är utflugit. Jag lade blommor af Trifol. repens uti en glasburk, tillika med några Bin, dem jag förde på ett annat rum, där Comarum palustre växte ymnigt, hvilket af Bien där ymnigt söktes. Här trodde jag mine Bin skulle hålla Comarum palustre till godo, men de voro deputerte at samla laddningen af Trifol. repens; hvarföre de flögo sakta tillbaka, ei fortare, än jag kunde föllja dem tillbaka, där Trifol. repens fägnade dem på lika sätt, som Comarum de andre. Jag tog och några blommor Comarum, tillika med några Bin, uti en glasburk, förde dem till en behaglig ymnighet af Trifol. repens, där Bien surrade bland blomstren; men jag fick se, at hvart Bi fått, denna dag, sin egen lått, ty desse flögo ock till sitt vallda Comarum palustre tilbaka igen, utan at smaka på Trifol. repentem [!]. Flere dylike Experimenter har jag giort. *Speje-Bin (Speculatores* mittunt: Plin.) smaka dock något på hvar blomma; sedan fara de hem, at förkunna samhället, hvarest mästa proviantet vankar.

Utaf journalen ses, det jag temligen hittat på rätta namnen af Carices och Salices, fast unge Botanicus Walberg, Geometra[1], ville persvadera mig, at Carex nigra verna voro nu muricata och ei acuta. Jag är timidissimæ naturæ nu förtiden, hvarföre jag gerna ännu en sommar vill continuera med observationerne, och då sedan utgifva dem, efter systemet, at undgå tautologier. Sedan jag observerat, huru många dagar Bien dragit af hvar blomma, har jag ock ibland räknat, huru många blommor Biet drager uppå, innan det får sin fulla laddning. Får jag låf at ödmiukast fråga nomen triviale på *Aconitum* och *Arbutus*, som af Bien sökas? Men jag tör icke besvära Herr Archiatern med mera, än endast couvert till dessa observationers återsändande, ty jag vet, Herr Archiatern har händerne fulla af många arbeten.

Floram Lapponicam fick jag först råd at köpa mig förledit år. Den är präktig och angenäm at läsa.

Därest någon fattig, men hugad för Natural. Historien infinner sig vid Academien, vill jag gerna köpa åt honom Philos. Botanicam, som är första nyckeln till terminos artis m. m.

Framherdar med diup vördnad

Wälborne Herr Archiaterns
och Riddarens
aldraödmiukaste tienare
Joh. Otto Hagström.

Linköping 1766
d. 16 Octobr.

På somliga blomster draga Bien kårt tid, och ei rätt många dagar, som på Robinia Caragana, Orobus tuberosus, Chærophyllum sylvestre, Viola odorata. Artemisia absinthium, Phaseolus coccineus. Detta år hade Malörten kört ut Ant. Linariam här på Körkogården, men Linaria var mycket angenämare för Bien, än Absinthium. Skulle tillfälle gifvas till några annuelle frön, såsom Artemisia annua, Monarda punctata, önskade jag få litet till försök åt mine Bin nästa sommar.

Linn. Soc. vol. VI: 126—7.

[1] Mathias Jonas Wallberg, född 1737, student i Upsala 1754, Linnés lärjunge, vice kommissionslandtmätare 1757 och ordinarie 1760, förste landtmätare i Östergötland 1802, död 1808.

1428.

Wälborne Herr Archiater
Riddare af Kongl. Nordstierne-Orden.

Alla Herr Archiaterns bref, serdeles det sista nådiga af d. 31 passato, förbinda mig på det högsta; hvarföre jag ödmiukast tackar Herr Archiatern, som communicerat mig den stora hemligheten, at svampar äro vermes [1], hvilken för mig öfvermåttan angenäma nyhet är värd många ducater. Altid får jag hemta af Herr Archiaterns bref nova mirabilia.

På Herr Archiaterns tillstyrkan skall jag skaffa mig Bohvete-frön ifrån Skåne, at härmed göra försök. Professor Benzelius från Lund [2] var här förleden sommar, då han berättade mig, at hånung af Bohvete smakar illa, så at Benzelius och andre därpå orten öfvergifvit at så Bohvete för Bien, ehuru Benzelius har årligen 15 till 20 halmkupor och däröfver. At den för Bien nämde Aconitum uti Systemet skall vara Napellus, undrar jag, emedan Napellus alldeles här försmås af Bien,

änskönt humlor äro mycket begärlige på Napellus, hvilken pryder alla Trägårdar härstedes, utan at röras af Bien; detta har jag uti 3:ne somrar noga observerat. Annars har jag ock Napellum på min gård växande här i staden. Humlor älska Robiniam Caraganam, Phaseolum coccineum l. vulgarem, Trifolium pratense ganska högt, däremot äro Bien mindre begärlige och rätt sparsamme at söka draga hånung af desse upnämde. Men få Bien et fält af Trifolium repens, eller Cynoglossum officinale, eller Orig. Majorana, eller Ocym. Basilicon, eller Brassica oleracea, eller Trän, e. g. Corylus avellana!! Salix caprea!!! Ribes uva crispa!!! Prunus Cerasus! Populus tremula mas! Acer Platanoides! Pyrus communis! ach, då står glädjen op i himmels högd för Bien. Men aldrig större glädje, än då Naturens egit bröllop firas på den blomstrande Sällgen, Salix caprea! Här har jag cum coelesti voluptate ofta betraktat Biens fägnad, flit och arbete: all ting är dem här commune. Jag har 1/8 mil till närmsta vakra prydeliga Sälgträn, men jag går med nöje 1/4, ja 1/2 mils väg ofta för at beskåda detta nöjet. Empetrum och Asclepias har jag icke ännu fått observera: Till det förra har jag 2 mil, till det senare 6 mil härifrån. Uti Blomster-Almanacken[3] nämnes icke, hvad tid Asclepias blommar? Anchusa är måtligt begärlig för Bien, efvensom Thymus vulgaris. År 1765 drogo Bien uti 14 dagar af Anchusa Buglossum mäst hånung, och litet vax då och då, men af des granne Cynoglossum offic. drogo de en hel månad ganska begärligt idelig hånung! Hasselen utgör den första bröllopsfäst för Bien, om våren, och det merendels 8 dagar, förän Sälgens prakt framträder, till Biens frögd! Så snart jag ännu ett år fått observerat Biens utresor, och deras dragning, vill jag positivt seja, om de draga hånung af Salix femina et Populus femina; ännu tör jag ej det färsäkra, men af Salix mas et Populus mas draga de både hånung och vax. De stå stilla och pumpa hånungen, med sin snabel, men vaxet samla de med ständigt krafsande af deras snälla fötter: det går fortare at samla vax, än hånung. Därföre öfverfarar det 200 flores Chærophylli sylvestris på lika tid, som det pumpar hånung af Erica vulgari 100 flores, eller Cynoglosso officinali 100 flores, ty på Chæroph. sylv. hemtas bara vax, men på Cynogl. offic. bara hånung, utan vax. Chæroph. sylvestre är dock icke så mycket begärligt för Bien, icke heller Hyoscyamus, af hviken senare jag endast sedt dem draga vax, fastän Atterbom[4], under Prof. Trozelli præsidio om Skånska Biskötselen, skrifver, det han sedt Bien draga hånung af Hyoscyamo, hvilket jag icke kunnat märka, utan endast, och sällan, sedt ett och annat Bi draga hvitaktige bållar af Hyoscyamo. Det samma kan jag intyga om Leontodon autumnale, at

det uti penuria florum blifvit sökt af Bien. Är det icke underligit, at pollen antherarum Hyoscyami samlas af Bi, när pollen af Lavathera Thuringica altid blifvit refuserat, ty de draga endast hånung på Lavathera thuringica, då de blifva af pollen masqverade, at de se ut som mölnare. Utaf Vaccinio Myrtillo draga de hånung, men serdeles af Vaccinio uliginoso! När jag sedt dem draga af mine Norrlands-örter, har det gladt mig, såsom då de dragit af Ribes rubrum, Erica vulgaris, Epilobium angustifol., Prunus Padus, Rubus saxatilis, Rub. idæus, Comarum palustre, Ranunculus acris, Calta palustris, Serratula arvensis, Arnica montana, Virga aurea, Salices! med flere. Vitis idea och Arbutus växa icke här omkring, ei eller Lamium album. Utaf Lamio purpureo draga de hånung. Galeopsis är här rart at få se, således ännu ovist. Det faller mig besynnerligit Absinthium vara det ordinerta, i synnerhet som Bien litet söka det här. Domkörkogården i Linköping är vid pass 1 Tunnelands vidd, och var denna beväxt, sistledne sommar, med en otrolig myckenhet Malört och horntistel, som betäckte hela fältet, hvarpå året förut 1765, växte nästan endast Antirrhinum Linaria. Nu bor jag så nära vid denna Körkogård, at endast en tvärgata är emellan mig och Kyrko-gården. Sålunda kunde jag i år dageligen observera Carduum lanceolatum et Absinthium. Knapt kunde jag finna 6 à 7 Bin högst om dagen på Absinthium draga endast vaxbållar, och allenast några få Bin på Carduum lanceolatum om dagen, när jag likväl året förut kunde räkna 400 Bin åtminstone härpå Körkogården dageligen surra, och draga vax och hånung utaf Antirrhinum Linaria, hvilken Linaria detta år blef utdrifven af Malörten och horntistelen, så at hvart år frambringar vissa växter, hvilka intaga de förras rum, med deras utslutande. Emedan Aslepias har nog hånung, längtar jag se, om den behagar Bien. Aconitum Lycoctonum har mycket hånung och söktes otroligt af Humlor i min barndom, då jag och mine kamrater utsugo dageligen hånung af denna Lycoctonum i Jemtland, utan att må illa häraf. Jag har annoterat utaf Genera Plantarum mäst alla växter med nectariis försedde, och ehuru Anthoxanthum har nectarium, försmås likväl detta Anthoxanthum altid af Bien härstedes. Sammanledes aktas icke vår Aqvilegia vulgaris, änskönt den har nectaria 5, lika med Aconitum. På Råg har jag icke sedt Bien draga något; Carex acuta är den enda af graminibus, som Bien söka här. At Chenopodium och Rumex ei behaga Bien, däruti har Plinius rätt, uti Libr. XI. cap. VIII.

Med de Bien, som utse rum åt den nya svärmen, hvart den skal lända, menar jag, at Plinius förstår *duces*, då han säger (Libr. XI cap. 5) *habent rempublicam, consilia privatim, et duces gregatim.* Men uti

cap. 8. l. c. säger Plinius *Speculatores ad pabula ulteriora mittunt.* Desse speculatores hafva ibland gula fläckar i pannan af Scorzonera humilis, som här blommar den tiden Svärmar framkomma midsommaren. Utaf Linaria blifva de ock pudrade med gult i pannan, när de söka vaxet, ty då de uplyfta labium superius corollæ, färgas deras panna med gult, efvensom de ock få hvitt pouder i pannan, när de draga hånung af Centaurea Cyanus, då pollen gör dem poudrade i pannan, hvilket jag ofta sedt. Tör dock hända, at Plinii *duces* et *Speculatores* äro Synonyma. Mellertid har jag ännu icke kunnat märka, om några ungar för svärmningen framkomma med 2 gula tentacula i pannan. Jag skall biuda till at observera detta, om jag har hällsa och lif nästkommande sommar. När Plinius skrifver l. XI. c. VIII *Ceras ex omnium arborum satorumque floribus confingunt,* har han af berättelser låtit förleda sig: Ty intet äro följande blomster af Trän uti Biens smak eller tycke: Syringa vulgaris, Philadelphus coronarius, Sambucus nigra; icke heller tycka de om Bidens tripartita, Anethum graveolens, Anethum fœniculum, Coriandrum sativum, hvilka jag observerat uti vår Apothekares trägård sistledne sommar, där de höllo till godo Malva mauritana och Melilothus albus! Denne senare är öfvermåttan behaglig för Bien, ty de draga af den samma både vax och hånung, men af Malva mauritana endast, ja endast, hånung, då de ock af henne få hvitt poudre uti pannan. Angående Orchides, har jag ännu icke sedt Bien draga af dem något, dock äro de sällsynte härstedes omkring vårt Linköping. Åtminstone villja Bien hafva 20 à 30 stånd på ett ställe af en ört, innan de draga af den samma, ty får ei Biet sin fulla laddning, söker dett helldre et annat species af tillräckelig mängd, at draga utaf.

Arch. Bäck vill, att jag skall öfversätta Celsus. Detta har jag undanbedit mig, emedan en Magnat-stipendiat kan göra detta för sitt stipendium. Behagar Herr Archiatern öfvertyga vår värdaste Arch. Bäck, at jag något annat arbetar uppå, skedde mig en stor grace.

Framherdar med diupaste vördnad

Wälborne Herr Archiaterns och

Riddarens af Kongl. Nordstierne-Ordens

Linköping 1766 aldra ödmiukaste tienare

d. 2 Nov. Joh. Otto Hagström.

Echium och Serpillum växa här icke, men Verbascum har jag i höst nu, på Domkörko-gården, planterat ett par stånd uti stengruset på en backe. Af Populus tremula tror jag knapt Bien draga.

Linn. Soc. vol. VI: 128—31.

[1] Afser Münchhausens förmenta upptäckt, som finnes omtalad i bref. 381.
[2] Carl Jesper Benzelius, född 1714, telogie professor i Lund, sedan biskop i Strängnäs, död 1793.
[3] *Calendarium Floræ eller Blomster-Almanach . . . . förswänskat* af Alex. Mal. Berger (Stockh. 1756).
[4] Nils Daniel Atterbom, född 1745, student i Upsala 1763 och i Lund 1766, filosofie magister s. å., kyrkoherde i Tryserum, död 1825; disputerade under professor Trozelius *Om Skånska Biskötseln* II (Lund 1766).

1429.

Wälborne Herr Archiater
Riddare af Kongl. Nordstierne-Orden.

För de helt nyligt öfversände frön, har jag den äran at aldra ödmiukaste tacksejellse aflägga.

Som Barometern fallit ansenligit, vågade jag at genast nedsätta frön, som nu redan fått 3 dagars regn på sig, så att tillräckelig blöta ei felas dem, om vi nu annars få solsken därefter. Jag reste nyligt ut på landet, för Empetrum skull, vid des blomstertid, då jag bara fick anledning at tro, det Bien lära draga ponsoröda bållar häraf. Ty Bien hemkommo sedermera med blodröda vaxbållar, utan at jag den gången fick se dem på någon blomma ute på marken, ty det var kalt och kulit, och ingen vild eller svensk blomma har röd pollen i början af Maji månad; mig vitterligit, bärer denna Empetrum nigrum, hvars antheræ voro atræ, et pollen purpureum. Geranium cicutarium är den enda svensk blomma, på hvilken Bien förut dragit mörkröda vaxbållar, af efven samme färg, som desse vaxbållar voro. Mån jag far villse, at de purpurröda bållar hemtades af Emptrum nigrum? Alla vårblommor komma 14 dagar senare i år, än de förra åren, för kölldеn skull.

En gammal Bigubbe, af några 70 års ålder, ville inbilla mig, at Bien hemtade sine hvitagtige vaxbållar om vårtiden utaf ung qvickkåda på gran och tall. Jag tviflade, men gick ändå till bondens granskog, därifrån Bien kommo med globulis albidis lastade. Hvad hände? jo! Bien togo desse globulos albidos utaf Anemone nemorosa, som ymnigt växte där under granträn. Sedermera har jag ock ofta sedt Bien draga bållar af nyssnämnde färg på Anemone nemorosa, som min journal för detta år vidare bevisar.

Jag skall akta mig, at icke anföra något, som jag icke med egne ögon redigt sedt. Nådige Herr Archiater, låt oss få en Disputation om Mögel och des orsaker, till uplysning vid Bistockars inrättning. Skånsk Bohvete har jag fått ett qvarter.

Ack om Walbom[1] blef Professor ändå!

Jag har den äran at med diup vördnad framherda

Wälborne Herr Architerns samt

Riddarens af Kongl. Nordstierne-Ordens

Linköping 1767 aldra-ödmiukaste tienare

d. 26 Maji. Joh. Otto Hagström.

Om Walbom och Bergman blifva Professorer, kunde Wetenskapen få någon tillökning af desse liusen. Ännu har jag icke fått hit Tom. 2 System.-Nat.

Linn. Soc. vol. VI: 132—3.

[1] Johan Gustaf Wahlbom, se bref. 26 not. 2. Han sökte den genom S. Aurivillii död lediga medicinska professuren i Upsala, som dock J. Sidrén erhöll.

1430.

Edle och Högförfarne Herr Provincial Medicus.

Nu har jag läsit 8:de gången Hr Doctorns Pan Apum, som Hr Doctorn täcktes sända mig. Jag kan tillstå utan skrymtande att den är en juvel. Hr Doctorns aldeles nya rön, korta och sinrika skrifsättet, redige tankar och slutsatser göra att den skall hafwa sten till hjerna, som ej röres, och få affection för boken, ehuru grof Läsaren woro. Hr Doctoren har med detta enda wärket grafwit sitt namn så djupt i tiden Hälleberg, att inga tidens omskiften kunna det utrota; jag gratulerar Hr Doctoren till odödeligheten. förblifwer

Min gamble Wäns

Upsala 1768 hörsamste tienare

d. 25 Octob. Carl v. Linné.

P. S. Alt för artigt determinerat species.

Afskrift »ex orig.» i B. Bergh brefsamling (band. XII s. 554). Originalet fanns 1884 hos kosthandlaren H. Bukowski i Stockholm.

1431.

Edle och Höglärde Hr Doctor och Provincial Medice.

Gud bewars, hwarföre skall Hr Doctoren nu gifwa mig collegii penningar; jag borde gifwa Eder, ty jag går nu i Edra collegier och intet Hr Doctoren i mina. Att jag tager af studerande, det är en annor orsak, och min födokrok. Säg mig någon bok jag kan kiöpa åt Hr Doctoren för desse pg:r, att de ej bränna mitt bröst.

Draba verna
Thymus Serpyllum } äro aldeles richtige.

Min sal. Fader tog frön af Serpyllo, Echio och Verbasco nigro, och sådde i Stenbrohult för sine bij, där de woxo flinkt, och bien drogo af dem hela dagen, som mig sades.

Kiära, fråga intet äfter afwund;
usel lycka utan afwund.
tu incede viam vaginaque eripe ensem[1].

Pan Apum måste invitis invidis ut för hela werlden; den blifwer Hr Doctorens mausoleum, som står längre, än pyramiderne i Ægÿpten.

Anthemis nobilis är den retta Chamomilla *romana*. Wist är underligt att Lappula kan uttränga Marrubium. Mus Musculus plågar ock mig på landet, men jag wet ingen wig hielp. Bättre fram skall jag sända flere frön.

Jag förbl. i grafwen

Edle och Widtberömde Hr Doctorens
ödmiuke tienare
Carl v. Linné.

Upsala 1768
d. 9 December.

Utanskrift:

Provincial Medico
Edle och Widtberömde
Herr Doctor Hagström
Linkiöping.

Originalet eges af Häradshöfdingen E. J. Hagströmer.

[1] Vandra din väg framåt och svärdet drag utur slidan.

1432.

Wälborne Herr Archiater,
Riddare af Kongl. Nordstierne-Orden.

Alla Herr Archiaterns bref äro mig en frögdefull Nepenthes, som uplifvar och styrker mit sinne: Hvarföre jag ock aldra-ödmiukast tackar för Herr Archiaterns nådiga af d. 9 Dec. detta år.

Jag hade bort gifva ducaten för hvar daler kpmt af sista Transport Sedeln, ty jag står uti oändelig förbindelse hos Herr Archiatern. Nu lärer min Brorson[1] förändra sin dessein från präste- til medicinska studium, gissar jag af des bref.

Underligit, at Bien ei tycka om Draba verna, som här öfverflödar om våren. Uti Norköping har Rådman Kohl[2] tagit en plåt om året af hvar Trägård, 3 års tid, eller mer, at därföre utrota maskar på trän. Han har betalt en vitten för 20 stycken papilioner, dem poikar mördat, och på detta sätt har han samlat åren 1766 och 1767.

		1766	1767
Till exempel af Papilio	Urticæ .	127	317
	C. album .	9	99
	Napi . . .	60	280
	Rapæ . .	618	435
	Brassicæ .	3708	168
	Pamphilus .	0	453.

Denne Kohl, som litet eller intet förstår af Latinska språket, har det gemensamt med Idioter, at han hatar och lastar principes viros, blått för at de icke, honom til behag, skrifva på Svenska; en löjelig caprice. Namnen på Papilionerne har han fått dels af Professor Bergman, dels af mig förut. Han lärer nu hafva ingifvit til Wet. Academ. såsom svar desse sine förslag om maskars utrotande.

Mus musculus älskar varietatem ciborum, som alle diur. De förra åren har den låtit bedraga sig af fläskbitar poudrade i arsenico ♁risato[3], det mössen nu försmått. Däremot lät jag blanda arsenicum med litet kokt sötmiölk, som sedan med malit malt rördes tillhopa, och lades där och hvar i rummen. Inom 3 dygn försvunno de hos mig, så at jag nu är dem fri, huru länge det då varar.

Pastor Magister Sam. Linnæus[4] har sändt mig des nu färdigt tryckta Bok om Biskötsel, den jag skal recensera med nästa påst, uti Inr. Tidn.[5] Han har åtskilliga nya egna inventioner vid Biskötselen, och arbetat 30 år i denna sak. Uti oeconomia privata apum är han den omständeligaste jag träffat ännu, bara Han kunde lämna Sexum apum sub Reaumurio

et Svammerdamio[6], oculatissimis viris. Hans [så] kallade BlomsterBi lära vara af Speculatoribus fronte notatis palpis duabus luteis. Professor Doct. Alin[7] har prydt Boken med et Epigramma, däruti följande infall ses, rätt artigt i mitt tycke.

Sicut enim Carolus *naturam discutit omnem:*
Sic referat Samuel *mellificumque gregem.*

Skada, at Han intet studerat Natural Historien, eller åtminstone rådfrågat sig i desse stycken, ty jag vet icke, hvad Han menar med Baggar, om det är Scarabæus auratus eller något annat insect.

Herr Archiatern önskas en frögdefull Julehögtid, med godt slut af detta året, och ett sält påfölljande nyår! Jag har den äran at med djup vördnad til grafven framherda

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens af Kongl.
Nordstierne-Ordens

Linköping 1768 aldra-ödmiukaste tienare
d. 18 Decembr. Joh. Otto Hagström.

Linn. Soc. vol. VI: 134—5.

[1] Anders Johan Hagström, adlad Hagströmer, född 1753, ledamot af Vetenskaps-akademien 1788, ordinarie anatomiæ et chirurgiæ professor i Stockholm 1793, öfverdirektör vid chirurgien i riket 1795, generaldirektör för lasaretten 1798, medicinalråd 1816, död 1830.

[2] Carl Martin Kohl, rådman och kämnerspræses i Norrköping, död 1787. Måhända var det han, som i svar på en Vetenskaps-akademiens prisfråga 1768 förordade, att man till förekommande af maskhärjningar på fruktträd »bör upsöka och förstöra maskebon», hvaremot den invändningen gjordes, att emedan »de maskar, som göra mesta skadan på våra Frukt-träd, växa af frön, som af Fjärilar blifvit lagde här och där omkring Skotten, samt uti Löf- och Blomknopparne, så är detta botemedel emot dem utan verkan». Prisbelönta blefvo däremot professor Torbern Bergman, borgmästare Carl Fredrik Lund och ingeniör Adolph Modéer.

[3] Pulverisato.

[4] Samuel Linnæus, född 1718, student i Lund 1738 och i Upsala 1741, filosofie magister i Lund 1744, kyrkoherde i Stenbrohult 1749, död 1797; kallades »bikungen» eller »bipresten», emedan »han isynnerhet gjort sig känd af en försichtig och lyckelig biskötsel, och therom utgifwit en fullständig beskrifning».

[5] I Inrikes Tidningar 1769 n. 93 samt 1770 n. 19, 28, 42 och 56 meddelade Hagström åtskilligt om biskötsel, hvaribland ock en del anmärkningar mot S. Linnæus.

[6] Jan Swammerdam, se bref. 204 not. 3.

[7] Nicolaus Alin, född 1712, lektor i Wexiö 1752, teologie doktor i Greifswald och titul. professor 1762, domprost 1769, död 1773.

[8] Liksom redan af Carl den hela naturen beskrifvits,
Skildras af Samuel här honungsamlarnes svärm.

1433.

Wälborne Herr Archiater och
Riddare af Kongl. Nordstierne-Orden.

Herr Archiatern täks, efter vanligheten, nådigt genomögna mina observationer för nyssförflutne sommar. Däruti förekomma några sällsamma phænomena, hvilka communiceras Herr Archiatern, som bäst känner nytt och gammalt i Naturen. Flere anmärkningar, än de upteknade, äro väl, där och hvar, af mig i sommar giorde, e. g. at *Carduus crispus* behagas efven Bien, ehuru den är et ogräs: men desse och flere skola ei försummas, när jag får complettera PAN apum år 1772. Mellertid får jag nu fägna Herr Archiatern med den efterrättelse, at jag fått nya tilökningar på en och annan observation. E. g. När Bien draga på Hypochæris maculata honung, då se Bien ut som gule miölnare, ty de poudras öfver alt af det gula pollen på denna ört. Jag har ei träffat tilräckelig mängd af denna växt, förän nu sistledne sommar, och jag undrar, at Prof. Gleditsch[1] icke märkt detta märkvärdiga phænomenon, då han, pag. 164, anförer Hypochæris maculata bland Bi-örter, utan at nämna, om Bien taga vax eller honung af örten. Här drogo de endast honung, som jag flere dagar observerte. Gleditsch säger, at Bien där i Berlin flitigt söka Delphinium elatum, propter nectarium, däraf de draga honung. Här växer det uti Rectoris Boréns[2] Trägård, til manshögd, helt frodigt, och änskönt här i staden äro öfver 30 Bistockar, ses doch aldrig et Bi på *Delphinium elatum* eller på *Tropæolum majus,* det Gleditsch recommenderar efven propter nectarium, hvilket ingalunda blir någon raison til flitigare arbete utaf Bien, ty månge örter med nectariis lämnas orörde utaf Bien, åtminstone här på orten. När Bien söka gregatim en ört, då är den värd planteras, såsom Bohvete, Wau, Weide och många andra af det slaget, både trän och örter. Men söka de endast sparsim en ört eller träd, då är föga värdt at för Bien skull plantera den samma, e. g. Saxifraga granulata, Lithospermum arvense, Syringa vulgaris, Sorbus aucuparia: de begge sistnämde hade så ganska få arbetare af Bi sistledne sommar på sig, at jag icke räknar 10 Sirenträn så fördelagtige, som et enda träd Korg-Pil, en enda Lönn, eller Körs-bärs-träd. Gleditsch har icke förekommit mig eller hindrat mitt ändamål. *Det är väl möjeligit, at en ört behagar Bien i varmare Climat, och misshagar dem i et kallare? Heller hvad tror Herr Archiatern?*

Prof. Gleditsch har icke följt med Bien ute på marken, utan låtit sätta en hop blomster i glas framför Bien, hvarefter han författat sina observationer, som på denna grund icke äro pålitelige, hälst när Bien icke haft at vällja utaf, hvilket ute på marken är friare och naturligare för Bi. Jag har icke fått se förra delen (Erster Theil), utan endast Zveijter Theil, af Gleditschii Vermischte Abhandlungen, som kåstar 9 daler Kpmt Exemplaret. Det kåstar på at läsa Gleditschii vidlöftiga skrifsätt, hälst när man blifvit vaner vid Herr Archiaterns sparsamhet på ord, men ymnighet af tankar, hvilka hos Gleditsch allestedes saknas. Därföre vil jag så ofta blunda vid Gleditschii skrifter. Centaurea Cyanus sökes flitigt hela Juli månad til vid pass medium Augusti mensis, och in Septembri aldeles icke, som ses af de många varieteter Cyano i Trägårdarne. *Mån* därföre *receptacula florum icke utsila någon söt saft, sedan luften blifvit kallare?* Hvad tror Herr Archiatern? Kanske at Bien därföre ei smaka på *Helianthum annuum* denna tiden här på orten, änskönt Gleditsch prisar Solbloman oändeligen för sine Bi på des ort. Här är den mycket umbärlig för Bien, efvenså Prästkragar, *Chrysanthemum Leucanthemum,* den Bien försmå aldeles, fastän Gleditsch på sin ort recommenderar den för Bien.

Et *vinter-argument* eller experiment at utarbeta åt Wetenskaps Academien täks Herr Archiatern uptänka åt mig, efter låfven.

Hvad kåstar *Erster Theil* af Gleditschii Abhandlungen? Uti Flor. Svec. num. 559 sägs Antirr. Orontium vara den officinelle, men uti Spec. Pl. pag. 859 sägs Antirr. majus vara den rätte; men på begge ställen citeras *Mat. Med. 212.* Är icke tryckfel i Spec. Pl. vid citation? Gleditsch lärer icke läsit *Amœnitates Academicas,* tycker jag? annars hade han fått däruti hemta otroligt lius i des tractat von den in der luft befintlichen samen m. m. Ja, mundus invisibilis[3] innehåller mera på 2 ark, än Gleditsch på 20 ark.

Mina utsådda frön sistleden vår voro icke bördige, förmodligen af myckna regnet 1768; därföre gingo de fleste förlorade och misslyckades.

Framhärdar med diupaste vördnad

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

aldra-ödmiukaste och lydigste

Linköping 1769 tienare

den 25 Sept. Joh. Otto Hagström.

Herr Archiatern täks, til prof, sända mig et hos Salvius trykt blad understrykit för större och smärre bokstäfver, ty jag vet ei Claven för boktryckare, huru man skal tekna för större bokstäfver med en, eller

med 2:ne strek under e. eg. *Orchis bifolia?* antingen skal jag sätta 2 strek under Orchis, när den tryks med de store bokstäfver, som in Flora svecica? Naturens inrättning vid blomstrens utsprickning heter den på latin *modus exflorescentiæ?* heller huru? E. G. På Rubus idæus utspricka första dagen 1/12 blommor; andra dagen 2/12, och på 8:de dagen 8/12 delar, ty utsprickningen continuerar från 12 til 15, ja 18 dagar, innan alla blommor upspruckit. Är *modus efflorescentiæ* godt latin? heller huru skal idéen uttryckas på latin?

Linn. Soc. vol. VI: 136—7.

[1] Johann Gottlieb Gleditsch, se bref. 238 not. 3; af hans *Vermischte physikalisch-botanisch-ökonomische Abhandlungen* utkommo tre delar i Halle 1765—7.

[2] Carl Boræn, född 1720, rector scholæ i Linköping 1768, kyrkoherde i Hjorthed 1771, död 1783.

[3] Linnés disputation om *Mundus invisibilis* ventilerades i Upsala den 7 Mars 1767 med Johan Carl Roos såsom respondens.

1434.

Edle och Högförfarne Hr. Doctor,
Provincial Medice,
Min gamble uprichtige Wän.

Nu kom jag hem ifrån Hr. Arch. Bæck, där jag fägnat mig af hans gamble artighet, då jag får Hr. Doctorens bref, och ser där af Hr. Doctorens ogemena flit och observations gåfwa. Där will mera till att skrifwa en liten tractat med observationer som Lemnius[1], än störste folianter af compillationer som Bodæus[2]. De förre äro Auctores, de senare Compillatores.

Det är swårt att finna någon tysk att wara observator, som äro födde Compilatores; undra ej att Gleditsch altså ej observerat, utan skrifwit som han tyckt och trodt. Förlägg honom intet i Edra skrifter, utan säg, att Pr. Gleditsch wähl skrifwit för Eder om samma argument, men ej förekommit Eder.

Gleditschs bok har jag aldrig sedt, mindre wet hwad den kostar.

Mon Receptaculum icke utsilar någon söt saft, sedan luften blifwit kallare? R. Det är helt wist, at han minskar i samma proportion, som warmen i luften.

Helianthus annuus, obegripligt är det officinelle, men eljest kan wara lika mycket, ty bägge äga en kraft; ingendera usuelle[3]; men då jag tillskrifwit uti interfolierad bok citationer, har min wårdslöse boktryckare ej på ett ställe satt det jag skrifwit mitt emot ett species till det följande, ty han har sönderskurit mitt tjocka exemplar.

Att frön ej grodde, beklagar jag. Det samma säger Prof. Kalm; det samma wår egen trädgård; jag fruktar wår trägårdsmästare ej samblat flitigt frön förråhret.

Jag skrifwer altid så:

CUSCUTA americana floribus pedunculatis Loefl. it. 216, ty en gång understrukit el. underskrifwit är *cursiv*, twå gångor är *capital;* och ingen är *cicero*-styl.

Icke tror jag, att en ört, som behagar i warmare climater, skall misshaga bien i kallare; det är wäl icke möjligt; naturen är sig lik.

DELPHINIUM elatum och *TROPÆOLUM* lärer Gleditsch trodt tjena bien ob copiam nectarii, *sed opinionum commenta delet dies.*

Winter argument. Det är ej så lätt att finna i hastighet det; tillfälligtwis, då jag skall det ärhindra.

Edra observationer äro alt för lifliga och artiga; jag läs dem med ogemen fägnad och gratulerar!

Jag förbl.r Min gamble Wäns
Ups. 1769 Ödmiuke tienare
d. 4 Octob. Carl v. Linné.

Afskrift i Swartziska samlingen i Vetenskapsakademiens bibliotek. Originalet fanns 1884 hos Konsthandlaren H. Bukowski i Stockholm.

[1] Livin Lemmens (Lemnius), född 1505, holländsk präst, död 1568; den förste, som skrifvit om de i bibeln nämnda växterna.

[2] Johannes Bodæus à Stapel, holländsk läkare och botanist, död 1636. Hans vidlyftiga arbete: *Theophrasti Eresii de Historia plantarum libri X . . totum opus absolutissimis cum notis, cum commentariis, item rariorum plantarum iconibus, illustrationibus etc.* utgafs först efter hans död (Amsterd. 1644).

[3] Hvad härmed afsetts, är obekant.

1435.

Wälborne Herr Archiater
Riddare af Kongl. Nordstierne Orden.

För Herr Archiaterns nådiga och upbyggeliga bref af 8 hujus, tackar jag aldraödmiukast. Det upmuntrar mig oändeligen, när jag ser den störste Naturkännaren gilla mina observationer på Bien, dem jag min öfriga lifstid därföre med glädje skall uppofra. Ty jag älskar Herr Archiatern af innersta Siäl och hierta, och det var orsaken, at jag sista sommar reste till Vadstena at se Bien draga på *Fumaria bulbosa*, som där ymmnigt växer, uti slåts Trägården. Underligit at *Fum. bulbosa* behagar någon gång Bien, när de icke villja smaka *Fumariam officinalem*, som är ett ogräs i Linköpings trägårdar. Lika besynnerligit, at de försmå blomstren på Såckerrötterna, *Sium Sisarum*, som planterade här i staden, växa frodigt, och den stinkande *Fritillaria imperialis* är dem kär. *Hyacinthus orientalis* är dem en delice, och *H. Botryoides* vårda de icke se på, mindre smaka. *Atropa Physaloides* sökes, vissa år, om sena hösten, i brist af annat, men den täcka *Lathyrus odoratus* försmås här ständigt af Bien. Getingarne villja liksom ensamt disponera följande växter: *Scrophularia nodosa*, *Berberis vulgaris* och *Echinops sphaerocephalus*, på vår ort. Bien töra därföre ei ofta visitera dessa växter, ty Getingarne agera här souveraint på desse.

Figura Frischii *Tab. XVI. Tom. 8. Pediculus apis* följer här uti afskrift eller afritning, som är så lik med Figura Frischii[1], ut ovum ovo. Hvaraf ses, at Frisch har ei sielf sedt pediculum apis, ty han säger, at den är hälften så stor, som figuren. Han borde hafva sagt, 1/10 af figuren. Däremot har Bigubben Pastor Schirach[2] träffat närmare sanningen, då han skrifver pag. 606, at Bilusen är som en liten knappnålsknopp, rödagtig, och har Reaumur, i Des afhandling om Bien, aftagit den Tab. 18. fig. 1. 2. 3, hvarest den tydligt är afritat, skrifver Schirach i Sächsisch. Bienenvater pag. 606. Jag äger icke Réaumur, men Schirach har presse följt Réaumur, ser jag. Hvarje sommar finner jag något nytt, at öka mit arbete om Bien. Det är et otroligt intagande nöje, at se deras hushållning.

FRISCH. Insect.

Dubbelt större än insekten.

Några observationer om *Grönsiskan* har jag till Inrikes Tidningar[3] insändt. Den värper 4 till 5 ägg i hvarje kulle, och 4 kullar om som-

maren, när den får fritt paras och bygga i den kammare hon blifvit ett par år hospiterad, med fri ut- och inflygande genom fönster, som på glänt varit stält. Hon har ingen lera (argilla), utan bara fina grässtrån och små vippor af gräs, däraf hon gör sitt lilla bo, och nytt bo för hvarje kulle, ty när ungarna äro 1/2 vicka gamle, har hon börjat paras med ny friare, til hvilken hon i buren blifvit insläpt.

Gud uppehålle Herr Archiaterns hälsa och lif ännu i många år, til verldens förundran, Wetenskapers flor, och Rikets lustre!

Jag har den äran at med diupaste vördnad framherda

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

Linköping 1771 aldraödmiukaste och lydigste tienare

d. 20 Oct.

J. Otto Hagström.

Linn. Soc. vol. VI: 138—9.

[1] Johann Leonhard Frisch, *Beschreibung von allerley Insecten in Teutschland* Th. VIII p. 34 (Berl. 1730). Insecten uppgifves vara endast »halb so gross als sie hier abgezeichnet».

[2] Adam Gottlob Schirach, född 1724, pastor i Kleinbautzen, död 1773; åtnjöt stort anseende genom sina utgifna arbeten *Sächsischer Bienen-Vater, Sächsischer Bienen-Meister* och *Melitto-Theologia*.

[3] Finnes i Inrikes Tidningar 1771 n. 84.

1436.

Wälborne Herr Archiater
Riddare af Kongl. Nordstierne Orden.

En Prästman och gammal Bigubbe tillika, gaf mig denna medsända tekning på ett så kalladt Bifrat, efter microscop teknat; hvilket förödt hela Des Bi-afvel af 1/2 dussin liggstockar förledne sommar 1771 och 1772. Prästmannen var capellan här i stiftet, och dödde af slag, Apoplexia, då han förleden october reste härifrån staden. Abramson[1] var hans namn. Han sade at detta Bifrat är ei större än den minste gnett. Jag tror det är samma lilla kräk, som jag afrita låtit til Kongl. Wet. Academien, i mit svar för 1772, om Biskötsel. Ty Abramson sade, at det är brunt som körsbärskåda, och at han genom denna ohyra förlorat alla sina Bistockar, så at han icke nu ägde en näfve Bi öfrige. Reaumurs och Swamerdams afritning på Bilusen år aldeles olik detta kräk, ty

detta östgöta (an Lepisma?) har corpus oblongiusculum semicylindricum h. e. superne teretiusculum, inferne planum, cauda biseta, ad basin utrinque squamula. Reaumurs och Swammerdams pediculus har corpus ventricosum, lik våre löss, med rundad figure. Abramson sade, at somlige af dette Bifrat hafva caudam trisetam, hvarföre jag kommit på de tankar, at det torde vara Lepisma? När Herr Archiatern censurerat och läsit mitt svar till Wet. Academien, som nu redan, eller innan kårt, förmodligen lärer communiceras med Herr Archiatern, beder jag ödmiukast om uplysning häruti.

Uti samma mit svar til Academien finner Herr Archiatern continuation på mine flere observationer vid Biskötselen, så at Pan apum bekommit någon tilökning på sine kläder, dem andre mer och mer kunna pryda och sätta i bättre forme och skick, än jag nu til en början giort, såsom et litet utkast för lyckligare Snillen. Herr Archiatern vet bäst at dömma, om detta mit svar är värdt tryckas, eller ännu vidare fortsättas. Jag har ei haft hielp af Gleditsch härvid, ty hans observationer träffa annorlunda in i Brandenburg, än här i landet.

Framherdar med diup vördnad

Wälborne Herr Archiaterns
och Riddarens
lydigste tienare
Joh. Otto Hagström.

Linköping 1773
d. 4 Januar.

P. S. Hos unga Herr Professor von Linné, samt Herr Professor Solander, täks Herr Archiatern anmäla min vördsamaste hälsning. Mån den förtrykta Historia Naturalis, aflagd vid Hernösands och Linköpings Gymnasium, blir tagen i hägn af vår store konung Gustaf den III?

Linn. Soc. vol. VI: 141—2.

[1] Johan Abrahamsson (förut Appelgren), född 1726, filosofie magister i Lund 1751, komminister i Fornåsa och Lönsås, död 1772.

1437.

Wälborne Herr Archiater
Riddare af Kongl. Nordstierne-Orden.

Det har varit mig obeskrifveligt kärt, at åter få läras och undervisas af Herr Archiaterns upbyggeliga Skrifvelse den 5 dennes, hvarföre jag aldra ödmiukast tackar Herr Archiatern, som beständigt hyser et ömt hierta för alla sina Lärjungar, äfven för mig. Så är mit Bifrat Pediculus apis ändå; hvarmed jag är ganska nögd. Helix putris[1] sätter mig i förundran. Guds värk sättas i dagen mer och mer af Herr Archiaterns outtrötteliga flit.

Desse dagar har jag åter 2:ne starka Rön på Pulv. Nucis Vomicæ ℈j pro dosi, uti Rödsoten[2], deraf en vagtmästare och en Gymnasist voro angrepne, så at bloden gick starkt med excrementerne, hvilka til många sedes til timan evacuertes. Jag gaf dem hverdera 2:ne pulver, at intaga ett om dagen i varmt dricka ett skedblad, och redan efter första pulvret saktades refven, bloden och evacuation af Excrementerne. De kommo i dag och tackade friske för lindrig Cur.

Herr Archiatern lifliga uttryck och skrifart allestedes kan ei annat, än oändeligen roa Läsaren. Såsom då det heter: *Scientiæ, cumuli formicarum instar, accrescunt, qualibet formica paleam afferente*[3]. Salig Nordenflycht[4] här i orten hade en lefvande mård, *Mustela Martes,* den jag ofta betragtade: bland andra des egenskaper var ock den besynnerlig, at *han såf ganska tungt och hårt.* Skyttar hafva försäkrat mig, det Mården har samma egenskap i vilda skogen, at han såfver, så at de kunna gå nära til honom, innan han vaknar. *an verum?*

Så är vår Salvius ifrån oss gången! Nådige Herr Archiater, låt oss nu få tilökt med observationer Tredje uplagan af Flora Suecica och Fauna Suecica. Gud förläne Herr Archiatern hälsa och lifstid ännu i många år, til Guds äras befrämjande och Wetenskapens tilväxt! Salvius har långt för detta vunnit 100 procent på Flora och Fauna Svecica, därföre må en annan Boktryckare få profitera på desse äfvensom Salvius i sin lifstid.

Wårens bebådare infinna sig redan härstedes: Änder, Grodor ses där och hvar, lärkan tirrar, isarna börja låsna, och Galanthus nivalis upstår ur jorden. Hr Sparrmans Iter in Chinam[5] in Amoen. Acad. VII pag. 497 roar mig otroligt, äfvenväl alla dessa Tomer af Amoenit.

Acad. Herr Archiatern har öpnat dörrarne til naturen för oss, och dermed förbundit oss alla, men i synnerhet mig, at med djupaste vördnad och tacksamhet til grafven förblifva

Wälborne Herr Archiaterns
och
Riddarens af Kongl. Nordstierne-Orden

Linköping 1773 den 15 Martii.

aldra-ödmiukaste tienare
Joh. Otto Hagström.

P. S. Scholæ-ordningen borde reformeras vid alla Lärohus. Historia Naturalis är nu hvilande här vid Gymnasium; ingen läser henne. Genom Hans Excellence Gref Scheffer torde Herr Archiatern upväcka de såfvande docentes vid Lärohusen. Konungen har nu fria händer at befordra upfostringsvärket. *Sed et hæc ad aurem*[6]. *Speramus meliora.*

Linn. Soc. vol. VI: 143—4.

[1] *Helix putris* Linn. Faun. suec. ed. II p. 531. Hvad märkvärdigt Linné om denna skrifvit till Hagström, är oklart.

[2] Se härom hans uppsats *Om nyttan af Nux vomica emot Rödsot* i Vetensk.-akad:s Handlingar 1773.

[3] Vetenskaperna tillväxa liksom myrstackarne, dit hvar myra drar sitt strå (Amoen. acad. Tom. VII. pag. 498).

[4] Johan Adolf Nordenflycht, född 1737, löjtnant vid Blå dragonerna med ryttmästares afsked, död 1768.

[5] Anders Sparrmanns disputation *Iter in Chinam* ventilerades under Linnés præsidium den 30 November 1768. Jfr. bref. 431 not. 1.

[6] *Ad aurem* = i hemlighet, oss emellan.

1438.

Min gamble gode Wän.

Pan Apum är ett nytt, solidt, originelt wärk, som ingen för ut af rätt experience afhandlat, som står i alla tider, ty borde det wara på allmänt latinskt språk.

Gleditsch har jag aldrig sedt om Apum diæta. Buffon[1] är på fransyska; utan wackra figurer; beskrifwer ganska widlöftigt, oratorice, få observationer; wacker sirlig fransyska; mycket i anatomie med sceleton; utan all methode; criticerar alla, men glöm-

mer criticera sig sielf, som doch mäst felat. Hatare af all methode. jag wet intet mera wara utkommit än endast Qvadrupedia, i många tomer i quarto.

Gullanders[2] kiänner jag intet och aldrig sedt det.

At Loxia åt baccas Rhamni, har jag förut aldrig hört.

Doct. Thunberg har rest widare omkring och uptäkt flere Plantas Capenses, än alla förut vid Cap. b. spei.

Sparrman uptäckte rätt många sälsynte wäxter wid Cap. b. spei, innan han seglade till nya södra werlden, der Solander war för ett par år.

Berlin[3], som är uti Guinea, har sändt mig makalöst rara wäxter.

König[4], äfwen min forna discipel, arbetar som en karl af första rangen i Botaniquen uti Malabar.

Således har jag satisfaction af mine elever.

I mine raske år arbetade jag nog att få Historiæ naturalis Lectorer; nu är jag för gammal, & desunt Mæcenates. Då arbetade jag ock att få stipendia för resande till länder utom Europa: nu får jag inga mera, men utlänningar måste hålla här och hielpa. Det går med wettenskapen som med *Cynosurus cœruleus;* hon wisnar, der hon begynts, och widgas alt omkring. Påven, som fördömt mine böcker att brännas, har nu befallt dem publice läsas in Athenæo romano.

Det skulle wara mig en stor fägnad att få se Hr Doctoren på min gård uti mitt lilla museo, som torde hafwa sin merit ibland alla Backstugor i Danmarks sochn.

Den 3:die Mantissa[5] ärnar jag utgifwa, som har wid pass 4 à 500 utländska wäxter och 300 nya djur.

Andra tomen af Syst. naturæ äl. de Vegetabilibus tryckes nu i Gœttingen[6], mycket förökt.

jag förblifwer

Upsala 1774 Min uprichtiga wäns
d. 9 februarii. lydigste tienare
Carl v. Linné.

Efter afskrift i B. Bergii brefsamling del. XIX s. 555. Originalet fanns 1884 hos konsthandlaren H. Bukowski i Stockholm.

1 George Louis Leclerc de Buffon, se bref. 486 not. 4.

2 Pehr Gullander, född 1741, komminister i Södra Vilje vid Ystad, sedan kyrkoherde i Brandstad och Asum, död 1816; erhöll, liksom Hagström, 1772

Vetenskaps-akademiens pris å 20 dukater för utförligt svar å frågan om biskötsel.

[3] ANDREAS BERLIN, se del. III s. 161.

[4] JOHAN GERHARD KOENIG, se bref. 586 not. 13.

[5] Någon tredje *Mantissa* hann LINNÉ ej att utgifva. De tvenne föregående publicerades 1767 och 1771.

[6] *CAROLI A LINNÉ, Systema Vegetabilium ... Editio decima tertia accessionibus et emendationibus novissimis, manu perillustris auctoris scriptis, adornata a JOANNE ANDREA MURRAY* (Götting. & Gotha 1774).

HALENIUS, ENGELBERT LARSSON.

Född 1700, teologie professor i Upsala 1745, biskop i Skara 1753, död 1767.

1439.

S. T.

Min K:ste Herr Broder, wän och Gynnare,

Det äro nu ej mer än åtta dagar öfrige[1]. Har wisst warit bestellsam. Det är än hopp. Skrif äntel. med nästa påst Jennings[2] till. På honom litar jag mäst. L. Marschalken[3] är sonderad, Ridderstolpe[4], Cederhjelm[5] &c. Wäntar endast proposition. Speculation på Hr. Carl Linnæus junior[6]. Tager min Bror den god nog för Largent [!] content. Hwarefter är trångt. Förlåt mitt hastiga Skrifvande, och helsa ödmjukel:n från

S. T. Min Gunstige Hr Broders

Stockh. d. 15 Jun. 1762.

ödm. trogne t:re
Eng. L. Halenius.

Ej hade wår närvaran skadat. Wore roligt att se Påfåglarnes härlighet och stolthet.

Utanskrift:

a Monsieur
Mons:r de Linnæus
L'Archiater de Sa Majesté
le Roy de la Suède
à
Upsale.

Linn. Soc. vol. VI: 145—6.

[1] Detta och följande bref, som uppenbarligen i största brådska skrefvos under Halenii vistande vid riksdagen, lemna några små bidrag till kännedomen om den då afhandlade frågan om en nationalbelöning åt Linné i förening med förvärfvande af dennes sätt att producera äkta pärlor (jfr. bref. 10).

[2] John Jennings, född 1729, hofmarskalk, ryttmästare vid Lifgardet, ledamot af Vetenskaps-akademien, död 1773.

[3] Landtmarskalk var då Axel Fredrik von Fersen.

[4] Carl Johan Ridderstolpe, född 1719, hofrättsråd 1756, præses i lagkommissionen och riksråd 1778, död 1785.

[5] Josias Carl Cederhjelm, född 1734, kammarherre, tullråd, titul. kammarråd, död 1793.

[6] Afser förslaget, att Linné i stället för pekuniär belöning af statsmedel skulle få försäkran om sonens befordran till sin efterträdare.

1440.

S. T.

Min gunstige Herr Broder.

Verba, sub tumulto negotiorum, in secretissimo. I går affton war saken före. Föreslagne ultimate 1:o 3000 plåtar, sub certis & ab archiatro nostro certis circumstantiis. 2:o Actio libera officii, ei concedenda, transferendi in alium officii, honorificentissime ab ipso administrati. I dag sysslesatt, att få expedition på det senare, som skal till plena[1]. Hæc hactenus. Herren sielf är lett på alt sätt. Torde komma hit och se på, huru wi neste md slutar, som i dag är afblåsen[2]. Hæc sunt novissima. Antiqua relinquo, inter quæ, quod sive maneam, per. mansurus

S. T. Honoratissimi Fratris, amici

humillimus S. et A:s

Stockh. d. 17 Jun. 1762.

E. L. Halenius.

Här finnes ingen Sax i dag[3] iblan för många, och swårt när ingen.

Utanskrift:

A Monsieur
Mons:r de Linnæus
L'Archiater de sa
Majesté de la Suede
à Upsale.

Linn. Soc. vol. VI: 147—8.

[1] »Nationalbelöningen» blef rättighet för Linné att själf utse sin efterträdare. Jfr. bref. 10 not. 1.

[2] Riksdagen afslutades Måndagen den 21 Juni.

[3] Härmed afses antagligen saknad af sax för att kunna, såsom då var brukligt, klippa kuvert åt brefvet.

HALLMAN, DANIEL ZACHARIÆ.

Född 1722, student i Upsala 1744, magister i Åbo 1749, huspredikant hos And. von Höpken 1750, legationspredikant i Madrid 1754, teologie doktor i Rostock 1757, kyrkoherde i Dunker 1760, domprost i Strängnäs 1769, död 1782.

Inga till honom stälde bref från Linné hafva anträffats. Där ej annat angifves, finnas originalen till samtliga af Hallmans skrifna i den Ihreska manuskriptsamlingen i Upsala universitets-bibliotek.

1441.

Wälborne Herr Archiater, samt Riddare af Hans
Kongl. Maij:tts Nordstierne Orden,
Höggunstige Herre och Gynnare.

Sedan mine Herrar Hildebrandar[1] och jag för någon tjd sedan hade ähran under Herr Archiaterns och Riddarens egne ögon söka och finna underwisning i flere naturens delar; så hafwa wi, hwad tjden tillåtit, sökt at granska de orter, som wi genomrest. Då wi nu hafwa Ähran tacka för all öm underrättelse wi fingo nytja wid närwarelsen, utbedja wi oss få kasta under Herr Archiaterens och Riddarens ögon något af de små anmärkningar wi giort.

Knapt kunna wi tro at något land är rikare på malmgångar, än Norge. Här äro äfwen stora rikedommar uptagne, särdeles af de ädlare Metaller. Kungsbergs silfwerwärk, som 1623, uti Kung Christian den 4:s regering, blef updagat genom en walleherde, det äger nu 50 grufwor, som äro i stendigt arbete. Berget går här stedse i Norr och söder; men malmstreket i öster och wäster. Hwarest Berget up i dagen är rostat af järnhalt, ther sökes silfwer med alt got bergmanshopp. Matrix är här altid Quartz; men när nägre stora spiror af gedigen falla, så sittja de uti Spat, och den spaten är hel lös, liksom miölblandad. Här är icke rart, at se klumpar gedigne, som wäga 100 à 200 Skål-

pund. Alla de twärsprickor, som gå öfwer berget, de äro emillanträngde med en fin skorpa silfwer, och alt det silfwer här finnes är gedigit. Smältprocessen är nästan lika med Salberga; men här är ingen calcinerungn. Då detta silfweret är finnerat, så föres det til myntet, som är wid Kungsberg, och ther myntas årligen ungefär 300,000 daler Norske, el:r 2,700,000 daler K:mt. Arbetarena härwid bestiga sig öfwer 5000:de personer; men Kungsbergs stad, ther silfwerwärket är, han har wist 10 à 12000:de personer. På grefskapet Jarlsberg är äfwen et silfwerwärk, som dock håller nog bly; med wid Kungsberg måste man årl:n kiöpa et quantum bly af 180,000 Skålpd. Här finnas äfwen Kopparwärk af så stark halt 3 mihl ifrån Kungsberg, at man aldrig hört så rika kopparstrek finnas. Stuff af detta kopparstrek kunna wi hafwa ähran wisa wid hemkomsten. Herr Directeuren Jffert har nyligen upfunnit et kopparwärk nära staden Drammèn, som kallas Kungzberget. Järnwärk äro här äfwen i got stånd; dock kiöpes det swänska järnet för 11 dlr norrske Skepdt, el:r 109 dlr kmt. Alunwärk finnes wid Christiania, theras alun är nog klarare, än wår; ordsaken är, at de rafinera honom 2:ne gångor. Berget ligger bredwid alunbruket. Skifferberg, som räcka sig emot skyarna, ligga rundt omkring Christiania.

Aconitum F. S. 442[2] kallas här lusört; ty de bruka henne til at koka och med decocten döda lös hoos barn och Creatur. Hon wäxer fult wid wägen emillan staden Bragnæs och Christiania. *Rumex* F. S. 292 wäxer på en trakt wid en wik af Saltsiön, som kallas Släpwiken, til så stor myckenhet, at man kunde fournera flera Apoteque ther med. *Hieracium* F. Sv. 635. Det är här en plåga i wårsäden, som Sinapis i Swerjet. *Linnæa* F. S. 522 wäxer här så öfverflödigt, at desz Horizontella grenar ligga ifrån backarna ned på wägen, som humle refvor. Hon kallas här *Norge* och brukas, som Thèe, äfwen kokas hon och dess spad hafwes, at smörja på barnsår, som helar, samt tages in och hielper för watnsot. De stora och wida Berg och moar stå fulla med *Empetrum* F. S. 832. *Prunus* F. S. 397, den brukas här, äfwen som och dess slägtinge *Padus* F. S. 396, til at giöra winer af, som äro ganska wälsmakande; processen är den samma, som med kiörsbär. *Fraxinus* F. S. 830. *Tilia* F. S. 432. *Sorbus* F. S. 400. *Pyrus* F. S. 402. *Lonicera* F. S. 192. *Quercus* F. S. 784 och här och där *Fagus* F. S. 785. Desse prydde emillan bergen wägen til Drammen, då man såg dem af naturen så runda och pyramidaliska, som de ägt den bästa skötsel. *Festuca* F. S. 90, som wi så mycket sågo i Swerje, den syns icke här. Hr Candidaten Gottmark[3] wisade oss i Wermeland mannagryn[4], som han af henne fått.

Spansk peppar wäxer här i alla fönster; den ätes äfwen wid stek, men han är altför adstringent. Af den sura miölken göra de här en wälsmakande ost: det utrönte min älsta Herre J. H. Hildebrand af en Kona (hustru) på Matran. Man kokar sur miölk i en gryta, sedan silar man den samma genom et kläde, så lägges osten i et träkäril, hwilket ställes i wärman med klädet omkring i otta dagar, sedan saltas och knådas han tilsammans med kumming, *Carum* F. S. 245, som här kallas Karffe; peppar och andra krydder lägga de äfwen i honom, här på formeras den i et ostkar, hwarest han torkas, och sedan smakar han rät wäl. Hafre-bröd, som är tunt, som et papper, det bakas här på hällar; ty kakorne äro så stora, at de ei kunna gå in uti någon ungn.

Herr Claes H. Hildebrand är nog fallen för språk, han talar och siunger bäst norrska af oss. De behagelige utsikter, bygnader, städer och antiquiteter, samt skildnad på redskap och instrumenter har wår följeslagare Hr Gezelius nätt aftagit, som wid ankomsten, jämte utförligare berättelse af wår dag journal, wi utbedja oss få lägga under Hr Archiaterns ock Riddarens ögon. Mycken skildnad är här äfwen på Kyrkoceremonier ifrån wåra. Presten korssar med fingret, då han läser wälsignelsen. Här åffras flere gångor om åhret af hela församlingen. Lius brinna altjd på altaret under gudstiensten. Döpelsen förnyas; men det sker så, at man wärkeligen bör tycka om saken, fast man ei kan finna sig i rubriquen.

Här talas om en kiälla på Birkedahls myr, som äger den krafft, at om jag sätter ned en hasselkiäp, så petrificeres han. Claud. Undalinus[5] i sin Norges beskrifning pag. 83, Girold Cambrensis[6] Topograph. hiber. cap. 8 witna det skreffteligen; men jag har swårt wid at tro det ännu: emedlertjd skolla wi utforska hwad wi kunna. Regnskyarna hänga här ned på bergen i flera dagar. Brädhandelen, som är den största rörelse i Riket, han drifwes med mycken fördehl. 1,600,000:de bräder skeppas åhrligen ut ifrån Christiania, äffwen så många ifrån Drammen; men skogarna här omkring äro nog glesa. Detta timmer kommer flytandes många mihl igenom strömmarna ned til städerna. Skiutzen är här ganska dyr, och wägarna rätt swåra, men hästarna oförlikneligen goda.

Mina Herrar befalla mig anmäla deras wördsamma hälsning til Hr Archiateren och Riddaren samt frun och Mademoisellerna med Hr Carl; jag ber, at få nedlägga min wördnad sammaledes för hela förnäma famillien. Wi sträfwa med tiden, som ei will wara tilräckelig, at se sig omkring, som man borde; ty Michaëls dag nalkas, då wilja wi wara i Upsala och utbedja oss få profitera af Herr Archiateren och Riddarens

fördelaktiga föreläsningar. Wi hafwa flera wördnadsfulla hälsningar och lyckönskningar ifrån Norge med oss, af de lärde Personer, som likwäl aldrig set Hr. Archiateren.

Jag utber mig få framhärda innesluten i wanlig ynnest och hög gunst.

Wälborne Hr Archiaterens och Riddarens

Christiania d. 25 Aug. 1753. ödmiukaste tienare

D. Z. Hallman.

P. S. Wi hoppas få något af de rara fiskar här finnes; men som de finnas på wissa åhrstider, så lära wi ei få, som wi önskade.

Linn. Soc. vol. VI: 208—10.

[1] Om Claes Henric och Jacob Henric Hildebrand, hvilkas informator Hallman var, se bref. 869 not. 3.

[2] De i det följande omtalade växterna äro *Aconitum lycoctonum* L. (*A. septentrionale* Kölle), *Rumex crispus*, *Hieracium Auricula*, *Linnæa borealis*, *Empetrum nigrum*, *Prunus spinosa* och *Padus*, *Fraxinus excelsior*, *Tilia europæa*, *Sorbus aucuparia*, *Pyrus Malus*, *Lonicera Xylosteum*, *Quercus Robur*, *Fagus silvatica*, *Festuca [Glyceria] fluitans*, *Carum Carvi*.

[3] Johan Gottmark, född 1726, filosofie kandidat 1751, teologie lektor och kyrkoherde i Badelund, gymnasii-rektor i Västerås, död 1812.

[4] Om mannagryn, se del. I s. 7.

[5] Peder Claussøn, sognepræst i Undal, född 1545, död 1614; hans *Norriges oc Omliggende Øers sandfærdige Beskriffuelse* trycktes i Köpenhamn 1632.

[6] Giroldus de Barri, kallad Cambrensis, född omkr. 1146 och död omkr. 1220, lärd engelsk präst, författare till *Topographia Hibernica*, tryckt i Frankfurt 1602.

1442.

Wälborne Herr Archiater
ock
Riddare af Nordstierne Orden,
Höge Patron!

För det mer, än gunstige brefwet ock novellerna ifrån Upsala har jag ähran ödmiukast tacka. Effter Herr Archiaterens befallning har jag sökt til, at skaffa mig underrättelse om et ock annat, som hoosliggande extract af min dagJournal det utwisar; at komma längre har min ringa insikt och korta tjd icke tillåtit; skulle ther utinnan finnas något, som Hr

Archiatern ei approberar, så hoppas iag, at Hr Archiateren det gunstigt ursäktar och ändrar, innan Hr Archiateren wisar det åt någon annan.

De större och mindre Män i natural historien här tala wäl med all högaktning om Hr Archiateren; men äro ganska jaloux på Hr Archiaterens arbeten, ehuru de ei hafwa något at framföra emot dem. En sade: Linnæus ruinerar oss med sina många böcker; ty Species plantarum kostar här 50 daler kmt exemplaret ock de öfrige proportionaliter; men kosta hwad de wilja, så måste de alla straxt hafwa dem, när de äro utkomne. Detta gör dem litet harmse; ty de drista icke alla så wisa sig i skrifwande; men emellertjd söka de under all sin höflighet, at sticka under hwad nyt kan wara; ty de weta, at det straxt af de swänske berättas.

Jag ser, at Lemonier[1], som lofwade mig de örter och frön, som ei stå i Speciebus plantarum, han har ännu ei fullbordet sit löffte. Jussieu, han är den resonablaste karl, som jag träffat. Listan på plantæ desideratæ ex d'alberti flora parisina[2] tog Dr Jussieu emot och sade, at de Hr Archiateren ther upfört woro sådana, som äro ordinaira omkring Paris, dem man icke lägger in; lofwade således, at de nästa wår skolla inläggas ock med någon swänsk til Upsala skickas. Detta är alt hwad jag wid denna årstjden ther med kunnat uträtta. När Hr Archiateren skrifwer til Reaumur och Jussieu, så täcktes Hr Archiateren göra dem en compliment för Theras ädla upförande emot oss. Det gör ibland annat got wid wår återkomst ifrån Spanien. Jag hoppas, at Hr Achiateren ei skall hafwa skam af sina disciplar här, fast wi ei äga så nog insikt, som borde; men det kan jag förtro Hr Archiateren, at de små Herrarna stodo med mycken heder på den ena sidan af Jussieu, då Professor Oeder ifrån Danemark stod på den andra. Denna Oeder är designatus Botanices Professor i Kiöpenham, har fåt stora pengar at resa med; men — — — Har dok sit egit Systeme, och ler åt cryptogamiæ classis. då wi en gång woro ther om i språk; men jag bad honom underrätta mig i desse saker, såsom den där aldrig set någon Botanisk bok, men endast hört talas ther om. Skall jag i werlden få någon annan syssla, än den jag nu besitter, så gifwe mig aldrig höjden annan än then, hwartil jag är skickelig ock den jag med heder kan bestrida!

Jag skickar här innelykt blomman af Draco, exemplar af Lemonia sådane, som jag i denna wåta hösten kunnat bewara dem. jag tilstår, at de äro ei wäl uptorkade. Några frön skickas äfwen af Datisca. Jag hafwer dess utan någon liten samling af örter och frön, som jag skall wårda ock skicka, då jag får någon samling, som blir ansenligare, samt tilfälle ther till. Om Herr Archiateren finner, at iag i många mål är oskickelig tienare, aldrig skall det finnas, at jag är owillig; ty täktes

Hr Archiateren uttyda alt til det bästa. Jag reser i desse dagar till Montpelier, ther jag lärer hålla min Juhl; skulle jag få tre ord under Professor Sauvages convert, som förvissade mig om Hr Archiaterens wälmående ock detta mit brefs rikliga framkomst, så skedde mig stor ähra ock nöje. Är någon ting at befalla i Montpelier, Toulous, Perpingan, Barcellona, eller wid denna siöstranden, som förr warit förgätit, så hoppas iag, at Hr Arch. gläder sin tienare ther med, som med största förnöjelse är attacherad i Hr Archiaterens tienst. Scheidenburgen[3] är nu i Madrit; men iag kan ei komma dit i år; men i början af det nästa, så skall jag söka til; dok är jag säkert så länge i Montpelier, at iag kan hafwa swar på detta. Ifrån mit Herrskap[4], mina Herrar ock theras tienare anmäles ödmiuk och kierlig hälsning til Hr Archiat. och hela hans förnäma omwårdnad. Jag är med oändl. wördnad Wälb. Hr. Arch. ock Riddarens

Paris d. 25 Nov. 1754. ödmiukaste tienare

D. Z. Hallman.

P. S. Här woro mycket i Paris, som behöfde komma under Hr Archiaterens ögon. Jag ärtienner mig nog oförmögen at göra det, som jag borde; men får Hr Archiateren emedlertid ingen skickeligare, så skall jag wid min återkomst göra, hwad iag kan. Penna Marina säger Jussieu är diur; men wore det möjeligit, så wille han gärna hafwa det til et Medium emillan örter och diur.

[1] Louis Guillaume Lemonnier, se bref. 627 not. 9.

[2] Thomas François Dalibard, född 1703, fransk naturforskare, död 1777; den första fransman, som använde Linnés system, utgifvare af *Floræ Parisiensis Prodromus* (Paris 1749).

[3] Daniel Schiedenburg, se bref. 830 not. 2.

[4] Hallman åtföljde på resan till Spanien Hofmarskalken Henrik Jacob Hildebrand, som blifvit utsedd till envoyé extraodinaire i Madrid, dennes gemål grefvinnan Sophia Lovisa Sparre af Söfdeberg, deras i föregående bref omtalade söner och antagligen några äldre döttrar. Se f. ö. bref. 833 not. 1 och 869 not 3.

Det i det föregående meddelade brefvet från Christiania blef genom Linnés försorg infördt i Lärda Tidningar 1753 n. 72. Då Hallman sedermera kom att en längre tid vistas i Frankrike och Spanien, kände han sig antagligen manad att på liknande sätt publicera sina därunder gjorda iakttagelser. Som det emellertid beträffande Christiania-brefvet ej uppgifvits, till hvilken det var adresseradt, ansåg han, att på liknande sätt fortfarande skulle förfaras, hvarför han stälde brefven till en fingerad »Min Herre» eller »Min Herr Landsman», men

skickade dem till LINNÉ. Fastän denne vitsordade, att HALLMAN under sin färd »*ubique curiosa pulcherrimaque vidit, observarit et mecum communicavit*» (bref. 964), blefvo dessa bref dock ej publicerade; att så här sker, torde befinnas befogadt, då de vittna om huru nitiskt LINNÉS lärjungar rättade sig efter hans uppmaningar att noggrannt aktgifva på allt ovanligt, som mötte dem under deras färder. De kunna ock belysa de stora olikheterna mellan dåtida och nuvarande förhållanden.

Samtliga dessa bref till fingerad person finnas i Ihreska manuskriptsamlingen å Upsala universitets-bibliotek.

1443.

Paris d. 25 November 1754.

Min Herre.

För min Herres Höggunstiga af d. 1 passato tackar jag ödmiukast. Effter min Herres befallning har jag ähran lemna något af de ögnamärken, som träffat oss under resan igenom Luneburg, Hanover, Hildesheim, Brunsvig, Hessen Cassel, Mains, Frankfurt, Hessen Darmstad, Vorms, Phaltz, Speier, Vurtenberg, Baden Durlach, Baden, Strasburg, Elsas, Lotringen och sedan widare här i Paris. Emillan Holsten ock Luneburg mötte mig en Savoyar, som hade 2:ne diur uti en låda, dem han wisade för pengar. Wid första påsendet fan iag wäl, at de af Archiateren ock Ridd. Linnæus äro uppförde uti Syst. N:æ pag. 10 Num. 21, notula 10[1]; men som den beskrifning ei aldeles träffar in med detta species, så har jag ähran lemna öfwer desse min enfaldiga anmärkning: Desse Marmotter[1] — — — — — — — —[2] de gingo bret, ock lågo, som bräden på marken, hade skarpa klor, sofwa halfwa åhret, som biörn, dantzade på kiäpp effter Savoyarens befallning ock Musique, gingo på twå fötter, woro fångade uti Savoyska bergsklipporna.

I Luneburg så wäl, som Hanover äro wägarna ganske älendiga, ehuru natturen gifwit all anledning å sin sida til theras fördel. Stora sanmodar reste wi öfwer uti Luneburg, som gofwo oss så wid Horizont, at man ei såg annat, än widd af mo, klädd med Empetrum, som slutade sig under himelen, samt emillan Empetrum något af Festuca 95. Plogarna, som här brukades, drogos af 4 par oxar el:r hästar, hade 1 par små hiul framför bilden, som gingo på åkeren; men jorden war ei hårdare, än 1 häst med årder i Swerjet kunnat bruka henne, alt detta omkring Sarendorph, ock nästan samma jordmohn warade til emot Zeell. Skiutz Taxan war i de tyska orter til 25 procent förhöjd emot forr,

hwilket i anseende til de korta miler ei låter behageligit för resande. Zell war en liten, men wacker stad, hade 3 kongel. stall, med wackra hästar ock stor stallstat, en wacker Churfurstelig trägård, ther taxus nu stod i full frukt, Et gammalt Slott, som warit fordom Luneburgska residentzet, wallar omkring sig, som mer tiena til promenader, än förswarswärk. Tukt-, Spin- ock dårhuset war et stort Slott, therest öfwer 200:de spinråckar gingo dagel:n. Karlarne arbetade utarbete under wakt; men bedröfweligast war at se 40 dårar, som hwarje i sit inskränkta rum talade effter sin galenskap.

Hanover är en stad både stor ock wacker. Slottet är stort ock gamalt, har år 1741 til en del afbrunnit; men är nu åter så förbättrat, at den gamla delen, som står qwar, fåt nog för lysande granne. Här uppförer Öfwerste Marskalken dagel:n så stor taffel, som skulle Churfursten sielf wara här dagel:n. En hop urgamla coloradbygnader sågos här, samt huus, som wid hwarje wåning gingo 1 1/2 aln ut, så at de, som war 5 wåningar, så låg den 5:te wåningen 7 1/2 aln länger ut, än den nedersta; man såg af dessa husen dem, som hade 9 wåningar. De Churfursteliga hästar, som här i flere stall förwarades, woro så täka, som de någonsin kunde finnas. Här woro Span, hwars coleur aldeles blänkte som gull moir, ock andra, som silfwer moir. På denna sidan Hanover, i Hildesheim, i Brunsvik, så begynte trägårdarna zira wägarna, så at man å båda sidor ei annat såg, än fruktbärande träd, som dignade af sine egne foster. Lin såddes mycket, wäxte wäl, ock bärgades nu i denne nejden; men löjeligit war det, at när folket, som bärgade linet, blefwo hwarsse wåre wagnar på Landzwägen, så kommo de springandes med en hand full af lin, at kasta i wangen ock fordrade therföre driksp:r, hwilket war för oss et obekant betlande. När wi, under den korta wägen wi reste öfwer Brunsvigs gebit, sågo de wäl ansade ock fruktsamme hummelgårdar, så påmindes oss den nog berömde Brunsviks humlan i wårt K. fädernesland. På hinsidan staden Eimbæk war en så förskräckelig backe, at hwarken Histers lie i Småland, Eds backen i Wermeland el:r Nya kopparbergs backar i Wessmanland kunna wäga honom up. Flere backar tilsammans sänkte oss ned i den dal, ther Mynden ligger; men Myndensberg å andra sidan kunde ensamt hielpa oss up; det war en af de längsta backar wi set; om wi ei kiänt Paradisbacken i Norget, så hade wi ei wetat dess like. I denne backe träffade wi et slag af den större Scirpus[3], som äfwen wäxer til öfwerflöd i Swerjet wid insiöar, i träsk, grafwar ock annan nedrig ock sumpig mark; men här wäxte han jämte wägen i backen, som gek öfwer en fierdedels mil i höjden. Denne Scirpus låter flå af sig den gröna ytan, då en hwit,

pellucid ock miuk kärna blifwer qwar. Denne kärnan är det aldrafördelaktigaste bränsle uti lampor i stället för garnweke; ty han har mer porer, som draga til sig oljan, ock är mer elfängd, än något linne; den, som will försöka, skall se sanningen. Mine unge följeslagare, som tillika med mig promenerade jämte wägen i denne långsluttade backen at söka efter naturalier, de funno en Lacerta, som icke litet roade dem, särdeles när de funno, at hon war något skild ifrån alla dem wi förr set. Wi funno wäl straxt, at hon hörde til N. 39, notula 18 pag. 36 i Linnæi Syst. N:æ[4]; men om hon bör blifwa et nyt Species, det lemna wi under Wår Store Linnæi egen säkra domstol; — — — — — — — —[5].

En liten bro skilde oss wid Churfurstendömet Hanover, då wi gingo in uti Lantgreffskapet HessenCassel. Den besynnerliga ändring sågo wi nu, at dälderna, som förr hade skog ock höjderna åkrar, det skedde i Hessen twärt om. Ängarne bergades nu här 3:die gången, då de gofwo ansenligen höö. Wållmarna giordes så små, at de syntes på långt håll, 50 steg, som smörmunkar; men lassen lades så stora, at 20 Swänska hölass fåt rum i samma wagn. Nära Cassel stod fult wid wägen med Dipsacus, som hade styfwa Capituli.

Cassel är en stor ock wacker stad, särdeles den så kallade Nystaden; mit unga Herrskap roade sig ther ganska mycket och hade wid Hoffwet hoos de unge Printzarna mycken nåd. Modelhuset i Cassel är ägare af de oförliknelige inventioner, som Lantgreff Carl efter sig lemnat. Det wore en stor förmätenhet af min ringa fieder, om hon tiltrodde sig beskrifwa det minsta af hwad ther finnes; thy ther ligga Modeller af det makalösa cascadiska arbetet wid Weisenstein, Jaktparker, Kyrkor, Slott, Palais, trägårdar, orangerier, fontainer, bad, canaler, lustberg, Theatrar, diurgårdar, promenader, alléer, fogelhyddor, Menagerier ock jag wet icke hwad mer, som ristar Lantgreff Carls minne in uti odödelighetens ceder, då man ser dess höga project, som til en del äro wärkstälte. Orangeriet är en härlig bygnad, gör en lång facad, har mit på en hop corps de logis, sedan långa pavilloner ock 2:ne täcka coridorer. Ther inne äro Herrskapets Sommarum, Spissal, som har lefwande watn på skänken, hwilket spelar i stora snäckor, på den ena sidan; på den andra är rum för de härliga ock fruktbärande citroner ock lagrar, som nu stodo utanföre. Et litet stycke ifrån Orangeriet stod et lagerbers träd, högt som en Ek, tiokt, som en lagelig timerstok, hwilket hade en rundel om sig af små lagrar; det skall wara planterat af Lantgreff Georg den första; om winteren bygges öfwer detta et hus, då det äfwen wiras med halm. Pomeranssträd funnos här, som woro 3 alnar tiocka. Här woro många slags Pomeranser, som de gofwo skiljaktige namn;

men det lilla hiertat på bladskaftet försäkrade mig dok, at de wore et Genus. Badstufwan, som begynner den ena flygelen af orangeriet, är en dyrbar byggnad; hon är innan klädd med swart ock hwit Marmor af de utsöktaste slag. Den store Romaren Petrus Stephanus Mennot har ifrån 1726 til 1728 förfärdigadt desse arbeten, som af kännare sägas hafwa chef d'oevre i hwarje hugg; depencen har warit på denne Badstufwa 100,000:de Riksd:r. Weisenstein är begynt i Lantgreff Carls tjd ock ehuru det ei til sin halfwa längd är fullbordat, så tilstå dok alla, som det set ock besökt andre orter, at det ei hafwer sin like i werlden; ty den höga Grottan uppå berg ligger en mil ifrån Cassel ock hela den wägen går i höjd til denne grotta, som är så stor, som et litet slott. Ofwan på grottan är et torn, ofwan på tornet står en Hercules af koppar, hwars Klubba är så stor, at 15 Karlar kunna stå uti henne på en gång; nedan grottan äro de stora cascader, som bestå af watnsprång, hwilka springa ifrån 20 til 90 fot i höjden, grotter, basiner, fixerwatn, sidocanaler, hwilket alt, då det kom i gång, kunde med skäl sätja en i förundran. Wattnfallen woro 200, alla spegelklara. Nedanför Weisenstein wäxte i myckenhet den täcka Medeola. Denna ört giorde oss liten confusion i början; ty wi träffade så många individua, som hade 7 petala ock 7 stamina, samt 4 pistilla, ehuru hon hörer til Hexandria *3gynia*, som äfwen pluraliteten wisar.

Au är lustträgården wid Cassel, han war ganska lång ock bred, förr hade Fulda strömen skurit honom; men lantgreff Carl har skapat honom jämn ock gifwit strömen et annat fall. Denne Au hade stora, långa ock härliga alleer af Lindar, häckar af högsta taxus, pyramidaler af granar, thess utan 7 lustberg, Theatrar, willogångar, 8- ock flerkantige wägmöten, Berseaur, phasadnästen, ock andra inrättningar, som länge blifwa utan make. Man kunde här promenera i wagn, til häst, i portchaise, som nog brukas, el:r til fot i 3 à 4 timmar ock altjd hafwa nya ögnamärken, nya lustplatzer, nya mesterstycken. Konstkamaren i Cassel har äfwen många wackra samlingar, särdeles af ur, som finnas af alla tjders modeller, några kostel. Schilderier ock äfwen naturalier; men det räknar jag för skada, at de senare ei handhafwas af den, som känner dem. Ederströmen, som ligger 5 stunder ifrån Cassel, låter fiska af sig små guldstycken, af hwilket gull man här såg Ducater slagna. Den g:la staden Cassel hade gammal, men stark fästnings wärk. Murarna omkring honom woro 240 fot breda. Den nya Cassel hade ei annat, än stora ock härliga palais, af hwilka 4 woro fursteliga; et af de senare hörde nu regerande Lantgreffwen til, som hade uti sit gallerie undranswärda lemningar af Ruben, Jordan, Ros[6] ock andra Konstnärers

mästerstycken. De öfrige rummen i detta palai hade små taflor, som likwäl kostade 40—50 à 100,000:de gyllen stycket; men så hade äfwen en enda af Reinbrant [!] så mycken konst, at aldrig någon set henne ännu, som ei sagt, at Konsten ther så nära träffat natturen, at meniskioögon på tre alnars distance ei kunde skilja dem tilfullo ifrån hwarandra uti et brinnande lius ock en anstucken tobakspipa. Prins Georgii, Prins Maxs änkefurstinnas, ArffPrintzens palais utgöra de andra tre, hwilka alla effter Lantgreff Carls höga upfinnings gåfwor äro upreste.

De höga bergen, som omgifwa Cassel, bestå af en Chistus, som undertjden delar sig uti cubicer; husen äro med henne täkta, klädda på wäggarna, så at huus ock wägg äro med Chistus öfwersatte, som sedan under tjden öfwerstrykes med någon wiss färg. Wägarna i Hessen woro ganska wäl ryktade, ock hade diken på sidorna, som de swänska. Men hwad mer? Alleer omgofwo dem af äplen, päron ock plomonträd, hwilka, då wi in medio September här förbireste, stogo i sin fulla ock mogna börda. Nära städerna arrenderas desse träd af någon, som aktar frukten; men flerestädes står frukten allmenheten ock resande owägrat til tienst. Wid staden Fritlar skildes wi något wid Hessen ock wistades i Mainiskt land; denne stad war äfwen den första Catholska platz, som wi träffat i wägen; men effter några stunder kommo wi åter uti Hessen ock anlände til Marburg. Denne stad är til större delen uprest på slutningen af et berg, ther han i en wiss situation synes hänga, som en Swalbo wid et tak. Här håller Lantgreffwen äfwen en Stalstat til Academiske ungdomens tienst, som tillika med ridhuset är rät en härlig inrättning. 400:de sköna hästar hållas på stall, då man räknar dem ther til, som äro i Cassel. Academien i Marburg hade nu ArffPrintzen Friedrich til Rector Magnif., Joh. N. Funccius[7] Eloq. Prof. til Prorect. Professores woro tilsammans 18. 4 Theolog., 4 Jurid., 2 Med., 8 Philosoph. Studiosi woro nu wid pass 400, ock det antalet går det icke gärna under.

Frankfurts Mässan säges böra nämnas först af alla marknader i Europa; men somlige säga, at Leipsigs Mässa bör stå under samma nummer. Detta lemnar jag; men det bör jag bekienna, at om man wille lägga tilsamans Hindrichs Mässa i Örebro, Mårtens Mässa i Westerås, Michaels Mässa i Stockholm, som alla äro stora marknader, så kunde de ei swara emot Frankfurts mässa; ty så mycket silfwer, Jouveler, gull, manufact. arbeten, victualier i bodar, stånd, hus, på torg, gator, hamnar ock gränder. som här war inpackadt, hade jag aldrig trot få se på et ställe, i en stad i werlden. Römern kallas det stora Stadzhuset, ther then gyllne Bullan förwaras, ther Electorernas råd el:r hwalsal, ther Käyserl. spisalen

wid Kröningen, ther Senatens domsal, collegier ock contoir finnas; men ingenthera syslosätter åskådare. Frankfurt är en wacker ock någorlunda stor stad, har öfwerflöd af Judar, ock dess utan tre religioner, om hwilka man hörde följande utlåtelser: de Lutherska hafwa Regeringen, de Reformerte äro Rike, de Catholske hafwa täckaste Kyrkorna. De Reformerte hafwa sin Kyrka utom staden ock kunna ei, ehuru det budits ansenligen pengar, få bygga sig kyrka i staden. Judarna hafwa sin egen tilslutna gata, med en port före; en wiss timme om aftonen, så måste alla Judar wara inom denne port. En del af dem äro obeskrifwel:n rika; men de, med all sin rikedom, hafwa ei kunnat utskrapa en bild uti sten, som står utom en tulport til deras nesa, som Magistraten låtit upresa, då et litet barn af en Jude blifwit mördat, utan at man kunde få igen mördaren. Judarna hafwa budit millioner för denna devisens nedtagande, men det sker ei. Devisen är en sugga, som låter bära sin swanz af en Jude, gifwer den andra sine spenar ock äter i en ho med den tredje.

En lefwande Strutz wisades i mässan för pengar; som man finner honom upstoppad nästan i alla Cabinetter, så är onödigt, at beskrifwa honom; men det må jag nämna, at han war så stark, at hans ägare, som war en stor Karl, ei kunde hålla honom, när han blef wred. Under wingarna hade han 2:ne Klor, som iag aldrig set förr på någon fogel: han swälgde brödstycken större än en hand; men desse gingo ifrån swalget til Kräfwan igenom den långa halsen 2 à 3 minuter, då de spände ut halsen helt wida, at man såg, huru de avancera. Här wisades 2:ne stora Isländska Biörnar, som leddes om gatorna af 3 karlar; desse biörnar dantzade Polonesse, minuette, då Karlarna blåste för dem i pipor; blåste Karlarna nog länge, så mumlade biörnarna ont; men understogo sig ei, at sluta dantzen förr, än de fingo lof. Sedermer togo de hattarna af Karlarna ock gingo på 2:ne fötter ikring till folket, lik som de wille begära pengar; de gingo icke häller gärna bort förr, än de fingo. Här wisades en låda full med lefwande ormar, hwilka ägaren dels stoppade i mun, dels lät slingra sig om armen, dels höll i händerna. Jag frågade honom, huru han detta dristade; så sade han, at han borttagit ifrån den en åder, som går längs kroppen, hwilken hade haft gifftet i sig. Af detta swar förnam iag, at han ei förstod Amphibiorum Anatomia; ty höll jag för onödigt, at widare tala med honom. Som här göres ock wisas allehanda för pengar, så kom äfwen en karl med en stor glaskula, full af watn; uti watnet sprutto några lefwande fiskar, ibland fiskarna gingo på en quist 2:ne stegelisor ock en grönsiska, inbillandes folket, at foglarna lefde i watnet. Foglarna flögo äfwen

ifrån den ena grenen til den andra på quisten, som stod mit i kulan; men bedrägeriet war icke fint, då man hade set kulan en minute.

Nu mera fingo wi på sidorna om wägen de stora ock härliga wingårdarna, som lägra sig omkring Renströmen ock Mainströmen. Hessen Darmstad hade å båda sidor wägen sådan ömnighet af grönsaker ock fruktbärande träd, at oss syntes stedze resa uti en trägård. Darmstad hade et Residentz slott med graf omkring, ock war staden för öfrigit wäl bygd; men hade endast en mur i stället för wallar.

Manheim är en af de täckaste städer, som kommit för wåra ögon. Dess härliga Slott, räta gator, jämna hus, wälbygde kloster ock kyrkor, fullkomliga fästningswärk, hurtiga Soldater ock flere lysande tilhörigheter giorde, at man måste anse denna stad såsom något besynnerlig. Som det Regerande Herrskapet war på sit lustslott utom staden, samt Arff-Printz Carl, så fingo wi bese alla rumen i Slottet, om hwilka man kunde med stort fog säga, at de woro präktiga, dyrbara, Churfursteliga. Wägarna omkring Manheim woro så räta, at man 2 mil utom staden kunde med Kikare se in genom bommen åt Torget. Wid brädden af Renströmen reste wi nu igenom Speier, ock Wurtenbergs gebiter; de höga tornen på gamla kyrkorna i Speier witnade nog om denne stadens urålder. Då wi hitom Wakenheisen gingo in uti Baden Durlach, så fingo wi en ganska wid Horizont på 2:ne sidor; men inskränkt på de öfriga två: ty et högt berg gek många mil på hwarje sida om wägen; men emillan desse bergen war en slät mark, som i sin längd räkte länger, än ögnamåttet kunde härma. Oändeligen stora rymder woro sådda i Baden Durlach med Potatos ock Turkiskt wette, som gaf mångfaldig frukt: men de brukade det icke stort för sin egen mun, utan för kreaturen. Flere åkrar woro äfwen med Sinapis sådde, af hwilken de prässade olja. Rastat war en stad, som i miniature nära liknade Manheim; hon hade äfwen ganska täkt Slott för Margreffwen af Baden. Kejserliga Riksfästningen Kæl, som är den enda fästningen emot fransyska gräntzen, han skrämer icke många: ty nedrifna murar, sönderfallne wallar, halffylde grafwar, utnötte broar, nedrutne Batterier ock mer sådan förstörelse war alt det, som han kunde upwisa.

Tillika med September månad togo wi afsked af Tyska riket, då wi öfwer de långa broar, som hulpo oss öfwer Rhenen, gingo in uti Elsas til staden Strasburg d. sista September. Strasburg är en stor ock wacker stad, tyks ännu hafwa flera lemningar af sina förra förmohner. Den urgamla Domkyrkan, ock det kosteliga urwärket, som wisar fram så många Apostlar, som klåckan slår slag, hwilka båcka sig, de äro hwarje på sit sätt wärde, at se. Elsas war rikt på wingårdar; man be-

klagade sig för detta åhrets miswäxt. Lothringen begynte redan påminna oss om den mykna Kalk, som finnes i Champagne; ty alla wingårdar, trän ock gärdesgårdar stodo här hel wita af kalkdam. Luneville war en wacker stad, hade et stort Slott ock Kongel. Stall. Hans May:tt kung Stanislaus plägar merendels här residera. Som wägarna inom Franska riket hållas i besynnerligit got stånd, så har Hans Kongel. May:tt Hertigen af Lothringen icke häller spart, at låta wägarna therstädes förbättras. En hög backe sänkte sig ned uti en dal, lik som i afgrunden; men några 1000:de arbetare med äfwen så många kärror ock hästar jämnade detta så, at backen måste bocka sig ock dalen höja sig, hwilket skedde med et så starkt ock fast arbete, at det ärnar se början af ewigheten. Champagne hade höga kalkbärg; men ingen sten uti bergen, utan merendels lös kalk. Dizier har visitation på gräntzen, Chaalon ock Meaux äro eljest de bästa städerna; men ei särdeles besynnerlige, utom det at Meaux med sin gamla Domkyrka gör sig förnäm.

Få Poster hitom Meaux gingo wi in uti Isle de France ock anlände d. 4 8:ber til den namkunnige staden Paris. Här har jag nu öfwer en månad warit; men om min Herre skulle fråga mig hwad jag set, så kan iag wäl swara, at jag hwar dag set något; men icke therföre hunnit se så, at icke det i anseende til det osedda är nästan ingen ting. Den fördel har man dok här, at man slipper annotera största delen af hwad man ser; ty det är alt förr trykt. Frågar mig någon om hwad iag set, så ber iag honom läsa boken ther om, så ser han hwad iag set. Frågas här om sielfwa staden, swaras: se Description de la ville Paris ock Cartan; om Versaille, Triano, Marlys: se description en deux tomes; frågas om inrättningar: se journal des Cytoyens, om ämbeten ock Ståndz personer: se Almanach Royal. Om de härligheter, som omgifwa staden: se les environs de Paris; som det i desse böcker står beskrifwit har iag set, så mycket, iag hunnit. I början af innewarande månad giorde mit unga Herrskap en resa til Versaille, Marly ock St. Germin, då wi hade tilfälle, at se desse präktige Slotten ock theras dråpelige meubler, trägårdar, watnkonster ock andre tilhörigheter effter de böcker, som aldeles utgöra theras beskrifning; men som Menageriet til sin egendom ei finnes, el:r kan finnas i desse beskrifningar, så påminner iag mig en befallning, som jag fek wid min bortresa, at förtälja, hwad i detta Menageriet fans. Mine unge Camrader ock jag hulpos åt, at i 2:ne dagar betrakta de foglar ock diur, som ther förekommo, ock hafwa effter wår klena insikt uti Zoologien anmärkt föjande diur ock theras kännemärken, samt egenskaper: —

Detta är den korta ock enfaldiga beskrifning, som wi kunna gifwa om Menageriet wid Versaille. Orangeriet ther städes hade öfwer 500:de nu blomstrande ock fruktbärande stora lagrar ock Pomerance- samt citronträd. Potageriet hade nog dwärgträd, som på 2 à fots stam bredde ut sina grenar, til 10 à 30 fots diameter, i rund. Triano, Marly hade icke mindere både af naturen ock konsten; men alt fins mäst i theras beskrifning; men St. Germin, som ingen beskrifning än fåt, det må jag kortast nämna. Twenne stora Slott finnas i St. Germin, af hwilka det nya warit Kung Jacob den 2:s residens, då han war här ifrån England. Härliga promenader äro utanför desse slotten ock en oskatbar Horizont; ty de, så wäl, som hela staden, ligga på en hög backe ock hafwa glad utsikt omkring på 10 à 12 mil. Hertig d'Ajen[9], som här har sit palais ock sin för 3 åhr sedan påbegynta Botaniska trägård, hade wi den ähran upwakta. Hoos Hertigen anmälde wi Archiatern ock Riddaren Linnæi diupa wördnad, hwilket Hertigen med mycken nåd emottog ock förklarade sit fulla nöje öfwer, att förnima at Archiat. ock Ridd. mådde wäl ock wille än mer fägna werlden med sine dråpelige wärk, samt befalte oss här öfwer, at återföra Hr Arch. ock Ridd. ifrån honom mycken respect. Sielf frågade Hertigen mine unge reskamraders ålder ock gaf oss sin egen nykel til sine härlige trägårdar, samt en af sine Herrar, som omgofwo honom, til anförare; ty Hr Le Monier[10], som är intendent, war ei för hand, samt giorde oss therhoos den nådiga utlåtelse, at alt stodo för oss at befalla i Hans Hoff, så länge wi här wistades. Detta war icke det enda af grace, som wi här fördelades af; men jag bör nu tala om trägården, hwilken war indelt i 6 särskilte trägårdar, utom orangerie ock drifhus. Uti en afdelning woro arbores, i en annan frutices, en annan herbæ, en annan jordwäxter, en annan alpiske wäxter ock så widare. Herr Lemonier, som är en stor botanist, han lofwade oss både frön ock en beskrifning på dem, som ei finnas in Speciebus Plantarum Linnæi, som wi wänta hit til Paris i desse dagar. Emedlertjd togo wi några Exemplar af Lemonia, hwaraf 2:ne innelykt medfölja, samt de små begynnelser til en ny Cachtus [!] Echinus. I Hertigens Matsal stod en Cachtus 12gonus rotundus[11], som med roten är sat på en klippa, hade taggar långa ock wassa, som en syl, et runt hol uputi, ther sig en ymnighet af Bomull utswälde; men i denna ull sutto långa, röda, spetziga taggar, som wisade, at hwarje tapp, stor, som en nagel, af denne bomulssamling war ämne til en ny Cachtus. Galleriet af Hertigeliga pallait war rät wackert, ehuru detta palais brukas endast, som en retirad af Hertigen. Parosell d'Avignon[12] hade i detta Gallerie lemnat sine Mesterstycken af Bibliska historier. Pipingerer

(träskolor) funnos omkring wägen emillan St. Germin ock Versaille til öfwerflöd, af hwilka alleer ock promenader, som här räcka flera mil, botas ock lagas, då det behöfwes.

Af de stora Cabinetten, som wi set i Paris, må jag äfwen nämna något. *Cabinet du Roi* har sine naturalier ock konststycken ganska präktigt logerade, och dem til omvårdnad, som förstå huru saken bör handhafwas. Den vidtfrädgade Dr Jussieu giorde sig et stort nöje, at wisa alla dessa stora samlingar åt mine unga följeslagare, då han hörde, at de i flera åhr warit Archiater Linnæi lärjungar, ock giorde oss äfwen så mycken gunst, som han wördade wår hafde Läromästare, hwars höga förtienster han ärorikt prisade. Af alla tre naturæ regna war här rikt. Insecterna äro uti glasformer inlagda, ock desse glasformer äro på wäggen hängda, el:r smala hyllor satte, så at de wid förbigåendet kunna skådas, utan at draga ut någon låda. Adjuncten Lidbæk[13] i Lund hade ungefär samma slags glas för sine insecter, fast de ei woro så på wäggen brukade Conchilierna woro wäl äfwen på hyllor rangerade; men som de ther lågo rad om rad, så hade man mit på golfwet et bord, öfwersatt med ståltrå, ther man med et ögnakast kunde se nästan alla fintelige genera ock Species; serdeles blänkte ther ibland 3:ne Amiraler med sine täcka Riddareband. Mineralierna förwarades i små glasburkar; således klädde desse äfwen wäggen, ock kunde utan beswär skådas. Trä, wäxter ock theras frukt förwarades likaledes i tillykta flaskor.

Amphibierna woro wäl många; men jag kunde icke se några besynnerliga. Jag frågade effter Aspis, Seps ock Hemoroes[14]; men til 2:ne swarades de finnas ei, ock om Seps het det han fans; men feks ei igen; får jag ei se honom i denna stora samlingen, så begynner iag tro Lucani[15] beskrifning nog sleprig om honom. En stor Crocodylus fans här, hwars maxiller woro trinna, som et swintryne; oss sades, at af slikt slag har man äfwen funnit honom petrificerad i bergen omkring Paris. Huru Spiritus vini bewaras bäst i flaskorna? det beswarar Reaumur uti præfation til 3 Tom. af l'Histoir naturelle du jardin Royal. Det samma fins äfwen uti Memoirs de l'academie A:o 1746, 1747.

Kongel. Bibliotequet ock Medaille Cabinettet: Alla de g:la Romerska Kejsares gull Medalier, ja äfwen Kejsar Ottos Medail, ehuru han kort regerade. At desse ock flere dylika äro veritabla antiquer, det bewisas ibland annat ther igenom, at detta kongel. Bibliotequet ock St. Genevievs Biblioteque hafwa förskaffat sig en collection af alla de stampar, med hwilka effterwerlden myntat antiquer til at förtiena pengar. När man sätter et gamalt mynt i desse stampar ock det aldeles passar, så är det ingen säker antiquité.

L'Histoir des inscriptions, som i desse nyare tjder begynt, den finnes både i gull ock silfver ock tienar icke litet til äfwigt minne, ock fullkomlig insikt för den, som så offta ser desse pengar, ock ransakar tillika all dess betydelse, at han ständigt kan sig båda föreställa.

60 stora volumer de l'Histoir naturelle sågo vi, som på det aldrakonstigaste hade plantor ock wäxter aftrykte ock felades intet, som deras yttra ansende wisar, af hwarken blomma, blad el:r färg; men stamina ock pistilla woro ei observerade, hwilket iag räknar för oförliknelig skada. Begynnelsen har skedt uti Kung Ludvic den 13:des tjd. De stora arbetare, som härwid wisat sin konst, äro Raubert[16], Schaubert[17], Aubriette[18] ock hans elevèe, som nu werkel:n här arbetar, Mademoiselle Bassport[19].

I hela detta stora ock rika Bibliotequet fins icke en Jota af sådant tryk, som Ulphila i Upsala, utan de witre Män, som man i detta Biblioteque dagel:n träffar, sade, at den Ulphila, som fins i Upsala, lärer i sit slag wara *unique,* ensamt.

Reaumurs Cabinette, som in Zoologicis lärer wara den complettaste samling, som werlden til dato set. Den stora ock bjstra Mannen ock Riddaren giorde oss ganska myket politesse ock wiste säga oss, hwad både heder ock förmohn wårt K. fädernesland hade af en stor Linnæus. Hr Reaumur behagade i sin höga ålder sielf följa oss up uti sit Cabinette, ock wisade oss det i hast; sedan gaf han oss en wiss dag, at få gå ther, så länge wi wille.

Foglarna äro här rangerade effter, som de taga nästen, somliga i träd, andra i watn, andra på det torra, andra i det sumpiga ock sa widare. Af intet slag såg iag mer än Pappkojor; ty theras antal här räknade iag öfwer 50 stycken.

En besynerlig Phasan fans här, som hade denne öfwerskrifft: 1753 envoyé de la Haye par Mr Larrey, Envoye d'Holand, de l'Isle de Banda sous le nom *Kroonvoogel,* qui signifie oiseau à couronne, ou huppe. on appelloit dans la Menagerie du Prince Boggen. Ståthållaren har lofwat honom åt Reaumur, då han dog, hkt äfwen skedt. Han war stor som en kalkon, hade blå hals toffs, som en qwist af fin taxus, som gek ned åt halsen, lång siert, bruna wingar, några hwita fiedrar under wingen. Då jag i detta stora Cabinette frågade effter Aspis, så sades han fins; iag fek se honom; men det war en ödla, ehuru dess 4 fötter ei woro större än stora knapnålsknappar, ock syntes liksom en liknelse til tre tår. Det är wäl sant, at hon aldrig kan betiena sig af desse fötter; men måste dok wara för theras skull en Lacerta; men ingalunda den samma Seps, som Archiat. Linnæus under N. 24 i sine siste föreläs-

ningar beskref; ty den skilde sig ifrån Teguixin[20] genom en fåll af buksidan, som gek öf:r ryggsidan; men denne hade ingen sådan, utan war 1 fot lång, smal ock trind, som en orm, hade grå, hwita ock swarta ränder på ryggen, hade på en lapp denne öfwerskrefft: Seps des environs du Rome, de Geraldi 1751.

I detta Cabinette woro äfwen fogelbodar, fogelägg, insectägg, hwilka senare med en wärma af 14 à 15 degrès de thermometre de M:r Reaumur utkläckas. Jag frågade, om något besynnerligit i akt togs wid conservation af alla dess upstoppade foglar; men fek til swar, endast, at man aktar för lufften i sommaren, hwad möjeligit är.

Kungsträgården (Botaniska trägården), hwarest denne tjden mäst alt förfallnar, utom hwad i orangeriet ock drifhusen förwaras. *Draco* stod här i blomma, trädet war 20 fot högt; denne kallas i S. N:æ Linnæi Yucca. Dr Jussieu dicit hanc cum convallaria multa habere communia, sed proxime accedere ad Aloem Gineensem et Ceilanicam[21], quare male hæc species ad Aloem refertur; habet enim baccas. corolla skickar ag innelykt, som bewisar. at hon ei är monopetala; ther med är jag utom twisten.

Aloe purpurea, som wi här sågo, sade Hr Jussieu war den enda, som fins i Europa.

Pediculus adonidum[22], som komit hit öfwer med de americaniske wäxter, kallar Jussieu Coccus adonidum, emedan det skall wara en veritabel dugel. coccus, ehuru han i orangeriet är odugelig.

Solanum spinis igneis[23], det mins iag mig ei förr set; det hade röda taggar på alla bladen mit uti den rennan, som petiolus gör i bladet.

Passiflora wistes här af 10 Species.

Simaruba, Arundo Sacrifera[24] ock *Hyra* woro äfwen ibland de rara.

Palma cumberobs, som war 80 åhr gamal, hade 20 fots höjd, alla hennes qwistar gingo i sama figur, som utslagne solfiedrar. Denne war af de älsta träd, som här funnos, kommen ifrån America.

Cachti funnos här, som fåt et nyt högt hus; men måste dok afhuggas; ty taket tog emot; somliga woro 24 fot långa.

Silfium foliis connatis (secundum Jussieu), oppositis et perforatis (secund. Linnæum). Caule quadrangulato, foliis lanceolatis, serratis, sed apice integris, longitudine hominis, calyx duplex. si non triplex, flos semper in apice.

Här woro ömnighet, at skrifwa in Botanicis; men en resande, som jag, hafwer twenne stora hinder: otiläkelig insikt. otiräkelig tjd. Dr Jussieu i Paris, Mr Lemonier i St. Germin, Dr Ajmen i Bourdeaux, Mr

Simon i Babilon, Mons:r Jussieu, en Bror af den förra, i Peru ock flere arbeta på Botaniquens wäl här. Mr Jussieu[25], som är i Peru, har i 20 åhr rest uti Södra America ock skaffat hit mycket; han wäntas nu förwisso hem nästa åhr, då han förmodel:n bringar med sig myket, som förr warit fördolt.

Mr Simon skall i Babilon passera för swagsinnad, som en af de Heliga wandringsmän säger, hkn nyligen hit anlänt ifrån Österlanden; men man hoppas här, at hans sinnen äro goda nog ock at han under swaghets sken kan bringa hem med sig, hwad han, som en flink och frisk Botanicus, ibland turkar ock Hedningar ei kunde winna. Turkiska religion säges han antagit i Constantinopel.

Mr Adansson[26], som förleden wår kom hem ifrån Senegal, han har i 6 åhr rest uti Affrica ock besökt 30 kungariken omkring Senegal, öfwer hwilka han wisat mig en Carta. De äro wäl icke stora; men hans samling af snäckor, polypper, insecter, crania, örter, mineralier, foglar ock fiskar är ganska stor. Han har ei ännu hint at städa mer än insecterna, af hwilka han hade några hundrade, som aldrig äro beskreffna. En snäcka hade han, som war vivipara. En liten insect, som hade fingers breda tentacula, uti hwars ändar ögonen sitja.

En Man, som reser til Morerna ock handlar up diur, wisar för pengar här dem han lärt några konster. Han har et Lejon, som är 4 fot ock 3 tum högt, öfwer 6 fot långt, ser förskräckeligit ut; det går han in til, öpnar mun ock sätter handen in, räknar tänderna ock befaller det hwarjehanda, som det gör; likaledes 2:ne stora Tigrar ock et ungt Lejon. Samma kiöpman har en Simia caudata barbata, cauda prehensibili; som han inbillar folket är et monstrum naturæ. Hon är hel swart, har en cauda, som är 3 fot lång, den yttersta delen af cauda är bar på en sida, ther hon är articulata; när man ger henne något, så tager hon aldrig med handen, utan med denne cauda, som rallar ihop sig ock håller uti hwad hon får. 4 finger och aldeles riktiga naglar har hon på framfötterna, men 5 fingrar, som hafwa klor, har hon på bakfötterna, luden öfwer alt; men ei omkring ögonen. Dess utan hade han et diur, hwars tänder woro, som på en hund; men öronen, som en warg; war ganska kort, hade ingen cauda; men höga bakben, ock såg på bakdelen ut, som en Simia ecaudata. War af en warg, el:r hund, ock apa?

Emedan jag i Syst. N:æ finner, at *Orbis*[27] ei har sine pinnas utsatte, så examinerade jag en sådan uti St. Genevievs Cabinette, som war en Orbis pinnis pectoralibus 21, dorsalib. juxta caudam 11, caudal. superior. 9, infer. 11. Obs. cauda singulari modo partita, ita ut inferiores et superi-

ores pinnas caudales inter digiti spatium est, et hæ pinnæ caudales nullam habent caudam in qua sitæ sunt, sed in rotunditate extremitatis; ergo illas voco caudales, anum enim habent in vicinio. Hela Kroppen på denna fisk war hård, som en Skölpaddeboning, öfwersatt med hwassa taggar, af hwilka hwarje hade til fot en 3kantig stark bennagel; öfwer hwarje öga war 3 taggar, ifrån hwarje af dem gek en benlinia, af hwilka den medlersta war den kortaste.

I St. Genevievs Biblioteque ock Cabinette finnas många antiquiteter af både bilder, pengar ock stenar samt inscriptioner. Den lärda ock arbetsamma Pater af detta Kloster Mr Barre[28], han lofwade mig söka effter om i detta stora ock rika Biblioteque skulle finnas något af samma slags tryk, som Ulphila Upsaliæ; men har icke träffat.

Af en sten i detta Biblioteque, som Antiquiarien Mr Pere reverand de Piere wisade oss, slites den trätan om Egyptiska guden Mitras dyrkats i Zweibruchen, då Seilanerna ther fordom bodde: ty på denne sönderslagne sten kan man läsa följande:

Soli invicto Mitræ Sicuti ipse se in visu jussit refici victorinus Cæsaris nostri verna dispensator Numini præsenti suis impendis reficiendum curavit dedicavit

. . . . na Magunciis

. . . . ntis ibiæ

. . . . comagno

---

ce marbre antique à ete transportè de Mayne à Rome, d'ou Mr le Cardinal de Polignac[29] la fait venir à Paris.

Inom desse streken ser man alla ord, som kunna läsas på denne sten, hwad som är prikat, det har tjden utstöt.

Observatorium ligger på et högt berg ock är 3 à 4 wåningar högt; men så högt, som detta är offwan berget, så diupt är berget här under uthuggit ock af then sten är uptagen, så huset uprest. Den stora Meridionalen, som stryker mit igenom huset, wisar så tydeliga Solens resa i diurkretzen ock hafwer omkring sig solens gång ifrån 10 för mid. till kl. 2 effter middagen, hwars afmätning har så breda strek ock solen i en så liten trängsel insläpt, at man med blotta ögonen kan se henne gå, ock med säkerhet af blotta synen säga: Hon är i den ock den secunden af den minuten. Offwan på spetzen af detta observatorium är en härlig utsikt. Här sågo wi Manglerie, som ligger 7 mil hädan, ther de stycken ock canoner lossades, som här beswarades ifrån Observatorium, då de afmätte den tjd, som liudet behöfwer til sin resa, ock funno

effter flere prof, af de säkraste ur, at det behöfde til 7 franska mil 20 secunder. Under detta Observatorium äro i berget diupa, breda ock wida gångar. Då wi kommo lika långt ned med Saine strömen, så at våra fötter ock han woro Horizontäla, så hade wi jämt med hufwudet et band i hela berget, som bestod af petrificierade snäckor; ofwanföre war kalk, nedanföre war kalksten, säkert alla giorde af desse snäckor. Om någon af watuminskningens wedersägare ståt här ock set den horizont, som watnet här förr hafft, ock de gällande witnen af höga berg, som lågo öfwer hufwudet, så synes mig, at han bättrat sine tanksätt, el:r blifwit med fog fiolligare.

[1] *Mus Marmota* L., murmeldjur.

[2] Härefter följer en utförlig beskrifning pa de yttre kroppsdelarnas form och färg, som till väsentliga delar af LINNÉ enligt hans egen uppgift återgifvits i Systema naturæ ed. X och XII. Den har därför här ansetts kunna utelemnas.

[3] Härmed afses tvifvelsutan *Juncus conglomeratus* eller *effusus*.

[4] Säkerligen *Lacerta Salamandra* L. — Siffran 39 felaktig i st. f. 93.

[5] Den här lemnade latinska beskrifningen har uteslutits.

[6] RUBENS, JORDAENS och ROSSI (eller ROSA).

[7] JOHANN NICOLAUS FUNCK, född 1693, tysk filolog och mycket produktiv författare, död 1777.

[8] Härefter kommer en mer eller mindre utförlig redogörelse för en hel mängd däggdjur och foglar, som funnos i detta menageri. Det har emellertid ansetts öfverflödigt att här meddela detta.

[9] LOUIS DE NOAILLES DUC D'AYEN, se bref. 754 not. 2.

[10] LOUIS GUILLAUME LEMONNIER, se bref. 627 not. 9.

[11] *Cactus Melocactus* L.

[12] PIERRE PARROCEL fran Avignon, född 1670, fransk artist, död 1739.

[13] ERIK GUSTAF LIDBECK, se bref. 112 not. 1.

[14] *Coluber Aspis* L. och *Lacerta Seps* L. — *Hæmorrois* uppgafs af äldre författare vara en orm, hvars bett förorsakade blodflöde.

[15] OCELLUS LUCANUS, grekisk filosof, osäkert under hvilken tid. Hans arbete *De universa natura* trycktes först i Paris 1539 och har sedan utkommit i en mängd upplagor och öfversättningar.

[16] NICOLAS ROBERT, född 1610, hofmålare hos Ludvig XIV, mycket skicklig naturalie-tecknare, död 1684.

[17] JEAN JOUBERT, skicklig naturalie-målare i Paris, den följandes lärare.

[18] CLAUDE AUBRIET, se bref. 634 not. 9.

[19] MADELAINE-FRANÇOISE BASSEPORTE, född 1701, talangfull växttecknerska (»*pictrix regia*») i Pariser-trädgården, död 1780. Om LINNÉS bekantskap med henne och hennes åtgörande för den bekante skulptören L'ARCHEVESQUE'S öfverflyttande till Sverige se TH. M. FRIES, *LINNÉ, lefnadsteckning* del. 1 s. 247.

[20] *Lacerta Teguixin* L.

[21] *Aletris guineensis* L. och *zeylanica* L.

[22] *Coccus Hesperidum* L., »pomeranslusen».

[23] *Solanum igneum* L.

[24] Att Hallman antecknat namnen, sådana han uppfattat dem under samtal med någon fransk trädgårdsmästare, framgår af de här förekommande förvrängningarna t. ex. *Arundo Sacrifera* i st. f. *A. saccharifera* (= *Saccharum officinarum* L.), *Hyra* (= *Hura*), *cumbcrobs* (= *Chamærops*). Den här omnämnda »*Silfium*» är *Silphium perfoliatum* L.

[25] Joseph de Jussieu, se bref. 486 not. 3.

[26] Michel Adanson, se bref. 451 not. 2.

[27] *Ostacion Orbis* Linn. Syst. nat. ed. VI p. 42.

[28] Joseph Barre, »chanoine régulier de Sainte Geneviève et chancellier de l'université de Paris», död 1764, 72 år gammal.

[29] Melchior de Polignac, född 1661, bekant statsman och skriftställare, död 1742.

1444.

Sedan iag wid slutet af nestledne åhr hade ähran ifrån Paris upwackta Min Herre med de ringa ögnamärken, som kunna fastna för så swaga ögon, som min ringhet kringförer, så har iag flere resor hafft den outsejelige glädje, at se min Herres hand, som lika gunstigt försäkrat mig om det förras framkomst, som anbefalt mig, at inkomma med widare berettelse af hwad iag set ock hört hafwer. Jag finner mig mer benägen, at lyda Min Herres befallningar, än någon; ty hafwer en tjd af njo månader warit mig nog odrägelig, emedan iag på den warit dels i mistning af något wärdigt ämne, för den emillankomande wintren, dels warit så öfwerhopad af samlande, så at iag ei hafft tjd, at upwakta, åter blifwit öfwerfallen af flyttning, samt flere resbekymmer; dock har iag wäl altjd så lagat, at min dagbok ei kommit i mistning; ty har iag ähran utur henne hämta något, som i följande rader kastar sig under Min Herres skarpa sikt, ock beder sig ther få et högre liuss, som kan gifwa det lysande färg.

Sedan iag d. 25 November 1754 ifrån Paris hade ähran, at upwakta, så wistades iag ännu någon tjd i Paris, då iag med mine följeslagare beság några monstra: men om iag dem nämt i mit förra wet iag ei. E. Gratia. En Hollensk Baron, hwars hufwud hade 4 fot i circumference; men hela den öfriga kroppen war ei 2 fot lång, han war 38 åhr gamal, låg i en kort säng, fötterna woro nästan som gåsfötter; han tala friskt ock såg frodigt ut, drak win och hade god hälsa. En gättinna, född 1738 d. 25 Jan. i Tyskland, som til sit 9:de år warit som et annat barn; men ifrån 9:de til 13:de åhret wäxt 1 ½ fot, så at hon befans i Paris hafwa en höjd af 6 fot ock 2 ½ tum effter franskt

mått, som är längre, än det swänska. Hon war eljest proportionerlig ock hade sin Fader med sig, som war en liten Man; men modren, som war säkrare, at dömma om, hon war något stor. Hon födde sin Fader wäl; ty hon wisade sig för pengar både publice ock privatim. Et barn, som hade 2:ne ansikten, men ei mer, än 3 ögon; dok war det ögat, som sat mit uti, stort som 2:ne ock wille liksom dela sin hälfft til hwarthera ansiktet, kroppen wisade ock sådan et twägge ämne hela wägen. Den som det wisade, han hade äfwen teken, som skulle utwisa, at det ena war ämnat till hona ock det andra til han; men de woro ganska otilräckeliga.

Θεοτόκȣ bref af egen hand til innewånarena i Messina på Cicilien, det nämde iag i mit sista, om iag mines; men nu kan iag det helt införa; det fans på St. Germins Biblioteque. Man kan åtminstonde roa sig ther åt, at munkarna wid öfwersättningen på Latin hålla sig så noga effter grundspråket, at benedicere ei får behålla sin gamla uråldriga Romerska myndighet öfwer Dativum casum, emedan *εὐλογέω* ei fåt then samma hoos græcerna, utan måste hålla sig et trapsteg längre ned. Ock häraf sluta de sedan ibland annat, at man ei bör vertera så heliga skreffter, hwarföre de ock i sielfwa Messina ei fåt detta bref på sit språk, ehuru 106 scribenter ther öfwer skrifwit, af hwilka Paulus Belli[1] ex societate Jesu warit den sista, som iag set; han skref här om 1647. Brefwet sitter på en tafla i Capital Kyrkan i Messina, hoc habens[2]:

— — — — — — — — — — — — — — —

Maria Virgo Ioachimi filia Dei humilis Christi Jesu crucifixi Mater, ex tribu Juda, stirpe David Messanensibus omnibus salutem et Dei omnipotentis benedictionem.

Vos omnes fide magna legatos et nuncios per publicum documentum ad nos misisse constat. Filium nostrum Dei genitum Deum, et hominem esse fatemini, et in coelum post suam resurrectionem ascendisse, Pauli electi prædicatione mediante viam veritatis agnoscentes. Ob quod vos et ipsam civitatem benedicimus, cujus perpetuam protectricem nos esse volumus. Ex Jerosolymis.

In Æde S. Nicolai Græcorum uti Messina sitter J. M. med sonen på den ena armen ock brefwet, som det här står, på den andra. Det är Messenensernas tröst.

Mera af slika saker giorde oss arbete wid wåra literaira ock curiosa promenader i Paris; men tjden led, all dyrbarhet war samlad för wår Patron, som satte öfwer 30,000:de plåtar i sticket. Wi skickade dels på Ruan, dels på axel ock dels bergade wi med oss alt som skulle til Madrit, ock d. 13 Decembr 1754 började wi den wägen utom Paris, som

leder åt Bourdeaux; men denne resan gek ei effter önskan, som följande öden wisa. Artenay, Chatellerant, St Cibardeau, Bourdeaux woro de platzer, ther wi nödgades längre tjd uppehålla oss än wi förmodat; ty olyckor på Equipaget, siukdommar, som angrepo både betieningen ock de frie, giorde at man på de förre ställen nödgades uppehålla, så at när wi kommo til det sistnämda Bourdeaux, så hade en höjd af snö redan lagt sig i Pyrænerna, som förbåd all öfwerfart med wagn; men detta alt giorde ingen skada för mine följeslagare ock mig, utan gaf oss tillfälle, at så mycket bättre få bekika den orten, som wi så långsamt genomreste. Artenay härbergerade oss i Juhlhelgen, Chatellerant ifrån Nyåhrsdagen til mot slutet af Januarii månad, St Cibardeau slutade första ock begynte andra månaden i åhret. Bourdeaux giorde oss nöje ock fördel i 3 månader. At winna så mycket mer mit ändamål, så har jag inrättat min Dagbok i Bref. Desse fyra platzer, som iag äfwen nämt, hafwa för sig hwarje en myckenhet af slika bref; men som et litet utdrag will iag här i följande blad lemna et litet bref ifrån hwarje af desse nämde orter, som kortast kan tekna både tjd, ort ock wäderlek, samt naturalia ock annat, som wi anmärkt.

Brefven adresseras alla till Min Herre ock Landz-Man.

[1] Paulus Belli, född 1588, italiensk teolog, jesuit, död 1658.

[2] Den här meddelade grekiska inskriptionen har ansetts kunna utelemnas, då den åtföljes af latinsk öfversättning.

1445.

Herr Landzman.

Sedan iag den 13 December lemnade det widlyfftiga Paris, så har sielfwa olyckan sluppit löss, at förhindra wår resa. Straxt utom St. Antoinie brast den ena axelen under wagnen, som giorde oss en wäntan i denna by af 76 timar, innan wi kunde få en ny sådan, som han war. Moln, regn, stormwäder fägnade oss med en mörk natt, slepriga wägar, utblåsta faklor ock en bedröfwelig resa til Linas, til hwilken gästgifwaregård wi ei förr kommo, än wangsstången på den ena wagnen gek sender. 5 timars wäntan skaffade en ny stång. D. 14 Dec. hoppades wi en liufware lycka; men Juhlwåler[1], skenor, träwärke brast, sprang; wi fingo slag på slag, som giorde oss ledsne wid resan; ty beslöto wi en hwila här wid Postgården Artenay, som är en liten village 30 mil

ifrån Paris. St. Antoinie, ther wi först rastade, det war en tract, som hörde immediate under St. Germins Munkar i Paris, hwilkas Abbè Prince de Clermont bor här bredwid på sit godz, men kan ei här befalla det ringaste, utan några Patres komma som offtast tit ut ock se effter sit jordagodz. Hela wägen ifrån Paris ock hit är stenlagd, som en stadzgata. Posterna, som hwarje skolla hålla 2 mil, de woro ibland så korta, at wi åkte dem på 10 minuter, hästarna stora, ock Postillonerna Gehus lärjungar: ty war det ei under, at wåra wagnar på denna stengata togo ansenlig skakning ock nog skada.

Ifrån Paris ock hit hafwa wi hafft en så wid Horizont på båda sidor om wägen, at ögonen ei kunnat gripa så wida med fördel. Hela denna rymd är bärande åkerfält, men ingen äng. Desse åkrar hade wid pass 2 fot matjord, det öfriga war kalk. Hundrade tals med Carierer el:r stengrufwor woro på desse fälten, hwarest de med winspel upbringade sten, som fördes til Paris ock alla omliggande byar, at bygga med. Desse grufwor woro ned uti offta sa wida, som Falu ock Salberga grufwor i Dalarna. Stenen, som ned uti dem låg uti tiockare ock tunnare hällar, han war just, som ost, skars så stor, som de wille, ock windes sedan up, låg någon tjd i öpna wäderet, ther han hårdnade ock fogades sedan til det rum, som honom war utset. All denne sten war säkert af Snäk-Riket, ty han bestod hel ock hållen af små snäckor, el:r senderbrutne stora, som gåt till Kalk. Emillan desse Stengropar woro åkerfälten öfwerhölgde med dufwor, som gingo in wid wägen, ock med Rapphöns, som ingenthera skydde för folket. Det war liksom de wetat, at theras ägare hafwa så stort förbud på dem, at om en blir skuten, så skall skötten til Brest på Gallairerna, ther han i slafwerie sin tjd måste förnöta. På så wida rymder syntes ei et enda träd: men wäl kunde man genom wagnsfensteret räkna offta 20 Kyrkor, som hwarje bredwid sig hade en liten lund af planterade träd, hwilka wi alla förde per apparentiam till slutet af horizonten. Herdar drefwo här sina får i bete; ty grönskan war här nu, som i början af September i Swerjet. Wintersädet såg wäl ut ock fägnade sina ägare: men wårt sällskap hafwa icke stor anledning til fägnad, då wi måste hålla Juhl i denna trånga Kiöping. Oss felar hwarken goda rum, el:r god mat; men iag wet ei hwad det är, som nu gör, at iag hällre woro i mit Fädernesland, än någon annan tjd af åhret.

Denne Bourge, Village el:r Stora by, som är wårt boställe ock heter Artenay, han liknar Hoffwa i Westergöthland el:r Runnaby i Blekingen; dok ei så stor el:r ansenlig, som någonthera af de nämde. Här bor en Maitre de la poste des Couriers, en maitre de la poste de Lettres, en Notaire des contracts, några få Häktmakare, hantwärkare, werdzhusmän

ock bönder, som alla höra under St. Genevievs Kloster i Paris, hwars munkar äfwen äga Jus Patronatus öfwer Kyrkan, ock tilsätja här en Prieur, då det blir vacance. Prieuren ock hans Vicaire, som nu här funnos, woro båda artige Män; i theras sällskap har iag warit hela helgen. Julnatten war iag med dem i Kyrkan, samt mine unge följeslagare, ifrån kl. 11 till 2, under hwilken tjd La Grande ock Basse Messe af Prieuren blefwo celebrerade. Här mässades många Evangelia ock Epistlar på Latin, här communicerades under en Espece, här utdelades af det wälsignade brödet, som är ibland Sacramenteaux, hwilket ifrån Sacramentet genom desse termini: Opere operato ock Opere operantis, effter theras sätt skiljes. 7 Messor höllos här Juhlnatten ock Confession hela dagen förut, så at, ehuru Cleri här ei behöfwa läsa öfwer, sedan de en gång läst alla de Excercitia, som behöfwes till en mässa, så kunna dok slika tillfällen för dem med rätta kallas något beswärliga. Hwad mig mäst ängslade af alt war at se en myckenhet af Vulgo, som sutto här, utan at weta, hwad som förehades, hwad som sades, el:r hwad de sielfwa siöngo. 3 dagar firades Juhl, men ei den 4:de i hela Orleans Stifft; men i Paris Stifft firas 4 dagar. Hwar Biskop är så mägtig i sit Stifft, at han kan pålägga el:r bortaga helger, inrätta, ombyta el:r förändra Messæboken ock gudztiensten; men det kan han ei göra i de Kyrkor, som höra under Kloster, såsom denne Artenay, som har en Prieur ock hörer, som iag redan nämt, til St. Genevievs Kloster.

Men hoos alla Kyrkoherdar ock Prester på landet ock i städerna, ther gäller denne Biskoppens absoluta decret i förr nämde saker. Desse Cures ock andre irregulares kalla Canonici ock Patres regulares för seculiers i anseende til sig; emedan desse stå så immediate under Biskoppen, ock han under Kungen i flere mål; men de, neml. Reguliers, stå immediate under Hans Helighet; dok wisa wäl närwarande tjder, at detta immediate är ganska slät bewist. Biskoppen i Orleans, som i desse dagar reste här förbi, han hade et bref med sig, som han skulle upbryta, när han kom hem, hwilket befalte honom gå uti Exilio på sit Slott utom Orleans. Han är Premier Baron Chretien de la France; som han nu nys kom ifrån Paris, så lärer han wäl warit af ÄhrkeBiskoppens partie therstädes, som kort för wår afresa blef exilerad alt för den bekante Bulla Unigenitus, som af sig i desse tjder giort så multos Genitos. Den sistnemde ÄhrkieBiskoppen i Paris är Duc de St. Clou ock Primas regni, har 200,000:de Liver i åhrlig löhn, hkt gör 400,000:de dlr kmt; men den förre, som är i Orleans, har 30,000 Liv. el:r 60,000 dlr kmt åhrlig inkomst. Effter iag nu kom at nämna desse inkomster, så må jag med få ord nämna den Summa, som aflönar alla andeliga i hela Frankeriket

hwart åhr. Den Franska Kyrkan har 18 ährkieBiskoppar, 114 Biskoppar, 1,356 Abbey, 12,400 Prieures, 256 Commenderies de Malt. 152,000 Capelles ock äfwen så många Cappellaner, 5,057 Abdisserier. 700 Kloster för Cordeliers orden, 14,078 Kloster för Jacobiner, Augustiner, Carmer, Chartreux, Jesuiter, Minimer, Celestiner ock andra ordines. Alt detta Gallicanæ ecclesiæ folk besitja 9,000 Slott ock Huus med högre, mindre ock lågeste domsrätt. Desse med alle sine tilhörigheter af godz, wingårdar, förpantningar ock mera hafwa en årlig inkomst af 312 millioner Liver, hwilket gör 624 millioner dlr kmt. Jag förgat, at wid Biskopparna anmärka, at de hafwa tilsammans 140,000 församlingar ock äffwen så många Kyrkoherdar under sig. I denna uträkning äro ei Elsas ock andra intagne länder räknade. Här af är lät at göra flere rena Corollaria: Folkbrist, intrång, penningesaknad, lathet, lösaktighet, orätt, lögn, som präntas in uti vulgo, som hon wore nedsläpt i himmelsbref med mera slikt; men alt detta lemnar iag til sin tjd ock fogligare rum.

Fierdedag Juhl giorde iag med mine unge följeslagare en ritt til Orleans, 6 mil ifrån wårt Artenay, hwilka 6 mil wi redo på 1 ¼ timma; således är lätt, at dömma huru långa mil här äro. Under denne wägen sågo wi en skog, som hörer til Duc D'Orleans, hwilken sades wara 20 mil i längden. Han wisade oss icke annat, än glesa alar, widebuskar, små ekar och andra löfträd. Af denne skog säljes årligen för 500,000:de Liver wed, el:r 1000,000 dlr kmt. Samma härtig har uti dette apanagerte hertigdöme Orleans, el:r Orleanois, 3 millioner Liver årlig renta; men intet comando öfwer folk el:r publique inrättningar. Jämte wägen i denna skog war en afrätzplatz, ther flere Juhl ock stegel funnos, samt månge af trädens grenar hängde fulla med misgärningsMäns kroppar, som icke sällan föröktes af tiufwar; ty den, som här skäl en gång, han har aldrig beswär at göra det ånyo. Wid wägskälen el:r kyrkiostigar stodo här upreste höga korss, på hwilka sutto Juhl, hamrar, spikar, tänger, staffwar, klubbor, yxor, med flere mordiske wärketyg, som skulle utmärka wår dyre Frälsares anslag på korset. Till desse göre de offta procession med folket, at upwäcka hoos dem hugkomst, wördnad ock ånger öffwer det outsejeligaste förfarande, som de gryme Judar hafft med wår Höge Frälsare wid Hans lidande. Judarna begabbas ock här mer, än annorstädes i werlden, ther the få inkomma; ty hwar Jude, som kommer in uti Paris ock Orleans, måste för sig betala så stor tull, som lagen lägger på en Sugga. Härpå är han fri i 6 weckor; men will han blifwa längre, så skall tullas om. Orleans är en stor ock wacker stad; men har än större malmar. Älffwen Loir, som watnar honom, giör

honom icke ringa fördel af handel ifrån siösidan i Bretagne. Den nya anlagda bron ock gatan, de witnade, at denne staden med all flit upfejas. Det gamla fästningswärket påminte oss, at Orlans fordom war Kunga-Residenz. Härliga promenader, rika Kloster för Chartreux, Urselliner, Chenevieuer ock Charmeliter samt flere order sågos här. Capital Kyrkan, som het St. Croix, hon är säkert af de härligaste, om hon ei är den härligaste kyrkja. Hon är bygd i Kors ock har et torn mit på sig. Dess sidotak är med småtorn zirat som med en skog, och igenom desse tornen äro gångar, som Juden Flav. Joseph[2] beskrifwer, at det warit på Jerusalems tempel. Desse gångar kunna likna en Laberyntus. Arbetet på desse tornen är af Gotiske orden; men på portalen ock colonerna finnes äfwen af den corintiske ock Joniske Orden. Hög-Choret hade i sin bygnad hwita, swarta ock rödspräkliga Marmor altare, Biskops stol, Canonicorum stolar nog dyrbart. De månge Capellen ther omkring, serdeles den H. Jungfruns, woro ganska zirade. Kyrkans Tressaur war på guld, silfwer, ädle stenar ock Heliges ben ganska rik. Det makalösa tornet, som står under bygnad, har 5 portar. På $^{5}/_{4}$ tima reste wi tilbaka til Artenay, således 12 mil på 2 $^{1}/_{2}$ tima med sama hästar. Nu mera äro alla friska, wagnarna uplagade; ty gripa wi i dag an wår resa ånyo ock taga afsked af Artenay.

Jag är min Landzmans

Artenay d. 30 Dec. 1754. T. T:re.

[1] Våle = hjulpinne (enl. J. E. Rietz, *Ordbok öfver Svenska allmogespråket)*.

[2] Flavius Josephus, född 37, död omkring 100 efter Kr. födelse; judarnes historieskrifvare.

1446.

Herr Landzman.

Ifrån Artenay hade iag ähran d. 30 sistledne månad ock åhr berätta, at wi wistats ther en tjd, ock den dag thedan reste, då iag min Herre tilskref, men wi flytta ei långt i sender; wårt wistande är nu i Chatellerant, en liten stad i Poictou. Orleanois, Bloisois, Tourain ock Poictou äro de provincier, som wi nu sedermera igenomrest. Emillan wårt förra Artenay ock detta hemwist Chatellerant äro 58 mil. Milen börja nu blifwa något längre, än nära omkring Paris: ty nästan hwar province har sin mätstok på milen, så at i de orter, som ligga långt

ifrån Paris ock Ihl de France, så äro milen wäl så långa, som de swänske. Eljest böra de Franska milen förhålla sig emot de swänska, som 25 emot 10 ock emot de Tyska, som 25 emot 15; men detta varierar oändeligen. Hwad ömsning wåre ögon hafft, sedan sist iag skref, det är snart sagt; ty desse 58 milen gingo nog fort. Wi hade knapt passerat Orleans, förr än den wanliga stengatan (pavé) slutade sig, men hundrade tals arbetare at sätja wägarne i stånd syntes här; ty Frankeriket gör ganska stor flit at hafwa goda wägar öfwer alt. Fårahiordar ock andra kreatur fördes i bet bredwid wägen af sine Herdar, hwilket påminte oss, at detta Clima ei kunde wara så wida skilt ifrån förlofwade landet, serdeles då wi i dessa dagar siöngo: *De Herdar waktade theras Hiord* etc. i anledning af Wår Dyre Fräls. Födelse. Wi sågo nog af höstens grönsaker än stå frodiga på marken ock de nys upkastade örtesängar, som stodo sådda, el:r höllo på at sås. WingårdzMennerne ansade sina wingårdar, flyttade sina Rankor el:r hoppläckade theras stöd. Hela ögnarymden war här full af winträd. I Bloisois war ingen serdeles skilnad på landet ifrån Orleanois, om ei det förra war litet mer ojämt; serdeles syntes nog backar wid Staden Blois. Denna stad har en ganska kostsam ock wacker stenbro, samt flere wackra huus ock Biskopssäte. Här såldes de hwita hanskarna af de aldra täckaste slagen för 12 à 18 öre Smt paret, hwilka hoos oss kosta 1 dlr ock 16 öre à 2 dlr Smt paret.

Wi följde floden Loir ifrån Orleans til Blois ock tädan til Tour, hwilket är en stor stad, har härliga Fabriquer ock hus, som nästan alla äro öfwersatta med torn; om staden fåt namnet af tornen, el:r tornen blifwit bygde för namnet, det kunde ingen säga mig. På wår wärdz gård i Tour sågo wi en petrificerad Nautilus, som hade 3 fots diameter. På den andra sidan war han full af kalksten; men på den öfra så rent petrificat, at wi i början trodde stenen wara artificiel ock wäl härmad: dok wisade de många små snäckor, som woro liksom incrusterade ock andra petrificata impressionis, som i denna lemnat sin stempel, at detta stora war et rätt petrificat. Den curieuse ägaren hade gifwit för denne sten 100 plåtar ock skulle siöledes transportera honom härifrån. I Tour slutade wi et åhr ock begynte et annat. Min Herr Landzman wet nu nästan så wäl, som iag, hwad som hänt mig i det förbiflutna; höjden wet endast hwad, som kan ske i det ingångne. Wi begynna det ingångne åhret, som wi slutade det utgångne, alt med resande, ock sedan wi klåckan 5 nyåhrs morgonen lemnat Tour, så anlende wi emot afftonen till Chatellerant. När inträdet skedde i thenna stad, så woro alla gator fulla af folk, at bese en så långwäga Legat. Wi undrade, då wi genom wangsfenstren sågo, at alla meniskior, som träffades på gatan,

utan åthskildnad klappades ock kystes. Men straxt fek iag weta, at bruket ock wanan har här giort en lag, at alla kyssas på Nyåhrsdagen, som träffas, hwilket skall wara fridsens Kys, stödjande sig på Språket: *Frid ock kierlek kyssas*. I Chatellerant tilslog sig flerehanda siukdom ock opasslighet i det Resande sällskapet, så at wistandet ther blef längre, än wi förmodat. Wi öfwerlefde här 4 dagars winter, som isade åbredden, kastade ned fots diup snö, ock giorde innewånarena häpne, som på otalige åhr ei känt en slik kiöld. Wi kunde ei annat, än lee här åt; men så hafwa de wäl någon ordsak, at beklaga sig, ty de hafwa inga tilslutna rum, inga spiell i sine spisar, utan glappige dörrar ock fenster, samt stendigt öpne Skorstenar ock ont effter wed; Kakelungnar weta få nämna.

Denne Stad hade wid pass 3,000 Jnnewånare af borgare, som mestadels war Knif- och Sax-smeder, hwilke giorde et täkt ock waekert arbete med guld ock silfwer utzirat. Desse arbetare truga af sine arbeten på främmande, om de kunna; men söka gärna at af dem taga oskäligt betalt. Aktar man sig i början, så fås arbetet för ganska got kiöp; ty det märkte man hoos arbetaren af det merket P. courroné, ther wi giorde all provision. Staden är et Herrskap ock tillhörer en Prince; men Malmarna tilhöra andra Herrskaper; dok alt i myken delning af rättigheter emillan Kungen, Herrn ock husägarena, hwilket wi såsom längre ifrån wårt ämne ei så noga anmärkte. Folket woro här nog Devota. Denne ort war rik på fikonträd, Cypresser, som nu stodo i liten dwala; men, som här ei war nog tilfälle för wår upmärksamhet, ock wi stedze fåt behålla hälsan, så skiljas wi ifrån det öfrige Resesällskapet ock gå i dag ridandes åt Bourdeaux. Wi önska de qwarlemnade wara wälkomne effter.

Jag är min Hr LandzMans

Chatellerant d. 26 Jan. 1755. T. T:re.

1447.

Herr LandzMan.

För få dagar sedan berättade iag min Herre, at iag med mine unge följeslagare tagit afsked af Chatellerant ock theras föräldrar, som ther af siukdom qwarhålles. Wi wistas för nästan samma ordsak skull några dagar nu uti grentzen emillan Saintogne, Angoumois ock Poictou uti en bekant ort, som heter St. Cibardeau. Under resan ifrån Cha-

tellerant ock hit sågo wi Staden Poitiers, som har et Regemente i Garnison. Den friska morgonstunden, som wi ther bewistade paraten, wisade oss Franska soldatens owana wid Kiölden; han darra, klappa, stampade ock wiste ei huru många hanskar ock wantar han wille pådraga för Kiölden skull. På torget stod Ludvig den 14 til häst i Bronce. Staden war af ålderdomen befäst. En gamal tros Articel säger här; at Jungfru Maja den Heliga tagit nyklarna af en fiende, som hade dem i sina händer ock wille läsa up portarna ock gå in uti staden; om denna Händelse är en sten uthuggen, som sitter öfwer Stadzporten. Häromkring äro flere ställen, som Presterne inbilla folket, at Jungfru Maria helgat med sin närwarelse, til hwilke orter de gå til fots ock afbedja sine synder, samt tacka för sin hälsas återwinnande, då de warit siuka. I kyrkorna hänga långa rader med ben, armar, händer, lår, fötter, hufwud ock andra lemmar af hwitt wax, som äro tit hängde af dem, som i någon sådan lem warit siuke ock återkommit til sin hälsa i samma lem. Kloster woro här til myken öfwerflöd.

Den goda inrättningen med gästgifwaregårdar här giorde, at wi kunde rida et ansenligit stycke wäg om dagen. De kalla det här rida el:r löpa posten, emedan theras gästgifwaregårdar heta Postgårdar. 12 à 20 Hästar stå ständigt färdige i stallet, på hwarje gästgifwaregård för resandes tienst; men de låta wäl betala sig; ty för hwar post, som offta ei är mer, än en halff Swänsk mil, så kostar hwar häst, 20 dlr Smt, men det är icke nog; iag skall äfwen hafwa en Postillon, som rider med mig, hans häst måste iag äfwen betala med 20 dlr Smt hwar post, utom hans guide el:r dricksp:r, som gior 5 à 10 dlr Smt. Wi hade nu ei mer än 5 hästar; ty wi woro 4 ock Postillion den femte; men när wi woro i Hr Envoyens suite, så skulle 16 hästar ut på hwar post, hwilka kostade 30 dlr Smt hwarje, effter de skulle gå för wagnar. Folket undrade nog på, at mine unge följeslagare kunde så rida Posten, hwilken går så fort, som hästen kan springa. En gamal Postillon sade: il y a bien 45 ans, que j'ai courru la poste ici; mais diable m'enporte, si j'ai jamais vu des couriers pareille, bien dans les berberies, mais pas à franche etriers.

Hela denna orten war så bebodd, at man länge ei såg någon gård; men sedan war en stor by, som en stad, uti hwilken funos Kiöpmen ock allehanda Hantwärkare, samt skäligen goda wärdzhuus, hwilket wi försökte i Willefangan. Jag trodde i början, at mine unge följeslagare skulle låta i en sträcka gå fram til Bourdeaux; men när de komo til St. Cibardeau, så woro de nöjde at hwila i otta dagar. Wi bodde i St. Cibardau, på wärdzhuset St. Cibardau, ock hade på en tafla utan för

wåre fenster Benedictiner Munken St. Cibardau. Hela orten heter här äfwen St. Cibardau, ock haffwer til sin protector denne döde Munken St. Cibardau.

I denna Bourg bor en stor hop adel, men af de förglömde, som ei fåt stort af bytet, några wälmående bymän, samt wärdzhusmän. Wi blefwo här wäl nog fägnade ock fingo wedknipporna för hälfften bättre kiöp, än hwad de förr kostat; ty här i orten war något löfskog, men ingen äng; ty fans här ock ingen ko i hela nejden, utan när wi begärde miölk, så frågade de, om wi wille skicka til Angouleme, uti Angoumois, som war en stad 6 mil ther ifrån, så kunde wi ther ifrån hämta en flaska, i fall wi hade henne myket nödig. Wägarne omkring St. Cibardau woro så älendige, at man snart kunnat tro, at de ei woro i Frankeriket; men så war det hugnad at höra, at de arbetade på dem. Orten häromkring liknade icke litet Skåne i Swerige el:r Blekingen med sine slätter ock löftträd. En liten bäck susade här förbi, som hade buskar uti sig, hwilka nu stodo helt gröna ock hade nys fält sine blommor ock knoppat sin frukt; ty tog iag af dem et Specimen, som skall hemskickas. Kalkonskötzelen war här i myket got stånd; ty kunde de fägna sina gäster med feta kalkoner, ock äfwen will fogel, som orten gaf til öfwerflöd. Valnötter, äplen ock annan frukt til öfwerflöd. Wi stå nu på resan härifrån.

Jag är Min Hr Landzmans

St. Cibardau T. Tienare.

d. 3 Febr. 1755.

1448.

Min Herr LandzMan.

Ifrån St. Cibardeau, då iag stod på resande fot thedan, skickade jag några rader til Min Herre; nu mer befinner iag mig i Bourdeaux, som här kallas La petite Paris. Under wägen hit såg iag först wid Bourgen Nonaville, ock sedan wid Postgården Chersac, et särdeles slag ankor, som här kallades *Des Indes*. Näfwen war spetzig och hade på yttersta tippen lik som en nagel. Fergen på näfwen war röd, hwit ock swart til skifftes. Öfra maxilla gek med den omtalte nagelen ned om den nedra, desse hade eljest all liknelse af en röd kalkonmask; men det långa hängslet war likwäl borta; denne röda kam giorde wek för näsbårorerna; hwitspräklige på halsen, swartblå på wingarne, med hwita

små fiedrar wid wingens början, som likna skatans, stor stiert, på hwilken de ständigt swingade, stor, som en ung gås, spräcklig under kräfwan, slog äfwen hufwudet ofta i ryggen ock skiöt sedan ut halsen, som kalkon, när han kaklar; men denne giorde det piano. Öfwer hela denna nejden ända til Pierrebrun gingo i bet stora skåckar ock hiordar af kalkoner, getter, får, som hwarje hade sina herdar ock igenkiende sin pipa, då de kallades.

Kort effter sedan wi lemnat Saintogne ock ingåt i Bourdolois, så gingo wi öfwer den breda floden Dordonne wid Cubiac, therest en stentafla sitter på hinsidan älfwen i stenmuren, som gifwer tilkienna prisen för öfwerfarten; men färgkarlarne weta wäl dölja henne för främlingar, ehuru de måtte wisa oss på henne. Wid L'Ormon, ther man måste gå öfwer floden Garonne, är fast mera beswär; ty ehuru hamnen här ligger full af williga Roddare, så måste man dock accordera om öfwerfarten; ty de hafwa ingen taxa. Här sågo wi nu redan Bourdeaux, som lyste fram med sin täcka hamn, hwilken war öfwerklädd med flaggande skepp, liknande Stockholms hamn, ock skall utom Stockholm ock Constantinopel ei äga sin like i Europa. Nu hafwa wi skilt oss 74 mil ifrån wårt Sälskap, som än är i Chatellerant. Wi gingo in uti Bourdeaux d. 4 febr. ock nu hafwa wi warit här i några dagar; ty må gifwas följande tekning af de tankar, som wi giort oss om denne grönskande handelsstaden:

Alla de ögnablik, som iag fått titta in uti fåfängans ock oförgängelighetenes jämnförelse, hafwa warit ganska otilräckelige, at i den hast, den widd, den bredd, den höjd ock omåtelighet ther af gifwa mig aftryk ock stemplar, som Bourdeaux stad wid floden Garonne. Hwad gamla berättelser tala om blomstrande Phoenicier i sin handel, det kan man med siel säga om Bourdeaux kiöpmen; ty de äro i sin sak stora, widakienda, rika ock öfwerflödiga. Paris, som är Frankerikes hufwudstad, och nästan all den resande werldenes oumgängeliga skådeplatz, han har i sig rikedomar, prakt, höjd, beqwämligheter, yppigheter af alla möjeliga sorter; men Bourdeaux öfwerwinner honom både i öfwerflöd, i penningeförakt, i dyrhet, i förmätenhet ock wissa rikedommar. Unde proverbium: Paris sans pareille, Lion sans compagnon, Toulous pour epargner, Bourdeaux pour depenser. Win ock frukt är den transport, som Bourdeaux gifwer ifrån sig, ock hela widden af land ock orter, som omgifwa honom, flyter af dessa producter, så at i anseende til det kiöp man hafwer dem här, ock hwad de kosta i norra werlden, kunde man säga, at de tilra sig sielfwa ombord i floden Garonne, ock kiöpman får pengar för det, at han bor wid stranden. Nog got win kostar här 5 à 6 öre S:mt Bouteillen, hwad skal det då kosta en gros? Frukten, som består af Rus-

sin, fikon, hwalnötter, mandlar, plomon, Swiskon, adanter [?], äplen, päron, äpleciner, pomeranser, citroner, æplicoser ock flere slike, är här at anse, såsom wåre rofwor, ärtskedor, Kålhufwun, Suräplen ock bönor i Swerjet. Har iag icke sant, at landet flyter af frukter ock win?

Wi, som kommo hit just i slutet af Carnavalls tiden, wi fingo se, huru de i sista dagarna af Carnavallen trötte, upgifne af dans, spel, Baletter, Masquerader, ock nattwak nu spenderade liksom sista ock yttersta andetagen at fylla, sluta ock roga måttet af de sista dagarna i Carnevallen, som begynt wid Tre Kungars Helg ock slutade sig fet tisdag, som här kallas Mardis Gras. Då de slutat Mardis Gras ock kippat effter andan, så begyntes Carêmen med aske odens dag, sedan de i ansiktet blifwit af Presten bestrukne med aska, då han sade dem: a terra es, in pulverem reverteris. Så yppigt, som de lefwat i Carnavallen, så tyst, kyst ock beskedeligit är theras instruction, at lefwa i Carêmen; om det senare så effterlefwes, som det förra, får man se.

Bourdeaux d. 14 Febr. 1755.

M. Herres
T. Tienare.

1449.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

De stenar, som skickas til Hr Journu, borde wäl hwarje beläggas med et papper, på hwilket theras caracter ock Locus natalis, om det woro möjeligit, stodo på latin; men jag bär fasa för, at nämna detta alt; ty det är dödeligit för mig, at tänka på hwad beswär jag härigenom tilbringar Herr Archiateren. Af wåra silfwer stuffer ifrån Kungsberg sågo wi äfwen gärna, at en wacker til Fru Duplessis blefwe skickad, som kunde läggas i samma packa med en addresse på innersta papperet til samma förnäma ock curieusa Fru ifrån Mine Herrar. När wi hafwa wår störste Stuff ifrån Kungsberg ock några små i behåll, så är wårt Cabinette ändok icke fattigt på Kungsbergsarter. Sex Packlåder skickas nu härifrån på Hr Classons[1] contoir i Stockholm, som förr är nämt. Sakerna på Specification äro om hwarandra inlagde, som rummen fogat sig. Det war at önska, at alt komo wäl fram, utan at blifwa bräkt ock skadat; nog har iag giort min flit, at packa det wäl in, ock nog är jag öfwertygad, at Hr Arch. drager den gunstige försorg, at det tages med aktsamhet up.

Greff. Hessenstein[2] ock Hr von Zallern[3] hafwa i Bourdeaux myket minne. Wi hafwa hoos Bethman, Gimbert ock compag.[4] offta drukit theras skål i staden, på Chatron[5] och på Franc. Hr Arch. täktes hoos dem anmäla mine H:rs, det nämde lystra Contoirets ock min höga wördnad.

Mit nådiga Herrskap, Mine Herrar ock hela den lärda werlden, som jag här träffat, bedja anmäla hoos Hr Arch. sin hälsning, wördnad ock högaktning. Till nådiga Frun, Mademoisellerna, ock Herr Carl anmäles samtel. Ambassadens gemensama hälsning ock wördnad. Jag wäntar med längtan den lilla listans uttydning, om Professor Senior lefwer. Hr Arch., mildra med wanlig gunst wår näswisa ock dierffa okunnighet, men rena nit ock wördnad för historia naturalis. Wi skolla i desse dagar med all möjelig flit spenna ögonen öfwer ock under Pyrenerna, då Flora tykes ther stå leende wid wår ankomst.

Jag utber mig den gunst få wara ihugkommen utj Hr Arch. wanliga mildhet. Jag är med diupaste wördnad

Wälborne Hr Arch. ock Riddarens
ödmiukaste tienare
D. Z. Hallman.

Bourdeaux d. 10 Maji 1755.

Just nu äro wagnarna förespende, at gå til Madrit.

Linn. Soc. vol. VI: 213. Brefvets början saknas.

[1] Johan Clason, född 1704, rik köpman i Stockholm, ledamot af Wettenskapsakademien 1745, död 1790.

[2] Jfr. bref. 581 not. 16.

[3] Friedrich Christoph. von Saldern, född 1719, preussisk kapten och slutligen generallöjtnant, död 1785. Fick 1752 anställning hos Hessensteinarne och medföljde dem på deras utländska resor, hvarunder han i Lausanne i sista minuten räddade den yngre från att blifva innebränd.

[4] Handelsfirma i Bordeaux, äfven omtalad i bref. 1452 sid. 365.

[5] Se bref. 1452 sid. 348.

1450.

Wälborne Hr Archiater ock Riddare af N. st. ord.

Samma dag, som iag reste ifrån Bourdeaux, som war d. 9. Maji, så fylde jag mina nöjen på den platzen med det liufwa arbete, som war et wälment bref, hkt iag lade på posten, som skulle 3 weckor ther

efter kasta sig ned för Hr Arch. i Swerje. Det förmälte något om wår lilla samling, som gek siöwägen, samt om de nöjen wi giort oss med flora omkring Bourdeaux på 10 mil. iag önskade, at alt detta kommit riktigt ock wäl fram.

Resan emillan Bourdeaux ock Madrit war det swåraste, som iag i min ringhet framsläpat i werlden; men gudi lof wi anlände alla med hälsan hit d. 25 Maji passato. De widlyfftiga Hedar ock moar i Gasgongen, de höga pyrenærna, de sandiga Spanska fälten ock snöbergen sluppo wäl icke aldeles utan upmärksamhet, ehuru nu regn, nu snö, nu kiöld, nu hotande olyckor syntes wilja förbiuda oss all upmärksamhet. Jag har både blommor ock insecter ifrån ödemarkerna i Gascogne, stenar ock örter ifrån bergen, chochilager, som wi med egne händer hämtade på hafsstranden af ocean wid Bajonne, therest mine 2 ock iag redo ut, fäktandes med wågorna ock flygsanden på en gång.

Sådan hetta, som wi hade i slutet af Ap. och början af Maji, då wi woro i Bourdeaux, som iag äfwen anmärkte i mit sista, så kalt war det i Pyrenæi ock lågo ther ännu d. 15, 16, 17, 18 Maji, som wi i desse bergen krählde, ännu stora snödrifwor, i hka iag såg offta med ängslan wår lilla ock genomgoda fru grefwinna streta sig fram; ty det war omöjeligit sitja i wagnarna, ehuru hwar wagn war bespänd med 12 oxar; ty mulorna kunde en dagled ei brukas. D. 25 maji sent på aftonen anlände wi hit til Residentzet, då jag efter lofwen i mit förra ifrån Bourdeaux straxt tänkte, at upwakta Hr Arch. med et någorlunda omstendigt bref, som skulle begynna wid Paris ock räka til Madrit; men effter en beswärlig resa, så tänkte iag först hwila i 3 dagar, hwilken hwila blef sedan för lång; ty på 3:die dagen fek iag en hetzig feber, så häfftig, at iag kl. 5 e. m. lades på sängen ock kl. 8 kunde ingen få et klokt ord af mig; utan iag yrade ock hade en hetta, at när jag et dygn ther effter fek någon sansning, så war min anda så het, at när iag andas på handen, så brändes handen som för nära en eldbrasa. Sedan iag någorlunda återkom med platz, så hafwa mine små, Hr Envoyen, ock nästan hela huset warit på samma sät angrepne; men ingen så hårt som iag. Likwäl war hettan i slutet af Maji ock början af Junii här aldeles intet, utan snarare kalt. Hr Arch. sluter lätt af hwad som sagt är, at iag ännu ei hafft tid städa mina små annotationer, som likwäl, en månad i dag, om gud will, skolla hädan afgå til Hr Archiateren. 3 dagar för midsomaren fek iag Hr Arch. högst gunstiga bref af Ups. d. 20 Ap. hwilket på wegen warit en månad för länge. Jag kan ei wist ther af se, om mina 2:ne bref ifrån Bourdeaux framkomit; det första hade et bref inneslutit til Profess. Strömer, f. Arenia[1]; det

senare hade en förtekning på wår skikning ifrån Bourdeaux, hwilket ei kunde wara framkomit. Jag beder ödmiukast få weta, om nu wåra båda äro ankomne. Jag häpnar ther öfwer, at Hr Arch. Herrar Camrader wilja bewärdiga mina enfaldiga bref den ähran ock se them.

Brefwet til Hr Löfling skall wid görligaste tilfälle krypa neder til Antipodes. Hans bref til Ortega lofwar Scient. Nat. mycken ny tilökning, som Hr Arch. inneliggande lärer äfwen innehålla. Tro säkert Hr Arch. så länge Scheidenbourg ock jag finnas här, så har Hr Arch. et påliteligit PostContoir emillan sig ock Löfling.

Wintern har effter Hr Arch. bref warit nog måttelig i norden, ock wi hafwa i Avisorne läsit, at han där warit owanlig kall, hälst hafwet wid Grisselhamn legat. I dessa länderna hafwa de nog klagat sig; dock såg iag i frankrike ei mer än 4 dagar, som iag kunde kalla rätt winter, då åbräddarna frösso til i Is, hwaröfwer de grufwade sig. Ther war wäl eljest offta nog wåt kiöld, som för oss war mer Sensible, än en ren frisk winter i norden; men i mina annot., då de komma i ordning, är ei denna saken glömd. Här i Madrit år nu en dageligen tilwäxande wärma, som förskräcker mig. Folket säger wäl ikring werlden, at Spaniorer äro lata; men de weta ei hwarföre: det är ju omöjeligit at arbeta, när Solen brenner mig, så at all ting liksom löper omkring för hufwudet, ock inuti rummen giör hon mig så matt, at iag will hwarken sitja eller stå; dok hörer man ännu at det skall blifwa hetare, warmare. Det förtryter mig mäst under alt detta, at iag kan genom mina fönster se stora snödrifwor i de höga bergen wid Escuriat, som ligger 7 mil härifrån. En Excursion hafwa wi här giort d. 25 Junii, då wi fingo 2:ne stora ödlor, 4 ormar, några insecter ock få örter. Ormarna äro alla Colub.[2] wi hafwa äfwen en orm ifrån Pyrenærne, som än är oexaminerad. Jag tror at som wi lagt oss til Amph ock ther med continuera, at wi här skolla göra af dem ansenligt förråd.

För alt ting anhåller jag, at Hr Arch. ei förgäter göra den lilla skickning til Bourd. af malmarter, som iag i mit sista bad, ty iag hafwer den hölligheten på en så god wäg. Sedan wi reste ifrån Bourdeaux, så hafwa malmarter ifrån Perigaurde, ifrån Bretagne för oss hoos Swänska consulen inlupit, som hans bref mig försäkra. Kommer nu denna lilla skikning, så pollerar det ansenligen wårt minne. En ny konst, som är Souvrain, at förwara insecter, hafwa wi til hälfften redan kunnig; men wänta endast af Fru Duplessis i Bourdeaux et tydeligit recept på conquisitionerna, som hon ei kunde gifwa, då wi woro där; ty munken, som det hade, war ei i staden.

Mine Herrar, mit Herrskap i gemen bedja om oändeliga hälsningar til Hr Arch. ock hela hans förnäma famille. Min ödmiukaste wördnad nedlägger iag för nådiga Frun, mademoisellerna ock Hr Carl, samt hans Bror, ock de Herrar Professorer, som täckas komma ihog sin tienare. Hr Arch. jag har supplicerat hoos R. Rådet Höpken om et pastorat i wårt Stifft, som nu är ledigt, ther han har Jus patr. Får Hr Arch. tilfälle, war gunstig recomendera, närwarande eller skreffteligen; ty om detta går bom, så letar iag länge, utan at finna slikt tillfäle; men det är sent. Hettan har giort, at wi alla hafwa stora blogblåsor, som slå up öfwer hela kroppen. Jag förblifwer med all den wördnad, som är uptänkelig,

Wälb. Hr Arch:s ock Riddarens
ödmiukaste T:re
D. Z. Hallman.

Madrit 30 Jun.
1755

[1] Professor Arvid Arrhenii enka Hedvig Charlotta Strömberg.
[2] De här meddelade uppgifterna om fjällens antal på fyra ormars olika kroppsdelar hafva utelemnats.

1451.

Madrit d. 21 Julii 1755.

Wälborne Hr Archiater ock Riddare,
Förnäme Patron.

För 2:ne eller 3:ne postdagar sedan hade iag ähran at tacka för det höggunstiga brefwet, som mötte mig i Madrit, ock tillika notificera wår hitkomst. Wid sama tillfälle lofwade iag, at med det första komma effter med något extract af min ringa dagbok; ty har iag ther med i hoosgående giort en början; men ei hunnit längre, än til första ögnesikten af Bourdeaux. Jag will dok ei upskiuta med denna posten, at det afsända, på det, at iag må få öfwerstyra et dussin af dessa frö paqueten, som iag håller för så angelägne, at mina ringa rader med dem kunna få lof, at nedlägga sig för så witra ögon. Jag har ännu et dussin slika frösorter qwar ock iag befarar, at de torka för hårt, ock således ei sedermera duga; ty tänker iag med det första låta de andra komma effter. Gör iag illa, som skickar detta på Posten, så är det emot min goda wilja; ty at wänta med dem til något annat bud, det dristar iag icke häller göra. Hr Hortega[1] ock Quair[2] bedja myket hälsa.

Bror Scheidenbourg är ännu opasslig effter en feber. Gud wet huru länge iag kan behålla hälsan i denne outsejelige hettan, wi simma i swett. iag håller dok pennan i den ena handen ock fläkten eller solfiedren i den andra. Hettan är mägtig, at göra oss helt stupida ock oförmögna, at redigt tänka; man säger wäl at Spanioren är lat, men ei hwarföre. Alla wi, som äro Swänske, hafwa åtskillige anstöter af siukdomar, ock stendigt ligger 2 à 3, offta 5 à 6 i wårt hus til sängz. Stora kulor slå op på wåra kroppar, de klia, som alt ont; då de rifwas up, så släppa de blod; men hwi skall iag härmed upfylla öron, som iag bör fägna?

Jag war i går hoos härwarande Hertig Duras[3], ambassadeuren ifrån frankeriket; han kiende Hr Arch. ock Riddaren ganska wäl ock wiste tala om Hr Arch. med den höga distinction, som fröjdade mit ock de unga mine följeslagares hiertan. I denne Härtig har således historia nat. en stor protector, som iag skall weta, at betiena mig' af wid tillfälle.

Mit Herskap, mine Herrar, B. Scheidenbourg bedja alla få medsända ock nedlägga sin wördnad för Hr Arch. ock hans förnäma hus. Jag hafwer nu et dussin ormar af colubri tilökat, af hwilka somliga äro så besynnerliga, at de hafwa först några fiel eller Squamæ, sedan Scuta ock åter Squ. under cauda. iag hoppas, at min skickning ifrån Bourdeaux, samt mit bref therifrån äro redan framkomne. Innan en månads förlopp, så skall resten af min resa komma, som hafwer några anmärkningar af Specimina naturæ, som iag tycker mig ei igenfinna i Systemet. Förlåt Hr Arch. at iag med inneliggande lapp til min störste gynnare i Stregnæs sist beswärar, det kostar 6 öre kmt. på Ups. Post Contoir. Jag lefwer i dagelig längtan, at kunna framwisa något, som woro wärdigt för H. Archiat:s upmärksamhet. En rättsint wördnad för Hr Arch. är med min siel lika odödelig, som skattar för högsta ähra, at wara W. H. Arch. ock Riddarens ödmiukaste tienare

D. Z. H.

[1] José Ortega (eller Hortega), se bref. 472 not. 1.

[2] José Quer y Martinez, se bref. 475 not. 2.

[3] Emmanuel-Felicité Durfort-Duras, född 1715, fransk ambassadör i Spanien 1752, sedan pair af Frankrike och marskalk, ledamot af Franska akademien, död 1789.

1452.

Af Madrid til Upsala d. 18 Aug. 1755.

Bourdeaux i träggehanda ämne på tre månader.

Effter lofwen i mit sista, som afgek d. 21 Julii löpande åhr, hwilket berättade kortast mine ögnamärken, til des iag hastigast i första dagarna set Bourdeaux stad, har iag ähran, at nu tillägga det följande, hwilket skall gifwa något märke af et upmärksammare öga i Bourdeaux ock en möjelig upmärksamhet wid resan öfwer Pyrenærna. Bourdeaux stad ock omliggande nejder hafwa flere slags wärde ögnamärken, wårt wistande war här i 3 månader, således kunde wi litet koxa på hwarje. At wara så myket redigare, så will iag wid utdraget af min dagbok ei följa den ordning, som ther kan finnaa, hwilken rättar sig effter, som hwarje object förekommit, utan utsöka hwarje i sit ämne, ock det på en gång nämna. Historia Naturalis må då först stiga fram ock wisa denna nejdens rikedom ock tempererade clima, hwarpå handelen, som här är i högt flor, skall lemna kundskap om, huru de sig af natturens förmolner nära, ock sist andelige anmärkningar, som kunna utmärka det samwete, hwarmed de sig i denna orten af alt detta betiena. Men förr än iag öpnar tappeten, at blotta detta för min Herres genomträngande ögon, så anhåller iag om en så mild uttydning, som iag af oskyldighet ock menlöshet det lika wälment anmärkt, som iag det nu meddelar.

I *Januarii* månad, då den starkaste kiölden war i Frankeriket, såg man redan blomande wäxter, som tola 3 el:r 4 dagars snö på sine blommor; längre warade icke här snön; men så war likwäl jorden bar ock kiälad el:r frusen ibland 8 à 10 dagar å rad.

Februarii månad wisade i sin början Cheirantus i blomma, emot sit slut Leontodon, lilla Crysantemum, Spinæ blad med mera.

Martii månad i sin början drog öfwer jorden den gröna präktiga sommarklädningen, quikade insecterna, låckade fram ödlorna ock ormarna ur sina winterläger, gaf anskrie uti klossorna, och ju längre denne månad warade, desto mer färgor af blomor wisade han fram ibland gräset, löf på träden, ock fikon på fikonaträdens grenar, så at wid denne månadz slut hämtade man Leontodon, viola, veronica, tlaspi, myosotis, cucubalus, Iris, stellaria ock flere dessas jämntidiga syskon. Hettan blef äfwen i slutet så sträng, at man war nog nögd se en så het Mars gå bort för at få en ostadig Aprtl, som kunde ömsa wåderlek.

April, han grönskade straxt träden, satte dem i blomma, serdeles Amygdalus, Cerasus, ock des jämntidiga. Trägårdarna skiftade nu alla färgor för wåra ögon ock utgiöto den härligaste lukt kring all nejden. Spenat åto wi in medio Aprilis ock smultron emot slutet. Wid så behagelig ock tidig natturens prakt, som för oss war owan, kunde wi icke annat, än dela wåra öfriga nöjen så, at Flora fek sine stunder, hwilka wi räknade ibland de nöjsamaste. Wi nytjade flere tidiga morgonstunder, at besöka de i staden warande trädgårdar hoos wåra wänner. wi nöjde oss ei thermed, utan togo wandrings stafwen i handen, ock wägasköppan på ryggen, gofwo oss til fots åt Landzbygden, af hwilka utfall wi räkna följande för märkwärdigast:

d. 6 Aprilis ifrån Bourdeaux til Merignac 1 1/2 mil.

d. 7 Aprilis hinsidan af Garonne gent emot l'Ormon.

d. 10 Aprilis til Gradignan ifr. Bourd. 1 1/2 mil.

d. 13 Aprilis til Franc ifr. Bourd. 1 mil.

d. 20 Aprilis til Preignac 10 mil, sedan widare til St. Croix du mont på andra sidan älfwen. Under desse 10 milen besökte wi äfwen de i nejden ock wägen liggande orter, såsom: Abascode, La prode, Caster, Purtels, Birlade, Serons, Pudensac, Rion, staden Cadillac, Barsac ock flere. Rogen hade nu redan gåt i ax, natturen war öfwer alt leende, ock oändeligen många näktergalar slogo de liufwast klingande slag genom sina näf hela nätterna, så at dessa nämda städer, Bourgar, villager, byar ock gårdar, the hade både in ock utom sig alt det, som kunde kitla smaken ock gommen, fägna luckten, nöja ögonen ock hörslen. Wi hade fåt anwisning til denna orten af wår höga gynnare ÄhrkieBiskoppen Monseigneur Baron Lusan i Bourdeaux, för hwilken ynnest ibland myket annat wi äro denne Prælat högt förbundne. St. Croix du mont är en ort, som ligger gent emot Preignac å andra sidan älfwen Garonne, hwilken war then, på hwilken wi af Baron Lusan woro anwiste, at se något synnerligit, ock war ther hoos oss en stor ähra, at ähtkie Bispen, som ei sielf, som han ock tilstod, kunde stort Hist. Naturalis, han älskade henne likwäl myket, ock begärade wåra tankar öfwer denne ort, hwilka wi lemnade på följande sätt, då wi effter några dagar kommo tilbaka.

Tillika med wår wärd Hr De la Breu uti Preignac, til hwilken man wi af Hr Consul Harmenssen[1] i Bourdeaux woro addresserade, satte wi oss öfwer floden Garonne, at träda up på det höga berg, som kallas St. Croix du mont af den kyrka, som ligger på denna höjden, hkn är bygd i korss ock effter hon ligger uppå högsta berget kallas: St. Croix du mont. Sedan wi gåt öfwer älfwen, kommo wi in på en

grön härlig äng, hwarest blommorna yfde sig af sit kierleks miöl ock ungdomen dantzade ock hoppade i ring öfwer dem effter sin egen Musique, ty detta war en helgdagsaffton. Wi trokade småningom ock sagta up til Hr Conseiller L'Ankers gård ock stenhus, som ligger högst på bergskullen. Ifrån ängen ock högst up war 500 steg, alt i en twär höjd. Ängen låg äfwen högt i ansende til watnhorizonten i älfwen; ty kan iag med all säkerhet säga, at denna höjd war i ansende til watnhorizonten 250 fot; at då ei calculen är för trång, det kunde iag hålla med en afwägare. Öfwerst på berget ligger et gamalmodigt stenhus, som af ålder hört Ankerska famillen til, hwars vapen et ankar står af urgamla järntag flerestädes inhuggit i berget. På gården wid detta huus, än mer i fenstren af huset, kan man med blotta ögonen se ei allenast Preignac ock hela dess socken, utan äfwen alla omliggande fälten, ja äfwen en skymt af Pyrenæiska bergen, som sluta horizonten 60 mil härifrån. Den blanning af kiörkor, städer, slott, villager, byar, lundar, ängar, wingårdar, åkerfält, trägårdar, floder, strömar, bäckar ock slika ögnamärken, som här på en gång målade sig i et så litet rum, som meniskians öga, war det härligaste, som ther på en blink kan samlas. Bredwid detta huus är på bergskullen en liten waker trägård; alleerna är af hög ceder ock cypresser, gärdesgårdarna af cratægus ock fikonträd, utmarken af winrankor ock russin öfwerhölgd. Alla dessa trän ock wäxter hafwa sine rötter i detta kalkberg, el:r rättare snäkberg.

Denne höjd af 250 fot har 4 etager el:r strata. Den högsta består af idel ostronskal, som til en del wänt sig i kalk; men sitja äfwen til en mykenhet än aldeles hela. I denna etagen är äfwen et Capelle inhuggit, som har ostron til tak, wäggar ock golf, samt sacerstugan på samma sätt. Som alt detta är en uthugning, så kan här ei wara fenster; ty består den ena gafwelen, som är wid öpningen af berget af et järnskrank, el:r galler, hwilket släpper in fullkomlig dager. Den öfwersta etagen består således af idel ostron ock några få andra slags snäckor, såsom voluta ock trochus. I slutningen af denna första etagen wäxer Cypressus, fikon, fläder el:r Sambucus, en blå Iris, Cucubalus, willa Castanger. Til föda för roten är intet annat, än nämde snäckor, som af de förrutnade blad äro öfwerhölgde, men ei så, at på dem fins en twärhands matjord. 40 à 50 steg längre ned är fassaden af den andra etagen, som består af röd, redan wäl giord kalksten, hwilken wid första ögnasiktet liknar sand; men wid närmare undersökning är et hafssalt, som solen wid wattnminskningen här sammanfogat, så at det samlat sig til en wiss Horizontel bergshäll i denna andra etagen. Det smakar, som salt, det är löst, faller sender under fingrarna som sand, det har ingen

mer skildnad ifrån sand, än det, at solen giort det brunt ock kalkberget både öfwer ock under blandat ther uti nog kalk. Den 3 etagen består af grofware bergshällar, hwilka i början se ut, som saxum; men äro dok kalk. Ur denna etagen springa många qwika watnådror, konsten har sat in tappar i berget; genom desse ser man et klart, got ock friskt watn springa natt ock dag åhret igenom. Ther tappar ei blifwit insatta, så tränger watnet sig ut mit på bergshällen. Den 4 ock 5:te etagen, el:r slutningen har nog wingårdar, hwars jord är idel kalk, som föder den bästa winsorten, hwilket bewisas af Champagne, som är helt ock hållit bestående af kalk, och dess win är i högsta wärde i hemorten ock i enormt pris hoos utläningen. På backarna mällan wingårdarna wäxa flera slags träd ock örter, ibland hwilka Helleborus ock Cucubalus samt Crategus etc. Den 6 etagen har nog små huus ock gordar; emillan them ligger nog små klappersten; men ned uti berget är altid kalk. Den 7 etagen är den skiöna ängen, som går ned til älfwen, hwilken är det enda öfriga af det höga watn, som fordom fört dessa snäckor hit up, at formera et så högt ock i längden widsträkt berg. Äbb ock flod i älfwen här wid St. Croix du mont ock wid Preignac har 5 timars skildnad med Bourdeaux, så myket göra de 10 milen til tiden i watnstigningen, el:r fallet. De Specimina Naturæ, som wi så wid St. Croix du mont, som de öfrige orter wi besökt, samlat, dem behöfwer iag ei här nämna, emedan de äro, som iag hoppas, redan i wårt lilla Cabinette i Upsala, om resan siöledes gåt effter önskan. Jag wet, at the ther kunna med den fulkomlighet beskrifwas, at min beskrifning ei kunde synas ther emot; ty tog iag den wägen, at tala in natura.

Igenom Correspondence med Hr Professor Sauvage i Montpellier ock Doktor Aimen i Castillon har iag fåt uplysning om flere ställen ock orter så i Frankriket, som Spanien, hwilka äro rika på curiosa naturalia. Jag har ei försummat, at betiena mig af addresserna. Doctor Aimen giorde mig anwisning på Merignac, hwilket är en socken 1 ½ mil ifrån Bourdeaux. Jag war ther ei allenast en, utan flera gångor ock fan, som mig sagt war: Wid Merignacs kyrkja är en wingård, som har en slutning; i denna slutning äro ned uti jorden nog petrificater af coraller ock små snäckor. När wi här begynte gräfwa ock nogare betrakta jorden, så bestod hela wingårdz myllan af små snäckor, hwilka somliga ei woro större, än gryn. En til tre fot ned lågo desse petrificerade coraller, el:r snäckor; sedan desse petrificater slutade, så träffade man 2 fot längre ned en berghäll, hwilken war lik som botten af hela wingården; denne häll war en kalksten, full af impressioner af snäckor, hwilka til en del än sutto qwar. Nedan för wingården gek en bäck.

Jag tror, at wingården wäl längre up har i samma horizont snäckor; men, som backen gömmer dem ther så långt ned i jorden, så har ingen blifwit dem hwarsse; ty håller iag intet med dem, som säga, at i Merignac är et widunder, at i en wingård finnes en platz, stor, som fyra gångor en sal, therest hämtas petrificerade snäckor; men ei på något ställe mer i wingården, då iag likwäl tycker mig med alt skäl kunna påstå, at merendels hwar iag wille grafwa i Frankeriket, så finnes kalksten, hwilken är full af små snäckor, ock har dels bitar af stora, som til sådan mykenhet bestyrkes wid alla byar ock städer, ther the af honom arbeta, at ingen kan therpå twifla, hälst alt detta nudis oculis är så palpabelt, at den aldrig kan säga sig set snäckor, som ei ser, at all denna stenen består af snäckor. Exemplaria ifrån Merignac äro med den öfriga skickningen redan til Upsala sände.

Hwad som under wistandet i Bourdeaux af ormar, ödlor, grodor, fiskar, klossor, foglar ock annat slikt, såsom insecter med mera, kunnat af oss blifwit träffat, samlat ock hämtat, det innehåller den upsatz, som iag ifrån Bourdeaux skickade på Upsala, då alt detta med mera afskickades i Maji månad på et fartyg till Swerjet, och på samma upsatz stod ei allenast hwarest wi hemtat hwart Specimen, utan äfwen gifwarens namn, om wi det fåt til skänks.

Madame Duplessis, en förnäm ock lärd Fru, Monsieur Montaigu, Professeur en hydrographie, Monsieur Journu, Drogiste ock älskare af natturen, Monsieur Lamberg, Cordelier munk, lärd ock curieus, Messieurs les Apotequaires chez les religieus Messieurs des Chartreux et celuis des Jacobins hafwa i Bourdeaux warit wåra omgängen, då wi hafft nöje af de samtal, som weta sätja wärde på den owärderliga natturens stendiga skifften, hwilken dok altjd är sig lik.

Madame Duplessis har inom 2 à 3 åhr giort en otrolig samling af Snäckor ock fossilier, samt petrificater ock antiqua aftryck uti agater, hwilket alt hon i sit Cabinette har bringat i en så behagelig ordning, at hon ei allenast skilt specimina til sina genera ock species, utan äfwen giort en subdivision af de smärre, som ei hunnit sin mognad; således kan man säga, at här finnes et dubbelt Snäk Cabinette, som är ganska rikt ock desidererar föga, förr än intet kan tilläggas. Denna lärda Fru wissade oss i egen person alla dessa härliga nattursens under, ock meddelade oss öfwerflödigt af sine douppletter. Myken kundskap ock urskillnings gåfwa af wettenskaper fins hoos denna Fru, Hennes nätta ock utwalda Biblioteque pryder ei allenast hennes Gallerie, utan äfwen hennes witra tal ock tunga. Hon lade för oss wår Store Linnæi arbeten i Franska kläder. Hon förstår, at utreda myket, som största delen af

hennes kiön ei weta nämna. En snäcka kallades af henne Le bouton; ty hon liknar en brun rokknapp; Argus hade hon både den äkta ock oäkta. Balani af en besynnerlig höjd ock ren figure; ty hon har fåt dem lefwande til Bourdeaux ifrån Indien, emedan de häfftat sig på skeppen ock följt med hela wägen; af skeppet woro de sedan sågade med fina sågar. Concha Natifera hade hon ganska redig. Petrificater, som än ligga i sina former, Coraller, som på det tydeligaste wisa alla sina diurgångar, många Indiska för Europa obekante meubler ock andra curiosa ses i detta Cabinette.

Fröken Duplessis, denna Fruns dotter, hade en wacker samling af Phalener ock Papillioner, hwilka hon sielf i theras ganska härliga trägård, parterre ock orangerie hämtat, ock wiste äfwen en hemlighet, at dem för tjdsens mal på det säkraste förwara, hwilket en munk henne lärt: men, som denne Pater ei nu war i staden, så lofwade både Frun ock Fröken mig beskrifningen genom bref, då han kommo. Emedlertjd sade Fröken ock Frun mig, hwad de i denna saken wiste: En grön färg, hwaraf de hade en flaska full, hon hade i sig det antidot, som förhindrar all motter ock mal, at gå inom det papper ock det skrin, som med henne är bestruken. Uti papper med denne färg bestrukne lågo Frökens insecter, ock detta papper lades sedan i et litet skrin, som war med samma gröna ferg bestruket. Uti en låda af mina beskickningar ifrån Bourdeaux ligga 3 ark papper, som äro med samma gröna ferg bestrukne, som äro en skänk af Fröken Duplessis. Härmed måste man nöja sig til des, at man får recept på ingredientierna af den nämde Pater.

Fru Duplessis har utanför sit wackra hus ock palais en härlig Parterre, wackert Orangerie, qwik watnkonst, stor ock rik trägård, hwilka härligheter ännu taga glantzen aldeles framför den nyligen anlagda kungs trägården, som ligger bred wid dem, så at ingen kan neka, at desse äro nödwändige ögnamärken för dem, som wilja smickra sig af, at med öpna ögon se Bourdeaux.

Monsieur Montaigu är en wida berömd Professor i College du Guienne, elr denne provincial Academia, som fins i Bordeaux. Han har en ansenlig samling af naturalier, serdeles sådana, som komma utur det watnet, hwilket sköljer stränderna hoos Antipodes. Som han är Professor hydrographiæ, så taga alla ynglingar, som upfostras til Siöstaten, sin lärdom hoos honom. Sedan desse blifwa siöMenner ock effter sine siöresor återkomma til Bourdeaux, så föra de til sin förre Mästare stora samlingar af nattursens underwärk, som de träffat, wisandes ther med sin böjelse, at fägna sin Patron med watnets underrike, effter han med

så mycken swett ock möda lärt them at flyta ofwan på. Mr Montaigu böra wi prisa för ansenlige skänker, som Specification på wår sändning til wårt Cabinette i Upsala nog wisar; han har ännu ei städat sit cabinette. Jag törs ei yttra, hwad han oss sade för gynnande tankar ther öfwer; tiden torde wisa dem. Emedlertjd äro wi Professor Montaigu oändeligen förbundne för det, som redan skedt.

Monsieur Journu och hans Bror, de äro båda Drogister, men af de största i sin sak, som förtiena allas upmärksamhet; de hafwa det förträffeligaste Cabinette, som fins i Bourdeaux. De läsa flitigt uti de tid ock annan utgifne Opera naturæ. De äga äfwen waker insikt; men, som de aldrig hafft tilfälle at fördela sig af viva voce hist. naturalis Doctorum, så är det ei underligit, at de i många saker hæsitera, men theras couriosité, theras flit, samling, undersökning ock mera af deras berömel. egenskaper hörer therföre icke up. jag kan ei begripa, huru theras Cabinette, som är endast 3 åhr gamalt, har kunnat nå den höjd, som det hafwer i flere nattursens grenar. Theras snäkCabinette är nog rikt, men har ei Amiralerna. Följande har iag ur theras Cabinette anteknat: — — — — — —[2].

Många besynnerliga siöwäxter, samt det indianiska gummi, af hwilket wi en boll hemskickat, Physicaliska ock optiska instrumenter ock andra Curiosa giorde Hr Journus Cabinette nog wärde. Han giorde oss äfwen några skänker af sina Dupletter, som hem skickade förtekning wisar. Af den nämde Indiska Gummi war här et par stöflor, hwilka iag kunde draga ut ifrån golfwet til taket, ock så snart iag dem släpte, sprungo de af den wigaste elasticité i sin förra korta form. Denna Gummi är äfwen utaf qualitate contraria i wärma ock kiöld, i anseende til andra sorter Gummi.

Monsieur Lamberg, som är en af de älsta fäderna i Cordeliers orden, som här finnas, han har i all sin tjd, som nu går öfwer 70 åhr, warit stor älskare af historia Naturalis; ty har han äfwen lagt sig på Medicine, hwarutinnan han arbetat sig til Doctor för detta communitet. Han wisade oss 2:ne stora rum öfwerklädda med fossilia, petrificata ock snäckor, samt något litet mineræ ock urner med mer af antiquiteter, hwilket alt denne Fader sielf samlat med egen hand, ock effter sit egit påfund upstädat så, at han aldra öfwerst på hyllorna har jord el:r sandarterna, hyllorna ther under en lös composition el:r congestrationer af samma halt, på nedersta hyllorna har han solida ock fasta stenar af samma slag, hwilken methode han kallar: wisa ex principiis rem in perfectione. Denne gubben har med mycken möda släckt sin nyfikenhet til en del, at se ock kiänna de bergen ock petrificaten, som finnas i

denna ock omliggande orter. Ibland flere ålderdoms öfwerlefwor, som gubben sammanskrapat, hade han äfwen 2:ne händer af miöl ock watn, hwilka woro med hufwudhår sammanfäste, som blifwit inbakat i desse händer. Desse händer med sit hår hafwa i hedendomen warit in signum fidelitatis conjugalis, som ringar nu för tjden. Uti Zoologien hade gubben ei särdeles kundskap. En Scorpion hade, då han satt ock skreff i sin kammare, fallit honom ned på papperet ur taket, den han oss wisade, då wi sade honom, at det war en Scorpion.

Cordeliers Klostret war et kosteligit slott, ther 40 Patres ock äfwen så många Fratres lefde med nöje, ehuru alla måste söka födan af andra meniskiors barmhärtighet. Et litet Capell, som de hafwa i sin kyrkja, som håller messor för alla siöfarande, som giöra något löffte, då de äro i nöd på siön, det är en god födkrok; ty slika siömen, när de komma hit til staden, så bära de sit löffte til detta Capell ock lägga fram för helgedommen, som munkarna insamla med nöje. Sedan låta de måla en tafla, på hwilken är teknat den belägenhet, uti hwilken theras Fartyg war, då de woro i nöd; sådana taflor hänga i detta Capell utan räkning. Detta Capell får äfwen något af de hiertniupna, innan de resa til siös, på det, at för dem i synnerhet må bedjas; men det war sant, detta hörer ei til Historia Naturalis. Gubben Lamberg, som utom tron på denna galnskapen, war en ganska respectable man, han följde mig at se detta; ty föll det in uti pennan, innan iag det förmodade. Af snäckesamlingen hade denne Pater några rätt wackra stycken, serdeles af Multivalvis, af hwilka han skänkte oss en. Hans Cabinette bör här så myket mer wärderas, som i Reg. Lapid., utom denne samling, snart intet fins samlat i Bourdeaux, elr omliggande nejden, om ei i Angouleme, ther Bergwärk finnas.

Apotequarena hoos Chartreux ock Jacobiner munkarna i Bourdeaux, de äro båda å båda stellen curieusa ock samlare af naturssens underwärk, nog begifne på Experiment, serdeles den Pater, som är hoos Jacobinerna, hwarpå de andre Patres. då de komma i hans Laboratorio, stå ock gapa, som på en comedia elr Taskspelerie; detta roar dem, ock de roa honom; ty nästan alla Apotequare hafwa en liten slik appendix. Wid det tillfället, som wi woro ther, wisade han Magnetens krafft, at låta järnet simma, siunka, med sådan hast bortflyga, at det ei war perceptibelt med ögonen; han hade äfwen framme et glas, som öpnade sig såsom en hatkulle af en halmhatt, då man wille sprätta up hopsydningen på halmhatten. En flaska med watn, therest af små glaskulor woro munkar, knektar, änglar ock sielfwa Hins bilder, hwilka huru flaskan wändes gingo et wist partie til hwarje ända; men blefwo aldrig

qwar wid sin förra ända, då flaskan wändes. Hoos Chartreux hade hwarje Pater sin lilla trägård, therest de hade små sängar med wackra blommor, et litet orangerie, hwarest de bewarade om wintren sina citroner ock pomeranse träd. Et litet citronträd wisades oss, hwars ena gren altjd bar en hermaphrodit af citron ock pomerans. Wi fingo en slik af Ährke Biskops Baron Lusans bord en gång, hwilken han fåt ifrån denne Paters lilla Orangerie; den hafwa wi hemsänt. Eljest war äfwen här et wackert Apoteque, ther något af snäckor ock uptorkade Quadrupedia samt fiskar och reptilia wisades. På gården utanför Apotequet stod et litet diur bundit, som Le Pere reverende, hwilken följde oss ikring i detta präktiga slottet, hade nys fåt ifrån America, hwilket de kallade Acuti de Leogan. Detta diuret hade långt tryne, öfra maxilla war nog längre, näsbårorna, som på en hund, små öron, 5 klor på hwarje fot, swartgrå, 2 fots lång rumpa, som hade grå ock swarta ringar, brun under buken: tänderna 6 primores, 2 större canini, 3 mindre canini, 3 molares, stor som en katt, sprang up på folket, tog ned ock ransakade fickorna, war ganska qwick, gnislade ibland, som en rotta, elr litet swin; dess affecter liknade nog markattans; men torde hända, at det war en Meles. Af ortens okunnighet blefwo wi intalade, at i Gradignac 1 ½ mil ifrån staden skulle i en källare finnas scorpioner. Wi giorde en Romaria dit, sökte med all flit i källaren ock alla likliga platzer; men förgäfwes. Wi kommo öfwerens med folket i gården, at de skulle föra oss tilhanda i staden på wårt hotele, när slika diur kunde finnas; de sade, at så snart, som det rägnade, så kunde de skaffa; ty då wisade the sig. Äntel. regnade det, de kommo, wi fingo; men icke scorpioner, utan 2:ne ödlor, som iag hemskickat, hwilka iag kallat Salamandra uti min specification. Folket woro lika rädda för desse ödlor, som för elden, och hade bewis på, at de woro ganska farlige. Jag lade dem lefwandes i Sp. vini, då de utzilade genom sina porer en hwit safft, som ystade sig straxt hon kom ut; de lefde i detta element icke länge; men wäl ned i jorden.

Ifrån detta Gradignac skickade Madame du Cape, som war Fru af denne orten, oss af de Curculiones uvæ, som wi hemskickade, sägandes oss tillika, at desse insecter giorde henne offta skada på 30 à 40 Fat win om åhret. Wi examinerade theras Antennæ och funno dem wara, som trinda raspar, hwar med de raspa af de första skotten på winrankan, som sedan förfallnar ock gifwer ingen frukt det åhret. Här war för dem ei annor bot, än det, at Frun lejde en hop folk, som på en wiss dag gingo öfwer wingården, ock plåckade bort desse gyllende odiur.

Le Cabinet de l'academie des sciences à Bourdeaux är ei ibland de raraste; dok har det af petrificater ock snäckor, samt omliggande ortens fossilier några wackra stycken. Dess Biblioteque är mer wärt upmärksamhet, ock dess Mathematiska, Physiska ock optiska instrumenter, samt den stora siöwäxten, som Greff D'Offelmont skänkt åth Intendenten Tournu, ock Intendenten skänkt til denne Academien. Han war af samma slag, som wår tubipora, uti den hemskickade samlingen; men hade en stor rot, ock wid roten formerade han sig icke straxt i grenar, utan giorde en concavité, som en liten så, el:r stort ämbar, hwarpå sedan gingo ut stora spiror; han war wäl af 4 fots diameter ock nästan af lika höjd, el:r något högre.

Wingårdarne omkring Bourdeaux, de höra wäl med alt skäl til hist. Naturalis; men iag bekänner, at iag ei förstår theras anss; dok såg iag wäl, at dess ägare giorde sig olika beswär, ock mig sades, at de äfwen hämtade olika frukt. Godheten af wäxten, den gör wäl mycken skildnad; ty Pontac, Haubrion, Fite et Tour äro de 4 förnämsta, Medoc ock än en wäxt, som iag ei mins, de woro äfwen ibland de starkaste winwäxter. Namnen hafwa desse af orten, ther the wäxa, såsom wåra wexter i Swerjet: Nylands rog, Östgiöta ärter, m. m. iag lemnar wingårdarna, tils iag talar om handelen; ther löpa de mycket in.

Den lilla colubris, som wi hemskickade, han hafwer den egenskap, at om man sätter en trå mit igenom honom, ock hänger honom i et tak, ther wäl är tiltäpt för drag, så skall hans näf altjd wisa ut det wäder, som blås, ja så, at han en dag förut wisar med näfwen, då wädret skall kasta sig. Burdigalæ probavi.

Innan iag slutat mit ifriga öga på hist. Naturalis, så må iag äfwen nämna, at en Man kom til Bourdeaux, som hade en samling af hundar ock Markattor, hwilka woro så inrättade, at om de talat, så hade man trot, at de warit folk. De woro klädde både i gossar ock flickor, de dantzade minuette ock contradansser, sutto til bordz, åto, nego, krusa, båcka, fäktade, redo på hundar, höllo i betzlet med besked, sutto raka i ryggen; man lade fram för hunden en stol, han gek friskt öfwer, Markattan satt fast i sadelen. Alt hwad ägaren tilsade dem förstodo de ganska wäl; men ingenting war dem liufligare, än när de fingo lof, at gå af Theateren; ty han hade ei ordet ur munnen, innan de woro i gallop, at gå in. Detta war wårt menlösa ock okunniga öga på Historia Naturalis i Bourdeaux. *Nu blifwa wi kiöpmän.*

Handel bygger städer. En fri handel bygger skiöna städer; men en handel, som ricktar mycket, han wisar öfwerflöd i huus, i kläder, i spel, i flere yppigheter, så at meniskorna tåka sig så nära in til den

fria nattursens oinskränkta Regering, som möjeligit är, hwilken man med skäl kallar oinskränkt, när alla lustar rusa til öfwerflöd, hwarje på sit ämne, ock endast återhålla så mycket, at det tunna skalet, som är öfrigit af en werldslig arm, ei aldeles brister; ty då torde de bommar smidas, som förhindrade flere oinskränkta nöjen.

Floden Garonne, han giör på sig en bukt 10 mil förr, än han faller ned i Ocean wid Soulac. Wid denne bukt har fordom Bourdeaux blifwit anlagt, ther han nu kläder Garonne med mycken prakt. Det är, som iag set af Antiq. loci, ei lätt afgiort, hwad tjd Bourdeaux blef funderat; men, at han redan i Gallernas tjd och wid Xsti födelse war i tämeligen got stånd, det är nog bewiseligit, så af Bourdolois starka utfall i Bello Gallico, som collegio Guienensi inrättning, el:r Academia hujus provinciæ, som i 3 seculo fåt sine instructions reglor, samt äfwen, at wåra Gother, då de skickade en tropp ifrån theras första hufwudqwarter Narbonois i Frankrike til Bordeaux, så öpnade Bourdeaux innewånare sine stadzportar ock togo dem emot med all wänskap, som tideböekerna i Bourdeaux tydeligen säga. Om detta warit en drifft af kierlek el:r fruktan, det kan giöra oss, som nu lefwa, lika mycket. Chateau des Galliens, som ännu bewarar sin kretz i murar ock flere portar i Bourdeaux, det witnar äfwen om dess ålder; men detta är ei mit ämne.

At en medelmåttig tjd anlagt Bourdeaux, och at innewånarna warit mindere stora i både handel ock stat, det tyckas de trånga gatorna, de smala trapporna, de rätt ock slätt ansade inrättningarna i gamla staden ock husen nog bewisa. Den senare tjden har slagit kull gamla hus för at lägga ut gatorna; ty han har hållit för angelägit, at åka i wagnar, inrättat flere domstolar här i staden; ty han älskade, at Guienneuserna, som fordom wille ensamte sätja kungar af ock til i Frankerike, de skulle höra lagen; Låtit anlägga en stor ock skön fästning, på det, at om de ei wille höra lagsens commando, så skulle de höra Skrotets smäll; Kommit et Skepswarff i gång, som flyttar ortens producter til den sist bekanta werlden ock hämtar tilbakas de waror, som offta giöra til slut capitalet til 3 à 4 gångor alterum tantum; Sällat Borgerskapet med en fri ock grönskande handel, som satt dem i rickt tilstånd; Giort dem bekanta så långt, som watnet flyter omkring Jordklotet wid alla de strender, tit wädret blås. Så har Bourdeaux rest sig ur en gamalmodig klädebonad, ur forntidsens grofseder, ur olaga slaktömmar, ur fattiga förrådshus, ock gåt in uti de fejade förnufftssluten, blifwit dagad, wäl styrd, uphielpt, riktad ock öfwer all werlden bekant för desse stycken.

Wälmånde har äfwen sina sidotrappor, som föra meniskior ock dödeliga snart ned på samma botten, ther the stogo, innan de komo up til

sit wäl; men, som desse gärna ligga ut ifrån klinten på en annan sida, än then på hwilken man steg up, så blir ei et wälmånde sinne dem så snart hwarsse, utan trepper til dess, at det är så högt tit up, ther man stod, at man ei mer kan hielpa sig tit. Bourdeaux, som uti sig har en liten tekning af alla saningar, det har wid sin tiltagande höjd i Rikedom ei underlåtit, at betiena sig af de nöjen, som tjderna upfunnit: Trägårdar, Promenader, Concerter, Opera, Comedier, Lustfyrverkerier, Lindantzerier, Taskspelerier, Markatte- ock Hundfäkterier, Masquerader, Marionetter, Præsentativeskap, Baletter, Assambleer, Wågspel i kort ock tärning. Tractater ock flere Öfwerflödz ock yppighets wärk räcka det ena det andra handen i Bourdeaux, hwilket giort, at flere KiöpMäns huus mit uti loppet stupat, ock han med sin stora hona, som merendels ther til warit ordsaken, måst flytta ut på landet, ther the med mycken möda fåt ock få lefwa all sin dar för et åhr ock några månaders nöje, utan skrankor. Exempel skulle icke fela mig; men hwem will lägga sten på bördan. Minst bör en främling det göra, som hoos sådant folk offta mår bäst, som äro färdiga, at förslösa sit goda; ty hoos dem måste alla hielpa till.

Emedan iag lofwat tala om Bourdeaux handel, så ser iag mig ei bätre kunna den anföra, än om iag först nämner de domstolar, som honom styra, ock sedan de yppigheter, som göra de handlande yra; ty då kan man bäst se, huru handelen emillan desse båda skakas, ock ther hoos, at dem dygdigom ock beskedeligom är ingen lag satt, utan de rikta sig i stillhet ock wälmånde, som kläder theras stånd.

Comendeurskapet, Parlamentet, Intendencen, Comendantskapet, Handelstribunalen, Jurat, Cour des aides, Magistraten, Senechal, Tressoriers ock Les Fermiers, som wäl kunna nämnas sist; men äro likwäl icke litet betydande. Alla desse äro de domstolar, som hafwa et wakande öga öfwer Bourdeaux ock omliggande nejden, ock äro besatte med diupsinigt ock lärt folk; men de yppigheter, som nämnas på andra sidan, de gripa om sig så mycket möjeligit är af både domare ock handlande, hwilket är sig likt i all werlden. Jag håller bäst ock skickeligast, at se hwart i sit ämne utan application; ty saningen är icke altjd behagelig, ei häller wid alla tilfällen anstendig, ehuru hon aldrig är strafbar.

Commendeur öfwer en Stad ock Province i Frankerike will säga nästan det sama, som wåra Swänske GeneralGouverneurer i Finland ock Pomeren; men denne Herre war nu icke i Bourdeaux, utan borta.

Parlamentet, som är en så myndig rätt nu för tjden, hwilket tidningarna ei försumma at omtala, det har af både andelige ock werldslige Råder ock adsessorer en talerik samling, samt notarier, syndici, advocater ock fiskaler utan ända; detta liknar wåra Hofrätter i Swerjet, det

delar sig i ganska många divisioner. Premier presidenten går i hwilkenthera han behagar. Några Biskoppar i ErchieBiskopsdömmet togos här in uti pleno parlam. såsom Adsessores honorarii, då de woro i Bourdeaux hoos sin archifader, at wälja deputerade til theras instundande Cleriska Generalsamling i Paris.

Intendencen är nog lik wåra Landzhöfdingesäten, ock den nu i Bourdeaux residerande intendenten Turnu, han är en herre, som af allas mun hade mer beröm, än iag någonsin hört falla på en Man. Han har ock så härliga händers wärk omkring i Bourdeaux stad af inrättningar, förbättringar ock täcke anstalter, at de, som för några åhr sedan set denna stad ock nu få se honom, hafwa swårt, at känna honom igen. Denne Herre war nu i Paris, ther han för sine höge förtienster blifwit til Conseiller d'Etat uphöjd; men förbehållit sig at få residera i Bourdeaux, ther han ännu har så många ämnen för sit wälmenta ock uplysta öga. Wi böra beklaga, at wi aldrig fingo se denne Herre, som alla meniskior med en så ifrig anda berömde; men många wärkställigheter af hans befallningar prisade honom nog för wåra ögon, ehwar wi sågo i staden.

Comendantskapet hade Comendanten på fästningen, som kallades Chateau des trompettes. Här låg en wacker Garnizon. Denne fästning har fordom blifwit upbygd af en privat, som sedan skulle göra Räkning för henne. Då han præsenterade räkningen åt Kungen, frågade han af hwad metalle fästningen wore bygd; ty summan hade gåt så högt, at hwar sten kostat en Lius d'or, hwilken går för 8 plåtar Swänska; Men det är äfwen sant, at Fästningen är en kostelig ock wacker piece, bomfria murar, wäl formerade bastioner, som hafwa lufftrör ock dagluckor ned uti barackerna, samt starka järnstänger, som draga skarpt tilsammans curtinlinierna; alla hwalfwen i 4 tornen äro vuterade med järnhakar. Utsikten härlig, fosseerna stora, broarna starka. Rustkamaren med nog amunition försedd, samt kunde framwisa alla modeller af gewär, som här i orten i alla tjder warit brukeliga, ock mera slikt.

Handels Tribunalen, den ömsade presidenter ock hade en ferme ock expedite domsago, då i handel ock wandel upkom någon twist. Inom en wiss summa war denna rätt ultimat, så at ifrån honom war ingen Appelle. Præsides, som här tjd effter annan warit, stodo i lebens gross.

Jurat war et Råd, som åhrligen ombyttes. Herrarna häraf hade 2:ne sidentygs ärmar, som de altjd buro med sig, hwilka de satte på sig, om de woro föranlåtna, medan de woro ute, at wisa sin myndighet, då ingen knyste. De hade med police, criminalia ock hantwärks twister, samt mera slikt, at sysla.

Cour des Aides war en rätt, som skulle understödja andra rätter, låta examinera saker, ock hielpa särdeles de oförmögne, at sielfwa tala til en talman: dok hafwer iag ei tilräkelig kunskap om denna domstol, ehuru iag flere gånger war i sällskap med presidenten.

Magistraten är en bekant rätt i alla orter.

Senechal är en rätt, som på något sätt liknar wåra Lagmans domstolar; men är ei aldeles den samma; ty denne bestrides af et collegium.

Tressauriers, de hafwa at bewaka Franska Ränteriet i den ort, ther the wistas.

Les Fermiers äro de, som hafwa i förpantning alla tullarna, utskylderna ock skatterna, hwilka äro med stora privilegier försedde, ock giöra sig otaliga rikedommar, samt hafwa förskräckelig stor magt i sine händer. Man kan wäl inbilla sig Exactores i g:la Rom, då man will förställa sig desse.

Alla desse Rätter, collegier ock domstolar hafwa hwarje sit präcktiga pallais elr Slott, hwaruti de residera, hwarje sin underbetiening, hwarje sin skildnad på klädebonad; ty alla dommare i Frankrike kallas robe folk, therföre, at de ei gå i wärja, utan i långa råckar; de hafwa äfwen utslagit hår ock kragar såsom Prästerna i Swerjet. När wi skulle gå up i Parlamentet, så satt en hustru wid porten, som tog emot werjorna ock gaf billet på dem.

St. Cyrin ock Chatron äro 2:ne Malmar, som ligga utom Stadzportarna; men äro likwäl med staden moraliter incorporerade. Desse äro så stora, at de kunde hwarje göra figure för en wacker stad; den förre har den nys anlagda Kungsträgården; men den senare har siö elr åstranden til sin prydnad, ock bör man med skäl tilstå, at Chatron är den härligaste platz i Bourdeaux. Chatron är 1/2 swänsk fierdings wäg lång jämte älfwen, har stora, höga ock kosteliga hus. Emillan dem ock älfwen är endast en gata, til hwilken fartygen kasta up sina warpar, ock öfwer hwilken Kiöpmennerne tilra ned sine tunnor. Detta liknar aldeles skepsbron i Stockholm, men är så myket härligare, som hela den andra stranden twert öfwer är garnerad med löfträd, som å andra sidan om sig skuggas af höga berg, hwarest hela slutningen ock sielfwa kullen är öfwerhöljd med wingårdar; hwilket alt gifwer den aldra täckaste utsikt, som oss så offta i Swänska Consul Hermanssons fenster fägnade. Consul Hermansson wörda wi äfwen såsom Basis til alla nöjen wi här hade.

Ibland alla yppigheter ock lustspel, som i Bourdeaux förekomma, bör Opera huset först nämnas såsom det, hwilket mäst ferquenteras [!].

Sielfwa huset är wackert; Konstmachinerne öfwer ock under Theateren, medelst hwilka här föreställas allehanda gyklerie, äro besynnerliga ock se ut, som man tittade in uti et olje wärk. Trouppen af Acteurer ock Actricer bestod nu af 80 personer, som wunno stora pengar. Alt gek effter Theaters lagarna wäl til, ock kunde man icke se någon skildnad på denna ock Operan i Paris, om ei Decorationerna, som i Paris woro nogot präktigare.

Mr L'Hombard ock Mademoiselle Bon i siunga, Mr Pitrot, M:elle Auguste et Arnau i dantza, Mr Grenier i violon hade hwarje på sit sätt högsta priset. M:elle de L'or passerade för den fagraste; men allesammans för liderlige, som de ock utan all twifwel woro, ock hade i sin lösaktighet ei annan skildnad än priset, som fogade sig effter theras ålder, utseende, bruk, utslitenhet elr slike förkiusande nattursens griller. Emellertjd bruka de sina Opera privilegier til täcke mantel; ty ingen får tiltala dem, så länge de äro operister, utan synes liksom the thergenom hade frihet, at i flättja hålla öppna wärkstäder ock fabriquer.

När iag nämt Operisterna, så är det onödigt, at nämna Comedianterna; ty ther blir ingen annan skildnad än varietet af Personer; men som til fullo hålla samma hemseder; men än wisas ei höjden. Masqueraderna, ther 1000:de personer på en gång träffas för at säga hwarandra okända sin mening, ock anstalta oförmodade bekantskaper, de äro ännu fasligare. O tempora, O mores, horrenda telluris pondera. I mit fäderneslaud skulle någon mena, at iag nämner detta såsom af et löst tal; men det är icke så; då woro iag för förnufftig, at det anteckna. Men när saken skyddas af privilegier, när twister i samma sak afdömas wid rätten, utan at röra wid Societas, lege Dei prohibita, hwar uti desse twister upwäxa, då är det ögonskenligit, Asambleer, Baaler ock Baletter, som nästan dagel. hållas, hwar til ei endast hela natten, utan äfwen hela egendomen offta spenderas, de kunna sätja en karl på kneken; ty 70 à 90 fat mat på bordet, det giorde en medelmåttig kiöpmans tractat. 800 Plåtar, at kosta på en Baal, det kallas bagatell; Spela bort 200 Ducater, det ansågs som en supstyfwer ock den det wan, sade, at han wunnit en maurceau [!] du pain.

Concerten war en af de behageligaste nöjen Intendenten har wid sit palais låtit upresa et kosteligit stenhus til Concert Saal, som är försedd med wacker inrättning, ock har et Chor af 60 à 80 Personer, ibland hwilka altid äro några, som excellera. Ifrån England kom en Italienare, 20 åhr gamal, som nu skulle gå til Portugal, tit han af Kungen i Lisabon blifwit förskrifwen för 800 Luis d'orer om åhret, för det, at han skulle siunga en gång i wekan; det gör 38,400 dlr kmt

om åhret. Denne yngling, som het Quadiani, han sang 2:ne ggor wid Concerten i Bourdeaux, hwilket giorde alla satisfaction, som förstått ock förr hört stora sångare, ock mig giorde det hel förundrad, at en meniskia kunde komma til den höjd i sång. Det öfriga Chorus swarade dok litet med sin Symfonie emot denne Mr Quadiani; ty Italienska musiquen är ifrån den franska så skiljaktig, som natt ock dag. Denne Quadiani älskades af alla, serdeles af Fruntimberet; ty beklagade de honom icke ringa, at han i sin ungdom måst göra sig olik både theras ock wårt kiön. Alla, som är intressenter i denna Consertens hållande, ock alla främlingar, gå här fritt in, utan afgifft; de öfriga betala wäl ingen ting, men böra hafwa billetter. Denne hålles hwar odensdag hela åhret.

Kortel:n, at nämna alla yppigheter, lustbarheter, som förkiusa omogne sinnen, som hindra ostadgat folk i sine syslor, som göra tänderne i munnen darrande, näsorna inkrupne, pungarna slaka, timmelig ock ewig förlust, det är börja om morgonen, sluta mit i natten. Ifrån klåckan 9 om morgonen, så war ei mer än en elr högst 2 timar wid middagen, som intet lustspel höls, ända til klåckan 12 mit i natten. Om de 9 timarna sedan, ock de 2 mit på dagen woro fria, det kan ingen dödelig wist säga; ty här taltes icke annat, än om roo, nöje, så at mig syntes, at de wille hantera oss, som det talas om de menner, hwilka kommo på några dagar in uti Månan, ock sedan skicka oss hädan lika sluga om Bourdeaux, som wi woro när wi ankomo, wetandes, at en sådan stad ligger på Chartan wid Floden Garonne, ock lärer således ligga wid henne i Frankrike; men aldeles gek det ei an.

Emillan så mycket rätt ock snett, som förr omrört är, skakas wäl offta en elr annan oförsiktig handlande; men den frihet, hwarmed man här handlar giör, at aldrig en kan gå bort förr, än twå komma åter. Hwem, som behagar, Jude ock Grek, sätter sig här ned, kiöper, säljer, handlar, wandlar; ingen menniskia frågar honom, hwadan han kommer, hwad han giör, hwart han will; ingen taxerar honom, ingen upskrifwer hans hus elr folk; kortel:n, så länge han lefwer effter den allmenna lagen, så talar ingen publice med honom; men giör han ther emot, så kommer han snart för rätten, ock wäntar ei på dommen, än mindre på Execution. Kungen blir therföre ei i mistning af sin rätt. Accisen, som är lagd på alt gods, som kommer in, som går ut, den taxerar nog de handlande: men kan han någon sin jämnare taxera dem, än då när alla warorna, hwarmed han handlar, betala af sig alla utskylder? De twå stora Marknaderna ifrån d. 1 Mars til d. 15 ejusdem, ifrån d. 15 october til den sista ejusdem, då gå mäst alla fartyg, som under den tjden

äro segelfärdige, bort utan afgifft; ty den frihet förer marknaden med sig. Somliga orter hafwa likwäl icke denna friheten; ty detta har afseende på orten, til fartyget går. Theras wänner England ock Rysland, de hafwa fögo af detta priviiegium; men Swerjet nog. Alla Tyskar, Engelsmän, Chenevievrar, Italiennare, och sielfwa Fransoserna ifrån andra Provincier, som komma hit i dessa marknader, de betala ingen afgifft för alt det de föra in, ingen afgifft för alt, det de föra bort; men acurat inom de nämde terminer. Komma de 1 tima förr, elr senare, in elr ut, så är nåden ute; ty såg iag i Marci månad, huru beställsama desse woro d. 1 ock 15 at föra in, at skicka ut sine wahror. Detta kan med skäl kallas fria marknader, som giöra got kiöp, ock nog tilförsell.

Omliggande orten wid Bourdeaux, Communication med medelhafwet, floden Garonne med sin äbb ock flod, som giör lät transporte til siökanten, hwarifrån hela Europa ock de aflägsnaste Indierna besökas, äro de ögnamärken, som peka på Bourdeaux grönskande handel; ty kallar iag desse särskilt fram. Orten omkring Bourdeaux på 2 mil kallas Grave, och alt det win, som hämtas inom denne kretz, kallas vin de grave, hwilket så det röda, som det hwita är ganska got. Orterna therutom hafwa hwarje sin jordsort, följakteligen en särskilt winart; men namnet hafwa winerna effter orten, styrkan ock godheten effter jordmohn ock ansen. Jag behöfwer ei nu nämna orterna effter iag wid priscoranten dem utförer. Pontac, som i Sverget så mycket åropas på källarena, det bör iag ei förtiga, effter näppeligen 1 fat pontaque åhrligen kan komma til Swea land. Hauboin är en ort ock godz något mer än 2 mil ifrån Bourdeaux, som för en tjd sedan hörde Premier Presidenten Pierre Pontaque til. Samma Herre lät med all möda uparbeta sina wingårdar, ansa ock wårda dem, samt undersöka sina winpressar ock skedar så, at all möjelig försiktighet togs i akt, hwaraf hände, at han fek et win, som ingen wid sin präss kunde härma i hela omliggande orten; ty blef detta winet utropat, efftersträffat, ock således uniquet; war då ingen konst, at sälja det i arbitrairt pris. Det fek wid detta tilfället äfwen et annat namn, neml:n effter Hr Presidenten; således är Hauboin förwandlat i Pontaque. Mademoiselle Dolide, som igenom arff besitter denna egendom effter Presidentens Pontaques död, hon låter här årl:n tilreda 100 fat Pontaque; hwart fat säljes in loco för 1500 á 2000 Liver, 3000 à 4000 dlr kmt. Nog kunde M:selle Dolide bringa sit win til et större quantum af mått; men då torde den tokiga smaken, som säljer alla winer, snart förbyta sig ock biuda henne mindere för hwart fat; således förhöjdes hennes arbeten ock ut-

giffter; men inkomsterna förminskades. Således må Mademoiselle Dolide gärna wara nöjd med 100 Fat Pontaque. ock i det minsta 1500 Liver för hwart fat, hwilket giör årl:n 150,000 Liver, elr 800,000 dlr kmt, nog wacker ränta. Af 100 fat Pontaque är lät at sluta, huru myket kan komma til hwart rike i Europa. England får det mesta ock är det altjd prænumererat, så at innewånarena i Bourdeaux äro få, som ther af kunna hafwa en liten kagge. De skänka åt hwarandra några bouteller här af såsom den raraste present. Sedan iag detta förståt, blir swårt för mig, at på en källare i Upsala kunna dricka Pontac, ehuru alt röt win ther så kallas.

Winerna, som wäxa på 10 à 15 mil omkring Bourdeaux, de säljas til kiöpmenner i Bourdeaux för et pris, som åhrswäxten är til. Desse taga dem in uti sine bodar, ther the hafwa utlärt folk, at omarbeta dam, tappa dem af modren; ty så kallas det tiocka, som ligger wid botten, i deras första fat. De klarna dem, de smörja dem, de sätja smak på dem; om de af detta alt förminskas elr förökas, det förstår iag ei; men hoppas det bästa, ock ser grant, at en winhandlare i Norden han har nödigt besöka dessa orter, känna wäxterna, weta prisen, förstå arbetningen ock hafwa en pröfwad tunga ock gom på theras smak; utan detta är han slut i sin hantering. Hambourg ock Holland samt England, de hafwa altjd sådana ämnen här; ty kan man ock aldrig bedraga dem på winerna. En ung Rothstein ifrån Stockholm prydde med all heder sin platz på et af de största Contoir här nu; ty kan Swerjet af honom i denna sak göra all säker räkning på got hopp, om han lefwer ock hemkomer.

Wid Toulous i Langedoc, ther Garonne kröker sig andra gången, börjar den bekanta Canalen, som effter sit sik sak i Narbonois äntel:n går in uti Skärgården åt Montpellie ock gör således en comunication emillan Ocean ock Medelhafwet. Denne medelar åt Bourdeaux igenom wiga ock lättlejda fartyg af alla de kosteliga frukter i Provence, Dauphiné ock Langedoc, nästan för samme kiöp, som de finnas på sin stielk, samt allehanda distillerade watn, liqueurer, ock de waror som komma ifrån Levanten. Transporten går fort i Canalen; ty han är så inrättad, han går med wiss afräkning på tjden i älffwen; ty han är genom äbb ock flod äfwen så inrättad, den förra af konsten, den andra af natturen. Floden Garonne håller wid Bourdeaux denna räkning i sin äbb ock flod, som iag noga flere resor undersökte.[3]

I denna flod ligga tusende tals fartyg af alla flaggor under solen; hwad de blå ock gula lyste i wåra ögon, är lät inbilla sig. Master, som en skog, elr störad humlegård. En rörelse på stränderna, på

fartygen, på gator ock gränder kunde nog wisa, at handel här idkades med flit.

Ifrån Bourdeaux de 10 milen til hafwet gå alla skeppen up ock ned med strömen, som han faller elr atiger, så at wäderet ei bryr de siöfarande på det stycket. Öfwer twåhundra Fartyg löpa emillan America och Bourdeaux om åhret, at desse bringa ansenligen Såcker, Indigo ock andra gällande wahror, det lärer ingen twifla. En handel med meniskor är äfwen nyligen begynt inom de Xstna; de låta komma Nigrar til Bourdeaux, som äro unga Slafwar. Desse gossar låta de upfostra hoos kockar, och låta dem i kiökskonsten blifwa mestare. Sedermer skicka de ynglingen tilbaka, ock winna på honom ansenligen; ty han kan kosta dem 800 Plåtar ock de få sedan ofta 2000:de dito för honom i America; ty folket begynna äfwen i den werlden, at blifwa lekra.

Nog famillier äro flyttade ifrån Bourdeaux til America; således hafwa the ther sine anhöriga til commissionairer. Ifrån Swerjet, Norje, Ryssland, Tyskland, Preussen ock Hamburg ankoma hit mångfaldiga fartyg med bräder, bielkar, laggar, koppar, järn, stärkelse, alun, tunband ock mer, som wäl betalar sig; tilbakas taga de winer, såcker, indigo, frukter, olja, ock mera slikt. Ther, hwarest är et centrum af slik stor handel, kan icke annat, än bo några bofasta män; så kallas här Millionisterna. Här kan en enda Mr Sage räkna sit Capital til 3,000,000 Liver, hwilket giör 6,000,000:de dlr kmt. Det bör man kalla handla med försiktighet ock rickta sig. Här äro wäl många handlande, som på det närmaste gå up emot denne; men icke öfwer honom, ock sedan trappan utföre, effter som lyckan, tiden ock egen flit kunnat tildela dem. Jag kunde wäl finna, at min skyldighet war, om jag förrtåt något i denna saken, at effterleta noga det, som härwid kunde fördela wårt Norden; men om denna saken är långt utom min sphær, så hoppas iag få ursäkt. Det såg iag, at en hög af tunnlaggar, som war komen ifrån Swerjet, låg på Hr Caps gård wid Gradignan, hwilken samma Herre bad mig werdera, då iag tykte mig taga wäl til ock werderade honom til 50 Plåtar; men han kostade här 400 Plåtar, således fan iag den punkten redan böra anmärkas. Wår Ståltrå ifrån Nykiöping, Biurfors, leders tråhyttor, kan här bringas til 5 dlr kmt marken. Jag tror, at hon hemma kostar 1 dlr 16 öre kmt. Om iag tager et medium af Järnet i Svea, så är det nog kiöpt, om iag säger, at det då kostar 60 dlr kmt Skpdt. Jag will räkna på hwart Skeppund i fract ock omkostningar 10 dlr kmt til Bourdeaux ifrån Stockholm; gör 70 dlr kmt. I Bourdeaux får iag för samma Skepp:d järn 128 dlr kmt. 128—70 = 58 dlr kmt blir då min winst på hwart Skeppd. En Brukspatron, som smider årli-

gen 1200 Skeppd, hwilket är ibland de minsta taxor wid hamrarna i Swerjet, när han på detta sättet sålde sit järn, han skulle ju winna öfwer 10,000 Plåtar mer, än han nu giör, ty 58 dlr kmt mer på hwart Skeppd än han får, det gör på 1200 Skeppd 69,600 dlr kmt. Om så fatalt gingo, at han ei skulle få mer än hälfften, mån 5,000:de Plåtar ei woro wärde det lilla beswäret, som härwid första gången, såsom obekant, kunde tilskyndas? Men nu talar iag i saker, utom mit ämne, ock kommer ei ihog, at Swänska Kiöpmen bör hafwa denne förtiensten, samt, at synden tränger sig emillan kiöparen ock säljaren, som nagelen [?] emillan spikarna i muren. HoffCancellairen Baron Hamilton[4] i Swerjet, han har giort et litet försök. Han lät med sit egit fartyg föra hit sit egit järn; här lärer det blifwit sålt til ofwannämde pris. Jag skulle hoppas, at samma Herre funnit sin Räkning, Pålitelige Commissionairer äro wid all handel ganska angelägne. Taxor, som wid alla Europeiske hamnar årligen ömsas, böra oförändrade wid alla kiöpmens contoir inlöpa. Iniet långt ifrån Bourd. äro järnwärk uti Engouleme; men det järnet är altför myket för complimenter, det båckar sig så gärna ock håller aldeles intet; ty är det Swänska järnet nog begärligit, ock såg iag med förundran, at ehuru dyrt thet är, giör man i Bourdeaux ther af mer långa plank, galler, balconer, ock sättes ther mer järn på en fenster lucka, än i Swerjet på en stor bondewang. At hwar ock en må sielf kunna döma om priserna af både inkommande ock utgående waror i Bourdeaux, samt theraf göra all tilbörlig uträkning, så will iag til slut om handelen lemna detta åhrets taxa, som nu löper. Som mästa bökerna i Contoiren hållas på Hollenska, så har iag ock på Hollenska taxan afcopierat, som på nästa blad följer ock skrifwit står.[5]

Af denna lilla lista kan man någorlunda dömma, så om inkommande, som utgående wahror i den friska handelstaden Bourdeaux. Kiöpmenner ock Mäklare weta äfwen ganska wäl handla med pengar, hwilken handel länge af werlden warit åhrkiend för den mäst lönande. När til Exempel et contoir här emot en tredjedel månatel. procent skickar til Sverget Säcker för 100,000:de dlr kpmt, så wäntar han ei Swänske Kiöpmäns vexel på Amsterdam förr än effter 6 månader, för hwilka 6 månader han har den nämda tredjedels månatel. procent; men hwad gör han emedlertid? Han handlar af en Mäklare i Bourdeaux ock ger assignation på denna summa i Amsterdam, hwilken assignation tienar honom, som contant; ty han går hädan til Paris, så til London, offta til Paris tilbaka; så til Brusell ock när han kommer til Amsterdam, så är tiden expirerad.

Beurssen i Bourdeaux, den är omgifwen af et präktigt palais, har en wid gård ock hwalf, under hwilka man går säker för regn. Ther finnes ifrån kl. 12 til 2 hwar dag oändeligen myket folk, då stora poster slutas, som tilhöra hela Europa ock en del af unre werlden, at dela. Skeps warfwet drifwes här med all styrka ock de täckaste fartyg kastas här offta ned i watn. Trä ock wärke hämtas myket här i nejden, ehuru äfwen utlänskt hit kommer. Innewånarena påstå med alt skäl, at det wärke, som tages här i orten, är mer waraktigt ock står längre emot. Jag lemnar gärna detta altsammans, såsom det hwilket iag ei förstår; ty iag har allenast nämt desse få omstendigheter handelen rörande, at icke någon må tro, at iag aldeles blindwis låtit så stora ögnamärken utan all upmärksamhet springa förbi ögonen. Det såg iag grant, at de, som förstodo handelen, de hafwa på få åhr giort sig millioner af honom; men mig ägnar bättre se effter theras ömmare omstendigheter; ty må mine följande anmärkningar wisa åtminstonde det, som iag borde förstå; ty träder fram *Andelige.*

Den Andeliga staten i Bourdeaux är ei mindre lysande i alla utwärtes ämnen, än de öfrige. En närmare ock förtrolig bekantskap ock höflighet med både högre ock lägre af detta ståndet gaf oss tillfälle, at på det efftertyckeligaste lära känna både theras inrättningar, ceremonier, lärosatzer ock lefwernes sätt. Då iag här af will meddela en någorlunda tekning, så synes den kunna bäst innefattas af desse följande stycken: Scholorna, Klostren, Capitlen, Ärchie-Biskopsstolen, gudstiensten, processionerna.

Ridscholan, Fäktscholan, Dantzscholan, Siung ock Spelscholan, de tilläga sig alla en titul af Academie; huruwida de swara emot sin rubrique med wärkställighet, det kan icke iag weta, som ingenthera delen af desse förstår; men af många hörde iag them berömas. Mine unge följeslagare frequenterade med fördel Fäktscholan, under den tjd wi här woro. Wi sågo ther flere berömde i denne konsten wisa sin styrka, serdeles den namnkunnige Herr Du Sabre, som nyligen wunnit det utsatte proemium wid fäktareacademien i Toulouse. Hr Duras, som war wänsterhänt, han gek närmast up emot Hr Du Sabre.

Collegium Guienense el:r Academia Aquitaniæ, som ifrån 3 seculo har sine instructions reglor, hon har flere Classer af Professorer. Herr Canonicus ock Succantor Boisson, wår besynnerlige wän, är Principal el:r Gymnasiarcha af detta Collegium; men han håller inga föreläsningar, utan har allenast öfwerinseendet så öfwer Docentes, som discentes. Hr Garrat, som war Physices, ock Hr Montaigu, som war hydrologiæ Professor, de woro äfwen af wåre stora gynnare. Wi woro under theras

lectioner hoos dem ock hörde nog qwicker ungdom swara til de frågor, som dem förestältes, ock äfwen på Latin ock Fransyska disputera wackert nog, hwarje effter sine åhr. Professor Garrat wisade äfwen några artiga saker uti Physica experimentali; dok war det ei något, som wi kunde kalla nytt, om ei den lilla träkaflen, som trillade sig up åt en höjd af proprio motu: men den saken war så påtagelig, at mine små följeslagare sade honom genast ratio Physicalis ther till. Rarificatio pororum Quereus[?], som silade el:r tappade watn igenom sig, det hade wi wäl icke förr set: men hade dok therom förut en god theorie. Utom dess äro här classer för humaniora, för hwilka detta collegium synes i början warit inrättat. Latinska språket, något af moralen ock Physiquen är det, som här kan sägas läsas. Grækiska, Hebreiska Språken höras här intet nämnas. Ärchie-Biskoppen Baron Lusan sade, at ibland alla de lärde, som han kiende i Frankeriet, fans knapt någon, som förstod et af de Orientaliske Språken. Discentes gå här igenom cursum Philosophicum på et åhr ock sedermera promoveras de til Maitres des beaux artes; det är wäl lätt, at inbilla sig, huru wida de då bäst kunna sägas hafwa begynt el:r slutat cursum Philosophicum. De, som äro ämnade til Pastores i befäste städer, de måste necessario wara promoverade Philos. Doctores. Man bör anmärka, at de kalla Rethorican, historien ock Physiquen för Philosophia, då minutissima portio af moral ther til uti blandas. Igenom Herr Boisson hafwa wi äfwen om theras Disputations acter blifwit underrättade. När man härtill lägger collegium Jesuitarum, som på samma sätt upfostrar ungdom, utom det, at ther utdrages cursus Philosophicus i 2:ne åhr, samt inspädes af methaphysican, som hon här brukas, så är Educations wärket snart alt omtalt. Häraf tagas sedan de ämnen, som insätjas i Retterna, ibland Clero, så at man ei bör undra, at ther fins mer mörkhet, än någon tror. Då wi på tilfrågan nämde några af de inrättningar, som hoos oss finnas, så sade både Ärchie-Biskoppen ock de öfrige, at ei allenast sådane Professioner, utan äfwen slika studia, woro hoos dem okiende, såsom Politica, Astronomia, Oeconomica, Chemica et hist. natural. ipsa, med flere. Hoos Jesuiterna nämnes Græska språket, men få af discentes kunna läsa det in uti. Af desse Patres äro icke häller allmenheten lärde; dok finnas några sluga hufwuden i alla theras collegia. Af deras anniversarier har iag några Exemplar trykta, som nog wisa, at om de sielfwa äga någon lärdom, så akta de sig nog, at de ei må lära honom åt sine disciplar, hwilket iag i sinom tjd nog är i stånd, at bewisa. Academia Aquitaniæ hade en härlig bygnad, som inneslöt en stor gård, på hwilken ungdomen kunde

leka. Uti dessa kosteliga bygnader bodde äfwen Professorerna ock ExcercitieMestarena.

Theologien, den försummades icke, ock Messan, den bewistades af hela collegio kl. 10 hwar dag. At förtiga de öfriga Lärohusen, såsom seminaiernas ock andre, så borde iag wäl nämna, huru desse intagas til det andeliga ståndet ifrån desse lärohusen; men som slikt har ganska skiljaktiga omswep, så ginge iag ock gärna thet förbi; ty somlige äro tonsurerade redan då de äro 8 à 10 åhr gamla ock gå i Abbè, samt sitja redan ock niuta beneficier, men kunna just ännu ei kallas Prester; ty dem är tillåtit, at lägga af denna drägten ock låta håret wäxa samt giffta sig. De, som äro andra gången klipte, dem är icke lofligit utom Biskoppens lof at gå ifrån sit stånd; men de, som äro af 3 orden, de skolla hafwa Påwens egen heliga orlofssedel. Den 4 graden äro rent ordinerade Prester, som sacramentaliter gåt in uti det andeliga; dem kan hwarken Gud el:r den onde, effter theras mening, taga Prästen ifrån. Men när en slik giort något grofft fel fordom, så hafwa de låtit ryka naglarna af de 3 fingrar, med hwilka han rör det heliga Sacramentet, samt flere slike straf honom tillagt. Desse straffwen äro ännu på någre orter i fult bruk.

Ungdomen hafwer under läro åhren ganska stor frihet; ty blifwer han wäl formerad tll sällskaper effter ortens smak. Här föraktas ingen yngling, ingen Man, ingen menniskia för det, at hon är af en lågare säng, utan alla äro i sällskaper lika ansedde, lika frie, gå lika långt fram, då de i sin sak excellera; ty wid et slikt tillfälle går en Comediant, en siungare, en dantzare, som gör sin sak wäl, äfwen så långt fram i sällskap som en annan, som kan påcka på stora pengar, stor härkomst, ock för öfrigit ei kan framwisa någon merite. Således hafwa barnen ifrån spädaste åhren en täflan om de egenskaper, som skolla gifwa dem en intrinseque heder, emedan den yttre ei kan hinna til åt alla, och äfwen för synden skull är kommen, som ei alla kan glädja.

Klosterna, the äro både för Hanar ock Honor i Bourdeaux nog många. Wi sågo en liten del: Capusiner, Cordeliers, Jacobiner, Benedictiner, Petites charmes, samt Chartreux. At widlyfftigt tala om desse, det kunde ei annat än föda ledsnad, äfwen som de sielfwa ledas wid at göra intet. Ibland dem alla fins ingen lärd Man, ehuru de likwäl hafwa nog wackra Biblioteque på somlige ställen, serdeles hoos Jacobinerna. Hwar orden af kloster har sina besynnerliga reglor, at effterlefwa, så at therutinnan äro alla ordines skilda. Alla äro de äfwen i sin klädebonad skilda; är icke något annat, så är det en liten lapp mer el:r mindere.

Men alla komma the ther utinnan öfwer ens, at de hafwa en skåck, som kallas Patres, ock en annan, som kallas Fratres i hwarje kloster En Prieur el:r Dojin, el:r hans Vicaire, är hufwudet ock styret, hwilken är så souvrain, at ingen kung kan wara det mer i sit rike, än han i sit kloster. Han sätter i Arrest, han låter swälta; men aldramest låter han med sin stora piska ingiuta dygd ock helighet i det tröga kiött ock blod; ty folket i Staden ock på landet, som hafwa den tro, at alla desse munkar äro helige ock utan syndige gärningar, de skulle snart giöra sig widriga tankar om dem, i fall de ei höllo sig utwärtes beskedeliga Nu wet hwar man, at de, som intet göra, de lära sig göra det ont är. Detta skulle synbarare falla på munkarna, om ei Prieurens Piska, hon höllo dem i tygelen, således måste desse långt under täcket ock spela sine skälmstycken, om ei Prieurens Piska skall komma med i dansen. Mesta delen af dem få gå ut ock spassera ikring gatorna, då de af Prieuren begärt lof. Capusiner ock de andre Fransiscaner, de måste ut; ty de hafwa ei annat, än allmosor, at lefwa af. Andra hafwa stora ock ansenliga inkomster årligen, ock alt theras göra är det, at äta, sofwa, gå i kyrkan ock siunga några böner, ut ock spassera, då de tala i det gemena folket alla de fabler ock osanningar, som en meniskiohierna någonsin kan upgissa. Jungfru Majas wistoplatzer, som hon helgat i Frankeriket, Hennes heliga aflelse utan synd etc., huru hon förklarades för alla lärjungarna, då Judas war borto, huru Judas såg henne resa til himla ock de andra woro borto, då hon i skyn kastade ned sin jördel åt Judas til et bewis: En klut af Hennes Kläder, som de hafwa, at gifwa åt alla, som äro rädda för at drunkna; ty då de den bära, så flyta de på watnet, sådant mer lika enfalligt el:r stålligt prädika de uti folket om sine andre helgon, de må heta Frans. Andreas, Cibardeaux, el:r annat mer. Detta äro munkarnas beswär, sysla, arbete ock tidsfördrif.

Wid hwarje Kloster, som gärna är et kosteligit palais, om något palais fins i nejden, så är en wacker kyrkja. Några af Patres i Klostret äro altjd präster, som förrätta mässan ock besöka skrefftstolarna; intet Kloster fins häller, som ei har sin helige, några ben el:r tänder af honom, samt en spilra af Xsti korss, el:r Jungfru Majas kläder, hwilket alt kan göra miracel, som draga in peningar. Et enda helgon här i orten, som står i träbild, det botar för tandwärk, ock kan thermed förtiena sit Kloster stora inkomster.

Jag går förbi alt detta ock will endast kort nämna Messieurs Les Chartreux, som både i inrättning, stränghet, rikedom, prakt ock andra omstendigheter långt öfwerträffa de andre Klostren. Theras Slott är om-

gifwit med nog huus ock bygningar, och ser ut, som en liten stad. Alt detta är med en hög stenmur omringat, som en befäst stad. Då de yttre portarna uplåtas, så ser man Portwaktare ock mer betiening til öfwerflöd. Här äro 14 betienter, som understödja Fratres här med de grofwaste Syslor, ock desse betienter må ganska wäl. Fratres äro här skilda ifrån Patres, ehuru de båda bära hwita koltar; ty Fratrum är på ryggen rund. Men det skiljer dem mäst, at en Frater här kan aldrig blifwa Pater; ty Fratres här äro aldeles illiterata ock nog serviles. De äro äfwen mer skilda, än i andra kloster; ty de hafwa sit egit coeur i Kyrkan, sit afskilda refectoire. Af Fratres äro flere utwalde Kockar, Såckerbagare, Apotequare ock sådant mer, som tienar till husets nytta. Wi collationerade här med stor smak ock måste tilstå, at den Frater, som då regerade spisen, han war i sin sak fullkomlig.

Patres här, de hafwa hwarje för sig sina rum, ther the som fångar sitja hela dagen. En liten lucka på muren, then uplåtes utanföre, ther insättes mat. Rummen bestå af en liten Saal, en sofkammare, en bönkammare, en studerkammare, et litet farstugu, ther matluckan är, ock en liten trägård med sit lilla orangerie. Sex gånger i dygnet träffas de i Kyrkan; men då talas de ei wid. Alla sön- ock Högtids dagar spisa de tilsammans i sit Refectoir, som har en skön sal, 3 bord, et wid hwarje långwägg, et wid fremsta gafwelen; de 2 långa för Patres, det mit uti för Prieuren sielf. På den ena långwäggen är en Prädikostol, ther Anagnostes stå ock läsa, samt siunga under måltjden. När de få fremande til måltjd, så tractera de så, at ingen i orten kan härma dem. Fruntimber få aldrig komma in uti theras Kloster, om de ei äro af den Cardinalen Guigos famille, som warit theras Stifftare, el:r de äro af Regerande blod; men likwäl med det förbehåll, at de altjd röka med halm i sporen, ther the gå, at ei något, som smittar af kiönet, må orena ock oskära deras helgedom. Desse Fäder, som lefwa så innestängda, de blifwa offta wimerkantiga och fåniga af det, at de ei hafwa umgänge med andra meniskior. De roa sig med små handa slögder, lackera bord, giöra borstar, käppar, ock slikt; men det betages dem offta, at de ei må få för mycket nöje til detta werlsliga ock glöma sina bönestunder. Då de hafwa slika arbeten färdiga ock någon gör dem visite, ser ock berömer, men ei behåller det de arbetat, så gör det dem hiertel:n ont; ty de få ei offerera det sielfwa. Kyrkan här är den präktigaste af alla wi hit in til set i rara marmorstycken. Alla de härliga ock kosteliga stycken af Marmor, som wi förr set, flyttades nu långt ned i wåra tankar, då wi fingo här se de makalösa swarta styken med gullådror, samt af hwitröd ock spräklig. Mer granlåt, som i sacerstugan förwara-

des, giorde detta templet glantz. Inkomsterna för detta Kloster skolla årligen gå öfwer 200,000:de dlr kmt.

Chanoiner Capitel äro 3:ne stycken i Bourdeaux. Wid Capital kyrkan, som kallas St Andreæ, är det Capitel, med hwilket wi hade största bekantskapen. Herr Boisson, Herr Paccaran, ock ännu några flere af detta Capitel giorde oss ganska myken höflighet, så offta, som wi kommo i kyrkjan. Hr Paccaran hälsade äfwen på oss; han war en Man, som i orten hade få likar. Han besatt 7 Språk, han war wäl fast i Theologien, han giorde med oss litteraira promenader i Klostren, han wisade oss thressauren i St. Andreæ kyrkja, han skaffade oss rum i Passions Prädikningarna. Kortel:n han förbant oss så myket, som en så skild samwets tanka kunde göra. Det war sant. at desse Chanoiner, de suckade ibland öfwer wår fördömelse; men wi giorde det öfwer theras igen. Desse Capitel Herrar, de siunga wäl wissa timmar i Kyrkjan, då de äro tilsammans; men emillan åt, så bo de icke uti et huus, utan ikring kyrkjan, hwar de behaga. De hafwa wackra inkomster, så at den, som får et Canonicat, han får en god ting. De bära Hermelins Kappor på sine armar, då de gå i procession, som wisar ut, at de ei ährkienna någon öfwer sig uti sit Capitel; ty Biskoppen får ei presidera ther, utan theras Dojen el:r Prieur. Et ganska höfligit folk woro emot oss både Chanoiner ock munkar, hwilket är en medfödd dygd hoos Fransoser.

ÄrchieBiskops stolen i Bourdeaux, han har flere lyd Biskoppar omkring sig uti de 7 orter, som ligga omkring Garonne, ock äfwen i Gasgongen. Baron Lusan, som nu bekläder denne stool, han är en ganska artig ock älskanswärd Herre. Han hafwer länge warit wid Militair staten, så at han blef Ryttmästare i det Nederlänska Kriget; men det gek friskt, at rida den wägen til Ährchie B. stolen. Hans åhrliga löhn är 80,000:de Liver, el:r 160,000:de dlr kmt; men som Hans Mays:tt har sig förbehållit, at behålla alla andelige inkomster de åhr, som de helige stolarna äro obesatta, så plägar konungen tilslå sådane inkomster den tjden åt fattige afdankade officerare, och när Stolen skall besätjas, så händer icke sällan, at Kungen accorderar med den tillträdande prælaten, at han låter en el:r flera i sin lifstjd behålla den pension, som kungen honom tilslagit. Sådane påhängen har Baron Lusan för 40,000:de dlr kmt än i denna stund, så at han ei wärkel:n har i lön mer än 120,000:de dlr kmt. När hans pensionairer dö, så får han full löhn. Han hafwer flere Pastorater i sit Stifft, som renta årligen 60,000:de dlr kmt, hwilka han disponerar effter egit godtyckjo, när de äro ledige. Hans Residentz wid Stora stadens Kyrkja är gamalmodigt; men stort, ansenligit ock

präktigt. Portalen til Hans borg har uti sig arbete af både Gothiske, Corintiske ock Joniske orden. Han förer en stat, som är ansenlig, har 16 Laq. i Liverie, utom Kamarlaqueier, Kamartienare, Secreterare ock Cammarherre ock så widare. Han war en flitig Kyrkiogångare. Wi råkades i kyrkjan offta, ock ei sällan i hans trägård, i hans rum, ock äfwen wid hans bord. Han giorde oss äfwen den ähran ock på wår Kamare beság wåre små natural samlingar. Denne Prelat höll myket god sämja med Parlamentet, ock i desse orolige tjder gek han sin werld med tysthet ock mycket behag igenom.

Gudstiensten, den firas här på flere sätt; ty det rättar sig effter högtiden, effter andra omstendigheter; ty dels sker slikt Pontificialement, dels tres-humblement, nu bittida om morgonen, nu sent om afftonen, nog med siunga, altjd med Messa; men sällan med prädika. Wi, som här öfwerlefde Fastlagen, fingo se något af hwarje. Sedan den lustiga Carnavallen fetetisdag slutade sig, så gingo folket med stora Karlar giorde af halm, dem de hängde up wid siöstrenderna, ock sädan de hängt en stund, så sänkte de dem med en sten ned i botten, då de ropade: wi dränka, wi döda Carnavallen med Mardis gras. De kallade denne tisdag den fete, ther före, at den är den siste, som de få äta kiött; ty dagen ther på är Caremen. Under hela Caremen får intet Bröllop hållas, om ei serdeles tilstånd ther til gifwes af Bispen, utom d. 19 Mars, som är den Heliga Jungfruns ock Josephs copulations dag, då må de låta wiga sig, så många, som wilja.

I Caremen ske Prädikningar en el:r flere gångor i wekan; men utom dess händer sällan en prädikan hela åhret. Några wissa Munkar, som äro fallne för Prädikostolen, de gå då ikring ock Prädika, serdeles af Fransiscanerna. Af dem hörde iag en Capusiner, som hade myket tillop; han kallas Pere Joseph, en annan som het Pere Clement. Jag wäntade få höra något om Xsti lidande, men för gäfwes; ty de togo allehanda matierer; men Xsti lidande talades ei om förr, än Långfredagen, då en Prädikan höls kl. 6 om morgonen. Kl. 5 war redan Kyrkan så full, at man med mödo kunde komma in. Proposition war då: Xsti lidande af Meniskior, Xsti lidande för Meniskior. Han talade ibland Latin, såsom det warit fundamentalspråk. Han kallade flitit på Kyrkolärarena, serdeles Augustini skriffter. Jungfru Maria blef oändeligen tilbuden i denna Prädikan. Et enda skrefftenes Språk nämdes i början: Es. 53 *Frappez* etc. Til slut effter 2 timars Prädikande, så tager han fram et Crucifix ock wisar församlingen, då alla togo af sig hatten för denna träbiten; ty Prädikan hålles i så ringa wärde, at man ei en gång

will taga hatten af sig för gudz helgedom. Öfwer det framwista Crucifixet talade han ganska rörande en lång stund.

De Prädikningar, som här skedde i Quarêmen, de handla dels om Prästerskapets höga ock wiktiga ämbete, makt ock myndighet, dels den Catholska Religionens förmohner framför alla andra religioner i werlden; åter Trones Krafft i Meniskian i andeliga underwärk ock lekameliga himligheter; åter någon helig i sin höjd ock egenskaper, förmedelst hwilka han kan uträtta något för oss, om wi honom flitigt bedje, ock mera slikt. En fierdedel war åtminstonde på latin, som ei en fierdedel af de, som hörde, förstodo. Den gamla gråhåriga gubben Pater Clement, han hade stora gåfwor, nog tillopp, ock stedze en hop af qwicka infall. För ock effter, el:r enthera celebrerades mässan; men aldrig blef en wärss siungen, hwarken för el:r effter Prädikan. Den här heliga wekan, som hoos oss kallas Dymelwekan, hon har här nog sysla för de andelige; ty woro wi flitige Kyrkogångare i St. Andreæ kyrkja denna wekan, effter det war Capitalkyrkjan ock så hela Capitlet, som Prelaten sielf woro wåra höga Patroner. I messan, i Prädikan, i veperen, ock andra officier woro wi altjd hedrade, framsatte, berökte ock wälsignade. Palmsöndagen, som begynner denna weka, han firas med en messa Pontificalement, samt en Veper af mycken sång ock Musique, då Ährkie Biskoppen i full drägt med Stafwen i handen sitter wid altaret på sin uphöjda tron, ock oändeligen uppassas. Sedermer har hwar dag i wekan sin besynnerliga gudztienst; men Skärtorsdagen, han har sielfwa den störsla högtjden. På den dagen wisas Xsti graf i alla Kyrkor, då sker fottwagningen, då härmas jordbäfningen. Jag will nämna et ord om hwarje.

Wi sågo ÄrchieBiskoppen twätta 13 fattigas fötter. Desse fattige komo ur Hospitalet, han gaf dem ock hwar sin Klädning, spisade dem wid sit bord ock passade sielf up på bordet. När han hade twagit fötterna, så föll han på knä ock kyste dem. Somliga tiggarenas fötter woro garnerade med sår, bölder ock rutnelser, at den kunde få wemjelse, som såg detta. Under denna twagningen tog han af sig mantelen ock gek i lindakläder, men den blänkande mössan hade han på hufwudet. Effter middagen woro wi uti Vepern ifrån kl. 3 til 6, då man hade en härlig musique; emillan den siöngo sångarena ock Chanoinerna, af hwilka senare då ock då gek någon fram ock läste sakta up et Capitel ur latinska Bibelen. Till slut så steg Biskoppen ned af sin tron, föll på knä gent emot altaret ock läste några ord om Xsti död, då de alla föllo til jorden ock när Bispen sade: han gaf up andan, så klappade han samman händerna, hwilket de straxt alla giorde med ifwer, hwilket betydde det gry, den bäfwan ock det ristande, som jorden ock hela natturen led

wid Xsti död. Sedermer följde wi med wåre bekante Chanoiner in uti Xsti graf, som war uprättat bak om altaret uti et litet capell, hwilket ligger til, som den Gustavianiska grafwen i Ups. bakom altaret. Detta lilla Chapelle war meublerat, tappiserat, illumineradt, med all den rika St. Andreæ kyrkas tressaur, gyllende stycken, mångfaldige lampor ock lius, heligas ben, tänder ock armar, som i silfwer woro insmidde. Christi crucifix låg här i silfwer, som folket kyste. Atla föllo på knä, som inkommo; men oss bad ingen ther om. När wi frågade wåra bekanta Chanoiner, hwarföre de föllo på knä, så sade the, at den Heliga Ostian stod inuti lilla Altare skåpet, hwilken de tillbådo. Folket gingo nu skocktals ur den ena kyrkjan i den andra, at falla ned på knä i Xsti graf; ty hon fans i alla kyrkor. Förnäma ock wälklädda Fruar stodo wid Kyrkjodörrarna ock räkte fram wälsydde pungar samt silfwerfat, begärandes allmosor för de fattige; men utom Kyrkodörren ock på alla gator, torg, promenader ock gränder lågo fattiga, halta, Krymplingar, borttagna, som skreko, pepo, ropade om allmosor. Deras älende war alt för stort; somlige felades ögon, öron, armar, fingrar, ben, näsor, händer, andra hade för många. Jag kunde ei begripa, at Bourdeaux stad kunde hafwa så oändeligen myket tiggare; men när jag emot afftonen ei hade mer lösp:r at gifwa, så sade mig en hedersman af Tribunalet, som iag hade i sällskap, at desse tiggare woro komne 6 à 10 mil wäg til Bourdeaux för ut tigga denne dagen. Hela natten sprungo folket ur kyrkia i kyrkja ock tilbådo i grafwarna; ty ju flere kyrkor de warit uti, desto större merite. Ingen wagn el:r portchaise fek gå på gatan denna dagen, ei häller kunde han det göra; ty de lemlösa, som lågo fulla gatorna, de kunde ei komma undan, ock de lågo gatan så öfwerhölgd, at man med platz kunde gå fram; desse kunde hwarken gå el:r stå, utan woro af andra hit släpade. Minst hade Hr Envoyen Hildebrand nu dristat gå ut; ty den nykel, som han bär, såsom Kongel. Swänsk CammarHerre, han stak detta folket så i synen, at en hiertans längtan upkom, at få kyssa på denna nykel; ty de trodde, at det war St. Petri, ock sade, at om de allenast fingo kyssa på honom, så twiflade de ei på, at han botade för allehanda siukdomar. I Nancy war Hr Envoyen på det högsta solliciterad, at han wille af nåder låta en Man få kyssa på honom, som trodde, at han ther igenom skulle blifwa helbregda i sit bröst. Påskedagen, då grepo de sig an med fröjdeMusique, ock utzirade Biskopsthronen med en hel annan Coleur, härligade då altaret med kyrktressaur, samt klädde Prelaten i allas åsyn, då han pontificalement celebrerade messan, som af andra wid Chapellen i Kyrkjan celebrerades med affecter utan ord, som kallas basse messe, hwilket wi

kallade tres-humblement. Den allmenna dageliga mässan är mer bekant, än at man här om den behöfwer skrifwa.

Processioner ock heligas dagar, de äro altjd mer firade, än Sabbaten, som gud sielf inrättat. Af processioner sågo wi uti Bourdeaux flere; men märkwärdigast syntes oss den, som skedde d. 19 Mars til Josephs heder, som på den dagen ståt Brudgume. Bourdeaux stad har en gång af Pästen warit angripen; ty hafwe dess innewånare anhållit af den H. Joseph, den Heliga Jungfruns Man, at han wille bortdrifwa pästen, så skulle de ock deras efterkommande i ewerdeliga tjder prisa honom therföre. De giorde honom straxt en procession för detta ämne, då alla Capitlen, några Kloster, församlingarnas Presterskap, Collegier, Rätter ock Domstolar gå i 2:ne rader igenom staden in uti Jacobiternas kyrkja, ther en Jacobiter Munk håller en Prädikan. Sedan går hwar ock en til sit igen. Detta blef af deras Bisp den tijden tillåtit, sedermera allmena Presterståndes samling en gång föredragit, hwarifrån til Hans Helighet i Rom här om blef skrifwit; han war snäll at föra det in uti Skyldighets boken. Nu äro wäl en del så uplysta, at de tro Joseph warit en artig Man; men at han litet kan hielpa pesten ifrån Bourdeaux; men hwad hielper? De måste ut i processe, när d. 19 Mars kommer. Wi sågo dem, wi följde dem, wi hörde Prädikan, som en Jacobiter höll; han hade til föresatz: den helige Joseph stor i tro, stor i Helighet. Den procession har äfwen det besynnerliga, at Bourdeaux stad håller då helgdag; men dess Malmar, de hafwa ingen del i denna högtjden; ty Pesten war ei hoos dem samma tjd, hwarföre de ei giort något löffte. Det hender icke sällan i Frankeriket, at den ena byn har Helgedag ock dess granne ei. Den ena, som bor i et ock samma hus; han har stor högtid; hans granne, som skiljes genom en wägg, wet ei af annat, än arbetsdagar; ty somliga heliga firas endast af en liten by, andra af en socken, andra af et stifft, andra af en hel Province, andra af hela riket, andra af hela Romerska kyrkan, såsom den heliga Wastena Brigitta. Om ei denna inrättningen wore, så äro de helige så många, at dagarna i åhret aldrig hinde til, utan, at de måtte sätja et dussin på hwar dag. I gångdagarna, som äro nära Pingst-Helgen, då ske dagel. processioner; det ena communitetet går då ock hälsar på det andra uti procession. De göra då procession så, at de träffas offta på gatan ock gå i hwars annars Kyrkor ock hålla Messor, sedan går hwarje til sit igen, så at hoos desse må de wäl heta gångdagar. De rika Chartreux äro wid desse gångdagar skyldiga at göra en procession til St. Cyrins Capitel, hwilket förtryter dem nog, ock wille de gärna gifwa stora pengar, om de kunde befrias ifrån denna procession; ty hon har en knut til; detta Capitel är liksom en förmyndare el:r Re-

visor af Chartreux inkomster ock tilstånd. Det heliga Sacramentet föres med procession, då alla, som på gatan koma, falla på knä, alla, som i husen äro ock höra klåckan, de falla på knä ock läsa sit Ave Maria. Wakterna falla på knä ock skylra. Trumorna röras, när det kommer nära til wakterna. Af alla helgedagar äro Jungfru Marias dagar de aldraheligaste. Hennes aflelse, födelse, bebådelse, besökelse, renselse, himelsfärds ock andra dagar, som äro nästan 2 à 3 i hwarje månad, de helgas så, som en Sabbat borde firas; ty på de ske inga lustspel, inga Opera, Comedier ock slikt mer; men på frälsarens himmelsfärds dag etc. då spelas alla lustspel utan åtskildnad, lik som på Sabbaten; ty denne är helgad af Gud; men större är Påfwen. Judarna med sit noga öga på Gudz befallning om Sabbaten skäma ei allenast ut desse, utan hela Xstenheten, som så litet wördar Gz befallning om Sabbatens helgande.

Men förlåt, Min Herre, at iag så länge talat om mina ögnamärken i Bourdeaux; utan Min Herres speciela befallning hade iag dem aldrig öfwerskickat; ty iag wet wäl, at när ögonen dem genomlupit, så beklaga de tjden, som de förlorat. Jag will therföre ei längre beswära, utan slutar mina tankar om Bourdeaux, då iag d. 9 Maji 1755 står färdig, at resa ifrån så många wenner, som wi ther lemnade, af det andeliga ock werldsliga Ståndet: den Höge Baron Lusan, den älskanswärde Boisson, den lärde Baccarau, Wår egen consul Harmenssen, den tienstaktige Jurat St. Lorent, de obligeante Herrar De la Tour Feger, Bruno, Imbert, Bethman et compagnie, samt flere, som wi här kallade wåra synnerliga wänner, at förtiga det glänsande Kiönet, som icke ringa wisade sin utsökta konst at förbinda mine unga följeslagare, theras älskade främlingar. Ju längre wi wistades i Bourdeaux, desto mer ökades wår bekantskap. Ju närmare det led til wår bortgång, desto ömare öga begynte wåra wänner kasta på oss, wi på dem. Wi togo äntel. afsked. Det led, det skred, wi slutade äntel. den sista dagen i Bourdeaux, då wåra wenner komma til oss, at taga contra afsked. Wi wördade ock älskade dem alla så högt ock så nära, som en skildnad i samwetet kunde tillåta, den bekanta franska höfligheten, de oändeligen bindande franska sederna, det mer än betydande franska språket, som nu alla på en gång wisade sin glans och sötma. De klämande famntagen, de ruskande handtagen, de samantrykte kinbenen, ock slutel:n skillnaden af franska ock swänska läpparna war ömare at se, at höra, at känna, än någon tror; hwad skulle den då wara, at lida. Winkningarna ur wagnen, winkningarna utom porten, återtittningarna på gatan, ock sista sikten wid det hörn, som tog bort både wåra wänner ock deras equipage ifrån wåra ögon, de woro af ödet med skarpa lagar försedde; men kunna aldrig taga wåra wänner

i Bourdeaux ur wårt minne; ther äro de lika i ålder med tjden, med fortsätjandet af tankan. Farwäl Bourdeaux! tak för 3 Månader ock 3 dagars Nöje!!!

[1] Michael Harmenssen, se bref. 981 not. 1.

[2] Härefter följer beskrifningar (delvis mycket utförliga) på flera sällsynta djur, hvilka ansetts kunna utelemnas.

[3] En bifogad tabell öfver vattnets höjd under ebb och flod, observerad två gånger dagligen under en månads tid, har här uteslutits.

[4] Carl Otto Hamilton, född 1704, hofkansler, riksråd, död 1770.

[5] Den mycket utförliga taxan på såväl in- som exporterade varor har här utelemnats.

1453.

Wälborne Herr Archiater ock Riddare
af Nordstierne orden,
Höge Patron.

Herr Archiateren täktes af wanlig ynnest anse detta mit bref, om det någonsin kommer för Herr Archiaterens ögon. Jag har lagt in Supplique hoos Generalen Stiernroos[1], som är chef wid Drabante-Corpsen, ock sökt en ledighet ibland Drabant-Prästerna, emedan de äga lika tour ock säte med Kongel. Hof Prädikanterna, ock som jag tycker mig äga tillräckeliga meriter til denna sysla, samt äger bekantskap med samma Herre ock General, sedan jag et helt åhr med mycket nöje warit i hans hus, så har jag tänkt, at detta woro mig en närmare wäg til något wist wid min hemkomst, ehuru ther wid är ingen löhn. Uti min Suplique har jag nämt mina resor med det bifogande, at iag hafft ähran hoos Herr Archiateren inkomma med mina enfaldiga observationer; ty är min ödmiuka begäran, at Herr Archiateren täcktes med några rader til Hr Generalen Stiernroos lemna et Höggunstigt witsord om min flit wid mina resor, om jag det af Herr Archiateren dömmes wärdig. Skulle Herr Archiateren eljest hoos någon af sine förnäma ock stora wänner täckjas underhielpa denna saken, så blir jag så mycket oändeligare förbunden; men skedde wid denna tjden, at Hr Archiateren kommo til Hofwet, så giör iag mig det förmätna hopp, att Herr Archiateren, som på så öfwerflödiga sätt wisat sitt rena nöje för mit wäl, ei förgäto, at söka tillfälle nämna min ringhet i Hans Kongel. Maijtt:s egen höga närwaro. Jag skickar detta bref til en af mina säkra wänner i Swerjet, som ei förr

skickar det til Hr Archiateren, än Suppliquen til Hr Generalen är insänd; således anhåller jag, at Hr Archiateren ei länge dröjer, innan Herr Generalen blifwer tilskrifwen. Jag hade den ähran för kort sedan upwakta Hr Archiat.; men då wiste iag ei af denna omstendigheten.

Jag håller nu på, at examinera Bourdeaulois nejder och floden Garonnes strender, har redan funnit en ansenlig hop Lacertæ, samt Conchæ, som hafwa ganska små astaci uti sig; detta med hwad mer, skall blifwa jämte en beskrifning af situatione loci den första beskikning af Specimina, som iag gör till Hr Archiateren. Jag har nu redan talt med en skeppare.

Jag utber mig den wanliga ynnest, hwarigenom jag får hoppas, at stedse blifwa skyddad under wår Nordiska Stiernas strålar, som har mer inwärtes lius, än den yttre kan utmärka, hwars öfwerskrefft likwäl träffat sit egenteligaste rum. Jag är

Wälborne Hr Archiaterens ock
Riddarens
ödmiukaste tienare
D. Z. Hallman.

Odateradt, men antagligen skrifvet i Bordeaux i förra hälffen af 1755.

[1] Magnus Stjerneroos, född 1685, general, död 1762.

1454.

Wälborne Herr Archiater, Riddare af Kongel.
Maij:tts Nordstierne Orden,
Höge Patron.

Mit nådiga Herrskap, mine små följeslagare ock jag, wi begynna nu med orolighet wänta, at få höra et ord ifrån Herr Archiateren, som af oss allom älskas ock wördas. Et bref har jag hafft ähran undfå i Spanien af Hr Archiat. höga hand; men det war skrifwit i April, då mit af februarii månad ifrån Bourdeaux knapt war framkomit. Sedermera har jag ifrån Bourdeaux d. 9 Maji, ifrån Madrid d. 23 Junii, samt d. 21 Julii Hr Archiateren upwaktat. Jag önskade, at alt detta ricktigt framkomit, serdeles wår lilla skickning ifrån Bourdeaux, hwars upsats låg inuti det af d. 9 Maji. Af det in Junio et Julio blefwo några strutar frö i hwarje medbrakte, som H. Hortega ock Quær oss i händer lem-

nat för Hr Archiat. samt i det förra et bref ifrån Hr Leufling. Jag har ännu et dussin strutar af frön; men i dag törs iag dem ei skicka, ty iag wet ei, om Hr Archiateren tycker om, at de komma med posten: således wäntar iag på Hr Archiat. höggunstiga Ordres; men skulle de ei ankoma til början på nästa månad, så skickar iag det dussinet, som qwar är effter, på Upsala, ty de böra wara i Ups. till Micaeli ock sås, eljest torka de för hårt ock tiena aldrig mer.

Jag wille önska, at mine enfaldige observationer ei blefwo onådigt ansedde, emedan de i detta bref ligga nog öfwerflödige på papper ock fattige på rarieteter; men iag har likwäl, effter Hr Archiats befallning, welat lemna et enfalligt utdrag ur wår dagbok. Jag lofwar wäl på första sidan, at äfwen skicka med anmärkningarne öfwer resan emillan Bordeaux ock Madrid; men Bourdeaux blef utom min förmodan nog lång. Således skall det, som af löfftet felar, nästa månads början komma effter. Emedlertid täcktes Hr Archiateren effter wanligheten gunstigt uptaga detta.

Jag nämde wäl i mit förra, at iag sökte et Pastorat i Södermanland, och anhöll tillika, at Hr Archiat. täcktes, om tillfälle skulle gifwas, recomendera den saken hoos R. Rådet von Höpken; men som slickt nu redan är bortgifwet åt en annan, så är den saken fåfäng. För en tjd sedan skickade iag et bref på förtjd, at wid Existerande vacance til Hr Archiatern insända, som iag wäl tror nu redan lärer wara inkommit. Jag anhöll i det, ock jag anhåller ännu, at Hr Archiat. täcktes wisa mig den höga ynnest ock insända til General Stierneroos en recomendation för mig, at blifwa secundus Pastor wid Kongl. Lif Drabante Corpsen. Jag har i min Supplique til honom ibland annat beropat mig på mine resor, och therwid bifogat, at jag med Hr Archiat. communicerat mine enfaldige observationer, samt at Hr Arch. owälduga dom ther om kunde säga, om de woro wärde namn af förtienst. Den största tienst, som Hr Archiatern kunde göra mig i werlden, wore det, at Hr Arch. täcktes skreffteligen insända et litet gunstigt witsord om min ringhet till Generalen Stierneroos, om iag slikt förtienar. Skulle Hr Archiat. af sine höge ock förnäme wänner anmoda någon at munteligen säga det samma åt gubben wid hofwet, eller eljest befordra saken, så blir min obligation så mycket större. Hr Arch. war så gunstig ock förgät ei denne för mig angelägne saken. Hr Arch. är i mit fädernesland den enda, som iag med försäkran om bönhörelse kan anlita. Detta hopp gör iag mig, emedan Hr Archiateren, som är wårt Nordiska Lärdoms Oracel, näppeligen har ifrigare tilbedjare än mig, åtminstonde aldeles ingen af mina ämbetsbröder.

Botanici här: Hortega, Quær, Minuart[1] har iag några gängor besökt. De äro artige Män; ty ehuru de ei aldeles wilja approbera methodus elegantissima, så weta de dok gifwa dess Inventor all tilbörlig heder ock wörnad. De ropa i synnerhet på, at här finnas örter af primulæ ock andra, som variera ifrån pistilla ock stamina effter Hr Arch. beskrifning. Ock det göra de hwarken af fetma eller annan omständighet, utan äro alla lika, så at generaliter äro de med mer eller mindere stamina försedde, än Systemet dem tildömer; tro de således, at Hr Archiat. desse aldrig set, eller at Hr Arch. set dem torra; men iag tror, at Hr Arch. uti detta stödt sig på andre Scribenter. Jag skall nogare conferera med dem om saken, ock sedan inkomma med redigare status controversiæ. Desse Botanici beklaga sig högeligen, at de mist Carvajal[2], at Angsenada[3] föll; de weta nu ingen hielp för sin wettenskap; ty här är mörker så regerande, at ingen törs tala om dager. Quærs lilla trägård är en artig piece; iag skall wäl lemna et öpnare syn på honom längre fram.

Spanmålen har sedan midsomaren, då de inbergat säden, fallit til en hälfft mindre, än förr; men är lika fult braf dyrt. Et bröd, som i Stockholm kostar 8 öre kmt, kostar dok här 16 à 18 öre dito mynt. Mit Herrskap, mine Herrar, Magister Scheidenbourg bedja samtel. anmäla sin hälsning ock wördnad, mine Hrr til Mademoisellerna oändeligen.

Jag är med all högwördnad Wälb. Hr Archiaterens
ock Riddarens ödmiukaste tienare

Madrid d. 18 Aug. 1755. D. Z. Hallman.

[1] Juan Minuart, se bref. 475 not. 1.
[2] José de Carvajal, spansk minister i Stockholm.
[3] Encenada; spansk statssekreterare.

1455.

Madrid d. 1 Septb:r 1755,
bör vara i Ups. d. 30 ejusdem.

Wälborne Herr Archiater ock Riddare,
Höggunstige ock förnäme Patron.

Jag kommer nu åter med några rader, som kasta sig ned för Herr Archiat. fötter ock önskar ingen ting mer, än at de ägde någor rad, som kunde lofwa sig Herr Arch. höga bifall. Jag skall nu ei så snart falla beswärlig med mine enfaldigheter. De örter, som iag på Landen

ock Pyrenærna, samt i Navarra ock Castillierna hämtat, äro effter register inlagde ock skolla med första wårdag, så wäl, som stenarne ifrån Pyrenærna ock några dussin ormar, flere ödlor, insecter etc. etc., hädan afgå till Bourdeaux, ther consul Harmenssen är wår säkra ock vigilanta commissionaire, at til Hr Arch. igenom Hr Directeuren Clasons contoir i stockh. öfwerstyra. I desse dagar afgår et litet paquet ifrån Bourdeaux för wår räkning til Hr Arch., som innehafwer en liten ask ifrån Bajonne, samt några malmarter ifrån Perigord, som wår wän Hr De la Tour Feger oss förskaffat. Malmarterna hafwa wi icke set; men i asken är just ingen ting så rart, dok, som det är mine Herrars egenhändige samlingar på Oceans kuster, ther det i cantabriska wiken inkastar sine wågor, så bör det wäl stå i wårt cabinette, ock påminna dem med tjden, at då de gingo ock plockade detta, så fräsade ibland wågen öfwer stöflorna. Jag skulle önska, at wår lilla skickning riktigt ock wäl framkomit, samt mina bref af d. 9 maji, 23 Junii, 21 Julii, 18 aug. Så hoppas jag, at Hr Arch. är så höggunstig emot mina små följeslagare ock giör den lilla begärte skickningen til Bourdeaux, som icke ringa skulle upqwicka wåre samlare ther, at rikta wårt lilla cabinette i Upsala.

Jag sänder i detta innelykt 2:ne Phalæner, som mig synes något owanlige. Theras antennæ prismatif. äro wäl sköra; men skulle de på wägen falla af, så ligga de dok i papperet. Jag undrar, huru iag gör Hr Arch. i lag med desse frö strutar, som iag nu så flitigt en tjd inpackat, af hwilka iag dok ännu hoos mig hafwer en rest qwar. Jag mins at Hr Arch. befalte mig skaffwa Cisti; uti de ankomne tror iag, at frö ther af äro nog. Är någon ting här på kanten, som kan wara Hr Archiat. til tienst, så befall den, som Hr Arch. aldrig kan gifwa så tillräckelige ämnen i sin tienst, at han skulle tro sig fullgiort det minsta af sin skyldighet. Tänk i nåder Hr Archiater på de små anmärkningar af H. Dr Celsius[1], som mig äro lofwade.

Mit nådiga Herrskap, mine små, Br. Scheidenburg bedja om sin wänliga hälsning ock ödmiuka wördnad til Hr Archiat. ock hela förnäma omwårdnaden. Profess. Strömer, Klingenst., Hydrén[2], Beck, Ihre upwaktas med mine Herrars ock min diupa wördnad, samt Wallerius ock flera, som giöra oss ähran af et minne. Jag lefwer utan återwändo Wälb. Herr Arch. ock Ridd. allerödmiukaste

tienare

D. Z. Hallman.

[1] Olof Celsius d. ä., se del. V s. 248.

[2] Lars Hydrén, se bref. 419 not. 8.

1456.

Madrid d. 1 September 1755.

Då iag d. 18 sistledne aug. månad hade ähran Min Herre upwakta med de ögnamerken, som roat mine unge följeslagare ock mig i Bourdeaux, så lofwade iag, at med det första lemna en kort underrättelse af wår resa ifrån Bourdeaux til Madrid, hwilket iag härmedelst har ähran at fullborda. Wi togo den stora wägen igenom Gradignan åth Bajonne öfwer de stora Landen. Några mil ifrån Bourdeaux, så mötte oss desse ödelagde orter, som kallades Les Landes. Desse kunna liknas med wåra öfwergifna mossar, elr liungmoar i Swerjet; men fullkomligen likna de ingenthera; ty på wåra mosar är offta nog sank dy ock watn, samt tufwor ock höga buskar, surtallar ock annat, som giör rugligit ock ojämt; men här nästan intet af detta nämda. På wåre moar wäxer offta skog, elr är ther så tort, at intet watn fins, består jorden af röd sand, som i norra werlden ingen ting kan producera; men det fins elr icke på desse Landen. Jorden består af en sur swart mylla blandad med hwit sand; men detta är allenast öfwersta skorpan. Ned uti är det endast af den sand som hafwets botn förer; således har fuller watnet här med all säkerhet förr warit. Man ser här stundom sådane slätter liksom et haf omkring sig, ther hwarken folk, huus, kreatur, träd, sten, elr någonting i werlden, utan desse släta marker ock himlen synas. Små buskar af Cisti, samt andra plantæ wäxa dok här ock några små succulenta, samt gräs; wallen ser swartrö ut. Höst ock wåhr måtte här fuller stå länge watn.

Ju längre fram wi komo på desse hedar, elr öknar, ju mer fingo wi se, at hwarken säd, elr win, elr annat kunde wäxa på denne jordmohnen; ty hafwa de hit drifwit stora fårahiordar i bete. Med desse hiordar gingo herdar, alla på höga stylter, som här kallades på fransyska des chasses, elr på Gasconska des chiangures. Desse Herdar sågo på långt håll ut, som skråbukar, elr som de warit uphängde; ty styliorna woro åtminstonde 4 alnar höga, räkte ei längre än til knät, ther the woro fastknäpte. I handen hade han en lång kiäpp; den satte han ibland bak för stussen, då han på sin trefot satt nog comode på sit sätt, elr stödde han sig framåt ock lutade sig på sin kiäpp. Utom desse 2:ne stationer nödgades han stendigt gå; dok funnes de, som långa stunder kunde stå utom stafwens hielp. Desse Herdar hade på

ryggen sin matrensel, på sidan sin winflaska, under armen sin staf, i händerna en stikstrumpa, ock således gingo de utan möda hel friskt ock giorde på en gång dubbelt gagn: sticka strumpor, akta sine hiordar, som hwarje kunde hafwa 3 à 400 får. Under tjden kastade han sin kiäpp effter fåren at hålla dem tilsammans, elr drifwa dem til en annan ort. Så gek han dit ther kiäppen föll ock med en dubb, som sat wid foten på hans stylta, tog han under kiäppen ock kastade honom sig i handen. Fördelarne af desse styltor woro flere: Intet kunde han somna ifrån fåren, wäl kunde han se hela hiorden, förwarad war han för ormar, ödlor ock andra bitande kräk, som här funnos; förekom något diupt fly, som wissa tjder om åhret hade watn, så kunde han gå igenom. War någon hastig secource nödig, ock hiorden war något skingrad, så kunde han snart wara ther; ty han tog oändeligen långa steg. Man wille försäkra, at en slik herde kunde gå 16 mil om dagen. Myrica och Ledum begynte äfwen nog synas längre fram på denna ödemarken. Somlige hade sine bodar ut på rymden, tit the emot afftnarne drefwo sine får.

När desse ödemarker slutade, så fingo wi emot Bajonne se skogar af tall, hus ock gärdesgårdar af trä, hwilket liknade Swerjet ock war nu rart, at finna. Wi samlade på Landen några insecter, ödlor, blommor ock annat, som wid et annat tilfälle skall specificeras. Sädesåkrar, sandbakar, höjder ock skogar, som wi nu genomreste, de påminte oss, at wi rest några 100:de mil, sedan wi slikt sist sågo. Nu mera begynte inga fenster finnas i husen, endast gluggar ock luckor. Litet längre fram, så begynte alla hästarna wara utzirade med små klåckor, som klingade. Tallskogen war öfwer alt blekt, det är: Tallen war på en sida 3 à 4 alnar afhuggen barken, samt en liten flik af sielfwa trädet, ther ran kåda ned, som samlas i et litet hol, hwilket war giort wid roten. Denne kåda hämtades sedan noga up, af henne giordes confonium, hartz, lius, facklor, ock flera genom distilerande ock någon tilsatz, elr fergning, alt, som ämnet fordrade, hwar til hon skulle brukas. Et annat åhr skalade man en annan sida af tallen, och så widare; detta wäxte sedan någorlunda tilsamans, fastän et swang syntes i tallen för hwart åhr han warit huggen.

När wi träffa första ögnasikten af Mare cantabricum, så hade flygsanden redan giort oss en så swår wäg, at wi med 8 hästar för hwarje wagn knapt kunde koma et stenkast fot för fot, förr än wi måtte hwila och låta pusta; ty hwar häst hade dok så tungt här, som han ensamt dragit en plog i Swerjet. Franska magten, som är högst begrepen at sätja sina wägar i det stånd, at de skolla täfla med alla wägar i Eu-

ropa, som de sannerl:n redan göra, hon har ei kunnat hindra sin omsorg, at til denna gräntzen utsträcka sig, at gripa an et arbete emot sielfwa natturen. Ja! så emot natturen, at hon ei allenast har giort det nog omöjeligit, at göra god wäg, utan äfwen nästan dagel:n arbetar på, at aldrig här skulle kunna wara god wäg, ty flygsanden är här så stark, ehuru det är öfwer 2 à 3 mil til hafwet, at han öfwerswimmar skogar, ängar, berg, backar; intet hielper för denne swåra gästen.

Här war et försök giort med wägen, at förbätra honom, som man måste tilstå är et bewis, at denna wäg kan förbätras, ehuru flygsanden tyks det aldeles neka. Nästan öfwer hela Frankeriket är mit på landzwägen en stengata, som de kalla pavée; hon är så bred, at 2:ne wagnar kunna på henne mötas; men på båda sidor är wägen sådan, som naturen effter jordmohnen honom giort; men i denne flygsanden kunde en sådan stengata ei läggas; ty flygsanden är af den beskaffenhet, at stenarne i honom ei ligga stadiga ock göra en jämn wäg; ty hafwa de gräfwit up mit på wägen et bredt dike, som med sin bredd swarade emot den bredd, som den stenbryggan håller annorstädes öfwer hela landet. Detta dike hafwa de med flata stenhällar å båda sidor upmurat, mit uti hafwa de fylt med torff til dess, att desse 2:ne stenraderna å båda sidor ock torffwen mit uti formerade en wäg lika hög, lika hård, lika god med den öfriga stengatan. Offwan på torffwen hafwa de fört grus ock giort liksom en liten rygg; ther på fastnar ei flygsanden; således tyckes konsten hafwa wunnit. På begge sidorna är äfwen wäg; men sanden går öfwer nafwet. Här af ser man, at sandmoarna wid Fahlun, Grådöö, Hedemora, Nora, ock flygsandzwägarna kring Christianstad, Lund ock landzCrona i Skåne kunde wäl bättras, hwarföre icke då holwägen emillan Uddevalla ock Venersborg?

Fikonträd, Winrankor, almar, korkträd, cistus i buskar, Genista zirade här hela wägen kanterna, innan flygsanden kom oss öfwer, som följde oss till Bajonne. Wårt wistande i Bajonne war wäl kort; dok på de få dagarna sökte wi, at taga tjden så myket bätre i akt. Denna lilla, men wakra stad war wäl befäst, har nog wackra hus. Citadellet hade de alldrahärligaste utsikter på alla 4 bastionerna. Staden war dessutom bemurad, och Slottet, som Chateau neuf kallades, hade äfwen garnison. En lång bro öfwer älfwen giorde communication emillan staden ock citadellet. Här war en wacker promenade; öfwer den grenen af älfwen, som gek igenom sielfwa staden, woro 2:ne broar. På den minsta af dem hängde en järnbur så stor, at en meniskia kunde stå raker i honom; denne hängde på en stok, stocken war giorder, som en kiällwind, i denne buren sattes liderliga qwinfolk i bara lintyget ock

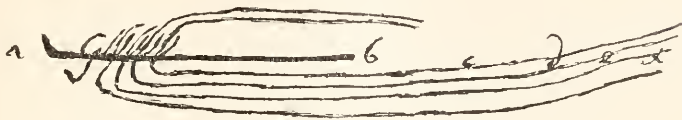
doppades 3:ne gånger å rad i strömen, så at hufwudet några minuter wäl war under watnhorizonten. Denne bur kallades, på fransyska, le cage des filles coureuses. Husen här i staden hade nog walf utom sig, at man kunde gå regnfri. Wackra fartyg lågo i hamnen.

Här begynte den Spanska twingade devotissmus redan höras ock märkas. Mine unge följeslagare ock iag giorde en mils resa til häst, at bese haffskanten, som med sine wågor skölgde en hwit sand, ther wi plåckade snäckor. Solen, Patella, Cunnus woro de allmenaste, Concha anatifera togo wi här lefwandes, några wackra stenar af hafwet på det härligaste slipade ock mera slikt, som alt hädan skickades på Bourdeaux til wår commissionair, at wid et tilfälle, då mer komer ther til, skickas til wårt lilla Cabinette i Upsala. Ocean giorde snart wåra ögon otilräckeliga; men öfwer wiken wid inloppet sågo wi emot Biscaja et capell på en bergskulle, som hälfften låg i Frankeriket, och hälfften i Spanien. Wid samma tract låg äfwen Phasaneholmen, som för den stora Pyrenæiska freden är bekant. Inloppet til Bajonne war med otroligen långa stenmurar omskantzat, at ei hafwets fräsande wågor skulle giöra någon skada på Canalen i älfwen. Flygsanden, som wi redo på wid haffsstranden, han låg så jämn, at wi ibland inbillade oss, at det war en is, ibland i drefwor, då han aldels liknade snö. Stora fält hölgde han öfwer up åt landet ock i de kullar ock höjder, som han här och ther giort, wäxte den wanliga Höjd- ock Backmakaren, örten: *Sandstarren,* Carex It. Oel. 139 elr Carex arenaria Sp. pl. 973 och Elymus arenarius Sp. Pl. 83, It. scan. 336, dok med den skildnad, at den förra håller sig närmare watnet ock den senare mer långt ifrån hafwet med sine fabriquer, ther the göra backar och höjder, så fort de hinna.

Men wår tjd war icke längre indelt för Cantabria. Wi plåckade några örter, som på sin tjd skolla nämnas ock synas, ock ther med, så giorde wi oss resfärdiga, at klifwa åth skyarna på Pyrenæiska trappor; ty biuda wi Bajonne Farwäl!

Wåra wagnar bespendes hwarje med 8 mulåsnor i Bajonne, hwilka skulle gå till Madrid, elr ock bytas om i Pampelona, som wåra Formenner det funno; ty wi accorderade dem för en wiss, nog ansenlig Summa, at på 12 dygn lefwerera oss i Madrid. På wägen fans ingen gästgifwaregård, elr ombyte, elr wärshus, elr mat, elr säng; alt borde wi hafwa med oss. Wi räkna således nu ei annorlunda, än dagsresor, hwaraf då 12 äro fylde, så böra wi wara i Madrid: men det blef de längsta 12 dagar, som iag lefwat in til denna stund. Wangsstången

beslogo formennerna med en klump, ther the fästade alla 8 åsnornas linor, så at ifrån et ock samma centrum skulle dragas af alla, hwilket straxt öfwertygade mig, at det halp bättre under, än knappa de fremste dragarnes draglinor i de följandes årdror [?], elr på wågor [?].

a. b. är sielfwa stången, G har framom sig den klumpen, som är påspikad, uti hwilken äro 4 hol hugne, ther linorna c til det första paret, d til det andra, e til det 3 ock f til det främsta, närmaste paret framgingo. Hade det ei warit på detta sättet, de hade aldrig dragit oss up på de stora höjderna, som wi stundel:n klefwo högre ock högre up i 3 fulla dagsleder; alt i Basse Navarre, som hörer Frankerike till; men ligger ei så, som namnet låter.

Första dagsleden gek til Mendiondo 4 mil ifrån Bajonne. Wi sågo på de 4 milen ei annat, än berg, höjder, några få träd ock buskar, samt örter, som wi hämtade. Andra dagen sågo wi likaledes ei annat, än höjder; men detta fek ei ännu namn af annat, än foten til Pyrenærna; ty tänkte iag wäl, at Kroppen måtte hafwa anseende, när foten war så formidable. Wi sågo ingen skog, något Ledum, Myrica, Castanger, hwalnöteträd, Crategus, spinæ ock slikt, til dess wi andra natten hwilade uti St. Jean piede de porte, den sista stad ock fästning på Franska gräntzen.

Baron La Lanne, som här war Commendant, han war en ganska artig Man ock bewisade oss, at hans fästning hade intet meen af de omliggande bergen. Denne Herre war född här wid fästningen, hade 3 egendomar, som lågo i trekant omkring fästningen, föga längre, än han skickade en kula hem när han wille, och hela denna församl:n hörde honom till. Denne famillien har i 800 åhr ägt desse egendomar, ock warit comendanter af fästningen, hwilket tilsammans gör en furstel. egendom. Detta alt, at se, höra ock begripa war et styng i hiertat för den, som lemnat sin födelse ort.

Wid fästningen ligger en liten stad, som har några kiöpmens huus, ther officerare af Garnisonen kunna söka nöjen. Wi upwaktades här med en afftonserenade af stadzens Musici, af hwilka Directeuren spelade på 2:ne Instrument på en gång neml:n: Flut de Basque ock tambour de Basque; båda desse instrumenten woro af oss okiende. Fluten, som

han hanterade med högra handen, hon hade allenast 3 hol, dok giorde hon öfwer 20 hela toner, utom semitoner, hade et genomträngande liud och denne skepnad: Tamburen hängde med et band öfwer halsen ned på magen, war lång ock smal, som en trumpette marin; dens strängar skiötte han med wänstra handen.

Men för oss främlingar hielpte hwarken pipa elr siunga: wi måste nu troka up åt sielfwa höjden af de berg, som egentel:n kallas Pyrenæi. 16 oxar spändes nu för hwarje wagn; ty här kunde ei mulorna draga. Mit Herskap tilstodo, at de aldrig förr rest effter desse dragare i öfwertäkte wagnar. När det begynte bära för twärt i höjden, så föll det mine små ock mig bettre, at rida, emedan wi hade öfwer 20 mulor, som gingo löste; men wi kunde ei länge sitja til häst, innan wi måste af, nu at taga en ört, nu at hemta en sten, nu at jaga en insect, nu at fängsla en orm och så widare. Sedan wi länge ock wäl flyttat alt längre ock längre up i höjden, så gingo wi i 3 à 4 timmar six sax, at hinna spetzen på den högsta ock brantaste kullen, som war en knös af myken respect;, ty han hade en horizont öfwer hela Frankeriket, Spanien, ocean, medelhafwet, Jtalien, kortel:n så mycket, som ei inclination af globen undanböjer; men hwar man wet wäl, at ögonen ei räckte så långt, som tillfället gaf anledning. Man ser här likwäl Paris, som är wacker distence. Mine unge följeslagare ock iag wi kommo up på klinten; medan det ännu war klart; men wagnarna kommo ei effter, innan det war mulit, ja nästan aldeles mörkt af dimma ock regn.

Uppå denna höjdens öfwersta spets war en enda boning, som kallades La Venta Horizon, som wäl förtiente sit namn. Wi fingo ther kiöpa win ock bröd, som war got; men intet ord kunde wi tala med folket; ty de talade ei annat, än Basque. Wi höllo middag wid denna Venta, då wi woro så nära himmelen. Jag tror ei, at iag blir så hög mer i min dar, som iag war de timar iag här wistades. Jag är glad, at det är förbi. Denne högste backen af Pyrenærna, som nu bar oss, han war icke den aldra högsta; ty här finns en annan, som ännu war för långt ifrån wägen, således hade ei tilfälle, at komma närmare himmelen, än wi woro. Hela denna efftermiddagen warade samma höjd, då wi ibland litet höjde ock sänkte oss Men ingen boning fans på denne dagsleden mer än den nämde Venta de Horizon.

Bergsinnewånarena, som mötte oss här med sina åsnor, de woro et wackert ock höfligt folk, wäl wäxta ock resliga. Deras Kläder skilde dem ifrån alla andra nationer, så wäl som deras språk. Deras Råckar,

som alla woro af brun elr swart couleur, de woro i sidorna aldeles öpne, som en Mässhake. Stykerna fram ock bakpå woro trinna ock runda, ärmarna hel korta. Basque är et Språk, som de lärda här omkring påstå har ingen Mor, utan är Original. Jag böd til at undersöka några ord; men af de 9 Språken, som iag litet känner, kunde iag ei finna någon liknelse. Skallige backar, som här ock ther skuggades af någre hwalnöteträd, små örter, om hwilka på sit rum, följde oss med sine oändelige dälder ock precipicer på sidorna, hwilka med en 1000:de del mindere hade kunnat giort de största hieltar häpne. Mörker, dimba, regn, kiöld ock owäder begynte här omgifwa oss, då wi äntel:n träffade den lilla rundel, som ei war 3 fot bred; men hade likwäl så stor betydelse, at han skilde Frankrike ock Spanien; ty biuda wi de Franske farwäl, ock hälsa Spaniores! *absit omen impersonalium: pinget, poenitet, pudet, tædet*[1] *etc.*

Hispania.

Det första, som förekom på Spanska sidan, war 2:ne wägar, af hwilka den ena til wänster gek högre up på klinten någre stenkast, therest rudera syntes effter en bygnad, hwilken warit upbygd för Fransyska Dauphine, som iag tror war den, som kom igenom Spanien til Parma; ty Henne ledsagade Fransoserne hit, ock här togs hon emot af Spaniorer. Ty war detta huus til en sådan compliment upbygd; så snart det war förbi ock Spaniorerne med Dauphine bortreste, så sattes elden på denne bygnad, at ei Röfware här måtte taga sit näste. Straxt går åter wegen ned ifrån detta betydande rum ock blir åter en enda wäg. På Spanska sidan blefwo bergen, ock äfwen den knös, på hwilken wi rest hela dagen ock nu reste, nog wackrare, med trän utzirade, så at wi ibland reste igenom lundar af löfskog; men som det liufliga altjd blandas här nedre, ehuru högt wi ock synas wara, med sälto, så hade här natten förut snögat, ock war så stora snödrifwor, at alt wårt folk, wåre oxar ock åsnor, med största möda kunde hielpa oss fram. Något låg äfwen qwar af gamal snö. En precipice war äfwen här, hwars maka alperna näpel:n öfwerträffa; han slutade ei förr på den wänstra handen, innan han syntes på den högra, ock wägen på den smala åsen war nog trång i sig sielf; men nu af snödrifwan än mer sne ock lutande åt omätelighetens diup, ther wagnarna om de nedfallit, effter några 1000:de omwältningar, blifwit til pulwer. I desse klippor, höjder, regn, blåst, kiöld, letade wi oss äntel:n til sänkningen, som ledde til Roncevau.

Den backen, som tilrade oss ned ifrån denne höjd, som nu så länge hålt oss uppe, han war nog brant, lång, stenig, ock ganska beswärlig, så at Paradis backen i Norge, än mindre Histers lie i Småland, ei kunde i branthet på något sätt liknas; men en ny, ock af oss förr osedd konst giorde nedresan för wagnarna nog säker, nog liuflig ock trygg. 16 oxar drogo hwar wagn, det har iag sagt förr; men nu spende man ifrån några par oxar ock satte bakför wagnen. Desse hade på sig fastbundit et tog, som satt om bakaxelen på wagnen. När wagnen wille skrilla framföre ned, så höllo desse emot, så at wagnen i de brantaste winklar knappast kunde skrida fram. Desse oxar woro ganska wäl inrättade, at draga både fram ock tilbaka; de förstodo sine husbönder ock ganska wäl, alt hwad de talade åt dem, ock hade inga tömmar; ei häller gek bonden bakom dem elr på sidan utan framom ock hwad han befalte med orden, det förstod oxen så wäl, at aldrig en töm på hans öra i Swerje kan så försäkra honom ther om sin Herres wilja. Bönderna hade wäl en kiäp i handen, som hade en slipad spik i ändan. När ei oxarna wille gå så fort, som de befalte dem, så stak han oxen i frambogen med denne spik, då iag tänkte oxen skulle wända om; men det skedde ei, utan han skyndade sig då, at gå framåt. Kortel:n, både oxar ock åsnor samt mulor hade här genom uppfostran lärt sig wäl förstå Basque: om de så wäl kunna lära andra språk, det wet iag icke, men kan icke häller twifla ther på.

I denna diupa backens däld löpo några ränlar med watn, ibland hwilka en hade af natturen sielf aldeles blifwit en Casquad, som hälde et watn i speglar ifrån den ena flata hällen på den andra, ungefär en fot emillan hwar häll; ty berget bestod af horizontel Chistus.

Äntel:n slutade wi denna dagresan, som skulle hålla 5 mil, då wi sent om afftonen, frusne, wåte, trötte ock utmattade, ankommo til det i Historien nog bekanta gamla Klostret Roncevau, hwilket war den första boning, som wi träffade i Spanien. Roncevau är et af de älsta ock rikaste Kloster i Spanien, om det ei är det älsta ock rikaste. Det har 12 Patres, 11 Fratres af AugustinerOrden. Inkomsterna ock egendommarna för detta Kloster ligga til en del häromkring, en del i Castillien, en del i Portugal; en hel gata i London i England har för reformationen hört dem til. Abbèn har 72,000:de dlr kmt åhrl:n i inkomst. Sielfwa Klostret bran för några åhr sedan; således bo desse fäder nu hwarje i sit huus, ock komma ei offtare tilsamans, än wid officerna i Kyrkan. Flere Primas regni Gallici säges här wid Klostret i krig blifwit slagne, ibland andra den förtreffel. Resen Roland, hwars stora staf ock andra öfwerlefwor förwaras i Klosterkiörkan; platzen, ther han här

nedom fallit, wisas äfwen. Nog hantwärkare bo äfwen här, så at deras ock de andeligas huus tilsammans göra en liknelse af en liten Stad.

Twenne andel. komo ock giorde oss visite, då wi woro wid Roncevau, med hwilka wi hulpo oss, att tala Latin; ty Spanska kunde wi ännu intet ord, ock Basque lära wi aldrig. Desse Fäder påstodo, at hwarken Romerska Keisarena i sin tjd, elr Cartaginenserna i sin tjd, elr Gotherna, elr Morerna, ellr Spaniorerna, som de kalla proprie Castillanerna, elr någon af de fordom i Spanien regerande hafft något imperium öfwer denne tracten, som de kallade La Basque elr Bascia, och skulle begripa Cantabria, Asturia, den bergiga Navarra ock Biscaja, som har namnet qwar af Bascia. Likwäl måste de tilstå, at i desse orter finnas många famillier, som än i denna dag bewisa sin härkomst af Gotherna. Här finnes äfwen så i de Franske orter häromkring, som i de Spanske et folkslag, som de kalla Gath elr Gahot, som är ganska förakteligit, emedan det fordom warit smittat med Spetälsko. Några afwigt sinnade wilja blanda dessa med de stridbara ock formidable Gother; men äro med mycket wett ock skähl wederlagde uti en bok, som nyligen utkomit ock kallas Les antiquites de Bourdeaux. Desse Gathes elr Gahots, som af sin siukdom kunnat fåt detta namnet af det Franska ordet Gatter, som betyder ostäda, orena, smitta, de blifwa ganska myket föraktade. Kort för detta har hans allerkristeligste May:stt låtit utgå en befallning, at om någon skäller dem med detta namn, elr på något sätt wisar dem förakt, så skall han med en ansenlig plikt blifwa belagd. Wid wår genomresa ingek et slikt mål til Parlamentet, då en dräng, som hade förlofvat sig med en piga, han blef af hennes anförantwer försmädad med det skälsordet Gahot. Han lemnade saken i domarens händer, ock mentes, at drängen wäl skulle få sin fästemö ock hennes slägt ansenligen straffas.

Nu mera begynte spisarna wara mit på golfwet, så at man kunde stå omkring elden på alla sidor. Fenstergluggarna, som aldrig hafft ock aldrig få glas, de skyndade med en liten wäderpust röken ikring hela rummet, som hade 3 alnar, innan han kom i Skorsten, hwilken stod på 4 stolpar öfwer spisen ock war nederst i fyrkant af 6 alnar ock öfwerst på taket 3 dito, så at när det regnade, så kunde det icke brinna på golfwet; ty det regnade så friskt genom Skorsten, som ute på makren.

Den 4 dagsresan innehöll 6 mil ock bringade oss til Pampelona, Hufwudstaden af Konungariket Navarra. Berg, backar, höjder ock stenar följde oss hela denna wägen, til dess wi kommo emot Pampelona, då en slät begynte synas emillan bergen. Wägarna woro på somliga

ställen nog farlige, ty de woro offta med riss ock litet jord fylde; men så knapt, at om en twärhand ther af spruckit, så hade wagnarna effter flere wälfningar fallit neder i en älf, som flötade timer, ock följde oss länge. Dess utan woro några swaga broar här ock ther, som nära lagt oss ock wagnar i älfwarna. Denna wäg öfwer Pyrenærna ifrån Bajonne til Pampelona är ansenligen förbättrad den tjd, då nämda Dauphine reste här öfwer, af dåwarande Vice Konungen i Navarra Greffwe Gaas; men alt sedan försumade, så at en Dauphine behöfwer snart resa här fram, elr lifsfångar. Bokskogar, boxbomsskogar, både af buskar ock höga träd, tallar ock några enbuskar, som wi nu ei på länge set, den helbladiga Helleborus wäxte här wid wägen. Om denne Helleborus bör likwäl det märkas, at hans folia radicalia woro nästan aldeles lika den ordinaira Helleborus; men de bladen, som sutto på stielkarna ock omkring frukten (ty blomman war redan passerad), de woro integra, et rotunda; men i detta ock annat tala specimina sielfwa, då iag får första tillfälle dem at til wårt lilla cabinette i Upsala öfwersända.

Hela fältet omkring Pampelona war, som et röt kläde af papaver, landet nog obrukat, folk ock gårdar tunt sådde. Med all säkerhet kunde landet föda hundradefalt mer inbyggare, än här funnos. Men wi träda med pompe in uti staden; ty lemna wi en stund landet. Vice Konungen Greff Sardas lät lossa styken på fästningen wid wårt inträde, draga et compagnie af garnisonen för wår port, postera wakt i trappan, utom dörren etc. etc., giorde sielf visite, samt comendanten ock officerare utan all ända. Detta complimenterande, det warade mäst hela natten.

Staden hade flere wackra hus; serdeles war det präktigt hoos vice Roi greff Sardas, ther iag, som en liten secreter, war med på couren. De allmennare husen hade inga fenster i gluggarna. Den här wanliga Kyfarten [!] bewisade, at wi behöfde wakten för wår port; ty den, som här will behålla det han äger, måste akta det wäl. Andra dagen, som war pingesdagmorgonen elr d. 18 Maji, så reste wi under styckeskots losande på fästningen ifrån Pampelona, ock ehuru wäl wi nu hafwa då och då någon slätt för wåra ögon, så följa oss ännu bergen; men effter wi nu likwäl afgiort det wärsta, då wi i twå dagar reste up til de högsta klintarna, en dag ther uppe, en dag rest ner, så må iag nu lemna min tanka om desse berg, theras halt, utseende ock producter.

Stenarten, af hwilken de bestå ifrån understa foten til högsta spetzen, är altjd idel Chistus. Denne Chistus är under tjden skild til färgen, effter som hon är mer elr mindre mogen; nu til formen, ty hon är dels cubique, dels rutig, nu fyrkantig, nu wiggformig, än går hon i stora lameller, än i små, snart äro de tunna, åter tiocka; men är likwäl

altjd Chistus. Dock fins här nog Spat och Quartz, som ibland är så öfwerflödigt, at man kunde tro hela berget bestå ther af; men som desse altjd äro rupestres, så förbyta de icke sin nattur här; dok kläda de under tjden så et helt berg, at man tror det war en snödrifwa, innan man komer nära in til dem. Ställningen af denna Chistus i Pyrenærna är liksom formen nog skiljaktig; ty hon har alla möjelige situationer. Hon är dels perpendiculariter, dels horizontaliter, ock alla de strek af lutningar, som finnas ther emillan; dok så, at en ock sama Knös tager altjd i akt samma gång ock ställning, den han aldrig förändrar. Jag kallar en Knös en Höjd, som sticker sig i wedret, som en ättekulle ock kan hafwa i höjden ifrån 1 til 2 mil ock äfwen mer, elr mindere, hwars diameter i et wist $\pi\varkappa^2$ offta är 3 à 4 mil. Af denne Chistus betiena de sig til tak, äfwen at kläda veggarna med, då han är wäl mogen ock swart, samt gläntzande. JernMalm skall här finnas, af hwilken Baron La Lanne lofwade skicka til wår Commissionair i Bajonne. Stenarterne af Chistus, Mica, Spatum, quartzum hafwa wi hämtat med oss; således wet iag ei, när wi få detta hemsenda, om något af oss kunde desidereras, som wi ei tagit i akt, af det, som wår hastiga resa kunde tillåta, at se på stenarna.

De 2:ne mil, som wi reste ifrån Pampelona til Ventas de las campanas wisade wäl någon slätt; men altjd med berg omkring, som tilslöto horizonten. Den blå ock gula Iris wäxte här ömnigt wid wägen, ehuru det ei war kierraktig elr sumpig ort. Man ser således, at bergen emillan sig gifwa den swalka ock fuktighet åt den stadiga jorden, som träsk ock åmynningar kunna dela åt sine toser[3], hwilka liksom simma. Nu begynte Oliver Skogarna träda under wåra ögon, som woro afdelade liksom i sängar, tegar elr åkrar. Rötterna på desse träden, som wille så gärna hålla sig til en del upom superficies terræ, dem hölgde de öfwer med jord, hwilket giorde den utsikt, som skulle de nys flyttat träden, elr som woro de siuka.

Staden Tafailla blef wårt 5 natthärberge, sedan wi den dagen ifrån Pampelona giort 6 mil. I Tafailla fingo wi bröd, kiött ock miölk, samt höns; men ei på wärdzhuset, ty där fins ei mer, än toma wäggarna. Kiött i Carneseria, hoos slagtaren, bröd en paneseria, hoos bagaren, höns en pulgeria, hoos hönssälgaren, win en Taverneria ock putelleria, hoos krögaren. Koka, steka, laga, det skulle sedan wår kok, ock folket i werdzhuset, de stodo ock sturade [!] therpå. Frankrike, Frankrike, du ligger för nära med alle dine commoditeter! Det är så uppenbarlig skildnad, som stöter de utwärtes sinnen ock inwärtes förnufftssluten, då man ställer 2:ne ting af aldeles stridande egenskaper så nära tilsammans.

Här fek man höra Spanska Gittaran, knäpdansen, Sevedilla el:r fandango. Tafailla är en gamal ock i historien nog namkunnig stad, hade wackra hus, men inga fenster; iag började nu tro, at både glas ock glasmestare woro här Contrabande.

Wår 6 dagsled begynte nu; ty war hälfften af resan til Madrit skriden fram. Obebygda stora fält, som hade hwarken träd el:r säd, några mer än illa brukade wingårdar, samt Oliver Skogar följde oss till Caparosse, ther wi höllo middag. Denne stora by war af ler upbygd. Hönsen kostade här 6 dlr kmt stycket. Ler ock något sand, som de pressat tilsammans i träformer, det har Solen bakat ock sädan hade de smetat ihop sine huus ther af. Utom byen syntes stora lerbackar, som berg, ock desse lerbergen el:r backarna gofwo mig den tanken, at Pyrenærna af början slika warit; ty desse lerbergen äro wäl disponerade, at af sig alstra en Chistus, när Solhettan sätter dem an; ty då spricker leran i wissa former; men widare om detta en annan gång. Den täcka Oliverskogen följde oss då ock då ifrån denne by; men serdeles war han täcker wid Floden Ebro, ther wi wid strenderna länge gingo ock Botanicerade. Wi höllo äfwen nattherberge wid Ebros strand, på den sidan åt Castillien, ehuru Ebro ei skiljer oss ifrån Navarra, ther wi öfwerstego; ty wi gingo til La Venta de Castefon, som är et wälbygt wärdzhuus; men fult af tiufwar ock stygt pack, som stiela maten ur handen, knifwen ur böxsäcken, så at ehuru wår kåck hade 2:ne drängar til wakt, så stulo de likwäl wid spisen ifrån honom både knifwar ock mat, då han wände sig åt spisen. Detta följet brukade inga sängar, utan wräkte sig ikull ibland åsnorna i stallet. De giorde med sine seder det wakra Huset en inwärtes mine af en Röfwarekulo. Genista, Olivergrenar, Rosen Marin, Lavendel buskar war det enda, som wi här wid Floden Ebro skrapade ihop til bränsle på elden.

Den 7 dagsleden, så gingo wi ifrån denne venta öfwer den snyten af Navarra, som går på hinsidan älfwen Ebro åt Arrangonien. Wi gingo litet in uti Arrangonien, som wisade oss oändel. fält; men ehuru desse liknade Skåneflater, så hade de altjd på någonsida berg, som skymde Horizonten. Nu äntel:n fingo wi se stora fårahiordar, hwarpå wi länge wäntat. Alla fåren i dessa hiordar woro swarta; de hade sina herdar wäl bewäpnade, som iag i början tykte war fåfängt; men de glupske wargar, som iag sedan såg taga för sig i de skalliga bergen, wisade annat. Af desse Succulenta örter, Lavendel, Rosenmarin, timian etc., som här öfwerhölgde all marken, woro fåren ganska feta. Bakbenen woro nog höga emot frambenen på desse får, så at de altjd stodo lutande fram. Båckar ock getter syntes här äfwen, ock woro

båckarna så stora, at iag trodde i början, at det war 2 åhrs gamla stutar. Här syntes äfven något boskap; men den war så mager, at han bestod af ben ock skin. Stora fält med god jord; men obrukade, så at wi reste 3 à 4 timmar, utan, at blifwa hwarse en by, et torp, el:r en stuga, då wi likwäl sågo rymder, som kunde föda 1,000:de tals folk. När wi äntel. fingo se någon wingård, så war han ganska försummad, ock såg ut, som humelgårdarna ock gärdzgårdarna wid kronohemman i Swerjet. Stora ödlor, som woro wäl 3 fot långa, fångade wi här; de hade sina hol i jorden utmed wägen. Oliverskogar funnos här ock ther wid wägen, wi reste igenom St. Domingo in uti gamla Castillien.

När wi reste ut ifrån St. Domingo, så stak sig straxt för wåre ögon et berg, som kunde synas wara en 4:dels mil borto; men wi reste ifrån middagen til sent på afftonen, innan wi hinde tit; ty det låg på sidan af staden Agreda, ther wi slutade denna dagsleden. Kiöld ock blåswäder kom ifrån detta berget, stora snödrifwor blänkte äfwen ned thädan. Staden Agreda war full af Tullbetiening, af hwars uteliggare wi så i Roncevau, som Pampelona ock flerestädes blifwit anropade; men aldrig visiterade; ehuru de wäl kunde weta, at wi hade en pris rappé, som här är det största contrabande; ty wåra Skiusmänner sade, at de wille hälder slå til döden en Biskop i Spanien, än befinnas med et lod snus rappé i sin böxsäk. Den, som wet, hwad en Biskop will säga i Spanien, han kan af desse döma, huru strängt rappé war förbudit.

Agreda hade et bedröfweligit utseende, ock folket sågo alla ut, som röfware, det iag ock tror, at de måst woro; ty iag såg af dem några strek wid carneseria, då wi här giorde provision. I denne stad war så slem inrättning, at man på det största werdzhuset ei kunde få en liklig säng, at ligga uti. De, som kommo til, såfwo i vagnarna; de, som hade sängar med sig, kunde slå dem up, hwar de wille. Wår 8 dagsled begyntes i Agreda, wi spisade middag wid Armenard och komo til afftonen til Armaray. 7 mil. emillan Agreda och Armenard sågo wi ännu det höga berget, som wi sågo dagen förut; men ännu nästan framför oss. Ingen må therföre tro, at här war slätt, effter wi sågo detta berg så länge, utan bergets oförlikneliga höjd war ordsaken ther till. Desse 4 milen till Armenard woro stenige, snede, lutande, ock ganska elak wäg, så at mig syntes, at iag war i de Norske bergsklipporna, ther wi kunde göra 2 mil om sommardagen, då wi togo tjden wäl i akt. Stora fårahiordar sågo wi äfwen här, mest swarta. Nu mer kunde man ei få komiölk, fast man welat betala henne med lika wigt af guld. Jag har

länge undrat, at man ei i Spanien, som öfriga länder af Europa, skulle hafwa kor, miölk, smör; men nu fek iag lära, at bristen war nödwändig. Marken här bär nästan intet grässtrå: men wäl Succulenta, således kan ei här födas en ko; men wäl får ock getter. Emillan Armanard ock Armaray sågo wi härliga fält, slutande på båda sidor med berg: men på sidan åt Arangonien längre sluta, än ögonen kunde taga. Desse woro bärande ock til en stor del upbrukade, så at iag förundrade, at här kunde wara så mycket åker ock så ont effter byar ock folk, at bruka honom. Det sköna ock kostel. regnet, som här fallit denne tjden, det har giort åkerfälten så frodiga, at ehuru detta land hafft i 3 åhr miswäckst, så kan det begå sig i 4 åhr, om det får berga detta wäl, som nu står på marken.

Oss mötte ock här stora hwita fårahiordar, som hade ull, hwilken släpade på marken. Som Les grandes d'Espange, el:r Magnaterna i Spanien, hwilka täfla med Prinsar om rangen, de hafwa sin största egendom i Fårahiordar, så äro deras hiordar under tiden nog ansenlige. Wi mötte här dem, som bestodo af 20,000:de får. Oss sades, at de funnos, el:r åtminstonde förr funnits, som gå till 50,000:de, hwilka dok hafwa i följe flere herdar. Det blir en ansenlig inkomst om åhret, om iag allenast wille räkna en plåt på hwart fåret. Desse Grander hafwa sine godz i flere provincier, således drifwas deras får effter, som åhrstjden fordrar; somlige får gå på detta settet 900 mil om åhret. Om wintren äro de i Valentia, Murcia, Granada, ock desse södra orter, wåhren ock hösten besöka de Extremadura, Castillierna, Valentia, ock hetaste somaren gå de åt Navarra, Arangonia, Leon etc. etc:ra. Det tror knapt någon, at desse Norra Provincier i Spanien äro kallare, än provinciæ meridionales i Frankerike, som ligga norr om dem; men det är dok sant. Snöbergen äro wäl ther til en hielp ock ordsak; men hwadan denna? Mig förekommer, at Skaparen liksom inrättat kiöld ock wärma i en wiss proportion åth hwarje land, hwarwid iag dok ei nekar den universela calcule, at skilja kallare ock warmare länder, effter theras clima. Skåne ock de öfrige provincier i Swerjet, Sleisvig ock Hollsten i Danemark, Durlach, Baden, Elsas i Tyskland, Guienne, Langedoc, Provence i Frankeriket, Murcia, Granada, Andalusia i Spanien, mån man ei skulle kunna bewisa, at desse äro något warmare, än deras grannar, som ligga näst söder om dem? Nog kan det bewisas emillan Spanien ock Frankeriket. Ho wet, om det ei torde äfwen låta bewisa sig med de andra? Men at denne hypotesis behöfwer confirmation, det kan iag icke neka.

Wi slutade wår dagsled, då wi anlende til det förr nämde Armaray, ther wi såfwo, som ske kunde öfwer natten, ock begynte den 9:de dagsresan, som skulle fört oss til Paredes; men för innefallande olyckor befalte oss hwila i Barauna.

Så snart wi utom Armaray begynte denne 9:de dagsleden, så fingo wi se alt mer ock mer fårehiordar, härliga sädesåkrar, som hade mycken säd; men kort halm. Berg ock backar woro dok om hwar andra kastade. Backarna bestodo mest af sand, ler ock under tjden kalk; men bergen stedze af Chistus. När wi på wanligit sätt hållit middag i den stora byen Villesagas, ther kiött ei kunde fås för fredags instundande fastan skull, så gofwo wi oss på resan til Paredes; men måste hwila uti en By, som het Barauna; ty wår ena wangs axel gek ther mit på gatan twärt af. Det war emot all olycka stor lycka, at wi woro wid denna by, då denna sak hände; ty wi kunde ei koma af rumet, utan en ny axel. Här fans en gamal timerkarl ock en okunnig smed, en Pastor templi, hans Soudiacre, ock en Doctare; desse senare slarffwade Latin, som jag, så at wi hulpo oss fram, at förstå hwarandra. Desse tilsamans, ty Alcalen war ei tilstedes, skulle hielpa mig til et stycke trä, som war apterat, at blifwa axel, men det war en swår sak. Jag prutade länge med en hustru om en stång, som af en owålig bonde i Swerjet hade kunnat blifwit brukat til skak för en kärra; det yttersta hwartil hon wille lemna stången war 100 Spanske piesette, som gör 200 dlr kmt. Wi lemnade då denna dyra hustrun ock komo på et annat ställe, ther timer Mannen för et åhr sedan set en Kubbe, som han mente skulle spisa. Denne togs sådan, som han war, han betaltes med 16 dlr kmt; men det skedde effter Alcalens dom ock wärderande; ty i hwarje by är en Alcal el:r Bydomare, som in instanti kan dömma öfwer förekomande mål, utan, at sitja på domstolen. Denne är offta en bonde, ock hans Sysla är ombytelig, effter g:la Romerska allmoge lagen. Smeden, timerMannen ock jag, wi woro nästan alla tre lika sluga, at göra axlar; således gingo 12 timar till, innan wi kunde konstla ihop detta arbetet, under hwilken tjd wi alla tre wärkel:n arbetade så myket med förståndet, som yxan, släggan, hyfwelen ock hamaren.

Wår tionde dagsled framskred lika fort. Med den nya axelen trokade wi ifrån denna by ned för den stora precipicen, som bestod af idel Mica, ock komo til Paredes, dit wi om afftonen ärnade. Detta Paredes war omgifwit med ganska härliga sädesåkrar, som nu woro rika af korn. Denne dagsled gingo wi till Millabro, ock under wägen sågo wi något boskap ock hästar, som woro så utmagre, at de knapt förmådde resa sig; ty de hade intet, at beta. Wi sågo staden Acienta

med sit gamla slott. Här ock där sågo wi på bergen skantzar, lemningar af g:la fästningar ock wallar ifrån Romares tjd. Altjd war här backar, höjder, berg ock stenar, så at Spanien wisade mig et helt contrairet ansikte emot det iag af henne wäntat. Emillan bergen woro dok här wackra sedesåkrar, wälbrukade; men byar ock folk syntes ei, som kunde swara emot detta arbete.

Iadraque war en liten ock nätt stad, ther wi bort hwila öfwer natten, effter Marche-routen; men för at winna den backen, som war på andra sidan 1/2 mil i höjden, så gingo igenom staden til Millabro. Nu siuknade en Mula, nu brast en annan axel. Wi fingo en lejd mula, beslogo axelen med starka järn, han följde med på den 11 dagsleden til Erres; men ther stälte han oss errantes. Wi fingo ifrån nästa Kloster en wagnmakare. En Munk kom äfwen hit, som talade latin, som iag Spanska, effter 10 dagars bönhaserie. Marchamalo blef wårt nattherberge, då wi andra dagen el:r wår 12 dagsled togo tjden i akt, för at göra ända på detta älende. Wi reste förbi de aldrahärligaste ock widaste åkerfält, som ögonen kunde se; men berg ock höjder slutade dok horizonten på alla sidor. Den röda papaver war här så ömnig, at wi ibland trodde, at marken war röfärgad. Utom henne fans intet ogräs i säden. I staden Alcala spisade wi middag. Denne stad hade många ansenlige hus. Här sågo wi först watubrunnar, som drogos af mulor; men desse lemnas til bättre sikt. Wi rullade de skarpa backar öfwer genom Lalameda, ock de rika sädesparkerna, på sidan af den nya fabriquefulla staden St. Fernando, hafwandes längre emot horizonten stora berg fulla med snö; småningom fingo wi se Madrid, då en wagnsaxel åter siuknade. Men så kröpo wi likwäl här in i afftons kl. 9, då oss först hälsade denna stadens gators fulla stank. Under denna 736 mils resa, sedan iag war i Upsala, har iag lärt, at om alla meniskior hade en religion, et språk, et slags pengar, så woro resa et nöje. Wi skrifwa i dag d. 26 Maji 1755. Jag undrar, hwad, som skrifwes, när wi få fara hädan; ty hit ser iag wi komit för synden skull. Vale!

[1] Välbekant citat ur dåtida latinska grammatikor.

[2] Har ej kunnat tolkas annorlunda. Meningen är dock uppenbarligen den, att »knösarne» åt något håll äro 3 à 4 mil breda.

[3] Tose = en klunga af örter, en hop växande örter (Rietz, *Svenskt dialektlexikon*).

1457

Madrid d. 15 7ber. 1755.

Wälborne Herr Archiater ock Riddare af Kongel. Nord-
stierne Orden,
min höge Patron.

Sista post tilförde wårt huus obeskrifwelig fägnad, då wi fingo emottaga Herr Arch. ock Riddarens ganska kierkomna ock höggunstiga skrifwelse, för hwilken jag å mine Herrars ock egne wägnar ödmiukast tackar. Wi önska, at wår lilla skickning nu må wara framkomen, ock at ther uti woro något, som kunde förtiena den minsta upmärksamhet. Hr Arch. ock R. bref war skrifwit d. 7 aug., således swar på mit in Junio. Sedermera har iag skickat mine upwaktningar til Ups. af d. 21 Julii, d. 18 aug., d. 1 Septbre, hwilket iag här therföre upteknar, at jag framdeles, enär Hr Arch. ock R. har något annat at befalla, tillika kunde få weta, om alla desse riktigt äro framkomne. För den ynnest, som Hr R. ock Arch. af wanligt högt patrocinio täckts bewisa sina tienare genom dem aflåtne recomendationer aflägger iag aldraödmiukaste tacksejelse. Den olyckan, som hänt mit lilla pro memoria, är wäl bedröfwelig; men när några ting är skedt, som ei kan ändras, så är förnufftigast, at det glöma. För Ritningens öfwerstyrande tackar iag ödmiukast. Hr R. ock Arch. må wara försäkrad, at iag ei utan at ömma läser, at Hr Arch. ock R. giort sig så mycken möda med det förkomna promemoria, som dok endast skedt för at tiena min ringhet, mit intet. Mit bref d. 1 hujus, det innehade utom sex fröstrutar äfwen 2:ne Insecter, som iag bort numerera med 1 ock 2, men det skedde ei. Nu skickar iag dok Num. 3 ock 4 här innelykt, dem iag budit til, at beskrifwa. Få nu se, när de komma fram, om de äro något särdeles, eller om beskrifningen på något sätt kunde gillas[1].

Wår commisionaire i Bourdeaux låter mig med sista post weta, at han nu fåt ifrån Bretagne för oss malmarter. Jag skrifwer honom til i dag ock ber honom hålla stilla med hwad iag nämde i mit förra til Hr Archiat. ock R. at han i höst skulle skicka til stockholm, på det at iag i wåhr må honom öfwer Bilbao tilsända wåre Amphibia, örter, stenar ock insecter etc. som wi hafwa här, så må det följas åt, at lägga sig ned för Hr Archiat. ock Ridd. skarpa ögon.

Jag har af Doctor Montangac fåt lof på en bit af den underliga marmorarten, som nyligen är hit kommen ifrån Indien, hwilken är en ren ock klar marmor, som ei synes hafwa det minsta minerale uti sig, icke en gång på tyngden, ock när han likwäl smeltes, så gifwer han af 100 Skålpund 52 lod silfwer; men iag hafwer ei ännu set honom; dok skall iag wäl hafwa en bit med, om ei döden står oss emillan. Hwi har gamla werlden hämtat marmor ifrån Italien til Spanien, ty här i landet finnas de skönaste marmorarter, som nu äro uptäkte, af hwilka iag skall söka complettera.

Min lilla Amiral[2], som nu går ifrån mig, at slås med morerna, han får Magister Scheidenburg i följe; således har iag prädikat för dem båda all flit, som bör anwändas wid Siöstranden, på wägen etc. Så at Hr Arch. ock R. må tro, at näst cathechesen, så har iag inympat flit ock nit för hist. naturalis. Således kan iag nu med glädje släppa honom ifrån mig, serdeles när han kommer i så säkra händer, som B. Scheidenburgs.

Wi äro Hr Arch ock R. oändeligen förbundne för det, at Hr Arch. och R. lofwar i sit höggunstige ankomne, at med det första skicka hwad wi begiert på Bourdeaux efter den addresse, som wi gifwit. *Sic crescerit reciproca collectio.* Jag har hafft correspondence på Paris, som för kort sedan förlorade sig; men jag har angelägit uprätta en ny, då jag med det samma ei skall underlåta, at informera mig, om hwad det lider med Hr Adanssons wärk eller resa; men iag twiflar, at få se henne ännu på et åhr.

Jag war i dag hoos Hr Hortega tillika med mine 2:ne och Bror Scheidenburg, då iag lemnade honom det attestatum soc. scient. Up:sis[3], som Hr Arch. ock R. mig befalt. Han uptog det med all wördnad ock förklarade sin owärdighet, ock bad om sin ödmiuka hälsning ock respect til Hr Arch. ock R. Han lofwade Loeflings bref all möjelig sorgfällighet, som det ena skulle gå genom Cadix, det andra genom Lisabon til den andra werlden. Hr Hortega skänkte mig en hand full af en ört, som heter Radix Calaguala[4], hwilken komit ifrån Indien, ock skall nu här i söder brukas med mycken fördel för fallande siukan ock dylika siukdomar, då hon pulvericeras, eller en concoction drikes med såcker. Hr Quær har beskrifwit örten, sade han; ty skall iag hoos honom få widare underrättelse om samma ört. Hr Quær har iag ock i dag besökt; han bad äfwen om sin höga wördnad för Hr Arch. ock R. Mit Herrskap ock mina små bedja om sin oändeliga kierliga hälsning till Hr Arch. ock Ridd. samt hela dess förnäma famille.

Till de Herrar Professorer, som af wanlig ynnest täkjes taga emot mine Herrars ock min upwaktning ock wördnad täktes Hr. Arch. ock R. den förmäla. Hr. Magister Gezelius[5] tackar iag myket för sit beswär ock hälsar. Får Hr. Arch. ock Ridd. någonsin igen mit promemoria, wist wore det en betydande sak för mig. För all ting ber iag, at Hr. Arch. ock R. befaller mig något, hwar med iag kan tiena; ty eljest finner iag mig icke nöjd. Skulle Hr. Arch. komma at tala med Högwördigste faderen ock ErchieB., så woro wäl om han blefwe påmint, at iag wäntar hans skriffteliga befallning effter lofwen om Boken, som här skall upsökas.

Jag är W. Hr. Arch. ock Ridd. ödmiukaste

D. Z. H.

[1] Härefter följa utförliga latinska beskrifningar på en *Apis* och en *Chermes*, hvilka dock ansetts kunna här uteslutas.

[2] Den yngre af HALLMANS lärjungar, CLAES HENRIK HILDEBRAND; se bref. 869 not. 3.

[3] Enligt Vetenskaps-societetens protokoll för den 26 Mars 1755 »antogs på LINNÆI proposition Hr JOSEPH ORTEGA, Premier Apothecare i Madrid, till Ledamot, för des stora insicht i Botaniquen».

[4] *Polypodium Calaguala* Kze. och *P. crassifolium* L.

[5] Troligen GEORG GEZELIUS, född 1735, student i Upsala 1752, kyrkoherde i Östra Ryd 1765 och i Lillkyrka 1766, död 1789.

1458.

Wälborne Herr Archiater ock Riddare af Kongl. N. Orden,
Höggunstige Herre ock Patron.

Ehuruwäl jag wid mit sistas afsändande, som skedde d. 15 September, ei tänkte, at iag så snart, som nu skulle åter falla Hr. Arch. ock R. beswärlig, så ser iag mig nu icke böra undgå, at i diupaste ödmiukhet til Hr. R. ock Arch. insända följande underrättelse, emedan iag har hafft den ähran få namn af Hr. Arch. och R:s Correspondeur.

D. 1 November elr allhelgondag, kl. strakt effter 10 skedde här i Spanien en förskräckelig jordbäfning, som warade på somliga ställen i 5, på andra i 8 minuter. Kongel. Catholske Hoffwet befan sig då på San Lorenzo wid Escurial, 7 mil ifrån Madrid, ther alla ministrarna följaktel. funnos ock iag i följe med Min Patron. Tiden war utsat, at

wistas ther til d. 20 hujus; men sedan denne jordbäfning skakat hela det stora klostret, ther the Kongl. bodde, så skedde resan sama dag til Madrid, ther likwäl jordbäfningen warit många procent starkare ock giort mycken skada. Jag war under jordbäfningen uti Klosterkyrkan, at bese ceremonierna ock all granlåten, som på en så stor dag war framsatt till alla heligas heder ock tilbedjande. Jag hörde wäl, at det 2:ne ggor brakade i Kyrkjan; men ei kunde iag känna henne röra sig; Men Hr. Envoyen ock Baron Lehusen[1], de råkade wäggmillan; ty de woro i sine rum, ned uti villagen Escurial. Fru grefwinnan och fröken[2], samt alla de öfrige i wårt huus här i Madrid, de woro liflöse; ty hela detta stora huset begynte wackla af och an, remna sönder på flere murar, de stora speglarna fläkta ock marmorborden swinga sig mit fram på golfwet. Kyrkor, huus ock gator i staden remnade, dels föllo tornen ned ock slogo några menniskior til döds; hwad alt detta giorde för alteration är lät inbilla sig. De Kongl. låta slå up tält ock Campement åt sig i trägården wid Bueno Retiro, dristade ei förblifwa i slottet; men alt detta är intet i anseende til de berättelser, som säkre enspendrar medbracht om de öfrige orter i Spanien. Staden Burgos i gl:a Castillien, staden Sevilla neder åt Andalusien äro mer at beklaga; i den förra är icke lemnat sten på sten, i den senare är det skiöna tempelet ock 4 gator med theras huus ock myket folk förderfwade. I Cadix har efter consul Bellmans[3] egit bref hafwet öfwrswimmat hela staden ock giort obotelig skada. Men alt detta är dock at anse som intet i anseende til Portugal, hwarest hela Konungariket säges wara förderfwat; men det wet man wist, af Konungens egen courir ock apostoliske Noncens courier til Kungen här ock Noncen här, at i Lisabon är icke lemnad sten på sten, icke häller i St. Ybes. De Kongl. tänkte wid detta älende retirera sig til Citran, en stad 5 mil ifrån Lisabon; men blefwo på wägen underrättade, at samma stad hafft lika öde. De Kongel. hafwa således måst hålla tilgodo, at bo i sin wagn i 3 dagar ock sedermera fåt skrapat tilsamans et litet Tält, ther the nu bo uti. De rikaste Kiöpmennerna, som dagen förut ei wiste tala om annat, än millioner, kunde nu, när det påfordrades til theras öfwerhets nödhielp, ei sammanskiuta 2 distoner til mans; ty hwar ock en war lika rik; en diston är 1 dlr 4 öre kmt. De Kongel. i Portugal skickade en Expres hit til Theras Catholske Majesteter, anhållandes om hielp i sin nöd, at de ei måtte förgås af hunger. Hoffwet här skickade straxt 40,000:de Pistoler i guld, ock gaf befallning på Räntkamaren i Cadix, at genast låta öfwerstyra en million Piaster til Portugalska hoffwets campament; men större delen tro, at pengar kunne ei undsätja deras lif, om ei mat-

waror komma in natura ty hela orten är utan tilgång. Man räknar de förspilde meniskor til 150,000:de personer i Portugal. Den Spanske Ambassadeuren Prela har med sin enda lilla son skyndat sig ur sit huus; men måste stupa under förstufwu taket ock senderkrossas, då hans son i en pigas famn war ute på trapsteget ock blef frälst. Barbarerna ock Turkarna, som wid et slikt tilfälle sluppit ut ur sina fängelser, hafwa med sit mord ock wåld ansenligen ökat älendet. Skeppen, som legat i den täcka Tagi hamn, hafwa af hafwet blifwit upslukade; gråt, älende ock skrän höras på alla sidor; himlen wet, at iag hwarken hört elr skrifwer detta utan de ömaste medömkans rörelser. Himlen hielpe det arma folket ock förskone wårt Svea för slike oboteliga anstöter!! I Catalonien ock Granada berättas intet om jordbäfningen af de ankomne brefwen; således har hon ei warit ther. I Bajonne har hon warit ock något i Bourdeaux; men utan at göra ansenlig skada. Således har det hållit wägen, så myket man än wet, ifrån Bourdeaux igenom Castillierna ock brutit ut wid Tagos. Gud afwände sådane bedröfveliga händelser ifrån alla meniskior!!

Jag skulle wäl nu berätta något om min resa til San Lorenzo, San Ildefonce ock Segovia, som warade hela förra månaden; men sannerligen är jag, som alla andra här, så förstörd, at iag ei det förmår med redighet göra. Det skall af min dagjournal stå, at commendera, när Hr Archiat. det befaller. San Lorenzo elr Escurial bör med skähl heta det 8 werldenes underwärk ock watnkonsterna wid S:t Ildefonce öfwerträffa alt hwad iag förr set. I bergen los Capetanos emillan desse ställen låg nu så diup snö som i Jan. månad i Swerge ock war äfwen så kalt; ther wäxte äfwen tall ock en. Af desse bergen ock mera naturalier, som här finnas, har jag skaffat mig tiläkelige samlingar, som nästa wåhr, om Gud will, skolla lägga sig under Hr Arch. ögon. Herr Claes ock Mag. Scheidenburg skrifwa ifrån Malaga, at jordbäfningen ther warit, men nog drägelig; de samla äfwen naturalier på sit håll. At icke detta brefwet må blifwa utan all wenlighet, så skickar jag här innelykt en Phalena, som effter min okunnighet syntes wara: Phalena seticornis, spirilinguis[1].

Näst min ödmiukaste hälsning til ock ifrån samtel:e förblifwer iag utan förbehåll

Wälborne Herr Arch. ock Riddarens

Madrid d. 10 Nov. 1755.

ödmiukaste tienare

D. Z. Hallman.

Linn. Soc. vol. VI: 214—5.

[1] Carl Leuhusen, född 1724, kommissions-sekreterare och sedan kungl. sekreterare vid spanska hofvet 1749—57, slutligen assessor i kommerce-collegium och titul. kansliråd, död 1795.

[2] Förmodligen Florentina Hildebrand, född 1737, gift 1767 med vice presidenten Carl Johan Stjerngranat, död 1802.

[3] Jacob Martin Bellman, se bref. 470 not. 1.

[4] Den utförliga beskrifningen på denna nattfjäril, som här följer, har uteslutits.

1459.

Wälborne Herr Archiater ock Riddare af
Kongel. Nordstierne Orden,
Höggunstige Gynnare.

Jag widgår straxt, at jag nog länge warit utom den fördel, at få upwakta Herr Archiateren ock Riddaren, men denne mistning af mit wäl har icke warit den enda. Sedan jag förleden November åhr ock månad hade den ähran, at i diupaste ödmiukhet nedlägga för Herr Arch. ock Riddaren min enfaldiga ock korta berättelse om början af de förskräckelige jordbäfningar, som då wisat sig här i de södra länder, så siuknade iag uti December månad, ock war wid åhrets slut färdig at sluta min werld, ock wid nya åhrets början sinnad, at begynna ewigheten. Men höjden har behagat, at åter sätja mig på frij fot. Denne Climaten har så hemsökt mig ock min lilla församling, som består af ungefär 30 Personer, at wi offta hälfften på en gång legat til sängz;; men himlen ährat, nu äro vi åter alle återkomne. Winter kan man wäl icke säga, at wi hafft; men i anseende til det, at inga spisar finnas i flästa rummen, så har det warit stundom nog kulit, särdeles om nätterna, ock mulna dagar.

Snö föll här en gång, som sågs i luften; men smälte straxt på marken; dok kunna wi dageligen se honom i de af honom hwita bergen Capetanos. Denna tiden har för öfrigit uti historia Naturali ei gifwit särdeles tilfälle; men uti sistledna månad waknade naturen up igen. Jag mins mig hafwa set i en af Hr. Arch. ock Ridd. disputationer, at musea eller Collectiones vivæ wore nu snart af den curieusa werlden werkstälte, utom Amphibia; men så måste iag tilstå, at Spanien, som i alt annat är långt effter, kan likwäl framwisa denne Curieusitè;

ty så wid Escurial, som i Madrid har iag i winter set stora samlingar af lefwande Ormar, som underhållas med ganska ringa; ty en liten slef full af hwette kli föder öfwer hela winteren wist 100:de ormar. De ormar, som i desse menageriei finnas, äro alla af Colub. ock hafwa hwarje twenne skadelige tänder; för öfrigit har iag af dem i Spiritus vini.

Af Avisorna lärer utan twifwel redan wara bekant, at Hans Catholske May:tt låtit sig ansenligen wårda om Botaniquens uphielpande här, emedan en trägård är skänkt til Botanisk trägård, ock den sätjes nu i stånd af Kongel. Cassan. Herr Hortega är ther wid Sousintendent, Hr. Quær primarius professor, Hr. Minuart secundarius. Trägården är något större, än den Upsaliensiska; men nog höglänt, ock har merendels kalkblandad sand til jord; en Canal går mit igenom honom lik som i en liten dal. Den flitige Professor Quær har nu således fåt et ämne för sin arbetsamhet. Ock Hr. Hortega är både för ock effter middagen alla dagar i denna trägård, som ligger så långt ifrån staden, som ungefär Sandviken ifrån Upsala. Men mer här om en annan gång.

Änteligen har iag träffat här bekantskap med en Pater af Benedictiner orden, som heter Sermiento, hwilken är ganska curieus, ock har stora samlingar; han är äfwen den lärdaste, som Madrid äger, ock är therföre ansedd af både hög ock låg. Jag har en gång besökt honom ock straxt giorde han mig Contra visit; således hoppas iag nu af denne mannens conversation widare profitera. Han har i all sin dar älskat historia Naturalis, ock äger therutinnan stor insikt, fast än effter gamal smak. Af hwad jag redan kortast set hoos honom är Amazonstenen[1] det raraste; ty effter berättelse skall Europa ther af ei äga mer än 6. Således är denne af Europas egendom i detta ämne 1/6.

J slutet af Januarii månad hade man här redan förnyat gräs, i början af februarii wåhrblommorna. In medio februarii blef här så warmt mit på dagen, at många, som ei aktade sig för solskenet, miste sit förstånd, andra stupade ned ock dödde, då de gingo friska ock sunda. J slutet af förledne månad blommade mandelträdet, i förra wekan blommade Hasselen, af hwilken i den här Botaniska trägården iag såg några buskar. Popelträdet, som här, jämte Almen, utgöra de få alléer, som finnas omkring staden, det blommade i slutet af förra månaden. Af Tanacetum annuum pag. 844 Sp. pl. brukas här hela stielken med blomman uptorkad, som Thée, som fördrifwer eller dödar maskar i folk.

Nu begynner min Consolida tuberosa wisa sina gula blommor i mina fönster, således kan iag innan kort gifwa fullkomlig beskrifning på henne: sedan skall iag af henne lägga in några Exemplar, ock om möjeligit är hämta frö af henne ock skicka hem; ty iag wet ei ännu, om hon fins i Swerget; men det wet iag wist, at hon är souvraine emot gikt ock podager. iag tror, at iag i mina förra bref nämt henne. Jag hafwer wäl några små collectioner af anmärkningar så [om] diur riket, som oeconomica; men som iag nu hwarken har dem så städade, som sig bör, ei eller tid nog, at nedlägga dem för Hr. Arch. ock Ridd. ögon, så måste iag lemna slikt till en annan gång. Den äldre Hr. Hildebrand ock iag hafwa warit ensamte nu snart halfft åhr, då Hr. Claes ock Magister Scheidenburg roat sig i Malaga, Cordua ock Cadiz, på hwilket senare ställe de ännu befinna sig; ock skola i desse dagar toga öfwer flora andalusiana; ty hafwa de wäl fåt Epistlar, som upmanat dem til all upmärksamhet, särdeles på de många Cisti, som ther wäxa. När då denna beskickning ock Excursion kommer til Madrid i nästa månad, så lärer det wäl böra mig, at träda ut på fältet igen, om himlen behagar gifwa mig hälsan. Här af hoppas iag, at Hr. Arch. ock Ridd. nog kan märka, at wi alla fyra effter wårt lilla pund wilja giöra wårt bästa, ock om möjeligit är wisa oss lydige lärjungar af en så hög mästare. Iag wet wäl icke wist, hwad wäg iag skall taga härifrån; men det wet iag, at till det förra kiera Bourdeaux tit syfftar först wår resa.

Sedan iag hafwer förstådt af en ock annan fråga, som skedt mig under resan, at iag kunde hafwa någon fördel ther af, at wara anskreffwen wid någon af de lärde Societeterna i fäderneslandet, så täcktes Hr. Arch. ock Ridd. ei ogunstigt uptaga, at iag, som aldrig mindere tänkt i min dar, än slikt effterfråga, härmedelst anhåller, at få weta huru ock på hwad sätt iag bör söka at få blifwa en ämneswän eller auscultant wid Kongel. Wett. Academien i Stockholm.[2] Skulle dok Hr. Arch. ock Ridd. afråda mig, så är iag straxt färdig at lemna det; men nog ser iag några små fördelar så i Bourdeaux som Montpellier, Toulous ock flerestädes, som mig ther af skulle härflyta, ock torde hända, at iag med tiden skulle giöra mig så förtient, som de hwilka redan besitja desse ämneswäns platzer. Ifrån den kiere Leufling har man ei hört et ord; dok har man ordsak, at snart wänta någon kundskap. Ifrån Paris hörer iag, at Adansons resa ei ännu på någon tid kan komma i liuset, emedan Estamperna draga så lång tid. Magister Mallet[3], som nu är i Paris, han har begärt af mig någon kundskap om Spanska Astronomiens tilstånd, som i Madrid är ganska slät, men i Cadiz något bättre:

ty ther är den franska Godin.[4] Här är likwäl en Jesuit, som är förskreffwen ifrån Bömen, ock han är den enda, som förstår desse saker; men han har sielf sagt mig, at Ensenadas fall giorde denna så wäl, som alla andra påbegynte goda inrättningar en obotelig skada. Denne pater Jesuita är så gunstig, at han skickar oss bud, när något Phoenomenon förekommer, at wi kunna wara til städes.

Igenom Professor Wallerii bref till Mr. Scheid. har jag set, at Hr. Arch. ock Ridd. effter sit höggunstiga löffte uti sit af d. 7 aug. förledit åhr warit uti wårt lilla cabinette på Lab. chemicum, at uttaga de stenar, som skulle til Bourdeaux öfwersändas; men tillika, at nykelen til malmskåpet warit ur wägen; dok hoppas iag, at slikt ei förhindrat Hr. Arch. ock Riddaren, at giöra beskickningen, ty en nyckel mer eller mindre will intet säga, ther så goda smeder finnas som i Upsala. Skulle likwäl detta förhindrat, så beder iag aldraödmiukast af Herr Arch. ock Ridd. täcktes låta dyrka up skåpet, ock med det aldragiörligaste låta komma det, som wi begärt, til Bourdeaux igenom Hr. Classons contoir i Stockholm, som det addresserar till Swänska consul Harmenssen i Bourdeaux; ty i annor händelse stå wi för flate, när wi tit ankomma, och det så mycket mer, som wåre wänner ther skrifwit hit ock berättat, at de för oss samlat ansenligen uti historia naturali som ligger oss til tienst, då wi ankomma. Mine Herrar anhålla tillika med mig på det aldra högsta om den ynnest, at Hr. Arch. ock Ridd. af wanlig godhet ock hög gunst emot oss täcktes föranstalta om denne skickning.

Täcktes Hr. Arch. ock Ridd. med et ord låta weta, om wår lilla skickning ifrån Bourdeaux, som afgick förledit åhr, är riktigt ock oskadd framkommen, så skedde oss äfwen stor tienst. Af berättelser har man hört, at Hr. Arch. ock Ridd. ibland annat denna tiden af wanlig flit ock styrka utgifwit en Giagonia [?], som wi längta få se, ock om den omtalte skickningen på Bourdeaux ei redan är skedd, så utbedja wi oss ther utinnan et Exemplar, samt nägre nyare disputationer för Professor Sauvage ock Dr. Aimen[5], som ther bo omkring oss. Hwad omkostnader Hr. Arch. ock Ridd. kan hafwa för wåra ankommande ock bortgående skickningar, Spiritus vini etc. det täcktes Hr. Arch. ock Ridd. föra oss til en kier last.

Wi hoppas i sommar, om gud will, giöra en skickning, som skall lysa något mer, än den förra; ty det blir en samling af Spanska ock fransyska samt indiske Specimina uti all tre naturens riken, hwilken först skall ifrån flere hamnar landa i Bourdeaux ock thädan under wår therwaro til Swerjet ock Upsala afgå.

Mit nådiga Herrskap ber oändeligen hälsa Herr Arch. ock Riddaren, nådiga frun, Mademoisellerna ock Don Carlos. Herr Jacob ock iag bedja få giöra dem följe med wår oföränderliga respect. De af Herrar Professorerne, som behaga komma oss ihog, täcktes Herr Archiat. ock Ridd. med wår respect ock wördnad upwakta. Om iag hinner med denna post, så skall iag upwakta den stora Swänska Polyhistor Professor Ihre; men i widrigt fall täcktes H. Ridd. ock Arch. nedlägga för honom min ödmiuke wördnad, ock berätta, at Mag:r Sotbergs[6] disput. pars 1:a, som hade professor Ihres förtal, den kommo flere i träta om här; fek jag ock honom aldrig i min hand mer, när jag lånte honom ut första gången; ty han war ansedd, som oskattbar, ock den, som honom behöll, war en Kongel. Secr. ock Riddare af St. Jago orden. Han bad mig befalla et wärk igen, hwad iag wille, ock iag nöjde mig med en liten piece nog. Detta slag studium är det enda, som här kan sägas florera; ty uti antiquitatibus kommer här altid wackra piecer ut. Jag hinner nu ei mer, utan ber om swar på detta under Hr. Minist. Plenipot. couvert på Madrid med det första, som skee kan, så torde det träffa mig här.

Jag är med högsta wördnad i werlden

Wälborne Hr. Arch. ock Riddarens

Madrid d. 15 martii 1756.

ödmiukaste tienare

D. Z. Hallman.

Post Script.

Sedan detta bref war färdigt at wandra, så hade iag den oskattbara fördel at undfå Hr. Ridd. ock Arch. af d. 7 passato, som icke litet fägnade oss alla. De frö, som ther uti befunnos, lemnade iag nu på stunden til Hr. Hortega, som tackade högeligen, bad hälsa, ock will skrifwa under mitt couvert; ty hans af förleden höstas, som han med en resande skickat, det ser iag är icke framkommit. Han hade wid samma tillfälle äfwen skickat et litet paquet med frö. Han är en ganska artig ock braf Man.

Jag undrar mycket, at ei Hr. Archiat. ock Ridd. nämner något ord om wår lilla skickning är ricktigt ankommen, som wi likwäl förmoda. Som det så oförmodat händt mig, at en del af Eschilstuna församling i Södermanland skrifwit mig till på Madrid ock budit mig söka förslaget tit, hälst de åstunda min ringhet framför någon annan, så täcktes Hr. Arch. ock Ridd. ei ogunstigt uptaga, at iag anhåller af Hr. Arch. ock Ridd. om wanlig assistence. Det är sant, at iag afslagit Eschilstuna boarna, at hoos consistorium söka förslaget; men de kunna begära mig

af Hans May:tt, om de så behaga. Skulle detta senare ske, ock Hr. Arch. ock Ridd. nästa sommar, då denna saken förekommer, wistas wid Hoffwet, så utbeder iag mig et got ord för mig hoos höga wederbörande. Det fägnar mig högeligen, hwad Hr. Arch. berättar om Magister Gezelius. Han är således nog lyckligare, än iag; ty den platsen wäger up min 6 gångor. Iag hinner ei denna gången upwakta Prof. Ihre; men innan kort skall det ske; ty jag wille alt för gärna, at emillan Professor Ihre ock en lärd Chindurza här kunde inrättas en correnspondence, utan, at den skulle giöra någon gravation med postporto på någonthera sidan. Iag hoppas, at när jag detta får underkasta Professor Ihres ögon, så skall det winna bifall. Skulle det gifwas tilfälle, at få öfwer Mr. Sotbergs andra del, så blefwo här en stor helg; men posten är för dyr.

[1] Amazonstenen = mikroklin, ett mineral af fältspatgruppen.

[2] För naturvetenskaperna intresserade personer, hälst yngre, antogos af Vetenskaps-akademien till »ämnesvenner», hvilken utmärkelse beredde dem förmånen att, när de så önskade, närvara vid sammankomsterna.

[3] Fredrik Mallet, se bref. 313 not. 5.

[4] Godin des Odonais, se bref. 473 not. 2.

[5] Jean Baptiste Aymen, se bref. 816 not. 2.

[6] Erik Sotberg (adlad af Sotberg), född 1724, magister primus 1755, lärare för prinsessan Sophia Albertina, titul. assessor, lagman och kansliråd, sekreterare i Vitterhets-akademien, död 1781. Af hans disputation *Ulphilas illustratus* utkom del. I 1753 och del. II 1755.

1360.

Madrid d. 12 Aprilis 1756.

Wälborne Herr Archiater ock Riddare,
Min nådige Gynnare!

För kort sedan hade iag ähran, at upwakta Hr. Archiatren ock Riddaren, då iag tillika beswarade det nys ankomna, som Hr. Arch. ock Ridd. behagat hedra mig med. Sedermera hafwer iag spanat effter, at få någon underrättelse om den kiera Leufling; men ännu står intet at finna.

Med Herr Minuart, som är min goda wän, hafwer iag i desse dagar hafft mycket dispute om classificatione plantar. secundum stamina

et pistilla; men gubben är ganska enwis. Nu har han lofwat mig, at skreffteligen lemna mig sina argument på Latin. Gubben säger: Iag följer hwarken Clusius eller Rajus, eller Cliffort, eller C. Bauh. eller Linnæus, utan jag söker dem alla, när jag får en blomma; finner iag mig icke wid det ena Systemet, så slår iag up det andra, ock om iag ei finner mig wid det ena ock andra, så beskrifwer iag henne sielf. Utom dess talar gubben med all wördnad, med all högaktning om Herr Arch. ock Ridd., ock ährkänner, at Herr Arch. har arbetat mer, än någon; han har äfwen alla Herr Arch. arbeten; men den andra delen af Hortus Ups. säger gubben, at han set citerad af någon; men iag har honom intet, ei häller wet iag om han kommit ut. Den söker han effter med flit, de förnyade Genera längtar han ock effter. Han har äfwen Hr. Arch. resor på swänska; ty botanica är ther på latin, säger han, ock det är sant.

J desse dagar skall iag resa ut til Hr Bernhard[1], han kysser fotsporen af Herr Archiat. ock Ridd. Systeme. Herr Ortega, Quær ock Minuart bedja alla om sin wördsamma hälsning. Hoos min kiere Pater Sarmiento, om hwilken jag sist skref, fek iag för få dagar sedan Empetrum[2] med frukten på, som iag mins at Herr Arch. ock Ridd. sade, at man aldrig set i Swerjet. Han gaf mig äfwen en upriktig besoardssten, som han fåt ifrån Österlanden. En Örn wisade han mig äfwen, hwars utslagna wingar giorde 4 1/2 aln swänsk i längden; denna örn hade äfwen et fingerslångt skägg under nedra näfwen. Kallas af Plinio, sade han, Aquilla barbata. Jag kan icke finna, at denne är nämd i Systemet eller Fauna. Amazonstenen beskref iag äfwen, när iag sist war hoos honom. Några fiskar ock foglar, som ei med Systemet wilja särdeles slå in, eller med Hr. Arch. ock Ridd. collegium, som wi äfwen hafwa afcopierat med oss, få wi nu se; således annotera wi fliteligen, som de trognaste Lärjungar. J dag fan iag en Otis i kiöket, som iag aldrig förr set, iag har effter förmågan beskrifwit honom, ock giömmer effter sådana hufwudet ock fötterna. Denne kan icke wara samma Species, som Hr. Arch. har i Systemet; ty han är ei större, än en höna, är ei häller grå til färgen, utan brun ock swart doppig; men uti collegio står, at det enda Species, som i Syst. står nämt, är större, än en kalkon etc. Effter iag kom, at nämna kalkon, så må iag säga, at kalkoner här äro långt större, fetare ock kostel. än i Swerget. Uti Hr. Envoyens menagerie togs en kalkon kort sedan at slagtas; han wägde 21 Skålpd, ock när man högg af honom benen, så wägde de ensamt 7 Skålpd. Denna war dok icke ännu fullwäxt. En anka går i wårt menagerie, som wäger 40 Skålpd., en Oranisk höna, som wäger

6 skålpd ock 4 once; detta är spansk wigt, som är något swårare, än den swänska. Alt har iag beskrifwit så got iag kan. En liten Artemisia skickar jag här innelykt, som iag förmodar får et nytt rum ibland Species, om icke Hr Archiat. will föra henne til Artemisia 846, N. 4 Sp. pl. campestris; men emedan denna, som iag sänder, har små hullingar wid bladskafftet, som denna campestris icke har, så torde det wara tilräkeligit, at giöra et annat Species. Ske huru det kan, så finner dok Herr Arch. at iag söker ock menar wäl.

Mit nådiga Herrskap bedja samtl:n hälsa Hr Arch., Nådiga frun, Mademoisellerna ock unge Herrarna, som iag äfwen på det ödmiukaste gör. Innelykte til Hr Cancellie Rådet och til Hr Professoren recommenderar jag på det högsta. Til Hr Professor Strömer, Hydrèn, hans goda fru[3] ock anhöriga, Professor Berk ock hans goda fru[4], ock flere, som komma oss ihog, bedja wi högel:n ock wördsamel:n hälsa. Jag är med högsta ifwer i werlden

Wälborne Herr Archiaterns ock Riddarens
Madrid d. 12 Aprilis ödmiukaste tienare
1756. D. Z. Hallman.

Linn. Soc. vol. VI: 217—8.

[1] MIGUEL BARNADES, medicine doktor, lifmedicus hos konung CARL III, död 1771.

[2] Säkerligen den »in Lusitania» förekommande *Empetrum album* L.

[3] LARS HYDRÉN, var gift med REGINA LJUNG.

[4] JOHANNA HILLBECK, gift med ANDERS BERCH.

1461.

Madrid d. 21 Junii 1756.

Wälborne Herr Archiater ock Riddare,
Höggunstige Herre!

För Herr Arch. ock Ridd. af d. 22 April tackar jag ödmiukast. Mine unge följeslagare ock jag blifwa stedze mer ock mer fördjupade uti förbindelse, at på alla i werlden möjeliga sätt nedkasta oss för Hr Arch. och Ridd. med önskan, at på något sätt kunna wisa, huru lifligen wi wörda den hafde möda med wår lilla skickning, som ankom förledit åhr, med wår lilla skickning, som ifrån Upsala til Bourdeaux beställdes, ock flere wåre angelägenheter, som Hr Arch. och Ridd. i detta sit sista höggunstigt beswarat.

Consolida tuberosa, den skickas här innelykt. effter befallning så got Exemplar, som jag kan, samt des Caracter, som iag effter enfaldig Examen utletat.

Amazonstenen kallas af Pater Sarmiento Jaspis perforatus, ser ut, som et afbrutit pipskafft til formen, lång, som et litet finger, grön til fergen, hal, som glas; men dunkel ock har sprickor uti sig, liksom grönfärgad talg eller wax, som woro sprickor uti; men hel utanpå. Denne sten med sine 5 jämnlikar i Europa, är omtalt uti Memoires de Pere Nouille à Trevoux[1], hwilket är et wärk på franske, som på wist sätt liknar Acta Eruditorum Lipsi[ensia].

Ormarna de födas intet; ty de äta ei i fängelse, förr swälta de til dödz. ty skref jag, om jag mins rätt, at de hafwa endast en ruska löf hoos sig, och en slef kli, at de ei må ligga på bara botten. De fångas höste tiden; men tagas de wåhren, eller mit i Sommaren, så dö de straxt. De ligga öfwer wintren i en kista med små andhol på ock lefwa til slutet af Maji månad; men då skolla de slagtas, eller dö de af sig sielfwa; ty sedan deras halfwa åhr, som de sofwa i Jorden, är förbi, så måste de åter äta eller dö. Äta, det giöra de icke i fängelse, således äro ei andre Musea viva af desse möjelige, än de iag omtalat. *Cui bono?* Therom är mig swarat, som iag sielf set, at de taga dem up lefwande, hugga af hufwudet ock stierten, flå resten ock blanda in uti ven. medicament. Hwartil de tiena, det förstår Hr Arch. och Ridd. bättre än jag kan begripa, hwad de härom säga mig; men, som döda, uptorkade tiena till det samma, så har iag giort den instancen; men då swaras: 2 à 3 torra uträtta ei det, som en nys slagtad ock färsk. Ock offta giöra desse senare den wärkan, som fåfängt wäntades af de applicerade torra. Nu wille jag önska, at iag warit tydelig; ty iag wet ei mer i denna saken.

Det är en förskräckelig olikhet emillan Medicorum tankar här ock hoos oss; ty ehuru iag i den saken förstår mindre än intet, så har iag likwäl emot min wilja måst lära något både hemma ock här. Hwad Medicus i Swerjet skulle förordna en patient af stark hetzig feber, at dricka iskalt watn? när Patienten behöfde komma til swettningg i Svea, hwem gåfwo honom då icke någon stark mixture? men här det iskallaste Lemonad, som giör stark swettning. De starka medicam., som brukas i Norden, skulle här genast taga lifwet af meniskian, så skiljaktigt regerar Climatet. Alimenterna här äro oändeligen mer substantieusa, födande ock blod gifwande; ty slå de sig här åder utan återwändo. Kiött, som nästan är alle patienter hemma förbudit, det ordineras här, serdeles får kiött såsom den första maten för en pat., som på

hela månaden ei smakat mat. Det är ock så löst ock delicat, at jag ei ätit bättre kiött i werlden. Hararne äro äfwen här långt lösare ock wälsmakeligare, än i Norden. Denna tjden lefwa folket af rå Lactuca, kyrsbär, meloner, albuser, rå russin, ock bröd hela tre månader. Oxkiöttet är så fett, at när jag will skära af bringan på bordet, så måste iag först på twären skära af en twärhandz fet bit[2], ock har dok öfrigit tre twärfingers fetma, innan knifwen träffar kiöttet.

Om Herr Leufling kan än icke winnas någon underrättelse; men, som alla hans Camrader i Expeditionen, hwilka här hafwa sine wänner ock anhörige, ei häller låtit höra af sig, så bör man ei här öfwer fatta några widriga tankar; utan hafwa got hopp, at med det första få bref ifrån dem.

Trägården i Madrid är nu redan så waker ock riker, at en, som kommer ther in, som war ther i Mars månad, tror ei, at det är den samma. Hr Quær har hit transporterat, hwad han hade inpackat i sin lilla trägård i staden, och alt står nu, fast det är flyttat, i blomma. Watturännelar gå omkring hwar säng; ty här ledes watnet, som de behaga. Alla afdelningar för wissa örter, effter Tourneforts inrättning, äro med rörstaquet omgifne, ock portar med nyckel för. Man skulle tro, at det wore en trägård af 6 eller 8 åhr. Desse 3 Herrar, Hortega, Quær ock Minuart, bedja oändeligen hälsa Hr Archiat. ock Ridd. De tro intet så förmätit om sin trägård, som Herr Arch. ock Ridd. De neka ei, at commercen med begge Indierna, climatet ock mer bör spå deras trägård mycket got; men så länge nationen ei wunnit någon smak, så är alt fåfängt; ty här fordras först. at Hofwet, ministeren, granderna ock slike fingo smak ock wille bidraga til, at saken promoverades wid alla tillfällen så wid commercen, som i Rentekammaren. Men slikt sker ei i den ställning, som sakerna nu stå. Ansenada, all god ordnings ock nyttiga inrättningars protector, ubi est? Den berömwärde Hortega har likwäl drifwit saken tit, som hon är; men han fasar för, at tänka på framtjden, ock om han snart skulle dö, så ramlar hela inrättningen.

Quær, såsom Prim. Professor, har 12,000.de Real. eller 6,000 dlr åhrl:n. Minuart såsom secund. Prof. har 8,000:de Realas el:r 4,000:de dlr kmt, men Quær har dess utom såsom aide Major wid militair Fältskolan äfwen 6,000:de dlr kmt, således åhrligen 12,000:de dlr kmt. Minuart har icke så blifwit ihågkommen, utan måste i fattigdom draga sig fram på sin ålderdom, 74 åhr gammal. Quær tilstår ei at han har någon lön wid trägården, eller huru inrättningen är; men iag har fåt weta det annorstädes. Hortega är en alfwarsam, upriktig ock ren samt rättsinnad Man, som förtienar wördnad ibland de andra af sina weder-

likar i ProtoMedicato eller Collegio Medico, ther han äger 12,000:de dlr kmt åhrlig inkomst, ock dess utan sit Apoteque, som gifwer honom fyra gånger mer. Quær är förbehållen, stark Hortulan, åhresiuk, så at han gärna sielf talar til sit beröm, ehuru den han talar med biuder til, at giöra sit bästa; men han förtienar äfwen nog beröm för sina pengar, som han på Herborisationer förstört, på sit curieusa cabinette anwänt, för sin flit, kierlek ock smak, som han hafwer i nattursens liufligheter, ehuru hans förstånd bornerar sig wärkeligen inom re hortularia. Minuart är en lärd gubbe, som försökt mycket i sina dagar, ock tillika med Quær gåt botanice öfwer Pyrenærna; han förstår alla Botanicor. skriffter, ock hafwer i sin fattigdom skaffat sig et ganska complette biblioteque i sak. Anatomicerar en ört med ganska accurat upmärksamhet, känner henne ock wet namngifwa henne wid första ögnasikte, ware sig ritad eller uptorkad. Håller med ingen af skribenterna, utan berömmer alla ock Hr Arch. ock Ridd. oändeligen; men säger, at när någon ört förekommer, som ei förr hoos honom undergåt noga Examen, så ställer han henne för bekikning; hwad han då ei finner hoos den ena Autoren, det har den andre; men felas något, det upteknar han sielf. Detta bör berömas; om han sedan wille gifwa ut sina anmärkningar, så woro de nyttiga; men slikt sker aldrig här, ty det kostar pengar, ock ingen siel skulle kiöpa slikt här. När Spanien kiöpt 6 Botaniske Exemplar, så will ingen hafwa det 7:de, om man skänkte det för intet. Herr Bernhardes, som iag förr nämt, han är en wärdig Discipel af Profess. Sauvage, Medicus wid Fabriquen S:t Fernando, som nu är flyttad till Madrid närmare, at han allenast har 2 mil hit, som äro så långa, at wi på 3/4 tima resa dit i wagn. Denne, som likwäl warit Leuflings såtaste wän, har ei Hr Arch. ock Ridd. nämt i sina anmärkningar för mig i Spanien, ock honom wärderar iag likwäl mäst af alla. Han är lärd, flitig, förtrolig, upriktig, ock af en oändelig wänskap för Leufling, så at han offta hafft små förtreter af de andra för sin nära wänskap med Leufling. Han har got botaniskt Biblioteque, älskar Hr Arch. ock Ridd. Methode, ock är wärkeligen en Linnæian. Han samlar örter, lägger wäl in dem, giör sina anmärkningar, har nya både Genera ock Species, som han genom mig skall skicka Hr Arch. ock Ridd. Jag byter af honom alla de örter, som han äger, hwilka äro rara hoos oss, ock gifwer honom igen af wåra Swänska, som äro rara för honom. Det står ei, at säga, hwad han fröjdade sig, när han han fek se hiortron, Kungzbär, tranbär ock flere, som han aldrig förr set. Denne mannen bör med Hr Arch. ock Ridd. hafwa correspondence. Han har äfwen hafft samling af foglar; men de brunno up för honom. Han älskar

Leufling mer, än han dristar säga för Jud:s rädslo skull; han säger äfwen, at han lärt mycket af Leufling. Hans lön wid fabriquen går til 14 dlr kmt om dagen; men nu står han på förslag til en långt bättre beställning i Barcellona. Om han kommer til Barcellona, så är han på sin födelseort; ty han är född i Cathalonien. Då tänker han inrätta, som han är wid Siöstranden, effter mit project, en stendig ock åhrlig mission af samlingar til Hr Arch. ock Ridd. samt begära, at få något af nordens tilbakas. Han war i denna weka hoos mig i staden, ock bad anmäla sin ödmiuka wördnad til Herr Arch. ock Ridd. I denna weka tänker iag resa ut till honom, ock då skall han gifwa mig et bref till Herr Archiat., som iag skall till Upsala öfwersända.

Förlåt Hr Arch. ock Ridd. at iag talar nog länge om hist. lit. af 4 män; men, som min hädanresa nu tilrustas, så will iag gärna gifwa hwad uplysning, som iag kan, om Botaniquens här warande tilstånd, innan iag reser. Bror Scheidenburg, som blifwer här qwar, kan sedermer upfylla resten. Jag tror, at innan detta träffar Hr Arch. ock Ridd., så är jag skild wid Madrid, och går åt Barcellona, Roussillon, Perpignan, Narbonne ock Montepellier; men om resan thädan går in till hans helighet, eller jag fölier canalen åt Toulous ock til mit förra Bourdeaux, det är icke aldeles determinerat; dok tror iag det senare. Har Herr Ridd. ock Arch. något, at befalla mig, så blir hädan effter detta addressen: à Monsieur de Harmenssen, consul du Roy de Suede à Bourdeaux. Detta skickas directe på Hamburg ock Bourdeaux; men på mit bref in uti couvertet täcktes Hr Arch. ock Ridd. skrifwa: Daniel Zach. Hallman Secretair d'Ambassade suedoise à — — — —. Således får jag mina bref, ehwar iag ock är; ty med denne consul, som är min besynnerlige gynnare, förer iag stendig correspondence. Skulle Hr Arch. ock Ridd. hafwa något besynnerligen, at befalla mig wid kusten af mare Mediterraneo, så kunde swar på detta möta mig hoos den lärde Sauvage, hwilket säkrare funno mig, än det förra, då iag skulle ifrån Paris gå tit.

I förra månaden ock början af denna wistades iag med de mina uti La Mancha, war öfwer i Toledo, som föga mer af sin urålder har öfrigit, än Templet, Slottet ock några kloster. Templet är det förnämsta i Spanien ock, om ei Loretto funnos, det rikaste i werlden. Det wet iag wist, at i stockolms stad fins aldrig så mycket älde stenar, guld ock silfwer, som i detta tempel. Mariabildens armband ock Crona wägde tilsammans 24 marker guld. Hennes Jouveler will iag ei begynna räkna. Custodia [2] hade 44 marker guld. Sic in cæteris. Biskoppen ock Cardinalen har 400,000:de Ducater åhrlig lön; utom honom äro wid denna domkyrkia 146 Präster proportionaliter betalte, fast kyrkan ei har någon

församling. Tänk, Herr Dean låt för oss af complisance siunga en Mussarabisk [?] messa, ehuru han wiste, at wi woro Protestanter. J twenne fruntimbers-kloster skaffade äfwen desse tienstaktige ock myndige Presterne oss in; då behöfdes det lilla Spanska wi kunde, men Scheidenburgen ock Hr Claes, de tala braf. Flickorna woro ganska complisante, ock tilstodo uppenbarligen, at de hade lust, at följa oss tädan, om de fåt lof.

Min wördnad för nådiga Frun ock förnäma famillen, äfwen mine Herrars. Samtel. Hrr Professorer, som komma oss ihog, hälsas ödmiukast.

Jag är Wälborne Hr Arch. ock Ridd. ödmiukaste T:re

D. Z. Hallman.

[1] *Memoires pour L'Histoire des Sciences et des beaux Arts*, som började 1701 utgifvas i Trévaux och sedan länge utkommo i Paris.
[2] *Custodia* = förvaringsrum, skattkammare.

1462.

Madrid d. 14 Augusti 1756.

Wälborne Herr Archiater ock Riddare,
Höge ock gunstige Patron.

J dag ser jag med glädje den stunden, som tillåter mig, at taga afsked af det beswärliga Madrid ock företaga en resa genom Alcala, Saragossa, Barcellona, Perpignan, Marbonne, Toulouse ock til Bourdeaux, ther jag sedermera en lång tid finnes, at emottaga Herr Archiaterens ock Riddarens befallningar.

Jag har uti ock omkring Madrid sökt, at giöra mig kunnig om hwarjehanda, som kan tiena til Hist. Nat. effter Hr. Arch. ock Ridd. befallning. Örter, stenar, ormar ock foglar förer jag med mig, som jag tror skolla wara til en del rare ock besynnerlige i Swerget. Jag mins icke, om jag förr skickat någon berättelse om de Amphibier, som wi här samlat, som en del äro ganska besynnerliga; är det icke skedt, ock den åstundas, så täcktes Hr. Arch. ock Ridd. befalla, så skall hon ifrån Bourdeaux komma. Addressen til mig här effter blir denna: à Mr D. Z Hallman Secreter des comendements du Roy de Suede à — — —

På couvertet: à Monsieur de Harmenssen consul du Roy de Suede à Bourdeaux. Således får jag med säkerhet, hwad kan wara, at mig befalla.

Jag har äntel. fåt den qwicka ock snälla Barnardes så långt, at han här innelykt nedlägger sin första compliment för Hr. Arch. ock Ridd. samt skickar något af frö, som han tror skall behaga. Skulle Hr. Arch. ock Ridd. bewärdiga honom med sit gunstiga swar, så underlåter han ei, at continuera, ock begära underrättelser om en eller annan ört, som han nu wärkeligen äger, hwilka ei kunna lämpeligen föras til Genera, ock andra ei til Species plantarum. Bref til honom kunna skickas under couvert til mig, medan iag är i Bourdeaux, eller til Herr Envoyen Hildebrand, eller til Legations Prädikanten ock Comissions secreteraren Magister Daniel Scheidenburg i Madrid, som nu är både andelig ock werldslig på en gång, twert emot principia Methaph.

Hr. Archiateren Bæck har hedrat Magister Scheidenburg med et bref, hwarutinnan han frågar effter Solida tuberosa. Som iag nu redan skickat et Exemplar, samt mina tankar om henne til Hr. Arch. ock Ridd., så skulle iag wäl icke nämna henne mer; men dock må iag tillägga, at en beröind tisan giörs af hennes rot, som jämte det han utwärtes, som iag förr skrifwit, brukas, drickes. Et once af roten skäres sänder i små bitar. 3 marker watn kokas up i en Theepanna, sedan lägges roten uti, ställes wid en stilla eld i tre timar, pannan wäl lykt, det liquida skiljes, drikes en tasse i sender, 2 à 3 gångor om dagen, utan at observera någon diæt. Det skall ansenligen hindra gikt ock Podager. Emot koppor säges af goda medici, at china är ganska mägtit; om en ganska liten dosis gifwes åt Barn, då de begynna wisa sig, så skal det facillitera ansenl:n. Men om de få det, när de äro i granskapet, så blifwa de merendels fria, eller få det så litet, at de ei weta de äro siuka. Detta är hitkommit ifrån Jtalien ock Boloniska Medici. Jag underkastar det wåra Medicorum omdömme.

Jag beder, att Herr Arch. ock Ridd. täcktes nedlägga wid tillfälle min höga wördnad för Hr. Archiater Bæck, med oändelig taksejelse för dess gunstiga hälsning uti Magister Scheidenburgs bref. Om jag hade något wärdigt, hwar med jag kunde upwakta honom, så skulle iag det icke försaka. Skulle jag i något mål finnas skickelig uti Hr. Archiater Bæcks tienst, så täktes Hr. Arch. ock Riddaren gifwa honom min addresse.

Den oändeliga hettan giör, at jag nu simmar i swett. Gud hielpe mig wäl hädan. Baromet. de Reaumur stiger i dag uti det swalaste rum ock starkaste skugga til 31 grad; är det icke förskräckeligit, ock nätterna äro äfwen swidande ock siudande heta Månan sticker så hårt, at man ei utan fara kan stå i månskenet om afftnarna. O! huru myket sällare är det at lefwa i en smällkall winter?

Jordbäfningarna continuera ännu i Lisabon, Frankrike ock annorstädes. Hela werlden är orolig ock beswärlig, Gud styre all ting til det bästa.

Jntet land i Europa ser iag nu i mer roo, än Spanien. Här har warit et wälsignat åhr, här är fred ock ro. Här är pengar nog. I dessa dagar ankom Skeppet America lastat med 12 milloner pesos gordos, eller Riksdalrar i guld ock silfwer. Det war en ansenlig lekpening til et stop öhl; men oaktat alt detta, så må jag gärna gå hädan til dem, som ropa på wapen. Här ligga likwäl i sereskilte hamnar 30 örlogzfartyg färdige, at hissa segel; men emot hwem? Är intet himlen så nådig ock skapar Freden i winter, så lärer Europa nästa wåhr blifwa ganska orolig. Asien, Africa ock America äro öfwer alt af krigzläger itände. Man spår här, at de Jnsecter, som fallit ned, som moln wid Elwas ock förstört grönskan, störtat kreaturen uti floden ock lämnat folket i all fara, skulle komma snart til Madrid. Det förra lärer wäl berättats i den swänska Avisan.

Mit nådiga Herrskap, Mine små följeslagare ock Magister Scheidenburg samt Hr. Hortega, Quær, Minuart ock Bernardes bedja alla kierligen ock wördsammast hälsa. Jag ock de unga följeslagarne bedja få nedlägga wår wördnad för nådiga Frun, Mademoisellerna ock H:rna.

Bekante ock wenner, som fråga effter oss i Upsala, hälsas med wår wördnad. Så snart himlem hielper oss til Bourdeaux, skolla wi hafwa åhran, at upwakta. Jag är med all wördnad, ehwart ödet mig kastar,

Wälborne Hr. Riddarens ock Archiaterens

ödmiukaste tienare

D. Z. Hallman.

P. S. Jag hoppas at mina bref til Cancellie Rådet Klingenstierna ock Professoren Ihre äro riktigt framkomna.

P. S. Den här ock hemma älskade Loefling höres intet af. Ei heller höres et ord ifrån hela hans sällskap, sedan förråhret. Den resan, som detta resande Sällskapet förråhret företogo, är så lång, som ifrån Spanien till Swärjet, alt igenom en ödemark, ther ingen förr gåt fram, huru skulle man då ifrån dem kunna hafwa kundskap? Man får emedlertid hoppas det bästa.

Linn. Soc. vol. VI: 219—20.

1463.

Wälborne Herr Archiater ock Riddare af Kongel.
Nordstierne Orden,
Höge Patron,

Då jag in medio Augusti stod resefärdig ifrån det bedröfweliga Madrid, så lemnade jag på posten en ödmiuk upwaktning til Herr Archiat. ock Riddaren, som förmodeligen långt för detta lagt sig ned för Herr Arch. ock Riddarens skarpa ögon.

I samma couvert medfölgde äfwen et bref ifrån den snälle Barnhardes, samt någre semina af de wäxter, som honom omgifwa.

Sedan den tjden har jag usla wandringsman med mina unga följeslagare traskat öfwer den steniga Aragonien, den frodiga Cathalonien, det bergaktiga Roussillon, ock det rika Langedoc, ock ankom wid slutet af förra månaden til mit förr bekanta Bourdeaux.

Jag har under denna lilla promenaden af 200:de mil sökt med waksamhet samla något, hwarmed jag kunde upwakta Herr Arch. ock Riddaren.

Ifrån Los serenias de Aragon förer jag stenar, örter ock frö af de wäxter, som nu stodo mogne.

Ifrån Cæsaris Augusta, eller Saragossa, har jag monumenta antiqvitatis, som kunna tiena någon annan. I Lerida beságo wi de tumelplatzer, ther Julius Cæsar underlade fordom Pompeii namkunige Generaler Petreius ock Africanus, hwilka blodfärgades å nyo af Philip den 5:te ock Archehärtig Carl wid början af detta Seculo.

Ifrån Cathalonien förer jag äfwen frön ock wäxter, samt snäkor ock kosteliga petrificater, hwilka senare blefwo oss förärade af Herr Doctor Salvador, en rik, lärd ock namkunnig Apotequare i Barcellona, som äger et af de kosteligaste private Cabinette uti Europa. Detta cabinette är af stamfadren Salvador inrättat ock giort til fidecomisse åt älste Sonen med en ansenlig årlig renta til cabinettets bibehållande ock förkofring med wilkor, at om någon Generation slikt försumade, så skulle han mista majoratet, ock Capitalet blifwa delt emillan alla sidogrenarna i familien. Jag har ur detta Cabinette äfwen några anmärkningar; men slikt tillåter ei denna tiden, at upräkna.

Omkring Barcellona äro stora alléer af Aloe, som mit uti upskutit en stång, hwilken blomade ock giorde en härlig skapnad.

Till min ock mine följeslagares innerliga glädje framstrålade änteligen den effterlängtade dagen d. 7 September, at wi fingo träda ut ur den förderffwande Spanien in uti det liufwa Frankeriket, ther wi skatte oss till hälfften hemma. Alla werldenes fördelar skulle ei beweka mig, at gå det steget tillbaka, som jag då giorde. De Pyrenæiska Bergen, som wi nu åter besökte, bestodo af samma stenart, som i Navarra, hwilket jag förr omtalat. På desse bergen i Roussillon, som wi nu besökte, träffade wi äfwen örter ock frön. Jag råkade äfwen öfwer.et tillfälle, at skaffa mig en fullkomlig flora eller Cathalogue på alla de wäxter, som wäxa i denna kanten af Pyrenæiska bergzudden. Jag hoppas, när jag en gång får denne färdig, at lägga under Herr Arch. ock Riddarens ógon, jämte större delen af uptorkade Exemplaren, at det skall behaga.

När wi ankommo til Perpignan, hufwudstaden i detta greffskapet, så sporde wi effter Professor Barriere[1]; men förgäfwes; ty han är för et åhr sedan ingången i det tysta. Hans effterträdare Herr Professor Carrere[2] är en ganska artig Man; han lofwade mig all uplysning om Psophia crepitans[3], som Herr Arch. ock Ridd. äskade, samt huru wida de Egyptiska örter behöfwa watn hela eller halfwa åhret: men, som han är mer Medicus practicus, än Naturalista, så kunde han ei in præsenti serdeles underrätta. Wi äro redan i correspondence, ock lofwade han äfwen wilja skicka mig et bref för Hr Arch. ock Ridd., som han wördar på det högsta.

Narbonne, Bezier, Pezenas ock Montpiller beságo wi med dess omliggande parker. Den lystre Professor Sauvage hade all möda ospard, at göra oss förnöjde af den Botaniska trägården i Montpiller, som wäl ei är stor, men rik. Besynnerligast föreföll mig, at man ther under Jorden har inrättat en kall climat för de Nordiske wäxter, som ther frodige wäxa, men de stora träd, som ther ei kunna wäxa, de stå up i dagen, såsom wår gran &c.; men hon såg så illa ut, at iag ei kunde utan möda känna henne igen.

Jag wäntar hit til Bourdeaux Professor Sauvages Bror, som är Abbé[4]; han är äfwen curieux. Således hafwa wi försett oss, at conjunctim ögna öfwer de häromkring liggande parker. Canacan, Toulouze, Verdun, Agen, Langon, wårt förra Preignac, St Croix du Monde ock flera orter besökte wi under resan ifrån Medelhafwet til Bourdeaux. Den stora Canalen war ei nu segelbar, för reparation, som ther årligen sker denna månad; men ifrån Toulouze satte wi oss om bord på Garonne ock gingo med strömmen på 3 dagar til Bourdeaux 40 mil. Denne ström war stundom så öfwertäkter med Ephemeris, at man ei annat

kunde se, än det glopade snö; ty de woro hwita, nys utkläkte i de af buskar garnerade strenderna, ock straxt dränkte de sig i strömen til bete åt fiskarna.

I denna ström woro wi nära om lifwet, ock en båt bredwid oss förgeks; ty i strömen flyta här ock ther watuqwarnar, emot hwilka han stötte, ock om jag ei ropat i hast åt wår Betient, at han lossade af en Pistol, som giorde signal åt mölnaren, så hade wår bark äfwen sänkt oss i botten. Höjden har sin hand öfwer alt. Wi kommo lykligen förbi denne, som många andra hotande olykor för resande.

Huru skall jag nu giöra med de frön, som iag samlat under wägen; tillåter Hr Arch. ock Ridd. at iag dem uti bref med posten öfwersänder?

I wår, om Gud behagar, så hoppas iag kunna hädanskicka en ansenlig samlig af Naturalier til wårt lilla cabinette, som torde äfwen innehafwa något, som förtiente upmärksamhet.

Jag undrar storligen huru Hr Classon föranstaltat med de Stufferna, som Hr Arch. ock R. war så gunstig ock skicka ifrån Ups. til honom med begäran, at de måtte addresseras til Swänska Consulen Herr Harmenssen här i Bourdeaux. Det woro önskeligit om dem åhrhålla någon underrättelse.

Mine Herrar tillika med mig bedja få nedlägga wår ödmiuka hälsning för Nådiga Frun, Mademoisellerna, de unga Herrarna ock alle andre gynnare ock gynnarinnor, som behaga komma oss flyktige ihog. Jag hoppas, at mit bref af d. 12 Ap. som inneslöt et til Cancellie Rådet Klingenstierna, et til Professor Ihre, mit af d. 21 Junii ock det sista af d. 16 Aug. äro framkomne. Jag utber mig några ord om tilståndet i Upsala. Himlen styre alla bedröfweliga omständigheter i Stockholm ock flerestädes i Europa til et got slut!!!

Jag är med diupaste wördnad stedse

Wälborne Hr Archiaterens ock Riddarens

ödmiukaste tienare

D. Z. Hallman.

Addressen til mig är under Hr Consul Harmenssens couvert: à Monsieur de Harmenssen consul du Roy de suède à Bourdeaux. På mit bref: à Mr D. Z. Hallman secreter d'ambassade à — —

NB. nyligen är hit til staden ankommen en Italiensk flicka, 19 åhr gamal, som med sine hår lyffter up en häst; med en hand lyffter hon 500 Skpd, eller 15 lispund; med sina tänder lyffter hon lika så stor tyngd. Hon låter smida ut en häsko af järn på sin mage, då

hennes hufwud ligger på en stol ock fötterna på den andra. Hon lägger en ganska stor sten på magen ock wänder den flera gångor omkring med sielfwa magen etc. Reste hon till Spanien, så brände inquisition up henne. Hon dansar äfwen barfota på röt järn.

P. S. Sedan jag detta fullskrifwit, kom L'abbè de Sauvage ock hälsade på mig; han hade äfwen et litet bref ifrån sin Bror i Montpiller, jämte många hälsningar. L'abbè de Sauvage ber om sin wördnad til Hr Archiatern; han beklagar, at han för flere åhr sedan hafft et bref ifrån Hr Archiatren, det han aldrig beswarat.

Linn. Soc. vol. VI: 221—2.

Odateradt, men säkerligen afsändt från Bordeaux den 16 Oktober 1756.

[1] Pierre Barrère, född omkring 1690, medicine professor, död 1755.

[2] Thomas Carrère, född 1714, medicine doktor och professor i Perpignan, död 1764.

[3] Om denna fogel se ytterligare i bref. 1468.

[4] Pierre Augustin de Sauvages, född 1710, abbé, död 1795.

1464.

Bourdeaux d. 14 Decembr. 1756.

Wälborne Herr Archiater ock Riddare,
Höggunstige Herre ock Patron.

För det höggunstiga af Upsala d. 9 passato med alle inneslutne nouvellerna takar iag ödmiukast. At mit förra af hast blifwit utan dato, det förtryter mig; men aldrig har jag ifrån Swerget fåt något bref så promt beswarat, som det; ty det afgek ifrån Bourdeaux d. 16 October ock Herr Ach. ock Ridd:s swar ankom d. 1 December. Jag war wäl då litet skingrad i mina tankar, emedan jag nys anlendt hit, men jag wille straxt hafwa ähran upwakta.

Herr Arch. ock Ridd. nämner ei et ord, om mit af Madrid d. 16 Aug., som inneslöt et ifrån den älskanswärda Doctor Barnhardes med några frön, är framkommit. Icke desto mindre hoppas iag, at det blef ifrån Madrid riktigt bestält; ty Hennes Nåde Fru Greffwinnan tog det emot d. 14, då jag reste, ock lofwade d. 16, at det skulle expedieras. Jag ber för en wiss ordsaks skull få weta wid tillfälle, om det är ankommit, samt i slikt fall, om Hr Arch. ock Ridd. swarat Hr Barnhardes.

De frön, som jag på Arragoniska bergen ock i Cathalonien samlat, skall jag i första wåhrdag öfwersenda effter befallning. De skolla ei stiga öfwer den utsatte tyngden. Den Ephemera, som i oändelig mykenhet syntes på Garonne, war aldeles hwit, kroppen stor, som de större myggor i Swerget; men wingarne ther emot, när hon swingade i wädret, nog större; dok alt af en så swag consistence, at jag aldrig kunde taga någon förr i handen, än hon smalt sender, som smör. Effter den hastiga bekikning, som jag kunde göra, så kommer hon närmast Num. 754 Faun. Svec.[1] med förbehåll, at denne, som jag såg, har Alæ, cauda, pedes, tubera, abdomen, korteligen alla corpusculi membra hel miell hwita, så at hon liknar aldeles et snöfall, då det glopar ned snö i Swerget.

Herr Arch. ock Riddarens outtrotteliga arbetsflit, som nu åter ger oss et förökat Systeme, den kan aldrig tillfyllest berömmas. Hr Arch. ock Ridd. uplyste Elever, som äfwen skynda fram, under sin höga anförares inseende, med hwad de ifrån långwäga werldenes delar hopsamlat, giör Norden en besynnerlig heder framför andra orter; alt detta wäntas med begär af dem, som jag hafft tillfälle therom berätta här, hwilka i saken hafwa någon kundskap.

Herr Abbè Sauvage tackar oändeligen för hälsningen; han wistas här ännu någon tjd, ock har redan begynt, at upsätja en Cathalogue öfwer Hr Journus wackra cabinette här i staden, om hwilket jag förra gången något skreff, då jag här wistades. Som detta cabinette sedermer ansenligen blifwit ökat, så skall jag ei underlåta, at theraf med det första öfwersända en lista på det, som jag finner besynnerligit, sedan jag sist war här. Wår lilla samling i Bourdeaux är nu å nyo många gånger widlyfftigare, än det wi sist hemsende, så at L'Abbè Sauvage föranläts, at tilbringa 2:ne dagar, at se igenom wårt lilla kraffs. Dessutom wänta wi nu 2:ne kistor ifrån Medelhafwet, ock en ifrån Gallicien, som äro på wägen med tillökning för oss här, så at, när desse ankomma, hoppas wi nästa sommar ansenligen förfriska wårt lilla cabinette i Upsala. Indiske, Spanske ock Fransyske mineralia ock stenarter hafwa wi redan här en waker samling. Snäkarter till öfwerflöd. Amphibier flere flaskor proppade. Medan jag kommer ihog, så täktes Hr Arch. ock R. ei ogunstigt uptaga, at jag i ödmiukhet anhåller, at wåra hemsende amph. med ny Spiritus vini måtte blifwa försedde; ty eljest förskämas de. Wi skolla med all taksamhet betala, hwad Hr Arch. gunstigt avancerar til wårt lilla cabinets underhåll. Psophia crepitans wäntar jag hit med det första ifrån Perpignan; således skall han komma för Hr Arch. ögon, ehuru iag ei fek se henne, när jag ther wistades. Som Hr Arch. ock Ridd. nu

är syslosat med et nytt Systeme, så underkastar jag Hr Arch. ock Riddarens ompröfwande, om icke en besynnerlig fogel på min berättelse ther kunde inflyttas. Jag har aldrig hört en slik omtalas, eller set någon auctor ornitholog. den beskrifwa. Han står på medföljande papper under Num. 1 [2].

Jag har dessutan på samma papper nämt ett ock annat, som jag det funnit, ock kan Hr Arch. ock Riddaren wara säker, at hwad jag observerat är accurat; men ingenting finner jag så wärdigt, som den omnämda fogelen.

Mine Herrar blifwa nu stora ock långa; de äro nu syslosatta med Excercitiæmestare at rita, spela, danssa, fäkta, rida &c.

Jag tienar på afsked til nästa sommar. Det kan wäl hända, at jag i wåhr på theras Hr Faders wägnar kommer ock anlitar Hr Arch. ock Ridd. om en Successor, som i thy fall skall genom land ock watn söka ifrån Upsala til Bourdeaux, at träffa sine Lärjungar; ty Mag:r Scheidenburg kan ei slippa ifrån församlingen i Madrid. Jag hoppas, at Hr Arch. ock Ridd. gunstigt åtager sig denna commission, om Hr Envoyèn therom anhåller. Jag är nu både för gamal ock utsleten. De böra hafwa en unger, qwiker ock belefwad karl, som kan bättre effter werldsens griller föra dem an, än mit alfwarsamma ständ ock aftagande krafter det kunna tillåta.

Wår oändeliga wördnad nedlägga wi för Nådiga Frun, Mademoisellerna ock de unga Herrarna, samt alla, som komma oss ihog.

Jag är stedse Wälborne Hr Arch. ock Riddarens
ödmiukaste tienare
D. Z. Hallman.

Linn. Soc. vol. VI: 223—4.

[1] *Ephemera horaria* Linn. Faun. suec. ed. II p. 754.

[2] Denne fogel benämnes i den medsända »*Pro memoria. Ett kort utdrag af min dagbok under innevarande åhr 1756* »(Linn. Soc. vol. VI: 230—3) »*Pelicanus Indicus* (in Hispania ita dictus)» och beskrifves mycket utförligt. Dessutom redogöres där för en hel del sällsyntare foglar, fiskar och ormar, som Hallman haft tillfälle att undersöka. Slutet är af följande lydelse: »Jag får icke mer tid, at utdraga ur min dagbok denna gången; ei häller är det stort mer wärdigt uti Zoologien, som i detta åhr förekommit. Jag har effter några wänners begäran i stockholm en Beskrifning af Madrid under händer; men jag lärer ei hinna henne färdig til nyåhret, som jag likwäl tänkt. Jag skulle undra om min Prädikan på taksejelsedagen i Svea för Himlens beskydd wid de grufweliga Jordbäfningar i förråhret, hwilken Hennes Nåde fru Grefwinnan hemskickade, är utkommen på trycket. Jag genomläste alla tractater,

som kunde finnas om Jordbäfningar, at få reda til denna Prädikan. Hon lärer genom Fru Presidentskan von Höpken blifwit lemnad til Consist. Holmense. Kan wäl hända hon ei är wärd tryk». — Någon beskrifning öfver Madrid synes ej hafva blifvit utgifven. Däremot utkom i Stockholm 1759 hans i Madrid 1756 hållna bot- och bönedags-predikan, betitlad *Den bäfvande jordenes stadiga pelare*, liksom ock 1762 *Berättelse som wisar de Jordbäfningar och Landsplågor, hwilka alla fyra Elementerne, år 1755, särdeles uti de södra Orterna förordsakat.*

1465.

Bourdeaux d. 26 Febru. 1757.

Wälborne Herr Archiater ock Riddare af Kongel. N. Orden,
Höggunstige Patron.

Mitt af d. 14 December förledit åhr, det hoppas jag långt för detta upwaktat Hr A. ock R. Sedan den tjden har jag med mycket nöje omgåts med Abbè Sauvage, som wärkel:n är den störste naturalist här i orten. Han har upstädat det här af mig förr omnämda Journus cabinette ock giort ther öfwer et behörigt register, som jag effter både hans ock Journus begäran ock min egen åstundan skall igenomlöpa ock tillika se alt i detta täcka cabinette, som nu är ansenl:n tillökat, sedan jag sist war i Bourdeaux. Jag förmådde äfwen Abbén, at swara på Hr Arch. ock R. bref, fast än det skedde til större delen ei på Latin. Han wille icke på denne hårda maten; men jag sade han kunde det giöra på franska, som han äfwen giorde. Tro säkert, Hr Arch. ock R., at jag med nöje öfwersat detta bref på Latin eller swänska, om jag dristat det begära; men man måste omgås med detta folket, som med glas; ty om jag det begärt, så hade han förr låtit blifwa utan skrifwande, emedan han subsonerat, at jag ther utinnan welat tilwält mig någon heder; således gaf jag honom addressen ock han bar det sielf på Posten. Sat sap. Icke desto mindre äro wi rätt goda wänner, ock har han lemnat mig et litet förseglat paquet för Hr Arch. ock Ridd. som jag med det första skall tillika med en liten samling, som wi hafwa, öfwersända. För Hr Abbéns bortresa hade jag ähran giöra en present åt hans Bror, den lystra i Montpellier, af 40 Swänska wäl inlagde örter, som Abbèn afskickade. Abbèn reste åt Paris, ock ther hoppas jag i sommar träffa honom.

Jfrån Hr Hortega hade jag bref i denna weka, som ber oändel:n hälsa Hr Archiatren. Han säger, at wäl skepp anlänt ifrån Buennos Ayres; men icke den ringaste kundskap om den k. Leufling ock hans Sällskap, utan äro de, som han menar, långt in uti den nejden Marañon eller Uruguày. Hans ord lyda så: no he recivido noticias de nuestro Amigo Señor Leofling, y lo he sentido muchio, porque pienso, que este Sabio Botanista se ha internado en los payses de le Marañon, o del Uruguay &c. Desse ödemarker, som hafwa nestan så stor widd, som Spanien ock Frankrike tilsammans, de lära syslosätta desse upmärksamme resande. Gud hielpe dem fram til någon ort, ther the kunna hafwa communication med de Spanske eller andra Europeiske folkslag. Emedlertjd ber Hr Hortega, at Hr Arch. måtte gifwa sig til freds; ty det kostar äfwen på honom ock andre, som i detta sällskap hafwa sina wänner ock anförwanter.

Jfrån Professor Carrere, min besynnerlige wän i Perpignan, har jag äfwen i denna weka hafft bref. Han ber få nedlägga sin wördnad för Hr Arch. ock anhåller tillika, at om Hr Arch. har någon ting, at befalla ifrån then orten, at Hr Arch. täktes addressera sig til honom, som med nöje will tiena. Som jag för all min tjd tänker öfwa correspondence med denne lärde mannen, så hafwa wi förskaffat oss en säker addresse i Toulouse, medelst hwilken wi communicera större paquet med hwarandra. Hr Arch. dissertat. Herbarium Amboinense pag. 16 talar om en ört, *Sophora* kallad, hwilken för sine egenskaper högeligen åstundas af Professor Carrere. Skulle Hr Arch. ock Ridd. kunna säga mig, på hwad sätt man kunde få några frön af denna ört, at gifwa åt Hr Carrere, så woro jag lyklig. Jag utbeder mig swar här på.

Af Doctor Barnades, den störste Linnæian, som jag träffat under resan, har jag äfwen hafft bref denna wekan; således lärer Hr Arch. finna, att Hist. naturalis ei underlåter at syslesätta mig, så myket min tjd kan tola. Dr Barnades klagar jämmerligen, at Hr Arch. ei bewärdigar honom et jota til swar på sit bref, uti hwilket han afskickade i så stor wälmening en ansenlig hop med frö. Detta giör mig så mycket mer ont, som det afgek under mit couvert d. 16 Aug. 1756, som war 2 dagar effter min bortresa ifrån Madrid. Jag will wäl aldrig annat tro, än det skickades bort ifrån Madrid, ock således hoppas jag, at det kommit fram; ty ber jag nu på det aldrahögsta i werlden, at Hr Arch. täcktes låta mig få weta, om det är framkommit, samt, at Hr Arch. täcktes hedra Hr Barnades med några ord til swar, under mit couvert; ty jag skall nog styra det til honom. Han är så myket orolig öfwer det, at han ei får swar, som han tänkt i wår eller Sommar communi-

cera med Hr Arch. några örter, som han håller för wara både nya species ock genera; men säger, at han nu icke dristar, emedan Hr Arch. förmodeligen ei will anse honom för god nog til correspondent. Detta giör mig ont; ty jag känner hans wördnad för Hr Arch. ock hans ifwer för Botaniquen.

Jag beder ännu en gång, at med det aldra första få weta, om Barnades bref ock frön äro framkomna. Som jag nu är i fult arbete med mit lilla wärk[1], som jag indelt i 3 delar ock 2:ne Capit. i hwarje del, så har jag uti första delen, som är Philologica, nödigt at weta, huru corona, eller krona, skrifwes ock kallas på *Finska, Ryska, Lappska, Dalska, gammal Giöthiska* eller *Schytiska;* emedan jag har en §, som giör comp. af alla de äldre ock moderne språken wid detta ord, hwaraf jag ser mig kunna framdraga mer lius i saken, än iag tänkt. Äfwen har jag nu det hopp, at få se en säker relique af den kronan, ock har jag fåt litet här, ock litet ther af uplysning i denne saken, så at jag hoppas, at arbetet skall blifwa behageligit, om jag en gång förmår, at få det färdigt. Jag hoppas, at Hr Arch. af wanlig ynnest med det första skaffar mig desse 6 orden, som Hr Arch. af studerande ifrån desse orter ock af antiquarii snart får i Upsala. Ryskan torde wäl blifwa swårast effter, men någon af Hr Arch. discip. som reser til stockh. kunde snart hoos Ryska Minist. förskaffa sig detta ordet. Förlåt Hr Arch. at jag beswärar.

Som wi nu här hela månaden hafft en härlig wäderlek, ock här aldeles liknar Sommar, så skickar jag här innelykt något af mina på Aragoniske ock Cathaloniske bergen samlade frön. Jag wille önska, at de gingo fort ock wäxte braf, när de komma i swänsk jord. Det kan hända, at någon woro rar. Hwad jag nu har qwar, det skall jag innan kort låta följa effter. Skulle det wara några särdeles plantor på Pyrænerna, af hwilka Hr Arch. åstundar frö, så befall mig med det första; ty Professor Carrere skall snart genom wår communication, som är Carmeliternas kloster i Toulouse, skaffa mig dem hit til Bourdeaux ock jag skall dem öfwerstyra.

Jag har wäl nu tänkt, at den tjden wore för hand, at man borde anlita Hr Arch. ock R. om en ny följeslagare för mine kammrader; men theras respective Hr Fader har til hälften utlåtit sig, at han will låta dem följa mig än et stycke på hemwägen ock ther til kan jag icke neka; ehuru iag ledsnar wid, at præceptorera. Jag tror jag slipper aldrig desse barnen. Tänk 9 åhr äro långa, ock ändock ingen frijhet. Det är wist jag älskar dem högt; men jag älskar mer frijheten, sedan jag nu så länge flyktat af ock an. Som iag ei lärer kunna wänta mer,

än et bref ifrån Hr Arch., innan jag åter skall tänka på, at resa härifrån, så utbeder jag mig, at det måtte komma ju förr desto hällre. Jag skall icke underlåta, at upwakta ock låta weta, hwart resan länder, när det lider litet längre fram. Jag åstundade äfwen weta, om någon ting fans i mit sista, som behagade Hr Arch. Jag tykte åtminstone sielf nog om den besynnerliga Pelicanen ifrån Buennos Ayres.

Jag skulle wäl något tala om stats saker; men som slikt fordrar volumer denna tjden, om man skulle med någon omstendelighet berätta det, som förehafwes, så tiger jag häldre. Gud styre alt til det bästa!

Mine Herrar så wäl, som jag bedja få nedlägga wår wördnad för Nådiga Frun, Hr Carl ock samteliga mademoisellerna, äffwen til wåre gynnare ock wänner, som behaga komma oss ihog i Upsala.

Jag är med all hög wördnad stedse

Wälborne Hr Arch. ock Riddarens
ödmiukaste tienare
D. Z. Hallman.

Linn. Soc. vol. VI: 225—7.

[1] *Dissertatio de Corona de Spinis* (Rostock 1757).

1466.

Bourdeaux d. 9 Aprilis 1757.

Wälborne Herr Professor, Archiater ock Riddare &c.
Höge Patron.

Ehuruwäl jag är nog osäker, om något af min förra skickning d. 26 Feb. innevarande åhr kunde tiena, eller wara til behag, så afsender jag likwäl i dag den lilla resten här innelykt. Hr. Arch. ock Riddaren täcktes gunstigt öfwerwäga, at när man har klåpare til commissionairer, så måste man taga emot både dugeliga ock odugeliga waror. Min tröst woro den, om et enda ibland alt woro til behag. Icke har jag hafft tjd, at examinera örterna, som burit dessa frön, ei häller, at rangera dem så noga på resan; utan dels hafwa mina följeslagare, dels jag påskrifwit provinciens namn, ther wi them hämtat.

Förlåt sine wälmente Lärjungar, om de med en hop odugeligit öfwerfalla!!

Ingen af mina correspondenter hafwer sedan sista post med något nytt inkommit.

Jag måtte berätta, at den Paliurus, af hwilken här innelykt följa några frön, den bedrog mig i tre dagar, som jag tänckte, at det war säkert Spina Xsti; ty den busken är så lik til ansendet alt, hwad man i hast kan anmärka på Spina Xsti[1], så at jag ei undrar på at Bellonius[2] ock Rauwolfius[3] tagit quid pro quo.

Denna wäxer ömnigt wid wägen ifrån Girona i Spanien til Belgardgränsen af Rousillon. Dess frön äro äfwen så accurat Oenopliæ spinosæ apud Clusium Bell. hist.[4] 2 pag. 313, som Hr Arch. ock Ridd. lät finner, om et öpnas. Jag är ock nästan öfwertygad, at Spina Xsti lärer gifwa en lika frukt. Skulle något förunderligit på Spina Xsti wisat sig, så beder jag ther om få någon underrättelse. Jag är nu occuperat med pars Botanica af detta ämne, sedan jag för 14 dagar sedan hint til slut med pars Philologica. Pars Dogmatica torde jag ei kunna fullborda förr, än jag är i Tyskland. Men tro ei, Min Höge Patron, at jag är så fåfäng, at jag skulle arbeta eller utgifwa detta i akt ock mening, at låta owärdigt borsta mig, som jag hörer, at modet nu i norden skall wara. Nei, et litet Pastorat, ther jag kan tiena ordet ock hafwa min föda, det anstår min ringhet långt bättre, om Himlen ock mine förmänner skulle så behaga, ock finna mig skickelig.

Jag utbeder mig få de i förra brefwet i ödmiukhet begärde denominationes Coronæ; ty mig synes, at jag i de Språken, som jag redan har, funnit något besynnerligit i detta ordet; ty skulle jag gärna hafwa desse ther till.

Jag anhåller ännu, som förr, at få et ord til swar om Doctor Barnhardi bref är riktigt framkommit; ty han är nog orolig, ock tror, kan hända, at jag welat betient mig af hans kram för at wisa mig hoos Hr Arch. ock Riddaren, som likwäl är twärt emot mit sätt at tänka. Jag wet wäl icke wist, när min resa sker härifrån, men det wet jag wist, at om Hr Arch. ock Riddaren ei ännu beswarat mit förra, så kan jag riktigt på detta få swar, medan jag är här qwar. Jag hafwer wäl tänkt, at hemsenda med de Fartygen, som nu gåt här ifrån, så wåra samlingar, som det lilla paquetet, som Abbè Sauvage lemnat mig för Hr Archiat. ock Ridd., men jag dristar ei, emedan alla wåra fartyg nu så i Ocean, som medelhafwet bringas up af Engelsmän. Intestina b.[5] här i landet begynna blifwa alt wärre ock wärre. Engelska fångarna härstädes giorde en Rebellion i förra weckan, ock hade nära förstört hela staden. Mine små så wäl, som jag bedja om wår wanliga ödmiukaste wördnad

för Hr Arch. ock Ridd. samt alla förnäma anhöriga ock wåre gynnare i Upsala. Jag är utan förbehåll stedse med all hög wördnad

Wälborne Hr Prof. Arch. ock Riddarens

ödmiukaste tienare

D. Z. Hallman.

Linn. Soc. vol. VI: 228—9.

[1] *Rhamnus Spina Christi* Linn. Sp. pl. ed. II p. 282.
[2] Pierre Belon, se bref. 243 not. 2.
[3] Leonhard Rauwolf, se bref. 243 not. 3.
[4] Charles de Lecluse (Clusius), *Petri Bellonii cenomani, plurimarum singularium et mirabilium .... conspectarum observationes* (Antwerp. 1589).
[5] Antagligen *bella* = stridigheter inom landet.

1467.

Bourdeaux d. 30 Aprilis 1757.

För det höggunstige af d. 24 Martii passato tackar jag ödmiukast. De 4 inneliggande äro genast til sine ägare afskickade. Den wördige Pater Gabriel[1] i Aix känner jag icke; men denne Ordens General, Pater Hippoliti, är här i Bourdeaux. Han är min gode wän ock hälsar på mig offta. Han tog emot brefwet, ock skickade det under sit couvert, samt har lofwat mig swar inom 14 dagar. Denne Pater Hippoliti är i sin grå kolt en förtient ock lärd man; ty har han ock blifwit general af orden. Alla Missioner, som ske til infidelium partes längst in uti China ock Tartariet, gå igenom hans hand. Tro säkert, at jag har ei försummat betiena mig af tillfälle. Han har lofwat mig med hand ock mun, at skaffa ifrån desse aflägsne orter frön ock örter, ty desse fattige barfota apostlar stå under hans hand helt ock hållit, ock kan han med säkerhet uträtta i desse aflägsne partes, tit ingen annan christen törs gå; men desse wåga lifwet. Innan kort går en Pater tit, som först skall hit ock præsentera sig för Pater Hippoliti, då jag skall lemna honom en instruction åt denne. Den samme har en gång förr warit ända igenom China in uti Tartariet. Han har ock då bringat med sig några frön, som nu wäxa hoos Pater Hippoliti, hwarom mer en annan gång.

Skulle emedlertjd Hr Archiat. behaga skicka mig en instruction för denne Pater, så twiflar jag ei på, at den blefwo fullkomligare, än den

jag kan gifwa; men emedlertjd skall jag söka til at effter min fantasie gifwa en.

Skulle något felas i Hasselquists observationer wid Jerusalem, eller om Hr Arch. wille gifwa mig några quæstioner wid Berget Sinai, ther man äfwen har Capusiner, så har samme general lofwat, at skaffa både swar ock Specimina; ty desse stå äfwen under hans disposition. Jag wäntar öweralt detta Hr Arch. utlåtelse; emedlertjd skall jag icke underlåta, at göra alt, hwad iag kan . . . .[2], som jag altjd giort.

Det grämer mig, at tänka på de af Hr Arch. aldrakiereste bref, som äro förkomne, ty ingen siel i werlden är kierare uti Hist. natur. än jag, ehuru jag mer än sent kommit til, at få se henne, så at jag äfwen aldrig kan hoppas, at lära känna henne. Jag har icke häller trot, at det jag af wälmenande okunighet skrifwit til Hr Arch. någonsin förtient upmärksamhet; men det senare, som iag fåt wörda, wisar mig helt annat. Jag är ther af rörd på det högsta; ty har jag ähran härmedelst i diupaste ödmiukhet nedlägga mit enfaldiga swar. Jag önskar, at något enda theruti woro, som kunde förtiena så höga ögons ansikt på en kort blink.

1:o Chermes[3] är tagen i wårt hus i Madrid, således med all säkerhet Europeisk.

2:o Coffre[4] kan iag ei nogare beskrifwa, än jag giort; men iag skall låta rita af honom af mine herrars ritmestare, om jag wiste, at det woro Hr Arch. til behag.

3:o Om Didelphis[5] skall iag informera mig bättre; om Mus från Ceylon är en ther af, skall jag undersöka.

4:o Villkatten[6] torde jag ei bättre kunna beskrifwa, om jag ock i Paris än en gång får se honom; ty et så rasande ock falskt diur kan ingen gå nära till. Jag wille dok gärna weta, hwad märken man på honom borde taga, utom at se honom i munnen; ty den comission kan jag ei påtaga mig.

5:o Om Meles tror jag det samma, som om nest föreståendeN:o 4.

6:o Geneta är et förbannat argt kreatur, den törs jag aldrig känna på tungan; men jag skall söka effter hwad iag kan, när jag kommer til Wersaille, om han än är ther.

7:o Sus Aper Mexic. giör mig myken heder, märker jag. Skulle på det någon ting widare frågas, så har jag här et, som jag dagligen ser hoos wår comendant här i staden; men det är litet; dock skall jag swara på alt, som frågas; ty det är tamt ock följer mig på hälarna, hwar gång, som jag promenerar i grefwens partair.

8:vo at Cervi för hornens afsågning ei kunna tiena, det beklagar jag; men ännu giör mig mer ont, at hoos Comendanten här fins en ifrån America nyligen ankommen, här så kallad Cerf, hwilken har släpt hornen; således will jag ei drista beskrifwa honom. Denne är lik de swänska älgar, stor, tam ock spak, at man kan klappa ock hantera honom. Han är altjd wåt om nosen, eller trumman, som är swart. Jag skall wäl i min journal föra in honom, så got jag kan; men wille Hr Arch. gifwa mig en Scala, at beskrifwa honom effter, woro wäl. Wår Commendant Greff Derouville är en stor naturalist. Han har med myket nöje examinerat mina Herrar ock siungit deras Läromestares beröm i Upsala.

9:no Neppeligen tror jag, at jag bedragit mig på at Phoenicopteri fötter hafwa 3 tår, fastän de äro medio natatorii.

10:mo Pelicanus indicus[7] har Hr Arch. hafft lefwande hoos Cliffort, som jag märker. Jag undrar då, at han ei fins i systemet, samt, at Hr. Arch. aldrig, som jag wet, nämt honom i sine prelectioner.

Hos Edw. ser jag han fins.

11:o Aquilla mexicana[8] skall til alla sina delar blifwa beskrifwen, ehuru jag aldrig trodt, at den war så rar, som min Pelican ifrån Buennos Ayres, den jag trodde wara det raraste, som jag set på resan.

12:o Gallina Morea hoppas iag är tilräkeligen beskreffwen.

13:o Otis beklagar jag, at jag ei nog klart kunnat framställa; men at han har så got, som 3 wingar på hwar sida, om icke fyra, när jag närmare examinerar honom, det skall jag lifligen demonstrera; ty jag hafwer wingbenen qwar, ehuru jag war så olyklig, at fiedrarna genom matkar ock mal blefwo förskämde ock bortföllo. jag wille önska, at detta wore begripeligit.

NB. 1 är benet, som häfftar i sidan på Otis, detta hade särskilta fiedrar, som formerade en winge. 0 som ther wid står, är leden emellan 1 ock 2. 2 är den andra wingen, som har de långa pennorna; denne led har 2 ben, det undra tiokt, det öfra smalt. 0 betyder åter leden emillan 2 ock 3. 3 är den tredje wingen, som har nästan lika beskaffenhet med storfiederswingen; men fiedrarna äro smärre. 0 är leden emillan 3 ock 4. 4 är den yttersta leden, som har ännu smärre fiedrar. Jag nekar icke, at alt sammans är en winge, om någon så will; men, som articuli äro skilda genom åtskillig längd på fiedrar ock således giöra liksom en distence för en särskilt winge hwarje,

så kan jag med fog seja, at han har 3, om icke 4 wingar på hwarje sida. Andra foglar hafwa icke så. När han lägger in sina wingar till kroppen, så ser hans wingar ut, som en annan winge; ty han wiker då den ena leden effter den andra. Det är begripeligit, at meniskians arm har endast twå leder; om det woro korta fiedrar nest kroppen til armbogen, långa fiedrar ifrån armbogen til handleden, som utgiorde hwarje en winge, så sade jag, at meniskian hade 2 wingar på hwar sida. Jag önskade, at jag nu hade förklarat mig, som jag borde.

Amphibia.

Jag beklagar, at jag aldrig hört, at Scuta abdomin. & squam. caud. böra räknas ihop. Jag lemnar, huru wida jag kunnat bedraga mig på räkningen; men det bästa är, at jag hafwer Specimina in manu, som en gång skolla läggas under Hr Arch. ögon. Ingen ting är afbrutit. Jag har ock nog amphibier, som jag aldrig hafft tjd, at examinera, ei heller will jag öpna dem; ty spiritus förflyger dem. Jag förstår ei hwad det war för en röd orm, som jag sände, hwilken Hr Arch. kallar Aspis gallorum; aldrig må jag tro, at det war de 2, som jag kallade Cæcilia? Et ord ther om åstundade jag hafwa.

I Bourdeaux, som jag märker, blir jag wäl ännu liggandes 2 à 3 månader, ehuru jag icke här omwänder många sielar; således om något är, at befalla, så anhåller jag, at Hr Arch. täktes under consul Harmenssens couvert, som jag förr budit, mig tilskrifwa; ty han klickar intet, men de bref, som förkommit, hafwa förmodeligen aldrig blifwit riktigt expedierade ifrån Swerjet. Detta, som war immediate til mig, fek jag dok riktigt; men som jag tänker resa ikring litet här i provincerna, så håller jag för rådeligare, at addressera til wår consul Harmenssen. Jag skall innan kort hälsa på Aymen i Castillon, ther han nyligen är gifft. Abbè Sauvage är nu i Paris, tit jag skickade Hr Arch. bref til honom. Det är förtrollat med krigz oroligheterna, som giöra, at jag ei will förtro min lilla samling, at med et Swänskt fartyg gå åt Swerjet.

Jag hoppas, at Hr Arch. ei glömmer wid tillfälle de begärta namnen på Corona Dalice, Muscovitice, Fennice, Gotice s. ulphilanice ock Laponicæ. Det skedde mig en stor tienst, om jag dem finge. Jag hoppas, at mitt sista af d. 9 April är framkommit.

Det är fatalt, at den Classon aldrig skickar hit de stenarna, som Hr Arch. hafft den godheten hafwa beswär, at skicka för oss. Jag har både igenom Hr Envoyen ock greffwinnan giort honom påmint, men jag märker wäl, l'esprit de notre siecle, det regerar för starkt. Hade jag

budit Hr Arch. fylla en tunna med gråstenar ock skicka henne til en Skeppare i stockh., han har altid dragit försorg, at hans Camrater, som gåt på Bourdeaux, wunnit frakt på henne. Men detta förtienar intet, hwarken i Contoret, eller på Skeppet. Ergo, Werldenes slut har et grymt ock fördömt seculum.

Här i landet står werre til inwärtes, än utwärtes, fast man ei dristar stort tala; antingen blifwa Jesuiterna alsmäktige, eller för sista gången biltog lagde. Förra åhret war Norden grym, men här är nu nog swartare.

Mine följeslagare bedja oändeligen hälsa, äfwen som jag, till alla af Hr Arch. förnäma anhöriga, wåra gynnare ock wänner, som komma oss ihog. Jag wäntar i desse dagar något intressant uti Flora högtjder, som jag utan dröjsmåhl skall hafwa åhran communicera. Emedlertjd är jag den okunnige, dok wälmente

D. Z. Hallman.

titta wäl i cuvertet.

Linn. Soc. vol. VI: 234—5.

[1] Frère Gabriel, kapucinermunk, med hvilken Linné brefvexlade.

[2] Oläsligt ord.

[3] Se bref. 1443 not. 22.

[4] Bland de anmärkningsvärdare djur, som funnos »*in museo Journiano*» (se sid. 341), fanns ock »*Coffre*. en liten fisk, lång som en hand; ser aldeles ut, som en båt up ock ned wänd; under buken har han i skinnet som strimmor». En afbildning med förklaring är bifogad.

[5] *Didelphis* och *Mus ifrån Ceylon*, som äfven egdes af Journu, funnos utförligt beskrifna i bref. 1452.

[6] *Villkatten, Meles, Geneta, Sus mexicanus*, tre *Cervi* och *Phoenicopterus*, hade iakttagits och beskrifvits i menageriet vid Versaille (jfr. bref. sid. 309).

[7] Om *Pelicanus indicus* se bref. 1464 not. 2.

[8] *Aquila mexicana, Gallina Morea* och en *Otis*-art funnos i Journus samling och blefvo där beskrifna.

1468.

Bourdeaux d. 25 Junii 1757.

Wälborne Herr Kongel. Archiater,
Professor ock Riddare &c.
Höge Patron.

Sedan jag d. 30 sistel. Aprilis hade ähran upwakta, ock nedlägga et ödmiukt swar på det höggunstiga af d. 24 martii, så har jag wäntat swar på de inneslutne til Aix, Perpignan ock Madrid. Hr Carrere i Perpignan har warit den färdigaste, at swara, hwars bref jag här innesluter. Frater Gabriel har swarat mig, at han har säker wäg för sina bref, will således ei beswära mig ther med. Fru Grefwinnan har sielf lemnat åt Barnhardes sit bref, således wet jag, at alla tre äro riktigt framkomna. Med denna underrättelsen will jag således nu hafwa ähran, at upwakta. Jag har nu en temeligen säker inrättning för communication emillan mig ock Carrere, som är proberad; ty jag skickade honom et paquet i Mars månad, ock jag fek et ifrån honom i desse dagar. Hans comissionairer i Toulous äro Carmeliterna, mine äro köpmenner, som lofwat nu ock i framtjden draga försorg om denne communication på Bourdeaux. Hr Carrere har lofwat, at i denne sommar samla så myket möjeligit är för Hr Arch. ock Ridd af örter ock frön, ock skicka det sedan hit till min commiss. så at jag hoppas, at det skall gå lykeligt. Han är en arbetsam man. Han har skickat mig et exemplar af en bok, som han nyligen lagt up på franska, om alla de hälsobrunnar som finnas i Roussillon, som är rätt waker ock curieus. Han begärar af mig få weta, när det nya S:a N:æ kommer til Frankeriket. Jag skulle ock gärna weta, om fler än 2 delar af Amoenit. acad. äro än utkomne, ty Hr Arch. disput. äro så begärlige, at jag plågas af alla ther om. jag har ock nu delat ifrån mig, så iag ei äger mer, än en enda i behåll. Jag ber för all ting få weta, om Amoenit. ock Syst. naturæ den nya edit. äro ännu ifrån Swerjet utgångne. Profess. Carrere gör mig en förskräckelig compliment för det, at jag talat så myket got för honom hoos Hr Arch. som han kan märka, säger han, af Hr Arch. gunstiga bref. Jag är rätt glad, at Hr Arch. gifwit honom gunstiga utlåtelser; ty han är wärd beröm, ock blifwer en nyttig man, at correspondera med; ty han älskar arbete. Jag wet väl, at iag förr en

gång swarat om Psophia crepitans; men om jag då war så widlyfftig, som Carrere, det twiflar jag; ty will jag nu gifwa hans lärda swar therpå, som är följande:

1:o En sådan fogel finnes ei i den nejden, som omgifwer Perpignan. Min prædecesseur Barrere har funnit honom uti francia equinoctiali ock uti sit arbete om francia equinoct. har han beskrifwit honom under namn at Gallina Sylvatica crepitans, pectore columbino. Sedermera kallade han honom Psophia uti sin ornytologie.

2:ne Denne samma fogel kallas af Linn. Ortigometra. Den namnkunnige ängelsman Charlet.[1] uti sin *Onomasticon Zoicon* kallar honom äfwen Ortygometra, hoc modo: Ortygometra, Coturnico-mater Schaligero[2], Bellonio Raile sive Rallus, et nostratibus the Raile. Aristoteles har uti hist. anim. CXXXV samma namn, Schaliger[2] in comment. ad lib. 8 Arist. de hist. anim. cap. 15 kallar honom Coturnicomater. Jag undrar myket, at Salig Barrer[3] ei har sökt uptäcka ordsaken til det, at denne fogel knäpper med stierten, när han siunger; men mig synes, at detta phoenomenon är nu mer mindre besynnerligit, sedan en Swänsk galant naturalist De Geer uti stockholmska lärda tjdningarna 1741 beskref en insect, som ifrån anus utkastar stendigt små kulor, at hela insectet är öfwertäkt ther med[4], ock sedan Rolander, lem af samma academie, har gifwit oss beskrifning på en slik fluga, som han kallar Cicindela capite, thorace pedibusque rufis, elytris, operculis alarum nigro cæruleis[5]. Detta är Carreres swar om denna fogel Jag beder få weta, hwad Hr Arch. tyker om detta swar. Wår kornknarr torde wara densamma? mig tykes åtminstonde, at Hr Carrere bör hafwa det beröm, at han söker swara fundamentaliter.

Denna Carrere applicerar med all effterlängtad effect Solanum[6] in morbis ven. som här äro så myket allmenne i den gallante werlden. Denne wäxt är rätt så Souverain, som de länge brukade ock berömde mercurialska droger, som så oändeligen utmärgla kroppen; ty denna ränsar bloden ock griper ei ann kroppen, fordra äfwen så got, som ingen diet.

Nu skall jag hafwa ähran förtro Hr Arch. en mig händ omstendighet här i staden, som är besynnerlig; men jag förbehåller mig, at det måtte blifwa inom oss; ty iag will ei, at någon i Swerjet det skall weta mer, än Hr Arch. Jag hoppas med tjden, om lykan är god, kunna tiena någon af Hr. Arch. Elewer här med; men nu måste det wara tyst; ty det är äfwen så farligit för mig, som det är gynnande. Saken är den: Commendanten af denna Aquitaniska Provincen som är en ganska lärd Herre, han har låtit inbilla sig, at iag wore en ganska lärd

man. Hwar ock en, som mig känner, wet, at det ei så är; men mit lilla arbete, som Hr Arch. wet syslosatt mig denna tjden, har igenom någon af de lärdaste här i staden, som jag omgås med, kommit för hans öron med myket beröm; ty begärde han se det ostädat, som det ännu är. Som det nu är på talet, at mina följeslagare skolla gå i fransk tienst, så frågade han mig, om jag wid min skilsmässo ifrån dem ei wille hålla til godo hans huus, bord etc. samt på någon tjd blifwa qwar i Frankriket. Hwad gör det, sade han, at ni är protestant. Här äro så många af det slaget. De hafwa, som ni ser, ingen förföljelse här. Han wille göra mina hwilkor ganska fördelaktiga, at jag ock aldrig i Swerjet kan få dem så stora, men mit tilstånd, wet Hr Arch., det passar sig ei här till. Han har therföre ei öfwergifwit, at tänka wäl för mig, utan behedrat mig med sine commissioner i Norden, ock består mig therföre wakert nog, om jag kan wara skickelig dem, at uträtta. Min sysla blir, at gifwa honom en älskad underrättelse af wissa lärda arbeten i Norden. Äffwen af hist. naturalis, hwar til jag snart finner råd, då jag låter förekomma en lista på Hr Arch. arbeten &c.

Men tänk, om jag wore professione Medicus, ock en af de Hr Arch. Disciplar, som avancerat något uti hist. nat., så kunde jag på några åhr niuta dessa hwilkoren. Ja! han wille äfwen gifwa mig pgr at resa för hans räkning til andra orter. Jag skall med all försiktighet biuda till, at kunna få honom på den tankan, at en yngre af mine Landsmän, som i desse saker äger mer lius än jag, kunde hans hwilkor emottaga. Blir han wid en slik min mening, så skall iag anhålla af Hr Arch. om et skickeligit ämne ther till, hwars godhet ock duktighet man kan lita på. Emedlertid blir detta oss emillan. Jag wille ei, at man här skulle weta, at jag är Präst för alt smör i Småland är. Denne comendanten har et hof ganska brillant, ock jag är på hans cur, som en liten helgedag mit i weckan, med mine Herrar; hwad det gör oss för heder ibland alle andre förnäma är lätt, at sluta. Detta alt är ännu så myket liufligare, som wi äro främlingar ock hafwa således intet ont öga på oss öfwer all den heder oss sker, hwilket gärna händer prophetas in patria. Denne Herren är äfwen hemma i grækiska språket; det har oändeligen insinuerat mig, at jag det litet äfwen förstår, samt at jag dessutom har förskaffat mig liten kundskap i Hebræiskan, som han intet äger. Jag har aldrig trodt, at Cleri här warit så släta, som de äro; ty här fins ei ibland några 1000:de Präster i Bourdeaux 3, som kunna läsa græska in uti; ock jag känner ei mer, än en enda, som kan läsa Hebreiska.

Som iag nu i tre åhr warit sysslosat med mit arbete, som iag emottagit af så höga händer, ock effter et så mogit råd, som Herr Archiatrens, så har jag ifrån det jag begynte i Upsala undersökt wid alla tillfällen i alla orter, hwad jag kunnat förmå i samma ämne, ock rådfört mig med de bästa Theologer ock Philolog., som jag träffat; men altjd under skylt af et purt Botaniskt arbete, om samma wäxt, som blifwit mig af Hr Archiat. pålagt, at utarbeta. Jag har således funnit rådeligast, at indela det i tre delar, 2 capitel i hwarje del. J hwad ordning ock på hwad sätt jag alt detta afhandlat, utwisar den lilla conspectus, som jag här hoos har åhran lägga ned under Hr Archiat. ögon, utbedjandes mig, at de måtte blifwa de enda, som se honom.

Jag har nu gudj lof alt detta i concept färdigt utom 2 §§, som ei äro färdiga, neml. Partis 1:æ cap. 1:i § 3, som fordrar än mer swar af flere correspondeurer, af hwilka Hr Arch. är, som jag underståt mig at anlita om 3 à 4 ord ifrån Norden, som jag hoppas snart komma. Den andra §, som ei än är färdig, är den alldra sista, som ei är swår, at fullborda, när tjd ock rum ther til gifwes. Jag utber mig i all ödmiukhet Herr Archiat:s swar, om någon ting woro at påminna wid ordningen, som jag brukat, eller eljest något, som Hr Archiat. här wid täktes mig befalla. Af Abbè Sauvage har jag hafft bref ifrån Paris, uti hwilket han tackar mig för Hr Arch. som jag honom härifrån straxt skickade. Han lofwar skrifwa Hr Arch. til med det första.

Detta är nu det sista brefwet, som jag härifrån Bourdeaux har åhran skicka Hr Archiatern, på hwilket jag hit kan wänta swar; ty anhåller jag ödmiukast, at Hr Arch. täktes det så snart, som ske kan, beswara. J första dagarna af Aug. månad går jag åter härifrån åt Brest, sedan til Paris ock åt Holland; få se, huru jag kan tränga mig igenom til Hamburg i höst, om Gud vill. Jag skall i dessa dagar packa in alla wåra samlingar ock skicka på stockholm, samt laga så, at de komma i höst, om gud will, til Upsala.

Mine Hrr ock jag hälsa ödmiukeligen till alla.

Jag är med diupaste wördnad

Wälborne Herr Arch. ock Riddarens &c.

ödmiukaste tienare

D. Z. Hallman.

P. S. et ord beder jag få om årswäxten i Swerjet; om ei den will lofwa något got, så lärer stå illa till. Jag ser, at Doctor Bergius har giort et got försök med Radix Graminis[7].

[1] Walter Charleton, *Onomasticon Zoicon, seu de differentiis et nominibus animalium* (Lond. 1668).

[2] Julius Cæsar Scaliger, född 1484, berömd italiensk filolog och läkare, död 1558; har bland annat utgifvit Aristotelis *Historia animalium græce et latine cum commentariis* (Toulouse 1619).

[3] Pierre Barrère, född omkring 1690, fransk naturforskare, resande i Cayenne, död 1755.

[4] Charles De Geer, *Beskrifning på en Insect, af slägtet Cicada, som lefver på mest alla örter och träd uti ett hvitt skum* (Vet. Acad. Handl. 1741 s. 221).

[5] Daniel Rolander, *Skjutflugan upptäckt och beskrifven* (Vet. Acad:s Handl. 1750 s. 290).

[6] *Solanum Dulcamara* L. Jfr Linnés disputation *Dulcamara* (Ups. 1771).

[7] Peter Jonas Bergius, *Rön om Spannemåls-Bristens Ärsättjande medelst Qwickrot* (Stockh. 1757).

1469.

Bourdeaux d 25 Jun. 1757.

Wälborne Herr Archiater, Professor,
Riddare &c.

När jag höll på, at försegla mit bref, som härhos medföljer, så blef jag effterskickad af Herr Comendanten gref D'herouville; ty må jag berätta i hast något af hwad mig hoos honom hände. Ibland tusende andra gynnande wedermälen af denne förnäma Herre, så skedde mig just nu följande:

Jag begiärade lof af honom, at få gå i hans menagerie ock låta afrita hans hiort, som är ifrån Iroquoix uti norra Westindien, samt hans Sus mexicanus; ty jag sade, at jag med denna afritning wille fägna Herr Archiatren. Han swarade mig: will ni, at jag skall göra, hwad bättre är, så håll til godo. jag skänker Eder desse bägge diuren, skicka dem til den Excellente Linnæus. Jag är rätt nöjd, at ni gifwer mig tillfälle fägna honom och eder tillika. Jag tackade på både min lysande Præceptors wägnar ock mine egne. Men jag såg straxt swårigheten, at få desse diur öfwer til Swerjet, samt kostnaden för Hr Arch. at dem uppehålla i Upsala &c. ty frågade jag af min Grefwe, General och commendant, om ei han wille förunna mig at af desse rara diur göra en present åt wår makalösa Drottning, som är så hög älskarinna af naturalhistorien. Han swarade mig: Jag skänker Eder dem, gör af dem, hwad

ni behagar. Jag har således fattat denna resolution. Med et fartyg, som snart afgår härifrån til stockholm, will jag skicka dem, ock säga åt skepparen, at de äro destinerade ål Hennes Kongel. Maij:tt wår nådigste drottning i Swerget; ty annars så togo han ei emot dem. Nu anhåller jag fördenskull af Hr Arch. at Hr Arch. täktes, om möjeligit är, förekomma Hennes Maij:tt om denna min underdåniga anhållan, at få nedlägga desse i Norden förr osynte diur för Hennes Kongel. Maij:tts fötter.

Skulle Hr Archiat. ei sielf komma til stockholm, så utbeder jag mig, at Hr Arch. täktes genom Hr Arch. Bæk, eller någon annan förekomma Hennes Kongel. Maij:tt med denna min underdånigsta anhållan. Jag hoppas, at Hr Archiatren härmed är lika wäl betient, som de skulle wara i Upsala; ty Hr Archiatren har altjd tillfälle, at se dem uti Hennes Kongel. Maij:tts menagerie. Jag wille endast önska, at de kunde lefwa på wägen ock komma lyckeligen fram. Denna underliga hiorten, han har hafft fyra andra i följe ifrån America; men de dödde på wägen, så at han är den enda af sit slag i Europa. Swinet har jag ei set make til i Europa mer, än uti Kongel. menageriet i Wersaille. Jag hoppas således, at förmedelst Hr Archiat. bemedlande Hennes Kongel. Maij:tt ei onådigt uptager denna min undersåteliga skänk, som jag af et gynnande tillfälle sielf undfåt. Inom 14 dagar, så skall jag hafwa ähran öfwersända til Hr Archiat. et recognossement af Skepparen underskrifwit, som desse diur emottagit, samt en underrättelse, huru de skola födas &c.

Jag utbeder mig Hr Arch. swar härå, så snart detta ankomer; ty sedermer kan jag ei med säkerhet wänta något bref hit, emedan mit wistande här nu blifwer kort. Jag beder äfwen få weta, hwarest Magister Anerstedt[1] nu wistas, samt hurudana hans hwilkor äro. Om han skulle hafwa lust, at lefwa et åhr eller twå i Paris, så skall iag förskaffa honom ther sådana fördelaktiga förmohner, at han therföre skall tacka mig, så länge han lefwer. Skulle Anerstedt wara bunden wid Upsala eller Lund, eller genom gifftermål, sedan jag bortreste, så anhåller jag, at Herr Arch. täcktes gifwa mig förslag på någon annan, som äger många språk; ty språken äro det angelägnaste, som jag effter befallning måtte söka, jämte et hurtigt upförande. Hwilkoren, som samma Man skall få, dem hinner jag ei nu berätta; men det bör jag kortast säga: han skall intet hafwa at göra med informations wärket; ty den Herren i Paris, som han skall lefwa med, är ungkarl, men han skall äga alt i hans hoff, äfwen kläder, ock lefwa med honom ock alt, hwad förnämt är i Paris, som en jämnlike, samt få dess utan en hederlig summa p:r årligen, men flere språk måtte han förstå, serdeles grækiska, något hebreiska ock kan han fler österlandiske, så mycket bättre. Jag wille

önska, at Anerstedt, min g:le fransyske præceptor, wore ledig ock lös; ty ingen i werlden skulle bättre passa till alt detta, än han, men tjden tillåter nu ei mer här öfwer. Candidaten Gotmark[3], eller någon af slika studier, som ägde åfminstone tyskan ock fransyskan, skulle wara skickelig här till.

P. S. jag innesluter 4 fabas, som skolla wara ifrån indien ock gifwa ganska wackra blommor. De äro ei ännu blommande i mit fönster, så at jag ei set bloman.

NB. Den Swänska Consulen härstädes, wid namn Harmenssen, han är en mägtig ock stor man här i orten; han har mycket warit ordsaken til min bekantskap med Grefwen, äfwen, at jag fåt desse omskrefne diuren. Skulle Hr Archiatren täkas så föranstalta, at han finge ifrån Hennes Maij:tt befallning, at skynda med dessa diurens öfwerstyrande, samt befallning tillika, at ifrån America låta komma allehanda curiositeter, som Hennes Maij:tt therifrån för sit cabinette kunde åstunda, så gorde Hr Archiat. honom en stor tienst; ty han kan det så beqwämt göra, emedan här årligen gå ock ankomma oändeligen många fartyg ifrån ock til Norra America. Han brinner af lust, at wilja hafwa en slik commission för at wisa sin nit för at få tiena, men han kan icke slikt företaga, utan at hafwa försäkran, at det wore nådigt uptagit. Kan hända, at om Hr Arch. härom wille påminna, så torde Hennes Maij:tt låta honom tilskrifwa. Wille Hr Arch. med det samma låta göra honom en compliment, för det han bidragit til desse diurens undfående, skulle ei skada. Om Hr Arch. finge sielf befallning af Hennes Maij:tt at honom om alt detta tilskrifwa, så woro det äfwen braf; ty han förstår swänska, ehuru han är fransos. Han har en Bror, som är boendes i America.

Jag söker alla utwägar, at bringa något rart til norden.

Ordres om diurens öfwerskickande skulle komma wäl til pass, fast de ock redan woro öfwerskickade, när orderna komo. *Sat sapienti.*

[1] Om denna svinart och dess öfversändande till Stockholm se bref. 954 not. 5.

[2] Daniel Annerstedt, se bref. 477 not. 1.

[3] Johan Gottmark, se bref. 1441 not. 3.

1470.

Bourdeaux d. 5 Julii 1757.

Wälborne Herr Kongl. Archiater, Professor, Riddare &c.
Höge Gynnare.

D. 25 sistledne Junii hade jag ähran upwakta Hr Archiat. med några rader, som jag tycker mig minnas woro fulla med confusion; ty jag war då för mycket occuperad. Sedermera har en febre maligne, som de säga här, gripit mig an, at jag på desse 8 dagar warit ganska älendig. Nu är jag åter på bättringenes wäg. Ock så snart jag blir fulkomligit frisk, så går jag härifrån til Rochelle, Rochefort, Nantes, Brest ock sedermer til Paris. I Brest skall jag lemna min lilla älskade Claes H. Hildebrand at stiga i tienst på Franska flottan. I Paris skall jag equipera den älste af mine älskade följeslagare ock skicka honom til franska Armén i Westphalen. Således står jag effter 2 Månader, om gud will, på frij fot, at nalkas mit fäderneslaud.

För et par dagar sedan afgek härifrån til stockholm Capitain Eschil Poulsson, som förer Skeppet Emanuel ifrån Westerwijk; han emottog med sig de i förra brefwet omskrefna diuren, som i Swerje aldrig set sina makar. Hans handskrefft eller Recognossement skickar jag här innelykt. Nu beder jag på det aldra efftertryckeligaste i werlden, at Hr Arch. täcktes wisa mig den ynnest ock så laga, at desse diuren måtte nådigt uptagas, samt, at Capitainen, som dem förer, blifwer betalt för sin frackt, ock beswäret med dem på wägen; ty eljest så wilja de siöfarande annan gång ei beswära sig med slika curiositeter. Jag skreff i hast några ord med Capitainen till Herr Arch. Bæk; ty eljest hade capit. ingen at addressera sig til med desse diuren, när han kommer fram. Jag hoppas, at Hr Arch. Bæk ursäktar, at jag gorde capit. denna anwisning på honom. Jag beder ock ytterligare, at Hr Archiat. täktes förekomma Hr Arch. Bæk med sin gunstiga anhållan för desse diurens præsentation, i fall Hr Arch. sielf ei är denna tjden wid Hofwet. Korteligen: jag recomenderar på det ömaste denna anstalten om diurens nedläggande för Hennes Kongel. Maij:tt af en den underdånigste undersåte.

Hwad jag förra posten skref om wår härwarande Consul Harmenssen, det repeterar jag ännu. För all ting, om möjeligit är, Hr Arch. lät Hennes Kongel. Maij:tt förstå, huru benägen denne mannen är, at

tiena med alt, hwad Hennes Maij:tt täks befalla ifrån Norra America, ware sig diur, wäxter eller stenar, endast Hennes Maij:tt täktes genom någon låta befalla honom. För öfrigit har han åtagit sig, at besörja den skickning, som Professor Carrere will göra til Hr Archiat. äffwen at anstalta om transport til Swerjet af det, som igenom min store Capusin Pater Hippoliti kan hit ankomma af frö ock örter ifrån Tartariet, hwilket jag anstaltat til Hr Arch. tienst. Skulle äfwen Professor Sauvage, eller de Spanske Botanici wilja skicka något til Hr Archiat., så är dem beqwämast, at få det til Bourdeaux, då han äfwen om det will draga försorg. Jag hoppas således, at Hr Archiat. finner, at denne Mannen är ganska obligeant, samt, at Hr Archiat. täktes genom bref göra honom härföre en liten compliment, ock då tillika taka honom för sin tienst wid desse diurens undfående cck bestyrande om theras afskickande. Det är en angelägen sak, at hafwa en sådan Man här, som will med et ifrigt hierta hielpa natural historien fort. Jag anstaltar, hwad jag kan ock hinner, at kunna wara denne wetenskap til någon tienst; ty gläder det mig, at denne wår Consul will therutinnan taga så betydande del.

Jag fek nyligen bref ifrån Doctor Barnades, han arbetar med ifwer. Han tackar på det wördnadsfullaste för Hr Arch bref. Han will ei therpå swara förr, än i höst, säger han, då han kan få något fördelaktigt, at berätta ock skicka Jag har stält honom myket in hoos mit nådiga Herrskap i Madrid, så at han offta kommer i wårt huus.

Jag beklagar den bedröfweliga novelle, som Barnhardes gifwit mig om wår stora Leuflings bortgång ur werlden. Det skär mig i hiertat, ehuru jag aldrig set honom. Barnhardes säger mig, at Hortega fåt denna bedröfweliga tidning ifrån Indien.

Jag håller nu på, at packa in alla wåra samlingar, som med det första skolla skickas härifrån til Classon i stockholm och addresseras til Herrarnes Cabinette i Upsala. Ibland dem följer äfwen en ask förseglad ifrån Abbè Sauvage til Hr Arch., men om alt detta skall jag ytterligare skrifwa denne sista postdag, som jag blir i Bourdeaux.

Har Hr Arch. swarat mig på mit förra hit på Bourdeaux, så är det wäl; men ytterligare skrifwer Hr Arch. mig ei til hit, utan på Paris, under couvert til Hr Baron Scheffer, om det är något at mig befalla, ware sig i Paris eller i Holland wid min genomresa, men mitt wistande blir kort i Paris.

De bönorna, som jag sist skickade, äro de täkaste blommor, at sätja i krukor wid et fenster, ock när de begynna wäxa, så fäster man et segelgarn wid krukan med den ena ändan, ock med den andra ändan

högst wid taket, så löper hon up 5 à 6 alnar i wädret och gifwer täka röda blommor. Kan hända, at desse äro wäl bekante förr, men jag mins ei, at jag set dem wäxa hos Herr Arch. Therföre har jag tagit mig den friheten, at skicka dessa 4 i mit sista bref. På detta kan jag jämt hafwa swar i Paris, ther jag genom guds nåd tänker wara in medio Augusti. Ehuru kort mit wistande ther blifwer, så skall jag icke underlåta, at gå ut til Wersaille ock betrakta menageriet, få se om ther är något nytt. När jag kommer til Paris, så skall jag ytterligare upwakta.

Adansson ock hans cabinette skall jag på det flitigaste höra effter. Jag hoppas, at högst på 14 dagar wara expedierad i Paris, om jag får hafwa hälsan. Sedermera tänker jag gå igenom Bruxel, Antverpen, Leyden, Ytrect ock Amsterdam; men hwar jag sedan skall leta mig fram til Hamburg, om det skall ske til siös eller til landz, det kan jag ei wist säga. Jag hoppas til Paris, eller när jag kommer til Hamburg, få swar om Magister Anerstedt, som jag begärde.

Mit nådiga Herrskap i Madrid, mine hiertans älskande följeslagare, som jag nu med wåta ögon måste lemna ifrån mig wid slagtebänken, bedja mig anmäla theras kerliga hälsning ock wördnad til Hr Archiat. ock hela dess kiera hus. Min oändeliga wördnad ber jag äfwen få nedlägga för Nådiga Frun ock samteliga förnäma anhöriga. Jag framhärdar med all den wördnad, som kan begripas af en odödelig siel.

Wälborne Hr Archiaterens &c.

ödmiukaste tienare

D. Z. Hallman.

Jag har hört, at öfwersteLieut. Wirgin[1] i Swerjet bewisar generationem æquivocam, som faller mig nog främmande; är det sant, at sådd hafre, när han coupperas 2 à 3 gångor, ger åhret therpå af sin stubb den kosteligaste rog? Hwad äro då Florentinska academiens försök? Salig Brovalii antimuscovitana[2], ock Hr Archiat. mångfaldige bewis öfwer generat. univoca, at förtiga Skapelseboken.

Utanskrift:

Regiæ Upsaliensi
Societati Scientiarum
Upsaliæ
in Svecia

par Hambourg
en
Allemagne.

Linn. Soc. vol. VI: 237—40.

[1] Se bref. 1384 not. 1.
[2] Johan Browallius, se del. III s. 325. — Med *antimuscovitana* afses Browallii stridsskrift mot Petersburgs-professorn J. G. Siegesbecks 1737 utgifna *Botanosophiæ verioris brevis Sciagraphia*, hvari Linné på det hänsynslösaste sätt angripits.

Brefvet afslutas med en fransk vers, som betitlas »Damiens klagan i Helffwetit» samt är riktad mot jesuiterna och deras mästare Ignatius Loyola.

1471.

Paris d. 5 Septemb:r 1757.

Wälborne Herr Archiater ock Riddare &c. etc.
Höggunstige Herre.

Just nu när jag står på resande fot ifrån Paris, hade jag ähran, at emottaga Hr Arch. höggunstige skriffwelse af Upsala d. 8 Aug., för hwilken ödmiukast tackas. Sedan jag sist upwaktade, så har jag temeligen följt ocean i kanten genom provincerne Guienne, Saintogne, Poietou, Bretagne, Normandien, Perche, Beaux, Jhl de France, uti hwilka jag förnämligast set stederne Rochefort, Rochelle, Nantes, Vannes, Henelbon, Kæmper,[1] Brest, Landernau, Morlaix, Guincamp, St. Brieux, Lambal, Rennes, Vitrè, Laval, Mayenne, Alançon, Mortagne, Verneule, Nonancour, Houdan, Wersaille ock flere mindre bekanta med dess härliga omliggande parker. Denna lilla lustresan af 228 mil slutade jag här i Paris d. 27 Aug.

Jag lemnade med tårar i Brest min lille Claes, effter et sällskap af 8 åhr; han blef ther Enseigne wid Kongel. flottan, har rang med Capitain wid fotfolket, 50 liver i månaden, samt lön ock mat för sin dräng äfwen af hans Kongel. franska May:tt, då han är til siös. Gudj lof han älskas af alla. Jag skyndade mig til Paris, at få än ytterligare träffa den andra lärjungen; men han war redan gången til franska armèn i Westphalen, at tiena i Royal Suedois. Gud wälsigna dem stackars barn.

Som jag således litet eller intet kan uträtta i Paris, så reser jag i dag härifrån åt Brussell. Menageriet i Wersaille beság jag. Det är nu nog fattigt framför förra gången, det har för kriget skull ei fåt något nytt; men många diur äro blefne döda sedan sist. Phoenicopterus har likwäl icke mer än tre tår, det kan jag beswärja. Det gör mig ont,

at iag ei wetat af någon correspondence emillan Hr Arch. ock trägårdsmestaren i Wersaille, at jag kunnat anhålla af honom om frön. Jussieu har jag icke häller råkat; ty han har warit ute på landet. Adansson har jag warit hoos; han har nu temligen stält i ordning sine samlingar, samt gifwit ut en tome af sin beskrifning; men som i den ei är annat än en widlyfftig inledning til hans resa; samt några snäckor beskreffna, som utom 4 à 5 äro alla ganska bekante, så anser jag icke honom så angelägen, at jag skulle föra honom några hundrade mil i min kappsäk, som utom dess är nog proppad; dock hoppas iag få honom i Tyskland; ty han sade mig, at Exemplar tit afgåt. De följande tomerna, som snart komma, blifwa mer intressante. J Amsterdam skall jag ei förgäta upwakta Professor Burmannus.

Jag önskade at mine långwäga diur kommit wäl fram ock blifwit nådigt uptagne. Jag har Hr Arch. Bæk oändelig obligation, som gratieust will presentera dem. Alla mine samlingar i Bourdeaux ock i Spanien ligga resfärdige till stockholm ock Upsala. Jag hoppas, at theribland är något, som duger.

För underrättelsen om corona tackar jag ödmiukast. Om i den saken något förr warit skrifwit, så har jag det aldrig fått. Jag hoppas få några ord af Hr Arch. på Hambourg. Jag skall ei förglöma, at sätta in några ormar i Spiritus vini; men jag torde ei komma hem åt Swerjet förr än i wåhr. Gud hielpe mig wäl ifrån Amsterdam til Hamburg, at iag på den resan ei faller i Röfware händer. Hwad Magister Forskål angår, så är jag ganska glad, at han finner sig wid, at taga an resan til Paris, hälst han hafwer så många stora egenskaper, som Hr Arch. upräknar. Jag tror äfwen, at jag har ähran känna honom något. Generalen ock greffwen, som anförtrodt mig, at skaffa et slikt ämne för hans nöje, han är nu närmare Spanien, än Paris; han är ei återkommen ifrån Banniere, ther han drukit brun, men i october månad kommer han hit. Utan all twifwel må Hr. Arch. tro, at jag, som litet försökt, at resa, aldrig lofwat denne Herre, at skaffa honom någon, om ei han i sina utlåtelser warit Genereus, så at jag funnit, at en ung Magister ther med kan wara mer, än wäl betient ock aldrig skall han resa et steg förr, än han får respeningar; men jag hinner icke nu beskrifwa alt detta. Det presserar icke. Jag skall, när jag får litet tjd på mig, ställa Magister Forskål i correspondence med greffwen sielf, så har ingenthera sedan, at reprochera mig. När jag kommer til Hamburg, så skall jag låta weta, hwad greffwen wille bestå mig, om jag kunnat blifwit qwar hoos honom, ther effter kan Mag. Forskålrätta sig, när

han genom bref kommer, at accordera med greffwen. Jag hinner nu ei mer.

Jag är med diupaste wördnad

Wälborne Hr Arch. ock Riddarens

ödmiukaste tienare

D. Z. Hallman.

Abbè Sauvage, som är här, hälsar oändel:n. Mr Monier är rest för medicus med armen i Westphalen.

Linn. Soc. vol. VI: 241—2.

[1] Quimperlé; öfriga orätt återgifna ortnamn kunna lätt identifieras.

HALLMAN, JOHAN GUSTAF.

Född 1726, inskrifven i Upsala universitets-matrikel 1742, disputerade 1745 under LINNÉ *De Passiflora*, medicine doktor i Padua 1750, kungl. lifmedicus 1756, assessor i Collegium medicum 1773, död 1797.

1472.

Bologna d. 15 Martii 1752.

Högädle Herr Archiater.

För otta dagar sedan hade jag den ähran och fägnaden at bekomma Herr Archiaterns bref af d. 26 Januarii innevarande åhr. Jag aflägger härmedelst min wördsamma tacksäijelse för så gunstig ihågkomst.

Det nöije Herr Archiatern behagar betyga öfwer min lilla framgång kan ej annat, än upwäcka hos mig ännu större lust, at drifwa igenom de saker, som återstå. Jag skall efter min lilla förmåga biuda til, at tilreda piller åt dem, som med bittra och afwundskjuka ref dwäljas wid min hemkomst til Fäderneslandet.

Denna härliga orten öfwerflödar på alt hwad har namn af lärdom. Bologna har icke sin make i Italien och föga utom. Utom dess äro de lärde här af en helt annan natur, än de lärde å många andra utropade academier. En hög lärdom är här blandad med den aldrauprigtigaste höflighet, af hwilken utländningarne har mäst at fägna sig af. Aldrig har jag sedt interesset hos Lärare i främmande orter mindre skijött[!]

De Professorer, med hwilka jag mäst omgås och af hwilka jag har mäst profiterat, äro först och främst den lärde Beccari[1], hwilken i Chymien nu lärer i Europa wara den ypperste. Han är Perpetuel Præsident af Instituten. Utom dess har hans tryckta arbete om Phosphoro giordt hans namn odödeligit.

Professor Galeazi[2], som i Anatomien gjordt så härliga framsteg, är såwäl i nämde wettenskap, som Phys. exp. min Läromestare. Madame Laurea Bassi[3], maka til Herr Doct. Verrati, et Fruentimmer, som icke i sitt kiön haft eller har like, är äfwen det samma, hos hwilket jag gjordt en curs. phys. experim. Detta Fruentimbret har äfwen i Natural historien en ganska förnuftig insigt. Wi hafwa tilsammans haft många discurser öfwer Herr Archiaterns wärdiga Skrifter.

Herrar Monti, Fadren och Sånen[4], hwilka jag anser som mine bäste wänner och gynnare ibland de lärde här å orten Fadren är lärd, men har mycket af den gamla wärden. Gubben är snart ottjo åhr. Herr Archiatern kan äj föreställa sig, huru högt denne mannen är porterad för Herr Archiatern. För några dagar sedan, då jag beság en och annan ört i dess herbario vivo, sade han, at om han wore yngre, skulle han inrätta sit herbarium efter Herr Archiaterns Systeme. Han har själf ihoplagt innelyckte fröen på min begäran, torde hända at en och annan torde wara nyttig. Han har ock gifwit mig härmed sände Aldrovandia. Denne war den bästa han hade öfwrig. Han har sändt til så många Botanici, at han nu har blått twänne i behåld. Wäxten är äfwen rar här å orten. Jag låfwar Herr Archiatern, at så snart tiden nalkas til dess blomstring, skall jag hålla mig framme, hwarest hon finnes, på det, at jag kan tjäna Herr Arch. med blomma och frön.

Herrar Kalm, Hasselquist, Löfwling och Östbeck[5], som under sine resor i Natural historien gjordt så stora och märkeliga framsteg, hwarigenom hwar och en gjordt sitt namn odödeligit, äro de som blått för natural historien företagit sig sinne resor i synnerhet åt de orter, hwarest wettenskaperne äro landtförwiste. Jag för min dehl har å de uplyste orter, hwarest jag wistats, haft för huwfudmåhl Anatomien, Chymien, Medicina practica och accouchemengen med flere Chirurgiske operationer. Natural historien har jag ock ingalunda försummat. Herr Archiatern har för mig afmålat den samma altför härlig, för at åsidosättja så ädel wettenskap. Mullbärsträden och Silkesmaskarna skola en gång innom swänske gräntzor, då de därstädes warda tilskyndandes någon winst åt Swänska inbyggare, wisa, om natural historien warit af mig försummad under mine resor[6].

Materia medica ihopdrages här dageligen, som den samma hos Ultramontes tilwäxer. Förledit åhr utgafs dispensatorium aut antidotarium bononiense, hwilket förordsakat en stor förlust för Herrar Apotequare. Jag önskar, at wi gjorde det samma. Den lärde Beccari, så wäl som Galeazi, hafwa föga, under den tiden jag haft tilfälle at se deras methoder wid sängen hos de Skjuke, föreskrifwit 30 differente Species. Kalt watten om sommaren, Aqua gelata, Antimonium, Nitrum, ganska litet mercurialia, Opium, Acetum, Serum lactis, Salsa, Camphora, mandelolja, Cortex peruvianus, Rhabarbarum och åderlåtningar äro de medel, som här å orten af de förnuftige medici med all önskelig framgång brukas; några decocter, men få, brukas här äfwen. Emetica och purgantia äro aldeles lantförwiste. Manna brukas med fördehl, hwilken de hafwa god och för gott köp. I Rom brukades nog engelskt salt, men i Bologna hör man äj därom tahlas. Engelske Saltet i Rom gör en mer än underbar effect emot mens. mul. obstruct. Här i Bologna har man äfwen på samma sätt welat bruka det samma, men utan god påföljd. Monti sånen är äj mycket porterad för medicamenta mineralia; han, som Herr Antoen Jussieu i Paris, wet äj af andre medel, än de, som Regnum botanic. gifwer. Morb. gall. curerar han med Salsaparilla, men jag bekänner upriktigt, det jag äj än sett Lues ven. botad sine mercurialiis, man må säija hwad man will. Ofta har jag sedt här ute, at Scorbutus blifwit döpt til fransoser, och blifwit curerad med Salsaparilla, Mercurialia etc.

I de rader jag har öfwrige, wil jag ödmjukeligen hos herr Archiatern anhålla om Continuation af den godhet Herr Arch. för mig hyst och hyser. Jag för min dehl skall beflita mig at wara densamma wärdig. Då Herr Archiatern behagar skrifwa mig till, lämnas brefwet til M. K. far[7]. Här i Italien lärer jag förmodeligen komma at uppehålla mig til slutet af innewarande åhr, så framt återkomsten til Swärget skall ske nästa åhr, men sker ej den samma då, är helt säkert, at mit wistande blifwer i främmande orter ännu tre eller fyra åhr. jag framhärdar med mycken wördnad näst wördsam hälsning til g. Fruen

Högädle Herr Archiaterns

ödmjuka tjänare

Johan Gustav Hallman.

P. S. Jag har warit ganska illa skjuk; men är nu convalescent. Bröstet är ganska swagt.

Linn. Soc. vol. VI: 243—4.

[1] Jacomo Bartholomeo Beccari, född 1682, chemiæ professor i Bologna, död 1766.

[2] Dom. Mar. Gusman Galeazi, född 1686, anatomiæ professor i Bologna, död 1775.

[3] Laurea Maria Catharina Bassi, född 1711, först (1732) professor i filosofi, sedan från 1745 till sin död (1778) i experimentalfysik och mycket berömd för sina föreläsningar i detta ämne.

[4] Guiseppe Monti, född 1682, professor i naturalhistoria och materia medica i Bologna, död 1760. Om sonen Gaëtano se bref. 485 not. 1.

[5] Felskrifning i st. f. Osbeck.

[6] Hallman blef på Linnés förord af Commerce-collegium 1749 utsänd för att inhemta noggrann kännedom om hvita mullbärsträdets odling för silkesmaskars uppfödande och återkom efter att hafva besökt de flesta europeiska stater 1754 till Stockholm, där han anlade vidlyftiga mullbärsplanteringar (25,000 buskar 1759) på Ladugårdslandet.

[7] Johan Gustaf Hallman, predikant vid Dylta bruk, sedan kyrkoherde i Hedvig Eleonora församling i Stockholm, död 1757.

I behåll finnes ännu ett bref från J. G. Hallman till Linné (Linn. Soc. vol. VI: 245—6), skrifvet i Stockholm den 17 November 1755. Däri omtalas, att Linné sändt en ålderman Carlbom ett »Christeligt och effter gamla wanligheten så ganska förnufftigt bref» rörande »förgripelser», hvartill dennes son i Upsala gjort sig skyldig. Som fadren »orkar intet sjelf skrifwa uti en sig så mycket rörande sak» och »aflägga hos Högädle Herr Archiatern sin ödmjuka tacksägelse för ett så faderligit hjerta och mogna råd till dess olyckelige Sons uprättelse», hade Hallman fått i uppdrag att skrifva å fadrens vägnar samt förklara, att denne »wil för ingen dehl, at hans Son skal neka, om han är skyldig, utan prompt ärlägga sina böter och göra ifrån sig effter lag, på det intet hans ädla tid skall upoffras til slika oroligheter, men för ingen dehl wil han weta af någon äktenskapshandel, i hwilken swåra händelse han aldrig mer wil weta af honom». Men — »först uti Guds hand, och sedan i Archiaerns och Riddarens wårdande omsorg lemnas nu af dess fader den olyckelige ynglingen».

———

Register

till Första afdelningens sjätte del.

